

พระไตรปิฎก
มหาวิทยาลัยศรีสุภัทราภรณ์

พระสุตตันตปิฎก
ขุ. ขริยาปิฎก
เล่ม ๑

พระไตรปิฎก มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนาอายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระสูตรต้นตปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และฉันทัตถาธิบาย
เล่มที่ ๑ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๘๕ ใน ๑๐๐ เล่ม)

คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

(เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๖ เป็นพระสูตรต้นตปิฎก
เล่มที่ ๘๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก รวม ๓ ปิฎก มี ๕๐ คัมภีร์)
(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบวันบุรณ)

โดย ปู่ แสงฉาย อนงคาราม

สำนักงาน ลูก ส.ธรรมภักดี สงวนลิขสิทธิ์

สารบาญ คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก เล่ม ๑
 (คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก มี ๒ เล่มจบ เล่มนี้เป็นเล่มที่ ๔๕ ใน ๑๐๐ เล่ม)

กัณฑ์ที่ ๑	ว่าด้วยทานบารมี ขกเรื่องอกิตติคาบสขันแสดง	๑
	พระอินทร์ให้พรแก่อกิตติคาบส	๔
กัณฑ์ที่ ๒	ว่าด้วยเรื่องสังขพราหมณ์	๖
	สังขพราหมณ์ถวายรองเท้า และร่วมแก่พระบิณฑกโพธิแล้ว	
	ได้อานิสงส์บังจุนัน คือ มีเทวดาช่วยให้ขึ้นจากทะเลได้	
	ในเวลาสำเภาแตก	๘
กัณฑ์ที่ ๓	ว่าด้วยกุรุธรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย	๑๒
	กุรุธรรมของพระเจ้าธนัญชัย	๑๔
	พระเจ้าธนัญชัยพระราชทานช้างเผือกแก่พวกพราหมณ์	๑๖
กัณฑ์ที่ ๔	ว่าด้วยกุรุัมมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย	๑๘
	พวกชาวกาลิงค์ไปขอจตุกกุรุธรรม จากพระเจ้าธนัญชัย	๑๘
กัณฑ์ที่ ๕	ว่าด้วยกุรุัมมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย	๒๓
	พวกพราหมณ์ชาวคุรุไปขอจตุกกุรุธรรมจากเศรษฐีและอำมาตย์	
	นายประตุ นางวันณทาสี ของพระเจ้าธนัญชัย	๒๔
กัณฑ์ที่ ๖	ว่าด้วยมหาสุทิสสนจริยา	๒๘
	พระเจ้ามหาสุทิสสนจักรพรรดิทรงบริจาคทาน	๒๘
	พระพุทธรูปทรงแสดงเรื่องพระเจ้ามหาสุทิสสนะ	๓๐
กัณฑ์ที่ ๗	ว่าด้วยมหาสุทิสสนจริยา	๓๓
	พรรณนาเมืองพระเจ้ามหาสุทิสสนจักรพรรดิ และทรัพย์สมบัติ	
	ทั้งปวง	๓๔
	พระเจ้ามหาสุทิสสนจักรพรรดิสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ	
	และฤทธิ ๔ ประการ	๓๕
กัณฑ์ที่ ๘	ว่าด้วยมหาสุทิสสนจริยา ตอนแก้ว ๗ ประการ	๓๘

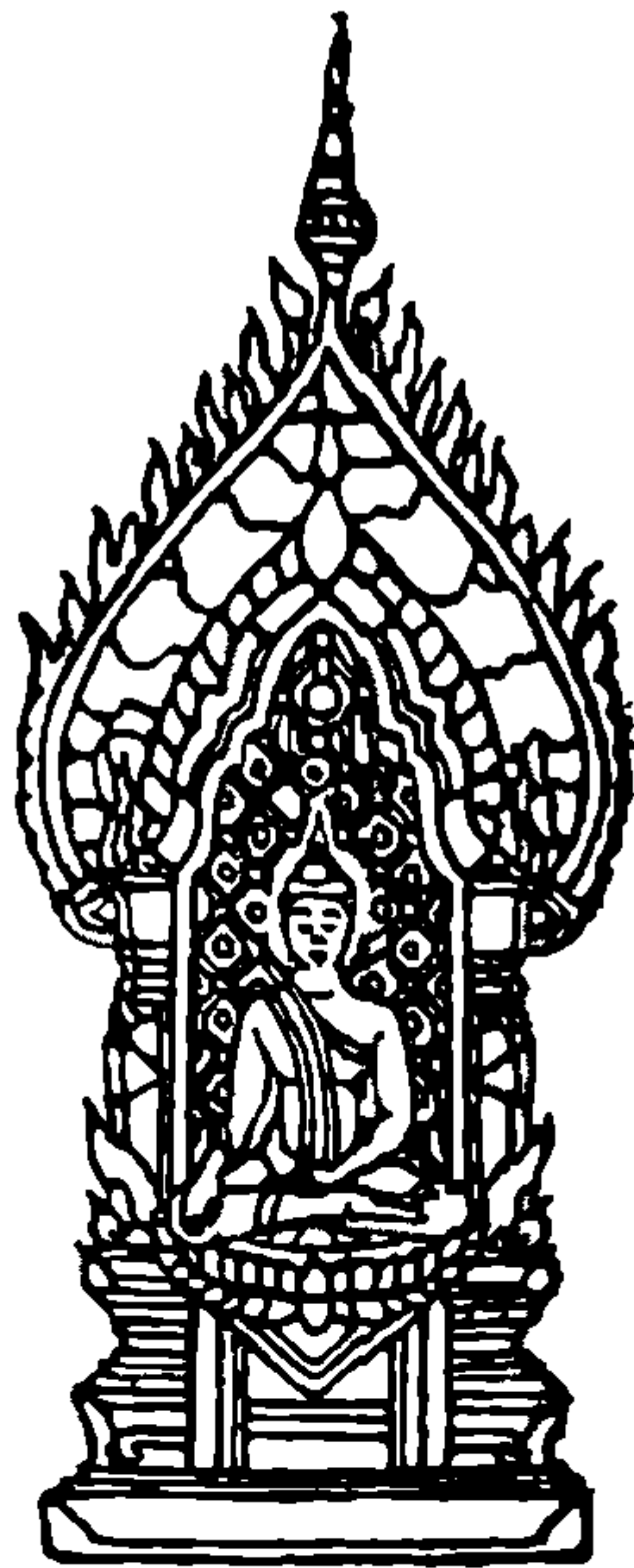
กัณฑ์ที่ ๙	ว่าด้วยมหาสมุทรสมุทรจริยา ตอนฤๅษี ๔ และอื่น ๆ	๔๕
กัณฑ์ที่ ๑๐	ว่าด้วยมหาสมุทรสมุทรจริยา ตอนเจริญพรหมวิหาร ๔	๕๐
กัณฑ์ที่ ๑๑	ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์	๕๕
	ปัญจสิขเทพบุตรกราบทูลพระพุทธรองค์เรืองเทวดาชาวดาวดึงส์	๕๖
	อดีตประวัติแห่งปัญจสิขเทพบุตร	๕๘
	พรรณนาสุทธรรมาเทวสภา	๕๙
	พรรณนาถึงมหाराช	๖๐
กัณฑ์ที่ ๑๒	ว่าด้วยมหาโควินทจริยา	๖๑
	เหตุแห่งการประชมในสุทธรรมาเทวสภามิ ๕	๖๑
	เครื่องอาสาศักดิ์เป็นท้าวหลอออกมาแห่งน้ำเมาในดาวดึงส์	๖๑
	เทวดาลงมาจคชอมนุษย์ผู้ทำบุญในวันพระ	๖๒
	พระพุทธรุคณ ๘ พระอินทร์กล่าวไว้	๖๓
กัณฑ์ที่ ๑๓	ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์อีก	๖๗
	ปัญจสิขเทพบุตรกราบทูลพระพุทธรองค์ตามถ้อยคำเทวดา	
	ชาวดาวดึงส์	๖๗
กัณฑ์ที่ ๑๔	ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์อีก	๗๓
	สนัังกุมารพรหมแสดงเรื่องมหาโควินทพราหมณ์	๗๓
กัณฑ์ที่ ๑๕	ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์อีก	๗๕
	มหาโควินทพราหมณ์ได้ตอบสนัังกุมารพรหม	๗๕
	มหาโควินทพราหมณ์ออกบรรพชาเจริญพรหมวิหาร	๗๓
กัณฑ์ที่ ๑๖	ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช	๘๕
	พระอินทร์ลงมาแก้ความสงสัยในเรื่องทาน และศีลของ	
	พระเจ้าเนมิราช	๘๘
กัณฑ์ที่ ๑๗	ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราชอีก	๙๑
	เรื่องพระญากับพระอินทร์	๙๑
	พระอินทร์ให้มาตลีเทพสารภีลงมาเชิญพระเจ้าเนมิราช	๙๔

กัณฑ์ที่ ๑๘	ว่าด้วยเนมิราชจรีบา เรื่องพระเจ้าเนมิราชอีก	๘๖
	พระเจ้าเนมิราชไปทอดพระเนตรนรก	๘๖
กัณฑ์ที่ ๑๙	ว่าด้วยเนมิราชจรีบา เรื่องพระเจ้าเนมิราชอีก	๑๐๒
	พระเจ้าเนมิราชทอดพระเนตรวิมานทองในอากาศ	๑๐๔
กัณฑ์ที่ ๒๐	ว่าด้วยเนมิราชจรีบา เรื่องพระเจ้าเนมิราชอีก	๑๐๗
	พระเจ้าเนมิราชทอดพระเนตรวิมานในอากาศอีก	๑๐๗
กัณฑ์ที่ ๒๑	ว่าด้วยจันทกุมารจรีบา เรื่องพระจันทกุมาร	๑๑๒
	พระจันทกุมารตัดสินคดีโดยยุติธรรม	๑๑๖
	กัณฑ์หาลพราหมณ์ผูกอาฆาตในพระจันทกุมาร	๑๑๖
	พระราชบิดาของพระจันทกุมารฝันเห็นสวรรค์	๑๑๖
กัณฑ์ที่ ๒๒	ว่าด้วยจันทกุมารจรีบา เรื่องพระจันทกุมารอีก	๑๑๘
	กัณฑ์หาลพราหมณ์ทูลแนะนำให้พระเจ้าเอกราชบูชาขัณฑ์	
	ด้วยคนและสัตว์อย่างละ ๕๐๐	๑๑๘
กัณฑ์ที่ ๒๓	ว่าด้วยจันทกุมารจรีบา เรื่องพระจันทกุมารอีก	๑๒๔
	พระเจ้าเอกราชคิดจะทรงเลิกการบูชาขัณฑ์ แต่กัณฑ์หาล-	
	พราหมณ์ทูลกัณฑ์ค้านไว้ได้	๑๒๔
	พระอินทร์ลงมาช่วยพระจันทกุมาร	๑๓๐
กัณฑ์ที่ ๒๔	ว่าด้วยสัวิราชจรีบา เรื่องพระเจ้าสัวิราช	๑๓๑
	พระอินทร์จำแลงเป็นพราหมณ์ลงมาขอพระเนตรพระเจ้าสัวิราช	๑๓๓
	พระเจ้าสัวิราชประทานพระเศวตแก่พราหมณ์แปลง	๑๓๕
กัณฑ์ที่ ๒๕	ว่าด้วยสัวิราชจรีบา เรื่องพระเจ้าสัวิราชอีก	๑๓๖
	พระเจ้าสัวิราชเสด็จออกทรงบรรพชา	๑๓๗
	พระเจ้าสัวิราชทำสังกักริยาได้พระเนตรคืน	๑๓๘
กัณฑ์ที่ ๒๖	ว่าด้วยเวสสันดรจรีบา เรื่องพระเวสสันดรกัณฑ์ทศพร	๑๔๑
กัณฑ์ที่ ๒๗	ว่าด้วยเวสสันดรจรีบา เรื่องพระเวสสันดร	๑๔๔
	เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก	๑๔๕
	ทรงแสดงเรื่องพระเวสสันดรเริ่มต้นไป	๑๔๖

กัณฑ์ที่ ๒๘	ว่าด้วยเวสสันดรจริยา	เรื่องพระเวสสันดร	กัณฑ์หิมพานต์	๑๔๖
กัณฑ์ที่ ๒๙	"	"	กัณฑ์ทานกัณฑ์	๑๔๖
กัณฑ์ที่ ๓๐	"	"	กัณฑ์วนปเวศน์	๑๖๔
กัณฑ์ที่ ๓๑	"	"	กัณฑ์ชูชก	๑๖๖
กัณฑ์ที่ ๓๒	"	"	กัณฑ์จุลพน	๑๗๓
กัณฑ์ที่ ๓๓	"	"	กัณฑ์มหาพน	๑๗๘
กัณฑ์ที่ ๓๔	"	"	กัณฑ์กุมาร	๑๘๓
กัณฑ์ที่ ๓๕	"	"	กัณฑ์กุมาร	๑๘๖
กัณฑ์ที่ ๓๖	"	"	กัณฑ์มัทรี	๑๘๕
กัณฑ์ที่ ๓๗	"	"	กัณฑ์มัทรี	๒๐๑
กัณฑ์ที่ ๓๘	"	"	กัณฑ์สักกบรรพ	๒๐๖
กัณฑ์ที่ ๓๙	"	"	กัณฑ์มหาธา	๒๑๒
กัณฑ์ที่ ๔๐	"	"	กัณฑ์ฉกษัตริย์	๒๒๐
กัณฑ์ที่ ๔๑	"	"	กัณฑ์นครกัณฑ์	๒๒๔
กัณฑ์ที่ ๔๒	ว่าด้วยสสบัณฑิตจริยา	เรื่องกระต่ายบริจาคร่างกายเป็นทาน		๒๓๐
กัณฑ์ที่ ๔๓	ว่าด้วยสิทฺถนาถจริยา	เรื่องพญาช้างมงคลเลขา มารดา		๒๓๖
กัณฑ์ที่ ๔๔	ว่าด้วยภริยาคฤหาสน์	เรื่องพระภริยาคฤหาสน์		๒๔๑
กัณฑ์ที่ ๔๕	ว่าด้วยภริยาคฤหาสน์	ตอนเต่าลงไปถึงเมืองนาคแล้ว		
		พญานาคให้ขึ้นมาขอพระราชธิดาของพระเจ้าพาราณสี		๒๔๖
กัณฑ์ที่ ๔๖	ว่าด้วยภริยาคฤหาสน์	เรื่องพระภริยาคฤหาสน์ ตอนนาคมาณพ		
		หัง ๕ ขุพระเจ้าพาราณสี ให้ส่งพระราชธิดาไปถวายพญานาค		๒๕๒
กัณฑ์ที่ ๔๗	ว่าด้วยภริยาคฤหาสน์	เรื่องพระภริยาคฤหาสน์ ตอนพระ		
		ภริยาคฤหาสน์มารักษาอุโบสถ ได้พบกับพราหมณ์ ๒ พ่อลูก		
		แล้วนำลงไปเลี้ยงไว้ในเมืองนาค		๒๕๗
กัณฑ์ที่ ๔๘	ว่าด้วยภริยาคฤหาสน์	เรื่องพระภริยาคฤหาสน์ ตอนอุกหมอง		
		อาลัยพายนับไปเล่นละคร		๒๖๒

- กัณฑ์ที่ ๔๘ ว่าด้วยภุริทัตตจริยา เรื่องภุริทัตตนาคราช ตอนพระมารดาทรง
สubinมิตรร้าย แล้วให้ลูกชายตามหาพระภุริทัต ๒๖๘
- กัณฑ์ที่ ๕๐ ว่าด้วยภุริทัตตจริยา เรื่องพระภุริทัตตนาคราช ตอนหม่อมอาดัม-
พายน้นำพระภุริทัตไปเล่นละครถวายพระเจ้าพารานส์ จนกลับ
ไปเมืองนาค ๒๖๙

จิ. เจ. รุ. นิ.

๔ คำนี้ โบราณเรียกว่า เป็นหัวใจพระอภิธรรมตถสังคหะ ๘ ประการ
จิ. หมายความว่า “จิต” ๑ เจ. หมายความว่า “เจตสิก” ๑
รุ. หมายความว่า “รูป” ๑ นิ. หมายความว่า “นิพพาน”

พระสูตรตันตปิฎกมหาวิถกธารนัย

พระสูตรตันตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๓๘๐๐ กัณฑ์ จบ
เฉพาะ คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก มี ๑๐๐ กัณฑ์
(แบ่งเป็น ๒ เล่ม จบบริบูรณ์)

กัณฑ์ที่ ๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยทานบารมี ยกเรื่องอภิตติคาบสขินแสดง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

กปฺเป จ สตฺตทสฺสเส

จตุโร จ อสงฺเขยฺเข

เอตฺตณฺตเร ยํ จริตํ

สพฺพนตํ โพรธิปาจนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑ ว่าด้วยทานบารมี
ยกเรื่องอภิตติคาบสขินแสดงต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า
พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายได้ตรัสไว้ว่า ความประพฤตินั้นใด อันจักให้สำเร็จ
พระโพธิญาณ ที่พระองค์ได้ทรงทำไว้ในภายใน ๔ อสงไขยแสนกัลป์นั้น พระองค์
จักได้ทรงยกมาแสดงเพียงบางเรื่องเท่านั้น ดังพระองค์ตรัสว่า เราตถาคตจักได้
แสดงจริยาในกัลป์นี้ของเราตถาคตทุกกัลป์อันเสีย ดังนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้
ทรงแสดงต่อไปว่า เมื่อเราเป็นอกิตติคาบสขินอยู่ในป่าใหญ่ในคราวนั้น พิกขของ
สักกเทวราชในดาวดึงส์สวรรค์ ก็แสดงอาการเร่าร้อนด้วยตัปปเดชาของเรา ท้าว
สักกเทวราชได้ทรงจำแลงเป็นพราหมณ์เข้าไปหาเรา คล้ายกับจะขออาหาร ฯ เราได้
เห็นซึ่งพราหมณ์นั้น ผู้ถือใบไม้ออกจากป่า หาเกลือและน้ำนั้นมิได้ มาขืนอยู่

ประคองเรา เราได้ให้อาหารเป็นทาน ฯ แต่อาหารนั้นเป็นไปไม้ที่เรานั่งไว้ ครั้นเราให้ไปไม้ที่เรานั่งไว้แล้ว เราก็เก็บภาชนะเสีย ไม่แสวงหาอาหารอื่นอีก แล้วเข้าไปอยู่ในบรรณศาลาชั้น ๆ ของเรา ฯ ในวันนั้นก็ดี ในวันที่ ๒ ก็ดี ในวันที่ ๓ ก็ดี พราหมณ์นั้นก็ได้มาหาเราอีก เรามีจิตไม่เว้นไหว มีจิตไม่ติดอยู่ในสิ่งใด ได้ให้ไปไม้ที่นั่งนั้น เหมือนอย่างนั้นอีก ฯ ความเสี้ยวพรรณใบร่างกายเราไม่มี เพราะเหตุที่เราไม่ได้บริโภคอาหารนั้น เราได้ขยับขยับตลอดวันและคืนด้วยมมต สุข ฯ ถ้าเราได้ผู้ควรแก่การได้รับโทษทานอันถึงเดือนหรือ ๒ เดือน เราจะไม่มิจิต หวันไหว ไม่มีจิตย่อห่อ จะให้ทานอยู่ได้ตลอดเดือน หรือ ๒ เดือน ฯ เมื่อเราได้ให้ทานแก่พราหมณ์นั้น เราไม่ได้ปรารณาลาภยศ เราปรารณาแต่สัพพัญญุตญาณ เราได้ทำดังนี้ ๆ ไว้ ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา ซึ่งจักได้สาธกยกมาจากอภิกถิชาดกว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ครั้นพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เจ้าเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล มีทรัพย์สมบัติประมาณ ๘๐ โกฏิ มีชื่อว่าอภิกถิกุมาร และมีน้องสาวอีกคนหนึ่งชื่อว่ายสวดีกุมาร ฯ เมื่ออภิกถิกุมาร มีอายุได้ ๑๖ ปี ก็ได้ไปเล่าเรียนศิลปศาสตร์ ในเมืองคักกสีลา เวลากลับมาถึง บ้านเมืองแล้วก็อยู่กับมารดาบิดา จนกระทั่งมารดาบิดาล่วงลับไป เมื่อมารดาบิดา ล่วงลับไปแล้ว ก็เกิดความสลดใจว่า มารดาบิดา ป่วยา ตายาของเร ซึ่งได้ สะสมทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไว้ ก็ล้วนแต่ตายทั้งทรัพย์สมบัติไป หาได้นำทรัพย์สมบัติ เหล่านั้นติดตัวไปได้ไม่ ถึงคนทั้งปวงก็เหมือนกันทั้งนั้น ถึงแม้ว่าตัวเราก็จักต้อง เหมือนกัน คิดดังนี้แล้ว จึงสั่งน้องสาวว่า เจ้าจงปกครองทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไว้ พึงจะออกไปบรรพชา ฝ่ายน้องสาวก็ยินดีจะออกไปบรรพชาด้วย ฯ อภิกถิกุมาร จึงได้ไปทูลลาพระเจ้าพาราณสี แล้วให้ศีกกลองบ่าวประกาศว่า ผู้ใดต้องการทรัพย์ สมบัติ จงพากันไปขนเอาที่บ้านของอภิกถิกุมาร เมื่อคนทั้งหลายไปประชุมพร้อมกัน แล้ว อภิกถิกุมารก็ได้ให้ทานทรัพย์สมบัติเป็นอันมากแก่คนทั้งหลาย แต่เมื่อ ทรัพย์สมบัติยังไม่หมดไป ก็คิดว่าอายุสังขารของเราได้หมดไปเป็นลำดับ เราจะ ประโยชน์อะไรที่จะมารอให้ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นหมดไปก่อน คิดดังนี้แล้วก็ประกาศ

แก่คนทั้งหลายว่า ผู้ใดต้องการทรัพย์สมบัติสิ่งใดก็จงนำไปเกิด ว่าแล้วก็เปิดประตูคลังและบ้านเรือนทิ้งไว้ แล้วอำลาหม่าญาคี พาน้องสาวออกไปจากพาราณสีราชธานี ๆ ที่ประเทศเมืองพาราณสีนั้น ได้ชื่อว่าประเทศอภิตตัตถ์แต่นั้นมา ถึงท่าน้ำที่อภิตติกุมารลงไปนั้น เขาก็เรียกกันว่าท่าอภิตตเหมือนกัน

เมื่ออภิตติกุมารพาน้องสาวออกเดินทางไป สันระยะทางประมาณ ๓ โยชน์แล้ว ก็ได้สร้างบรรณศาลาลงในที่อันสบายด้วยน้ำแห่งหนึ่ง แล้วก็บวชเป็นดาบสพร้อมกับน้องสาวของตน ๆ จำเดิมแต่บวชแล้วนั้นมา ก็มีผู้คนติดตามไปบวชด้วยเป็นอันมาก อภิตตาดาสก็มีบริวารมากขึ้น จึงคิดว่า การที่มีบริวารมากนี้เป็นของไม่สมควรแก่เรา พอถึงเวลารাত্রี ก็หนีออกจากที่นั่นแต่ผู้เดียว เดินทางไปจนกระทั่งถึงแคว้นแคว้นของพระเจ้าทมิฬ แล้วเข้าไปอาศัยอยู่ในอุทยานอันใกล้กับท่าเรือ ซึ่งชื่อว่าท่ากาจิระ แล้วก็สำเร็จฌานสมาบัติอยู่ในที่นั้น แต่เวลามีลักสักการะเกิดขึ้นมาก ก็หนีจากที่นั้น ไปอาศัยอยู่ใกล้กับนาศทวีป ๆ ที่นาศทวีปนั้นมีคนหมากเม่าอยู่เป็นอันมาก จึงได้สร้างบรรณศาลาลงที่โคนต้นหมากเม่าใหญ่ต้นหนึ่ง แล้วก็อยู่ในที่นั้นโดยมิได้มีผู้ใดรู้ ฝ่ายน้องสาวผู้บวชเป็นดาบสนั้นก็เที่ยวแสวงหาพืชหายที่หายไปตามลำดับมรรคา เทียวไปจนกระทั่งถึงแคว้นแคว้นพระเจ้าทมิฬ แต่เมื่อไม่เห็นพืชหายก็ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในอุทยาน แต่ไม่อาจจะทำฌานสมาบัติให้เกิดขึ้นได้

อภิตตาดาสผู้เป็นพี่ชายนั้น ไม่ได้ไปเที่ยวแสวงหาอาหารในที่อื่น เพราะมีนิสัยมักน้อย ได้บริโภคแต่ผลหมากเม่า และใบหมากเม่าเท่านั้น คือ ในเวลาที่หมดผลหมากเม่าแล้ว ก็เก็บเอาใบหมากเม่ามานั่งแล้วบริโภคเป็นอาหาร

ในกาลนั้นที่ร้อนขึ้นไปถึงทิพยอาสน์ของท้าวสหิสสนันท์เทวราช พระองค์จึงทรงพิจารณาว่า ใครหนอจะทำให้เราเคลื่อนจากที่ ก็ได้เห็นว่าอภิตตาดาสเป็นผู้มีความมักน้อยอย่างยิ่ง จึงทรงดำริว่า ดาสนั้นจะปรารถนาเป็นสักกเทวราช หรือจะปรารถนาสิ่งใด เราจะต้องลงไปชักใช้ดูให้แน่ ถ้าดาสนั้นจะปรารถนาเป็นสักกเทวราช ก็จะให้ใบหมากเม่าหนึ่งแล้วแก่เรา ถ้าไม่ปรารถนาจะเป็นสักกเทวราชก็จะไม่ให้แก่เรา ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ บันดาล

เพศให้เป็นพราหมณ์ แล้วไปหาพระโพธิสัตว์เจ้า ฯ ในขณะนั้น พระโพธิสัตว์เจ้า
ได้นั่งโบหมากมาแล้ว ก็นั่งอยู่ที่ประตูบรรณศาลา ด้วยคิดว่า โบหมากมาแล้ว
เย็นแล้วก็จักบริโภค ฯ ฝ่ายท้าวสักกเทวราชก็จำแลงเพศเป็นพราหมณ์ ก็ได้
ไปยืนอยู่ที่ข้างหน้าของพระโพธิสัตว์เจ้า ฯ พระโพธิสัตว์เจ้าแลเห็นก็เกิดความยินดี
คิดว่า เป็นลาภของเราแล้ว ที่เราได้เห็นมาจากมาขอทานในวันนี้ คิดแล้วจึงยกเอา
ภาชนะโบหมากมาแล้ว แล้วอธิษฐานว่า ทานของข้าพเจ้านี้จะเป็นปัจจัยแก่
พระสัพพัญญุตญาณ แล้วเทโบหมากเหล่านั้นลงในภาชนะของพราหมณ์ปลอมนั้น
มิให้เหลือ ฯ พราหมณ์ปลอมนั้นได้รับโบหมากมาแล้ว ก็เดินไปสักหน้อยหนึ่ง
พอลบตาของพระโพธิสัตว์แล้ว ก็หายลับกลับขึ้นสู่สวรรค์ ฝ่ายพระโพธิสัตว์เจ้า
เมื่อได้ให้โบหมากแล้วก็มีบริโภคสิ่งใด ได้อยู่ด้วยปกติ จนกระทั่งถึงวันใหม่
จึงได้หาโบหมากใหม่อีก แล้วจึงออกไปนั่งอยู่ที่ประตูบรรณศาลาอีก ท้าวสักก-
เทวราชก็จำแลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอทานอีก ซึ่งจัดว่าเป็นวันที่ ๒ พอลถึงวันที่ ๓
ก็ทำอย่างนั้นอีก แต่ในวันที่ ๓ นั้น พระโพธิสัตว์เจ้ากำลังอ่อนเพลีย พอลถึงเวลา
เที่ยงวันก็ได้ออกไปจากบรรณศาลา นึกถึงทานบารมีของตน แล้วก็ไปนั่งอยู่ที่ประตู
บรรณศาลา ฝ่ายท้าวสักกเทวราชจึงคิดว่า คาบสัพน์ได้อุดอาหารมาถึง ๓ วันแล้ว
ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่ยินดีในการให้ทานอีก คาบสัพน์จักปรารถนาสิ่งใดหนอ เราจักไป
ถามดูให้รู้แน่ จึงได้ทรงจำแลงเป็นพราหมณ์ลงไปถามว่า ข้าแต่คาบส การที่ท่าน
มจจริญพรตทณฺหลและมคคอยู่ในป่าเช่นนั้น ท่านประสงค์สิ่งใด ฯ พระโพธิสัตว์เจ้า
จึงตอบว่า เราประสงค์พระสัพพัญญุตญาณ อันความเกิดอยู่ในโลกสงสาร บ่อม
เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความแตกทำลายแห่งร่างกาย และความตายของผู้มีความหลง
ลุ่มเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เราจึงมาทำความเพียรอยู่อย่างนี้ ฯ
ท้าวโกสีย์ได้ทรงสดับดังนี้ ก็ทรงชื่นชมยินดี ทรงพระดำริว่า คาบสัพน์เป็นผู้
ไม่ยินดีอยู่ในโลก เราจักให้พรแก่คาบส ทรงแสดงพระดำริดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า
ข้าแต่คาบส ผู้เกิดในวงศ์กัสสปโคตร ถ้อยคำของท่านนี้เป็นประโยชน์อันล้ำเลิศ
ข้าพเจ้านี้เป็นท้าวโกสีย์สักกเทวราช ข้าพเจ้ายินดีจะประสาทพรให้แก่ท่านตาม
ปรารถนา ฯ พระคาบสจึงว่า ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช ถ้าพระองค์จะประสาทพรให้

แก่อาตมา จงอย่าให้อาตมาได้สิ่งที่พึงพอใจเหมือนกับคนทั้งหลายในโลก คืออย่าให้อาตมาได้บุตรภรรยา ทรัพย์สมบัติ อันเป็นที่เจริญใจ และอย่าให้ความไม่รู้จักอัม ความไม่รู้จักเบื่อในบุตรภรณานันมีแก่อาตมา

ในลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชและพระโพธิสัตว์เจ้า ก็ได้สนทนากันต่อไป มีใจความว่า ถ้าพระองค์จะประสาทพรให้แก่อาตมา โทสจริต คือ จิตอันชุ่มแฉะ ด้วยเรื่องนาและสวน เงินทอง ข้างม้า โคกระบือ บ่าวไพร่ กรรมกรหมดไป สิ้นไปนั้น จงอย่าได้มีแก่อาตมา ฯ คุณ่อนท่านผู้เลิศในวงศ์กัสสปโคตร ถ้อยคำของท่านนี้เป็นถ้อยคำอันดี เราจะให้สำเร็จตามถ้อยคำของท่าน ฯ ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช พรข้อต่อไป คือ ขออย่าให้อาตมาได้เห็นคนพาล ได้ฟังข่าวว่าคนพาลอยู่ที่ไหน อย่าให้อาตมาได้อยู่ร่วมคบหากับคนพาล อย่าให้อาตมาชอบใจธรรมของคนพาล ฯ ข้าแต่ท่านผู้เลิศในวงศ์กัสสปโคตร คนพาลได้ทำอะไรให้แก่ท่าน ท่านจึงไม่ปรารถนาเห็นคนพาล ฯ ข้าแต่ท้าวหมันวานเทวราช ธรรมดาคนพาลนั้นย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ย่อมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ย่อมเป็นคนว่ายากสอนยาก ถึงแม้ว่าแต่โดยคึกโครม คนพาลนั้นไม่รู้จักประโยชน์และวินัย เพราะฉะนั้น การไม่ได้พบเห็นคนพาลนั้น จึงเป็นการดี

ข้าแต่ฤาษี ถ้อยคำของท่านนี้เป็นถ้อยคำอันดี เราจะให้สำเร็จตามความประสงค์ของท่าน ฯ ข้าแต่ท้าวหมันวาน พรข้อต่อไป คือ อาตมาขอพบเห็นบัณฑิต ขอให้ได้ฟังข่าวบัณฑิตว่าอยู่ที่ไหน ขอให้ได้อยู่ร่วมกับบัณฑิต ขอให้ได้สนทนากับบัณฑิต ขอให้ชอบใจธรรมของบัณฑิต ฯ ข้าแต่อกิตติฤาษี บัณฑิตได้ทำสิ่งใดให้แก่ท่าน ฯ ข้าแต่ท้าวหมันวาน ธรรมดาบัณฑิต ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ย่อมทำสิ่งที่ควรทำ ย่อมเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เมื่อมีผู้กล่าวแต่โดยคึกก็ไม่โกรธ เป็นผู้รู้จักประโยชน์และวินัย การคบกับบัณฑิตนั้น จึงเป็นที่ชอบใจของอาตมา

ข้าแต่ฤาษี ถ้อยคำของท่านนี้ถูกต้องดี ข้าพเจ้าจักให้สำเร็จดังความประสงค์ของท่าน และท่านจะต้องการสิ่งใดอีกจงว่ามา ข้าพเจ้าจักให้สำเร็จดังต้องการทุกประการ ฯ ข้าแต่ท้าวหมันวาน พรที่ข้าพเจ้าต้องการอีกนั้น คือ

เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นแล้ว ขອງให้อาหารที่เพียบกับข้างดงผู้มศีลมาถึงข้าพเจ้า เมื่อ
 ข้าพเจ้าให้ทานอยู่ ขอร่ำให้ศรัทธาของข้าพเจ้าเสื่อมไป เมื่อข้าพเจ้าให้ทานแล้ว
 ก็ขอร่ำอยากคิดเสียดายในภายหลัง กำลังให้ข้าพเจ้าให้ทานอยู่ ก็ขอให้มใจเลื่อมใส
 ศรัทธา ขอพระองค์จงประสาทพรให้แก่ข้าพเจ้า ฯ ข้าแต่ดาบส ถ้อยคำ
 ของท่านนี้เป็นถ้อยคำอันดี ข้าพเจ้าจะให้สำเร็จความปรารถนาอันนั้นแก่ท่าน เมื่อ
 ท่านต้องการสิ่งใดอีกก็จงขอมมา

ข้าแต่ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าเทพยดา และภูตปิศาจทั้งหลาย
 ถ้าพระองค์จะทรงประสาทพรอีก ก็ขอร่ำให้พระองค์มาหาข้าพเจ้าอีกเลย พร
 ข้อนั้น เป็นที่ประสงค์ของข้าพเจ้า ขอพระองค์จงประสาทพรข้อนี้ให้แก่ข้าพเจ้า
 ด้วยเถิด ฯ ข้าแต่ท้าวผู้ประเสริฐ ธรรมคานรชาติชายหญิงทั้งหลาย ข้อม
 อยากเห็นข้าพเจ้าทั้งนั้น การที่เห็นข้าพเจ้า จักมีโทษอย่างไรแก่ท่าน ท่านจึงไม่
 ต้องการให้ข้าพเจ้ามาหาอีก ฯ ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช ถ้าอาตมาได้เห็น
 เทพยดาเช่นพระองค์ ซึ่งทรงสมบูรณ์ด้วยสงฆ์มาปรารถนาทั้งปวง อยู่เนือง ๆ แล้ว
 อาตมาก็จะเกิดความประมาทในสิริราชสมบัติของพระองค์ จะทำความเพียรปรารถนา
 ตำแหน่งพระองค์ อันนั้นแหละเป็นโทษแก่อาตมา ในการที่อาตมาได้เห็นพระองค์
 เสมอ ดังนี้ ฯ ท้าวโกสีย์สักกเทวราชจึงตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้า
 ก็จักไม่มาหาท่านอีกแล้ว ทรงตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงนมัสการลาเสด็จกลับยังเทวสถาน
 ในกาลนั้น จบเรื่องอภิตตดาบส ซึ่งองค์สมเด็จพระศรีสุคตทรงยกมาแสดงให้เป็น
 ตัวอย่างสำหรับท่านบารมีของพระองค์แต่เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒

คัมภีร์ขททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเรื่องสังขพราหมณจริยา

ปูนาปริ ขทา โหมิ พราหมโณ สวหโย
มหาสมุททา ตริตุกาโม อุปคจฺฉามิ ปญฺญนนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องสังขพราหมณ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ได้ทรงแสดงพระจริยาของพระองค์ซึ่งทรงบำเพ็ญทานไว้ในชาติเป็นสังขพราหมณ์ โดยยืนยันว่า เมื่อเราเป็นสังขพราหมณ์ มีความประสงค์จะข้ามมหาสมุทร จึงได้ไปที่ท่าเรือ ฯ เราได้เห็นพระสยัมภู ผู้ไม่พ่ายแพ้แก่กิเลสमारพระองค์หนึ่ง ซึ่งเดินทางกันดารมาถึงที่นั้น ฯ ครั้นเราได้เห็นแล้วก็คิดว่า เราผู้ใคร่ต่อบุญ ได้มาพบนาบุญอันนั้นแล้ว ฯ บุรุษผู้เป็นชาวนา ได้เห็นนาอันกว้างใหญ่ แล้วไม่ปลูกพืชไว้ในที่นั้น ก็ชื่อว่าไม่ต้องการข้าวฉันใด เราผู้ใคร่ต่อบุญ ได้เห็นนาบุญอันเขียวช่นนั้นแล้ว ถ้าเราไม่ทำบุญไว้ ก็ชื่อว่าเราไม่ต้องการบุญฉันนั้น ฯ อำมาตย์ผู้ประสงค์จะได้ดวงตราแต่ถ้าไม่ให้ทรัพย์สินของ แก่ราชบุตรซึ่งอยู่ในพระราชวัง ก็ย่อมเสื่อมจากดวงตราฉันใด เราผู้ใคร่ต่อบุญ ได้เห็นผู้ควรแก่ทักษิณานันประเสริฐเช่นนั้นแล้ว ไม่ถวายทักษิณา ก็ย่อมเสื่อมจากบุญฉันนั้น ฯ ครั้นเราก็คืออย่างนั้นแล้ว เราจึงถอดรองเท้า แล้วกราบพระสยัมภูพุทธเจ้าพระองค์นั้น แล้วถวายร่มและรองเท้าแก่พระองค์ เราได้เป็นผู้มีความสุขด้วยอานิสงส์อันนั้นตั้งร้อยเท่า อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเราจะบำเพ็ญทานให้บริบูรณ์ เราก็ได้ให้ทานอย่างนั้น แก่พระสยัมภูพุทธเจ้านั้น ดังนี้ สันเนนความในพระบาลี ที่มอญุ่โดยย่อเพียงเท่านั้น.

เนื้อความโดยย่อที่แสดงมาแล้ว มีพิสดารอยู่ในสังขพรหมณชาตก ที่พระ
 อรรถกถาจารย์ยกมาแสดงว่า ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงปรารภการให้ทาน
 บริหารทั้งปวงให้เป็นต้นเหตุ แล้วจึงตรัสถามมา จึงสังขพรหมณชาตกนั้นให้แปลผล
 ที่พระเชตุพนมหาวิหาร ฯ มีเนื้อความเบื้องต้นว่า มีอุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี
 ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาเจ้าแล้ว มีจิตผ่องแผ้วเลื่อมใส ได้นิมิต
 เพื่อให้พระสัพพเลตติงเจ้าเข้าไปถ้ำในวันรุ่งเช้า แล้วก็กลับไปสร้างปะรำที่ประตูบ้าน
 ของตน ตกแต่งเป็นอันดีแล้ว รุ่งเช้าขึ้นก็ให้คนไปกราบทูลเวลาแด่พระศาสดา
 พุทธเจ้า ฯ พระศาสดาพุทธเจ้า กับเหล่าพระภิกษุบริวาร ๕๐๐ ก็เสด็จไปประทับ
 ที่ปะรำนั้น ฯ อุบาสกนั้นพร้อมทั้งบุตรภรรยา ภริวารชนก็ได้ถวายมทาทาน
 แก่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์พระพุทเจ้าเป็นประธาน แล้ววันหลัง ๆ ก็ได้ถวายทาน
 อย่างนั้นอีก จนกระทั่งถึง ๗ วัน พอวันที่ ๗ ก็ได้ถวายมทาทานทั้งปวงด้วย
 ความเลื่อมใสศรัทธา เมื่ออุบาสกนั้นจะถวายบริวารทั้งปวงนั้น ได้ถวายรองเท้า
 ให้มาก ฯ รองเท้าที่ถวายแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นรองเท้ามีราคา
 ถึงพัน ส่วนรองเท้าที่ถวายแก่พระอัครสาวกทั้งสองนั้น มีราคาแต่ละ ๕๐๐ รองเท้าที่
 ถวายแก่ภิกษุ ๕๐๐ นั้น มีราคาแต่ละ ๑๐๐ ฯ เป็นอันพราหมณ์นั้นได้ถวายบริวาร
 ทั้งปวงดังนี้แล้ว ก็พร้อมกับบริวารเข้าเฝ้าองค์พระศาสดาจารย์ ฯ เมื่อองค์พระ
 ศาสดาจารย์จะทรงแสดงอนุโมทนา จึงตรัสว่า ตัก่อนอุบาสก การถวายบริวาร
 ทั้งปวงของเธอนั้น เป็นทานอันยิ่ง เธอจงตั้งใจ นักปราชญ์ทั้งหลายในเมื่อครั้งพระ
 พุทธเจ้ายังไม่เกิดขึ้นในโลกนั้น ก็ได้ถวายรองเท้าขึ้นเคียวแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า
 เมื่อสำภาตกในกลางมหาสมุทร ก็ได้หลุดพ้นจากความตาย ด้วยอำนาจแห่ง
 การถวายรองเท้านั้น ส่วนอุบาสกได้ถวายบริวารทั้งปวงแก่ภิกษุสงฆ์ มีองค์พระ
 พุทธเจ้าเป็นประธานเช่นนั้น ผลแห่งการถวายรองเท้าของอุบาสก จักได้เป็นทพ
 อย่างไร เมื่อตรัสดังนี้แล้ว อุบาสกนั้นก็ทูลขอให้ทรงแสดงเรื่องอดีตว่า มีมาอย่างไร
 พระองค์จึงได้ทรงยกเรื่องสังขพรหมณมาแสดงว่า

ในอดีตกาลล่วงมาแล้ว เมืองพาราณสีมีชื่อว่าเมืองโมลินี ฯ ที่เมืองโมลินี
 มีพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชย์ มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่าสังขพรหมณ

เป็นพราหมณ์มั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติมาก ได้สร้างโรงทานไว้ถึง ๘ แห่ง คือ ที่
 ประศุพระนครทั้ง ๔ และท่ามกลางพระนคร ที่ประทับบ้านของตน แล้วได้ให้ทาน
 แก่คนทั้งปวง มีคนกำพร้าและคนเดินทางเป็นต้น คิดเป็นราคาทรัพย์วันละ
 ๖ แสนทกวันไป ๆ อยู่มาวันหนึ่ง ส่วนพราหมณ์นั้นจึงคิดว่า เมื่อทรัพย์ในบ้าน
 เรือนของเราสิ้นไป เราจักไม่สามารถที่จะให้ทานได้ เมื่อทรัพย์เรายังไม่สิ้นไป
 เช่นนี้ เราควรจะไปค้าทางเรือที่สุวรรณภูมิ ๆ คิดดังนี้แล้วก็จัดแจงเรือ หาสินค้า
 มาบรรทุก แล้วส่งบุตรภรรยาว่า เรายังไม่กลับมาตราบใด เจ้าทั้งหลายจงพากัน
 ให้ทานแทนเราตราบนั้น ส่งแล้วก็พร้อมกันบ่าวไพร่กรรมกร ออกจากบ้านไป
 ตัวสังขพราหมณ์นั้นได้กัณฐมสวรองเท้าเดินบ่ายหน้าไปที่ทำเรือ ในเวลาตะวัน
 เที่ยง ๆ ในขณะนั้น พระบิณฑกโพธิ์พระองค์หนึ่ง ซึ่งอยู่ที่ภูเขาคันธมาทน์
 ได้เสด็จมาทางอากาศ เพื่อจะช่วยสังขพราหมณ์ โดยทรงเห็นว่า มหาบุรุษ
 จักไปแสวงหาทรัพย์ จักเป็นอันตราบในท่ามกลางมหาสมุทร เมื่อเขาได้ถวายเป็น
 และรองเท้าแก่เรา เขาก็จักได้ที่พักในเมื่อเรืออัปปางในท่ามกลางมหาสมุทร ดังนี้
 พระบิณฑกโพธิ์นั้นได้ลงจากอากาศเดินสวนทางไปตามทรายอันร้อน เหมือนกับถ่าน
 ไฟ ในเวลาหม่นมืดแดดจืด วันนั้นสังขพราหมณ์พอได้เห็นก็คิดว่า นาบุญได้เกิด
 ขึ้นแก่เราแล้ว เราควรจะไปปลุกพืชคือ ทานในที่นี้ คิดดังนี้แล้วก็รีบไปกราบพระ
 บิณฑกโพธิ์ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงออกมาจากทางสักครู่หนึ่ง เพื่ออนุเคราะห์
 ข้าพเจ้า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงเข้าไปพักที่โคนต้นไม้ด้วยเถิด เมื่อพระบิณฑกโพธิ์
 เข้าไปพักที่โคนต้นไม้แล้ว สังขพราหมณ์นั้นก็กวาดทรายไปกองที่โคนต้นไม้
 แล้วปูลงแล้วนอนมดให้พระบิณฑกโพธิ์นั่ง แล้วล้างเท้าของพระบิณฑกโพธิ์
 ด้วยน้ำอันอบด้วยดอกไม้ว แล้วทาด้วยน้ำมันหอม ถอดรองเท้าของตนออกมาเช็ด
 ทาด้วยน้ำมันหอม แล้วสวมที่เท้าพระบิณฑกโพธิ์ กับน้อมรับเข้าไปถวายด้วย
 กล่าวว่ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงสวมรองเท้าแล้วกัณฐมสไปเถิด ๆ
 พระบิณฑกโพธิ์ก็ทรงรับของทั้ง ๒ นั้นไป แต่เสด็จไปไม่ช้า ก็เหาะขึ้นให้ปรากฏ
 แก่สังขพราหมณ์ ไปสู่ภูเขาคันธมาทน์ เพื่อจะให้เกิดประสาธเลื่อมใสแก่สังข-
 พราหมณ์ ๆ ฝ่ายสังขพราหมณ์ได้เห็นแล้ว ก็มั่งใจมองเผวอย่างลั่นฟัน ได้

ไปถึงท่าเรือแล้วลงเรือไป ๆ พอออกเรือไปได้ ๗ วัน เรือก็ทะเล มีน้ำรั่วไหลจน
 ไม่สามารถที่ชาวเรือจะวัดได้ ๆ ชาวเรือต่างก็พากันกลัวตาย ได้ร้องให้อ้อนวอน
 ต่อเทวดาของตน ๆ ๆ ฝ่ายพระมหาสัตว์เจ้าได้ทรงพาคนใช้คนหนึ่งไปในที่แห่งหนึ่ง
 แล้วหาตัวควายนามัน ครั้นเสด็จแล้ว ก็บริโภคน้ำตาลกรวดอันคลุกกับเนยใส
 แล้วให้คนใช้นั้นบริโภคน้ำตาลกรวดแล้ว ก็พาคนใช้นั้นขึ้นไปทอดเสาศระโดง
 กำหนดทิศทางว่า บ้านเมืองของเราอยู่ทางทิศนี้ แล้วก็กระโดดจากยอดเสาศระ
 โดงลงมาสวมหาสมุทรรวมไกลจากเรือนั้นถึง ๑ อสงไขย คือ ๒๕ วา ส่วน
 มหาชนที่อยู่ในเรือนนั้นก็ถึงซึ่งความตายได้สิ้น ๆ พระมหาสัตว์เจ้ากับคนใช้คนนั้น
 ได้พยายามพากันว่ายข้ามทะเลอยู่ถึง ๗ ทิวารา พอถึงวันอุโบสถ พระองค์ก็บ้วนปาก
 ด้วยน้ำเค็มแล้วทรงสมาทานอุโบสถ ๆ ก็แลในคราวนั้น นางเทพธิดาคนหนึ่ง
 ซึ่งมีชื่อว่านางมณิเมขลา ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ ได้แต่งตั้งไว้ให้รักษามหาสมุทรรว่า
 ถ้าผู้ใดหรือพระไตรสรณคมน์ หรือผู้สมบูรณ์ด้วยศีล หรือผู้เลื่อมใสศรัทธาใน
 ถึงซึ่งความลำบากในเวลาเรือแตก เจ้าจงช่วยรักษาไว้ ดังนั้น ได้เผลอไปตลอด
 ๖ วัน พอถึงวันที่ ๗ จึงได้ไปตรวจดูมหาสมุทรร ก็ได้เห็นสังขพราหมณ์ผู้มั่งคั่งอัน
 บริสทธิ์ กับคนใช้กำลังแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทรร ก็เกิดความสลดใจว่า นับแต่
 บุรุษนี้ได้ว่ายอยู่ในมหาสมุทรร ก็ได้ ๗ วันเข้าวันนี้แล้ว ถ้าบุรุษนี้ตายเราก็จะได้
 รับความคำหน้อยอย่างยิ่ง คิดดังนี้แล้วจึงได้จัดถาดทองให้เต็มไปด้วยอาหารทิพย์
 แล้วรีบถือเหาะไป พอไปถึงก็ยื่นถาดนั้นหน้าของสังขพราหมณ์ แล้ว
 ร้องบอกลงไปว่า นี่แน่ะพราหมณ์ เจ้าอดอาหารมาสิ้น ๗ วันแล้ว เจ้าจงบริโภคน้ำ
 อาหารทิพย์นี้ ๆ สังขพราหมณ์เห็นหน้าเช่นนั้นก็ตอบว่า จงนำอาหารของ
 ท่านไปเสีย เราเป็นผู้รักษาอุโบสถ ๆ ในขณะที่นั้น คนใช้ของสังขพราหมณ์
 ซึ่งว่ายมาตามหลังไม่เห็นเทวดา แต่ได้ฟังเสียงเทวดาแล้วคิดว่า พราหมณ์ผู้
 เป็นผู้มีความสุขเสมอมา มาได้รับทุกข์อดอาหารถึง ๗ วันดังนี้แล้ว เขาจะกลัวตาย
 ละกรรมจึงได้พูดเพื่อไป เราก็จักปลอมให้เขาดีใจ จึงได้กล่าวขึ้นว่า ข้าแต่ท่าน
 สังขพราหมณ์ ท่านเป็นผู้ได้เล่าเรียนมาก ได้เห็นสมณพราหมณ์มากมาย เมื่อไม่มี
 ผู้พูดด้วย เหตุไรจึงได้พูดเพื่อเช่นนี้ เพราะในที่นั้นนอกจากท่านกับข้าพเจ้าแล้ว
 ก็ไม่เห็นมีใคร ๆ สังขพราหมณ์จึงได้คิดว่า เทวดานี้เห็นจะไม่ปรากฏแก่คนใช้

นี้ จึงได้ตอบว่า เราไม่ได้กลัวตาย แต่ว่าผุ้พูดกับเรามือย แล้วกล่าวต่อไปว่า
 ผุ้หน้าอ้นงาม มีรูปร่างอันสวย ประดับด้วยเครื่องทองอันอร่ามงาม ได้ถือถาด
 ทองมาลอยอยู่บนอากาศ บอกแก่เราว่าจงบริโภคอาหารนี้ เราผุ้มศรัทธา มีความ
 ปลื้มใจ จึงได้ตอบเทวดานี้ว่าเราไม่ต้องการ ไม่ใช่เราพูดเพื่อ ๆ คนใช้จึงว่า
 ข้าแต่ท่านพราหมณ์ บรมผู้หวังความสุข เวลาเห็นเทวดาเช่นนี้จะต้องถามว่า
 พวกเราก็มีความสุขหรือไม่ เพราะฉะนั้น ท่านจงลุกขึ้นถามในบัดนี้ว่า ผุ้ที่ท่าน
 เห็นนี้เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ๆ สังขพราหมณ์เห็นว่า บรมคนใช้พูดถูก จึงได้
 ถามขึ้นว่า ท่านผุ้มีความสุขให้แก่ข้าพเจ้า บอกข้าพเจ้าให้บริโภคอาหารในบัดนี้
 ท่านเป็นเทวดาหรือมนุษย์ขอได้บอกมาด้วย ๆ เทวดาตอบว่า เราเป็นเทวดาผุ้
 อานุภาพมาก เราได้มาที่นี่ด้วยความหวังดีต่อท่าน ไม่ใช่ด้วยความหวังโยต่อท่าน
 เราจะให้ท่านซึ่งบริวารทั้งปวง คือ ข้าวน้ำ และที่นั่งนอน ยานพาหนะต่าง ๆ
 แก่ท่านตามความประสงค์ของท่าน เมื่อท่านประสงค์สิ่งใดเราก็จะให้สิ่งนั้น ตั้ง
 ประสงค์ ๆ องค์พระโพธิสัตว์เจ้าตอบว่า เทวดานี้บอกว่าจะให้สิ่งต่าง ๆ
 แก่เรา เทวดานี้ประสงค์จะให้ด้วยอำนาจบุญที่เราได้ทำไว้ หรือด้วยกำลังของ
 เเขาเอง เราจะถามดูให้รู้แน่ คิดแล้วจึงถามออกไปว่า ดูก่อนเทวดาผุ้มีร่างกาย
 อ่อนงาม ท่านเป็นใหญ่ในการสักการบูชาของเรา สามารถรู้หรือไม่ว่า ผลอันนี้
 เป็นผลแห่งกรรมอะไรของเรา ๆ เทพธิดาตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์ ท่านได้ทำ
 กุศลกรรมเช่นใดไว้ เราจึงได้เช่นนี้ แล้วกล่าวต่อไปว่า ดูก่อนพราหมณ์ ท่านได้
 ถวายรองเท้าแก่ภิกษุองค์หนึ่ง ซึ่งเดินฝ่าแดดมา ผลที่ท่านจะได้รับความ
 ช่วยเหลือจากข้าพเจ้าผุ้เป็นเทวดานี้ ด้วยอำนาจแห่งท่านนั้น ๆ พระมหาสัตว์
 ได้ฟังดังนี้แล้วก็เกิดความพอใจยินดีว่า การได้ถวายรองเท้าของเรานั้น ได้
 เป็นที่พึงแก่เราในท่ามกลางมหาสมุทร อันหาที่ขบตรงไม่ได้ถึงเพียงนี้ ท่านที่เรา
 ถวายแก่พระปัจเจกโพธิ์แล้วนั้น ได้เป็นทานอันถวายดีแล้ว แล้วกล่าวขึ้นว่า
 ข้าพเจ้าจะไปถึงเมืองโมลินีได้ด้วยสิ่งใด สิ่งนั้นจะเป็นเรือซึ่งทำด้วยแผ่นกระดาน
 ผกมัดด้วยตะไคร้น้ำ อันน้ำไม่รั่ว หรือจะเป็นยานอย่างอื่นก็ตาม ขอท่านจงส่ง
 ข้าพเจ้าไปด้วยสิ่งนั้น ให้ถึงเมืองโมลินีในวันนั้น

เทวดาได้ฟังดังนั้นแล้วก็มีจิตยินดี จิตน้อมเรื่อในสำเร็จแล้วด้วยแก้ว

๑ ประการ ยาวถึง ๔ อสุภะ คือ ๔ เส้น กว้าง ๔ อสุภะ คือ ๔ เส้น ลึก ๒ ขัฏฐิกะ คือ ๒๐ วา มีเสากระโดง ๓ เสา แล้วด้วยแก้วอันมหัศจรรย์ มีเชือกโยงระยาง แล้วด้วยทองคำ มีรอกกว้านแล้วด้วยเงิน มีหางเสือแล้วด้วยทอง บรรทุกให้เต็ม ด้วยแก้ว ๑ ประการ แล้วก็อุ้มพระโพธิสัตว์เจ้าลงสู่สำเภามีได้เหลียวแลถึงคนใช้ พระโพธิสัตว์เจ้าจึงขอให้ส่วนบุญของตนแก่คนใช้ ๆ ก็ยินดีรับ แล้วเทวดาจึงอุ้ม คนใช้นั้นขึ้นสู่สำเภาคด้วย แล้วช่วยบันดาลให้สำเภานั้นแล่นไปถึงเมืองโกสิน ชนทรพียงสนชนไปที่เรือนพระโพธิสัตว์แล้ว จึงกลับยังที่พักพิงมานของตน ๆ นาง เทพธิดานนมจิตชนชมยินดีตอกศราศีของสังขพราหมณ์ ดังนี้ ส่วนสังขพราหมณ์นั้น ก็ได้ให้ทาน รักษาศีล ด้วยทรัพย์สมบัติอันหาปริมาณมิได้ ซึ่งเทวดานิรมิตให้ จนตลอดอายุไขของตน ต่อมาเทวดานั้นก็ได้มาเกิดเป็นนางอบลวันณา คนใช้นั้น ก็ได้มาเกิดเป็นพระอานนท์ สังขพราหมณ์นั้น ก็ได้มาเกิดเป็นพระตถาคตศพล ๆ สันเรื่องสังขพราหมณ์ที่พระพุทธองค์ทรงยกมาเป็นตัวอย่าง ในบารมีของพระองค์ เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเรื่องกुरुธรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย

ปูนาปริ ขทา โหม

อ้าเทพตฤณ ปุตุตเม

ราชา ธนัญชโย นาม

กุสเลหิ หสพาคโตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓ ว่าด้วยเรื่อง กुरुธรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นมาแล้วในครั้งก่อน
สมเด็จพระบรมศาสดา ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงกรรมกรรมา
ไว้โดยวาระพระบาลีขึ้นชื่อว่า ในกาลที่เราตถาคตเป็นพระราชา
ว่าธนัญชัย ผู้ประกอบด้วยความฉลาด ๑๐ ประการ ในอินทปัตถนครนั้น พวก
พราหมณ์ชาวกลิงครัฐ ได้ไปขอช้างมงคล ซึ่งเป็นพระที่นั่งต้นของเรา
เราตถาคต ฯ ในคราวนั้นบ้านเมืองทางกลิงครัฐได้เกิดฝนแล้งข้าวแพง เรา
ตถาคตก็ได้ให้ช้างตัวประเสริฐแก่พราหมณ์เหล่านั้น ฯ เมื่อมีข่าวมาถึง เรา
ตถาคตก็ไม่ปฏิเสธ ด้วยเห็นว่า การประพฤติกกรรมของเราอย่าได้เสียไป เรา
จึงให้ทานช้างที่บริบูรณ์ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ฯ เราได้จับวงช้าง หลัง
นำจากพระเศียรแกวลงไปที่มือพราหมณ์ แล้วให้ทานช้างแก่พวกพราหมณ์ ฯ
ในเมื่อเราให้ทานช้างนั้น พวกอำมาตย์ได้กล่าวขึ้นว่า เหตุไร พระองค์จึงให้
ทานช้างตัวประเสริฐแก่พวกเขาจาก ฯ ช้างตัวประเสริฐนี้เป็นช้างที่สมบูรณ์ด้วย
ลักษณะอันเป็นมงคล เป็นช้างต้นพิชัยสงคราม เมื่อพระองค์พระราชทาน
ช้างตัวประเสริฐนี้ไปแล้ว จักทรงปกครองราชสมบัติได้อย่างไร ฯ เราตอบว่า
ราชสมบัติทั้งปวงเราก็ให้ได้ ร่างกายของเรา ฯ ก็ให้ได้ เรายังพระสัพพัญญุต-
ญาณ เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้ทานช้าง ดังนี้ สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา แห่งกรรมกรรมา ในติกนิบาตว่า
ทรงองค์พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันนั้น ได้ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่ง
นำหงส์ให้เป็นต้นเหตุ แล้วได้ตรัสเทศนาซึ่งกรรมกรรมาจนให้เป็นผล มี
เนื้อความเบื้องต้นว่า มี ๒ สหายชาวกรุงสาวัตถี ได้บรรพชาอุปสมบทอยู่
กับภิกษุทั้งหลาย แล้วไปไหนไปด้วยกันเสมอ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้ง ๒
นั้น ได้ไปอาบน้ำที่แม่น้ำอจิรวดี แล้วขนมายนึ่งแดดสนทนากันอยู่ที่หาด
ทราย ฯ ในขณะนั้นได้มีหงส์ ๒ ตัวบินผ่านมา ฯ ภิกษุหนุ่มองค์ ๑ จึง
จับเอาก่อนกรวดแล้วบอกแก่ภิกษุอีกองค์ ๑ ว่า ข้าพเจ้าจะขว้างลูกตาของหงส์ตัว ๑
ซึ่งกำลังบินไปอยู่นี้ ภิกษุอีกองค์ ๑ จึงตอบว่า ท่านจักไม่อาจที่จะขว้างลูกตา
ของหงส์นั้นได้ ฯ ภิกษุนั้นจึงกล่าวว่า ลูกตาข้างนี้จงยกไว้ อย่าว่าแต่

ลูกตาข้างนั้นเลย ถึงลูกตาข้างโน้นเราก็จะขว้างให้ถูกได้ ๆ ภิกษุองค์นั้นจึงตอบ
ว่า ท่านไม่อาจจักทำได้ ๆ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงคอยดู แล้วภิกษุหนุ่ม
นั้นก็จับเอาก้อนกรวดแถม ๆ ขว้างตามแสงหงส์ไป ๆ หงส์ได้ขยับส่าย
ก้อนกรวดก็เลี้ยวแล้วกลับมามา ๆ ในทันใดนั้น ภิกษุหนุ่มนั้นก็ขว้างก้อนกรวด
อีกก้อน ๑ ตามไป ก้อนกรวดนั้นได้ไปถูกตาอีกข้าง ๑ ของหงส์แล้ว
หะลุออกไปอีกข้าง ๑ หงส์นั้นได้คืนตกลงมา ในที่ใกล้ภิกษุทั้ง ๒ นั้น ภิกษุ
ทั้งหลายซึ่งยืนอยู่ในที่นั้น ได้เห็นดังนั้น ก็พากันกล่าวขึ้นว่า ท่านบวชใน
พระพุทธศาสนา มาทำปาณาติบาตเช่นนั้นไม่สมควร แล้วก็ทำภิกษุนั้นไปเฝ้า
พระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ๆ พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า
จริงหรือภิกษุ ได้ยินว่าเธอทำปาณาติบาต ๆ เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง
พระเจ้าข้า ๆ จึงตรัสว่า นี่แน่ะภิกษุ เธอบวชในศาสนา อันจักนำตนออก
จากโลกได้เช่นนั้น เหตุไรจึงทำอย่างนั้น แม้แต่บัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน
เมื่อยังไม่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ยังครองขรवासอยู่ ก็ยังมีความรังเกียจสงสัย
ในของเล็กน้อย ตัวเธอได้บวชในศาสนาเช่นนี้ ยังไม่ทำความรังเกียจสงสัย
ธรรมดาภิกษุควรเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ มิใช่หรือ ตรัสดังนั้นแล้วจึงได้
ทรงนำเรื่องทูลวงแล้วมาแสดง

ว่าในอดีตกาลล่วงแล้วมา ครั้งพระเจ้าธนัญชัยโครพย์เสวยราชอยู่ใน
กรุงอินทปัตถ์แคว้นแคว้นกูร์ฐนั้น พระโพธิสัตว์ได้ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์
ของพระอัครมเหสีของพระเจ้าธนัญชัยนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น ทรงพระเจริญ
วัยขึ้นมา ก็ได้ไปศึกษาศิลปทั้งปวงในเมืองทักกสิลา พระราชบิดาได้ทรงตั้ง
วัยในตำแหน่งอุปราช ต่อมาภายหลังเมื่อพระราชบิดาล่วงลับไปแล้ว ก็ได้เป็น
พระราชา ทรงประพฤติน้อยอยู่ในกุฎธรรม ไม่ให้เลิกราชธรรม ๑๐ ประการ ๆ
กุฎธรรมนั้นได้แก่ศีล ๕ ๆ ศีล ๕ นั้น พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงรักษาไว้
บริบูรณ์ ๆ พระราชมารดา พระอัครมเหสี พระกนิษฐภคินี อุปราช พราหมณ์
ปุโรหิต นายสารถี เศรษฐี พ่อค้า นายประตุนางวรรณทาสี ผู้เป็นนครโสภณ
เหล่านั้น ก็ได้รักษากุฎธรรมเหมือนกับพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงสร้างโรงทานไว้ ๖ แห่ง คือ ที่ประตูพระนคร ๔
และที่กลางพระนคร กับประตูพระราชวังแล้ว ได้ทรงสละพระราชทรัพย์ออกให้เป็น

ทานวันละ ๖ แสน ประหนึ่งว่าชาวชมพูทวีปทั้งสนจะไม่ต้องทำนาค้าขาย ฯ การ
ที่พระโพธิสัตว์เจ้า มีอชยาศัยทรงยินดีในการให้ทานนั้น ก็ได้ปรากฏในชมพู
ทวีป ฯ ในคราวนั้น พระเจ้ากาลิงค์ได้เสวยราชสมบัติอยู่ในทันตปุรนคร
แคว้นแคว้นกาลิงครัฐ ในแคว้นแคว้นกาลิงครัฐไม่มีฝนตกลงมา ได้เกิดอด
อยากข้าวปลาอาหาร ทั้งทั้งแคว้นแคว้น เพราะเหตุที่อดอยากข้าวปลาอาหาร
นั้น คนทั้งหลายก็เกิดโรคถึง ๓ ประการ คือ โรคอดอยาก โรคเกิดจากความ
เจ็บไข้ โรคเกิดจากภัยอันตรายอื่น ๆ ฯ คนทั้งหลายได้พากันแตกหนีไปอยู่ใน
นานาสถาน ฯ ชาวพระนครจึงไปประชุมกันร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากาลิงค์ ฯ พระ
เจ้ากาลิงค์จึงตรัสถามว่า เหตุไรชาวเมืองถึงพากันมาร้องทุกข์ต่อเราเช่นนั้น ฯ ชาว
เมืองกราบทูลว่า เพราะเหตุเวลานี้ได้มีภัย ๓ ประการ เกิดขึ้นในบ้านเมือง
ทั่วทั้งประเทศ คือ ฝนไม่ตก ข้าวกล้าก็ไม่ได้ ความอดอยากก็เกิดมี คน
ทั้งหลายหาอาหารได้ยาก ก็มีโรคภัยเบียดเบียน ได้พากันแตกหนีไปอยู่ที่อื่น
เป็นอันมากแล้ว ขอพระองค์จงทำให้ฝนตกเถิด ฯ พระเจ้ากาลิงค์ตรัสถามว่า
พระราชครูโหราณ เมื่อฝนไม่ตกให้ทรงทำอย่างไร ฯ ชาวเมืองทูลตอบไป
ว่า พระราชครูโหราณ เมื่อฝนไม่ตก ก็ทรงบริจาทาน อธิษฐาน
อุโบสถ แล้วเสด็จเข้าห้องบรรทม บรรทมอยู่ในที่นั้นไปด้วยหญ้าตลอดถึง ๗ วัน
ฝนก็ตกลงมา ฯ พระเจ้ากาลิงค์ทรงรับว่าดีละ แล้วก็ได้ทรงกระทำอย่างนั้น
แต่ถึงจะได้ทำอย่างนั้นก็ดี ฝนก็ยังไม่ตก ฯ พระองค์จึงตรัสถามพวกอำมาตย์ว่า
สิ่งสมควรทำเราก็ได้ทำแล้ว แต่ฝนก็ยังไม่ตก จะให้เราทำอย่างไรต่อไป ฯ พวก
อำมาตย์กราบทูลว่า ช้างพระที่นั่งอันมีศักดิ์ดอกลอญชั้นของพระเจ้าธนัญชัย
โกรพย์ที่เมืองอินทปัตถ์มีอยู่ พวกข้าพระองค์จักไปนำช้างนั้นมา เมื่อนำช้างนั้น
มาได้ฝนก็จักตก ฯ พระเจ้ากาลิงค์จึงตรัสว่า พระเจ้าธนัญชัยโกรพย์นั้น
เป็นผู้ทรงสมบูรณ์ด้วยพลพาหนะ ยากที่จะเอาชัยชนะได้ พวกเราก็นำช้าง
ของเรามาได้อย่างไร ฯ พวกอำมาตย์กราบทูลออกไปว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
ไม่ใช่ว่า พวกเราจะต้องทำสงครามกับพระเจ้าธนัญชัย พระเจ้าธนัญชัยเป็น
ผู้มีพระอชยาศัยยินดีในการให้ทานอย่างยิ่ง เมื่อมีผู้ไปขอร้อง ถึงแม้ว่าพระ
เศียรของพระองค์ ก็อาจตัดออกให้ท่านได้ ถึงแม้ว่าพระเนตรของพระองค์ ก็

อาจวกให้เป็นทานได้ ถึงแม้ว่าราชสมบัติก็อาจวกให้เป็นทานได้ ไม่ต้องพูดถึงช้างพระที่นั่ง เพราะฉะนั้น พวกข้าพระองค์อาจทูลขอช้างพระที่นั่งนั้นมาได้โดยไม่ต้องสงสัย ฯ พระเจ้ากาลิงค์จึงตรัสถามว่า ถ้าอย่างนั้นใครจักสามารถไปทูลขอ ฯ พวกอำมาตย์กราบทูลว่า พวกพราหมณ์ พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ากาลิงค์จึงโปรดให้หาพราหมณ์ ๘ คนเข้ามาเฝ้า ทรงสักการะเลี้ยงดูแล้ว ก็ทรงส่งไปเพื่อให้ขอช้าง ฯ พราหมณ์ทั้ง ๘ นั้น ก็พากันออกเดินทาง จนกระทั่งถึงกรุงอินปัตต์ แล้วไปพักอยู่ที่โรงทาน อันมีอยู่ที่ประเทศพระนคร สัปดาห์ ๒ วัน ๓ วัน ถามคนทั้งหลายว่า เมื่อไรพระราชาจึงจักเสด็จมาที่โรงทาน คนทั้งหลายตอบว่า พระราชาเสด็จมาที่โรงทานทุกสัปดาห์ ๓ วัน คือ วัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๑๖ ค่ำ พรุ่งนี้เป็นวัน ๑๕ ค่ำ เพราะฉะนั้น พระราชาจักเสด็จมาพรุ่งนี้ ฯ พราหมณ์ทั้ง ๘ นั้น ก็พากันไปรออยู่ที่ประตูด้านตะวันออกแต่เช้า เฝ้าพระโพธิสัตว์เจ้า ทรงสรงเสวยเสร็จแล้ว ก็ทรงแต่งพระองค์ด้วยเครื่องอลงการดังที่เคยมา แล้วขึ้นทรงช้างพระที่นั่ง พร้อมด้วยราชบริพารเป็นอันมาก เสด็จไปยังโรงทานทางด้านประตูตะวันออก ได้ทรงบริจาคทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ให้แก่คนขอทานประมาณ ๗ คน ๘ คน แล้วก็ตรัสสั่งว่า พวกท่านจงให้ทานแทนเราต่อไป แล้วก็เสด็จขึ้นทรงช้างไปที่โรงทานด้านทิศทักษิณ ฯ พวกพราหมณ์ไม่ได้โอกาสที่จะเข้าเฝ้าในด้านทิศตะวันออก เพราะพวกเจ้าหน้าพิทักษ์รักษาแข็งแรง จึงติดตามไปทางประตูทิศทักษิณ พอเห็นพระราชาเสด็จมา ก็พากันไปยืนอยู่ในที่ไม้สูงใกล้กัน แล้วยกมือขึ้นถวายชัยมงคลว่า ขอมหาราชเจ้าจงมีชัยมงคลเถิด ฯ พระราชาก็ทรงขับช้างพระที่นั่งไปหาพวกพราหมณ์นั้น แล้วตรัสถามว่า พวกท่านประสงค์สิ่งใด ฯ เมื่อพวกพราหมณ์จะทูลสรรเสริญพระโพธิสัตว์เจ้า จึงได้กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่กว่าคนทั้งหลาย ข้าพระองค์ทั้งหลายได้รู้แจ้งซึ่งศรัทธาและสัจของพระองค์แล้ว ก็จักได้นำช้างต้นมงคลหัตถ์ ซึ่งมีสีดังดอกอัญชันไปในกาลครั้งหนึ่งในบัดนี้ พระเจ้าข้า

เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้า ได้ทรงสดับคำกราบทูลดังนี้แล้ว จึงตรัสตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์ทั้งหลาย เราจักให้ช้างพระที่นั่งให้แก่ท่านทั้งหลาย ท่าน

ทั้งหลายอย่าวิตกเลย เราจักให้โน้มัน ตรัสดังนี้แล้วก็ตรัสต่อไปว่า ไม่ว่า
ใคร ๆ ก็ จะเป็นคนที่ควรเลียดด้วยขำวณาคติ ไม่ควรเลียดด้วยขำวณาคติ
เมื่อตรงมาหาเรา เราไม่ปฏิเสธทั้งนั้น บรรพจารย์ของเราได้กล่าวคำนี้ไว้
คือ ได้สอนเราไว้อย่างนี้ นั่นแหละพราหมณ์ ข้างตัวประเสริฐซึ่งสมควรแก่พระราช
มโหรีประดับประดาพร้อมถ้วน กับทั้งความรู้อย่าง เรายกให้แก่ท่านทั้งหลาย
ท่านทั้งหลายจงพากันนำไปตามประสงค์ ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว
ก็เสด็จลงจากข้างพระที่นั่ง ทรงตรวจดูเห็นว่าข้างพระที่นั่งมโหรีประดับพร้อม
แล้ว จึงทรงจับวงช้างวางท่มอพรหมณ์ เสด็จนำหอมจากพระเต้าทองลงไป
อันเป็นเครื่องหมายการให้ทาน แล้วพราหมณ์เหล่านั้นก็พากันรับข้างพระที่นั่ง
นั้น จากพระราชแล้วพากันขับออกไป ๑ เมื่อข้างพระที่นั่งนั้นไปถึงกาลจักรฐ
แล้ว ฝนก็ยังไม่ตก ๑ พระเจ้ากาลจักรฐทรงถามต่อไปว่า จะทำอย่างไรดี
เมื่อได้ทรงทราบว่า พระเจ้าธนัญชัยโกรธได้ทรงรักษากรรม จึงได้มีฝนตกทุก
กึ่งเดือน พระองค์จึงทรงโปรดให้ทรงส่งข้างพระที่นั่งคนไปถวาย แล้วทรงส่งพวก
พราหมณ์และอำมาตย์ ให้นำแผ่นทองคำไปทูลขอจตุกรรมต่อพระโพธิสัตว์เจ้า ๑
พระโพธิสัตว์เจ้าตรัสตอบว่า เรารักษากุศลกรรมก็จริง แต่ว่าบัดนี้ยังมีความ
รังเกียจสงสัยอยู่ ยังไม่มั่นใจว่ากรรมของเราบริสุทธิ์ เราไม่อาจให้แก่
พวกเธอได้ ๑ พวกพราหมณ์และอำมาตย์ซึ่งพระเจ้ากาลจักรฐทรงส่งไปนั้น
จึงทูลถามขึ้นว่า เหตุไรพระองค์จึงทรงสงสัยเช่นนั้น ๑ พระโพธิสัตว์เจ้าตรัส
ตอบว่า ในคราวก่อนโน้น ได้มีมหรสพเดือน ๑๒ สำหรับพระราชทั้งหลาย
ทุกกระยะ ๓ ปี ๑ เมื่อพระราชทั้งหลายทรงเล่นมหรสพนั้น ได้ทรงแต่งองค์
คล้ายกับเทพเจ้ามาขึ้นอยู่ในที่ใกล้ยักษ์ อันมีนามว่าจิตตราช แล้วจึงลุกสรอัน
ประกอบด้วยดอกไม้มาจากทิศทั้ง ๔ ๑ พระราชแม้พระองค์นั้น เมื่อทรงเล่น
มหรสพนั้น ก็ได้ขึ้นอยู่ในที่ใกล้จิตตราชแล้วจึงลุกสรไปจากทิศทั้ง ๔ ๑ เรา
ได้เห็นลุกสรที่ตกลงบนพื้นแผ่นดินเพียง ๓ ลุก อีกลุก ๑ ตกกลงไปในน้ำ เราจึง
สงสัยว่า ชะรอยจะถูกปลาในน้ำให้ถึงซึ่งความตาย เราสงสัยอย่างนั้น จึงคิดว่า
ศีลของเราคงไม่บริสุทธิ์ ๑ เมื่อพระองค์ตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสสั่งพวก

พราหมณ์และอำมาตย์เหล่านั้น ให้ไปทูลขอกรรมต่อทางราชมารดาเป็นต้นของ
พระองค์ ฯ พวกพราหมณ์และอำมาตย์นั้นก็ทำตามพระราชโองการ ได้ไป
ทูลขอกรรมต่อพระราชมารดาของพระโพธิสัตว์ และต่อบุคคลอื่น ๆ ดังจัก
แสดงไปในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์ของคเณศวรความไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วย กรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย

โส เอวมาห ตาตา มยหิ กุรุชมเม กุกกุจจ อตถิ มาตา ปน เม
สุรภีติ รกษติติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔ ว่าด้วย
กรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า พระเจ้าธนัญชัย คือ พระโพธิสัตว์เจ้าของเราทั้งหลาย ดังที่เรื่องได้ขยายมา
แล้วในกัณฑ์ก่อนโน้น เวลาพวกพราหมณ์ไปทูลขอจตุรกรรม คือ ศีล ๕ จาก
พระองค์ดังนั้น พระองค์ได้ทรงเล่าเรื่องความสงสัยในศีล ๕ ของพระองค์ ให้
พราหมณ์และอำมาตย์เหล่านั้นฟัง ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ที่ ๓ โน้น แล้วได้
ตรัสบอกว่า ความรังเกียจสงสัยในกรรมของเรามีอยู่ ส่วนพระราชมารดา
ของเราได้รักษากรรมไว้ดี ท่านทั้งหลายจงไปทูลขอต่อพระราชมารดาของเรา
เถิด ฯ พราหมณ์และอำมาตย์เหล่านั้นจึงได้กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
พระองค์ไม่มีเจตนาว่าจะฆ่าสัตว์ อันการฆ่าสัตว์ซึ่งจัดว่าเป็นปาณาติบาตนั้น เมื่อ
ไม่มีเจตนาแล้ว ก็มิได้ ขอพระองค์จงพระราชทานกรรม ที่พระองค์ทรง

รักษาไว้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด ฯ พระเจ้าชนัญชัยโคตรพรหมจึงตรัสว่า ถ้า
อย่างนั้นก็จงจดไป แล้วก็ให้พวกพราหมณ์และอำมาตย์นั้นจดลงในแผ่นทองคำ
ว่า ใคร ๆ ไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรถือเอาของที่เขาของไม่ให้ ไม่ควรประพฤติก
ามสมิธจาร ไม่ควรกล่าวเท็จ ไม่ควรดื่มเมา ดองนี้ ฯ ครั้นให้เขียน
ดองแล้วก็ตรัสสั่งว่า ศัลของเรายังไม่เป็นที่พอใจของเรา พวกท่านจงไป
เฝ้าพระมารดาของเราเถิด ฯ พวกพราหมณ์และอำมาตย์ที่เป็นทูตเหล่านั้น ก็
ถวายบังคมพระราชา ทูลลาไปเฝ้าพระราชาชนนีกราบทูลว่า ขอพระนางเทวจึงพระ
ราชทาน ซึ่งกรุธรรมที่ทรงรักษาไว้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายในบัดนี้ ฯ พระราชชนน
ของพระโพธิสัตว์เจ้าก็ตรัสตอบว่า นี่แน่ะอำมาตย์ทั้งหลาย เรารักษ
กรุธรรมก็จริง แต่บัดนี้ความรังเกียจสงสัยในกรุธรรมนั้น ได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว
กรุธรรมนั้นไม่เป็นที่พอใจของเรา เราไม่อาจให้แก่เธอทั้งหลายได้ ฯ การที่พระ
ราชชนนได้ตรัสสั่งดองนั้น มีเหตุผลว่า พระราชชนนพระองค์นั้น มีพระราช
โอรสอยู่ ๒ พระองค์ องค์ใหญ่ได้เป็นพระราชา องค์เล็กได้เป็นอุปราช ฯ
ในเวลานั้นมีพระราชาพระองค์ ๑ ได้ส่งแก่นจันทร์อันมีราคาแสน กับดอกไม้
ทองอันมีราคาพันมาถวายแก่พระโพธิสัตว์เจ้า พระองค์ทรงพระดำริว่า เราก็คง
ของสิ่งบูชาพระมารดา จึงได้โปรดให้ส่งของทั้ง ๒ นั้น ไปถวายพระมารดา ฯ
พระมารดาที่ทรงพระดำริว่า เราไม่ได้ลูกไล่จันทร์ ไม่ได้ประดับดอกไม้เสียบแล้ว
เราจะให้แก่พระสุณิสา แต่กลับทรงพระดำริอีกว่า พระสุณิสามีใหญ่ก็ได้ดำรง
อยู่ในตำแหน่งพระอัครมเหสีแล้ว เราก็คงให้ดอกไม้ทองแก่เขา ส่วนพระสุณิสา
ผู้น้อยยังขัดสนอยู่ เราก็คงให้แก่จันทร์แก่เขา ทรงพระดำริดังนี้แล้ว ก็ได้พระ
ราชทานดอกไม้ทองแก่พระราชเทวี ของพระโพธิสัตว์เจ้า แล้วได้พระราชทาน
แก่นจันทร์แก่พระเทวีของอุปราช ครั้นพระราชทานเสร็จแล้ว ก็เกิดความ
รังเกียจสงสัยว่า เรารักษากรุธรรม เราจะถือความมีความจนเป็นประมาณนั้น
ไม่ได้ เราควรจะถือผู้ใหญ่กว่าเป็นประมาณจึงจักเป็นการสมควร การที่เราทำ
อย่างนี้ศัลของเราเห็นจะเสียไปแล้ว ดองนี้ ฯ เพราะฉะนั้น พระราชชนนของพระ
โพธิสัตว์เจ้า จึงได้ตรัสตอบพวกทูลว่า รังเกียจสงสัยในกรุธรรมที่ทรงรักษาว่าคง
จักไม่บริสุทธิ์ดี พวกทูลจึงกราบทูลว่า อันธรรมาของ ๆ คน จะให้ใครก็ได้ตาม

ชอบใจ เมื่อพระองค์ทรงมีความรังเกียจสงสัยแม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น บาปกรรม
 อย่างอื่นนอกจากนี้ พระองค์จะทรงทำได้อย่างไร อันธรรมาศึลย่อมไม่เสียไป
 ด้วยเหตุเช่นนั้น เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จงพระราชทานกรรมแก่ข้าพระองค์
 หงหลายเกิด กราบหูลดงันแล้ว ก็ได้จดกรรมลงในแผ่นทองคำจากพระราช
 ชนนี้ ฯ ครั้นแล้วพระราชชนนิงตรัสสั่งว่า กรรมไม่เป็นที่พอใจของเรา ส่วน
 พระสุณิสาของเรารักษากรมดี พวกท่านจงไปขอลาจากเขา เมื่อตรัสสั่งดังนี้
 แล้ว พวกเขาก็หลาไปเฝ้าขอจดกรรมต่อพระสุณิสา คือ พระอัครมเหสีของพระ
 โพธิสัตว์เจ้า ฯ พระอัครมเหสีของพระโพธิสัตว์เจ้า ก็ตรัสส่งตามนัยดังที่แสดง
 มา แล้วตรัสว่า บัดนี้ศัลไม่เป็นที่พอใจของเรา เราไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ ฯ
 การที่พระนางเจ้าได้ตรัสอย่างนี้ ก็เพราะเหตุว่า วันหนึ่งพระนางเจ้าได้ทรงยืน
 อยู่ที่ยงพระแกลแสงไปเห็นพระอุปราช ซึ่งนั่งอยู่หลังข้างของพระราชา
 ซึ่งกำลังทรงเลียบพระนคร ก็เกิดความรักใคร่ขึ้น แล้วทรงดำริว่า ถ้าเมื่อ
 พระราชาล่วงลับไป อุปราชนั้นก็จักได้เป็นพระราชา เราควรทำความสนิท
 สนมกับอุปราชไว้ เขาจักได้สงเคราะห์เรา ดังนี้ ฯ ครั้นทรงพระดำรัสดังนี้
 แล้วก็ทรงเคลือบแกลสงสงสัยในศัลว่า เมื่อเรารักษากรมอยู่ เรายังมีสามอยู่
 เราได้แลศบุรุษอันด้วยอำนาจกิเลสเช่นนั้น ศัลของเราจะต้องเสียไปเสียแล้ว ฯ
 เพราะฉะนั้น พระนางเจ้าจึงได้ตรัสแก่พวกทูตอย่างนั้น ฯ ลำดับนั้น พวกทูตจึง
 กราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าอันการนอกใจสามีย่อมไม่มีด้วยการคิด คือ เหยง
 มัดคิดในใจย่อมไม่เป็นการนอกใจ พระแม่เจ้า เมื่อรังเกียจสงสัยแม้ด้วยของ
 เล็กน้อยเพียงเท่านั้น พระแม่เจ้าจักทำการล่วงละเมิดอย่างอื่นได้อย่างไร ศัล
 ของพระแม่เจ้ายังไม่เสียไป ขอพระแม่เจ้าทรงโปรดให้กรรมแก่ข้าพระองค์
 หงหลายเกิด กราบหูลดงันแล้ว ก็ได้หูลขอจดกรรมของพระนางเจ้าลงในแผ่น
 ทองคำ ฯ พระนางเจ้าได้ตรัสสั่งว่า จงจดกรรมของเราไว้แล้วก็ดี ศัลของ
 เราก็คงไม่เป็นที่พอใจของเรา ส่วนอุปราชก็รักษากรมดีเหมือนกัน ขอ
 พวกท่านจงไปขอลาจากเขาเถิด พวกทูตก็ได้ไปเฝ้าอุปราชหูลขอกรรม ฯ แต่
 อุปราชนั้น เมื่อจะไปเฝ้าพระราชาในเวลาเย็นได้ขึ้นรถไป พอลงพระลาน
 หลวง ถ้าอุปราชนั้นประสงค์จะเสวยกับพระราชา และบรรทมที่พระราชวัง ก็วาง
 เชือกกับปฏักไว้ที่ภายในหุปรก คือ ในระหว่างแฉกรถแล้วก็ไป ฯ มหาชนที่

ตามไปเห็นดังนั้น ก็พากันกลับไป รุ่งเช้าจึงพากันกลับมาถึง แม่นายสารก็ขับรถกลับไป ต่อรุ่งเช้าจึงได้นำรถมาคอยรับอุปราช ฯ ถ้าอุปราชประสงค์จะกลับในวันนั้น ก็ได้วางเชือกและผูกไว้ภายในรถ แล้วเข้าไปเฝ้าพระราชา ทวบกบวกรที่ตามไปได้เห็นดังนั้น ก็พากันเฝ้าอยู่ที่ประตูพระราชวัง ด้วยคิดว่าอุปราชจะกลับออกมาในบัดนี้ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง อุปราชได้ทำอย่างนั้นแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระราชา ฯ พอเข้าไปถึงพระราชวังก็มีฝนตกลงมา ฯ พระราชาตรัสว่า ฝนตกแล้วก็ไม่ทรงอนุญาตให้อุปราชกลับออกไป ฯ อุปราชต้องเสวยในพระวังแล้วนอนค้างจนตลอดคืน ฯ ทวบกบวกรก็ได้ขึ้นเฝ้าทูลทูลถามว่า อุปราชจะกลับออกไป ฯ รุ่งเช้าอุปราชได้กลับออกไปเห็นพวกคนที่ยืนเฝ้ากบวกรอย่างนั้น จึงคิดสงสัยขึ้นว่า เราผู้รักษากฤษฎาธิชาทำให้ผู้คนลำบากเช่นนี้ ศักดิ์ของเราจะต้องเสียไป ฯ เพราะฉะนั้น อุปราชจึงตอบพวกทูลว่า เรารักษากฤษฎาธิชาอยู่จริง แต่ว่าเรายังมีความสงสัยว่า เราไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ แล้วจึงทรงเล่าเรื่องให้ฟังดังที่เล่ามาแล้วนี้ ฯ ถ้าบัดนั้น พวกทูลทูลทูลว่า พระองค์ไม่ได้คิดว่าจะให้คนเหล่านั้นลำบาก อันธรรมดากการทำได้ไม่มีเจตนาข่มขู่ไม่จัดเป็นกรรม เมื่อพระองค์ทรงสงสัยแม้ด้วยเหตุเล็กน้อยเท่านั้น พระองค์จักลงมือได้ด้วยเหตุใหญ่กว่านี้ได้อย่างไร ทูลดังนี้แล้วก็ได้ขอจตุรกรรมของอุปราชนั้นลงในแผ่นทองคำ ครั้นแล้วอุปราชก็สั่งว่า ศักดิ์ของเรายังไม่เป็นที่พอใจของเรา ส่วนปุโรหิตเขารักษาศักดิ์ดีกว่าเรา ขอจงไปจดจากเขาเถิด พวกทูลก็ได้ไปขอจดจากปุโรหิต ปุโรหิตนั้นก็มีเรื่องที่น่าสงสัยเหมือนกัน คือ วันหนึ่ง เมื่อปุโรหิตนั้นไปเฝ้าพระราชา เขาได้พบรถที่มีสีแดงอาทิตยซึ่งแรกอภัย ที่พระราชองค์หนึ่งได้ส่งมาถวายพระราชองค์นั้น ในระหว่างทางก็ถามว่า รถนี้เป็นของใคร พอได้ทราบว่าเป็นของพระราชาที่คิดว่า เราแก่แล้ว ถ้าพระราชาพระราชทานรถแก่เรา ๆ ก็จะได้นั่งเป็นสุข เราคิดดังนี้แล้ว ก็เข้าเฝ้าพระราชา ฯ ในเวลาที่พวกทูลนำรถนั้นเข้าถวาย พระราชาตรัสสั่งว่า รถคันนี้ดีมาก จงให้แก่ปุโรหิตที่เป็นอาจารย์ของเรา ฯ ปุโรหิตก็ไม่ยอมรับ ถึงแม้พระราชาจะตรัสแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ไม่ยอมรับ ฯ การที่เขาไม่ยอมรับก็เพราะเขาคิดว่า เราผู้รักษากฤษฎาธิชาไม่ควรโลภอยากได้ของผู้อื่น ศักดิ์ของเราจะต้องเสียไป

แล้ว ๆ ปุโรหิตนั้นได้เล่าเรื่องนั้นให้พวกทูตฟังแล้วบอกว่า เรายังมีความ
 สงสัยในกรรมอยู่ กรรมนั้นไม่เป็นที่พอใจของเรา เราไม่อาจให้แก่ท่าน
 ทั้งหลายได้ ๆ พวกทูตจึงว่า เพียงแต่คิดโลกในใจเท่านั้น ย่อมไม่เสียศีล ของ
 เพียงเท่านั้นท่านก็รักเกียจแล้ว ท่านจักลงศีลได้อย่างไร กล่าวดังนั้นแล้วก็ขอด
 ศีลของปุโรหิตนั้นลงในแผ่นทองคำ ๆ เวลาจัตแล้วปุโรหิตนั้นก็บอกว่า กรรม
 ของเราไม่เป็นที่พอใจของเรา อำมาตย์เจ้าหน้าทรวงวัดได้รักษากรรมดีกว่าเรา
 พวกท่านจงไปขอดจากเขาเถิด แล้วพวกทูตก็พากันไปขอดจากเจ้าหน้าท
 รุงวัด ๆ เจ้าหน้าทรวงวัดนั้นก็มีเรื่องสงสัยเหมือนกัน คือ วันหนึ่ง เมื่อเจ้าหน้าท
 รุงวัดได้วัดนาแล้วผูกเชือกเข้ากับปลายไม้ ให้เจ้าของนาจับเส้นเชือกไว้ข้างหนึ่ง
 ตัวเองจับไว้ข้างหนึ่ง ๆ ไม่ผูกกับเส้นเชือกซึ่งอำมาตย์นั้นถือถือพอดิไปถึงกลาง
 รูปตัวหนึ่งแล้วตกลงในนั้น ๆ อำมาตย์นั้นจึงคิดว่า ถ้ามีปออยู่ในภายใน
 เมื่อเราบดไม้ลงไปก็จักตาย แต่ถ้าเราจะเลื่อนไม้ไปให้เลยไป ที่ของหลวงก็จัก
 ต้องเสียไป ถ้าเราจะรื้อไม้เข้ามา ที่นาของชาวเขาก็จักเสียไป เราควรจะทำอย่างไร
 ดี ๆ คิดดังนั้นแล้วจึงคิดได้ว่า ปุจะต้อมอยู่ในรู ถ้ามีขี้ต้อมรู้ แล้วเราจัก
 ให้ปอออกเสีย จึงได้หย่อนปลายไม้ลงไปในรู ปุก็ร้องให้ได้ยินเสียง ๆ อำมาตย์
 นั้นจึงคิดว่าไม้หลักของเราคงจะถูกปุ ปุคงจะตายแน่ เรายังรักษากรรม
 ศีลของเราคงจะต้องเสียไป ดังนี้ ๆ อำมาตย์นั้นได้เล่าเรื่องนั้นให้พวกทูตฟัง
 แล้วบอกว่า ด้วยเหตุอันนั้นแหละทำให้เราสงสัยว่า กรรมของเราไม่บริสุทธิ์ เรา
 ไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ ๆ พวกทูตจึงว่า ท่านไม่มีจิตคิดจะฆ่าป อันการทำ
 โดยไม่มีเจตนาย่อมไม่จัดเป็นกรรม ขอเพียงเท่านั้นท่านยังรักเกียจเสียแล้ว ท่าน
 จักลงละเมิดศีลได้อย่างไร กล่าวดังนั้นแล้วก็พากันขอดศีลของอำมาตย์นั้นลงใน
 แผ่นทองคำ เวลาอำมาตย์นั้นบอกว่า นายสารถียังรักษาดีกว่าเรา จงไปขอดจาก
 เขาเถิด ก็ได้พากันไปขอดจากนายสารถิ ๆ นายสารถิก็มีเรื่องสงสัยเหมือน
 กัน ๆ คือ อยู่มาวันหนึ่ง นายสารถิได้ขับรถพระที่นั่งพระราชไปที่พระราช
 ออุทยาน ๆ ในวันนั้นพระราชได้ทรงประพาสพระราชอุทยานจนกระทั่งเวลาเย็น
 จึงเสด็จขึ้นทรงรถกลับเข้าพระนคร แต่เวลาไปยังไม่ถึงพระนครนั้น ก็มีเมฆต
 ขุนในเวลาดวงอาทิตย์ลับแสงลงไป ๆ นายสารถิก็กลัวพระราชเวยกจึงให้สัญญา

ด้วยปฏิกรณ์มาสนิธทั้งหลาย ฯ มาสนิธเหล่านั้นก็พากันวิ่งโดยเร็ว ฯ จำ
เริ่มแต่นั้นไปมาสนิธเหล่านั้น พอมากลั่นทนกว้างเร็วเวลาไปเวลามา ด้วย
คิดว่า ในทันคงจกมอันตราย นายสารถจึงได้ให้สัญญาแก่เราในคราวนั้นด้วย
ปฏิกรณ์ ดังนี้ ฯ ฝ่ายนายสารถก็คิดว่า การที่พระราชาจะเบียดเบียนหรือไม่เบียดเบียน
นั้นย่อมไม่เป็นโทษของเรา แต่การที่เราได้ให้สัญญาด้วยปฏิกรณ์ แก่มาสนิธที่
ได้ผูกมัดแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ควร มาสนิธเหล่านั้นได้แล่นอย่างรวดเร็วต่อไป ได้
ความลำบากด้วยการกระทำของเรา เรารักษากรุณมอยู่ ศิลของเรากงจะต้อง
เสียไป ฯ เขาได้เล่าเรื่องนี้ให้พวกทูตฟัง แล้วบอกว่า ด้วยเหตุอันนี้ทำให้เรา
สงสัยว่ากรรมของเราไม่บริสุทธิ์ เราไม่อาจให้แก่ท่านทั้งหลายได้ ฯ พวก
ทูตจึงว่า ท่านไม่ได้คิดว่า จะให้มาสนิธลำบาก อันการกระทำซึ่งไม่มีเจตนา
ย่อมไม่เป็นกรรม แม้แต่ของเพียงเท่านี้ท่านก็ทรงเกลียดเสียแล้ว ท่านจักลวง
ละเมิดศีลได้อย่างไร ว่าแล้วก็ขอจดศีลของนายสารถนั้น ลงในแผ่นทองคำ
นายสารถก็บอกว่า ถึงพวกท่านจดไปแล้วก็ดี แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของเรา
เศรษฐียังรักาศิลดีกว่าเรา พวกท่านจงพากันไปขอจดจากเศรษฐีเถิด ดังนี้ พวกทูต
ก็ได้พากันไปหาเศรษฐีดังมีเรื่องจะแสดงต่อไปในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์
ของคไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยกรรมจริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย

โสปี เอกทิวส์ กพุกโต นิภษนุตสาลิกเก อุตตโน สาลิกเขตต์ คนุตวา
ปจฺจเวกขิตฺวาติ .

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎกกัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยกรรม
จริยา ในเรื่องพระเจ้าธนัญชัย สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ

ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่โดยกชนไว้บนเบ้องตมแห่งเทศนานั้น
ว่า เมื่อพวกทูตไปถึงเศรษฐีแล้ว ก็ได้ขอจตุรกรรม ดังที่เคยมีมาแล้วในหน
หลัง ๆ เศรษฐีก็ยังไม่ยินดียกให้ ด้วยมีเรื่องระแวงสงสัยในกรรมของตน ๆ
กล่าวคือ ในวันนั้น เมื่อเศรษฐีได้ไปที่นาข้าวของตน ในเวลาข้าวสาละออก
รวง ได้เที่ยวคมนาทั่วแล้ว เวลาจะกลับไปก็คิดว่า เราจักให้คนเผกรวงข้าว
สาละให้เต็มพุ่มเหมือนดอกไม้ แล้วก็ให้คนถือเอากอข้าวสาละกองหนึ่งมาผูกให้
เป็นพุ่มแล้วถือไป ๆ ในลำดับนั้น เศรษฐีก็คิดว่า เราจะต้องให้ส่วนแบ่งของหลวง
แก่พระราชา จากไร่นานี้ แต่เรายังไม่ได้ให้ เราได้ให้คนถือเอากอข้าวสาละจาก
นาไร่นี มาทำเป็นพุ่มดอกไม้ เรารักษากรรม ศีลของเราต้องเสียไปด้วยการ
ทำอนัน ๆ เศรษฐีนั้นได้เล่าเรื่องนี้ให้พวกทูตฟัง แล้วบอกพวกทูตว่า ความ
สงสัยในกรรม ด้วยเหตุอันของเรามีอยู่ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่อาจให้กรรม
แก่ท่านได้ ๆ พวกทูตจึงว่า โดยจิตของท่านไม่มี อโนหินนานาน เว้นจาก
โดยจิตนั้นแล้ว ใคร ๆ ไม่อาจบัญญัติได้ แม้เพียงเหตุเล็กน้อยเช่นนั้น ท่านก็
ยังรังเกียจเสียแล้ว ท่านจักถือเอาของผู้อื่นได้อย่างไร ว่าดังนี้แล้วก็ขอจตุ
ศีล ในสำนักของเศรษฐีนั้นลงในแผ่นทองคำ เศรษฐีนั้นจึงว่า ถ้าแม้พวกท่าน
จดไปแล้วก็ดี ศีลของเราก็ไม่เป็นที่พอใจของเรา แต่มหาอำมาตย์ ซึ่งเป็น
เจ้าหน้าที่ดวงข้าวหลวงยังมีอยู่ เขาได้รักษากรรมดี พวกท่านจงไปขอจดจาก
เขา ว่าดังนี้แล้ว พวกทูตก็ไปหามหาอำมาตย์นั้น

มหาอำมาตย์นั้น ก็มีเรื่องผดเพี้ยนเหมือนกับคนอื่น ๆ ที่แสดงมา ๆ
กล่าวคือ ในเวลาวันหนึ่ง มหาอำมาตย์นั่งอยู่ที่ขั้วประตูขึง ให้คนตวงข้าวขึ้น
ที่ลานหลวง ได้ถือเอาข้าวเปลือกเมล็ดหนึ่งจากกองข้าวเปลือกที่ยังไม่ได้ตวงมาวาง
ไว้ให้เป็นคะแนน ๆ ในขณะนั้นฝนก็ตกลงมา มหาอำมาตย์ก็เพิ่มคะแนนข้าว
เปลือกขึ้น แล้วบอกว่า ข้าวเปลือกที่ตวงแล้วมีประมาณเท่านั้น แล้วก็กวาด
ข้าวเปลือกที่เป็นคะแนนไปรวมลงในกองข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว แล้วรีบไปยืน
อยู่ที่ประตูขึง เวลานั้นอยู่แล้วจึงคิดว่า ข้าวเปลือกที่เป็นคะแนนเราได้ใส่ไว้
ในกองข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว หรือใส่ไว้ในกองข้าวเปลือกที่ยังไม่ได้ตวง ๆ แล้ว

คิดต่อไปว่า ถ้าเราใส่เข้าไปในกองข้าวเปลือกที่ตวงแล้ว ส่วนของหลวงก็จะเพิ่มขึ้นโดยไม่จำเป็น ส่วนพวกชาวบ้านก็เสียไป เรารักษากรรมอยู่ ศิลของเราก็ต้องเสียไปโดยเหตุนี้ ๆ เขาได้เล่าเรื่องนี้ให้พวกทูตฟัง แล้วบอกพวกทูตว่า ด้วยเหตุอันนั้นแหละ เราจึงรังเกียจสงสัยในกรรมของเรา เราไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ ๆ พวกทูตจึงว่า ท่านไม่มีโดยจิต ที่จะคิดลักขโมย หรือยกยอกประการใด อันอันทินนาทาน การลักขโมยนั้น เมื่อไม่มีโดยจิต ก็เป็นอันไม่มี แม้แต่ของเล็กน้อยเพียงท่าน ท่านก็ยังรังเกียจสงสัยเสียแล้ว ท่านจักถือเอาของผู้อื่นได้อย่างไร ว่าดังนี้แล้ว ก็ขอจดศีลในสำนักของมหาอำมาตย์นั้นลงในแผ่นทองคำ ๆ มหาอำมาตย์นั้นก็บอกว่า ถึงแม้เป็นอย่างนั้นก็ดี เราก็ยังไม่พอใจในศีลของเรา แต่นายประตุมียออยู่ เขารักษาศีลดี พวกท่านจงไปขอจดจากเขาเถิด ๆ พวกทูตก็พากันไปหานายประตุมิ

นายประตุมิ ก็มีเรื่องสงสัยเหมือนกัน กล่าวคือ วันหนึ่ง เวลานั้นนายประตุมิจะปิดประตูพระนคร ก็ได้ร้องบอกถึง ๓ ครั้ง ในครั้งนั้น มีคนขัดสนคนหนึ่ง กับน้องสาวของเขา ได้พากันไปป่าเพื่อเก็บผักหักพ่น แล้วพากันกลับมา ก็พอดีได้ขึ้นเสิงของนายประตุมิ ก็รีบพาน้องสาวมา ๆ ในขณะนั้นนายประตุมิจึงว่า เจ้าไม่รู้หรือว่าพระราชประทับอยู่ในพระนคร เจ้าไม่รู้หรือว่าต้องปิดประตูพระนครแต่ในเวลายังไม่ค่ำมืด เจ้าจึงพามาตามของเจ้าเที่ยวไปในป่า พากันเที่ยวเล่นอยู่จนตลอดวัน ลำดับนั้น เมื่อภรรยาตอบว่า ข้าแต่นายหญิงคนนี้ ไม่ใช่ภรรยาของข้าพเจ้า เป็นน้องสาวของข้าพเจ้า นายประตุมิจึงคิดว่า เราผู้ทกล่าว่าน้องสาวของเขาเป็นภรรยาของเขา ดังนี้ เป็นการไม่สมควร เรารักษากรรมอยู่ ศิลของเราคงจะต้องเสียไปด้วยเหตุอันนี้ ดังนี้ ๆ นายประตุมิได้เล่าเรื่องนี้ให้ฟังจบลงแล้ว จึงบอกว่า ด้วยเหตุอันนั้นแหละ เราจึงรังเกียจสงสัยในกรรมของเรา จึงไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ ๆ ในลำดับนั้น พวกทูตจึงกล่าวว่า คำนี้ท่านกล่าวด้วยความเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้น การเสียศีลของท่านในเรื่องนี้ไม่มี แม้แต่เหตุเพียงท่าน ท่านก็ยังรังเกียจสงสัยเสียแล้ว ท่านจักแก้กล่าวเท็จให้ผิดจากกรรมอย่างไรได้ กล่าวดังนี้แล้ว ก็พากันขอจด

กฐณของนายประตุนั้นลงในแผ่นทองคำ ฯ เวลานั้นนายประตุนั้นบอกว่า ถึงอย่าง
นั้นก็ดี กฐณของข้าพเจ้า ก็ไม่ทำให้เป็นมิ่งพอใจข้าพเจ้า แต่นางวรรณทาสี
ซึ่งรักษากฐณคัมมอยู่ พวกท่านจงไปขอลอดจากเขาเถิด แล้วก็พากันไปขอลอด
กฐณจากนางวรรณทาสี

นางวรรณทาสี ก็ไม่ยินยอมให้จืด ด้วยมีแต่ที่นารังเกียจสงสัยเหมือนกับ
คนอื่น ๆ ที่แสดงมา ฯ แต่ที่นารังเกียจสงสัยนั้น คือ อย่างไร ? คือ ในวันหนึ่ง
ท้าวสักกเทวราช เสด็จไปใหญ่กว่าเขาเจ้าทั้งหลาย ได้ทรงดำริว่า เราก็คงทดลอง
ศีลของหญิงนี้ แล้วก็ทรงจำแลงเป็นมาณพหนุ่มน้อยมา ได้ให้เงินพันหนึ่ง แก่นาง
วรรณทาสี แล้วบอกว่า เราก็คงมา บอกดังนี้แล้วก็ไปสัเทวโลก ตลอด ๓ ปี
ก็ยังไม่ได้มา ฯ เมื่อนางวรรณทาสีนั้น ก็ไม่ได้รับสิ่งใดแม้แต่ผลไม้หนึ่งจากมือ
บุรุษน้อยตลอด ๓ ปี ด้วยกลัวจะเสียศีล ฯ นางวรรณทาสีนั้น ก็ยากจนลง
โดยลำดับ จึงคิดว่า เมื่อบุรุษที่ให้เงินแก่เราพันหนึ่ง ไม่มาหาเราถึง ๓ ปีแล้ว
จนเราขัดสนถึงเพียงนี้แล้ว เราไม่อาจจะเลี้ยงชีวิตต่อไปได้ จำเดิมแต่เข้าไปเรา
จะต้องบอกแก่มหาอำมาตย์ซึ่งเป็นสหพาทษา แล้วจึงจะรับสั่งของที่บุรุษให้ จึงจัก
เป็นการสมควร ฯ นางวรรณทาสีคิดดังนี้แล้ว ก็ไปที่โรงวินิจฉัย ได้บอกแก่
มหาอำมาตย์สหพาทษาว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าบุรุษที่ให้ทรัพย์แก่ข้าพเจ้าไว้ แล้วหนีไป
ตลอดถึง ๓ ปีนี้ เป็นตายอย่างไร ข้าพเจ้าไม่อาจจะเลี้ยงชีวิตต่อไปได้ ข้าพเจ้า
ควรจะทำอย่างไร ฯ มหาอำมาตย์ก็บอกว่า เมื่อบุรุษนั้นไม่มาถึง ๓ ปี เจ้าจัก
ทำอะไร เจ้าจงถือเอาของที่เขาให้ไว้จำเดิมแต่เข้าไป ฯ เมื่อนางวรรณทาสี
ได้รับคำวินิจฉัยอย่างนั้นแล้ว ได้เดินกลับมาจากโรงวินิจฉัย ก็มีบุรุษคนหนึ่งได้น้อม
ถวายทรัพย์พันหนึ่งส่งให้ ฯ พอดีในขณะที่นางวรรณทาสียื่นมือออกไปเพื่อจะรับ
ถวายทรัพย์นั้น ท้าวสักกเทวราชก็แสดงพระองค์ให้ปรากฏขึ้น ฯ นางวรรณทาสี
พอได้แลเห็นก็กล่าวว่า บุรุษผู้ให้ทรัพย์แก่ข้าพเจ้าพันหนึ่ง ในเมื่อ ๓ ปีล่วงมา
แล้วนั้นได้มาถึงแล้ว บัดนี้ ข้าพเจ้าไม่ต้องการเงินของท่าน แล้วก็หุดมือคืนมา ฯ
ท้าวสักกเทวราชก็ทรงจำแลงพระองค์ขึ้นไปปรากฏอยู่บนอากาศ เหมือนกับดวง
อาทิตย์อันแรกอุทัยฉะนั้น ฯ ในขณะนั้น ชาวพระนครทั้งสามก็เอิกเกริกไปประชุม
กัน ฯ ท้าวสักกเทวราชก็ได้ตรัสขึ้นในที่ประชุมชนว่า เราได้ให้ทรัพย์พันหนึ่ง

ในเวลา ๓ ปี ล่วงมาแล้วนางวรรณทาสีนั้น เพื่อจะทดลองดู อันผู้รักษาศีล เช่น นางวรรณทาสีนั้นไม่มี ท่านทั้งหลายจงรักษาศีลให้เหมือนกับนางวรรณทาสี ตรัส ดังนี้แล้ว ก็ทรงบันดาลให้บ้านของนางวรรณทาสีนั้น เต็มไปด้วยแก้ว ๑ ประการ แล้วก็ตรัสสั่งว่า จ้าเดิมเต็นไป เจ้าอย่าได้ประมาท ครั้นประทานพระโอวาท ดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับสวรรค์ ฯ ด้วยเหตุอันนั้น นางวรรณทาสีนั้น จึงปฏิเสธ ต่อพวกทาสีนั้นว่า เมื่อเรายังไม่ได้ใช้หนี้ที่เราบวไว้ให้กันไป เราได้ขยับมือออกไป เพื่อจะรับค่าจ้างที่บรรพชนให้เป็นการไม่สมควร ศีลของเราไม่ทำให้เราพอใจด้วย เหตุอันนั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่อาจให้แก่พวกท่านได้ ฯ พวกทาสีจึงว่า อันความ แดกแห่งศีลด้วยเหตุเพียงขยับมือออกไปนั้นไม่มี ศีลย่อมบริสุทธิ์ยิ่ง ด้วยอาการ อย่างนั้น กล่าวดังนี้แล้ว ก็ขอจตุรศีลในสำนักของนางวรรณทาสีนั้นลงในแผ่นทองคำ ฯ เป็นอันว่า พวกพราหมณ์ และอำมาตย์ ที่เป็นบุตรของพระเจ้ากาลิงคราชนั้น ได้จดศีลที่คนทั้ง ๑๑ คนรักษาไว้ ลงในแผ่นทองคำ แล้วก็พากันนำกลับมาสู่ ทันทบุรี ได้ถวายแผ่นทองคำนั้นแด่พระเจ้ากาลิงคราช แล้วได้กราบทูลเล่าเรื่อง ต่าง ๆ นั้น ถวายให้ทรงทราบดังแสดงมา ฯ เมื่อพระเจ้ากาลิงคราชจะทรงประพฤติก ในกรรมนั้น ก็ได้ทรงรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ ฯ เมื่อท้าวเธอทรงรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์ก็มีฝนตกลงทั่วประเทศ เป็นเหตุให้ภัย ๓ ประการ สงบระงับไป ทำให้บ้านเมืองมีความเกษมสุข มีข้าวปลาอาหารหาได้ง่าย ฯ ส่วนพระเจ้าชนัญชัย โกรหทัย ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์เจ้า ก็ได้ทรงทำบุญมีทานเป็นต้น อยู่จนตลอดพระ ชนมาขุ แล้วก็เสด็จไปสู่สวรรค์พร้อมทั้งราชบริวาร

ครั้นองค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ได้ทรงนำเรื่องมาแสดงแล้ว ก็ได้ ทรงแสดงสังขธรรมทั้งหลาย ในเวลาจบสังขธรรม คนบางพวกก็ได้เป็นพระ โสดาบัน บางพวกก็ได้เป็นพระสกทาคามี บางพวกก็ได้เป็นพระอนาคามี บางพวก ก็ได้เป็นพระอรหันต์ แล้วทรงประชุมชาดกว่า นางวรรณทาสีในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นนางอุบลวันณาเถรี นายประตู่ในคราวนั้นได้มาเกิดเป็นปุณณเศรษฐี มหาอำมาตย์ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่รางวัดในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระกัจจายนะ มหาอำมาตย์ผู้เป็นเจ้าหน้าทตวงข้าวในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระโมคคัลลาน์ เศรษฐีในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระสารีบุตร นายสารถิในคราวนั้น ได้มาเกิด เป็นพระอนนรทัต พราหมณ์ในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระกัสสป อปชราใน คราวนั้น ได้มาเกิดเป็นนันทบัณฑิต พระมเหสีในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็น

มารดาพระราหุล พระราชชนนีในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระนางมาขา พระเจ้ากรุง
คือ พระเจ้าชนัญชัยโคตรเพี้ยในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นเรตถาคตในบัดนี้ ท่านทั้งหลาย
จงจำชาดกไว้อย่างนี้ ดังนี้ สืบเรื่องกรุทธรมชาดก ที่พระพุทธเจ้าทรงยกมา
แสดง เพื่อประกาศพระจรรยาของพระองค์ ที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีในภพที่กลับ
เพียงเท่านั้น.

เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาสุทฺธสฺสนจริยา

กุสาวดีมเหสี นคร ยथा อาสิ มหีปติ

มหาสุทฺธสฺสน นาม จกฺกวัตติ มหพฺพโลติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๖ ว่าด้วยมหา
สุทฺธสฺสนจริยา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิก
ชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
สมเด็จพระบรมศาสดาผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงมหาสุทฺธสฺสน
จริยา คือ พระจรรยาของพระองค์ที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ ในชาติเป็นพระเจ้าสุทฺธสฺสนะ
จักรพรรดิราชนั้นไว้ย่อ ๆ ว่า เมื่อเรตถาคตเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิผู้มีฤทธาศักดานภาพมาก ทรงพระนามว่า มหาสุทฺธสฺสนะ อยู่ทรงกุสาวดี
ราชธำนิณี เรตถาคตได้ประกาศในที่นั้น ๆ วันละครั้งทุกวันไปว่า ใครต้องการสิ่งใด
เราก็จักให้สิ่งนั้น ใครอดอยาก หิวกระหาย เราก็จักให้อิ่มหนำสำราญ
ใครต้องการเครื่องประดับประดา ดอกไม้ของหอม เครื่องย้อมทา เราก็จักให้
ตามความปรารถนา ใครต้องการผ้าผ่อนทอนสไบสิ่งใด ๆ ก็ตาม เราก็จักให้

ตั้งต้องการ ใครต้องการร่มหรือรองเท้า เราก็จักให้ตั้งต้องการ เป็นอันว่าเราได้ให้ บ่าวประกาศในที่นั้น ๆ ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยประการดังนี้ การบ่าวประกาศนั้น ไม่ใช่ว่ามีในที่เพียง ๑๐ แห่ง หรือ ๑๐๐ แห่งเท่านั้น ๆ ทรัพย์สินที่เราได้จัดแจงไว้ เพื่อแจกจ่ายให้มหาชนทั้งเวลากลางวันกลางคืนนั้น มีอยู่ในที่หลายร้อยแห่ง ไม่ว่า ขากก หรือวณิกจะมาในเวลาใด ก็มิให้ในเวลาใด ๆ ขากกวณิก และประชาชน ทั้งหลาย ล้วนแต่ได้รับทรัพย์สินของตามต้องการ เต็มมือไปทั้งนั้น เราได้ให้ มหาทานอย่างนี้จนตลอดชีวิตของเรา ๆ ทรัพย์สินของเราให้กันนั้น ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่ง ที่เราเกลียด ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่เราไม่ได้สะสมไว้ ๆ บุคคลผู้เป็นโรค มีความทรน กราขอขากหายโรค แล้วก็ได้ให้แพทย์อมหน้าด้วยทรัพย์สิน แล้วก็พ้นจากโรคฉนั้นใด เมื่อเรารู้อยู่ว่าเราก็นั่น เราก็ได้ให้ทานอย่างเต็มที่ ๆ เราได้ทำให้จิตใจอันยัง พร่องของคนทั้งหลาย ให้เต็มด้วยทรัพย์สินของ เพื่อเราต้องการซึ่งพระโพธิญาณ โดยไม่มีความอาลัย ไม่มีความหวงแหนต่อทรัพย์สินของกันนั้น ดังนี้ สันเนอความ ในพระบาลีอันมีในจรียาปิฎก เพียงเท่านั้น.

เนอความในพระบาลี อันมีในจรียาปิฎก ซึ่งยกขึ้นแสดงแล้วนี้ ยังเป็น เนอความขบขันขบขันนัก ขากกผู้ฟังทั้งหลายจะเข้าใจได้ เพราะฉะนั้น จึงจะได้ ขยายเนอความที่แสดงมาแล้วนี้ออกไปให้พิสดาร กล่าวคือ มหาสุทฺถสัจจา อันว่าด้วยเรื่องพระจรียา ของพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ครองเสวยพระชาติ เป็นพระเจ้าสุทฺถสัจจกัปปราชันย์ ยังมีพิสดารอยู่ในคัมภีร์อื่นอีก กล่าวคือ ยังมีพิสดารอยู่ในมหาสุทฺถสัจจชาดก และมหาสุทฺถสัจจสูตร

กล่าวคือ ในมหาสุทฺถสัจจชาดก คัมภีร์เอกนิบาต ในพระสูตรต้นฉบับนี้ว่า ครั้งสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงบรรทม ณ พระแท่นที่ปรินิพพานนั้น ได้ทรง ประารถถ้อยคำของพระอานนทเถระเจ้า ซึ่งกราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจง อย่าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่เมืองกุสินารา อันเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยนเลย ดังนี้ ให้เป็นต้นเหตุ แล้วจึงได้ตรัสเทศนา ซึ่งมหาสุทฺถสัจจชาดกให้เป็นผล มีเนอความเบื้องต้นว่า เมื่อพระตถาคตทศพลประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารนั้น พระสารบุตรเถระเจ้าได้ปรินิพพานที่ห้องประสูติ ในบ้านนาลกคัม ในเดือน ๑๒ เพ็ญ กัตติมาศ ส่วนพระมหาโมคคัลลาน์ ได้ปรินิพพานในเดือน ๑๒ สิ้นเดือน

อันนับว่าโศกเศร้ากับพระสารีบุตรเถระเจ้า ๆ เมื่อพระอัครสาวกปริณิพพาน
แล้วอย่างนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ตรัสสั่งว่า เราตถาคตจักปริณิพพาน
ที่เมืองกุสินารา ต่อมาพระองค์ก็เสด็จจาริกไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงเมือง
กุสินารา แล้วได้เสด็จบรรทมที่พระแท่นปริณิพพาน ท้นพระเศียรไปทางด้านทิศอุดร
ในระหว่างนางรังทั้งคี่ ดังเรื่องที่เราทั้งหลายร่ำกันมาแล้วนั้น ๆ ในลำดับนั้น
พระอานนทเถระเจ้าได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
อย่าเสด็จดับขันธปริณิพพาน ที่เมืองกุสินารานี้เป็นเมืองเล็กเมืองน้อย อันเป็น
เมืองป่าเมืองดอน เมืองสาขาเช่นนเลบ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเสด็จไปปริณิพพาน
ที่เมืองใหญ่ ๆ มีเมืองจัมปาและราชคฤห์เป็นต้นเถิด พระเจ้าข้า สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าจึงตรัสห้ามว่า ดูก่อนอานนท์ อานนท์อย่ากล่าวว่ เมืองนเป็นเมืองเล็ก
เมืองน้อย เป็นเมืองป่าเมืองดอน เป็นเมืองสาขาเลบ เมื่อก่อนเราตถาคตได้อยู่
ในเมืองนี้ ในครั้งที่เราตถาคตเป็นมหาสุทิสสนจักรพรรดิราช ในคราวนั้น เมืองนี้
เป็นเมืองใหญ่ เป็นพระมหานคร แวดล้อมด้วยกำแพงแก้วอันกว้างถึง ๑๒ โยชน์
ครั้นตั้งแล้ว พระอานนทเถระเจ้าก็ทูลอาราธนา เพื่อให้ทรงยกเรื่องนั้นมาแสดง
พระองค์จึงได้ทรงแสดงมหาสุทิสสนสูตร อันว่าด้วยเรื่องพระเจ้าสุทิสสนมหาจักร-
พรรดิราชต่อไป

ก็แลในคราวนั้น เมื่อพระนางสุภัทราเทวีได้เห็นพระเจ้าสุทิสสนะเสด็จลง
จากสุทธรมปราสาท ไปบรรทมด้วยการบรรทมอันจักไม่เสด็จลุกขึ้น จากที่เตียง
บรรทมอันประเสริฐซึ่งตกแต่งไว้ในศาลวโนทยาน แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่
เทวราชเจ้า ขอพระองค์จงทรงพอพระทัยในบ้านเมือง ซึ่งมียอดทั้ง ๘ หัน ๔ พัน
เมือง อันมีเมืองกุสาวดีราชธานีเป็นประธานนี้เถิด พระเจ้าข้า พระเจ้ามหา-
สุทิสสนะจึงตรัสว่า นินเณเทวี เจ้าอย่าได้กล่าวอย่างนี้ เจ้าจงกล่าวสอนเราว่า
ขอพระองค์จงทรงกำจัดความพอใจในบ้านเมืองเหล่านั้นเสีย จงอย่าได้มีความ
ห่วงใยเลย พระเจ้าข้า ดังนี้ จึงจักเป็นการดี พระนางสุภัทราเทวีจึงทูลถามว่า
เพราะเหตุไร พระเจ้าข้า จึงตรัสตอบว่า เพราะเหตุที่เราจะกระทำกาลกิริยาใน
วันนี้ ๆ ลำดับนั้น พระนางสุภัทราเทวีก็ทรงพระเกษมสำราญ มีน้ำพระเนตรนอง
พระนัยน์ตา กราบทูลตามพระราชบัญชาได้โดยแสนลำบากพระทัย แล้วก็ทรง

คร่ำครวญต่อไป ฝ่ายสมณานุกรมอีก ๘ หมื่น ๔ พันนาง ก็ได้ร้องให้คร่ำครวญ
ไปตามกัน ๆ ประชาชนทั้งหลาย เริ่มแต่มหาอำมาตย์เป็นต้นไป ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่ง
ซึ่งอาจสามารถกลั่นความเศร้าโศกไว้ได้ ต่างก็พากันร้องไห้เสียงระงม ๆ ฝ่าย
พระบรมโพธิสัตว์ พระเจ้ามหาสัทสนธิจักรพรรดิราชนั้น ก็ได้ตรัสห้ามคนทั้งปวงว่า
ท่านทั้งหลายอย่าร้องไห้รำไรไปเลย แล้วตรัสสอนพระราชเทวีว่า เธออย่า
ร้องไห้รำไร เพราะธรรมดาสังขารแม้สักท่าเมล็ดงา ที่จะชื่อว่าเที่ยงยั่งยืนนั้น
ย่อมไม่มี สังขารทั้งปวงล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยงยั่งยืนทั้งนั้น ล้วนแต่มีความแตก
ทำลายไปเป็นธรรมดาทั้งนั้น เมื่อจะทรงสอนพระราชเทวีก ก็ได้ตรัสว่า ธรรมดาสังขาร
ทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยง ล้วนแต่มีความเกิด และความดับเป็น
ธรรมดา ครั้นเกิดมาแล้วก็ดับไป การที่สังขารเหล่านั้นสงบไปนั้นแหละเป็นสุข
ดังนี้ ๆ ในพระราชวาจา นี้คำอธิบายว่า นี่แน่ะภักตรา ธรรมดาสังขาร
ทั้งหลาย มีขึ้นและอายตนะเป็นต้น ที่มีขึ้นด้วยปัจจัยอันดังมานั้น ล้วนแต่เป็น
ของไม่เที่ยงทั้งนั้น คือ รูปก็ไม่เที่ยง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ไม่เที่ยง
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่เที่ยง รัตนะ ไม่ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีวิญญาณ
หรือไม่มีวิญญาณก็ตาม ล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยงทั้งนั้น เจ้าจงถือไว้อย่างนี้ ทว่า
อย่างนี้เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า สังขารทั้งปวง ล้วนมีความเกิดเป็นธรรมดา
ล้วนมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีการเกิดและการแตกไปเป็นสภาพทั้งนั้น เพราะ
ฉะนั้น จึงควรเข้าใจว่า เป็นของไม่เที่ยง ๆ เพราะเหตุใดจึงเรียกว่าไม่เที่ยง
เพราะเหตุว่า เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เวลาเกิดขึ้นแล้วก็ถึงซึ่งความตงอย แล้วก็ดับไป
เมื่อสังขารทั้งปวงนั้นกำลังเป็นไปอยู่ ก็ชื่อว่าเกิดอยู่ เมื่อสังขารทั้งปวงนั้น
กำลังแตกอยู่ ก็ชื่อว่าดับอยู่ เมื่อความเกิดแห่งสังขารทั้งปวงนั้นมีอยู่ ก็ชื่อว่า
ตงอย เมื่อความตงอย ก็ชื่อว่ามีความแตกไป เพราะอันความตงอยแห่งสิ่ง
ที่ไม่เกิด ย่อมไม่มีเลย สิ่งตงอย ที่จะไม่รู้จักแตกดับ ก็ไม่มี โดยเหตุนี้ จึงว่า
สังขารทั้งปวงถึงซึ่งขณะ ๓ แล้วก็ดับไปในทันที เพราะฉะนั้น สังขารเหล่านั้น
ทั้งปวงจึงชื่อว่า เป็นของประกอบด้วยขณะ เป็นของเล็กน้อย เป็นของไม่ยั่งยืน
เป็นของแตกหักผุพัง เป็นของหวั่นไหว เป็นของเอนเอียง เป็นของไม่มั่นคง เป็น
ของจะต้องละไปเป็นของชั่วคราว เป็นของไม่มีสาระ เป็นของเปรียบกับพยับแดด

และฟองน้ำ เพราะเป็นของมีอยู่ชั่วคราว สุกก็ราเหว้ จงเข้าใจอย่างนี้ คำว่า สังขาร เหล่านั้นทั้งปวงลงบรรจบไป โดยระงับถึงความเวียนตายเวียนเกิดทั้งปวง แล้วนั้นแหละเป็นสุขอย่างยิ่ง คือ ถึงซึ่งปริณิพพานเมื่อใด เมื่อนั้นแหละจักเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขนั้นนอกจากนิพพานนั้นไม่มี ดังนี้

ครั้นพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ทรงถือเอาธรรมอันเยี่ยมยอด ด้วยการแสดง อมตมหานิพพานอย่างนั้นแล้ว ก็ได้พระราชทานซึ่งพระบรมราชโองาตแก่มหาชน ราชบริวารทั้งปวงว่า ท่านทั้งหลายจงให้ทาน รักษาศีล ทำอุโบสถกรรมเถิด ดังนี้ แล้วก็เสด็จสวรรคต

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงแสดงเรื่องพระเจ้ามหาสุทิสสนะ โดยย่อ ดังนี้แล้ว ก็ได้ตรัสว่า นางสุกัทราราชเทวีในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นมารดาพระราहुล ขุนพลแก้วในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพระราहुล ประชุมชนในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นพุทธบริวาร ส่วนองค์พระเจ้ามหาสุทิสสนะในคราวนั้น ได้มาเกิดเป็นเรตถาคตในบัดนี้ ดังนี้ จบเรื่องพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ในมหาสุทิสสนชาดก เพียงเท่านั้น.

ก็แลเรื่องพระเจ้ามหาสุทิสสนะนี้ ยังมีพิสดารอยู่ในมหาสุทิสสนสูตร พร้อมทั้งอรรถกถา ในคัมภีร์ทมนิกาย อันนับเข้าในฝ่ายพระสุตตันตปิฎก ซึ่งจะได้ยกมาแสดงในกัณฑ์เป็นลำดับต่อไป เพราะจักยกมาแสดงในกัณฑ์นี้ เวลาที่ไม่เพียงพอ จึงจะขอยกไว้แสดงในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์ของดไว้เพียงเท่านั้น.

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗

คัมภีร์ขททกนิกาย จรียาปิฎก
ว่าด้วยมหาสุทฺตสนจรียา ตามมหาสุทฺตสนสูตร

เอวมเม สุตํ ฯ เอกํ สมขํ ภควา กุสินารายํ วิหริติ อุปวตฺตเน
มุลลานิ สาลวเน อนุตเรติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จรียาปิฎก กัณฑ์ที่ ๗ ว่าด้วย
มหาสุทฺตสนจรียา ตามมหาสุทฺตสนสูตร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่าอานนท์ ได้สดับมาแล้วอย่างนี้ กล่าวคือ ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า ได้ทรงประทับอยู่ที่เมืองกุสินารา ในคราวปรินิพพานที่ระหว่างนาง
รังหงคัมภ์ อันมีอยู่ในสาลวโนทยานของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ฯ คราวนั้น
พระอานนทเถระเจ้าเข้าเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ถิ่นลงในที่
สมควรแก่ตน ฯ ครานั้นเรียงร้อยแล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่าปรินิพพานที่เมืองเล็ก เมืองน้อย เมืองกิ่ง เมืองคอนนเลย
พระนครใหญ่ ๆ ยังมีอยู่อีกเป็นอันมาก เช่น พระนครจัมปา ราชคฤห์ สาวตถิ
สาเกต โกสัมพี พาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงปรินิพพานในเมืองเหล่านั้น
เมืองใดเมืองหนึ่งเถิด เพราะในเมืองเหล่านั้นมกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหา
ศาล คฤหบดีมหาศาล ที่เลื่อมใสข่งต่อพระตถาคตเจ้ามีอยู่เป็นอันมาก เขาจัก
ได้ทำสักการบูชาซึ่งพระสรีรศพของพระตถาคตเจ้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ อานนท์อย่าได้
กล่าวว่า เมืองกุสินารานับเป็นเมืองเล็ก เมืองน้อย เมืองกิ่ง เมืองคอนนเลย ฯ เมื่อ
ก่อนได้มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าสุทฺตสนะ เป็นขัตติยราช

ได้ตรัสถามแล้ว ผู้มีมาสมภาร ๔ เป็นทาสแห่งพระราชอาณาเขต ผู้ชนะ
พิเศษซึ่งข้าศึกศัตรูทั้งปวง ผดุงซึ่งความมั่นคงแห่งแว่นแคว้นบ้านเมือง ฯ

ดูก่อนอานนท์ เมืองกุสินารามชื่อว่ากุสาวดี เป็นราชธานี ที่ประทับของพระราชา
มหาสุทิสสัน ฯ ในคราวนั้น เมืองกุสาวดีนั้น มีส่วนยาวตั้งแต่ทิศตะวันออกถึงทิศ
ตะวันตกได้ ๑๒ โยชน์ มีส่วนกว้างตั้งแต่ทิศเหนือถึงทิศใต้ได้ ๑ โยชน์ เมือง
กุสาวดีนั้น เป็นราชธานีที่มั่งคั่งกว้างขวาง มีผู้คนมาก เกือบกล่นไปด้วยผู้คน
สมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหารทุกประการ คล้ายกับเมืองอาพกมันทาของเทพเจ้า
ทั้งหลาย ฯ เมืองกุสาวดีนั้นกักก้องไปด้วยเสียง ๑๐ ประการ ทั้งกลางวันกลางคืน
คือ กักก้องไปด้วยเสียงช้าง ม้า รถ และเกวียน ตะโพน พิณ การขับร้อง การร้อง
เรียกกัน การไขลูกदान และการเรียกกันให้บริโภคอาหาร ฯ เมืองกุสาวดี
ราชธานีนั้นล้อมด้วยกำแพง ๑ ชั้น กำแพงชั้น ๑ เป็นกำแพงทองคำ ชั้น ๑ เป็น
กำแพงเงิน ชั้น ๑ เป็นกำแพงแก้วไพฑูรย์ ชั้น ๑ เป็นกำแพงแก้วผลึก ชั้น ๑
เป็นกำแพงแก้วแดง ชั้น ๑ เป็นกำแพงแก้วลาย ชั้น ๑ เป็นกำแพงแก้วทั้งปวง

เมืองกุสาวดีราชธานีนั้น มีประตูใหญ่ ๔ ประตู ประตู ๑ สำเร็จแล้ว
ด้วยทองคำ ประตู ๑ สำเร็จแล้วด้วยเงิน ประตู ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้ว
ไพฑูรย์ ประตู ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วผลึก ฯ ที่ประตูหนึ่ง ๆ นั้น มีเสาระเนียด
ประตูละ ๑ เสา ซึ่งฝังลึกลงไป ๓ ขั้วบุรุษ สูงขึ้นไป ๑๒ ขั้วบุรุษ ฯ เสา
ระเนียดนั้น เสา ๑ สำเร็จแล้วด้วยทองคำ เสา ๑ สำเร็จแล้วด้วยเงิน เสา ๑
สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ เสา ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วผลึก เสา ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้ว
แดง เสา ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วลาย เสาหนึ่งสำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งปวง

ดูก่อนอานนท์ เมืองกุสาวดีราชธานีนั้น ล้อมด้วยระเบียงต้นตาล ๑ ชั้น
ระเบียงต้นตาลชั้น ๑ สำเร็จด้วยทองคำ ต้นตาลอกแถว ๑ สำเร็จด้วยเงิน ต้นตาล
อกแถว ๑ สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลอกแถว ๑ สำเร็จด้วยแก้วผลึก
ต้นตาลอกแถว ๑ สำเร็จด้วยแก้วแดง ต้นตาลอกแถว ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วลาย
ต้นตาลอกแถว ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งปวง ฯ ต้นตาลที่สำเร็จด้วยทองคำนั้น
มีลำต้นเป็นทองคำ มีใบและผลเป็นเงิน ฯ ต้นตาลที่สำเร็จแล้วด้วยเงินนั้น
มีลำต้นเป็นเงิน มีใบและผลเป็นทองคำ ฯ ต้นตาลที่สำเร็จแล้วด้วยแก้ว

โพธิ์พระยนั้น มีลำต้นสำเร็จแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ มีใบและผลสำเร็จแล้วด้วยแก้ว
ผลก ๑ ต้นตาลสำเร็จแล้วด้วยแก้วผลกนั้น มีลำต้นเป็นแก้วผลก มีใบและ
ผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ๑ ต้นตาลสำเร็จแล้วด้วยแก้วแดงนั้น มีลำต้นสำเร็จแล้ว
ด้วยแก้วแดง มีใบและผลสำเร็จแล้วด้วยแก้วลาย ๑ ต้นตาลสำเร็จแล้วด้วย
แก้วลายนั้น มีลำต้นสำเร็จแล้วด้วยแก้วลาย มีใบและผลสำเร็จแล้วด้วยแก้ว
แดง ๑ ต้นตาลสำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งปวงนั้น มีลำต้นสำเร็จแล้วด้วยแก้ว
ทั้งปวง มีใบและผลสำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งปวง ๑ เวลามันมพัฒฺมาเสียงใบตาล
นั้น ก็ดังไพเราะเสนาะจับใจ เหมือนกับเสียงดนตรีอันประกอบด้วยองค์ ๕ ที่
นักดนตรีฉลาดได้ประกอบขึ้นฉะนั้น ๑ พวกใด ที่เป็นนักเลงสุรา ในกุตสวดี
ราชธานีนั้น พวกนั้นได้พากันไปร้องรำทำเพลงอยู่ด้วยเสียงแห่งใบตาล ซึ่งลมพัด
ถูกต้องด้วยความสนุกสนาน

พระเจ้าสุทฺตสนธิสนั้น เป็นผู้สมบุรณด้วยแก้ว ๗ ประการ และฤทธิ์ ๔
ประการ ๑ แก้ว ๗ ประการนั้น คือ สิ่งใดบ้าง คือ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ อันมี
กำเนิดพันหนึ่ง มีกมฺพเลาพร้อมเสร็จ ได้เกิดขึ้นแก่พระเจ้าสุทฺตสนธิ ผู้ที่ทรง
ทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ แล้วทรงสมาทานอุโบสถประทับ
อยู่บนปราสาทอันประเสริฐ ๑ วันที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์ได้เกิดขึ้นนั้น พระเจ้า
สุทฺตสนธิได้ทรงพระดำริว่า เวลาพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ทรงทรงสนานพระ
เศียรในวัน ๑๕ ค่ำ แล้ว ทรงสมาทานอุโบสถ ประทับอยู่ที่ปราสาทเบื้องบน จักร
แก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีกำเนิดพัน พร้อมด้วยกมฺพเลาปรากฏขึ้น พระราชาองค์นั้น
ย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรืออย่างใดหนอ พอ
ทรงพระดำริดังนี้แล้ว ก็เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับทรงพระสะไบเฉียงพระอังสา
ข้าง ๑ แล้วทรงจับพระเศียรด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงพรหมจักรแก้วด้วยพระ
หัตถ์ขวาว่า ขอจักรแก้วอันประเสริฐจงแผ่อำนาจเกิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ
จงชนะพิเศษอย่างยิ่งเกิด ดังนี้ ๑ พอตรัสดังนี้ จักรแก้วนั้นจึงเลื่อนลอยไป
ทางทิศตะวันออก ๑ พระเจ้ามหาสุทฺตสนธิพร้อมด้วยจตุรงคเสนา ก็ได้ลอบ
ตามจักรแก้วไป ๑ จักรแก้วได้ลงตั้งอยู่ในประเทศใด พระเจ้ามหาสุทฺตสนธิ
พร้อมกับจตุรงคเสนา ก็ทรงหยุดพักอยู่ในประเทศนั้น ๑ พระราชาเหล่าใด ที่มี

อยู่ในทิศตะวันออก พระราชาเหล่านั้น ก็พร้อมกันเข้ามาบน้อมต่อพระเจ้า
มหาสุทิสสน์ กราบทูลว่า ขอเชิญเสด็จมาเถิดมหาราชเจ้า การที่มหาราชเจ้าเสด็จ
มานั้นเป็นการประเสริฐแท้ การที่มหาราชเจ้าเสด็จมานั้น เป็นการเสด็จมาสู่แว่น
แคว้นของพระองค์ ขอมหาราชเจ้าจงทรงปกครองบ้านเมืองเหล่านั้นเถิด พระ
เจ้าข้า ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ได้มีพระดำรัสว่า ท่านทั้งหลายไม่ควรทำลาย
ไม่ควรพรากชีวิตผู้อื่น ไม่ควรถือเอาของที่เขาของไม่ให้ ไม่ควรทำผิดในทาง
ความรักใคร่ ไม่ควรกล่าวคำเท็จเหลวไหล ไม่ควรดื่มเมาหรือสุราเมรัย จง
บริโภคน้ำกินอยู่ให้สบาย ดังนี้ บรรดาพระราชาอันมีอยู่ในทิศตะวันออกนั้น ก็ได้
ตามเสด็จพระเจ้ามหาสุทิสสน์ไป

ลำดับนั้น จักรแก้วกลางสัสมุทрд้านตะวันออก โผล่ขึ้นด้านทิศทักษิณ ลง
สัสมุทрд้านทิศทักษิณ โผล่ขึ้นด้านทิศอุดร ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์กับ
จตรกนิกร ก็ได้เลื่อนลอยตามไป ฯ จักรแก้วได้หยุดอยู่ในประเทศใด พระ
เจ้ามหาสุทิสสน์พร้อมด้วยจตรกเสนา ก็ได้หยุดอยู่ในประเทศนั้น ฯ บรรดา
พระราชาที่เป็นข้าศึกศัตรู อันมีอยู่ทางทิศอุดรนั้น ก็พร้อมกันมาเฝ้าพระเจ้ามหา
สุทิสสน์ กราบทูลขอเชิญให้ปกครองราชสมบัติ และไพร่ฟ้าประชาชนค้ำหว้ามา
แล้วในตอนต้นนั้น ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ทรงพระราชทานพระราชโอวาทให้
ตั้งอยู่ในศีล ๕ ดังที่แสดงมาแล้วบรรดาภคิทรย์เหล่านั้น ก็ได้ติดตามพระเจ้ามหา
สุทิสสน์ไป ฯ ครั้นจักรแก้วขณะพิเศษยิ่งซึ่งพนัปรุพมสมุทรีเป็นขอบเขต แล้ว
ก็กลับมาสู่กาสาวดาราชธานี ตั้งอยู่ที่ประตูพระราชวังของพระเจ้ามหาสุทิสสน์เหมือน
กับมีบุคคลตรึงไว้ให้แน่นฉะนั้น ภายในพระราชวังของพระเจ้ามหาสุทิสสน์นั้น
ก็รุ่งเรืองสว่างไสว เป็นอันว่าจักรแก้วเช่นนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสุทิสสน์
ด้วยประการดังนี้ ของตเนอความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา แห่งมหาสุทิสสนสูตร ในคัมภีร์
สมังคลวิลาสินี มาแสดงสืบต่อไป เพื่อให้เนื้อความทั้งหลายที่ได้แสดงมาแล้วตาม
พระสูตรนั้นแจ่มแจ้งกว้างขวางยิ่งกว่าที่ได้แสดงมาแล้ว กล่าวคือ ในอรรถกถาแห่ง
มหาสุทิสสนสูตรนั้น ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า กำแพงที่สำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งปวง
นั้น คือ อัญมณ ๑ สำเร็จแล้วด้วยทองคำ อักกณ ๑ สำเร็จแล้วด้วยเงิน อัก

ก่อน ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ อีกก่อน ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วพลึก อีก
ก่อน ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วแดง อีกก่อน ๑ สำเร็จแล้วด้วยแก้วลาย อีกก่อน ๑
สำเร็จแล้วด้วยแก้วทั้งหลายทั้งปวง กำแพงเมืองกุสาวดีในคราวนั้น มีส่วนสูง
๖๐ ศอก ฯ แต่พระเถระเจ้าบางจำพวกกล่าวว่า ธรรมเนียมครุฑมณาดุแก่ผู้ยืนดู
ในภายใน เพราะฉะนั้น ภายนอกทั้งสี่จึงต้องสูงถึง ๖๐ ศอก ส่วนกำแพงนอก
นั้น ต่ำเป็นลำดับเข้ามา ฯ พระเถระเจ้าบางจำพวกกล่าวว่า ธรรมเนียมพระนคร
ย่อมให้เป็นพระนครที่น่าดูแก่ผู้ยืนอยู่ภายนอก เพราะฉะนั้น พระนครชั้นในที่สุด
จึงต้องมีกำแพงสูง ๖๐ ศอก นอกนั้นต่ำเป็นลำดับกันไป ฯ พระเถระเจ้าบาง
จำพวกกล่าวว่า ธรรมเนียมพระนครย่อมทำให้เป็นของน่าดู แก่ผู้ยืนดูอยู่ทั้งภายใน
ภายนอก เพราะฉะนั้น กำแพงท่ามกลาง จึงต้องสูง ๖๐ ศอก กำแพงภายใน
และภายนอกอีกข้างละ ๓ ชั้นนั้น จึงควรต่ำเป็นลำดับกัน ดังนี้

คำที่กล่าวถึงเสาเขื่อน ว่าลึก ๓ ขั้วบุรุษนั้น คือ ขั้วบุรุษ ๑ เท่ากับ
๕ ศอกของตน เพราะฉะนั้น สามขั้วบุรุษนั้นจึงเป็น ๑๕ ศอก ฯ ก็เสาระเนียด
เหล่านั้นตั้งอยู่เท่าไร ฯ มีคำอธิบายว่า เสาระเนียดหนึ่ง ๆ ติดกับบานประตูใหญ่
หนึ่ง ๆ ที่ข้างนอกแห่งพระนคร เสาระเนียดหนึ่ง ๆ ติดกับบานประตูน้อยหนึ่ง ๆ
เสาระเนียดอีก ๓ เสา อยู่ในระหว่างแห่งประตูใหญ่และประตูน้อยนั้น

ข้อที่กล่าวถึงระเบียบบันไดนั้น มีคำอธิบายว่า บันไดเหล่านั้นตั้งเรียงแถว
กันไปเป็นระเบียบ มีกำหนดสูงได้ ๘๐ ศอก บันไดเหล่านั้น ๆ ตั้งอยู่ในระหว่าง
กำแพงอันมีพันทสมาเสมอ มีพันทโรยไปด้วยทราย

ข้อที่กล่าวถึงจักรแก้ว นำเสด็จพระเจ้ามหาสุทฺถสสันไปนั้น มีคำอธิบายว่า
เมื่อพระเจ้ามหาสุทฺถสสันตรัสเห็นว่า ขอจักรแก้วอันประเสริฐจงแผ่อำนาจไป ขอ
จักรแก้วอันประเสริฐจงชนะพิเศษอย่างยิ่ง พอขาดคำลงแล้ว จักรแก้วนั้นก็ลอยขึ้น
สู่เวหาสน์ ในลำดับที่จักรแก้วลอยขึ้นสู่เวหาสน์นั้น พระเจ้ามหาสุทฺถสสนะนั้น
ก็ได้ชื่อว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดินั้น ก็ได้ทรงพระราชยานอัน
ประเสริฐลอยไปสู่อากาศตามจักรแก้วนั้น ฯ ในลำดับนั้น พวกราชบริวารก็ถือ
เศวตฉัตร พัดจามรเป็นต้นตามเสด็จไป พวกราชบุรุษก็ได้ตกลองบ่าวร้องไปทั่ว
พระนครว่า ท่านทั้งหลายเอ๋ย บัดนี้จักรแก้วได้เกิดขึ้นแก่พระราชของเราแล้ว

ท่านทั้งหลายจงตกแต่งร่างกายตามกำลังของตน แล้วมาประชุมกัน ฯ ฝ่าย
 มหาชนก็ไต่ละกิจการทั้งปวง เริ่มแต่ได้ขึ้นเสียงจกักรแก้วปรากฏขึ้นมาแต่แรกแล้ว
 แล้วพากันถอดอกไม้ของหอมเป็นต้น ไปประชุมกัน ได้เลื่อนลอยขึ้นสู่อากาศ
 ตามพระเจ้าจักรพรรดิราชานั้น ฯ ผู้ใดใคร่จะตามเสด็จไป ผู้นั้นก็ลอยไป
 ตามอากาศ ฯ พระเจ้าจักรพรรดิราชนั้นก็ได้มีราชบริวารกว้างยาวถึง ๑๒ โยชน์ ฯ
 ในราชบริวารเหล่านั้นแม้บุรุษสักคนหนึ่ง ซึ่งจะมีร่างกายอันวิกลวิปริต หรือมี
 เครื่องนุ่งห่มอันเศร้าหมองก็ไม่มี มีแต่เป็นคนสะอาดนุ่งห่มสวยงามทั้งนั้น ด้วย
 ว่า พระเจ้าจักรพรรดิ บ่อมมีบริษัทบริวารล้วนแต่สะอาด ฯ อันบริษัทบริวารของ
 พระเจ้าจักรพรรดินั้น เมื่อเลื่อนลอยไปในอากาศ เหมือนกับบุรุษเป็นวิชาธร
 ที่คงความ เหมือนกับแก้วมณดีวางอยู่บนพื้นแก้วอินทนิล ฯ จกักรแก้วนั้นได้
 ลอยไปในอากาศ ไม่สูงนักต่ำนัก พอเพียงพยับปลายไม้เท่านั้น พวกใดประสงค์
 ถอดไม้ ผลไม้ ใบไม้ ก็อาจเก็บได้ คนทั้งหลายที่อยู่ข้างล่างนั้นอาจรู้ได้ว่า ผู้นั้นเป็น
 พระเจ้าจักรพรรดิ ผู้นั้นเป็นอุปราช ผู้นั้นเป็นเสนาบดี

พวกที่ตามเสด็จไปนั้น ผู้ใดประสงค์จะขึ้น เดิน นั่ง นอนไปอย่างใด ก็
 ได้ดังประสงค์ ฯ จกักรแก้วนั้นได้พาพระเจ้าจักรพรรดิพร้อมทั้งบริษัท บริวาร
 เดินทางจากภูเขาสิเนรุไปข้างเบื้องซ้าย แล้วไปสู่มหัพพิเทททวีป อันมีประมาณ ๔
 พันโยชน์นั้น ซึ่งอยู่ปากมหาสมุทรข้างโน้น ฯ บริษัทบริวารที่ตามพระเจ้าจักร
 พรรดิไปนั้น เมื่อวัดเส้นผ่าตรงได้ ๑๒ โยชน์ วัดโคยรอบได้ ๓๔ โยชน์ แล้ว
 เมื่อจกักรแก้วหยุดอยู่ในที่ใด พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมทั้งบริษัทบริวารก็หยุดอยู่ใน
 ที่นั้น บรรดาพระราชามหาภคย์ทั้งหลายในที่นั้นก็พร้อมกันเข้ามาเฝ้า บ่อม
 อ่อนน้อมดังแสดงมา ในเวลาที่จกักรแก้วหยุดอยู่นั้น ผู้ใดประสงค์จะลงไปเที่ยวเล่น
 ที่พื้นดิน ก็ลงไปดังประสงค์ ประสงค์จะทำสิ่งใด ๆ หรือต้องการสิ่งใด ๆ
 ก็ได้สิ่งนั้น ๆ ทั้งนั้น จกักรแก้วนั้นได้ลอยไปสู่อากาศ ลงสู่มหาสมุทรด้านทิศตะวันออก
 ออก แล้วขึ้นด้านทิศทักษิณเป็นต้นดังแสดงมา จกักรแก้วพาพระเจ้าจักรพรรดิ
 ไปแล้วก็นำกลับมาสู่ชมพูทวีป อันกว้างได้หมื่นโยชน์ แล้วนำกลับไปสู่พระนคร
 อันชื่อว่ากุสาวดีราชธานี ตั้งแต่นั้นไปทวีปใหญ่ตั้ง ๔ มีทวีปน้อย ทวีปละ ๕๐๐
 เป็นบริวาร ก็ได้เป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักร ของพระเจ้าจักรพรรดิทั้งนั้น

พระเจ้ามหาสุทฺตสนในคราวนั้น ก็ได้มีจักรแก้วอันมีอานภาพดั่งแสดงมา แสดง
มาแต่เพียงโดยย่อเฉพาะข้อใหญ่ใจความในเรื่องจักรแก้ว ก็ขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘

คัมภีร์ขททกนิทาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาสุทฺตสนจริยา ตอนแก้ว ๗ ประการ

ปุน จปรึ อานนท ฌโย มหาสุทฺตสนสุส หตฺถิรตมิ ปาตุรโหสิ
สพฺพเสโต สดคฺคปฺปติฏฺโง อิทฺธิมาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๘ ว่าด้วย
มหาสุทฺตสนจริยา ตามสุทฺตสนสูตร สืบต่อไป เพื่อให้ เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนาใน
ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้โปรดประทานพระธรรมเทศนา ว่าด้วยเรื่อง
พระเจ้าสุทฺตสนมหาจักรพรรดิราช ต่อจากกัณฑ์ที่แล้วมานั้นว่า ดูก่อนอานนท
ข้างแก้วได้ปรากฏขึ้นแก่พระเจ้ามหาสุทฺตสน เป็นคำรบ ๒ รองจากจักรแก้ว
นั้นมา ฯ ข้างแก้วนั้น เป็นพญาช้างอุโบสถ ขาวผ่องทั่วสรรพางค์กาย มีตติ
๑ แห่ง มีฤทธิ์ไปในเวหาสได้ ฯ พอพระเจ้ามหาสุทฺตสนจักรพรรดิราช ได้
ทอดพระเนตรเห็นข้างแก้วตัวนั้น ก็มีพระราชหฤทัยมั่งใจตรัสสั่งว่า ดูก่อนท่าน
ทั้งหลาย หัตถิยานันตมาก ถ้าหัตถิยานันตจะได้รับความฝึกหัดเป็นอันดี ใน
ขณะนั้น ข้างแก้วนั้นก็เข้าสทฺตฝึกหัด เหมือนกับช้างอาชาไนยตัวประเสริฐที่
ได้ฝึกหัดดีแล้วตลอดกาลนานฉะนั้น ฯ ดูก่อนอานนท เมื่อก่อนที่พระเจ้า
มหาสุทฺตสน จะทรงทดลองข้างแก้วนั้น ก็ได้เสด็จขึ้นทรงแต่เข้า แล้ว
เสด็จเทียวไปตลอดแผ่นดิน อันมีมหาสมุทรเป็นที่สุด แล้วกลับมาทันทันเสวยเข้าไปใน

กุสาวดีราชธานี ฯ ดูก่อนอานนท์ ช่างแก้วเช่นนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้า
มหาสุทิสสน์ จักรพรรดิราช

ยังอีกอย่างหนึ่ง อานนท์ คือ ม้าแก้วได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหา-
สุทิสสนะ ม้าแก้วนั้นเป็นเมญาม้าเวลาเก มีสีขาวตลอดร่างกาย มีศีรษะดำเหมือน
ศรียกา มีผมเหมือนกบฏามุงกระต่าย มีฤทธิ์ไปในเวหาสได้ ฯ พอพระ
เจ้ามหาสุทิสสน์ได้ทอดพระเนตรเห็นม้าแก้วนั้นก็มีพระราชหฤทัยผ่องใส ครัส-
ต์ว่า นี่แน่ะท่านทั้งหลาย อัสสยานนตมาก ถ้าอัสสยานนได้รับความผกัศ
พอตรัสดังนี้แล้ว ม้าแก้วนั้นก็ได้รับความผกัศในทันที เหมือนกับม้าอาชาไนย
ตัวประเสริฐที่ผกัศเตตมาแล้ว ตลอดกาลนานฉะนั้น ฯ ดูก่อนอานนท์ เมื่อ
พระเจ้ามหาสุทิสสน์จะทรงทดลองม้าแก้วนั้น จึงได้เสด็จขึ้นทรงแต่เวลาเช้า เทียว
ไปรอบแคว้นคันทิสมุทระเป็นขอบเขต แล้วกลับมาทันสวดยเช้าที่กุสาวดีราชธานี ฯ
ม้าแก้วเช่นนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสุทิสสน์จักรพรรดิราช

ยังอีกอย่างหนึ่ง อานนท์ คือ แก้วมณีได้ปรากฏขึ้นแล้ว แก่พระเจ้า
มหาสุทิสสน์ แก้วมณีนั่น เป็นแก้วงามแต่กำเนิด เป็นแก้วมีชาติตระกูล เป็น
แก้ว ๘ เหลี่ยม เป็นแก้วที่ขุดเกลาเป็นอันดีแล้ว เป็นแก้วใส เป็นแก้วผ่อง
อย่างพิเศษ เป็นแก้วสมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ฯ รัศมีของแก้วมณีนั่นได้แผ่
ไปตลอด ๑ โยชน์โดยรอบ ฯ เมื่อพระเจ้ามหาสุทิสสน์จะทรงทดลองม้าแก้ว
นั้น ก็ได้ทรงจัดจตรงคเสนา แล้วยกแก้วมณีนั่นขึ้นไว้ที่ปลายธง เสด็จยาตรา
ออกไปในเวลากลางคณมิต ฯ ดูก่อนอานนท์ บรรดาชาวบ้านใกล้เคียง ก็
ได้ลุกขึ้นประกอบการงานด้วยแสงสว่างแห่แก้วมณีนั่น โดยเข้าใจว่าเป็นกลาง
วัน ฯ แก้วมณีเช่นนั้น ได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสุทิสสน์จักรพรรดิราช

ยังอีกอย่างหนึ่ง อานนท์ คือนางแก้วได้ปรากฏขึ้นแล้ว แก่พระเจ้ามหา
สุทิสสน์ นางแก้วนั้นมีรูปกายสวยงามยิ่ง น่าดูไม่รู้เบื่อ น่าเลื่อมใสยินดี มีผิว
พรรณดีเยี่ยม มีร่างกายไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่ผอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่คํานัก
ไม่ขาวนัก มีผิวพรรณยิ่งกว่าผิวพรรณมนุษย์ แต่ไม่ถึงผิวพรรณเทพเจ้า ฯ
ดูก่อนอานนท์ สัมผัสกายของนางแก้วนั้น อ่อนนุ่มดังปยนุ่นหรือปุยสำลี ฯ
ในเวลาเย็นตัวนางแก้วนั้นก็ร้อน ในเวลาร้อนตัวนางแก้วนั้นก็เย็น ฯ กลิ่นกาย

แห่งนางแก้วนั้น หอมฟุ้งไปดังกลิ่นจันทน์แดง กลิ่นปากแห่งนางแก้วนั้นเหม็น
ดังกลิ่นดอกกุบล ฯ ดูก่อนอาณนทฺ์ นางแก้วนั้นได้เป็นผู้ตักก่อนนอนที่หลัง
ของพระเจ้ามหาสุทิสสนธิเสมอ ได้เป็นผู้คอยระวังรับสั่งใช้ เป็นผู้ประพฤติให้
เป็นที่เอิบอาบพระราชหฤทัย มีพระวาจาน่ารักใคร่ ฯ นางแก้วนั้นไม่ได้บอก
ใจพระเจ้ามหาสุทิสสนธิ แม้แต่ด้วยทางใจ อย่างว่าแต่ทางกายเลย ฯ นางแก้ว
เช่นนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสุทิสสนธิจักรพรรดิราช

ยังอีกอย่างหนึ่งอาณนทฺ์ คือขุนคลังแก้วได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหา
สุทิสสนธิ ฯ ขุนคลังแก้วนั้นมัทพพจักขุอันเกิดด้วยผลกรรม ทำให้แลเห็นชุม
ทรัพย์ทั้งหมื่นเจ้าของและไม่มีเจ้าของ ฯ ขุนคลังแก้วนั้น ได้เข้าไปเฝ้าพระเจ้า
มหาสุทิสสนธิ กราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า ขอพระองค์จงมีความชวนชวนน้อย
เกิด ข้าพระองค์จักทูลรับอาสา สิ่งที่ทำด้วยทรัพย์ ไม่ว่าจะเป็นมากน้อยเท่าไร
ข้าพระองค์จะหาถวายได้สน ฯ ดูก่อนอาณนทฺ์ เมื่อพระเจ้ามหาสุทิสสนธิจะทรง
ทอดลองกฤหมตแก้วนั้น จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่ง แล่นออกไปในท่ามกลางคองคา
แล้วจึงตรัสสั่งขุนคลังแก้วนั้นว่า นี่แน่ะกฤหมต เราต้องการเงินทองในบัดนี้ ฯ
ขุนคลังแก้วนั้นจึงกราบทูลว่า ถ้าอย่างนั้นขอจงโปรดให้เรือแล่นเข้าไปฝั่งน้ำข้างหนึ่ง
เกิด พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสนธิจึงตรัสว่า กฤหมต เราต้องการเงิน
ทองในบัดนี้ ฯ ลำดับนั้น ขุนคลังแก้วนั้น จึงได้กอบนำเงินมาด้วยมือทั้ง ๒ ก็
มีเงินและทอง เต็มมือขึ้นมาแล้วน้อมเข้าไปถวายพระเจ้ามหาสุทิสสนธิ กราบทูลว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า เท้านบนอันเพียงพอแล้วหรือยัง พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้า
มหาสุทิสสนธิจึงตรัสว่า เท้านบนอันเพียงพอแล้ว เท้าบนอันใช้ได้แล้ว เท้า
เป็นอันบูชาเราแล้ว ฯ ดูก่อนอาณนทฺ์ ขุนคลังแก้วเช่นนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่
พระเจ้ามหาสุทิสสนธิ ด้วยประการดังนี้

ยังอีกอย่างหนึ่งอาณนทฺ์ คือขุนพลแก้วได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหา
สุทิสสนธิ ขุนพลแก้วนั้น เป็นบัณฑิต ผู้เฉียบแหลมด้วยสติปัญญาหมัดคิด มีกำลัง
พอ ฯ ขุนพลแก้วนั้น สามารถที่จะนำสัตว์ควรรณเข้าเฝ้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสนธิ
ได้ สามารถที่จะนำสัตว์ไม่ควรเข้าเฝ้าให้ออกห่างไกลได้ สามารถที่จะพกขังผู้ที่

ควรพักไว้ได้ ฯ ขุนพลแก้วนั้น ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสน์ กราบทูลว่า ขอพระองค์จงอย่าทรงขวนขวายสิ่งใดเลย พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะรับอาสาทุกประการ ฯ ลุก่อนอาสน์ ขุนพลแก้วเช่นนั้น ได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสุทิสสน์ ฯ เป็นอันว่าพระเจ้ามหาสุทิสสน์ ประกอบด้วยแก้ว ๑ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว ฯ ของดเนือความในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาแห่งมหาสุทิสสนสูตรว่า พวกอำมาตย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ ทมิจักรแก้วปรากฏขึ้นแล้วอย่างทีแสดงมาในกัณฑ์ก่อนนั้น ได้จัดการให้ทำที่อยู่แห่งมงคลหัตถ์ แต่เดิมนั้นให้มีพันทเรียบราบบริสุทธิ์ ให้ปลูกไม้ด้วยของหอม มีจันทร์แดงเป็นต้น ให้โปรยด้วยดอกไม้ มีกลิ่นหอมต่าง ๆ สีสันที่เบื่องบนโรงช้างนั้นให้ประดับด้วยดาวทอง ตกแต่งโรงช้างให้งดงามดังเทพวิมาน มีพุดานอันห้อยย้อยด้วยพวงดอกไม้สลักกันในระยะห่าง ๆ แล้วกราบทูลพระเจ้ามหาสุทิสสน์ว่า ขอพระองค์จงทรงพระดำริให้ช้างแก้วที่ประเสริฐมาเกิด พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ได้ทรงบริจาคนมทาน แล้วทรงรักษาศิล แล้วทรงนั่งนึกถึงบุญกุศลของพระองค์ ฯ ในขณะนั้น ช้างแก้วที่เกิดในตระกูลช้างฉัททันต์ หรือในตระกูลช้างอุโบสถ ซึ่งประสงค์จะรับเครื่องสักการะพิเศษ มีร่างกายอันขาวบริสุทธิ์ มีเท้าแดง คอแดง ปากแดง ดังแสงอาทิตย์นรกอภัย มีหาง ๑ แห่ง ค้อมอ้วนระน้อยใหญ่ ประกอบด้วยลักษณะอันดี มีใบหูดังดอกปทุมแดงที่เบิกบาน มีฤทธิ์ดังโยคี มีความสามารถไปในเวหาสได้ มีร่างกายดังภูเขาเงินที่ข้อมหาด้วยผงมโนศิลา ก็ได้มาขึ้นอยู่ในโรงช้างนั้น ฯ ช้างนั้นถ้ามาจากตระกูลช้างฉัททันต์ ก็เป็นช้างที่เล็กกว่าช้างหงปวง ถ้ามาจากตระกูลช้างอุโบสถ ก็เป็นช้างใหญ่กว่าช้างหงปวง ส่วนในพระบาลีกล่าวว่า เป็นพญาช้างอุโบสถ ฯ ในอรรถกถาทั้งหลาย กล่าวว่า ธรรมดาพญาช้าง ข้อมเป็นช้างที่ใคร ๆ ยังใช้ไม่ได้ เป็นช้างที่ยิ่งเล็กกว่าช้างหงปวงดังนี้ ฯ ช้างแก้วนั้นได้มาในขณะที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงนั่งถึง ฯ แต่ส่วนพระเจ้ามหาสุทิสสน์นั้น ช้างแก้วนั้น ได้มาสู่โรงช้างเอง ได้ให้ช้างมงคลตัวเก่าออกไปเสียแล้วขึ้นแทนอยู่ในที่นั้น

คนทั้งหลายมีพวกคนเลวข้างเป็นต้น ได้เห็นข้างแก้วปรากฏขึ้นเช่นนั้น
แล้วกราบเรี่ยดิน รีบไปกราบทูลพระราชา ฯ พระราชากริบเสด็จมาโดยด่วน
พอทอดพระเนตรเห็นแล้วก็มีพระหฤทัยผ่องแผ้ว เลื่อมใส ทรงดำริแต่ในพระทัย
ว่า ถ้าข้างนี้ได้ผกหัด ก็จักเป็นการดี แล้วทรงเหยียดพระหัตถ์ออกไป ฯ ใน
ขณะนั้น ข้างแก้วนั้นก็พบบทลง ๒ ลง เหมือนกับลูกแก้ว เมื่อจะแสดงให้เห็นว่า
ตนได้รับผกหัดแล้ว ก็เข้าไปใกล้พระราชา ฯ พระราชาก็มีพระราชประสงค์
จะขึ้นทรงประทับ ฯ ในขณะนั้น พวกราชบริวาร ก็ได้น้อมตั้งทอง เครื่องตก
แต่งทอง ตาช้ายทอง เข้ามาประดับข้างแก้วนั้น ฯ พระราชาไม่ได้ตรัสสั่งให้ข้าง
แก้วนั้นคลกเขาลง เหมือนกับข้างธรรมดาในเวลาจะขึ้น พระองค์ได้เสด็จขึ้น
ข้างแก้วนั้น ด้วยบันไดแก้ว ๗ ประการ แล้วมีพระหฤทัยน้อมไปในการที่จะไปบน
อากาศ ฯ พอมีพระหฤทัยน้อมไปอย่างนั้น พญางานันท์ก็เลื่อนลอยขึ้นไปใน
อากาศเหมือนกับพญาราชหงส์ ฯ พวกจตุรงค์เสนาและราชบริวารทั้งสน ก็ได้ตาม
เสด็จไปเหมือนกับครึ่งเสด็จไปด้วยจักรแก้ว ฯ พระราชาพร้อมทั้งราชบริวารได้
เสด็จไปรอบแผ่นดินแต่ในเวลาเช้าแล้ว เสด็จกลับมาท้นเสวยเช้าที่ราชธานี ฯ
เป็นอันว่าข้างแก้วอันมหัศจรรย์มากเช่นนั้น ได้มีแล้วแก่พระเจ้าจักรพรรดิ ข้างแก้ว
อย่างนั้น ก็ได้มีแล้วแก่พระเจ้ามหาสัทสนธิ เพราะฉะนั้น ในพระบาลีจึงว่า ข้าง
แก้วได้ปรากฏขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสัทสนธิ ดังนี้

พอข้างแก้วปรากฏขึ้นแล้วอย่างนั้น พวกอำมาตย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ
ก็พากันจัดแจงโรงม้านั้น ซึ่งมีอยู่ตามปกติ นั้น ให้สะอาดเรียบร้อยเป็นอันดี ดังที่
ว่ามาแล้วในเรื่องโรงข้างนั้น แล้วกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิให้ทรงทราบ ฯ
พระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงบำเพ็ญมหาทาน และสมทานศีลแล้วเสด็จขึ้นประทับที่
ปราสาททรงระลึกลงอำนาจบุญบารมีที่ได้ทรงสะสมมา ฯ ในขณะนั้น พญาม้าลาหก
ซึ่งเกิดในตระกูลม้าสินธพ ประกอบด้วยสิริเป็นอันดี มีตัวขาวดั่งก้อนเมฆในฤดู
สารทอันปราศจากสายฟ้า ฯ มีเท้าแดง ปากแดง มีตัวแข็งแรงเป็นอันคม
ศีรษะดำเหมือนสีแห่งคอกา หรือเหมือนกับแก้วอินทนิล และแก้วมณีฉะนั้น
มีผมดั่งหนามุงกระด้าย คือมีผมขาว ละเอียด เส้นกลมเส้นตรง คล้ายกับทรงหนามุง
กระด้าย เป็นม้าที่ไปในอากาศได้ ก็มาขึ้นอยู่ในโรงม้าทันที

เมื่อมาแก้วปรากฏงามแล้วอย่างนี้ ก็มแก้วมณลอออกมาจากภูเขาวิปุล-
บรรพตแก้วมณีนัน ขาวได้ ๔ ศอก โทเท่าดุมเกวียน ในที่สุดทั้ง ๒ ข้างแห่ง
แก้วมณีนัน ประดับด้วยดอกปทุมทองข้างละ ๑ ดอก เป็นดอกปทุมทองที่สวยงาม
ยิ่ง แก้วมณิดวงนัน เป็นแก้วมณิทัมบวรารถึง ๘ ห่ม ๔ พันดวง มีรัศมีโชติ
ช่วงคังดวงจันทร์ในวันเพ็ญ ชงล้อมด้วยหม่อมดาวณีนัน ฯ ในเวลาที่พระเจ้า
จักรพรรดิสั่งให้ยกแก้วมณีนันขึ้นไว้ บนปลายไม้ไผ่สูงได้ ๖๕ ศอก ก็มรัศมี
สว่างออกไปตลอดที่ ๑ โยชน์ ในเวลานั้น ที่ ๑ โยชน์โดยรอบนั้น ก็สว่างดังเวลา
พระอาทิตย์แรกอูทัย คนทั้งหลายต่างก็ลุกขึ้นทำงาน ด้วยเข้าใจว่าเป็นเวลา
กลางวัน ฯ แก้วมณีนันประเสริฐเช่นนั้น ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระเจ้ามหาสัทสน์
เมื่อแก้วมณิเกิดขึ้นแล้วเช่นนั้น ก็ย่อมมีนางแก้ว ที่ทำให้เกิดสุขพิเศษ
แก่พระเจ้าจักรพรรดิเกิดขึ้น ฯ นางแก้วนั้นมื่อนำมาจากตระกูลพระเจ้ามหาราช
แต่จักรพรรดิบางองค์ ก็มื่อนางแก้วมาจากอุดรทวีป ด้วยบุญญาภาพ ฯ คุณ
สมบัติต่าง ๆ ของนางแก้วนั้น ได้มีมาแล้วตามวาระพระบาลี แต่ยังมีคำอธิบาย
ออกไปว่า คำว่า นางแก้ว มีรูปกายสวยงามยิ่งนั้น คือนางแก้วนั้นบริบูรณ์
ด้วยลักษณะอันดีทั้งปวง ฯ คำว่า นางแก้วนั้นมื่อรูปร่างน่าคนนั้น ก็ถึงจะดู
อยู่ไม่กระพริบตาก็ไม่รู้จักเบื่อ ฯ คำว่า นางแก้วนั้นนำเลื่อมใส นั้น ก็พอ
ใครได้เห็น ก็เกิดโสมนัสดีใจ ฯ คำว่า นางแก้วนั้นมื่อพรรณอันดียิ่ง
นั้น คือมื่อพรรณสวยงามยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งปวง นางแก้วนั้นมื่อรัศมีแผ่ออก
ไปได้ ๑๒ ศอก ส่วนคุณสมบัตินอกจากนั้นนั้น ก็เหมือนกับที่แสดงมาแล้ว
ตามวาระพระบาลี ทานางแก้วมีคุณสมบัติเช่นนั้น เป็นด้วยอำนาจบุญญาภาพ
ของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้วนั้นก็มีคุณสมบัติ
ดังแสดงมาแล้ว แต่มื่อพิเศษออกไปว่า ขุนคลังแก้วนั้นเป็นคณบดีค้ำพี่ยแล
เห็นขมทรัพย์อันอยู่ได้คืนได้ถึง ๑ โยชน์ พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องการทรัพย์
สักเท่าใด ขุนคลังแก้วนั้นก็จัดถวายได้ตามพระราชประสงค์
ขุนพลแก้วนั้น ก็สามารถในราชกิจทุกประการ เป็นพระราชโอรสองค์
ใหญ่ เป็นมื่อใจของคนทั้งหลายซึ่งประชุมกันอยู่ถึง ๑๒ โยชน์ ใครก็คิดอย่างไร
ก็สามารถรู้ได้ทั้งนั้น ใครก็คิดคิดร้ายต่อพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ก็รู้ได้ทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น เป็นอันว่าสนเณอความอันพรรณนาแก้ว ๑ ประการ ของพระเจ้า
จักรพรรดิ เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย จรียาปิฎก

ว่าด้วยมหาสุทฺตสนจรียา ตอนอิทธิฤทธิ์ ๔ และอื่น ๆ

ราชา อานนท มหาสุทฺตสโน จตุหิ อิทธิหิ สมณนาโคโต โสหิ ๆ
กตมาหิ จตุหิ อิทธิหิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จรียาปิฎก กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยมหา-
สุทฺตสนจรียา ตอนอิทธิฤทธิ์ ๔ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงมหาสุทฺตสนจรียา
เรื่องพระเจ้ามหาสุทฺตสนะ ตอนอิทธิฤทธิ์ ๔ นั้นไว้ว่า พระเจ้ามหาสุทฺตสนะนั้น
ประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ ๔ ประการ ๆ อิทธิฤทธิ์ ๔ ประการนั้น คือ สิ่งใดบ้าง
คือพระเจ้ามหาสุทฺตสนะนั้น เป็นผู้มีพระรูปโฉมสวยงาม เป็นผู้มีพระรูป
โฉมน่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างเยี่ยมยิ่งกว่า
มนุษย์อื่น ๆ อันเป็นอิทธิฤทธิ์ข้อที่ ๑

พระเจ้ามหาสุทฺตสนะนั้น เป็นผู้มียุขยี่ยิ่งกว่ามนุษย์อื่น ๆ อันเป็นอิทธิ-
ฤทธิ์ข้อที่ ๒

พระเจ้ามหาสุทฺตสนะนั้น เป็นผู้มียาพาชน้อย มีโรคน้อย มีชาติไฟ
สุม่าเสมอ ไม่เย็นเกิน ไม่ร้อนเกิน มีชาติอื่น ๆ ก็ดีกว่ามนุษย์ทั้งปวง อันเป็น
อิทธิฤทธิ์ข้อที่ ๓

ข้อ ๔ นั้น คือพระเจ้ามหาสุทิสสน์ เป็นที่รักใคร่พอใจแห่งพราหมณ์และ
 คฤหบดีทั้งหลาย เหมือนกับบิดาซึ่งเป็นที่รักใคร่พอใจของบุตรทั้งหลาย ฉะนั้น ๆ
 พวกพราหมณ์และคฤหบดีก็เป็นที่รักใคร่พอใจของพระเจ้ามหาสุทิสสน์ เหมือนกับ
 บุตรซึ่งเป็นที่รักใคร่พอใจของบิดาฉะนั้น ๆ เวลาที่พระเจ้ามหาสุทิสสน์ เสด็จ
 ออกไปที่พระราชอุทยานพร้อมด้วยจตุรงคเสนานั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดี
 ได้กราบทูลว่า ขอพระองค์อย่าเสด็จเร็ว พระเจ้าข้า โปรดให้พวกข้าพระองค์
 ได้เห็นนาน ๆ เด็ด พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ตรัสสั่งนายสารถิให้ขับรถพระที่นั่งช้า ๆ
 เพื่อให้พราหมณ์และคฤหบดีได้เห็นนาน ๆ อันนั้นเป็นอุทฺธฤตฺถข้อที่ ๔ ของพระเจ้า
 มหาสุทิสสน์ ๆ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ ประกอบด้วยอุทฺธฤตฺถทั้ง ๕ ดังที่มานั้น

คราวนั้น พระเจ้ามหาสุทิสสน์ ทรงพระดำริว่า เราควรจะสร้างสระโบกขรณี
 อันยาวได้ร้อยชั่วธนู ลงในระหว่างต้นตาลเหล่านั้น ทรงพระดำริดังนี้แล้ว ก็โปรดให้
 สร้างตามพระราชประสงค์ ๆ สระโบกขรณีเหล่านั้น มีพันไปด้วยอิฐ ๔ ชนิด
 คือ อิฐทองคำ อิฐเงิน อิฐแก้วไพฑูรย์ อิฐแก้วผลึก ๆ ที่สระโบกขรณีเหล่านั้น
 มีบันไดสระละ ๔ คือ บันไดทอง บันไดเงิน บันไดแก้วไพฑูรย์ บันไดแก้วผลึก
 บันไดทองนั้น มีเสาเป็นทอง มีลิ่มและหัวเสาเป็นเงิน ๆ บันไดเงินนั้น มีเสา
 บันไดเป็นเงิน มีลิ่มและหัวเสาเป็นทอง ๆ บันไดแก้วไพฑูรย์นั้น มีเสาเป็น
 แก้วไพฑูรย์ มีลิ่มและหัวเสาเป็นแก้วผลึก ๆ บันไดแก้วผลึก มีลิ่มและ
 หัวเสาเป็นแก้วไพฑูรย์ ๆ สระโบกขรณีเหล่านั้น ล้อมด้วยเวท ๒ ประการ
 คือ เวททอง เวทเงิน ๆ เวททองนั้น มีเสาเป็นทอง มีลิ่มและหัวเสาเป็นเงิน ๆ
 เวทเงิน มีเสาเป็นเงิน มีลิ่มและหัวเสาเป็นทอง

ครั้นโปรดให้สร้างเสร็จแล้ว พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ทรงพระดำริว่า ควร
 จะปลูกดอกกอบิล ดอกปทุม ดอกโกมุท ดอกบุณฑริก ในสระโบกขรณีเหล่านั้น
 แล้วก็โปรดให้สร้างคั้งพระราชประสงค์ แล้วทรงพระดำริอีกว่า ที่ริมสระโบกขรณี
 เหล่านั้น ควรจะตั้งเจ้าหน้าที่สำหรับดูแลคนอาบน้ำไว้ แล้วก็ทรงตั้งคั้งพระราชหฤทัย
 ครั้นแล้วก็ทรงพระดำริว่า ควรจะตั้งโรงทานไว้ที่ริมสระโบกขรณีเหล่านั้น เพื่อให้
 ทานข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ที่นั่ง ที่นอน สตรีและเงินทอง แก่ผู้
 ต้องการ แล้วก็ทรงโปรดให้ตั้งคั้งพระราชหฤทัยประสงค์ เมื่อผู้ใดต้องการข้าว

ก็โปรดให้ทานข้าว ต้องการน้ำ ก็โปรดให้ให้น้ำ ต้องการเครื่องนุ่งห่ม ก็โปรดให้ให้เครื่องนุ่งห่ม ต้องการยานพาหนะ ก็โปรดให้ให้ยานพาหนะ ต้องการที่นั่งที่นอน ก็โปรดให้ให้ที่นั่งที่นอน ต้องการสตรี ก็โปรดให้ให้สตรี ต้องการเงินทอง ก็โปรดให้ให้เงินทอง

ครั้งนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดี ได้พากันถือเอาทรัพย์สินสมบัติของตนเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสน์ กราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงรับทรัพย์สินของเหล่านี้ พระเจ้าข้า ฯ พระองค์ตรัสว่า อย่าเลยท่านทั้งหลาย ทรัพย์สินของเป็นอันมากนั้นพวกท่านได้จัดแจงมาด้วยพลอันชอบธรรมแล้ว แต่จงเป็นของ ๆ ท่าน หังจนำของ ๆ เราไป ให้มากกว่าของ ๆ พวกท่าน ฯ พวกพราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นก็พากันถวายบังคมลาออกไป คิดกันว่า การที่พวกเราจะนำทรัพย์สินของเหล่านี้กลับไปอีกนั้น เป็นการไม่สมควร ควรที่พวกเรา จะสร้างที่ประทับถวายพระเจ้ามหาสุทิสสน์เถิด แล้วก็พร้อมกันเข้าไปเฝ้ากราบทูลว่า พวกข้าพระพุทธเจ้า จะสร้างที่ประทับถวาย พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ ก็ทรงรับด้วยพระอาการนิงอโยมิได้ตรัสประการใด

ลำดับนั้น ท้าวสุทิสสน์นั้นเทวราชผู้เป็นใหญ่ในดาวดึงส์สวรรค์ ทรงทราบพระราชวาท ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์นั้นแล้ว จึงตรัสสั่งวิษณุกรรมเทพบุตรว่า เจ้าจงลงไปสร้างปราสาท อันมีนามว่าธรรมปราสาทถวายแก่พระเจ้ามหาสุทิสสน์ในบัดนี้ ฯ วิษณุกรรมเทพบุตร ทูลรับเหวี่ยงอุสาแล้ว ก็ลงมาจากดาวดึงส์สวรรค์ มาปรากฏตรงพระพักตร์ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์โดยเร็วพลัน เหมือนกันกับบุรุษที่กำลังจะเขมเหยขดเขมจะนั้น แล้ววิษณุกรรมเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าพระองค์จักสร้างธรรมปราสาทถวาย ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ทรงรับด้วยพระอาการนิงอโย ฯ วิษณุกรรมเทพบุตร จึงเนรมิตธรรมปราสาทถวาย ฯ ธรรมปราสาทนั้นยาวไปทางตะวันออกและทางตะวันตกนั้น ๑ โยชน์ กว้างไปทางทิศอุดรและทิศทักษิณนั้นกึ่งโยชน์ ฯ ที่ธรรมปราสาทนั้นมีพนักก่อด้วยอิฐทอง อิฐเงิน อิฐแก้วไพฑูรย์ อิฐแก้วผลึก ชั้นสูง ๓ ชั้นบุรุษ ฯ เสาแห่งธรรมปราสาทนั้นได้ ๘ หมั่น ๔ พันเสา ล้วนเป็นเสาทองคำเสาเงิน เสาแก้วไพฑูรย์เสาแก้วผลึกสลับกันไปทั้งนั้น ฯ ธรรมปราสาทนั้นประดับด้วยกระดานทองคำ กระดานเงิน

กระดานแก้วไพฑูรย์ กระดานแก้วผลึก ฯ ธรรมปราสาทนั้น มีบันไดทองคำ
 บันไดเงิน บันไดแก้วไพฑูรย์ บันไดแก้วผลึก ถึง ๒๔ บันได ฯ บันไดทองคำ
 นั้น มีเสาบันไดเป็นทองคำ ล้อมและเสาเป็นเงิน ฯ บันไดเงินนั้น มีเสาเป็นเงิน
 ล้อมและหัวเสาเป็นทองคำ ฯ บันไดแก้วไพฑูรย์นั้น มีเสาเป็นแก้วไพฑูรย์
 ล้อมและหัวเสาเป็นแก้วผลึก ฯ บันไดแก้วผลึกนั้น มีเสาเป็นแก้วผลึก ล้อม
 และหัวเสาเป็นแก้วไพฑูรย์ ฯ ธรรมปราสาทนั้น มีเรือนยอด ๘ ห่ม ๔ พ้น
 หลัง ซึ่งล้วนแล้วแต่สำเร็จด้วยทองคำและเงิน แก้วไพฑูรย์แก้วผลึกทองนํ้า ฯ
 เรือนยอดที่สำเร็จด้วยทองคำนั้น มีบลลังกตงอยเป็นเงิน ฯ เรือนยอดที่เป็น
 เงินนั้น มีบลลังกทองคำ ฯ เรือนยอดที่เป็นแก้วไพฑูรย์นั้น มีบลลังกงา ฯ
 เรือนยอดที่เป็นแก้วผลึกนั้น มีบลลังกแก้วลาย ฯ ที่ประตูเรือนยอดอันเป็น
 ทองคำนั้น มีต้นตาลเงินตงอย ต้นตาลเงินนั้น มีใบและผลเป็นทองคำ ฯ ที่
 ประตูเรือนยอดอันเป็นเงินนั้น มีต้นตาลทองคำตงอย ต้นตาลทองคำนั้น มีใบและผลเป็น
 เงิน ฯ ที่ประตูเรือนยอดอันเป็นแก้วไพฑูรย์นั้น มีต้นตาลแก้วผลึกตงอย
 ต้นตาลแก้วผลึกนั้น มีใบและผลเป็นแก้วไพฑูรย์ ฯ ที่ประตูเรือนยอดแก้ว
 ผลึกนั้น มีต้นตาลแก้วไพฑูรย์ตงอย ต้นตาลแก้วไพฑูรย์นั้น มีใบและผลเป็น
 แก้วผลึก

ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทิสสน์ จึงทรงพระดำริว่า เราควรจะให้สร้าง
 สวนตาลทองคำ ไว้ที่ใกล้ประตูแห่งเรือนยอดอันชื่อว่า มหาวิษุหะ เพื่อจะได้นั่ง
 เล่นในกลางวัน แล้วก็โปรดให้สร้างดังพระราชดำริ ฯ ธรรมปราสาทนั้น
 มีเวทีทองคำ และเวทีเงินอยู่ล้อมรอบ ฯ เวทีทองคำนั้น มีเสาเป็นทองคำ
 ล้อมและหัวเสาเป็นเงิน ฯ เวทีเงินนั้น มีเสาเป็นเงิน ล้อมและหัวเสาเป็น
 ทองคำ ฯ ธรรมปราสาทนั้น มีกระดิ่งทองคำ และกระดิ่งเงินแขวนอยู่ล้อมรอบ ฯ
 ห่วงกระดิ่งทองคำ มีตัวกระดิ่งเป็นเงิน ฯ ห่วงกระดิ่งเงิน มีตัวกระดิ่ง
 เป็นทองคำ ฯ พวกกระดิ่งเหล่านั้น เวลาถูกลมพัดมา ก็มีเสียงไพเราะจับใจ
 เหมือนกับเสียงดนตรี อันประกอบด้วยองค์ ๕ ฉะนั้น ฯ นักเลงสุราในกษัตริย์
 ราชธานีในคราวนั้น ได้ไปพ้อนรำขับร้องสนุกสนานอยู่ด้วยเสียงพวกกระดิ่งเหล่านี้นั้น
 ทั้งสน ฯ ธรรมปราสาทนั้น เป็นทองคำได้ยาก เพราะเลื่อมตาเหมือนกับ

ดวงอาทิตย์ในเวลากลางวัน อันปราศจากเมฆ ซึ่งบุคคลแลดูได้ยากฉะนั้น ๑
 ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺตสนธิ จึงทรงพระดำริว่า เราควรจะสร้างสระโบกขรณ
 อันมีนามว่า ธรรมโบกขรณข้างหน้าธรรมปราสาท ครั้นทรงพระดำริแล้ว
 ก็ได้ทรงสร้างดังพระดำริ ๑ ธรรมโบกขรณนั้น ทางยาวตั้งแต่ทิศตะวันออกถึง
 ทิศตะวันตกได้ ๑ โยชน์ ทางกว้างตั้งแต่ทิศเหนือถึงทิศใต้ได้ถึงโยชน์ ๑
 ธรรมโบกขรณนั้น ปุด้วยอิฐ ๔ ประการ คือ อิฐทองคำ อิฐเงิน อิฐแก้วไพฑูรย์
 อิฐแก้วผลึก ๑ ธรรมโบกขรณนั้น มีบันได ๒๔ บันได ซึ่งล้วนแล้วด้วย
 ทองคำ และเงิน แก้วไพฑูรย์ แก้วผลึก ๑ บันไดทองคำ มีเสาเป็นทองคำ
 มลัมและหัวเสาเป็นเงิน ๑ บันไดเงิน มีเสาเป็นเงิน มลัมและหัวเสาเป็น
 ทองคำ ๑ บันไดแก้วไพฑูรย์ มลัมและหัวเสาเป็นแก้วผลึก ๑ บันไดแก้วผลึก
 มีเสาเป็นแก้วผลึก มลัมและหัวเสาเป็นแก้วไพฑูรย์ ๑ ธรรมโบกขรณนั้น
 ล้อมด้วยเวท ๒ ประการ คือ เวททองคำ และเวทเงิน ๑ เวททองคำนั้น มี เสา
 เป็นทองคำ มลัมและหัวเสาเป็นเงิน ๑ เวทเงินนั้น มีเสาเป็นเงิน มลัมและ
 หัวเสาเป็นทองคำ ๑ ธรรมโบกขรณนั้น ล้อมด้วยต้นตาล ๑ แถวๆ หนึ่งเป็น
 ทองคำ แถว ๑ เป็นเงิน แถว ๑ เป็นแก้วไพฑูรย์ แถว ๑ เป็นแก้วผลึก แถว ๑
 เป็นแก้วแดง แถว ๑ เป็นแก้วลาย แถว ๑ เป็นแก้วทั้งปวง ๑ แถวทองคำนั้น
 มีลำต้นเป็นทองคำ มีใบและผลเป็นเงิน ๑ แถวเงินนั้น มีลำต้นเป็นเงิน มีใบ
 และผลเป็นทองคำ ๑ แถวแก้วไพฑูรย์นั้น มีลำต้นเป็นแก้วไพฑูรย์ มีใบและ
 ผลเป็นแก้วผลึก ๑ แถวแก้วผลึกนั้น มีลำต้นเป็นแก้วผลึก มีใบและผลเป็น
 แก้วไพฑูรย์ ๑ แถวแก้วแดงนั้น มีลำต้นเป็นแก้วแดง มีใบและผลเป็นแก้ว
 ลาย ๑ แถวแก้วลายนั้น มีลำต้นเป็นแก้วลาย มีใบและผลเป็นแก้วแดง ๑
 แถวแก้วทั้งปวงนั้น มีลำต้นเป็นแก้วทั้งปวง มีใบและผลเป็นแก้วทั้งปวง ๑
 เสี่ยงแห่งต้นตาลเหล่านั้น ในเวลาอุกถัมพัต ก็ไฟเราจะจับใจเหมือนกับเสี่ยง
 คนตรือนันประกอบด้วยองค์ ๕ ที่นักประโคมผู้ฉลาดได้ประโคม ฉะนั้น ๑ พวก
 นักเลงสุรา ในกุสาวดีราชธานีคราวนั้น ก็พากันไปเล่นสนุกสนานอยู่ด้วยเสี่ยง
 ใบตาลเหล่านั้น ๑ เมื่อสร้างธรรมปราสาท และธรรมโบกขรณ เสร็จแล้ว

พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสณฺ์เป็นจักรพรรดิมา ก็เสด็จขึ้นประทับที่ธรรมปราสาท โปรดให้เลี้ยงสมณพราหมณ์ทั้งปวงให้อิ่มหนำสำราญตามความปรารถนาทุกคนไป ๆ สิ้นเนื้อความในปฐมภาณวารคอนันต์ แห่งมหาสุทฺธสฺสณฺ์สูตรเพียงเท่านี้
 เอวํ กัม คัวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๐

กัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาสุทฺธสฺสณฺ์จริยา ตอนการเจริญพรหมวิหารของพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสณฺ์

อดโข อานนฺท ฌญโณ มหาสุทฺธสฺสณฺ์ส เอตทโหสิ กิสฺส นฺ โข เม
 อิทํ กมฺมสฺส ผลํ กิสฺสาติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงกัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๐ ว่าด้วยมหาสุทฺธสฺสณฺ์จริยา ตอนการเจริญพรหมวิหารของพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสณฺ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงเรื่องพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสณฺ์จักรพรรดิราช ในคืนวันจะปรินิพพานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีองค์พระอานนฺท เป็นประธานว่า ดูก่อนอานนฺท ครั้นนั้นพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสณฺ์ ได้ทรงพระดำริว่า การที่เรามือถือวัตถุมากเช่นนั้น มีอานภาพมากเช่นนั้น เป็นผลวิบากแห่งกรรมอันใด ก็ทรงคิดไว้ว่า เป็นผลวิบากแห่งกรรม ๓ ประการ คือ เป็นผลแห่งทาน ๑ เป็นผลแห่งการข่มใจ ๑ เป็นผลแห่งการสำรวมใจ ๑ ครั้นทรงเห็นดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปที่เรือนขออันชื่อว่า มหาวิญฺหะ ประทับยืนอยู่ที่ประตู แล้วเปล่งพระอุทานขึ้นว่า เจ้าจงหยุดความวิตก เจ้าจงหยุดพยาบาทวิตก เจ้าจงหยุดวิหิงสาวิตก พวกเจ้าจงมีเท่าที่มากแล้ว ดังนี้ ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปประทับที่บัลลังก์ทองคำ ทรงทำ

ปฐมฌานอันประกอบด้วยวิตกวิจารณ์สุข อันเกิดจากวิเวก โดยปราศจากกามารมณ์ และอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้วก็ได้สำเร็จตติยฌาน อันชื่อว่า ทำใจให้ผ่องใส เพราะสงบระงับไม่มีวิตกวิจารณ์ อันมีอารมณ์เป็นอันเดียว อันไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปลื้มสุขอันเกิดจากสมาธิ แล้วได้สำเร็จตติยฌาน อันมีแต่อุเบกขาและสติกับสุข ที่พระอริยะทั้งหลายได้กล่าวว่าเป็นผู้มีอุเบกขา สติสัมปชัญญะ เสวยสุขทางกาย แล้วก็ได้สำเร็จจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์มีสุข เพราะสุขทุกข์ที่มีมาก่อนก็หมดไป สุขทุกข์ใหม่ก็ไม่มี โสมนัสโทมนัสก็ไม่มี มีแต่อุเบกขาอันบริสุทธิ์เท่านั้น

ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺตสนธิชา ก็เสด็จออกจากเรือนยอด อันชื่อว่า มหาวิบูลยะ แล้วเสด็จเข้าไปสู่เรือนยอด อันสำเร็จแล้วด้วยทองคำ ประทับลงที่บัลลังก์เงิน แล้วทรงแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา แล้วทรงแผ่ไปตลอดทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ด้วยจิตเมตตา ทรงแผ่ไปตลอดโลกด้วยจิตเมตตา อันเป็นจิตไพบุลย์ เป็นจิตใหญ่ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตไม่มีเวรภัยพยาบาท แล้ว ทรงครอบโลกด้วยจิตอันประกอบด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา อันเป็นจิตไพบุลย์ เป็นจิตใหญ่ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตหาเวรภัยมิได้ เป็นจิตหาพยาบาทมิได้

ดูก่อนอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺตสนธิชา นั้น มีบ้านเมืองถึง ๘ หมื่น ๔ พัน เมือง มีเมืองกุสาวดีราชธานี เป็นประธาน ฯ มีปราสาทถึง ๘ หมื่น ๔ พัน ปราสาท มีธรรมปราสาทเป็นประธาน ฯ มีเรือนยอดถึง ๘ หมื่น ๔ พันหลัง มีเรือนยอดอันชื่อว่ามหาวิบูลยะเป็นประธาน มีบัลลังก์ถึง ๘ หมื่น ๔ พัน ซึ่งล้วนแต่บัลลังก์ทองคำ บัลลังก์เงิน บัลลังก์งาช้าง บัลลังก์แก้วลาย อันปูด้วยผ้าปูอย่างดีที่สุดในนั้น มีช้าง ๘ หมื่น ๔ พันเชือก ซึ่งล้วนด้วยเครื่องประดับ อันสำเร็จด้วยทองคำทั้งนั้น มีพญาช้างอุโบสถ เป็นประธาน ฯ มีม้า ๘ หมื่น ๔ พันม้า ซึ่งล้วนแล้วประดับด้วยเครื่องทองทั้งนั้น คือ เครื่องประดับตัวก็เป็นทอง ธงก็เป็นทอง ตาข่ายสำหรับคลุมก็เป็นทอง มีพญาม้าวลาหกเป็นประธาน รถม้า มี ๘ หมื่น ๔ พันคัน ซึ่งหุ้มด้วยหนังราชสีห์ มีหนังเสือโคร่ง เสือเหลือง และผ้ากำมะพลขาว เป็นเครื่องประกอบ มีเครื่องตกแต่งเป็นทองคำ มีธงเป็น

ทองคำ มีตาข่ายเป็นทองคำ มีเวชยันตรดเป็นประธาน ฯ แก้วมณิกมี ๘ หมั่น ๔ พันดวง มีแก้วมณิกดวงใหญ่เป็นประธาน ฯ นางสนมก็มี ๘ หมั่น ๔ พัน นาง มีนางสุภทราเทวีเป็นประธาน ฯ ฤดูเบตม ๘ หมั่น ๔ พันคน มีกฤตติแก้ว ซึ่งเรียกว่าขุนคลังแก้วเป็นประธาน ฯ กษัตริย์ก็มี ๘ หมั่น ๔ พันองค์ ซึ่งเสด็จย่อยเสมอ มีขุนพลแก้วเป็นประธาน ฯ แม่โคนม ก็มี ๘ หมั่น ๔ พันตัว ซึ่งมีนมออกมาก มีเครื่องรองน่านมเป็นสัมฤทธิ์ ฯ ฉางเผือกมี ๘ หมั่น ๔ พันฉาง ซึ่งล้วนแต่เป็นผ้าไหมพัสตร์ กับปาสิกพัสตร์ โกสยพัสตร์ กับพลพัสตร์ อันมีเนอสระเอียงคองนั้น ฯ สำหรับเสวยในเวลาเช้าเย็น ก็มีถึง ๘ หมั่น ๔ พันสำหรับ

ดูก่อนอานนท ข้าง ๘ หมั่น ๔ พันเชือก ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์ในคราวนั้น ได้เข้าเฝ้าทงเยนทงเช้า ฯ พระเจ้ามหาสุทิสสน์จึงทรงพระดำริว่า ข้างทั้ง ๘ หมั่น ๔ พันนี้ ได้มาหาเราทงเยนทงเช้า เราอยากจะให้มาหาเรา ครึ่งละ ๔ หมั่น ๒ พัน ในเวลาล่วงไปได้รื้อยบแล้ว พระองค์ก็ตรัสสั่งขุนพลแก้วไว้ ขุนพลแก้วก็ทำตามพระราชโองการ ฯ ในลำดับนั้น พระนางสุภทราเทวีได้ทรงพระดำริว่า นานหลายรื้อยหลายพันแล้วไม่ได้เข้าเฝ้า เราควรจะเข้าเฝ้าในบัดนี้ ทรงพระดำริดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสสั่งพวกนางสนมทั้งปวง ให้พากันอาบน้ำ ชำระเกล้า ตกแต่งร่างกายเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสน์ แล้วพระนางเจ้าจึงตรัสสั่งขุนพลแก้ว ให้ทราบแล้วเสด็จไปเฝ้า พร้อมด้วยจตุรงคเสนี ได้พากันขึ้นไปที่ธรรมปราสาท แล้วเข้าไปที่เรือนยอดอันชื่อว่ามหาวิบูละ แล้วประทับยืนฟังพระทวาร แห่งเรือนยอดอันชื่อว่ามหาวิบูละอยู่ ฯ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทิสสน์ก็ทรงพระดำริว่า ดูเหมือนเสียงคนมามาก จึงเสด็จออกจากเรือนยอดอันชื่อว่ามหาวิบูละ แล้วได้ทอดพระเนตรเห็นพระนางสุภทราเทวี ซึ่งประทับยืนฟังบานพระทวารอยู่ จึงตรัสสั่งว่า พระนางเทวี จงหยุดอยู่ที่นั่น อย่าได้เข้ามาในนี้ ตรัสสั่งดังนี้แล้ว ก็ตรัสสั่งราชบุรุษคนหนึ่งให้นำบัลลังก์ทอง ไปตั้งที่สวนตาลทอง แล้วเสด็จออกไปประทับบรรทมที่บัลลังก์ทองนั้น ด้วยสหัสยาสน์ พระบาทขวาทับพระบาทซ้าย

ดูก่อนอานนท ในคราวนั้น พระนางสุภทราเทวีได้ทรงพระดำริว่า พระอินทร์ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์มีชื่อไสยวิสุทฺธิ พระฉวีวรรณก็มีชื่อไสยวิสุทฺธิ

พระเจ้ามหาสุทฺตสนน์ ขอย่ำสนพระชนม์เลบ ทรงพระดำริตั้งนแล้ว จึงกราบ
ทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์จงทรงพอพระทัยในบ้านเมือง
ทั้ง ๘ หมั่น ๔ พันพระนคร มีกุสาวดีราชธานีเป็นประธานเกิด ขอพระองค์จง
ทรงอาลัยในพระชนมชีวิตเกิด ขอพระองค์จงทรงพอพระทัย ในปราสาท ๘ หมั่น
๔ พันหลัง มีธรรมปราสาทเป็นประธานเกิด จงพอพระทัยในเรือนยอดทั้ง ๘
หมั่น ๔ พันหลัง มีเรือนยอดอันชื่อว่ามหาวิหะเป็นประธานเกิด ขอพระองค์
จงทรงพอพระทัยในบัลลังก์ทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน ซึ่งล้วนแล้วแต่บัลลังก์ทอง บัลลังก์
เงิน บัลลังก์งา บัลลังก์แก้วลาย ซึ่งไปด้วยเครื่องลาดปูอันประเสริฐนั้นเกิด
ขอพระองค์จงทรงพอพระทัย ในช้างทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีพญาช้างอุโบสถ
เป็นประธานเกิด ขอพระองค์จงทรงพอพระทัย ในม้าทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีพญา
ม้าวลาหกเป็นประธาน ขอทรงพอพระทัยในรถทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีเวชยันตรถ
เป็นประธาน ขอทรงพอพระทัยในแก้วทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีแก้วมณีนเป็น
ประธาน ขอทรงพอพระทัย ในสนมทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีนางแก้วเป็น
ประธาน ขอทรงพอพระทัย ในคฤหบดีทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีคฤหบดีแก้วเป็น
ประธาน ขอทรงพอพระทัย ในกษัตริย์ทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน มีขุนพลแก้วเป็น
ประธาน ขอทรงพอพระทัย ในแม่โคทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน ขอทรงพอพระทัย
ในนางผ้าทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน ขอทรงพอพระทัยในสาวรับเสวยทั้ง ๘ หมั่น ๔ พัน
ด้วยเกิด พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงทรงไยดีต่อชีวิตเกิด พระเจ้าข้า ฯ เมื่อพระ
นางสุภัทรากราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺตสนน์ จึงตรัสถามว่า นี่แน่ะเทวี
เจ้าได้ร้องเรียกรเราด้วยถ้อยคำอันน่ารักใคร่พอใจมานานแล้ว แต่ในเวลาสุดท้ายเช่นนั้น
เจ้าจงร้องเรียกรเราด้วยถ้อยคำอันไม่น่ารักใคร่พอใจ ฯ พระนางจึงทูลถามว่า จะให้
กระหม่อมฉันร้องเรียกรอย่างไร พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า นี่แน่ะเทวี ธรรมดา
ความพลัดพรากจากของรักใคร่พอใจทั้งปวงย่อมมีอยู่ เจ้าอย่าร้องเรียกรเราให้มีความ
อาลัยในชีวิต เพราะความตายของผู้อาลัยในชีวิตย่อมเป็นทุกซ์ ย่อมเป็นของที่
นักปราชญ์คิดเตือน เจ้าจงบอกเราอย่าให้พอใจในสิ่งต่าง ๆ มีกุสาวดีราชธานี
เป็นต้นตลอดถึงชีวิตของเราเป็นที่สุด ว่าขอพระองค์อย่าได้ทรงพอพระทัย ในสิ่ง

เหล่านี้เลย อย่างตรงอวลับในชั่วเวลาเลย ดังนี้ จึงจัดเป็นการดี

ดูก่อนอานนท์ ครั้นนั้นพระเจ้ามหาสุทิสสน์ ก็ได้สิ้นอายุไปในไม่ช้า ๆ
 ดูก่อนอานนท์ ความเมืออาหารขอมมีแก่ผู้บริโภคาอาหาร ซึ่งเป็นที่พอใจ ฉะนั้น
 ทุกขเวทนาในเวลากลับตาย ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์ ก็มีเพียงเล็กน้อย ฉะนั้น
 เวลาพระเจ้ามหาสุทิสสน์สิ้นอายุแล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ๆ พระชนมายุ
 ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์นั้น แบ่งเป็นตอน ๆ คือ ตอนเป็นพระราชกุมารอยู่นั้น
 ๘ หมื่น ๔ พันปี ตอนเป็นอุปราช ตอนเป็นพระราชา ตอนประพฤติกุศลธรรม
 ที่ธรรมปราสาท ก็มีกำหนดอายุตอนละ ๘ หมื่น ๔ พันปี เท่ากัน ๆ ครั้นพระเจ้า
 มหาสุทิสสน์เจริญพรหมวิหารทั้ง ๔ แล้ว กายแตกแล้ว ถึงซึ่งความตายแล้ว ก็ได้
 ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก

ดูก่อนอานนท์ จะต้องผู้สงสัยว่า พระเจ้ามหาสุทิสสน์คราวนั้นเป็นบุคคล
 อื่น แต่อย่าได้สงสัยอย่างนี้ ให้เข้าใจว่า เป็นเรตถาคตนั่นเอง ๆ บ้าน
 เมืองและทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ของพระเจ้ามหาสุทิสสน์ในคราวนั้น ก็ได้สิ้นสูญไป
 แล้ว เพราะเหตุว่าสังขารทั้งปวง เป็นของไม่เที่ยงทั้งนั้น สังขารเหล่านั้น
 ได้ล่วงไปแล้ว ได้ดับไปแล้ว ได้แปรไปแล้ว เพราะเหตุว่าเป็นของไม่เที่ยง
 เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของไม่น่ายินดีทั้งนั้น ควรที่บุคคลจะเบื่อหน่ายใน
 สังขารทั้งปวง จะคลายความรักใคร่ในสังขารทั้งปวง จะปล่อยสังขารทั้งปวง
 ดูก่อนอานนท์ เรา รู้จักว่าทนแหวะเป็นที ๆ เราทั้งสรีรกายไว้ในเมื่อครั้งเป็นพระเจ้า
 มหาสุทิสสน์ผู้ครอบครองสมบัติ ในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อย ๒ พัน เป็นบริวาร
 ผู้ทรงชนะพิเศษซึ่งข้าศึกศัตรูทั้งปวง ผู้ถึงซึ่งความมั่นคงแห่งแว่นแคว้น ผู้ประกอบ
 ด้วยแก้ว ๑ ประการ นับแต่เรตถาคต เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วได้ทั้ง
 สรีรกายไว้ในทณนิน ๖ ซาติมาแล้ว เป็น ๑ กับทั้งชาตินี้ ๆ ดูก่อนอานนท์
 ค่อนไป จะไม่มีใครในสากลโลก จะได้เห็นทั้งสรีรกายของเราตถาคตอีก
 ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสเป็นประพันธ์คาถาว่า อนิจจา วต สงขารา อุปปา-
 ทวชรมมิโน อุปุปชชิตวา นิรุชฌนติ เตสํ วุปสโม สุโข ซึ่งมีเนื้อความว่า
 สังขารทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นของไม่เที่ยงพอ คือ ล้วนมีแต่ความเกิดขึ้นและดับไป
 เป็นธรรมดาทั้งนั้น ครั้นเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความสงบระงับไปแห่งสังขารเหล่านั้น

เป็นของนำมาซึ่งความสุข ดังนี้ ฯ สันเรื่องพระเจ้ามหาสุทนต์ ที่เป็นจักรพรรดิราช
ซึ่งพระพุทธองค์ทรงยกมาประกาศ ให้เป็นตัวอย่างในพระบารมี จัดเข้าใน
มหาสุทนต์จริยา อันกล่าวไว้โดยย่อในจริยาปิฎก เพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์

ปูนาปริ ขทา โหมิ

สตุตราขปุโรหิตโต

ปุชิตโต นรเทเวหิ

มหาโควินทพราหมโณติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๑ ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนา ซึ่งพระจริยาของพระองค์ ในครั้งพระองค์เกิดเป็นมหาโควินทพราหมณ์ ในภัทรกัลป์นี้ไว้โดยวาระพระบาลีโดยย่อ เฉพาะข้อใหญ่ใจความว่า เวลาที่เราตถาคต ได้เป็นมหาโควินทพราหมณ์ เป็นราชปุโรหิตของพระราชา ๑ พระองค์นั้น เราได้เป็นที่บูชาของเทพตามมนุษย์ทั้งหลาย ฯ ในคราวนั้น เราได้ถวายมหาทานเป็นการใหญ่ เปรียบด้วยแม่น้ำในมหาสมุทร โดยที่เราได้เป็นราชปุโรหิต ของพระราชาทั้ง ๑ พระองค์ ฯ ทวิพยสมบัติเราให้ทานนั้นไม่ใช่ว่าไม่เป็นที่รักใคร่ของเรา แต่เรารักพระสัพพัญญุตญาณมากกว่า เพราะฉะนั้น เราจึง

ได้สละทรัพย์เป็นอันมากออกบริจาคมาทาน ดังนี้ สันเนือความในพระบาลีที่แสดงไว้โดยย่อเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในพระบาลี ที่ได้แสดงไว้พิสดารในมหาโควินทสูตร คัมภีร์ขุททกนิกาย มหาวรรค แห่งพระสุตตันตปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ครึ่งสมเด็จพระสุเมโหพระภาคเจ้าประทับอยู่ทวยเขาฉิมภูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์นั้น บัญชีสังคณิรพเพทพบุตร ได้ทำให้ทวยเขาฉิมภูฏหงสนสว่างไสวด้วยรัศมีของตน แล้วเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระสุเมโหพระภาคเจ้าในเวลาอย่างเช้ามืดยาม ครั้นเข้าเฝ้าแล้ว ได้กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระสุเมโหพระภาคเจ้า เรื่องใดที่ข้าพระองค์ได้ฟังมาแล้วดี ได้รับมาแล้วดี จากพวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ เรื่องนั้นข้าพระองค์ขอกราบทูลแต่พระสุเมโหพระภาคเจ้า ฯ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า จงว่าไปเกิดบัญญัติ ฯ บัญชีสังคณิรพเพทพบุตร จึงกราบทูลขึ้นว่า ในวันก่อนๆ โน้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ทั้งสนได้ไปประชุมกันที่สุทธรรมาเทวสภา ในเวลาตรี ๑๕ ค่ำ แห่งวันปวารณา ในที่ประชุม นั้น มีเทพเจ้าเป็นอันมาก ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้นั่งประจำในทิศทั้ง ๔ คือ ท้าวธรรมาหาราช ได้นั่งประจำในทิศบูรพา หันหน้าไปทางทิศปัจฉิม มีเทพเจ้าห้อมล้อมเป็นบริวาร ท้าววิรุฬหกมหาราช ได้นั่งประจำทิศทักษิณ หันหน้าไปทางทิศอุดร มีเทพเจ้าห้อมล้อมเป็นบริวาร ท้าววิรูปักษ์มหาราชได้นั่งประจำทางทิศปัจฉิม หันหน้าไปทางทิศบูรพา ท้าวเวสสันมหาราช ได้นั่งประจำทางทิศอุดร หันหน้าไปทางทิศทักษิณ มีเทพเจ้าห้อมล้อมเป็นบริวาร เวลาใดเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ทั้งสน ได้นั่งประชุมกันที่สุทธรรมาเทวสภา มีเทพเจ้าเป็นอันมาก มีท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้นั่งประจำ ในทิศทั้ง ๔ อันนั้นเป็นการนั่งของเทพเจ้าเหล่านั้น ส่วนหนึ่งยังมิอยู่แก่ข้าพระองค์ ในภายหลังเทพเจ้าเหล่าใด ได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา แล้วขึ้นไปเกิดในดาวดึงส์ยวไมนาน เทพเจ้าเหล่านั้นก็ได้รู้เรื่องยิ่งกว่าเทพเจ้าเหล่าอื่น ด้วยบรรณะและยศ เทพเจ้าดาวดึงส์ได้มีใจยินดีเป็นอันมาก เกิดจิตโสมนัสว่าพวกเทพบริบูรณ์ชั้น พวกอสุรเสื่อมลง ดังนี้ ในคราวนั้น จอมเทพเจ้าทั้งหลาย ซึ่งทรงพระนามว่า ท้าวสักกะ ได้ทรงทราบความเลื่อมใสของเทพเจ้าชาวดาวดึงส์แล้ว ก็ได้ตรัสสอนโมทนาขึ้นว่า ดูก่อนเทพเจ้าทั้งหลาย บัดนี้ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ พร้อมทั้งเราเป็นพระอินทร์ต่างกนิช

นอบน้อมพระตถาคตเจ้า พว้อมทั้งพระธรรมอันดี ๆ พวกเราได้เห็นเทพเจ้าใหม่
 ภูมิวิเศษและยศ ที่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของพระสฤตเจ้า มาอยู่ในที่
 น เทพเจ้าเหล่านั้น ภูมิวิเศษและยศ อายุ ยิ่งกว่าเทพเจ้าเหล่านั้น เพราะเทพเจ้า
 เหล่านั้น เมื่อชาติก่อนได้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้มีพระปรีชากว้างขวาง ได้
 ประกอบด้วยคุณวิเศษ แล้วจึงได้มาเกิดในที่นี้ ๆ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ได้เห็น
 แล้ว ต่างก็ยินดีนอบน้อม ชิงพระตถาคตเจ้า และพระธรรมอันดี ดังนี้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ได้มีใจเลื่อมใสปราโมทย์ยิ่ง
 ขึ้นอีก ด้วยได้ฟังถ้อยคำของท้าวสักกเทวราชว่า บัดนี้ พวกทิพย์บริบูรณ์ พวก
 อสูรเสื่อมไป ดังนี้ ๆ ในลำดับนั้น ท้าวโกสีย์ ผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลายได้ทรง
 ทราบความเลื่อมใสของเทพเจ้าชาวดาวดึงส์แล้ว ก็ตรัสขึ้นอีกว่า ดูก่อนเทพเจ้า
 ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอยากฟังการพรรณนาพระพุทธคุณตามเป็นจริง ๘ ประการ
 ของพระพุทธองค์หรือไม่ ๆ เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ก็ได้ทูลตอบว่า ข้าแต่พระองค์
 ผู้หาทุกข์มิได้ พวกข้าพระองค์อยากฟังการพรรณนาพระพุทธคุณตามเป็นจริง ๘
 ประการ ของพระองค์ พระเจ้าข้า ๆ ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชจึงได้ทรง
 พรรณนาคุณตามเป็นจริง ๘ ประการ ของพระพุทธองค์ขึ้นว่า นินะท่านทั้งหลาย
 ท่านทั้งหลายที่เป็นเทพเจ้าชาวดาวดึงส์จะเข้าใจว่าอย่างไร องค์พระจอมไตรศาสดา
 ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์สุขแก่
 เทพตามนุษย์เป็นอันมาก พวกเราไม่ได้เห็นพระศาสดาอื่น ๆ ที่ปฏิบัติเพื่อให้
 เป็นประโยชน์แก่เทพตามนุษย์ว่า ประกอบด้วยองค์คุณอันนี้ ทั้งในอดีต
 และปัจจุบัน เว้นไว้แต่องค์สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้าเท่านั้น คือ เห็นแต่องค์
 สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น นอกนั้นไม่เห็นมีผู้ใด ๆ พระ
 ธรรมก็เป็นของทพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว พระธรรมนั้น เป็นของเห็น
 เอง เป็นของไม่เลือกเวลา เป็นของควรเรียกให้มาดีได้ เป็นของควรน้อมเข้ามา
 ใส่ใจ เป็นของควรรู้แจ้งเฉพาะตน พระธรรมอย่างว่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ก็ได้ทรงแสดงไว้ดีแล้ว ๆ ศาสดาอื่น ๆ ที่จะแสดงธรรม อันควรน้อมเข้ามาใส่
 ใจ เหมือนกับพระพุทธเจ้า พวกเราไม่ได้เห็นทั้งอดีตและปัจจุบัน เห็นมีแต่

พระพุทธาน์ท่านนั้น ๆ คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แล้วว่า สิ่งนี้เป็น
 กุศล สิ่งนี้เป็นอกุศล สิ่งนี้มีโทษ สิ่งนี้ไม่มีโทษ สิ่งนี้ควรประพฤติ สิ่งนี้ไม่ควร
 ประพฤติ สิ่งนี้เลว สิ่งนี้ดี สิ่งนี้เปรียบด้วยของคำของชาว ๆ ศาสดาที่ประกอบด้วย
 องค์คุณอันนั้น คือ ศาสดาที่ทรงบัญญัติซึ่งสิ่งนี้เป็นกุศล เป็นอกุศล เป็นของมีโทษ
 และไม่มีโทษ , เป็นของควรประพฤติ และไม่ควรประพฤติ เป็นของเลวของดี
 เป็นของเปรียบด้วยของคำของชาวอย่างนั้น พวกเราไม่เห็นทั้งในอดีต และปัจจุบัน
 เห็นมีแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ๆ ปฏิปทาอันเป็นหนทางไปนิพพาน
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงบัญญัติไว้แล้ว นิพพานกับปฏิปทา
 นั้นสมกันแท้ เปรียบเหมือนกับสายน้ำในคงคา สมกันกับน้ำในยมนาละนั้น ๆ
 ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านั้น คือ ที่บัญญัติปฏิปทาอันเป็นทางไปนิพพาน
 อย่างนั้น พวกเราก็ไม่เคยเห็น ทั้งในอดีต และปัจจุบัน เห็นมีแต่พระผู้มีพระภาค
 เจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นได้สหาย คือ พระเสขะผู้ตั้ง
 อยู่ในปฏิปทา และได้สหายคือพระขณาสวะผู้สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว แต่พระองค์
 ทรงละเอียด ทรงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความยินดีในการอยู่พระองค์เดียว ๆ
 ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านั้น ที่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความยินดีในความอยู่
 คนเดียว นอกจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พวกเราก็ไม่เคยเห็น ทั้งในอดีต
 และปัจจุบัน ๆ ดูก่อนท่านทั้งหลาย ลากสักการะ ได้เกิดแล้วอย่างยิ่งแก่
 พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เพราะเหตุที่พระองค์เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของ
 ภิกษุทั้งหลาย แต่พระองค์ทรงปราศจากความมัวเมา ทรงนำมาแต่อาหาร
 เท่านั้น ๆ ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านั้น คือ ที่ปราศจากความ
 มัวเมา ที่นำมาแต่อาหาร พวกเราก็ไม่ได้เคยเห็นกัน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ได้
 เห็นมีแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ๆ ดูก่อนท่านทั้งหลาย พระผู้มี
 พระภาคเจ้าพระองค์นั้น ตรัสอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น ๆ
 ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านั้น คือ ที่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนั้น พวกเรา
 ก็ไม่เคยเห็น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เคยเห็นมีแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียว
 เท่านั้น ๆ ดูก่อนท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นผู้ขำความ
 สงสัยเสียได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากความสงสัยเสียแล้ว เป็นผู้สำเร็จความตั้งใจแล้ว

เป็นผมพระอชาศัยเป็นเบ้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ฯ ศาสดาอันที่ประกอบด้วยองค์คุณ
 แมื่อนั้น พวกเราก็คงไม่เคยเห็น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มพระภาคเจ้า
 พระองค์เดียวเท่านั้น ฯ ข้าแต่พระผู้มพระภาคเจ้า ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย
 ได้ทรงพรรณนาพระคุณตามเป็นจริง ๘ ประการ ของพระผู้มพระภาคเจ้าให้เหล่า
 เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ฟังด้วยประการดังนี้ พระเจ้าข้า ฯ ของดเนื้อความในวาระ
 พระบาลข้างหน้าไว้เพียงเท่านี้ เพราะต่อไป จะได้ยกเอาเนื้อความในอรรถกถา
 มาขยายให้พิสดาร

กล่าวคือ ในอรรถกถาแห่งมหาโควินทสูตร คัมภีร์สมังคลวิลาสินี ได้ขยาย
 เนื้อความแห่งมหาโควินทสูตรไว้ว่า คำว่า บัญญัติเทพบุตรนั้น คือ เทพบุตรองค์
 นั้น มีผมเกล้าเป็นจุก หรือเป็นกณทล ๕ จุกด้วยกัน ฯ การที่เป็นดังนั้น เป็น
 ด้วยการเนรมิตขึ้น ให้เหมือนกับเมื่อชาติเป็นมนุษย์อยู่โน้น ฯ กล่าวคือ เมื่อชาติ
 เป็นมนุษย์อยู่โน้น บัญญัติเทพบุตรองค์นั้น ได้เป็นเด็กมีจุก ๕ จุกที่ศีรษะ ได้
 เป็นหัวหน้าของพวกเด็กเลียงโค ได้พาพวกเด็กออกไปเลียงโค แล้วชักชวนให้
 สร้างศาลา ขุดสระน้ำ สร้างสะพาน ทำถนน ไว้ทาง ๔ แพร่ง ในภายนอกบ้าน
 ส่วนหนทางที่เดินไปมา ซึ่งมีเสียนหนามหลักตอนนั้น เขาก็ได้ชักชวนเพื่อนฝูง
 ให้รอกอนเสีย ต่อมาเวลาเขาตายแล้ว เขาก็ได้ขึ้นไปเกิดเป็นเทพบุตร อยู่ใน
 ชั้นจาตุมมหาราชิกา ฯ แต่เวลาเขาตายนั้น เป็นเวลาที่เขายังเป็นเด็กอยู่ เขายัง
 รักความเป็นเด็กของเขา เมื่อเขาตายแล้ว ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา
 เขาก็มีอายุ ๘ ล้านปี มีร่างกายประมาณ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น มีเครื่องประดับ
 ประคาศพร้อมบริบูรณ์ มีร่างกายประหนึ่งว่าแห่งทอง มีเครื่องประดับ นับด้วย
 ๖๐ เล่มเกวียน เขาประดับเครื่องประดับเหล่านั้น และเขาอาบน้ำนม ครั่งละ ๕
 กะออม เขานั่งผ้าอันเป็นทิพย์ ประดับดอกไม้มาก มีผมเป็นจุก ๕ จุก เล่นอยู่กับ
 พวกทหารกหมจุก ๕ จุก เพราะฉะนั้น เขาจึงมีชื่อว่า บัญญัติเทพบุตรซึ่ง แปลว่า
 เทพบุตร ๕ จุก ดังนี้

ข้อที่กล่าวถึง การประชุมที่สุทธรรมาเทวสถานนั้น ในอรรถกถาได้อธิบาย
 สุทธรรมาเทวสภาไว้ว่า สุทธรรมาเทวสถานนั้น มีผมเป็นแก้วผลึก มีสลักประด
 เป็นแก้วมณี มีเสาเป็นทองคำ มีหมอนอันตั้งอยู่บนยอดเสาเป็นเงิน มีชอกเป็น

เงิน มีรูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นแก้วประพาฬ มีกลอนและอื่น ๆ เป็นแก้ว ๗ ประการ มีเครื่องมุงเป็นอิฐแก้วอันหนึ่ง มีเครื่องโบกเป็นทองคำ มียอดเป็นเงิน ยาวและกว้าง ๓๐๐ โยชน์ วัดโดยรอบ ๕๐๐ โยชน์ สูง ๕๐๐ โยชน์

ขอทกล่าวถึงท้าวเมธาวราช ๔ มีท้าวธตรฐเป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า ท้าวธตรฐนั้น เป็นพระราชาของพวกเทวดานักดนตรี ท้าวธตรฐนั้นมีบริวารแสนโกฏิ ให้พวกบริวารถือเอาโล่ อันสำเร็จด้วยทองคำ และหอกทองคำ ครบทั้งแสนโกฏิ แล้วเข้านั่งประจำทางทิศบูรพา หันหน้าไปทางทิศปัจฉิม ๆ ท้าววิรุฬหกนั้น เป็นพระราชาของพวกกุมภกัณฑ์ มีบริวารแสนโกฏิเหมือนกัน ๆ ท้าววิรุฬหกนั้น ให้พวกกุมภกัณฑ์แสนโกฏิ ถือโล่อันสำเร็จด้วยเงิน และหอกอันสำเร็จด้วยทองคำ ครบทั้งแสนโกฏิแล้ว นั่งหันหลังไปทางทิศทักษิณ หันหน้าไปทางทิศอุดร มีเทพดาในเทวโลกอยู่ข้างหน้า ๆ ท้าววิรุฬหกเป็นพระราชาของพวกนาคนั้น ห้อมล้อมด้วยนาคบริวารแสนโกฏิ ให้นาคบริวารทั้งแสนโกฏินั้น ถือโล่แก้วมณี และหอกทองคำเป็นบริวาร แล้วนั่งประจำทิศทางปัจฉิม หันหน้าไปทางทิศบูรพา มีพวกเทวดาอยู่ข้างหน้า ๆ ท้าวเวสวัณเป็นพระราชาของยักษ์นั้น ก็มียักษ์แสนโกฏิเป็นบริวาร ให้พวกยักษ์บริวารนั้น ถือโล่แก้วประพาฬ และหอกทองคำประจำตัวครบทั้งแสนโกฏิ แล้วนั่งประจำทางทิศอุดร หันหน้าไปทางทิศทักษิณ มีพวกเทวดาอยู่ข้างหน้า ๆ ถัดนั้นมาจึงถึงที่นั่งของปัญจสิขเทพบุตร เพราะฉะนั้น ปัญจสิขเทพบุตร จึงได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า ที่นั่งของข้าพระองค์มีอยู่ในภายหลัง ดังนี้ คำที่เขากราบทูลนั้น มีคำอธิบายว่า โอกาสย่อมถึงแก่เขาในการที่จะได้นั่งในภายหลัง ส่วนข้างหน้านั้นเขาไม่อาจเข้าไปได้ หรือไม่อาจเห็นได้ ดังนี้ ๆ ส่วนข้อที่กล่าวถึงการประชุมของพวกเทพเจ้าในดาวดึงส์เป็นต้นนั้น จักได้มีแจ้งในกัณฑ์ต่อไป ส่วนกัณฑ์ของดไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๑๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาโควินทจริยา ตามอรรถกถา

สนธิปาตการณ ปเนตถ ปุพเพ วุตติ จตุพพิชเมว ฯ เตสุ วสุ-
ปนายิกสงคโห วิตุการิตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๒ ว่าด้วย
มหาโควินทจริยา ตามอรรถกถา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามอรรถกถาว่า ในเวลาจบเทศนา แห่งพระสาวกองค์นั้นว่า
เหตุแห่งการประชุมในสุธรรมาเทวสภาที่ดาวดึงส์สวรรค์นั้น มีอยู่ ๔ อย่าง มีพิสดาร
อยู่ในข้อว่าด้วยการจำพรรษา ฯ คือ เทพยดาในดาวดึงส์สวรรค์ประชุมกันในวันเข้า
พรรษา ฉะนั้น ก็ประชุมกันในวันมหาปวารณา ฉะนั้น ในวันมหาปวารณานั้น
เทวดาทั้งหลายปรึกษากันว่า พวกเราจะปวารณาในสำนักของใครในวันนี้ ฯ ส่วน
ท้าวโกสีย์ผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย โดยมากได้ปวารณาที่มหาวihar ในบิยังกุ-
ทวป ฯ ส่วนพวกเทวดานอกนั้น ได้ถือเอาดอกไม้ทิพย์ มีดอกปาริฉัตตะ
เป็นต้น และจณกันทนอันเป็นทิพย์แล้วไปปวารณาตามที่ตนชอบใจ ฯ การ
ปวารณาอย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้เทพเจ้าประชุมกันอย่างหนึ่ง

ก็แลที่เทวโลกนั้น มีเครื่องมือที่ชื่อว่า อาสาวดี ฯ พวกเทพเจ้าได้พากันไป
ประชุมที่นั่น พันปีต่อครั้ง ด้วยเห็นว่า เครื่องอาสาวดีก็มีดอกบาน ฯ เมื่อต้น
ปาริฉัตตะมีดอกบาน พวกเทพเจ้าได้ไปประชุมกันปีละครั้ง ฯ พวกเจ้า
ได้มีความคิดใจ จำเดิมแต่เห็นใบปาริฉัตตะเหลืองเป็นต้นไป ฯ เพราะได้กล่าวไว้
ในบาลีว่า ในคราวใดต้นปาริฉัตตะของพวกเทพเจ้ามีใบเหลือง ในคราวนั้น พวกเทพ
เทพเจ้าในดาวดึงส์ก็คิดใจ ว่าบัดนี้ ต้นปาริฉัตตะมีใบเหลืองแล้ว ไม่เข้าใบเหลือง
ก็จักหล่น ฯ ในคราวใด ต้นปาริฉัตตะของพวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์มีใบเหลือง

หล่นแล้วก็ผลิดอก แล้วกลายเป็นดอกตูม และเป็นดอกใกล้จะบาน พวก
เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ก็พากันตั้งใจในคราวนั้นว่า บัดนี้ ต้นปาริฉัตตะเป็นดอกใกล้จะ
บานแล้ว ไม่ช้าก็จักบาน ต้นปาริฉัตตะที่มีดอกบานแล้วนั้น มีรัศมีแผ่ไป ๕๐
โยชน์ มีกลิ่นหอมตามลมไปได้ ๑๐๐ โยชน์ ฯ เมื่อต้นปาริฉัตตะมีดอกบาน
แล้ว ไม่จำเป็นต้องขึ้นเก็บ หรือมีชอกเหินยวลงมา คือ มีลมชนิด ๑ เกิดขึ้น
แล้วพัดให้ดอกหล่นลงมา มีลมอีกชนิด ๑ รับไว้ ลมอีกชนิด ๑ ก็พัดเข้าสู่
สุทธมาเทวสภา ลมอีกชนิด ๑ ก็พัดดอกเก่าออกไป ลมอีกชนิด ๑ ก็ทำให้เกสร
และก้านและใบของดอกไม้เหล่านั้นเรียงเข้าลำดับกัน ฯ ในที่ท่ามกลางสภานั้น ได้มี
ธรรมาสันตงอยู่ มีรัตนบัลลังก์ประมาณ ๑ โยชน์ ในเบื้องบนรัตนบัลลังก์นั้น มี
เศวตฉัตรกันอยู่ ๓ โยชน์ ในลำดับนั้น ก็เป็นที่ประทับของท้าวสักกเทวราช ฯ
นอกนั้นออกไป ก็เป็นหนึ่งของเทพบุตรทั้ง ๓๒ องค์ ฯ ต่อนั้นไปก็เป็นหนึ่งของ
เทพบุตรที่มีศักดิ์ใหญ่อื่น ๆ ฯ ส่วนหนึ่งของเทวดาอื่น ๆ นั้น เป็นก้านดอกไม้
พวกเทพเจ้าได้พากันไปสเทวสภา แล้วนั่งประชุมกัน ฯ ละอองเกสรดอกไม้
ได้พุ่งขึ้นไปกระทบกับก้าน แล้วร่วงลงมาถูกตัวพวกเทพยดา เหมือนกับพรมด้วย
น้ำค้าง ฉะนั้น การที่พำนันั้น ของเทพยดาเหล่านั้นได้เสร็จสิ้นลงโดยเวลา ๔ เดือน ฯ
เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ได้ประชุมกันเพื่อเล่นกีฬาดอกปาริฉัตตะ ด้วยประการอย่างนี้

ส่วนในวัน ๘ ค่ำ แห่งเดือนหนึ่ง ๆ นั้น ได้มีการพึงกรรมใหญ่ที่เทวโลก ฯ
ในวันนั้นต้องมีสังฆกุมารมหาพรหม หรือท้าวสักกะผู้เป็นจอมของเทพเจ้าทั้งหลาย
หรือภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก หรือเทพบุตรที่เป็นธรรมกถึกองค์ใดองค์หนึ่ง ได้
เหิรมาในบ้านและนิคมราชธานีในวัน ๘ ค่ำ เวลาที่เหิรมานั้น ได้ถือเอา
แผ่นทองคำกับหรรดามาด้วย ส่วนในวัน ๑๔ ค่ำนั้น เป็นหน้าที่ของโอรสของ
ท้าว महाराजทั้ง ๔ ในวัน ๑๕ ค่ำนั้น เป็นหน้าที่ของท้าว महाराजทั้ง ๔ เอง ฯ
เทพเจ้าเหล่านั้น ได้เหิรมาตามโลกมนุษย์ แล้วก็จัดชื่อเสียงของมนุษย์ที่ทำความ
ผิดต่าง ๆ ลงในแผ่นทองคำด้วยหรรดา แล้วนำไปมอบให้แก่ปัญจสิขเทพบุตร
เป็นใจความว่า สตรีชื่อนั้น บุรุษชื่อนั้น ได้นับถือพระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์ได้รักษาศีล ๕ ได้รักษาอุโบสถเดือนละ ๘ ครั้ง ได้ปฏิบัติมารดาบิดา ได้ทำการบูชาด้วยดอกไม้ในทิศอื่น ได้ทำการบูชาด้วยประทีปอันมีไส้ตั้งพัน ได้ให้มีการฟังธรรมในเวลาพิเศษ ได้สร้างฉัตตเวที มุตติเวที กุจฉิเวที สัทธานะ สีหไสยาณะ คือ ทนักราชสีห์ บันไดราชสีห์ ได้บำเพ็ญสุจริต ๓ ได้ประพฤตินั้น ในกุสละกรรมบท ๑๐ ดังนี้ ฯ บัญญัติจะก็มอบให้แก่มาตลี ฯ มาตลีก็นำไป ถวายท้าวสักกเทวราช ฯ ในคราวใดมีผู้ทำบุญไม่มาก ไบลานที่เขื่อนนั้นก็น้อย ฯ เทพเจ้าทั้งหลายได้เห็นแล้วก็เกิดความเสียใจ ว่ามหาชนประมาทเสียแล้ว อบายทั้ง ๔ จักเต็มขึ้น เทวโลกทั้ง ๖ จักน้อยลง ฯ ถ้าไบลานใหญ่พวกเทพเจ้าได้เห็นแล้วก็มีความดีใจว่า มหาชนชนไม่ประมาท อบายทั้ง ๔ จักปราศจากคนชั่วช้า เทวโลกทั้ง ๖ จักเต็มไปด้วยเทพเจ้า พวกเราก็จักได้ให้พวกมีบุญมาก ซึ่งได้ทำบุญไว้ในพระพุทธศาสนา แล้วมาเกิดในที่นี้เป็นผู้ออกหน้า แล้วจักได้พากันเล่นนักษัตฤกษ์ ฯ ท้าวสักกเทวราชก็ทรงรับไบลานนั้นมาอ่าน ฯ เมื่อท้าวสักกเทวราชอ่านตามปกติ นั้น ก็มีเสียงได้ยินไปตลอด ๑๒ โยชน์ เมื่ออ่านด้วยเสียงอันดัง ก็ได้ยินไปตลอดเทพนคร อันมีกำหนดกว้างใหญ่หมื่นโยชน์ ฯ เทพเจ้าทั้งหลายได้ประชุมกันเพื่อจะฟังธรรมอย่างนี้ ฯ แต่ในข้อที่ว่านี้ ควรทราบว่ ประชุมกันเนื่องด้วยวันปวารณา

คำที่กล่าวไว้ในพระสูตรว่า พวกเราขึ้นดื่มนมพระตถาคตเจ้านั้น มีคำอธิบายว่า พวกเทพเจ้าได้ยินดื่มนมพระตถาคตเจ้าด้วยเหตุ ๘ ประการ ฯ คำที่ว่าดื่มนมพระธรรมอันคณัน คือ พวกเทพเจ้าได้พากันดื่มนมพระธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว และพากันดื่มนมพระสงฆ์ ซึ่งปฏิบัติดีแล้วเป็นต้น

ข้อที่กล่าวถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ตามเป็นจริง ๘ ประการ เป็นต้นว่า พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่เทพยดามนุษย์เป็นอันมากนั้น มีคำอธิบายว่า พระพุทธเจ้าได้พร้อมด้วยธรรม ๘ ประการ แล้วปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในครั้งศาสนาพระทักขิพุทธเจ้าโน้น การที่พระองค์ทรงทำอย่างนั้น เรียกว่าทรงปฏิบัติ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ฯ ถึงแม้ว่า การที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี

วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิฐานบารมี เมตตาบารมี อเบกขาบารมี
 อยู่ตลอด ๔ อสงไขยกับแสนกัลป์ไปนั้น ก็ชื่อว่า ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์
 แก่ชนหมู่มาก ๆ ถึงแม้ว่าการที่พระองค์ทรงทำสิ่งทำได้นี้ยาก เช่นที่กล่าวไว้
 ในครั้งเสวยพระชาติ เป็นขันตีว่าทดาบสก็ดี ในครั้งเป็นอุพพชรรูปาลกุมารก็ดี
 ในครั้งเป็นพญาฉัททันต์ก็ดี ในครั้งเป็นพระภริทัตตนาคราช และจมโปยนาคราช
 สังขปาลนาคราช และในครั้งเป็นวาระใหญ่ก็ดี ก็ชื่อว่า ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็น
 ประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ๆ ถึงแม้ว่าการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญสัตตสตกมหาทาน
 ในครั้งเป็นพระเวสสันดร ถึงกับแผ่นดินไหวได้ ๗ ครั้ง แล้วถือเอายอดแห่ง
 ทานบารมิกดี ก็ชื่อว่า ทรงปฏิบัติ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ๆ ถึง
 แม้ว่าการที่พระองค์ทรงดำรงอยู่จนตลอดพระชนมายุ ในดุสิตสวรรค์ ในชาติกัต
 จากเวสสันดรนั้นก็ดี ก็ชื่อว่า ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์ แก่ชนหมู่มาก ๆ
 ในคราวนั้น เวลาเทพเจ้าในหมื่นจักรวาลได้เห็นบุพพนิมิต ๕ ประการแล้ว ก็ไป
 หลงเชยพระองค์ให้จุติลงมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพิจารณา ชิงมหา
 วิโลกนะ ๕ ประการแล้ว ก็ทรงรับปฏิญญาของเทพเจ้าทั้งหลาย แล้วจุติจากดุสิต
 สวรรค์ ลงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมารดาที่ดี ก็ชื่อว่า ทรงปฏิบัติ
 เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ๆ ถึงแม้ว่า พระองค์ทรงอยู่ในพระครรภ์
 พระมารดาจนถ้วนไตรมาสแล้ว ประสูติจากพระครรภ์ที่สวนลุมพินีนกดี พระองค์
 ทรงครองขรรษาสอย ๒๕ ปี แล้วเสด็จออกบรรพชา ทรงบำเพ็ญอินทรมานทุก
 ทรงทำพระองค์ให้ลำบากด้วยความเพียรอันยิ่งใหญ่ตลอด ๖ พรรษา แล้วจึงเสด็จ
 ขึ้นสู่โพธิบัลลังก์ หยั่งรู้พระสัพพัญญุตญาณก็ดี ตรัสรู้แล้วทรงยับยั้งอยู่ที่แขวง
 ไม้ศรีมหาโพธิ์ตลอด ๗ สัปดาหก็ดี , เสด็จไปทรงประกาศพระธรรมจักรอันหาสิ่ง
 อันเยี่ยมกว่ามิได้ ที่อัสปตนมิตทายวันก็ดี ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ก็ดี เสด็จลง
 จากเทวโลกก็ดี เป็นพระพุทธเจ้าแล้วทรงดำรงอยู่ตลอด ๔๕ พรรษาแล้วก็ดี ทรง
 ปลงอายุสังขารแล้วก็ดี เสด็จดับขันธปรินิพพานที่ระหว่างนางรังทงกก็ดี ก็ชื่อว่า
 ทรงปฏิบัติ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั้งนั้น ๆ พระบรมธาตุของพระ
 องค์ แม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดยังมีอยู่ตราบใดก็ดี ก็ควรทราบว่าพระองค์
 ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากอยู่ตราบนั่น ๆ เพราะฉะนั้น พระ

อินทรีจึงกล่าวชนในที่ประชุมเทพเจ้าทั้งหลายว่า พวกเราขึ้นคั่นอบน้อมซึ่งพระ
ตถาคตเจ้า เพราะพระตถาคตเจ้า ได้ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชน
หม่มาก เพื่อให้เป็นสุขแก่ชนหม่มาก เพื่อบรรเทาทุกข์โลก เพื่อประโยชน์สุข
แก่เทพยตามนุษย์ทั้งหลาย ดังนั้น แล้วพระอินทร์กล่าวต่อไปว่า พวกเราไม่เคย
เห็นศาสดาอันซึ่งประกอบด้วยองค์คุณแม่อันนี้ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน นอกจาก
พระสรรเพชญพุทธเจ้านั้น ดังนั้น มีคำอธิบายว่า พระอินทร์ได้กล่าวว่า พวกเรา
ไม่ได้เห็นผู้อื่นนอกจากพระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ได้เห็นมี
แต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น ที่ประกอบด้วยองค์คุณแม่อันนี้ ฯ ส่วนในข้อนี้ นอกจาก
พระพุทธเจ้า เป็นอันไม่มีผู้ใด

ข้อที่พระอินทร์ได้กล่าวว่า ปฏิปทาอันเป็นทางไปนิพพานที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงไว้แล้วนั้น ย่อมเหมาะสมเป็นอันดีกับนิพพาน เหมือนกับแม่น้ำคงคา
อันเหมาะสมกับน้ำในแม่น้ำยมุนาฉะนั้น ดังนั้น มีคำอธิบายว่า น้ำในแม่น้ำ
คงคาและยมุนา ที่ไหลมารวมกันนั้น ย่อมเหมือนกันทั้ง สี กลิ่น รส ย่อม
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่แปลกกัน เหมือนกับในเวลาที่จะกินด้วยน้ำในมหาสมุทร
ฉันใด ปฏิปทาแห่งนิพพานอันบริสุทธิ์ ก็บริสุทธิ์ฉันนั้น ไม่ใช่ว่าภิกษุจะ
ประพฤติกุศลไม่ดี มีประพฤติกุศลเป็นหมอเป็นต้นในเวลาหนึ่ง และเที่ยวไปในที่ไม่
ควรเที่ยวไป แล้วอาจได้เห็นนิพพานในเวลาแก่ ๆ ส่วนปฏิปทาทางนิพพาน
ย่อมบริสุทธิ์จตุรกายา ฯ เพราะว่าอากาศไม่ติดข้องอยู่กับสิ่งใด ส่วนนิพพาน
ก็ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใด เพราะฉะนั้นจึงว่า นิพพานกับปฏิปทาเป็นของเหมาะสมกัน
ดังนี้

ข้อที่พระอินทร์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงได้สหาย คือ พระเสขะผู้ตั้งอยู่ใน
ปฏิปทา และพระขีณาสวะผู้สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว แต่หลักไป อยู่ประกอบซึ่ง
ความยินดีโดยลำพังพระองค์เดียวนั้น มีคำอธิบายว่า พระพุทธเจ้านั้นเมื่อพุดถึง
ซึ่งคุณธรรมของพระองค์แล้ว ก็จัดว่าไม่มีผู้ใดเป็นสหายได้ เพราะไม่มีผู้ใดเปรียบ
ได้ แต่ทว่าพระองค์มีสหายนั้น คือ หมายความว่า มีบริวาร ถึงพระองค์มีบริวารที่
เป็นพระอริยเจ้าตั้งแต่ชั้นตถาคตกระทั่งถึงชั้นสูงนรกดี พระองค์ก็ยังทรงละเสีย

แล้วทรงประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความยินดีในการอบผัดด้วย ^{๖๕} ถึงแม้ว่าพระองค์จะประทับอยู่ในท่ามกลางของภิกษุสงฆ์ ^{๖๔} พระองค์ก็ทรงหลีกออกจากภิกษุสงฆ์ด้วยการเข้าสมาบัติ ^{๖๕} ดังนี้

ข้อที่พระอินทร์กล่าวว่า ได้มีลาภสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่พระองค์ไม่ทรงมัวเมา ^{๖๕} มีคำอธิบายว่า นับแต่พระองค์ได้ตรัสแล้วได้ ๒ สัปดาห์ ^{๖๕} ก็ได้ทรงประกาศพระธรรมจักรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และได้ทรงฝึกฝนเทพตามนุษย์ไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงให้ขลุ่ย ๓ พันองก์ออกบรรพชา แล้วเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารนั้น ^{๖๕} ก็มียศสักการบูชาพระองค์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นอันมากแล้ว ๆ ลาภสักการะต่าง ๆ นั้น ได้เกิดขึ้นแก่พระองค์ไม่ขาดสาย เหมือนกับห้วงน้ำใหญ่อันไหลมา เป็นด้วยอำนาจอานิสงส์แห่งบุญที่พระองค์ได้ทรงก่อสร้างไว้ใน ๔ อสงไขยแสนกัลป์ ดังนี้ ๆ คำว่า สักการะนั้น ในบาลีว่าสิโลกะ ๆ คำว่า สิโลกะนั้น ได้แก่การพรรณนาคุณ คือ เมื่อมีผู้พรรณนาคุณของพระพุทธเจ้า แล้วมีผู้เลื่อมใสถวายเครื่องสักการบูชา เมื่อพวกภิกษุได้พรรณนาคุณของพระพุทธเจ้าแล้ว พวกพราหมณ์ ฤๅษี คฤหบดี ตลอดถึงนาค ครุฑ คนธรรพ์ เทวดา และพราหมณ์ทั้งหลาย ก็พรรณนาคุณของพระพุทธเจ้าว่า อติปิโส ภควา เป็นต้น แต่พระองค์ไม่ทรงมัวเมาอยู่ในลาภสักการะ สุขสรรเสริญอันนั้น ทรงรับแต่เพียงอาหารที่พอเลี้ยงพระองค์ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงว่า พระองค์ไม่ทรงมัวเมา

ข้อที่พระอินทร์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างใดก็ตรัสอย่างนั้น ^{๖๕} ดังนี้ คือ พระองค์ทำสิ่งใดด้วยกาย ก็พูดสิ่งนั้นด้วยวาจา ^{๖๕} กายไม่นอกวาจา วาจาไม่นอกกาย วาจาสมกับกาย กายสมกับวาจา ไม่มีเงื่อนมารยาอันใด ^{๖๕} ดังนี้ ส่วนพระพุทธคุณนอกจากนั้น ก็เหมือนกับที่ได้แสดงมาแล้วตามวาระพระบาลีในกัณฑ์ก่อนโน้น ๆ ข้อความทั้งหลายที่มีอยู่ในกัณฑ์ก่อนนั้น ล้วนแต่เป็นข้อความเบื้องต้นแห่งมหาโควินทพราหมณ์ทั้งนั้น ส่วนเรื่องมหาโควินทพราหมณ์นั้นจักมีต่อไปในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์นี้ ของดไว้เพียงเท่านี้.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์

เตน สุทฺถิ ภนฺเต เทวาทวตฺตสา ภิชฺชโยโส มตฺตยาช อดฺตมฺนา โหนฺติ
ปมฺพิตา ปิตฺติโสมนสฺสชาตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๓ ว่าด้วย
มหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ซึ่งได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า บัญชีเทพบุตรได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ได้ฟังถ้อยคำของสมเด็จพระอมรินทราบหาราชเจ้าแล้ว ก็บังเกิด
ปราโมทย์ ปิติ โสมนัสมากขึ้น ในการที่ได้ฟังพระพุทธคุณตามเป็นจริง
๔ ประการ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
เทพเจ้าบางจำพวกซึ่งอยู่ในที่ประชุมนั้น ได้กล่าวกันว่า นี่แน่ท่านทั้งหลาย
ขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสัก ๔ พระองค์ เกิดขึ้นในโลก และทรงแสดงธรรม
เหมือนอย่างพระผู้มีพระภาคเจ้าองค์นี้เกิด เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อความเจริญและความเกื้อกูล ความสุขสบาย ของ
เทพตามนุษย์ทั้งหลาย ฯ บางจำพวกกล่าวว่า ไม่ต้องถึง ๔ พระองค์
เพียงแต่ ๓ พระองค์เท่านั้น ก็เป็นประโยชน์เพียงพอแล้ว ฯ บางจำพวกกล่าว
กันว่า ไม่ต้องถึง ๓ พระองค์ เพียง ๒ พระองค์เท่านั้น ก็เป็นการประเสริฐแล้ว ฯ
เมื่อเทพเจ้าทั้งหลายกล่าวกันอย่างนั้นแล้ว ท้าวสักกะผเป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย
ได้กล่าวขึ้นแก่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ว่า เป็นไปไม่ได้ ในการที่จะมีพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้าถึง ๒ พระองค์ เกิดขึ้นไม่ก่อนไม่หลังกัน ในโลกธาตอันเดียว
เราขอแต่เพียงว่า ให้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้มีอาพาธ
น้อย มีความเจ็บไข้น้อย มีพระชนมายุยืนนานเท่านั้น ก็เป็นการประเสริฐแล้ว

เพราะจะเกิดเป็นประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ครั้นเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ซึ่งประชุมกันที่สธรรมาเวสกา เสร็จการประชุมแล้ว
ก็ได้ปรึกษาเรื่องนั้นชน ท้าวมหาราชทั้ง ๔ กันนั่งอยู่ในที่นั้นด้วย ท้าวมหาราช
ทั้ง ๔ จึงได้รับคำสั่งแล้ว ก็ยังไม่กลับไป ยังนั่งประจำอยู่ตามที่ของตน ๆ
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ในลำดับนั้น ก็มีแสงสว่างใหญ่ได้ปรากฏขึ้นทางทิศอุดร
แสงสว่างนั้น สว่างยิ่งกว่ารัศมีของเทพเจ้าทั้งหลาย ๆ ในลำดับนั้น ท้าว
สักกะณเป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย จึงบอกแก่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ว่า นั้นแน่
ท่านทั้งหลาย ตามกัมมัตถ์แสงสว่างเรอรัศมีเกิดขึ้นนี้ จักมีพรหมปรากฏขึ้น
เพราะนิมิตอันเป็นบุญนิมิตที่จะมีพรหมปรากฏขึ้นในที่

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ในลำดับนั้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ก็พากัน
นั่งประจำอยู่ตามที่ของตน ๆ ด้วยคิดว่า พวกเราจักมีแสงสว่างนี้ได้แจ่มแจ้ง
ว่า จักมีผลประการใด ถึงพวกท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็อย่างเดียวกัน ๆ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ในลำดับนั้น สันถัมมารพรหมก็ได้ปรากฏขึ้นแก่พวกเทพเจ้า
ชาวดาวดึงส์ เขาได้จำแลงอรรถาพอย่างหยาบให้ปรากฏขึ้น ๆ อรรถาพตาม
ปกติของพรหมนั้น เป็นอรรถาพที่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ แลไม่เห็นเพราะเป็น
อรรถาพอย่างละเอียด ๆ ในลำดับนั้น สันถัมมารพรหมก็ได้ปรากฏขึ้น ได้
ไฟโรจน์ลวงเทพเจ้าเหล่าอื่นด้วยรัศมีและยศ เหมือนกับอรรถาพของเทพเจ้า
ซึ่งไฟโรจน์ลวงอรรถาพของมนุษย์ ฉะนั้น ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เวลา
ที่สันถัมมารพรหม ปรากฏขึ้นแก่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์นั้น ไม่มีเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง
ในที่ประชุม นั้น ได้อภิวัต หรือลูกรับ หรือให้หนึ่ง เพราะเทพเจ้าทั้งปวง
ต่างก็นั่งประณมมืออยู่กับบัลลังก์ของตนทั้งนั้น ด้วยคิดว่า สันถัมมาร-
พรหม จักต้องการบัลลังก์ของเทพเจ้าองค์ใด ก็จักได้นั่งที่บัลลังก์ของเทพเจ้า
องค์นั้น ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สันถัมมารพรหมได้นั่งที่บัลลังก์ของ
เทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าองค์นั้นก็ได้รับความยินดีอย่างยิ่ง ได้รับความโสมนัส
อย่างยิ่ง เหมือนกับพระราชผู้เป็นกษัตริย์ ผู้ได้อภิเษกแล้วยังไม่นาน แล้ว
ได้รับบิภักโสมนัสอย่างยิ่ง ฉะนั้น ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ลำดับนั้น
สันถัมมารพรหม ก็รู้จักความเลื่อมใสของเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ แล้วได้หายวับ

ไป ไม่ปรากฏรูปกาย จึงกล่าวอนุโมทนาขึ้นว่า เทพเจ้าชาวดาวดึงส์พร้อม
ทั้งพระอินทร์ ต่างก็พากันยินดีนอบน้อมซึ่งพระตถาคตเจ้า และพระธรรม
อันดี ๆ พวกเทพเจ้าที่เกิดขึ้นใหม่ ที่เคยได้ประพฤติพหุมาจรรยอยู่ในศาสนา
ของพระสฤตเจ้า ย่อมไพโรจน์ยิ่งกว่าเทพเจ้าเหล่านั้น ด้วยรัศมี และยศ
อายุ เพราะเทพเจ้าเหล่านั้น ได้เคยเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีพระปรีชาอัน
กว้างขวาง ได้สำเร็จคุณวิเศษ แล้วจึงได้มาอยู่ในที่นี่ ๆ พวกเทพเจ้าชาว
ดาวดึงส์ พร้อมทั้งพระอินทร์ได้เห็นเหตุอันนั้นแล้ว จึงได้ยินดีนอบน้อมซึ่งพระ
ตถาคตเจ้า พร้อมทั้งพระธรรม พระสงฆ์ ดังนี้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สันถัมภ์พรหมได้กล่าวดังนั้นแล้ว เสียง
ของสันถัมภ์พรหมทกล่าวก้านขนนั้น เป็นเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ
คือ เป็นเสียงสละสลวย ๑ เป็นเสียงแจ่มใส ๑ เป็นเสียงไพเราะ ๑ เป็นเสียง
ฟังได้ง่าย ๑ เป็นเสียงหยุดย่อย ๑ เป็นเสียงไม่เห็บเคลือ ๑ เป็นเสียงลึก ๑
เป็นเสียงก้อง ๑ ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เสียงสันถัมภ์พรหมนั้น ดัง
ได้ยินทั่วกัน เพียงตลอดที่ประชุมเท่านั้น ๆ ไม่เลยที่ประชุมนั้นไป ที่
ประชุมนั้นมีกำหนดกว้างเท่าไร เสียงสันถัมภ์พรหมนั้น ก็ดังได้ยินกันตลอด
และไม่เลยนั้นออกไป ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ได้
กล่าวต่อสันถัมภ์พรหมว่า ข้าแต่มหาพรหม พวกข้าพเจ้าเรียนแล้วก็พากันยินดี
คือ พวกข้าพเจ้าได้รู้พระพุทธคุณ ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าตามที่ท้าว
สักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้า ได้ทรงแสดงแล้วนั้น ๆ ลำดับนั้น สันถัมภ์พรหม
จึงได้กล่าวต่อท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าว่า ถึงข้าพเจ้าก็ควรจะฟังพระพุทธคุณ
ตามเป็นจริง ๘ ประการ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ๆ ข้าแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้า ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ก็ได้รับถ้อยคำของสันถัมภ์
พรหมว่า ได้ มหาพรหม แล้วก็ได้บรรยายพระพุทธคุณ ๘ ประการ ของ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอมหาพรหมผู้เจริญจงเข้าใจเถิดว่า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงปฏิบัติเพื่อให้เป็นประโยชน์สุขแก่ชน
หมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อความเจริญ ความเกื้อกูล ความสุขสบายของ
เทพตามนุษย์ทั้งหลาย ๆ พวกเรายังไม่เคยเห็นศาสดาอื่น ที่ประกอบด้วย

องค์คุณอันนี้ คือ ที่ประพฤติกให้เป็นประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก ให้เป็นการ
อนุเคราะห์โลก ให้เป็นความเจริญ ความเกื้อกูล ความสุขสบาย แก่เทพดา
มนุษย์ทั้งหลาย เช่นพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เท่านั้น ฯ พระธรรมซึ่งเป็นของเห็นเอง
เป็นของไม่เลือกเวลา เป็นของควรเรียกให้มาได้ เป็นของควรน้อมเข้ามาในตน
เป็นของทวญฺญชน ต้องรู้เฉพาะตน พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ก็ได้ทรง
แสดงไว้แล้ว ฯ ศาสดาอันที่ประกอบด้วยองค์คุณอันนี้ คือ ที่แสดงธรรม
แก่โลกได้เช่นนั้น พวกเราไม่เคยเห็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์เท่านั้น ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงบัญญัติไว้แล้ว
ว่าสังนเป็นกุศล สังนเป็นอกุศล สังนมีโทษ สังนไม่มีโทษ สังน
ควรประพฤติก สังนไม่ควรประพฤติก สังนเลวทรามต่ำช้า สังนประณีตสูงสุด
สังนเปรียบด้วยของดำและของขาว ฯ ศาสดาอันที่ประกอบด้วยคุณธรรมนั้น
อันนี้ พวกเราไม่เคยเห็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์เดียวเท่านั้น ฯ ทางนิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติไว้
แล้ว นิพพานกับปฏิปทาข้อมสนิทสนมกลมกลันเป็นอันเดียวกัน เหมือน
กับน้ำในแม่น้ำคงคา อันสนิทสนมกลมกลัน เป็นอันเดียวกันกับน้ำในแม่น้ำ
ขมณา ฉะนั้น ฯ ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณอันนี้ คือ ที่บัญญัติปฏิปทา
อันเป็นทางไปถึงนิพพานได้อย่างนี้ พวกเราไม่เคยเห็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน
เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ถึงมพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งชนยังศึกษาอยู่และชนเสร็จการศึกษาแล้ว เป็นบวร
เป็นอันมากกิตติ พระองค์ก็ทรงละเสีย ทรงประกอบซึ่งความยินดีในการ
อยู่คนเดียว ฯ ศาสดาที่ประกอบซึ่งความยินดีในการอยู่คนเดียว ฉะนั้น พวกเรา
ก็ไม่เคยเห็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น
ลาภสักการะ และสุขสรรเสริญอย่างอื่น ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์นั้น แต่พระองค์ไม่ทรงมีมา ทรงนำมาแต่อาหารพอเลี้ยงร่างกายวันหนึ่ง
เท่านั้น ฯ ศาสดาที่ประกอบด้วยองค์คุณนั้น พวกเราไม่เคยเห็นทั้ง
ในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ตรัสแล้วอย่างไร ก็ได้ทรงทำอย่างนั้น
ทรงทำอย่างไร ก็ได้ตรัสอย่างนั้น ๆ ศาสดาที่ประกอบด้วยคุณธรรม แม้
อนัน พวกเราก็มิเคยเห็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์เดียวเท่านั้น ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ข้ามความสงสัยเสียได้แล้ว
เป็นผู้ปราศจากการกล่าวหา น้อย่างไร ๆ เสียแล้ว เป็นผู้สำเร็จความประสงค์
แล้ว ๆ ศาสดาที่ประกอบด้วยคุณธรรมเช่นนั้น พวกเราก็มิเคยเห็นทั้งในอดีตและ
ปัจจุบัน เห็นแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ดังนี้ ๆ ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ได้พรรณนาพระพุทธคุณ
ตามเป็นจริง ๘ ประการ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้สัทงุมารพราหมณ์ฟัง
ด้วยประการดังนี้ พระเจ้าข้า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สัทงุมารพราหมณ์ได้ฟังพระพุทธคุณตามเป็น
จริง ๘ ประการนี้แล้ว ก็มีใจผ่องแผ้วยินดี จึงจำแลงร่างกายให้เป็นรูปหยดน้ำ
ให้มีรูปร่างดังกุมาร ให้มีผมจุก ๕ จุก ปรากฏแก่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์ แล้ว
ขึ้นไปนั่งอยู่บนอากาศ โดยอาการรวดเร็วเหมือนกับบุรุษผู้กำลัง นั่งอยู่กับ
พณซึ่งมีเครื่องปลาดอนดี หรือนั่งอยู่ที่บลลังก์ ฉะนั้น แล้วกล่าวกันว่า นินเณ
ท่านทั้งหลาย เทพเจ้าชาวดาวดึงส์จึงเข้าใจเกิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
ได้เป็นพระผู้มีบุญญามากมานานแล้ว กล่าวคือ ครั้งก่อนโน้น ได้มีพระราชา
พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าทิสัมบดี ๆ พระเจ้าทิสัมบดีนั้น ได้
มีพราหมณ์ปโรหิตอยู่คนหนึ่ง ชื่อว่า โควินทพราหมณ์ ๆ และมีพระราช-
โอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า เรณุกุมาร ๆ โควินทพราหมณ์นั้น มี
บุตรอยู่คนหนึ่ง ชื่อว่า โชติปาละมานพ ๆ พระราชโอรสซึ่งทรงพระนามว่า
เรณุกุมาร กับโชติปาละมานพนั้น และภริยารีก ๖ พระองค์ ได้เป็นสหายกัน
เวลาอยู่มานานโควินทพราหมณ์นั้นก็ได้อายุไป ๆ เมื่อโควินทพราหมณ์ได้อายุไป
แล้ว พระราชาทิสัมบดีนั้น ก็ได้ทรงเสียพระราชหฤทัย ทรงพิโรธว่า
เมื่อโควินทพราหมณ์ยังจัดกิจการทั้งปวงอยู่ เราได้มีความสุขสบาย เพียบพร้อม
ด้วยกามารมณ์ทุกประการ บัดนี้ โควินทพราหมณ์ก็ได้ตายเสียแล้ว ๆ เมื่อ
พระราชาทิสัมบดีทรงรำพันอยู่อย่างนี้ พระเรณูราชกุมาร ก็ได้กราบทูลขึ้นว่า

ขอพระองค์อย่าทรงรำพันให้ลำบากพระทัยไปเลย โชติपालมานพซึ่งเป็นบุตร
ของโควินทพราหมณ์ยังมีอยู่ เขาเป็นสมณบุรุษกว่าบิดา มีความสามารถกว่า
บิดา บิดาของเขาได้แนะนำสั่งสอนสิ่งใด สิ่งนั้นก็ล้วนแต่ได้รับข้อมาจาก
โชติपालมานพทั้งนั้น พระเจ้าข้า ฯ พระราชาที่สัมบัคจึงตรัสถามขึ้นว่า
อย่างนั้นหรือกumar ฯ พระราชกุมารก็ทูลรับว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น
พระราชาที่สัมบัค จึงตรัสสั่งบุรุษคนหนึ่งว่า เจ้าจงไปบอกโชติपालมานพว่า
พระราชาที่สัมบัครับสั่งให้หา มีพระราชประสงค์จะทรงพบเห็นโชติपालมานพ
ดังนี้ ฯ บุรุษนั้นก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้วไปบอกแก่โชติपालมานพให้ทราบ
พระราชโองการ ฯ โชติपालมานพก็ไปเฝ้าพระราชาที่สัมบัค ฯ พระราชา-
ที่สัมบัคจึงตรัสขึ้นว่า ขอให้โชติपालมานพเป็นผู้กล่าวสั่งสอนเรา อย่า
ได้ปฏิเสธในการที่จะว่ากล่าวสั่งสอนเรา เราจักตั้งไว้ในตำแหน่งแทนบิดา จัก
อภิเษกให้เป็นโควินทพราหมณ์ ฯ โชติपालมานพก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้ว
พระราชาที่สัมบัค จึงทรงอภิเษกโชติपालมานพให้เป็นโควินทพราหมณ์ ให้แทน
ตำแหน่งของบิดาต่อไป ฯ โชติपालมานพก็ได้สั่งสอนพระราชา และได้ดูแล
ราชกิจทุกประการ ฯ คนทั้งหลายก็รู้กันทั่วไปว่า โควินทพราหมณ์ผู้นี้เป็น
มหาโควินทพราหมณ์ ฯ ด้วยเหตุนี้ โชติपालมานพนั้น จึงมีชื่อว่า มหา
โควินทพราหมณ์ ดังนี้

ในอรรถกถาว่า ในวันที่โชติपालมานพเกิดนั้น อารุทังปวงให้ลูกเป็น
เปลวเพลิง ฯ พระราชาได้ทรงเห็นมงคลอารุทังของพระองค์ลูกเป็นเปลวเพลิง
ดังนั้น ก็ทรงสะดุ้งกลัว เวลาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้าในตอนเช้า จึงได้ตรัสถาม
ว่า จักมีเหตุการณ์ประการใด ฯ โควินทพราหมณ์กราบทูลว่า ขออย่ากลัวเลย
พระเจ้าข้า การที่อารุทังเป็นเปลวเพลิงทั่วทั้งพระนครน เป็นด้วยอาณภาพแห่งบุตร
ของข้าพระองค์ ซึ่งเกิดเมื่อคนน พระเจ้าข้า ฯ พระราชาที่ทรงพระดำริว่า
กุมารจะต้องเป็นข้าศึกแก่เรา แล้วก็ทรงกลัวยิ่งขึ้น ฯ โควินทพราหมณ์จึง
กราบทูลชี้แจงว่า ไม่ต้องกลัวประการใด การที่เป็นอย่างนี้ เพราะเป็นบุญ
นิมิตที่บุตรของข้าพระองค์จักมีบุญญาหาผู้เสมอมิได้ มหาชนจักดีความสงสัยได้
ด้วยถ้อยคำแห่งบุตรของข้าพระองค์เท่านั้น บุตรของข้าพระองค์จักได้ดูแลในกิจ

ทั้งปวงให้เรียบร้อยเป็นอันดี ๆ พระราชาที่สัมบัคกทรงดีพระทัย ได้พระราช-
ทานทรัพย์พันหนึ่ง ให้เป็นค่าข้าวบ่อน้ำนมแก่กุมารนั้น เมื่อกุมารนั้นเติบโต
ขึ้น จึงได้มีชื่อว่า โชติปาถมานพ การที่ได้ชื่ออย่างนั้น เพราะเหตุ ๒ ประการ
คือ เพราะความลกโพล่งขึ้นแห่งอาวุธประการ ๑ เพราะเป็นผู้สามารถในการที่
จะรักษาราชการทั้งปวงให้ดี หาผู้เสมอมิได้ประการ ๑ เพราะฉะนั้น ต่อมา
ภายหลังเขาจึงได้รับตำแหน่งแทนบิดาของเขา ดังที่แสดงมาแล้วตามวาระพระบาลี
ข้อที่ว่า กษัตริย์ ๖ พระองค์นั้น หมาบพระราชอนุชาของเรณราชกุมาร สัน
ข้อความในอรรถกถาที่ควรนำมาแสดง เพื่อให้เนื้อความข้างต้นแจ่มแจ้ง ใน
กณฺฑนเพียงเท่านั้น.

เอวํ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กณฺฑที่ ๑๔

คัมภีร์ขททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์

อกโข โภ มหาโควินโท พราหมโณ เชน เต จ ขตุติยา เตนฺอุปสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กณฺฑที่ ๑๔ ว่าด้วยมหา
โควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ลำดับนั้น สันธุกุมารพรหมได้แสดงแก่พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ถึงเรื่อง
มหาโควินทพราหมณ์ ต่อจากกณฺฑก่อนนั้นมาว่า มหาโควินทพราหมณ์นั้นได้ไป
เฝ้ากษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ กราบทูลขึ้นว่า บัดนี้พระราชาที่สัมบัคกทรงพระชรา

มากแล้ว จะมีใครเล่าที่จะรู้จักพระชนมชีพของพระองค์ว่า จะทรงดำรงอยู่อีก
 เท่าไร เมื่อพระราชาสัมปตสวรรคแล้ว พวกข้าราชการก็ต้องอภิเษกพระ
 เณรราชกุมารให้ผ่านสมบัติสืบต่อไป ขอท่านทั้งหลายจงไปเฝ้าพระเณรราชกุมาร
 กราบทูลว่า พวกข้าพเจ้ากัมมสหายที่รักใคร่พอใจของพระเณรราชกุมาร พระ
 เณรราชกุมารมีสุขทุกข์อย่างไร พวกข้าพเจ้าก็มีสุขทุกข์อย่างนั้น บัดนี้พระราช
 สัมปตสวรรคทรงพระชรามากแล้ว ใครเล่าจะรู้จักพระชนมชีพของพระองค์ว่า จะ
 ดำรงอยู่อีกเท่าไร เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว พวกข้าราชการก็จักอภิเษกพระองค์
 ให้เป็นพระราชเจ้าต่อไป ถ้าพระองค์ได้เป็นพระราชเจ้าแล้ว ขอจงแบ่งราชสมบัติให้
 แก่พวกข้าพเจ้าด้วย ฯ กษัตริย์ ๖ พระองค์นั้น ก็รับถ้อยคำของมหาโควินท
 พราหมณ์ แล้วไปทูลเณรราชกุมารตามถ้อยคำที่วามานั้น ฯ ต่อมาภายหลัง
 พระราชาสัมปตสวรรคได้สวรรคตไป พวกอำมาตย์ข้าราชการทั้งปวงก็ได้พร้อมกัน
 อภิเษกพระเณรราชกุมารให้เป็นพระราชเจ้าต่อไป ฯ ลำดับนั้น มหาโควินท
 พราหมณ์จึงไปทูลกษัตริย์ทั้ง ๖ นั้นอีกว่า พระราชาสัมปตสวรรคแล้ว พระ
 เณรราชกุมารได้รับอภิเษกแล้ว ใครเล่าจะรู้เหตุการณ์ว่าพระเจ้าเรณูจักทรงเป็นไป
 ประการใด เพราะฉะนั้น ขอให้พระองค์ทั้งหลายจงพากันไปกราบทูลพระเจ้าเรณู
 ว่า พระราชาสัมปตสวรรคแล้ว พระองค์ก็ได้เสวยราชย์แล้ว ขอให้พระองค์
 ทรงนึกถึงถ้อยคำที่ตรัสไว้ ฯ กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นก็รับถ้อยคำนั้น แล้ว
 พากันไปเฝ้าพระเจ้าเรณู กราบทูลดังที่วามานั้น ฯ พระเจ้าเรณูก็ตรัสว่า เรา
 ระลึกกรรมนั้นได้อยู่ แต่ว่าใครจักสามารถที่จะแบ่งแผ่นดินอันใหญ่นอกให้เป็น
 ๗ ส่วนเท่า ๆ กัน ให้ยาวไปทางทิศอุดร ส่วนทางทิศทักษิณนั้นให้เป็นเหมือนข้าง
 หน้าแห่งเกวียน ฯ กษัตริย์ ๖ พระองค์ก็ทูลตอบว่า นอกจากมหาโควินท
 พราหมณ์แล้ว ไม่มีผู้ใดสามารถพระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น พระเณรราชเจ้าจึงตรัส
 สั่งบุรุษหนึ่งให้ไปตามมหาโควินทพราหมณ์มาเฝ้า แล้วตรัสว่า ขอให้ท่าน
 โควินทแบ่งแผ่นดินอันใหญ่นอกให้เป็น ๗ ส่วน เท่า ๆ กัน ให้ยาวไปทางทิศอุดร
 ส่วนทางทิศทักษิณนั้นให้เป็นเหมือนข้างหน้าแห่งเกวียน ฯ มหาโควินทพราหมณ์
 กราบทูลว่า พระเจ้าข้า แล้วก็แบ่งแผ่นดินอันใหญ่นั้น ให้เป็นไปดังพระราช
 โองการ ฯ ส่วนตอนกลางแห่งแผ่นดินอันใหญ่นั้น ได้เป็นราชธานีของพระเณร-

ราชา ๑ อาณาเขตที่แบ่งออกไปนั้นมีชื่อว่า ทันตบุรี ๑ โปตนะ ๑ มาหิสติ ๑
 โรลกะ ๑ มิกิลา ๑ จัมปา ๑ พาราณสี ๑ รวมเป็น ๗ แคว้นด้วยกัน ดังนี้ ๑
 ทันตบุรีนั้น ต่อมาได้เป็นแคว้นของชาวกาลิงค์ ๑ โปตนะนั้น ได้เป็นแคว้นของ
 ชาวอัสกะ ๑ มาหิสตินั้น ได้เป็นแคว้นของชาวอวันตี ๑ โรลกะนั้น ได้เป็น
 แคว้นของชาวโสจิระ ๑ มิกิลา นั้น ได้เป็นแคว้นของชาววิเทหะ ๑ จัมปานั้น
 ได้เป็นแคว้นของชาวอังกะ ๑ พาราณสีนั้น ได้เป็นแคว้นของชาวกาลิ ๑ ทั้ง
 ๗ เมืองนี้ เป็นเมืองที่มหาโควินทพราหมณ์ได้สร้างขึ้นดังที่แสดงมา ในอรรถกถา
 ว่า แคว้นของพระราชองค์หนึ่ง ๑ มีกำหนด ๓๐๐ โยชน์ ๑ ที่ประชุมราชกิจของพระ
 เณรราชานันมีกำหนด ๑๐ ค่าวุต ๑ แคว้นของพระเณรราชาจึงตั้งอยู่ในตอนกลาง
 นั้นคล้ายกับเพดาน ๑ เพราะเหตุไรมหาโควินทพราหมณ์จึงได้ตั้งบ้านเรือนลง
 เช่นนี้ เพราะเหตุว่า กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น จะต้องมาเฝ้าพระราชตามฤกษ์
 และจะไม่ต้องแย่งชิงราชสมบัติของพระราชอื่น เวลาเฝ้าพระราช ก็จะได้มา
 ตามส่วนที่แบ่งเป็นแคว้นของตน ๑ จักไม่ต้องผ่านแคว้นของผู้อื่น จักได้ตรงมา
 ที่แคว้นของพระเณรราชาได้โดยสะดวก เพราะแคว้นทั้ง ๖ นั้น หันหน้ามาทาง
 แคว้นของพระเณรราชา เหมือนกงเวียนที่จดหันหน้ารวมกันฉะนั้น ๑ ใน
 เวลาที่พระราชองค์หนึ่งเสด็จมานั้น คนทั้งหลายย่อมพากันยกโทษว่า พระราชา
 เหล่านี้ไม่มาตามแคว้นของตน ได้ทำการบีบบังคับแก่พวกเรา เกรงจะมีเรื่อง
 อย่างนี้ มหาโควินทพราหมณ์จึงได้แบ่งอาณาเขตให้เป็นดังที่ว่าแล้วนั้น แล้ว
 กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ก็ได้รับราชภิเษกขึ้นที่เมืองของตน ๑ องค์หนึ่งทรงพระ
 นามว่าสัตตกุราชา ๑ องค์หนึ่งทรงพระนามว่าพรหมทัต ๑ องค์หนึ่งทรงพระ
 นามว่าเวสกุ ๑ องค์หนึ่งทรงพระนามว่าภระตะ องค์หนึ่งทรงพระนามว่าเรน ๑
 อีก ๒ องค์ทรงพระนามว่าชตรฐ ๑ พระราชาทั้ง ๗ พระองค์นี้ ได้เป็นมหาราช
 ขึ้นในพื้นชมพูทวีป ดังนี้ ๑ ตามอรรถกถาตอนนั้น ได้ใจความว่า พระนครทั้ง ๗
 นั้น ได้เพิ่มมากขึ้นในครั้งมหาโควินทพราหมณ์ ด้วยประการดังนี้

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ก็พากันเสด็จไปหามหาโควินท-
 พราหมณ์ ตรัสว่า ท่านโควินท์ ได้เป็นสหายที่รักใคร่ของพระเณรราชานันใด
 ท่านโควินท์ก็ต้องเป็นสหายที่รักใคร่ของพวกข้าพเจ้าฉันนั้น ขอท่านโควินท์จง

สั่งสอนพวกข้าพเจ้า อย่าได้ปฏิเสธการสั่งสอนพวกข้าพเจ้าเลย ฯ มหาโควินทพราหมณ์ก็กราบทูลว่าได้ แล้วได้สั่งสอนพระราชาทอง ๑ พระองค์ และได้สั่งสอนพราหมณ์มหาศาล ๑ คน กับเจ้าพนักงานสงฆ์สงฆ์อีก ๑๐๐ คน ฯ ต่อมาภายหลัง ชื่อเสียงของมหาโควินทพราหมณ์นั้นก็ได้ปรากฏขึ้นว่า มหาโควินทพราหมณ์สามารถเห็นพรหม สามารถพูดกับพรหมได้ ฯ มหาโควินทพราหมณ์ได้ยินยิตติศัพท์อันนั้นแล้วก็คิดว่า เราก็งงยังไม่เคยเห็นพรหม เรายังไม่เคยพูดกับพรหม เป็นแต่เราได้เคยฟังจากพราหมณ์ผู้เฒ่า ซึ่งเป็นอาจารย์ถนัดต่อกันมาว่า ผู้ใดอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว เจริญภาวนาอันประกอบด้วยกรณายัตถลุต ๔ เดือนฤดูฝน ผู้นั้นจะได้เห็นพรหม จะได้พูดกับพรหม ดังนั้น กงอย่างไรก็ดี เราก็จจะต้องอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว ตั้งใจเจริญภาวนา คือ เพ่งกรณายัตถลุต ๔ เดือนฤดูฝนให้ได้ คิดดังนี้แล้วก็ไปกราบทูลพระเรณูราชาว่า กิตติศัพท์ได้ระบือไปว่า มหาโควินทพราหมณ์สามารถเห็นพรหม สามารถพูดกับพรหมได้ แต่ว่าข้าพระองค์ยังไม่เคยเห็นพรหม ยังไม่เคยได้พูดกับพรหม เป็นแต่ได้เคยฟังมาจากพวกพราหมณ์ผู้เฒ่า ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์ต่อ ๆ กันมาว่า ผู้ใดอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว ตั้งใจเจริญภาวนา คือ เพ่งกรณายัตถลุต ๔ เดือนฤดูฝน ผู้นั้นจะได้เห็นพรหม จะได้พูดกับพรหม เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงอยากอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว เพื่อกิจได้เจริญภาวนาให้สิ้น ๔ เดือนฤดูฝน ใคร ๆ ไม่ควรเข้าไปหาข้าพระองค์ นอกจากคนส่งอาหารเพียงคนเดียวเท่านั้น พระเรณูราชาก็ตรัสว่าได้ ฯ ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์ก็ไปทูลกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นอีก เมื่อได้รับอนุญาตแล้วก็ไปแจ้งแก่พราหมณ์มหาศาล ๑ คน และพวกเจ้าพนักงานสงฆ์สงฆ์ ๑๐๐ บอกว่า พวกท่านจงสาธยายมนต์ตามที่ได้เล่าเรียนไว้ จงสั่งสอนกันตามที่ได้เล่าเรียนไว้ เราจะอยู่เจริญภาวนาแต่ผู้เดียวให้ตลอด ๔ เดือนฤดูฝน อย่าให้ผู้ใดเข้าไปหา นอกจากคนส่งอาหารเพียงคนเดียวเท่านั้น เมื่อได้รับอนุญาตจากคนเหล่านั้นแล้ว ก็ส่งภรรยาทั้ง ๔๐ คน และพวกทาสไว้ ทั้งแจ้งเรื่องให้ฟังดังที่แสดงมาแล้ว

เมื่อมหาโควินทพราหมณ์สั่งการเสร็จแล้ว ก็ให้สร้างโรงสัณฐาคารใหม่ขึ้นหลังหนึ่งในด้านตะวันออกแห่งพระนคร แล้วไปเจริญภาวนา คือ ตั้งใจเพ่งกรณายัตถลุต ๔ เดือนฤดูฝน ฯ ในระหว่างนั้นไม่มีผู้ใดเข้าไปหาเขาเลย นอก

จากคนส่งอาหารเพียงคนเดียวเท่านั้น ๆ พอสิ้น ๔ เดือนฤดูฝนแล้ว ความรำคาญ ความทรมานทุกข์ก็ได้เกิดขึ้นแก่มหาโควินทพราหมณ์ว่า เราได้ทำตามถ้อยคำของ พวกพราหมณ์ผู้เฒ่าแล้ว เราก็งงยังไม่ได้เห็นพรหม ยังไม่ได้พูดกับพรหม ยังไม่ได้สนทนากับพรหม ยังไม่ได้ปรึกษากับพรหม ๆ ลำดับนั้น สันถกุมารพราหมณ์ก็รู้ ความประสงค์ของมหาโควินทพราหมณ์ แล้วก็หายวับไปจากพรหมโลก ลงไปปรากฏข้างหน้าของมหาโควินทพราหมณ์ทันที มีอุปมาเหมือนบุรุษที่กำลังเหยียบด แขนคู้แขนฉะนั้น ๆ ครั้นนั้น ความกลัว ความหวาดเสียวขนลุกขนพอง ก็ได้เกิดขึ้นแก่มหาโควินทพราหมณ์ พอได้เห็นผู้ที่ตนยังไม่เคยเห็น แล้วได้ถามขึ้นว่า ข้าแต่ท่านผู้มาขึ้นอยู่ในที่ ท่านผู้มีศรีมอันรุ่งเรืองเช่นนั้น ท่านคือใคร พราหมณ์จึงตอบว่า เราคือสันถกุมารพราหมณ์ ๆ มหาโควินทพราหมณ์จึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้นขอท่านจงรับอาสนะและน้ำเครื่องดื่ม น้ำมะขางของพรหมในบิณฑิ เกิดพรหมได้ตอบว่า ท่านโควินท์ ข้าพเจ้ายินดีรับของเหล่านี้เพื่อประโยชน์แก่ท่าน ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต บัดนี้ท่านประสงค์จะถามสิ่งใดก็จงถามมา ดังนี้

ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์จึงคิดว่า สันถกุมารพราหมณ์ได้ให้โอกาสแก่เราแล้ว เราควรถามประโยชน์ปัจจุบันหรืออนาคตอย่างไรหนอ ก็คิดว่า ประโยชน์ปัจจุบันนั้นเราเข้าใจดีแล้ว ถึงคนอื่น ๆ ก็ต้องมาถามเรา เราจะถาม สันถกุมารพราหมณ์ถึงประโยชน์อนาคตจึงจะเป็นการดี คิดแล้วก็ถามขึ้นว่า ข้าพเจ้าสงสัยในประโยชน์อนาคต คือ สงสัยว่า บุคคลตั้งอยู่ในที่ใด ศึกษาในสิ่งใด จึงจักไปพรหมโลกได้ ๆ สันถกุมารพราหมณ์ตอบว่า นี่แน่ะพราหมณ์ บุคคลละความ ถือว่าเป็นของเราเสียได้แล้ว อยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว มีใจแน่วในในกรุณา ไม่มี กลิ่นอันมีพิษ เป็นผู้ดเว้นจากเมถุนธรรม บุคคลตั้งอยู่ในสิ่งนั้นแหละ ศึกษาใน สิ่งนั้นแหละ จึงจักไปพรหมโลกได้ ดังนี้ ๆ ในตอนนั้น ขอแซกคำอธิบายว่า คำว่า ไม่มีกลิ่นอันมีพิษนั้น คือ ไม่ติดอยู่ในกามารมณ์ เพราะกามารมณ์ได้ชื่อว่า เป็นของมีกลิ่นอันมีพิษ ๆ ในข้อนี้ก็หมายความว่า บุคคลละความหวังแทนว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของเราเสีย แล้วไปอยู่เจริญกรุณาแต่ลำพังผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องกับ กามารมณ์ งดเว้นจากสภาวะของชาวบ้าน ซึ่งเรียกว่าธรรมของคนคู่ หรือธรรมดา ของชาวบ้านให้ได้เด็ดขาด ก็อาจไปพรหมโลกได้ ดังนี้

มหาโควินทพราหมณ์จึงกล่าวขึ้นว่า ข้าพเจ้าเข้าใจความหมายแห่งคำว่า
 ละความถือว่าเป็นของเราได้ คือ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า คนบางคนในโลกนี้ละทรัพย์
 สมบัติและหมิ่นดูหมิ่นน้อยบ้างมากบ้าง แล้วปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าข้อมน้ำฝาด
 ออกจากเรือน ไปประพฤติดนเป็นคนไม่มีเรือน ฯ คำว่าเป็นผู้ข้อยผู้เคียวนั้น
 คือ บางคนไปอยู่ในเสนาสนะที่สงัด อันได้แก่ป่า โคนต้นไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ
 ป่าช้า ป่าใหญ่ ที่แจ้ง ลอมฟาง ฯ คำว่า มีใจน้อมไปในกรณานั้น คือ แม้ไป
 ตลอดทิศที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ทิศเบื้องล่างเบื้องบน ทางขวาง ตลอดโลกทั้งปวง
 ด้วยกรุณา คือ แม้ใจอันมีกรุณาไปครอบโลก ฯ คำว่า กลิ่นอันมีพิษนั้น
 ข้าพเจ้ายังไม่ทราบความหมาย ดังนี้ ฯ สันถกุมารพรหมจึงตอบว่า นั้นณะ
 พราหมณ์ ความโกรธ ความลุ่มหลง ความหลงโลก ความประทุษร้ายมิตร
 ความเหนียวแน่น ความถือตัวเกินไป ความริษยา ความมักมาก ความสงสัย
 ความเบียดเบียนผู้อื่น และโลภะ โทสะ โมหะ ความมัวเมา เหล่านี้น่าจะเรียก
 ว่ากลิ่นคิบ , กลิ่นคิบเหล่านี้เมื่อผู้ใดเกี่ยวข้องกับ ผู้นั้นต้องไปอบาย ผู้นั้นต้องบิ
 หนทางไปพรหมโลก ดังนี้ ของคเณอความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น ฯ ใน
 อรรถกถาว่า กิเลสเหล่านี้เมื่อสัตว์โลกประกอบแล้ว เรียกว่าประกอบกับกลิ่นคิบ
 ถ้าไม่ประกอบกับกิเลสทั้ง ๑๔ นี้ เรียกว่า ไม่มีกลิ่นคิบ ฯ คำว่า กลิ่นคิบนั้น
 หมายความว่า เป็นกลิ่นอันบูดเน่า เปรียบเหมือนกลิ่นซากศพ ฯ ผู้ประกอบกับ
 กิเลสทั้ง ๑๔ อย่างนี้ จะต้องไปส่ออบาย บิเสสซึ่งหนทางพรหมโลก ฯ พระสูตร
 นี้ มีข้อความพิสดารอยู่ในอามคันธสูตร ดังนี้ สันเนอความในกัณฐกเพียงเท่านั้น

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๑๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยมหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์

ขกา โข อหิ โภโต อามคฺชเช ภาสมานสฺส อาชานามิ เต น
 สุนิมมทฺชา อการํ อชฺฌวสตาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กณฑ์ที่ ๑๕ ว่าด้วย
 มหาโควินทจริยา เรื่องมหาโควินทพราหมณ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
 พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
 สันถัมมารพรหม ได้แสดงเรื่องมหาโควินทพราหมณ์สืบต่อไปว่า มหาโควินท-
 พราหมณ์ ได้ตอบสันถัมมารพรหมว่า เราเข้าใจซึ่งความหมายของท่านใน
 คำว่า กลิ่นดับได้ดีแล้ว แต่กลิ่นดับเหล่านั้น เราอยู่ครองเรือนจะกำจัดให้ดี
 ไม่ได้ เราจะออกจากเรือนไปบรรพชา ดังนี้ ฯ สันถัมมารพรหมจึงว่า ท่าน
 ชอบใจบรรพชาอย่างไรก็จงบรรพชาอย่างนั้นเถิด ฯ ลำดับนั้น มหาโควินท-
 พราหมณ์ จึงไปกราบทูลพระเรณูราชาว่า ขอพระองค์จงทรงหาโปรหิตใหม่
 เถิด ข้าพระองค์มีความประสงค์จะออกบรรพชา ข้าพระองค์ได้สดับถ้อยคำ
 ของพรหมที่กล่าวถึงกลิ่นดับไว้ด้วยประการใด กลิ่นดับเหล่านั้น ข้าพระองค์
 อยู่ครองเรือนจะขยำให้ดีไม่ได้ ข้าพระองค์จึงจักขอทูลลาออกบรรพชา ฯ
 พระเจ้าเรณูราชาจึงตรัสว่า ถ้าท่านมหาโควินทขังบกพร่องด้วยกามสุข เรา
 จะเพิ่มเติมให้เต็มขึ้น หรือผู้ใดเบียดเบียนท่านมหาโควินท เราผู้เป็นใหญ่ใน
 พื้นดินก็จะกำจัดผู้นั้นเสีย ท่านมหาโควินทที่เป็นบิดาของเรา เราเป็นบุตรของท่าน
 มหาโควินท ขอท่านมหาโควินทอย่าละเราไปเลย ฯ มหาโควินทพราหมณ์
 จึงกราบทูลว่า ความบกพร่องในกามสุขก็ไม่มีแก่ข้าพระองค์ ผู้เบียดเบียน
 ก็ไม่มีแก่ข้าพระองค์ แต่เพราะข้าพระองค์ ได้ฟังถ้อยคำของผู้ไม่ใช่มนุษย์

จึงไม่ยินดีในการครอบครองเรือน ฯ พระเรณูราชาจึงตรัสถามว่า ผู้ไม่ใช้มนุษย์
มีวรรณะอย่างไร ได้กล่าวแก่ท่านไว้อย่างไร ท่านได้ฟังแล้วจึงฉีกเสรา
และบ้านเรือนไปเสีย ฯ มหาโควินทพราหมณ์กราบทูลว่า เมื่อข้าพระองค์
ประพฤติพรหมจรรย์มุ่งเจริญญาณอยู่เมื่อก่อน ได้มีแสงสว่างดังประหนึ่งเปลวไฟ
ปรากฏขึ้น ฯ ในลำดับนั้น ก็มีพรหมซึ่งมาจากพรหมโลกมาปรากฏขึ้นแก่
ข้าพระองค์ พรหมนั้นได้แก่ปัญญาของข้าพระองค์ ซึ่งเป็นเหตุไม่ให้
ข้าพระองค์ยินดียิ่งอยู่ในการครองเรือน ฯ พระเรณูราชา จึงตรัสว่า ท่าน
โควินท ท่านได้กล่าวอย่างใด เราก็เชื่อเช่นนั้น เราเชื่อว่าท่านได้ฟังถ้อยคำ
ของผู้ไม่ใช้มนุษย์แล้ว เป็นอันไม่กล่าวไปอย่างอื่น เราจักอนุโลมตามท่าน
เพราะท่านเป็นศาสดาของเรา แก้วมณีนั่นไม่มีมลทินย่อมงดงามฉันใด เรา
ได้ฟังอย่างนั้นแล้ว ก็จะไปประพฤติตามคำสอนของท่านโควินท ฉะนั้น ฯ
คือ ถ้ามหาโควินทจักออกบรพชา เราก็จักออกบรพชาด้วย คติของท่าน
โควินทมีอยู่อย่างไร ก็จะมีแก่เราอย่างนั้น ฯ ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์
จึงไปเฝ้าภคินีทั้ง ๖ พระองค์ กราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงหาปโรหิตใหม่ ซึ่ง
จักสั่งสอนพระองค์เสียในบัดนี้เถิด ข้าพระองค์มีความประสงค์จะออกบรพชา
กลั่นจิต ตามที่ข้าพระองค์ได้ฟังมาจากถ้อยคำของพรหมนั้น ข้าพระองค์อยู่
ครองฆราวาสไม่อาจทำได้ ข้าพระองค์จึงจักขอทูลลาออกบรพชา ฯ
ภคินีทั้ง ๖ พระองค์นั้น ก็แยกกันออกไปคิดอยู่ในที่แห่งหนึ่งว่า พราหมณ์
เหล่านั้น ล้วนแต่โลกในทรัพย์ พวกเราควรจะต้องบูชามหาโควินทพราหมณ์
ด้วยทรัพย์ แล้วกลับไปตรัสบอกมหาโควินทพราหมณ์ว่า ใน ๗ แคว้นแคว้น
มีทรัพย์สมบัติอยู่เป็นอันมาก ท่านต้องการเท่าไร ก็นำไปได้ทั้งนั้น มหา
โควินทพราหมณ์จึงกราบทูลว่า อย่าเลยพระเจ้าข้า เพราะทรัพย์ของข้าพระองค์
ก็มีอยู่มาก ข้าพระองค์จักสละทรัพย์ทั้งปวงออกบรพชา ข้าพระองค์ได้ฟัง
เรื่องกลั่นจิตมาจากพรหมแล้ว เห็นว่าถ้าอยู่ครองเรือน ก็จะยากให้ไม่ได้
ข้าพระองค์จึงจะทูลลาออกบรพชา ฯ ภคินีทั้ง ๖ พระองค์นั้น จึงได้พากัน
ออกไปปรึกษาอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่งว่า ธรรมดาพราหมณ์เหล่านั้นย่อมโลกอยากได้
สตรี พวกเราจะต้องนำเรอมหาโควินทพราหมณ์ด้วยสตรี แล้วจึงกลับเข้าไป

บอกแก่มหาโควินทพราหมณ์ว่า ในแวนแคว้นทั้ง ๗ นิมสตร้อยมาก ท่านต้อง
 การเท่าใดก็ต้องได้เท่านั้น ฯ มหาโควินทพราหมณ์จึงกราบทูลว่า ไม่ต้องทรม
 พระเจ้าข้า ภรรยาของข้าพระองค์ก็มีอยู่ ๔๐ คนแล้ว ข้าพระองค์ก็ต้อง
 สละภรรยาเหล่านั้นออกบรรพชา ข้าพระองค์ได้สดับเรื่องกลั่นติบมาจากพรหม
 แล้ว เห็นว่าถ้าอยู่ครองเรือนก็จะกำจัดไม่ได้ จึงจะขอทูลลาออกบรรพชา ฯ
 กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นจึงตรัสว่า ถ้าท่านโควินทจะออกบรรพชา พวกเราก็
 จะออกบรรพชาด้วย อันใดเป็นคติของท่านโควินท อันนั้นก็จะเป็คติของพวก
 เรา ฯ มหาโควินทพราหมณ์จึงกราบทูลว่า สัตว์โลกที่เป็นปุถุชน หมกมุ่น
 อยู่ในกามารมณ์ทั้งหลายเหล่านี้ ถ้าพระองค์ทั้งหลายจะสละกามารมณ์เหล่านั้น
 จึงมีความเพียรให้มั่นคง ดำรงด้วยกำลังคือขันติ อันนั้นแหละเป็นทางตรง อันนั้น
 แหละเป็นหนทางอันเยี่ยม สัปบุรุษทั้งหลายรักษาศรัทธาอันนั้นไว้ เพื่อให้เกิดในพรหม-
 โลก ดังนี้ ฯ กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นขอท่านมหาโควินท
 จงรอสัก ๗ ปีเกิด ต่อเมื่อล่วง ๗ ปีแล้ว พวกเราจึงจะบรรพชา อันใดเป็นคติ
 ของท่าน อันนั้นก็จะเป็คติของพวกเรา ฯ มหาโควินทพราหมณ์จึงกราบทูลว่า
 ๗ ปีนั้นนานนัก พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่อาจรออยู่ได้ถึง ๗ ปี เพราะไม่มีใครรู้
 ว่า ชีวิตจะเป็นอย่างไร บุคคลต้องกำหนดซึ่งภพที่จะไปด้วยปัญญา ต้องทำ
 กุศล ต้องประพฤติพรหมจรรย์จึงจะเป็นการดี เพราะผู้เกิดมาแล้ว จะไม่
 ตายนั้นเป็นอันไม่มี ข้าพระองค์ได้ฟังเรื่อง กลั่นติบ ของพรหมมาแล้ว เห็น
 ว่า ถ้าอยู่ครองเรือนก็จะกำจัดไม่ได้ ข้าพระองค์จึงจักทูลลาออกบรรพชา ฯ
 กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นจึงตรัสว่า ขอให้รอไป ๖ ปีเกิด ๕ ปีเกิด ๔ ปีเกิด
 ๓ ปีเกิด ๒ ปีเกิด ปี ๑ เกิด จึงค่อยบรรพชา เพราะเมื่อล่วงไปอีกปี ๑ พวก
 เราก็จักบรรพชาได้ สิ่งใดเป็นคติของท่าน สิ่งนั้นก็จะเป็คติของพวกเรา ฯ
 มหาโควินทพราหมณ์ก็กราบทูลว่า ถึงจะรออีกสักปี ๑ ก็ยังนานนัก ข้าพระองค์
 ไม่อาจจกรอได้ เพราะไม่ทราบความเป็นไปแห่งชีวิต ธรรมดาผู้มปัญญาจะต้อง
 กำหนดทางที่จะไปข้างหน้า จะต้องทำกุศลไว้ จะต้องประพฤติพรหมจรรย์ไว้
 ความไม่ตายของผู้เกิดมาแล้วย่อมไม่มี ตามที่ข้าพระองค์ได้ฟังจากพรหมในเรื่อง

กลันติบมาแล้วนัน ข้าพระองค์เห็นว่าเมื่ออยู่ครองเรือนก็จักสละไม่ได้ ข้าพระองค์
 จึงจักขุลาออกบรรพชา ฯ กษัตริย์เหล่านั้นจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นขอ
 ท่านโควินท์ จงรอกัสก ๑ เดือน ต่อเมื่อล่วง ๑ เดือนแล้ว พวกเราก็จักออก
 บรรพชาด้วย คติของท่านก็เท่ากับคติของพวกเรา มหาโควินท์พราหมณ์ก็ทูล
 ว่ายังนานนัก กษัตริย์เหล่านั้นจึงลดกำหนดเวลาลงมาแต่ลำดับ ตลอดถึง
 เดือน มหาโควินท์พราหมณ์ก็ยังเห็นว่านาน กษัตริย์เหล่านั้นจึงขอให้รอ
 เพียง ๑ วัน พอให้ได้มอบหมายราชสมบัติ แล้วจึงจักออกบรรพชา ฯ
 มหาโควินท์พราหมณ์ก็กราบทูลว่าเพียง ๑ วันไม่นาน เมื่อล่วง ๑ วันแล้ว ข้าพระองค์
 จักมาเฝ้า แล้วมหาโควินท์พราหมณ์ก็ไปหาพราหมณ์มหาศาล ๑ คน และ
 เจ้าหน้าที่สงฆสถาน ๑๐๐ บอกให้ทราบว่าจักบรรพชา พวกท่านจงหาอาจารย์ใหม่
 ซึ่งเห็นว่าผู้ใดจักสั่งสอนพวกท่านได้ ส่วนเราก็จักออกบรรพชา เราได้ฟังเรื่อง
 กลันติบจากพรหมมาแล้ว เราเห็นว่า เมื่ออยู่ครองเรือนก็จักสละไม่ได้ เราก็จัก
 ต้องบรรพชา ฯ คนเหล่านั้นจึงว่า ขออย่าบรรพชาเลย อันการบรรพชา
 เป็นของมีศักดิ์น้อย เป็นของมีลาภน้อย อันความเป็นพราหมณ์เป็นของมีศักดิ์
 ใหญ่ เป็นของมีลาภใหญ่ ฯ มหาโควินท์จึงว่า พวกท่านอย่ากล่าวว่าการ
 บรรพชาเป็นของมีศักดิ์น้อย เป็นของมีลาภน้อย การเป็นพราหมณ์เป็นของ
 มีศักดิ์ใหญ่ เป็นของมีลาภใหญ่ นอกจากเราในเวลานี้ ใครเล่าเป็นมีศักดิ์
 ใหญ่ มีลาภใหญ่ เราเป็นเหมือนพระราชา เป็นเหมือนพรหม เป็นเหมือน
 เทวดา ของพวกพราหมณ์และภฤหบดี แต่เราก็จักต้องสละออกบรรพชา ฯ
 พวกนั้นจึงว่า ถ้าท่านโควินท์จักออกบรรพชา พวกข้าพเจ้าก็จะบรรพชาด้วย ฯ
 อันใดเป็นคติของท่าน อันนั้นก็จะเป็คติของพวกข้าพเจ้า ฯ ลำดับนั้น
 มหาโควินท์พราหมณ์จึงไปบอกภรรยาทั้ง ๕๐ คนว่า ผู้ใดต้องการจะกลับไปอยู่ใน
 ตระกูลของตนก็จงไปตามประสงค์ ผู้ใดประสงค์ภักตาคใหม่ ก็จงแสวงหาตาม
 ประสงค์ เราประสงค์จะออกบรรพชา เราได้ฟังเรื่องกลันติบมาจากพรหมแล้ว
 เราเห็นว่า เมื่ออยู่ครองเรือนก็จะกำจัดไม่ได้ เราจึงจะบรรพชา ฯ ภรรยาทั้ง ๕๐ คน
 นั้นจึงว่า เฉพาะท่านเท่านั้นเป็นญาติของพวกข้าพเจ้า เฉพาะท่านเท่านั้น เป็น
 ภักตาคของพวกข้าพเจ้า ถ้าท่านโควินท์จักออกบรรพชา พวกข้าพเจ้าก็จะออก

บรรพชาด้วย อันใดเป็นคติของท่านโควินท์ อันนั้นก็จะเป็นคติของพวกเขา
ข้าพเจ้า ดังนี้

ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์ ก็ให้คนปลงผมและหนวด ในเวลาล่วง
๗ วันนั้นแล้ว นุ่งห่มผ้าข้อมน้ำฝาด และออกจากเรือนไปบรรพชา ฯ กษัตริย์
ทั้ง ๗ พระองค์ กับพราหมณ์มหาศาลทั้ง ๗ คน เจ้าพนักงานสรณสนาน ๗๐๐
ภรรยา ๔๐ กษัตริย์นอกหลายพันพระองค์ พราหมณ์และคฤหบดีอื่น ๆ อีก
หลายพันคน สตรีอื่นอีกเป็นอันมาก ก็ได้พากันออกบรรพชาตามมหาโควินท-
พราหมณ์ ฯ มหาโควินทพราหมณ์กับพวกนั้นเป็นบริวาร เทียวไปตามบ้านน้อย
เมืองใหญ่ ฯ ในคราวนั้น มหาโควินทพราหมณ์ได้ไปถึงบ้านโคณิกมโค ก็เป็น
เหมือนพระราชาของพระราชา เป็นเหมือนพรหมของพวกพราหมณ์ เป็นเหมือน
เทวดาของพวกคฤหบดี ฯ ในคราวนั้น คนเหล่านี้จะหกล้มหรือพลาด คน
เหล่านั้นก็ออกปากว่า ขอนอบน้อมมหาโควินทพราหมณ์ ขอนอบน้อมปุโรหิต
ของพระราชาทรง ๗ องค์

มหาโควินทพราหมณ์ได้ตั้งใจ แม่เมตตา กรณา มุทิตา อุเบกขา
ไปตลอด ทิศที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ทิศเบื้องต่ำ เบื้องบน ทางขวาง ตลอดที่
ทั้งปวง แล้วแสดงหนทางที่จะให้ไปพรหมโลก แก่พวกศิษย์ทั้งหลาย ฯ พวก
ศิษย์เหล่านี้เข้าใจคำสอนทั้งปวง ของมหาโควินทพราหมณ์ แล้วประพฤติตาม
ศิษย์เหล่านั้นเวลากายแตกทำลายแล้วได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ฯ พวกใดไม่เข้าใจ
ทั่วถึงซึ่งคำสอนทั้งปวง พวกนั้นเวลากายแตกแล้วได้ขึ้นไปเกิดเป็นเทพยเจ้าชั้น
ปรินิมิตตวสวัตติกัม ได้ขึ้นไปเกิดเป็นเทพยเจ้านิมมานรติกัม ชั้นคัสตักัม
ชั้นยามากัม ชั้นดาวตังกัม ชั้นจาตุम्मหาราชิกากัม ชั้นคันธัพพะกัม ฯ เป็นอันว่า
การบรรพชาของบุคคลเหล่านั้น เป็นการไม่เปล่าประโยชน์ เป็นการไม่มี
โทษ เป็นการมีผล เป็นการมีกำไร ฯ บัญญัติขเทพบุตร เล่าตามถ้อยคำ
ของสัทังกุมารพรหมถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังที่แสดงมาแล้วนี้ จึงทูลถาม
ขึ้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงระลึกได้อยู่หรือ ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสตอบว่าบัญญัติขะ เราระลึกได้อยู่ คือ ในคราวนั้นเราได้เป็นมหาโควินท-
พราหมณ์ เราได้แสดงทางไปพรหมโลกแก่พวกสาวก คือ บัญญัติพรหม-

จรรย^๑ แต่พรหมจรรย์ที่เราบัญญัติ^๒นั้นไม่เป็นเหตุให้เบื่อหน่าย ไม่เป็นเหตุให้
 คลาย ไม่เป็นเหตุให้ดับ ไม่เป็นเหตุให้สงบระงับ ไม่เป็นเหตุให้รู้ยิ่ง ไม่เป็น
 เหตุให้รู้ดี ไม่เป็นเหตุให้สำเร็จนิพพาน เพียงแต่เป็นเหตุให้ไปเกิดในพรหมโลก
 เท่านั้น ส่วนพรหมจรรย์อันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมา-
 สังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
 สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ที่เราบัญญัติ^๓อยู่ในเวลานี้ เป็นเหตุให้เบื่อหน่าย
 ให้คลาย ให้ดับ ให้สงบระงับ ให้รู้ยิ่ง ให้รู้ดี ให้สำเร็จนิพพานโดยแท้ ๆ
 นี่นะปัญจสีขะ สาวกของเราทั่วไป ทำตามคำสอนของเราได้แล้ว สาวกพวกนั้น
 ก็ได้รู้ยิ่งเห็นจริงด้วยตนเอง ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ บัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ ๆ
 พวกใดไม่รู้ทั่วถึงซึ่งคำสอนทั้งสน พวกนั้นก็ได้อัปไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส
 ไม่กลับลงมาเกิดในพรหมโลกน้อ^๔ พวกใดเพียงแต่ทำสังโยชน์ ๓ ให้สิ้นไป มีราคะ
 โทสะ โมหะ เบาบางลง พวกนั้นจักกลับมาเกิดในมนุษย์โลกน้อ^๕เพียงครั้งเดียว
 แล้วจักสิ้นทุกข์ พวกใดเพียงแต่สละสังโยชน์ ๓ แล้วถึงกระแสนิพพาน มีความไม่ตก
 ไปในต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้มีคติแน่นอน เป็นผู้จะตรัสรู้ข้างหน้า พวกนั้นก็
 จักต้องมาเกิดในมนุษย์โลกน้อ^๖อย่างสูงเพียง ๑ ครั้ง แล้วจักสำเร็จนิพพาน เป็น
 อันว่า การบรรพชาของกุลบุตรทั้งสน ในศาสนาของเราตถาคต เป็นของไม่เปล่า
 จากประโยชน์ เป็นของไม่มีโทษ เป็นของมีผล เป็นของมีกำไร ดังนี้ ๆ
 ปัญจสีขะเทพบุตรได้ฟังพระพุทธพจน์ดังนี้แล้ว ก็ชื่นชมยินดี ได้ถวายอภิวาทแล้ว
 ลูกขึ้นทำปทักษิณ เดินเวียนขวา ๓ รอบ แล้วก็อันตรธานไป ๆ สิ้นเนื้อความใน
 มหาโควินทสูตรตามพระบาลีเพียงเท่านี้ ๆ เรื่องมหาโควินทพราหมณ์ที่แสดงมา
 แล้วนี้ เป็นเรื่องประกาศซึ่งมหาโควินทจริยา คือ ความประพฤติของพระพุทธองค์
 ที่ทรงบริจาคนิพพานในครั้งเป็นมหาโควินทพราหมณ์ อันจัดเข้าในทานบารมี ดังนี้.

เอว^๗ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๑๖

คัมภีร์ขททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช

ปูนาปริ ขทา โหม
เนมิ นาม มหาราชา

มิตลยัม ปุรุตตเม
ปณฺธิโต กุสลตฺติโกติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๖ ว่าด้วย
เนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนา
นั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้โปรดประทานเทศนา ซึ่งเนมิราชจริยา
อันกล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์ ครั้นเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเนมิราช
ไว้โดยย่อเฉพาะใจความว่า เมื่อคราวราตถาคต ได้เป็นมหาราชทรงพระนามว่า
เนมิ ในมิตลมหานครนั้น เราเป็นบัณฑิต เป็นผู้ต้องการด้วยกุศล ฯ ใน
คราวนั้น เราได้สร้างศาลา ๔ หลัง หลังละ ๔ มุข แล้วบริจาคทานให้แก่คน
และสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงเนื้อและนกเป็นที่สุด ฯ เราได้ให้ทานข้าวน้ำ เครื่อง
นุ่งห่ม ที่อยู่ ที่นอน เป็นการใหญ่ ไม่ขาดสาย ฯ ราชเสวกผู้มีหน้าที่จัดหาพระ
ราชทรัพย์ ย่อมแสวงหาพระราชทรัพย์ถวายพระราชาด้วยกาย วาจา ใจ ฉันทโค เรา
ตถาคต ก็แสวงหาพระโพธิญาณ ในภพทั้งปวง ฉะนั้น เราตถาคต ได้ให้บุคคลอื่นนำ
สำราญด้วยการบริจาคทานของเรา โดยที่เราปรารถนาพระโพธิญาณอันสูงสุด ดังนี้

ต่อไป เป็นเนื้อความในเนมิราชชาดก ซึ่งพระพุทธองค์ และพระอรหัน-
ตสาวิก ได้พรรณนาไว้โดยพิสดารว่า เรื่องพระเจ้าเนมิราชนั้น เป็นเรื่องที่สมเด็จพระ
พระสรเพชญพุทธเจ้า ทรงแสดงต่ออัมพวันราชอุทยาน ของพระเจ้ามณฑเว ใน
มิตลมหานคร กล่าวคือ ในวันหนึ่ง พระพุทธองค์กับพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก

ได้เสด็จไปเฝ้าพระเจ้าโกทธานัน ได้ทอดพระเนตรเห็นสถานที่อันร่มรื่นแห่งหนึ่ง มีพระพุทธรูปประสงค์จะทรงแสดงบุรพกรรมของพระองค์ จึงทรงขมให้ปรากฏ เวลาพระอนนทเถรเจ้า หลงตามถึงเหตุแห่งการขม จึงตรัสว่า ภูมิประเทศนั้นเป็นที่เราเคยเล่นเจริญมานอยู่ในครั้งเราเป็นพระเจ้ามณฑลราช แล้วพระอนนทเถรเจ้าก็อาราธนาให้ทรงแสดงโดยเจตนา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาทรงแสดงต่อไป

กล่าวคือ พระองค์ทรงแสดงว่า ในอดีตกาลนั้นมีพระราชาพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระเจ้ามณฑลราช อยู่ในมิลิถานคร ในแคว้นแคว้นวิเทหะ ฯ พระเจ้ามณฑลราชนั้น เป็นพระราชกุมารอยู่ ๘ หมั่น ๔ พันปี เป็นอุปราชอยู่ ๘ หมั่น ๔ พันปี เสวยราชย์อยู่ ๘ หมั่น ๔ พันปี แต่เมื่อพระองค์ได้เสวยราชย์แล้ว ได้ตรัสสั่งนายช่างกลับไปว่า เจ้าเห็นผมหงอกที่ศีรษะของเราเมื่อใด ต้องบอกเราเมื่อนั้น ดังนี้ ฯ ต่อมาภายหลัง นายช่างกลับไป ก็ได้เห็นพระเกศาหงอก แล้วได้กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระเจ้ามณฑลราชโปรดให้ถอนพระเกศาหงอกนั้นด้วยแหมบทองคำ มาวางไว้ในพระหัตถ์ของพระองค์ พระองค์ทอดพระเนตร แล้วก็ทรงเห็นความตายว่า เป็นเหมือนติดอยู่ที่หน้าผากของพระองค์ ทรงพระดำริว่า เวลานี้ เป็นเวลาที่เรากวจะบรรพชาแล้ว จึงได้พระราชทานบ้านส่วยตำบล ๑ ให้เป็นรางวัลแก่นายช่างกลับไป แล้วโปรดให้พระราชโอรสองค์ใหญ่เข้าเฝ้า ตรัสสั่งว่า เจ้าจงรับราชสมบัติแทนบิดาต่อไป บิดาจักออกบรรพชาในบัดนี้ เมื่อพระราชโอรสทูลถามว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงจักต้องเสด็จออกบรรพชา เมื่อจะตรัสบอกเหตุแก่พระราชโอรส จึงตรัสว่า ผมหงอกได้ปรากฏขึ้นบนศีรษะของบิดาแล้ว เทวทูตได้ปรากฏขึ้นแก่บิดาแล้ว เวลานี้ เป็นเวลาที่บิดาควรจะบรรพชา ตรัสดังนั้นแล้วทรงอภิเษกพระราชโอรสให้เป็นพระราชแล้ว ตรัสสั่งว่า ถึงแม้ว่าตัวเจ้าก็เหมือนกัน เจ้าเห็นผมหงอกเช่นนั้นแล้ว เจ้าต้องออกบรรพชา ตรัสสั่งดังนั้นแล้ว ก็เสด็จออกจากพระนคร ทรงบรรพชาเป็นฤๅษีเจริญพรหมวิหารทั้ง ๔ อยู่ตลอด ๘ หมั่น ๔ พันปี แล้วขึ้นไปเกิดในพรหมโลก

พระราชโอรส พระองค์นั้น ก็ได้เสด็จออกบรรพชาตามทำนองเดียวกัน แล้วได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ฯ พระราชโอรสของพระราชโอรสนั้น ก็อย่าง

เดียวกัน เป็นอันว่า ในตระกูลกษัตริย์นั้น มีกษัตริย์ได้ออกบรรพชาโดยทำนองเดียวกันถึง ๘ หมื่น ๔ พันองค์ ยังห่อนอยู่เพียง ๒ องค์ เท่านั้น ฯ พระเจ้ามจเทวราชองค์ที่เกิดก่อนในพรหมโลกนั้น เห็นว่าจะเสี้ยววงศ์ไป จึงคิดว่าเราจะสืบต่อวงศ์ของเราไว้ แล้วก็จติจากพรหมโลก ลงมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์พระอัครมเหสีของพระราชา ในมถิลานคร ได้ประสูติจากพระครรภ์พระมารดาในเวลาล่วงทศมาส ฯ ในวันที่จะพระราชทานพระนาม แต่พระองค์นั้น พระราชบิดาได้โปรดให้ประชุมพวกเนมิตตกพราหมณ์

พวกเนมิตตกพราหมณ์ ได้ตรวจดูลักษณะแล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า ราชกุมารพระองค์นี้ ได้เกิดมาสืบต่อวงศ์ของพระองค์ เพราะวงศ์ของพระองค์เป็นวงศ์บรรพชิต ข้างหน้าพระราชกุมารนี้ไป วงศ์บรรพชิตนั้นจักเป็นไปอีกไม่ได้ ฯ พระราชาได้ทรงสดับแล้วก็ทรงพระดำริว่า โอรสของเราได้เกิดมาสืบต่อวงศ์ของเรา เหมือนกับกำรธก้าก้วยน เราควรจะตั้งชื่อว่า เนมิกุมาร จึงได้พระราชทานนามว่า เนมิกุมาร จำเดิมแต่เนมิกุมารนั้นทรงพระเยาว์มา พระองค์ก็ทรงยินดียิ่งในทาน คือ อุโบสถกรรม ฯ พระราชบิดาของพระองค์ได้ทรงเห็นพระเกศาหงอกแล้ว ก็ได้พระราชทานบ้านส่วยแก่นาข้างกัลบก ทรงยกราชสมบัติให้แก่พระเนมิกุมารผู้เป็นพระราชโอรส แล้วก็เสด็จออกบรรพชาที่อัมพวนโนทยาน แล้วได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก เหมือนกับพระราชาองค์ก่อน ๆ ดังที่แสดงมา ฯ ส่วนพระเนมิกุมาร เมื่อได้ผ่านราชสมบัติแล้ว ก็ทรงพระนามว่า พระเจ้าเนมิราช ฯ พระเจ้าเนมิราชนั้น ได้โปรดให้สร้างโรงทานขึ้น ๕ แห่ง คือ ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ และที่ท่ามกลางพระนคร แล้วทรงบำเพ็ญทานเป็นนิจไป เพราะอาศัยพระองค์เป็นผู้ทรงมีพระอชยาศัยยิบดีในการให้ทาน ฯ ที่โรงทานแห่งหนึ่ง ๆ นั้น พระองค์ได้พระราชทานทรัพย์วันละแสน รวมเป็นวันละ ๕ แสนด้วยกัน ทั้งพระองค์ทรงรักษาศีล ๕ และอุโบสถศีลทุกวันอุโบสถไป และได้ชักชวนมหาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในบุญกุศล มีทานเป็นต้น ทั้งได้บอกทางสวรรค์ให้แก่มหาชน ได้ขู่คำรามมหาชนด้วยภัยในนรก ได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนมหาชนเป็นนิจมา

มหาชน ตั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์แล้ว ก็ทำบุญต่าง ๆ มีการให้ทาน เป็นต้น เวลาแตกกายขันธ์แล้วก็ได้ขึ้นไปเกิดในเทวโลก ๆ เทวโลกได้เต็มขึ้น ด้วยเทพเจ้า ส่วนนรกได้ว่างเปล่าไป ๆ ในคราวนั้น พวกเทพเจ้าในดาวดึงส์ ได้ประชุมกันที่สุทธมาเวสสา สรรเสริญพระคุณของพระมหาสัตว์เจ้าว่า พระเจ้าเนมิราช เป็นอาจารย์ของพวกเรา เพราะอาศัยพระเจ้าเนมิราช พวกเราจึงมาได้เสวยทิพย์สมบัติ แม้อันพุทธานุภาพที่กำหนดไม่ได้ ๆ ส่วนในมนุษยโลก ก็มีผู้สรรเสริญพระคุณของพระองค์ทั่วไปไม่ขาดสาย เปรียบเหมือนกบ้น้ำมันที่หยดลงไปในน้ำมันมหาสมุทร ฉะนั้น

สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า จะทรงแสดงเนือความนให้แจ่มแจ้งแก่พระภิกษุสงฆ์ จึงได้ตรัสขึ้นว่า เป็นการอัศจรรย์ที่มุนีแจ่มแจ้งเกิดขึ้นในโลก คือ ในคราวที่เราได้เป็นพระเจ้าเนมิราชผละลาต รอบรทกประการ ผู้ยินดีในการบริจาคทาน ผู้เป็นพระราชาของวิเทรุฑู ความดำริได้เกิดขึ้นแก่พระเจ้าเนมิราช ผู้ทรงบริจาคทานนั้นว่า ทานกับศีล ซึ่งจัดว่าเป็นพรหมจรรย์ ข้างไหนหนอจะมีผลมากกว่ากัน ดังนี้

ก็แลในวันนั้น เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ พระเจ้าเนมิราช ทรงสมาทานอุโบสถแล้ว ก็ทรงเปลื้องเครื่องประดับออกไว้ แล้วทรงบรรทม ได้บรรทมหลับไปตลอด ๒ ยาม ตื่นขึ้นในเวลายามสุดท้าย ได้ลุกขึ้นนั่งขัดสมาธิ แล้วทรงพระดำริว่า เราได้ให้ทานหาประมาณมิได้แก่มหาชน ศีลเราก็ได้รักษา ทานกับศีล ทั้ง ๒ อย่างนี้ อย่างไรจะมีผลมากกว่ากัน เมื่อทรงพระดำริดังนี้ ก็ไม่อาจตัดความสงสัยได้

ในขณะนั้น พิกพของท้าวสักกเทวราชก็ได้แสดงอาการเหมือนกับร้อนให้แปลกจากแต่ก่อนมา ๆ เมื่อท้าวสักกเทวราช ทรงพิจารณาหาเหตุก็ทรงเห็นว่าหน่อพระโลกเชษฐเจ้า กำลังทรงคำนึงอยู่ในเรื่องทานและศีล จึงทรงพระดำริว่า เราจักตัดความสงสัยของพระเจ้าเนมิราชในบัดนี้ แล้วก็เสด็จลงมาโดยด่วน ทำพระราชนิเวศน์ให้สว่างเป็นอันเดียวกัน แล้วเสด็จเข้าไปในห้องบรรทมของพระบรมโพธิสัตว์ ทรงเปล่งพระรัศมีให้สว่างล้น ประทับยืนอยู่บนอากาศ เวลาพระเจ้าเนมิราชทอดถามว่า เป็นใคร เป็นเทพยดาหรือมนุษย์ ก็ได้ตรัสบอกวา

เราเป็นท้าวสักกะผู้เป็นจอมของเทพเจ้าทั้งหลาย ท่านจักถามสิ่งใด ก็จงถาม
มา ฯ พระเจ้าเนมิราช จึงตรัสถามว่า ท่านกับพรหมจรรย์ข้างไหนจะมีผล
มากกว่ากัน ฯ ท้าวสักกะผู้เป็นจอมของเทพเจ้าทั้งหลาย จึงทรงแก้ว่า บุคคล
ได้เกิดเป็นกษัตริย์ ด้วยพรหมจรรย์อันต่ำช้า ได้เกิดเป็นเทวดาด้วยพรหมจรรย์
อย่างกลาง ได้บริสุทธิ์ด้วยพรหมจรรย์อย่างสูง พวกที่ประพฤติกว้างไม่มีเรือน
ประพฤติกว้างน้อยอยู่ในธรรม เครื่องเผาผลาญกิเลส ประพฤติกว้างให้เป็นผู้สมควร
แก่การบูชา เป็นพวกที่หาได้ยาก ดังนี้ ฯ คำว่า พรหมจรรย์ชั้นต่ำนั้น
ได้แก่การรักษาศีล ข้อยเว้นจากเมถุนธรรม เพียงข้อเดียวเท่านั้น ฯ ผู้ประพฤ
ติเป็นนักบวช ตั้งใจงดเว้นจากเมถุนธรรม ได้ชื่อว่าประพฤติพรหมจรรย์
ชั้นต่ำ เวลาตายแล้วได้เกิดเป็นกษัตริย์ ฯ พรหมจรรย์ชั้นกลางนั้น ได้แก่
อุปัชฌายา บุคคลได้เกิดเป็นเทพยเจ้า ด้วยอุปัชฌายานั้น ส่วนพรหมจรรย์
อย่างสูงนั้น ได้แก่ การทำสมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น บุคคลได้เกิดในพรหมโลกด้วย
พรหมจรรย์อย่างสูงนั้น ฯ พวกนอกพระพุทธศาสนา ถือว่าพรหมโลกนั้นเป็น
นิพพาน เพราะฉะนั้น ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพยเจ้าทั้งหลาย จึงกล่าวว่า บุคคลยอม
บริสุทธิ์ด้วยพรหมจรรย์ชั้นสูง ฯ ส่วนในพระพุทธศาสนา พรหมจรรย์ของภิกษุ
ผู้มศีลบริสุทธิ์ แต่ปรารถนาเกิดเป็นเทพยเจ้าชื่อว่า พรหมจรรย์อย่างต่ำ เพราะมี
เจตนาต่ำ ฯ บุคคลยอมได้เกิดในเทวโลก ด้วยพรหมจรรย์อย่างต่ำนั้น ส่วน
การทำสมาบัติ ๘ ให้เกิด ของภิกษุผู้มศีลบริสุทธิ์ ชื่อว่าพรหมจรรย์อย่างกลาง
บุคคลยอมได้เกิดในพรหมโลก ด้วยพรหมจรรย์อย่างกลางนั้น ฯ การที่ภิกษุ
ผู้มศีลบริสุทธิ์ เจริญวิปัสสนา ทำให้อริหัตมรรคเกิดขึ้น ชื่อว่าพรหมจรรย์อย่างสูง
บุคคลยอมบริสุทธิ์ คือ สำเร็จนิพพานด้วยพรหมจรรย์อย่างสูงนั้น ดังนี้

เมื่อท้าวสักกเทวราช ได้ทรงพรรณนาว่า การประพฤติพรหมจรรย์ เป็น
ของมีผลมาก กว่าทำให้ท่านตั้งร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า ด้วยประการดังนี้
แล้วเมื่อจะชชงพระราชาทั้งหลายที่ได้บริจาคทานในอดีตกาล แต่ไม่อาจจะล่วงพ้น
ชั้นกามาวจรได้ จึงได้กล่าวขึ้นว่า ในอดีตกาลนั้น มีพระราชาหลายพระองค์
คือ พระทุติปราชยา • พระสาครราชา • พระเสลราชา • พระกุชคินิกราชา •

พระภังครราชา ๑ พระอสิเมธราชา ๑ พระอัทธกราชา ๑ พระอัสสกราชา ๑
 พระปลุณนราชา ๑ กับพราหมณ์อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ได้บริจาคมหาทานแล้ว
 ก็ไม่อาจล่วงพ้นซึ่งโลกชั้นกามาวจรได้ ดังนี้ ๑ คำนั้นมอชบายว่า เมื่อครั้งก่อน
 นั้น พระทุติยราชา ในกรุงพาราณสี ได้บริจาคมหาทานแล้ว ก็ได้เกิดในสวรรค์
 ชั้นกามาวจร ส่วนพระราชาอีก ๘ องค์ มีพระสาครราชาเป็นต้น กับพระราชา
 อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก พราหมณ์อื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ได้บริจาคทานต่าง ๆ แล้ว
 ก็ไม่อาจล่วงสวรรค์ชั้นกามาวจรไปได้ ๑ พวกเทพเจ้าในสวรรค์ชั้นกามาวจร
 นั้น จะเรียกว่าพวกเปรตก็ได้ เพราะหวังต่อผอนด้วยเหตุแห่งวัตถอนให้เกิด
 กิเลสมีรูปเป็นต้น และเพราะดำรงผอนโดยเหตุแห่งวัตถอนให้เกิดกิเลส ข้อน
 สมกับที่กล่าวไว้ว่า บุคคลเหล่าใดไม่มีเพื่อน ๒ อยู่แต่ผู้เดียว ย่อมไม่ร่าเริง
 บุคคลเหล่าใดไม่ได้ปลื้มอันเกิดจากวิเวก บุคคลเหล่านั้นถึงจะมีสมบัติเท่ากับ
 สมบัติพระอินทร์ก็ ก็นชื่อว่าเป็นคนขัดสน เพราะมีสุขเกี่ยวเนื่องกับผอน ดังนี้

ครั้นท้าวโกสีย์สักกเทวราช ได้ทรงประกาศให้เห็นว่า การประพฤติพรหม-
 จรรย์มีมากกว่าการให้ทาน แล้วทรงชี้ตัวอย่างซึ่งดาบสทั้งหลาย ที่ได้เกิดใน
 พรหมโลกสูงกว่าเทวโลกนั้น ให้แจ่มแจ้ง จึงได้กล่าวขึ้นโดยย่อว่า เมื่อก่อนมี
 ดาบสอยู่หลายองค์ ชื่อว่าสัตตสิยะ ๑ ขามหนู ๑ โสมขาคะ ๑ มโนชวะ ๑
 สมุททะ ๑ มามะ ๑ ธาตะ ๑ อังคิระสะ ๑ กัสสปะ ๑ กิสิวลละ ๑ ฤาษี
 เหล่านี้ได้ล่วงเทวโลกชั้นกามาวจร ด้วยอำนาจพรหมจรรย์ทั้งนั้น ดังนี้ ๑ แล้วแสดง
 ซึ่งเนอความเหล่านั้น ให้พิสดารออกไป ดังที่จักได้ยกมาแสดงในกัณฑ์ข้างหน้า
 ส่วนในกัณฑ์นี้ของคไว์เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๑๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช

เอวํ คาว สุตวเสนเน พุทฺทมจริยาวาสสํ มหปฺพลภาวํ วนฺเนตฺวา
อิทานิ อุตฺตนา ทิฏฺฐปฺพุโพ อาหาคี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๗ ว่าด้วย
เนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ครั้นท้าวสักกเทวราชทรงพรรณนาให้เห็นว่า การประพฤติพรหมจรรย์ เป็นของ
มีผลมาก ตามที่พระองค์ได้ทรงสดับมาแล้ว เมื่อจะทรงแสดงเรื่องที่พระองค์
ได้เห็นมาให้ปรากฏแก่พระเจ้าเนมิราช จึงตรัสว่า เมื่อก่อนโน้นมีแม่นาลึก
เป็นแม่น้ำขามได้ยากอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางทิศข้างอุดร แม่น้ำนั้นเป็นแม่น้ำ
ที่ไหลไปในระหว่างภูเขาทองทั้ง ๒ อันมีในป่าหิมพานต์ น้ำในแม่น้ำนั้นมีสีเขียว
เป็นน้ำอันละเอียดยิ่ง แม้แต่ขนหางนกยูงตกลงไปก็ต้องจมทั้งนั้น จึงได้นำ
ว่า แม่น้ำสีทา แปลว่า แม่น้ำจม ๆ ทริมฝั่งแม่น้ำสีทานั้น มีพวกดาบสอยู่เป็น
อันมาก พวกดาบสนั้นมีกำหนดหมั่นองค์ ล้วนแต่ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ทั้ง
นั้น ดาบสพวกนั้น ได้ไปเสวยอาหารที่อุตตรกรูทวีปบ้าง ได้นำเอาผลหัว
ใหญ่ และผลไม้ซึ่งมีรสอร่อยอื่น ๆ มาจากป่าหิมพานต์บ้าง ได้เที่ยวมาตามชมพู่
ทวีปบ้าง มีอยู่องค์หนึ่งที่ไม่ให้รสอาหารครอบงำ ได้ยับยั้งอยู่ด้วยความสุขอัน
เกิดจากฌาน ๆ ในกาลครั้งนั้น มีดาบสคนหนึ่งได้มาถึงเมืองพาราณสีโดยทาง
อากาศ แล้วลงเที่ยวเดินบิณฑบาต ไปถึงประตูเรือนแห่งราชปุโรหิตของพระ
เจ้าพาราณสี ๆ ราชปุโรหิตของพระเจ้าพาราณสีนั้น ได้เลื่อมใสในความสงบ
เสงี่ยมของดาบสนั้น จึงได้นำไปที่เรือนของตน ให้ฉันอาหารแล้วให้พักอยู่ ๒-๓

วัน พอลคนเคยเข้าถามว่า พระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่ไหน ฯ เมื่อดาบสนั้นบอกให้ทราบ
 ก็ถามว่า พระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่ไหนแต่คนเดียว หรือมีผู้อื่นอีก ฯ ดาบสนั้นตอบว่า
 ทำไมจึงถามอย่างนี้ ในที่นี้มีฤๅษีตบหม่นองค์ ชั่งล้วนแต่ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘
 ทั้งนั้น ฯ ราชปุโรหิตนั้นได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็มิจัดน้อมไปในการบรรพชา จึงกล่าว
 ว่า ขอให้พระผู้เป็นเจ้านำข้าพเจ้าไปบรรพชาด้วยเถิด ฯ ดาบสนั้นตอบว่า
 ท่านเป็นราชปุโรหิต เราไม่อาจให้บรรพชาได้ ฯ ปุโรหิตนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น
 ข้าพเจ้าจักทูลลาพระราชาสืบในวันพรุ่งนี้ ขอให้พระผู้เป็นเจ้ามาในที่นี้อีก ฯ
 ดาบสนั้นก็รับถ้อยคำ แล้วราชปุโรหิตนั้นก็ไปเฝ้าพระราชารายาทูลว่า ข้าพระ
 องค์มีความประสงค์จะบรรพชา ฯ พระราชารายาตรัสถามว่า เพราะเหตุไร ท่าน
 อาจารย์จึงจะบรรพชา ฯ กราบทูลว่า เพราะเหตุที่ข้าพระองค์ได้เห็นโทษใน
 กามารมณ์, ได้เห็นอนิสสสในการออกจากกามารมณ์ ฯ พระราชารายาตรัสว่า ถ้า
 อย่างนั้นจงบรรพชา แต่เมื่อบรรพชาแล้วจงมาเยี่ยมข้าพเจ้าด้วย ฯ ปุโรหิตทูล
 รับว่า พระเจ้าข้า แล้วก็ถวายบังคมลากลับไปมอบทรัพย์สินสมบัติให้บุตรภรรยา
 แล้วก็ถือเอาบริวารของบรรพชิต นุ่งธำมาศของดาบสน้อย ฯ ดาบสนั้นก็มา
 โดยทางอากาศเข้าไปในภายในพระนคร แล้วเข้าไปที่บ้านของปุโรหิตนั้น ฯ ปุโรหิต
 ก็ถวายอาหารโดยการเคารพ แล้วถามว่า ข้าพเจ้าควรทำอย่างไรต่อไป ฯ ดาบส
 นั้นก็นำปุโรหิตนั้นไปนอกพระนคร แล้วจับมือปุโรหิตนั้นไว้ พาไปด้วยอาณูภาพ
 ของตน แล้วให้บรรพชาในที่นั้น รุ่งเช้าขึ้นก็ไปหาอาหารมาให้ฉัน แล้วบอก
 การเจริญกสิณให้ ฯ ดาบสโหม่นนั้นก็สำเร็จอภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ในไม่ช้า
 แล้วก็ไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยตนเอง ฯ ต่อมาภายหลังจึงนึกขึ้นได้ว่า เราได้ให้
 ปฏิญาณแก่พระเจ้าพาราณสีไว้ว่า บรรพชาแล้วจักไปเยี่ยมพระองค์ นึกขึ้นได้อย่าง
 นั้นแล้ว จึงไปสู่เมืองพาราณสีโดยทางอากาศ และลงเที่ยวบิณฑบาตไปจนถึงประตู
 พระราชวัง ฯ พระเจ้าพาราณสีได้ทรงพบเห็นก็ทรงจำได้ จึงนิมนต์เข้าไปใน
 พระราชวัง ทรงกระทำสักการบูชา แล้วตรัสว่า พระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่ไหน ฯ
 ถวายพระพรว่า อยู่ตรมแม่น้ำสทาอันไหลผ่านภายในภูเขาทอง ในป่าหิมพานต์
 ด้านทิศอุดร ฯ ท้าวเธอจึงตรัสถามต่อไปว่า พระผู้เป็นเจ้าอยู่ที่นี่แต่องค์เดียว
 หรือมีผู้อื่นอีก ก็ถวายพระพรตอบว่า มีฤๅษีอยู่ตบหม่นองค์ ชั่งล้วนแต่ได้

อภิญญา ๕ สมบัติ ๘ ทั้งนั้น พระเจ้าพาราณสีได้ทรงสดับดังนั้นแล้ว ก็มหาราช
 ประสงค์จะถวายอาหารทานแก่ฤๅษีเหล่านั้น จึงตรัสชวนว่า ข้าพเจ้าอยากถวาย
 ทานแก่ฤๅษีเหล่านั้น ขอพระผู้เป็นเจ้าจงนำมาในทันที ๑ คาบสนันตอบว่า ฤๅษี
 เหล่านั้นไม่ติดอยู่ในรสอาหาร อาตมาไม่อาจนำมาในทันทีได้ จึงตรัสว่า ข้าพเจ้า
 จักได้ถวายทานแก่ฤๅษีเหล่านั้น ก็เพราะอาศัยพระผู้เป็นเจ้า ขอพระผู้เป็นเจ้าจง
 บอกอุบายให้แก่ข้าพเจ้าในบัดนี้ ๑ คาบสนันจึงว่า ถ้ามหาบพิตรมหาราช-
 ประสงค์จะทรงบริจาคทานให้แก่ฤๅษีเหล่านั้น จงเสด็จออกจากพระนครไปประทับ
 ยอธรมแมนาสถานนั้น ก็จะได้ทรงบริจาคทานดังพระราชประสงค์ ๑ พระเจ้า
 พาราณสีก็ทรงรับว่า ดีละ แล้วโปรดให้จัดเครื่องอุปกรณ์ทั้งปวง พร้อมทั้ง
 จตรงค์เสนาเสด็จออกจากพระนคร ไปจนถึงที่สุดพระราชอาณาเขตของพระองค์
 แล้วคาบสนันก็นำไปทรมแมนาสถานที่ด้วยฤๅษีเหล่านั้น แล้วให้ตั้งพลับพลาอยู่
 ที่ริมแมนาสถานที่ ถวายพระพรว่า ขอมหาบพิตรจงอย่าประมาท แล้วก็ไปสั-
 ทออยู่ของตนโดยทางอากาศ รุ่งเช้าขึ้นก็กลับมาที่นั้นอีก ๑ พระเจ้าพาราณสีได้
 ถวายอาหารแก่คาบสนันแล้วตรัสสั่งว่า พรุ่งนี้เช้าขอให้พระผู้เป็นเจ้านำฤๅษีทั้ง
 หมื่นองค์มาในทันที ๑ คาบสนันรับว่า ดีละ แล้วก็แจ้งแก่ฤๅษีทั้งหลายในเวลาไป
 เทียวภิกขาจารในวันรุ่งขึ้นว่า พระเจ้าพาราณสีมีพระราชประสงค์จะถวายภิกขาหาร
 แก่ท่านทั้งหลาย เวลานี้ท่านเธอได้ประทับยอธรมแมนาสถาน ได้ขอให้
 นิมนต์ท่านทั้งหลายไปรับภิกขาหารในที่นั้น ๑ ฤๅษีเหล่านั้นก็รับว่า ได้ แล้วก็
 พากันไปโดยทางอากาศ ไปลงในที่ใกล้กองทัพนของพระราช ๑ พระราชาก็
 เสด็จออกไปต้อนรับ นิมนต์ให้เข้าไปฉันภายในกองทัพ ทรงทำอย่างนั้นมา
 เป็นเวลานาน แล้วจึงได้สร้างพระนครขึ้นในสถานนั้น เป็นอันว่าพระเจ้า
 พาราณสีนั้น ได้ถวายทานแก่ฤๅษีหมื่นองค์ อย่างจนตลอดหมื่นปี

เมื่อท้าวโกสีย์เทวราชทรงเล่าเรื่องอย่างนั้นจบลงแล้ว จึงตรัสแก่พระเจ้า
 เนมิราชว่า พระเจ้าพาราณสีในคราวนั้นไม่ใช่ผู้อื่น คือ ข้าพเจ้าเอง ๑ ข้าพเจ้า
 เป็นผู้ประเสริฐด้วยการให้ทาน ได้ให้มหาทานแล้วแต่ไม่อาจล่วงเสียบซึ่งเขตโลก
 ขึ้นไปเกิดในพรหมโลกได้ ๑ ส่วนพวกฤๅษีที่บริโภคน้ำของข้าพเจ้านั้น ได้
 ล่วงเขตโลก ขึ้นไปเกิดในพรหมโลกได้ เป็นอันว่า การประพฤติกุศลกรรมมีผล

มากอย่างนี้ ๆ เมื่อท้าวโกสีย์ตรัสดังนี้แล้ว ก็ได้ทรงแสดงคุณของฤษีเหล่านั้น ว่า ฤษีเหล่านั้นเป็นผู้ประกอบด้วยความสำรวมกาย วาจาใจ เป็นผู้ฝึกฝนกาย วาจา ใจ เป็นผู้ทำสังขารอันเยือกเย็น เป็นผู้ละเสียบางหมอยแต่ผู้เดียว เป็นผู้จิตตั้งมั่น ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติฤษีเหล่านั้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ไม่เห็นแก่ชาติตระกูลหรือรูปร่างผิวพรรณอย่างไร เพราะข้าพเจ้าเห็นว่า บุคคลทั้งปวง ล้วนแต่ได้คิดได้ชั่วเพราะกรรม ล้วนแต่มีกรรมเป็นทพทงน ผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ก็ตกนรก ผู้ประพฤติชอบธรรม ก็บริสุทธ ดังน

ครั้นท้าวโกสีย์ทเวราชตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสต่อไปว่า การประพฤติพรหมจรรย์ คือ การรักษาศีลเป็นของมีผลมากกว่าการให้ทานก็จริง แต่ว่าทานและศีลทั้ง ๒ นั้น เป็นมหาปริสวิตก เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จงอย่าประมาณในทานและศีลทั้ง ๒ จงให้ทานและรักษาศีล ดังนี้แล้วก็เสด็จกลับสู่ที่ประทับของพระองค์

เมื่อพระพุทธองค์จะทรงประกาศเนื้อความนี้ให้แจ่มแจ้ง จึงตรัสว่า ครั้นท้าวสมณทเวราช ได้ทรงประกาศคำสั่งสอนแก่พระเจ้าวิเทหนคร ดังนี้แล้วก็เสด็จกลับสู่สวรรค์ ดังนี้

ในลำดับนั้น หม่อมเทพยเจ้าจึงทูลถามท้าวสักกเทวราชว่า ข้าแต่ महाराज เจ้าคุณเหมือนพระองค์ไม่ปรากฏอยู่ในหนเมอกน มีไข้หรือ พระองค์เสด็จไปที่ไหน พระเจ้าข้า ๆ ตรัสตอบว่า ความสงสัยอันใดได้เกิดขึ้นแก่พระเจ้าเนมิราช ในกรุงมิลลา เราได้ไปแก้ความสงสัยของพระเจ้าเนมิราชแล้วกลับมา คือ พระเจ้าเนมิราชซึ่งเป็นนักปราชญ์ ต้องการบุญกุศลนั้น พระองค์ได้ทรงบริจาคมหาทานและรักษาศีลเสมอมา แต่มาเกิดสงสัยว่า ทานกับศีลข้างไหนจักมีผลมากกว่ากัน เราจึงได้ลงมาแก้ความสงสัยอันนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงสรรเสริญพระเจ้าเนมิราชต่อไป

เมื่อพวกเทพยเจ้าทั้งหลาย ได้ฟังพระคุณสมบัติของพระเจ้าเนมิราชแล้ว ก็มีความประสงค์จะใคร่เห็น จึงกราบทูลกันว่า พระเจ้าเนมิราชนั้นเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้าทั้งหลาย พวกข้าพเจ้าได้ทพยสมบัติเช่นนี้ ก็เพราะอาศัยตั้งอยู่ในโอวาทของพระเจ้าเนมิราช พวกข้าพเจ้าใคร่อยากจะได้เห็น ขอได้โปรดให้นำเสด็จ

มาโนทัศน์ ๆ ท้าวโกสยจิงตรัสสั่งมาตลีเทพสารถึงว่า นี่แน่ะมาตลี เจ้าจงเที่ยว
 เวชยันตรถ ไปทัมถิลานคร อัญเชิญพระเจ้าเนมิราชมาโนทัศน์ ๆ มาตลีเทพสารถึง
 รับแหวนบัญชาแล้ว ก็ขับเวชยันตรถลงมา เวลาที่ขับเวชยันตรถลงมานั้น สิ้นเวลา
 หนึ่งเดือนในมนุษย์จึงถึงเมืองมถิลามหานคร ในวันนั้น เป็นวันอุโบสถ ๑๕ คำ
 เป็นวันที่พระเจ้าเนมิราชทรงสมათานอุโบสถแล้ว ประทับตากอากาศอยู่บนปราศ
 ปราสาทด้านทิศบูรพา ทรงพิจารณาตีสของพระองค์ อยู่ในหว่างท่ามกลาง
 อำมาตย์ ชาวเมืองที่ได้แลเห็นเวชยันตรถปรากฏขึ้นมาดั่งนั้น ต่างก็พูด
 กันเชิงแซ่ว่า นี่เป็นสิ่งใดแน่ ต่อเมื่อเวชยันตรถซึ่งเทียมด้วยม้าสินธพพ่นหนึ่ง
 ลงมาใกล้เข้า จึงได้รู้กันว่าเป็นรถทิพย์ แล้วกล่าวกันว่า รถทิพย์นี้คงจะมารับ
 พระราชาของเรา เพราะพระราชาของเราเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ๆ ในขณะนั้น
 มาตลีเทพสารถึง ก็นำเอาเวชยันตรถลงมาพักไว้ตรงสี่หับญชร ช่องพระแกล
 ปราสาท หันหน้ารถกลับไปทางสวรรค์แล้วทูลเชื้อเชิญพระเจ้าเนมิราชว่า ข้าแต่
 มหาราชเจ้า ขอพระองค์จงขึ้นทรงรถนี้เถิด พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ พร้อมทั้ง
 พระอินทร์ ได้ประชุมกันอยู่ที่สุทธมาเทวสภา กำลังใคร่จะเห็นพระองค์อยู่
 พระเจ้าข้า

พระเจ้าเนมิราชได้ทรงสดับดังนั้นแล้ว ก็ทรงพระดำริว่า เราจักได้เห็น
 เทวโลกที่เรายังไม่เคยเห็น มาตลีได้ส่งเคราะห์เราแล้ว เราจะต้องไป จึงตรัสสั่ง
 พวกอำมาตย์ราชบริวารว่า ไม่ช้าเราจะกลับมา พวกท่านจงอย่าประมาท จงพากัน
 ทำบุญมีทานเป็นต้น ตรัสสั่งดังนั้นแล้วก็เสด็จขึ้นทรงเวชยันตรถ ๆ มาตลีเทพสารถึง
 จึงทูลถามว่า จะให้หม่อมฉันนำพระองค์ไปทางไหนก่อน จะให้นำไปในทาง
 อันเป็นที่อยู่ของพวกทำบาป หรือจะให้นำไปในทางอันเป็นที่อยู่ของพวกทำบุญ
 ก่อนประการใด หม่อมฉันอาจนำไปได้ตามพระราชประสงค์ ๆ องค์พระเจ้า
 เนมิราชจึงทรงพระดำริว่า ที่ทั้ง ๒ นี้เรายังไม่เคยเห็นเลย เราจะต้องให้เห็นทั้ง
 ๒ แห่ง แล้วจึงตรัสว่า นี่แน่ะมาตลีเทพสารถึง เธอจงนำเราไปทั้ง ๒ ทาง ๆ
 มาตลีกราบทูลว่า จักนำพระองค์ไปในขณะเดียวกันทั้ง ๒ ทางนั้นไม่ได้ ขอ
 พระองค์จงตรัสบอกว่าจะให้นำเสด็จไปทางไหนก่อน จะให้นำเสด็จไปทางที่อยู่ของ
 พวกทำบาปซึ่งเรียกว่านรก หรือจะให้นำเสด็จไปทางที่อยู่ของพวกทำบุญ ซึ่ง

เรียกว่าสวรรค์ก่อนประการใด ๆ พระเจ้าเนมิราชจึงทรงพระดำริว่า อันสวรรค์นั้นเราจะคงได้ไปเป็นแน่ เพราะฉะนั้น เราจะไปตุนรกก่อน แล้วจึงตรัสสั่งมาตลีว่า นี่แน่ะมาตลี เราอยากเห็นนรกก่อนเป็นทอຍของพวกทำบาป เชิญนำเราไปตุนรกก่อน ดังนี้ ของตเนอความในกัณฐนีไว้เพียงเท่านั้น.

เอว้ กัม ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐนี ๑๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช

อุตสฺส เวตรณํ นที ตาว ทสฺเสสสี ฯ คมตฺถํ ปกาเสนฺโต สคฺกา อาหาติ
ณ บัตถํ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐนี ๑๘ ว่าด้วยเนมิราช
จริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คํานึความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนา
นั้นว่า ในลำดับนั้น มาตลีเทพสารก็ได้้นำพระเจ้าเนมิราชไปทอดพระเนตร
เวตรณํที่นรก ฯ เมื่อสมเด็จพระบรมนาถศาสดา จะทรงประกาศเนอความ
นี้ให้แจ้ง จึงได้ตรัสว่า มาตลีเทพสารก็ได้แสดงเวตรณํที่นรก อันข้ามได้ยาก
อันเม่นาคือคพล่าน อันประกอบด้วยน้ำเสบนํ้าเค็ม มีนํ้าอันร้อน มีเปลวตั้งเปลว
ไฟ ดังนี้ ฯ พระพุทธพจน์มีคำอธิบายว่า มาตลีเทพสารได้ฟังพระราชประสงค์
ของพระเจ้าเนมิราชแล้ว ก็ขับเวชยันตรถม้าหน้าไปทางนรก ได้แสดงเวตรณ-
มนํที่นรก อันเกิดขึ้นด้วยอุตุซึ่งมีกรรมเป็นปัจจัยก่อน ให้พระเจ้าเนมิราช
ได้ทอดพระเนตรเห็นพวกนายนิรยบาล คือ พวกรักษานรกในเวตรณํที่นรกนั้น ถือ
อาวุธต่าง ๆ มีดาบ หอก โคมร และสวํน ไม้ค้อน เป็นต้น อันลูกเป็น
เปลวเพลิงแล้วประหารทมิฬแห่ง โยบตี ซึ่งสัตว์นรกทั้งหลาย ฯ สัตว์นรกเหล่า-

นั้น เมื่อไม่อาจทนทุกข์อันนั้นได้ ก็ตกลงไปในแม่น้ำ ฯ แม่น้ำนั้นเต็มไปด้วย
 เครือหวาย อันมีหนามแข็งคม มีประมาณดังเหล็กสวาน ฯ สัตว์นรกเหล่านั้น
 ได้ตกอยู่ในแม่น้ำดังหลายพันปี ได้มีร่างกายขาดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ อยู่
 หนามหวายอันแข็งคม ซึ่งลูกเป็นเปลวเพลิง ฯ ภายใต้หนามหวายอันแข็งคม
 นั้น มีหลาวเหล็กแดงประมาณเท่าลำตาล บักอยู่ส้างสลอน ฯ พวกสัตว์นรก
 คิดหนามหวายอยู่ตลอดกาลนาน จึงได้หลุดพลัดลงไปถูกหนามเหล็ก บักเสียบ
 อยู่กับหลาวเหล็ก เหมือนกับปลาที่ถูกครกย่อยไว้ หลาวเหล็กเหล่านั้นก็ลูก
 เป็นเปลวเพลิง พวกตัวสัตว์นรกก็ลูกแดงเป็นเปลวเพลิง ฯ ภายใต้หลาวเหล็ก
 นั้นลงไป ก็มีในบัวเหล็กแดงอันแข็งคมลูกเป็นเปลวเพลิงอยู่ข้างล่าง ฯ เวลา
 สัตว์นรกเหล่านั้นพลาดจากหลาวเหล็กลงไป ก็ตกลงไปติดอยู่ที่ใบบัวเหล็กแดง
 ได้รับทุกข์เวทนาตลอดกาลนาน แล้วตกลงไปในน้ำแสบ น้ำเค็ม น้ำแสบ น้ำ
 เค็มนั้นก็ลูกเป็นเปลวเพลิง ตัวสัตว์นรกก็ลูกเป็นเปลวเพลิง มีคว้นพลุ่งขึ้น ส่วน
 ภายใต้น้ำนั้นลงไปพ้นข้างล่างนั้น ดาษไปด้วยเหล็กอันแข็งคม ฯ สัตว์นรก
 เหล่านั้นคิดกันว่า ข้างล่างจะเป็นอย่างไรหนอ จึงได้พากันดำลงไป เวลา
 ดำลงไปก็มีตัวขาดเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่อยู่ ที่ปลายเหล็กอันแข็งคม เมื่อสัตว์นรก
 เหล่านั้นไม่อาจทนต่อทุกข์อันใหญ่นั้นได้ ก็ร้องด้วยเสียงอันดัง ฯ สัตว์นรกเหล่านั้น
 ลอยวนไปตามกระแสน้ำบ้าง ลอยทวนกระแสน้ำบ้าง ฯ พวกนายนิรยบาล
 ซึ่งยืนอยู่ริมฝั่ง ก็แทงด้วยหอกแหลนหลาวเหมือนกับแทงปลา ฉะนั้น ฯ
 สัตว์นรกเหล่านั้นก็ได้รับทุกข์เวทนาอย่างร้ายแรงระงมไป แล้วพวกนายนิรยบาล
 ก็เกี่ยวลากขึ้นมา ด้วยเบ็ดเหล็กอันลูกเป็นเปลวเพลิง แล้วให้นอนลงกับแผ่น
 เหล็กแดง กรอกน้ำเหล็กแดงเข้าปาก

เมื่อพระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตร เห็นสัตว์นรกทั้งหลายได้รับทุกข์เวทนา
 ใหญ่ ในเวตรณีนรกแล้ว ก็ทรงสะดุ้งตกพระทัย ได้ตรัสถามมาตลีเทพสาร
 ว่า สัตว์นรกเหล่านั้นได้ทำบาปกรรมอะไรไว้ ฯ มาตลีเทพสารก็ตอบว่า
 ข้าพระองค์ขอทูลตามกรุ คือ สัตว์นรกเหล่านั้น เมื่อชาติเป็นมนุษย์อยู่ ได้เป็น
 ผู้กำลั้มาก ได้เบียดเบียนผู้กำลั้น้อย ได้ทำแต่กรรมอันชั่วช้า จึงได้มา

ถามมาตลีว่า พวกที่มีตัวถูกเป็นเปลวเพลิงเหยียบคอย่นบนแผ่นเหล็กแดงนี้ ถูก
 โขยด้วยก้อนเหล็กแดง เราเห็นแล้วเรารู้สึกสะดุ้งกลัวมาก เราขอถามท่านว่า
 พวกนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ จึงได้มาตกนรกนี้ ฯ มาตลีเทพสารธิกราบทูลว่า
 เมื่อชาติก่อนพวกนี้ได้เบียดเบียนคำว่า ชนรชาติหญิงชายด้วยเจตนาอันร้ายกาจ
 เวลาตายแล้วจึงได้มาตกในอภยวันรณนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นกราบทูลดังนี้แล้วจึงได้ขยับรถต่อไป ให้พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตร
 อังคารกาสุรณ คือ นรกอันเต็มไปด้วยถ่านเพลิง ฯ พวกสัตว์นรก ซึ่ง
 ถูกพวกนายนิรยบาลสับฟันด้วยอาวุธเหล็กแดง แล้วก็ตกไปในหลุมถ่านเพลิง
 จมลงไปในหลุมถ่านเพลิงจนกระทั่งถึงสะเอว แล้วพวกนายนิรยบาลก็ตักเอาถ่าน
 เหล็กแดง ด้วยกระเช้าเหล็กใหญ่ ๆ เทรตศีรษะลงไปอีก ฯ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้น
 ไม่อาจทนทานได้ ก็ร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา ฯ พระเจ้าเนมิราชจึงตรัสถามว่า
 พวกนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ฯ มาตลีกราบทูลว่า พวกนี้ได้กินของเรื้อไร
 ซึ่งหลอกลวงเขามาว่าจักให้ทาน จักทำการบูชา จักสร้างวิหาร ไว้แต่เมื่อชาติ
 เป็นมนุษย์ เมื่อเรื้อไรเขาได้มาแล้ว ก็นำมาใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวเสีย เวลา
 ตายแล้วจึงได้มาตกนรกถ่านเพลิงเช่นนี้

ครั้นมาตลีเทพสารธิกราบทูลดังนี้แล้ว ก็ขยับรถต่อไปให้พระเจ้าเนมิราช
 ได้ทอดพระเนตรเห็นโลหกมกนรก คือ นรกหม้อทองแดง อันเต็มไปด้วยน้ำ
 ทองแดง ซึ่งมีพวกสัตว์นรกถูกพวกนายนิรยบาลจับขาคันให้ศีรษะลง แล้ว
 โยนลงไปในหม้อทองแดงอันเดือดพล่าน ฯ พระเจ้าเนมิราชได้ทศนาการแล้ว
 จึงตรัสถามว่า พวกนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ฯ มาตลีกราบทูลว่า พวก
 นี้ได้เบียดเบียนขู่เข็ญสมณพราหมณ์ไว้แต่เมื่อเป็นมนุษย์ พระเจ้าข้า

กราบทูลดังนี้แล้วจึงขยับต่อไปข้างหน้า กระทั่งถึงนรกน้ำร้อน ฯ สัตว์นรก
 ในนรกน้ำร้อนนั้น ถูกพวกนายนิรยบาลพันธอด้วยเชือกเหล็กแดง แล้วคดให้หน้า
 คว่ำลงไป แล้วตั้งคอแหวนขึ้นมากรอกด้วยน้ำร้อนลวกด้วยน้ำร้อน ฯ พระเจ้าเนมิราช
 ได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสถามว่า พวกนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ฯ
 มาตลีกราบทูลว่า พวกนี้ได้จับเอานกมาลวกกลนถอนขนฆ่ากินเป็นอาหาร จึงได้
 มาทรมานอยู่ในน้ำเหล็กแดงอันตั้งอยู่ตลอดกาลเช่นนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นกราบทูลดังนี้แล้ว จึงขับรถต่อไปข้างหน้าจนกระทั่งถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง
ซึ่งคนารัณรมย์ ๆ พวกสัตว์นรกมีร่างกายอันเราร้อนด้วยเพลิง ไม่อาจอดกลั้น
ความกระหายน้ำได้ ก็วิ่งไปตามแฉ่นเหล็กแดง โดดลงไปในแม่น้ำนั้น ๆ ในทัน
ใดนั้น สองข้างฝั่งแม่น้ำนั้นก็กลายเปื้อนเปลวเพลิง ๆ น้ำนั้นได้กลายเป็นแกลบ
เป็นฟางลกรังโรจน์ ๆ เมื่อพวกสัตว์นรกนั้นไม่อาจอดกลั้นความกระหายน้ำได้
ก็เคี้ยวกินแกลบฟางอันลวกเป็นเปลวเพลิงนั้น ๆ แกลบฟางนั้นก็ไหม้ตลอด
ร่างกายทะลุลงไปยังล่าง ๆ เมื่อพวกสัตว์นรกนั้น ไม่อาจทนทุกข์อันนั้นได้
ก็ยกมือทั้ง ๒ ขนร้องไห้ ๆ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสถาม
ว่า พวกนี้ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ๆ มาตลีกราบทูลว่า เมื่อพวกนี้เกิดเป็น
มนุษย์ได้มีใจไม่บริสุทธิ์คิดคดโกง ได้เอาแกลบฟางปนกับข้าวเปลือก แล้วแจก
จ่ายขายกิน เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรกแกลบฟางเช่นนั้น พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น มาตลีเทพสารจึงขับรถต่อไป จนกระทั่งถึงนรกอีกแห่งหนึ่ง
ซึ่งมีพวกนายนิรยบาลไล่พวกสัตว์นรก เหมือนกับนายพรานไล่เนื้อแล้วห่มแหง
ข้างทั้ง ๒ ด้วยอาวุธนานาประการ มีดอกหลาวเป็นต้น ๆ ร่างกายของสัตว์นรก
เหล่านั้น ก็ทะลุเป็นช่องน้อยช่องใหญ่ เหมือนกับแผลเก่าฉะนั้น ๆ พระเจ้า
เนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นแล้วจึงตรัสถามว่า พวกนี้ถูกแทงด้วยดอก แผลน
หลาว เช่นนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ๆ มาตลีกราบทูลว่า เมื่อพวกนี้เป็น
มนุษย์อยู่ ได้ทำอหิณนาทาน ถือเอาของที่มีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณ ซึ่งเจ้าของ
ไม่ให้ คือ ข้าวเปลือก ทรัพย์สิน เงินทอง แปะแกะ ไม้สุมกร ข้างม้า โคกระบือ
เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรก ดอกหลาว เช่นนี้ พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น มาตลีเทพสารจึงขับรถต่อไปจนกระทั่งถึงนรกอีกแห่งหนึ่ง ซึ่ง
มีพวกนายนิรยบาลมัดคอสัตว์นรกด้วยเชือกเหล็กแดงใหญ่ ๆ จดราฆ่าให้ล้มลง
บนแผ่นเหล็กแดง แล้วสับฟันด้วยอาวุธต่าง ๆ ๆ พระเจ้าเนมิราชจึงตรัสถามว่า
พวกนี้ ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ๆ มาตลีกราบทูลว่า ตามที่ข้าพระองค์มีมาว่า
พวกนี้เมื่อชาติเป็นมนุษย์อยู่ ได้เป็นคนฆ่าแพะ แกะ ไม้ สุมกรขาย มาแหว
เบือปลาขาย มากระบือขาย เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรก ถูกสับด้วยอาวุธ
ต่าง ๆ เช่นนี้ พระเจ้าข้า

กราบทุลคังแล้ว จึงได้ขับรถต่อไปจนกระทั่งถึงนรกอีกแห่งหนึ่งซึ่งเต็มไปด้วยมูตรกุฏ เพราะสัตว์ในนรกนั้น ได้กินมูตรกุฏเป็นอาหาร ฯ นรกนั้นเต็มไปด้วยมูตรกุฏ มีกลิ่นอันเหม็นร้ายกาจ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็น จึงตรัสถามถึงบาปกรรมของสัตว์นรกเหล่านั้น ฯ มาตลีเทพสารก็กราบทูลว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่อก่อนได้ทำทุกข์ให้เกิดแก่ผอง ได้เบียดเบียนผอง มีมิตรสหายเป็นต้น เป็นต้น ไม่รู้จักคุณของมิตรสหาย ได้กินอยู่หลับนอนที่บ้านเรือนของมิตรสหายแล้ว ก็ยังคิดคดต่อมิตรสหาย ได้รับสินจ้างรางวัลแล้วทำความทุกข์ให้เกิดแก่มิตรสหาย เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรก อันเต็มไปด้วยมูตรกุฏอันน่าเกลียดร้ายกาจเช่นนั้น เป็นต้น

มาตลีกราบทูลดังนี้แล้ว จึงขับรถต่อไปให้พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นนรกอันเต็มไปด้วยโลหิต ฯ นรกนั้นมีพวกสัตว์นรก ซึ่งทนอดอยากไม่ได้ ก็ได้กินโลหิตและหนองเป็นอาหาร ฯ พระเจ้าเนมิราชจึงตรัสถามถึงบาปกรรมว่า พวกมันได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ฯ มาตลีกราบทูลว่า เมื่อพวกมันเกิดเป็นมนุษย์อยู่นั้น พวกมันได้ฆ่ามารดาบิดาได้ฆ่าพระอรหันต์ได้ เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรก ได้ทนทุกข์ทรมานด้วยการกินเลือดและหนองอันเหม็นเน่าร้ายกาจเป็นอาหารเช่นนั้น พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีกราบทูลดังนี้แล้ว จึงได้ขับรถต่อไปจนกระทั่งถึงนรกอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ข้างหน้า ฯ พวกนายนิรยบาลในนรกนั้น ได้เกี่ยวลนของสัตว์นรกด้วยเบ็ดเหล็กแดงเท่าลำตาล ดึงลากออกมา ทำให้สัตว์นรกล้มลงกับแผ่นดินเหล็กแดง แล้วแล่นหางออกเหมือนกับแล่นหางโค สัตว์นรกเหล่านั้นก็ดิ้นเหมือนกับปลาที่ถูกจับโยนขึ้นบนบกฉะนั้น ฯ เมื่อสัตว์นรกเหล่านั้นไม่อาจทนทุกข์นั้นได้ ก็ร้องให้ด้วยเสียงอันดัง ฯ พระเจ้าเนมิราชจึงตรัสถามถึงบาปกรรมว่า พวกมันได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ฯ มาตลีกราบทูลว่า เมื่อพวกมันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในชาติก่อนนั้น ได้กินสินบน แล้วตราขายของให้ตกราคา ฯ ราคาขางม้า โคกระบือ และสิ่งของอื่น ๆ ที่เขานำมาขายให้แก่หลวงนั้น หรือที่จะนำมาขายให้แก่ผองนั้น เมื่อมีผู้ใดติดสินบนแล้วทำให้เสียราคา ส่วนวาจานั้นดี แต่การทำนั้นโกง เวลาตายแล้ว จึงได้มาตกนรกอันถูกลากด้วยเบ็ดเหล็กแดงเช่นนั้น พระเจ้าข้า ฯ ของดเนอความขางหน้าไว้เพียงเท่านั้น เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๙

คัมภีร์ขนทนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช

ปุโรโต รติ เปเสสิ ฯ ตตฺถ เนรยิกสตุตา ขลิตองฺคารปฺพนฺณ มหา
อาวาญฺเจ เต ฯ เต กิร วชฺ อปฺวิสณฺติโย กาโว วีย นิรยปาเลหิ นานาวุชานฺติ-

ณ บัดนี้ อาคตมาพจกได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๑๙ ว่าด้วยเนมิ-
ราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนนความตามเรื่องพระเจ้าเนมิราชตอนทอดพระเนตรนรกนั้นว่า มาตลี
เทพสารก็ได้ขับรถต่อไปข้างหน้า ฯ พวกสัตว์นรกในนรกนั้นได้พากันยืนจมอยู่ใน
หลุมใหญ่อันเต็มไปด้วยถ่านไฟแดง ฯ สัตว์นรกเหล่านั้นถูกพวกนายนิรยบาลแห่ง
ด้วยอาวุธต่าง ๆ เหมือนนายโคบาลแห่งฝูงโคซึ่งไม่เข้าคอกฉะนั้น แล้วพวกนาย
นิรยบาล ก็จับสัตว์นรกเหล่านั้นให้ม้เท้าขึ้นข้างบน มีศรยะลงข้างล่าง โยนลงไป
ในนรกนั้น ฯ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นพวกสัตว์นรกที่ถูกจับโยนลง
ไปในนรกเช่นนั้น จึงตรัสถามขึ้นว่า นารเหล่านั้นมีตัวถูกแทงทะลุปรุโปร่งมีโลหิต
ไหลโหมทั้งตัว มีตัวเปื้อนไปด้วยโลหิตและหนอง พากันร้องไห้ด้วยเสียงระงมไป
เหมือนกับฝูงโคที่เขาผูกไว้ในหลักที่จะฆ่าแล้ว เขาเชือดให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่
ฉะนั้น เราได้เห็นแล้วเกิดความสะดุ้งกลัว เรากล่าวว่า นารเหล่านั้นได้ทำบาปกรรม
สิ่งใดไว้ ฯ มาตลีเทพสารก็กราบทูลว่า ตามหทัยพระองค์มีว่า นารเหล่านั้นเมื่อ
เกิดเป็นมนุษย์อยู่ในชาติก่อนนั้น ได้ประพฤติดนเป็นนักเลงนอกใจสามี ทั้งสามี
ของตนเสียไปคบหาบุรุษอื่นทำให้ความชุ่มชื้นให้เกิดกับบุรุษอื่น ทั้งทำตนให้เป็นหญิง
นักเลงพนัน ครั้นตายแล้วจึงมาทนทุกข์อยู่ในนรกนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีเทพสารก็กราบทูลดังนี้แล้ว ก็ขับรถต่อไปถึงนรกข้างหน้า ฯ
พวกสัตว์ในนรกนั้น ยืนอยู่ในหลุมใหญ่อันเต็มไปด้วยถ่านเพลิงเหมือนกัน ถูก

พวกนายนิรยบาลแห่งคัวอวธต่าง ๆ เหมือนกับแห่งฝูงโคซึ่งไม่เข้าคอกฉะนั้น แล้วพวกนายนิรยบาลก็จับเท้าชนข้างบนเอาศีรษะพ่วงลงไปนรก ๆ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น จึงตรัสถามมาดลว่า พวกนี้ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ ๆ มาดลกราบทูลว่า เมื่อพวกนยังเป็นคนมนุษย์อยู่นั้น ได้ประทุษร้ายภรรยาของผู้อื่น คือ ได้เป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น เวลาตายแล้วจึงได้มาตกนรก พวกนี้ได้ทนทุกข์เวทนาอยู่ในนรกนตลอดกาลนาน สิ่งที่จะกางกั้นไม่ให้แก่พวกสัตว์นรก เพราะธรรมคาตพง ย่อมไม่มีแก่ผู้ทำบาป ผู้ทำกรรมของตนห้อมล้อมไว้ เพราะฉะนั้น พวกที่กระทำบาปไว้จึงได้มาประสบบาปเช่นนั้น พระเจ้าข้า

ครั้นมาดลเทพสารกราบทูลเสร็จอย่างนี้แล้ว จึงได้ขับรถต่อไป ได้แสดงนรกอันเป็นทรมกโหม้อยของหม่มจินาทิฏฐิ เวลาท้าวเชอตรัสถามว่า นนั้นะมาดล สัตว์นรกเหล่านั้นทั้งเล็กทั้งใหญ่ล้วนแต่ถูกกรรมกรรมรูปร่างอันพิลึกประหลาดทั้งนั้น เราได้เห็นแล้วก็เกิดความสะอิดสะเอียน เพราะพวกนี้ได้ทนทุกข์เวทนาอันเผ็ดร้อนกล้าแข็งยิ่งกว่าเราได้เห็นมาแล้วนั้น พวกนี้ได้ทำบาปกรรมสิ่งใดไว้ มาดลเทพสารกราบทูลว่า สัตว์นรกเหล่านั้นเมื่อชาติก่อนได้เป็นหม่มจินาทิฏฐิ คือ เห็นว่าการให้ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การค้ำบไม่มีผล การทำดีทำชั่วไม่มีผล มารดาไม่มีบิดาไม่มี สมณพราหมณ์ไม่มี ผู้เกิดแล้วโตขึ้นเองไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี พวกนี้ถ่อมมันตั้งมั่นแล้ว เวลาตายจึงได้มาทนทุกข์เวทนาอันกล้าแข็งอยู่ในนรกของพวกหม่มจินาทิฏฐินั้น พระเจ้าข้า

ในขณะนั้น หม่มเทพเจ้าในดาวดึงส์สวรรค์ซึ่งนั่งรอการมาของพระเจ้าเนมิราชอยู่ในสุทธรรมาเทวสภา ก็ยังอยู่ในที่นั้น ๆ ท้าวสักกเทวราชซึ่งเราทั้งหลายเรียกกันว่าพระอินทร์ ก็ทรงพิจารณาเห็นว่า เหตุใดมาดลจึงชักช้า ก็ทรงทราบวามาดลได้นำพระเจ้าเนมิราชไปทอดพระเนตรนรกอยู่ จึงทรงพระดำริว่า เมื่อมาดลมาถึงแล้วจงตรัสถามว่า พระชนมายุของพระเจ้าเนมิราชซึ่งมีประมาณน้อยนักก็จักสิ้นไปก่อน นรกนั้นจักยังไม่สิ้นไป ทรงดำริดังนี้แล้วจึงตรัสใช้เทพบุตรองค์หนึ่งซึ่งมีความรวดเร็วมากกว่า เสด็จไปบอกมาดลให้นำพระเจ้าเนมิราชมาโดยเร็วพลัน ๆ เทพบุตรองค์นั้นรีบลงมาบอกมาดลว่า มาดลจึงกราบทูลพระเจ้าเนมิราชว่า ข้าแต่ महाराज เราไม่อาจจะชักช้าอยู่ได้ แล้วก็ได้แสดง

นรกเป็นอันมากในทิศทางสี่ ทวายเป็นพระเจ้าเนมิราชในขณะเดียวกัน แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ขอพระองค์ได้ทรงถามทอຍของแม่คนที่ทำบาปอย่างนี้ แล้วก็เป็นอันทรงทราบซึ่งคดีของผู้นั้นทำบาป ของผู้ไม่มีศัลก็ได้แล้ว บัดนี้หม่อมฉันจักต้องเชิญเสด็จพระองค์ให้ไปทรงชมทิพยสมบัติในสวรรค์

ครั้นกราบทูลดังนี้แล้ว ก็ขับรถม้าพาเนมิราชต่อเทวโลก ๆ เมื่อพระเจ้าเนมิราชเสด็จขึ้นไปถึงเทวโลกนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นวิมานแก้วมณีสงได้ ๑๒ โยชน์แห่งหนึ่ง วิมานแก้วมณีสงหลังนี้มียอดได้ ๕ ยอด ประดับด้วยเครื่องตกแต่งทั้งปวง ที่บริเวณวิมานนั้นมีสวนอุทยานและสระโบกขรณี มีต้นกล้วยพฤกษ์อยู่ล้อมรอบเป็นวิมานของนางวรรณเทพธิดา เป็นวิมานที่ตั้งอยู่ในอากาศ นางวรรณเทพธิดานั้น ได้นั่งอยู่ในภพวิมานมีหม่อมนางอุปสรบริวารพันหนึ่งห้อมล้อม แล้วเปิดช่องพระแท่นอันสำเร็จแล้วด้วยแก้วมณีสงออกไปในภายนอก ๆ เมื่อพระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสถามว่าวิมาน ๕ ยอดนี้ปรากฏขึ้นแก่เรา ๆ ในวิมาน ๕ ยอดนี้มีนารีนประดับด้วยดอกไม้มีอำนาจอันยิ่งใหญ่อยู่ข้างใน เราได้เห็นแล้ว เราเกิดความปลื้มใจ ๆ นารีนได้ทำความดีสิ่งใดไว้จึงได้มามีความสุขอยู่ในที่นี้ ๆ เทพสารณิกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า เมื่อก่อนนารีนได้เกิดเป็นลูกทาสของพราหมณ์คนหนึ่ง เขาได้เห็นแขกซึ่งมาถึงบ้านเรือน แล้วก็ต้อนรับด้วยความยินดีเหมือนกับมารดาเห็นบุตรจะนั้น ๆ เขาเป็นคนมีศีลธรรมอันดีจึงได้มามีความสุขอยู่ในวิมานนี้ ๆ คำที่กราบทูลนั้น มีความพิสดารออกไปว่า นางวรรณเทพธิดานั้น ได้เกิดเป็นลูกทาสของพราหมณ์คนหนึ่งในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ๆ พราหมณ์คนนั้นได้จัดสลากภัตรไว้ ๘ ที่สำหรับถวายภิกษุสงฆ์ แล้วสั่งภรรยาไว้ว่า จ้าเต็มแค้นไป เจ้าต้องถวายสลากภัตร ๘ สำหรับอันมีราคาสำหรับละหนึ่งกหาปณะแก่ภิกษุองค์หนึ่ง ๆ ทุกวันไป ๆ นางพราหมณ์นั้นเป็นภรรยาที่ปฏิเสชด้วยกล่าวว่า ธรรมดาภิกษุทั้งหลายย่อมเป็นนักเลงทั้งนั้น ฉันไม่อาจถวายได้ ๆ ภริยาของเขาก็ปฏิเสธเหมือนกัน ๆ เขาจึงถามทาสว่า เจ้าจักอาจถวายสลากภัตรแทนเราได้หรือไม่ ? ทาสก็ตอบว่าได้ แล้วก็ได้อัดข้าวต้ม ขนม ข้าวสวยเป็นต้นโดยเคารพ แล้วทำเป็นสลาก พอเห็นพระภิกษุสงฆ์มาถึงแล้วก็มณฑลขึ้นไปยังบนอาสนะ แล้วถวายทาน เขาทำอย่างนั้นเป็น

นิจกาล ทั้งเขาได้ให้ทานของเขาเองด้วย และเขาเป็นผู้มั่งมีอยู่ในศีล เป็นอันว่า เขามีทั้งทานทั้งศีลจึงได้มาเสวยสุขอยู่ในวิมานนี้

ครั้นมาตลีเทพสารได้กราบทูลดังนี้แล้ว ก็ขับรถต่อไป แสดงวิมานทอง ๑ หลัง ของโสณทินนเทพบุตรถวายแก่พระเจ้าเนมิราช ฯ พระบาทท้าวเธอได้ทอดพระเนตร เห็นสมบัติของเทพบุตรนั้นแล้ว จึงตรัสถามถึงบุรพกรรมของเข่ว่า นี่แนะนำมาตลี วิมานทอง ๑ หลังนมรมรุ่งเรืองดังดวงอาทิตย์ ตั้งอยู่ติดกันเป็นลำดับ มีเทพบุตร ผู้มั่งคั่งมาก ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับพร้อมทุกประการ ผู้พร้อมด้วยนารีบริวาร อยู่ในวิมานนี้ เราได้เห็นแล้วก็เกิดความยินดี เทพบุตรองค์นี้ทำความดี สิ่งใดไว้จึงได้มารื่นเริงอยู่ในวิมานนี้ ฯ มาตลีเทพสารได้กราบทูลว่า ข้าแต่ มหาราชเจ้า เมื่อก่อนเทพบุตรองค์นี้เป็นทานบดี มีชื่อว่าโสณทินนคฤหบดี ในนิคมแห่งหนึ่ง ซึ่งมีในแคว้นแคว้นกาลิ ในกรุงศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ โสณทินนคฤหบดีนั้นได้สร้างวิหารกุฏิขึ้น ๑ หลัง ถวายพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้บูชาภิกษุทั้งหลายซึ่งอยู่ในกุฏิทั้ง ๑ หลังด้วยปัจจัย ๕ ฯ คฤหบดีนั้นได้รักษาอุโบสถ และศีล ๕ เป็นนิจมา ได้ถวายข้าว น้ำ เครื่องนุ่ง เครื่องห่ม ทอผ้า ทนอม แก่ ภิกษุทั้งหลายด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ได้รักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ใน วัน ๑๕ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๘ ค่ำ เสมอไป พวกนั้นก็รักษาศีล ๕ อยู่ทุกเวลา คฤหบดีนั้นได้เป็นผู้ทานมัสถ้อย่างนี้ เวลาตายแล้วจึงได้มามีความสุขอยู่ในวิมานนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีเทพสารได้แจ้งบุญกุศลของโสณทินนเทพบุตรถวายพระเจ้าเนมิราช อย่างนั้นแล้ว ก็ขับรถเลยไป ได้แสดงวิมานแก้วผลึกถวายท้าวเธอ ฯ วิมานแก้ว ผลึกหลังนั้นสูงได้ ๒๕ โยชน์ ประกอบด้วยเสาแก้ว ๑ ประการ หลายร้อยเสา ประดับด้วยเรือนยอดหลายร้อยหลัง แขนงด้วยพวงกะดังล้อมรอบ มีธงทอง ธงเงินสล้างสลอน ประดับด้วยสวนดอกไม้อันวิจิตรรจนา มีทั้งสระโบกขรณี อันน่านรมย์ ห้อมล้อมด้วยนางเทพอัปสร ซึ่งล้วนแต่ฉลาดในการพ้อนรำขับร้อง ดัดสดเบาเป็นต้น ฯ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นแล้วก็มีพระราชหฤทัย ยินดี จึงตรัสถามถึงกุศลของเทพธิดาเหล่านั้นว่า นี่แนะนำมาตลี วิมานแก้วผลึก

หลังนั่งคางบึ้งนัก ก็เลื่อนไปด้วยเม่นางอัปสร รุ่งเรืองด้วยเรือนยอด ประกอบด้วยขำว้าและการเพ็ญรำขบร้องทุกประการ เราเห็นแล้วก็เกิดความปลื้มใจ นารีเหล่านั้นได้ทำความดีสิ่งใดไว้ ๆ มาตลีเทพสารก็กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เมื่อก่อนเทพธิดาเหล่านั้นได้เกิดเป็นอุบาสิกาอยู่ในเมืองพาราณสี ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้า ได้ชักชวนกันให้ทานและรักษาศีล เวลาตายแล้วจึงได้มาเกิดในวิมานนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นกราบทูลดังนี้แล้ว จึงขบรุดต่อไป ได้แสดงวิมานแก้วมณโฑหลังหนึ่ง ให้ปรากฏแก่พระเจ้าเนมิราช ๆ วิมานแก้วมณโฑหลังนั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่อันเสมอเป็นอันดี มีสวนสูงตระหง่านประหนึ่งว่าภูเขาแก้วมณโฑฉะนั้น วิมานแก้วมณโฑหลังนั้น ก็กกก้องด้วยการเพ็ญรำขบร้องดัดสวดเบา มีเหล่าเทพบุตรอันเป็นมากเล่นสนุกสนานอยู่ในที่นั้น ๆ พระเจ้าเนมิราชได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงได้ตรัสถามซึ่งกุศลของเทพบุตรเหล่านั้น ๆ คำถามนั้นว่า วิมานแก้วมณโฑหลังนี้ตั้งอยู่ในภาคพื้นมณโฑ มีกลองและตะโพน และการขบร้องดัดสวดอยู่ข้างในน่าปลื้มใจนักหนา เราไม่เคยได้เห็นหรือได้ยินซึ่งเสียงอันสนุกสนานอย่างนี้เลย เราได้เห็นแล้วก็เกิดความปลื้มใจ เทพบุตรเหล่านั้นได้ทำความดีอย่างไรไว้ ๆ มาตลีกราบทูลว่า เมื่อก่อนเทพบุตรเหล่านั้นได้เป็นอุบาสกผู้มีศีลอยู่ในเมืองพาราณสี ในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาได้พากันสร้างสวนดอกไม้และผลไม้ให้เป็นทาน สร้างบ่อน้ำให้เป็นทาน สร้างสะพานให้เป็นทาน ถวายเครื่องนุ่งห่มและอาหารทอຍให้ท่านพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ทั้งได้รักษาอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ในวัน ๑๕ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ เสมอไป ส่วนเวลานอกนั้นก็มีศีล ๕ เป็นนิจ เมื่อเขาสิ้นชีวิตแล้ว จึงได้มาเกิดในวิมานนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีเทพบุตรกราบทูลขแจ้งดังนี้แล้ว ก็ขบเวชยันตรุดต่อไป ได้แสดงวิมานแก้วผลึกอีกหลังหนึ่ง ถวายแก่พระเจ้าเนมิราช วิมานแก้วผลึกหลังนั้น ประดับด้วยเรือนยอดเป็นอนเนกตาสด้วยโกสมณา ๆ มีทั้งป่าไม้อันมีต้นไม้หนุม ๆ ซึ่งเลคดูแล้วน่าชื่นชใจ มีแม่น้ำไหลอยู่ล้อมรอบ ประกอบด้วยฝูงวิหคนานาประการ ห้อมล้อมด้วยนางอัปสรบริวาร ๆ พระเจ้าเนมิราชได้ทรงทศนาการแล้ว ก็มีพระหฤทัยผ่องแผ้วยินดี จึงตรัสถามถึงกุศลของเทพบุตรเหล่านั้นว่า

วิมานแก้วผลึกหลังนี้ เคลื่อนไปด้วยหมันวรี รุ่งเรืองด้วยเรือนยอด ประกอบด้วย
ข้าว น้ำ และการพ้อนรำขับร้องทุกประการ เราได้เห็นแล้วก็เกิดความชื่นบาน
สำราญใจ เทพบุตรองค์นี้ทำความดีสิ่งใดไว้ จึงได้มามีความสุขเช่นนั้น ๆ
มาตลีเทพสารถึกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า เทพบุตรองค์นี้ได้เกิดเป็นคฤหบดี
ขึ้นดีในการให้ทานคนหนึ่งในเมืองมิลลา ครั้นพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เขา
ได้สร้างสวนดอกไม้มงคลไม้ให้เป็นทาน ได้สร้างบ่อน้ำให้เป็นทาน ได้สร้างสะพาน
ให้เป็นทาน ได้ถวายปัจจัย ๔ แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา
ได้รักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ เสมอมา
ทั้งได้รักษาศีล ๕ อยู่เป็นนิจ ได้มีจิตมั่นอยู่ในทานและศีล มีการสำรวมกายวาจา
เรียบร้อยเสมอ ขึ้นดีในการให้ทานเสมอ เวลาตายจากชาตินี้ไปแล้ว จึงได้มา
ร่ำเรียนบันเทิงใจอยู่ในวิมานนี้ พระเจ้าข้า ของคนเฝ้าความขำขันไว้เพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๒๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเนมิราชจริยา เรื่องพระเจ้าเนมิราชชมสวรรค์

เอวมสุส เตน กคิ กมฺมึ อจฺจิกขิตฺวา รถิ เปเสตฺวา อปรมฺปิ ผลิก-
วิมานิ ทสฺสเสสฺสตี

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๐ ว่าด้วยเรื่อง
พระเจ้าเนมิราชชมสวรรค์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามเรื่องพระเจ้าเนมิราชว่า ครั้นมาตลีเทพบุตรทูลขแจ้งถึง
กุศลของเทพบุตรองค์ก่อน ดังที่แสดงมาแล้วในกัณฑ์ก่อนนั้น ถวายแก่พระเจ้า
เนมิราชแล้ว จึงขบถเลยไป ได้แสดงวิมานแก้วผลึกอีกหลังหนึ่ง ถวายให้

ท้าวเธอทอดพระเนตร ๑ วิมานแก้วผลึกหลังนั้น ยิ่งกว่าวิมานหลังก่อน ๆ เป็น
 วิมานที่ประกอบด้วยแนวหม้อไม้หนึ่ม ๆ อันสมบุรณ์ด้วยดอกผลนานาประการ ๑
 ท้าวเธอได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสถามถึงบุพพกรรมแห่งเทพบุตรองค์นั้น
 ว่า วิมานแก้วผลึกหลังนี้ มีรัศมีสว่างไสวเลื่อนไปด้วยหม้อนารทล้าเลิศไพโรจน์
 ด้วยเรือนยอด ประกอบด้วยขำวน้ำและการขับร้องทกประการ ทั้งมีแม่น้ำไหลล้อม
 รอบ ประกอบด้วยต้นไม้อันมีดอกต่าง ๆ กัน ต้นไม้เหล่านั้น คือ ต้นเกตุ ต้น
 มะขวิด ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นชมพู ต้นมะพลับ และต้นมะหาด ๑ ต้นไม้เหล่านั้น
 มีผลอยู่เป็นนิจ เราได้เห็นแล้วก็เกิดความปลื้มใจ เราขอถามท่านว่า เทพบุตร
 เจ้าของวิมานนี้ได้ทำความดีสิ่งใดไว้ ๑ มาตลีเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
 เทพบุตรเจ้าของวิมานนี้ได้เป็นกฤตหกตคนหนึ่งในมิตถิยานคร แคว้นแคว้นวิเทหะ ครั้ง
 พระกัสสปพุทธเจ้า เขาได้เป็นทานบดี ได้สร้างสวนดอกไม้ ผลไม้ ให้เป็นทาน
 ได้สร้างบ่อน้ำ สระน้ำ ให้เป็นทาน ได้สร้างสนามให้เป็นทาน ได้ถวายจีวร
 บิณฑบาต เสนาสนะ กิลาณบั้งจัญ แก่พระอรหันต์ทั้งหลายด้วยความเคารพด้วย
 จิตอันผ่องใส ทั้งได้รักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ทกวัน ๑๕ คำ ๑๕ คำ
 ๘ คำ และทุกปาฏิหาริย์นั้น เขาเป็นผู้มีความสำรวมดี มีการแจกแบ่งดี ๑
 ครั้นเขาทำบุญเหล่านั้นไว้แล้วก็ได้มาเสวยทิพยสมบัติอันนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นกราบทูลดังนี้แล้วก็ขับเวชยันตรถต่อไป ได้แสดงวิมานแก้วไพฑูรย์
 อีกหลังหนึ่งถวายแด่พระเจ้าเนมิราช ๑ พระบาทท้าวเธอได้ตรัสถามถึงบุพพกรรม
 ของเทพบุตรผู้เสวยทิพยสมบัติอยู่ในวิมานนั้นว่า วิมานแก้วไพฑูรย์หลังนี้มีรัศมี
 สว่างไสวประกอบด้วยภาคพื้นเป็นอันดี มีสวนสดเป็นอันดี มีทั้งเครื่องประโคมต่าง ๆ
 คือ เบ็ญมาง และตะโพน และการฟ้อนรำขับร้อง ซึ่งล้วนแต่มีเสียงไพเราะ
 เสนาะโสต อันเราไม่เคยได้เห็นได้ยินทั้งนั้น เราได้เห็นแล้วก็เกิดความปลื้มใจ ๑
 ดูก่อนมาตลีเทพสารถี เทพบุตรองค์นี้ได้ทำความดีสิ่งใดไว้ ๑ มาตลีเทพสารถีกราบ
 ทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เทพบุตรองค์นี้ได้เป็นกฤตหกตอยู่ในเมืองพาราณสี เขา
 ได้เป็นทานบดี สร้างสวน สระ บ่อน้ำ สะพาน ให้เป็นทานแก่สาธุชน
 ทั้งได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ กิลาณบั้งจัญ แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วย
 ความเลื่อมใสศรัทธา แล้วได้รักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ตลอดวัน

๑๔ คำ ๑๕ คำ ๑๖ คำ และตลอดปาฏิหาริย์ทั้ง ๕ ประจำเป็นนิจ เขา
มัจฉาอยู่ในทาน ศีล เขาจึงได้มีความสุขอยู่ในวิมานนี้ พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีเทพบุตร กราบทูลขานแจงกุศลกรรมของเทพบุตรองค์นั้นอย่างนั้นแล้ว
จึงขับเวชยันตรถต่อไป ได้แสดงวิมานทองอันมีรัศมีส่องสว่างอย่างแสงพระอาทิตย์
แรกอุทัย ถวายแก่พระเจ้าเนมิราช พระบาทท้าวเธอได้ทอดพระเนตรเห็นสมบัติ
ของเทพบุตรองค์นั้นแล้ว ก็มีพระราชหฤทัยผ่องแผ้วยินดี จึงตรัสถามถึงบุพกรรม
ของเทพบุตรองค์นั้นว่า วิมานทองหลังนี้ มีรัศมีดังดวงอาทิตย์แรกอุทัย เราได้
เห็นแล้วก็เกิดความปลื้มใจ เทพบุตรองค์นี้ทำความดีสิ่งใดไว้ จึงได้มารื่น
ริงอยู่ในวิมานนี้ ฯ มาตลีเทพสารทกราทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า เทพบุตรองค์
เมื่อชาติก่อนได้เป็นคฤหบดีอยู่ในกรุงสาวัตถี เขาได้เป็นทานบดี ได้สร้างสวน
สระ บ่อน้ำ สะพาน ไว้ให้เป็นทาน ทั้งได้ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลานปัจจัย แก่พระอรหันต์ทั้งหลายด้วยจิตผ่องใส และได้รักษาอุโบสถอันประกอบ
ด้วยองค์ ๘ ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๑๖ คำ และตลอดปาฏิหาริย์ ทั้งได้รักษา
ศีล ๕ ทุกเมื่อ เขาได้เป็นผู้มีความสำรวมดี มีการแจกแบ่งดี เขาจึงได้มีความสุข
รื่นริงอยู่ในวิมานนี้ พระเจ้าข้า

ในเวลาที่มาตลีเทพสารทแสดงวิมาน ๘ หลัง ถวายแก่พระเจ้าเนมิราช
ดังแสดงมา ท้าวสักกเทวราชก็ทรงพระดำริว่า มาตลีชักเข้าไปจึงตรัสใช้เทพบุตร
ที่ร้องไว้องค์หนึ่ง ให้ไปบอกมาตลีว่า ท้าวสักกเทวราชรับสั่งให้หา ฯ เทพบุตร
องค์หนึ่งไปแจ้งแก่มาตลี ฯ มาตลีได้ทราบแล้วก็คิดว่า บัดนี้เราไม่อาจชักเข้า
อยู่ได้ จึงได้แสดงวิมานเป็นอันมากให้ปรากฏในขณะเดียวกัน ฯ เวลาพระเจ้า
เนมิราชตรัสถามถึงบุพกรรมของเทพบุตรที่เสวยสมบัติอยู่ในวิมานนั้น ฯ มาตลี
กราบทูลให้ทรงทราบตามที่ตนได้รู้มา ฯ คำตรัสถามนั้นว่า วิมานที่ตั้งอยู่ใน
อากาศเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นวิมานทอง มีรัศมีส่องสว่างอย่างประหนึ่งสายฟ้าที่ฉวัด
เฉวียงอยู่ในกลีบเมฆฉะนั้น พวกเทพบุตรที่อยู่ในวิมานนั้น ฯ ล้วนแต่ประดับด้วย
สรรพากรณทุกประการ ทั้งมีหม่นารหอมล้อมเป็นบริวาร เราได้เห็นแล้วก็เกิด
ความชื่นบานสำราญใจ นี่แน่ะมาตลี เทพบุตรเหล่านี้ ได้ทำความดีสิ่งใดไว้จึงได้
มารื่นริงอยู่ในวิมานเหล่านี้ ฯ มาตลีเทพสารท กราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า

เทพบุตรเหล่านั้นได้บรรพชาในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตั้งมั่น
อยู่ในศรัทธาและพระสัทธรรมเป็นอันดี ได้กระทำตามคำสอนของพระกัสสป
จีนศรี ได้เป็นฌัมมสิลบริสุทธิ ได้เจริญสมณธรรม ได้สำเร็จโสดาปัตติผล เมื่อไม่
อาจทำให้สำเร็จพระอรหัตได้ จิตจากชาตินั้นแล้ว ก็ได้มาเกิดในวิมานทอง
เหล่านั้น วิมานที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นมาเหล่านั้น ได้เป็นวิมานของพวก
เทพบุตรที่เป็นสาวกของพระกัสสปพุทธเจ้าทั้งนั้น พระเจ้าข้า

เมื่อมาคลีเทพสารถิ แสดงวิมานอันตั้งอยู่ในอากาศ กว่ายแก่พระเจ้า
เนมิราช จึงแสดงมา ก็ได้กราบทูลขึ้น เพื่ออัญเชิญพระเจ้าเนมิราชให้เสด็จไป
เฝ้าท้าวสักกเทวราชว่า ข้าแต่ महाराजเจ้า ที่อยู่ของพวกทำบาปกรรม พระองค์
ก็ได้ทรงเห็นแจ่มแจ้งแล้ว ที่อยู่ของพวกทำบุญกุศล พระองค์ก็ได้ทรงเห็นแจ่มแจ้ง
แล้ว บัดนี้ขอเชิญพระองค์เสด็จไปชมสมบัติของท้าวสักกเทวราชเถิด พระเจ้าข้า

ครั้นมาคลีเทพสารถิกราบทูลดังนี้แล้ว ก็ขับเวชยันตรถต่อไป ได้แสดง
ภูเขาสัตตบริภักข์ทั้ง ๑ อันตั้งอยู่ล้อมเขาสีเนมิราช ให้พระบาท้าวเธอได้ทอด
พระเนตรเห็น ฯ เมื่อพระพุทธองค์จะทรงแสดงซึ่งพระตำรัสถามของพระเจ้า
เนมิราชที่ตรัสถามเทพมาคลีนั้นให้แจ้ง จึงได้ตรัสว่า เมื่อพระเจ้าเนมิราชซึ่งทรง
ทิพพยานพาทนะ คือ รถอันเทียมด้วยม้าสินธพพันธ์หนึ่ง ผ่านภูเขาสัตตบริภักข์
ไปในครั้งนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นภูเขาในระหว่างมหาสมุทรสี่ทิศ ซึ่งอยู่
คั่นกันเป็นชั้น ๆ แล้วจึงตรัสถามว่า ภูเขาเหล่านั้นมีชื่อว่าอย่างไร ฯ มหาสมุทร
สี่ทิศนั้น มีน้ำอันละเอียดยิ่ง โดยที่สุกแต่แววขนหางนกยูงตกลงไป ก็ไม่อาจ
ค้างอยู่ได้ ต้องจมลงไปนั้น เพราะฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า มหาสมุทรสี่ทิศ ฯ
มหาสมุทรสี่ทิศนั้น อยู่ในระหว่างภูเขาทั้ง ๑ เป็นชั้น ๆ ไป ฯ มาคลีเทพบุตร
กราบทูลว่า ภูเขาทั้ง ๑ นั้นชื่อว่า สุทิสสนะ • กรวีกะ • อัสสินธร • ขุคันธร •
เนมินธร • วินคกะ • อัสสภิกณะ • ภูเขาเหล่านั้นสูงต่ำกว่ากันเป็นลำดับไป
แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराजเจ้า ภูเขากรวีกะนั้น เป็นภูเขาที่สูงกว่า
ภูเขาสุทิสสนะ และในระหว่างแห่งภูเขาทั้งสองนี้ มีแม่น้ำสี่ทิศอยู่ในระหว่าง
ภูเขาสุทิสสนะ และกรวีกะนั้น ฯ ในระหว่างแห่งภูเขากรวีกะนั้น เป็น

ภูเขาสินธ ๑ ภูเขาสินธนั้นสูงกว่าภูเขากรวิกะ ในระหว่างภูเขทั้งสอง
ก็มีมหาสมุทรสี่พันตรอกสมุทรหนึ่ง ๑ ในระหว่างภูเขาสินธนั้นชื่อว่า บุคันธ ๑
ภูเขายุคันธนั้นสูงกว่าภูเขาสินธ ๑ ในระหว่างภูเขทั้งสองนั้น ก็มี
มหาสมุทรสี่พันตรเหมือนกัน ๑ ในระหว่างภูเขายุคันธเป็นภูเขาชื่อว่า เนมินธ
อันสูงกว่าภูเขายุคันธ ๑ ในระหว่างแห่งภูเขทั้งสองนี้ ก็มีมหาสมุทรสี่พันตร
เหมือนกัน ๑ ในระหว่างภูเขาเนมินธ เป็นภูเขาวิณฑะ อันสูงกว่า
ภูเขาเนมินธ ๑ ในระหว่างภูเขทั้งสองนี้มีมหาสมุทรสี่พันตรเหมือนกัน ๑
ภูเขาสองแห่งนี้มีมหาสมุทรสี่พันตรคั่นเป็นระหว่าง ๆ นี้ ตั้งอยู่เป็นลำดับกัน สูง
กว่ากันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป เหมือนกับชนบันไดฉะนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่มหाराชเจ้า
ภูเขาที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเหล่านี้ ได้เป็นที่อยู่ของท้าวมหาราชทั้ง ๔

ครั้นมาตลีเทพสารถิ แสดงเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา ถวายแก่พระเจ้า
เนมิราชอย่างทั่วมาแล้วนั้น ก็ขับเวชยันตรถต่อไป ได้แสดงรูปพระอินทร์ที่ตงอยู่
ล้อมล้อมประดุจติดกฏ แห่งดาวดึงส์สวรรค์ ถวายให้ท้าวเธอทอดพระเนตร ๑
ครั้นท้าวเธอได้ทอดพระเนตรแล้วก็ได้ตรัสถามว่า นี่แน่ะมาตลี สถานที่อันมีรูป
ไม่ใช่รูปเดียว อันรุ่งเรือง อันวิจิตรด้วยแก้วต่าง ๆ อันรักษาเป็นอันดีคล้ายกับ
ป่าใหญ่ที่เสื่อโครงและราชสีห์รักษา ฉะนั้น สถานที่อันนั้นชื่อว่าอย่างไร ๑
มาตลีเทพสารถิ กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า สถานที่อันนั้นชื่อว่าประดุจติดกฏ
อันเป็นประตูที่เสด็จเข้าสู่พระนครของพระราชแห่งเทวดา อันเป็นพระนครที่
กว้างขวางถึงหมื่นโยชน์ ที่ตงอยู่บนยอดเขาสิเนรุราช ขอพระบาทท้าวเธอเสด็จ
เข้าไปโดยทางประตูนี้เถิด พระเจ้าข้า

ครั้นมาตลีเทพสารถิ กราบทูลอย่างนั้นแล้ว ก็ขับเวชยันตรถเข้าสู่เทพนคร
อันมีนามกรว่าดาวดึงส์สวรรค์ ๑ เมื่อพระเจ้าเนมิราช ซึ่งประทับบนยอดเวชยันตรถ
ได้ทอดพระเนตรเห็นสุธรรมบทสภา จึงตรัสถามว่า วิมานแก้วไพฑูรย์หลังนี้มีรัศมี
สีเขียวชะอุ่มน่าชมชื่นใจ คล้ายกับท้องฟ้าในฤตสารทฉะนั้น เราได้เห็นแล้วก็เกิด
ความหรรษา เราขอถามว่า วิมานหลังนี้มีชื่อว่าอย่างไร ๑ มาตลีกราบทูลว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า วิมานแก้วไพฑูรย์หลังนี้ มีชื่อว่า สุธรรมบทสภา เป็นสถานที่ประชุม
ของเทพยดาในดาวดึงส์สวรรค์ ขอพระองค์จงเสด็จเข้าไปในสถานเถิด พระเจ้าข้า

ฝ่ายว่าเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ทั้งหลาย ซึ่งน้อมพระเจ้านามิราช อยู่ใน
 สุธรรมาเทวสถาน พอได้ทราบว่า พระเจ้านามิราชเสด็จมาถึงแล้ว ต่างก็
 พร้อมกันถือดอกไม้และรูปเทียน ซึ่งมิกลันอันเป็นทิพย์ไปรอรบ เริ่มแต่ข้มประค
 จิตตกุญไป แล้วอัญเชิญพระเจ้านามิราชเสด็จมาสู่สุธรรมาเทวสภา ฯ พระเจ้า
 นามิราช ก็ได้เสด็จลงจากราชรตเข้าสู่เทวสภา ฯ เทพเจ้าทั้งหลายก็อัญเชิญให้
 ประทับนั่ง ฯ ท้าวสักกเทวราช ก็ได้ทูลถวายทิพยสมบัติในดาวดึงส์สวรรค์ แต่
 ท้าวเธอไม่ทรงรับ ท้าวเธอได้ทรงแสดงธรรมแก่เทพเจ้าทั้งหลายตลอด ๗ วันแล้ว
 ก็ปรารภจะเสด็จ ท้าวสักกเทวราช ก็ให้วิษณุกรมเทพบุตร อัญเชิญลงมาสู่
 มิถิลามหานคร ด้วยเวชยันตรถ เมื่อพระองค์เสด็จกลับถึงพระนครแล้ว ก็ได้ทรง
 พรวรรณนาซึ่งนรกและสวรรค์ ที่พระองค์ได้ทรงเห็นมาให้มหาชนฟัง พอต่อมา
 เวลาชราพระองค์ก็เสด็จออกทรงบรรพชา แล้วขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ด้วยอำนาจ
 พรหมวิหารภาวนา ต่อมาก็ได้เป็นพระพุทธรเจ้าของเราทั้งหลาย ในชาติเป็นพระเจ้า
 นามิราชนั้น พระองค์ทรงมากด้วยทานบารมี จบนามิราชจริยาเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๑

กัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
 ว่าด้วยจันทกุมารจริยา เรื่องพระจันทกุมาร

ปุนาปริ ยทา โหมิ

เอกราชสฺส อตุโร

นคเร ปุပ္ผวติยา

กุมารโ จนทสฺวหุโยติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงกัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๑ ว่าด้วย
 เรื่องพระจันทกุมาร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
 ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนาว่า
 เรื่องจันทกุมารจริยานั้น เป็นเรื่องพระจริยาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีมาใน

ครั้งพระองค์เสวยพระชาติเป็นจันทกumar ๑ พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ในจริยาปฏิภาณ แต่เพียงโดยย่อพอเป็นตัวอย่างแห่งทานบารมีว่า เมื่อเรตถาคตได้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าเอกราชในปุณณคราชธานี มีชื่อว่าจันทกumar นั้น เรตถาคตได้พ้นจากการฆ่าบูชาญ แล้วก็ได้บำเพ็ญมหาทานเสมอมา ๑ ในเวลานั้น ถ้าเรตถาคตยังไม่ได้ให้ทานตราบใด เรตถาคตก็ยังไม่กินไม่ดื่ม ซึ่งข้าวและน้ำ ถึงแม้ว่าจะอยู่ถึง ๕ วัน ๖ วัน ก็อยู่ได้ ต่อเมื่อได้ให้ทานแล้วเรตถาคตจึงบริโภคข้าวน้ำ ๑ พอดี จิตสิ้นคำแล้วยอมนำไปขายในที่นั้นจะได้กำไรมาก ฉะนั้น เรตถาคตซึ่งเกิดเป็นจันทกumar ในครั้งนั้น เห็นว่าให้ทานในที่ใดจะมีผลมากกว่าได้ให้ทานในที่นั้น เราได้เห็นผลของทานว่าน้อยยิ่งร้อย จึงได้ให้ทานไม่ว่าในภพใด ๆ เราไม่ได้ท้อถอยต่อการให้ทานเพื่อบูชาพระโพธิญาณ ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความพิสดารในจันทกumarชาตกมาแสดง เพื่อให้เนื้อความที่ขียนย่ออันแจ่มแจ้งออกไป กล่าวคือ ในจันทกumarชาตกนั้นว่า ครั้งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ทวยเขาคิชฌกูฏนั้น ได้ทรงปรารภพระเทวทัตให้เป็นต้นเหตุ จึงได้ทรงแสดงจันทกumarชาตกแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ๑ เรื่องของพระเทวทัตเริ่มแต่พระเทวทัตได้บรรพชา ไปจนกระทั่งถึงพระเทวทัตได้แนะนำให้พระเจ้าอชาตศัตรูปลงพระชนม์ของพระเจ้าพิมพิสารเป็นที่สุคนธ์ มีแจ้งอยู่ในพระวินัยปิฎกตอนว่าด้วยสังฆเภทแล้ว ส่วนในที่นี้กล่าวถึงแต่ตอนปลาย คือ ในตอนที่พระเทวทัตแนะนำพระเจ้าอชาตศัตรู เพื่อให้ปลงพระชนม์ของพระเจ้าพิมพิสาร นั้นว่า พระเทวทัตได้เข้าไปหาพระเจ้าอชาตศัตรู ถวายพระพรว่า ดูก่อนมหาราช ความประสงค์ของมหาบพิตรได้ถึงที่สุดแล้ว แต่ความประสงค์ของอาตมายังไม่ถึงที่สุด ๑ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงตรัสถามว่า ความประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า คืออย่างไร ๑ พระเทวทัตถวายพระพรตอบว่า คือ อาตมาจักให้ฆ่าพระพุทธเจ้าแล้ว จักได้เป็นพระพุทธเจ้าแทน ท้าวเธอจึงตรัสว่า ในเรื่องนี้จะให้ข้าพเจ้าทำอย่างไร ขอถวายพระพร ควรที่มหาบพิตรจะประชุมพวกแมนชน ๑ ถ้าอย่างนั้นก็ได้ แล้วพระเจ้าอชาตศัตรูก็ให้พวกแมนชน ๕๐๐ ตระกูลมาประชุมกันเลือก

เอาได้ ๑๑ คน รับสั่งว่าพวกเจ้าจงทำตามถ้อยคำของพระเถระเจ้า แล้วก็ส่งไปให้
แก่พระเทวทัต ฯ พระเทวทัตได้เรียกนายขมังธนูผู้ใหญ่เข้าไปกระซิบว่า เวลานี้
พระสมณโคตมอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เวลากลางวันได้เดินจงกรมอยู่ในที่ภูเขาซ้อนโน้น
เจ้าจงไปในที่นั้น ชิงเสียให้ตายด้วยลูกศรอันอาบด้วยยาพิษ แล้วกลับมาตาม
ทางโน้น ฯ พระเทวทัตสั่งอย่างนั้นแล้วก็ใช้ให้นายขมังธนูผู้ใหญ่ขึ้นไป แล้วให้
นายขมังธนูอีก ๒ คนไปยืนอยู่ที่ทางนั้น บอกว่าจกมีบรุษคนหนึ่งเดินสวนทางมา
ตามทางที่พวกเจ้ายืนอยู่ พวกเจ้าจงฆ่าบรุษนั้นเสีย แล้วเดินมาตามทางโน้น ฯ
ทางที่วานั้นพระเทวทัตก็ให้นายขมังธนูอีก ๔ คนไปยืนค้ำอยู่โดยบอกว่า ตามทางที่
พวกเจ้ายืนอยู่นั้นจกมีบรุษ ๒ คนเดินมา พวกเจ้าจงฆ่าเสีย แล้วจงมาตามทาง
โน้น ฯ ในทางที่วานั้นพระเทวทัตได้วางนายขมังธนูไว้ ๘ คน สั่งว่า จกมีบรุษ ๔ คน
เดินมาตามทางที่พวกเจ้ายืนอยู่ พวกเจ้าจงฆ่าเสียแล้วมาตามทางโน้น ฯ ในทาง
ที่วานั้น พระเทวทัตก็วางนายขมังธนูไว้ ๑๖ คน สั่งว่าจกมีบรุษ ๘ คน เดินมาตาม
ทางที่พวกเจ้ายืนอยู่ พวกเจ้าจงฆ่าเสียแล้วกลับมาตามทางโน้น ดังนี้ ฯ การที่
พระเทวทัตทำอย่างนั้น ก็เพื่อจะปกปิดความชั่วของตัวในคราวนั้น นายขมังธนู
ผู้ใหญ่ก็ได้ถือพระขรรค์ห้อยมาฆ่าข่มขืนแทงธนูติดข้างหลัง ถือเอาธนูใหญ่ไปด้วย
คิดว่าจกไปฆ่าพระสมณโคตม พอไปถึงแล้วก็โค้งธนูขึ้นแต่ไม่อาจยิงไปได้ ทั้งจะ
วางลงก็วางไม่ได้ ด้วยอำนาจพระพุทธานภาพอันเป็นอินทีย ฯ เมื่อนายขมัง
ธนูนั้นไม่อาจแผลงธนูหรือวางธนูลงได้ ก็มัวร่างกายลำบาก มีน้ำลายไหลออกจาก
ปาก รู้สึกเมื่อยสข้างอย่างประหนึ่งว่ากระดูกสข้างจะแตกทำลาย มีร่างกายแข็ง
กระด้างประหนึ่งว่าถูกบีบไว้ด้วยเครื่องขมกั้น เขาก็ตกใจด้วยความกลัวตาย

ในลำดับนั้น สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้า ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นซึ่ง
นายขมังธนูนั้นแล้วปลงพระสุรเสียงอันไพเราะออกไปว่า นี่แน่ะบรุษผู้เป็นพาล เจ้า
อย่างกลัวเลย เจ้าจงมาทางนี้ พอตริสเท่านั้น นายขมังธนูนั้นก็วางธนูลงได้ แล้ว
ปลดอาวุธออกทั้งเสีย จึงเข้าไปหมอบลงแทบพระบาทของพระพุทธองค์ กราบทูล
ว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ผู้โง่เขลาไม่รู้จักพระคุณธรรมของพระองค์ ได้
ผิดเสียแล้วพระเจ้าข้า คือ ข้าพระองค์มาในคราวนี้ เพื่อจะปลงพระชนม์ของพระองค์
ตามถ้อยคำของพระเทวทัต ผู้เป็นอนัชพาล ขอพระองค์จงทรงงดโทษแก่ข้า

พระองค์ด้วยเกิด กราบพลัดกันแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน ฯ ในลำดับนั้น สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้า ก็ได้ทรงประกาศสังฆกรรมทั้งหลาย โปรดให้นาย ขมังชนผู้ใหญ่นั้นได้ตั้งอยู่ในโสตบัณฑิผล แล้วตรัสสั่งว่า เจ้าจงอย่าไปตามทางที่ พระเทวทัตบอก จงไปตามทางอื่น ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงส่งไป ครั้นส่งไปแล้วก็ เสด็จลงจากที่เคณิจนกรม แล้วประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ซึ่งมีในที่ใกล้ นั้น ฯ คราวนั้นเมื่อนายขมังชนผู้นั้นไม่กลับไปทางนั้น นายขมังชนอีก ๒ คน ก็สงสัยว่าทำไมจึงยังไม่เห็นมีใครมา แล้วก็พากันเดินสวนทางไป ก็ได้เห็นพระ พุทธองค์ทรงนั่งอยู่ใต้ร่มไม้ต้นหนึ่ง แล้วเข้าไปเฝ้า ฯ พระพุทธองค์ก็ได้ทรง แสดงธรรมโปรดให้สำเร็จโสตบัณฑิผลแล้วตรัสสั่งว่า จงอย่าพากันกลับไปตามทาง ที่พระเทวทัตบอก จงพากันกลับไปทางอื่น แล้วก็ทรงโปรดให้กลับไป ฯ เวลา พวคนายขมังชนอื่นๆ มาถึง พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงธรรมโปรดให้สำเร็จเป็น พระโสตบัน แล้วส่งกลับไปจนสนนายขมังชนบรรดาที่พระเทวทัตใช้ไป ฯ ครั้น นั้นนายขมังชนผู้ใหญ่ซึ่งพระเทวทัตใช้ไปก่อนนั้น ก็ได้กลับไปบอกพระเทวทัตว่า คนไม่อาจฆ่าพระพุทธเจ้าได้ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีฤทธาศักดานุภาพมาก ฯ ต่อมาไม่ช้าพวคนายขมังชนทั้งปวงนั้นก็ค้ำว่า พวกเราได้ชีวิตอยู่เพราะอาศัยพระ พุทธองค์เป็นพึ่ง แล้วก็พากันออกบรรพชาในสำนักของพระพุทธองค์ แล้วได้ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ฯ เรื่องอันนี้ได้ปรากฏชัดในหมู่มิถุนสงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงหยิบยกเอาเรื่องนี้ไปสนทนากันในธรรมสภาว่า พระเทวทัตได้พยายามเพื่อจะฆ่า คนเป็นอันมาก ด้วยจิตคิดจองเวรต่อพระตถาคตเจ้าพระองค์เดียว แต่คนทั้งปวงนั้น ได้รอดพ้นชีวิต เพราะอาศัยพระตถาคตเจ้า ดังนี้ ฯ พระตถาคตเจ้าได้ทรงสดับคำ สนทนาอันนี้ด้วยทิพโสต จึงเสด็จไปที่ธรรมสภา ตรัสถามทราบความแล้ว จึงตรัสว่า นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เดี๋ยวนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนนั้นก็เหมือนกัน พระเทวทัตได้พยายามเพื่อจะฆ่าคนเป็นอันมาก ด้วยจิตคิดจองเวรต่อเรตถาคตผู้เดียว เท่านั้น ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ หม่อมภิกษุเหล่านั้น จึงทูลขอให้ทรงแสดงเรื่องอดีต พระองค์จึงได้ทรงนำเรื่องอดีตมาแสดงว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมืองพาราณสีนี้มีชื่อว่าปุปผดี ฯ ที่เมือง ปุปผดีนั้นพระราชโอรสของพระเจ้าสวัสดี ได้เป็นพระราชา ทรงพระนามว่าพระ

เจ้าเอกราช ฯ พระเจ้าเอกราชนั้นมีพระราชโอรส เป็นอุปราชพระนามว่า
 จันทกุมาร ฯ พราหมณ์ชื่อว่า กณฺหาเลพราหมณ์ได้เป็นปุโรหิตของท้าวเธอ ฯ
 กณฺหาเลพราหมณ์นั้นมีความสงสอนบรรพชิตแก่ท้าวเธอ ฯ ท้าวเธอทรงทราบ
 ว่าเป็นผู้มีความรู้ ก็ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอำมาตย์ผู้วินิจฉัยซึ่งบรรพชิตแทนพระองค์ ฯ
 กณฺหาเลพราหมณ์นั้น ก็ได้ตัดสินใจความโดยยติธรรม เพราะเห็นแก่สัจจน ฯ
 อยู่มาวันหนึ่งมีบุรุษผู้หนึ่งออกจากโรงวินิจฉัยแล้ว ก็เดินไปพบพระจันทกุมาร
 ซึ่งกำลังจะมาเฝ้าพระราชบิดา ได้มอบสิ่งที่เท้าแล้วร้องไห้ ฯ พระจันทกุมารถามว่า
 อะไรกัน บุรุษนั้นก็บอกว่า กณฺหาเลพราหมณ์ เป็นคนกตัญญู ขี้พเจ้า
 ได้เพิกเฉยเพราะความโง่งของข้าพเจ้าข้า ฯ พระจันทกุมารจึงรับสั่งว่าอย่ากลัวเลย
 แล้วก็นำบุรุษนั้นกลับไปวินิจฉัยใหม่ มหาชนเห็นว่าการวินิจฉัยนั้นเป็นยติธรรม ก็พากัน
 เปล่งเสียงแสดงความยินดี ฯ เมื่อพระเจ้าเอกราชได้ทรงสดับ จึงตรัสถามว่า
 นั้นเป็นเสียงอะไร เมื่อทรงทราบว่าเปล่งเสียงแสดงความยินดีแห่งมหาชน ในการที่
 พระจันทกุมารได้วินิจฉัยคดีเป็นยติธรรม ก็ทรงเกิดปีติ ฯ เวลาพระจันทกุมารเข้า
 เฝ้าก็ทรงโปรดปรานให้เป็นมหาอำมาตย์ผู้วินิจฉัยคดี ถอดกณฺหาเลพราหมณ์นั้นเสีย
 ก่อนนั้นมาความเสื่อมจากลาภผลก็ได้มีแก่กณฺหาเลพราหมณ์ ฯ เขาก็ได้ผูกอาฆาต
 ต่อพระจันทกุมารตั้งแต่วันนั้นมา ฯ ก็พระเจ้าเอกราชนั้นเป็นผู้เขลาปัญญา ฯ อยู่มา
 วันหนึ่ง ท้าวเธอได้ทรงฝันเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งประดับด้วยขุมประคุมและ
 กำแหงแก้ว ๑๖ ประการ มีถนนใหญ่โรยด้วยทรายทอง ๖๐ โยชน์ มีเวชยันตปราสาท
 อันสูงได้พันโยชน์ มีอุทยานอันน่านรมย์ มีสระโบกขรณี อันสมเป็นสระสวรรค์
 มีพวกนางอัปสรเป็นอันมาก ได้พ้อนรำขับร้องอยู่ที่เวชยันตปราสาท ฯ เมื่อพระเจ้า
 เอกราชฝันบรรทมขึ้น ก็ใคร่จะเสด็จไปที่ดาวดึงส์สวรรค์ จึงทรงพระดำริว่า เวลา
 อาจารย์กณฺหาเลพราหมณ์มาหาเราพรุ่งนี้เช้า เราจักถามทางไปเกิดในเทวโลก แล้ว
 เราก็จะได้ไปเทวโลกตามทางที่เขาบอกให้ ฯ เช้าขึ้นท้าวเธอก็เสด็จเข้าที่ทรง ทรง
 ประดับพระองค์ด้วยสรรพอาภรณ์เสร็จแล้ว ก็เสวยพระกระยาหาร แล้วประทับ
 นั่งรอ กณฺหาเลพราหมณ์อยู่ ฯ ฝ่ายกณฺหาเลพราหมณ์ก็เข้าเฝ้าตามเวลาแล้วทูลถาม
 ถึงสุขไสยาสน์ว่า พระองค์ทรงบรรทมเป็นสุขดีหรือพระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าเอกราช
 จึงได้ทรงเล่าความฝันนั้นให้ฟัง แล้วตรัสถามถึงทางไปสวรรค์

ก็ทรงไปสวรรคณันควรตามพระพทเจ้า หรือสาวกของพระพทเจ้า หรือ
พระโพธิสัตว์เท่านั้น นอกจากนั้นไม่ควรตามผู้ใด ๆ พระเจ้าเอกราชซึ่งเป็น
เหมือนบุรุษผู้หลงทางมา ๑ วันแล้ว ก็ได้คร่ำครวญกัณหาพรหมณ์ซึ่งไม่รู้อะไร
ซึ่งเป็นเหมือนบุรุษที่หลงทางมาแล้วครึ่งเดือน เขาก็บอกได้อย่างไร ๆ แต่ตาม
นิสัยของคนอันธพาล เขาย่อมคิดหาโอกาสที่จะให้ร้ายแก่ผู้อื่นเสมอ เพราะฉะนั้น
กัณหาพรหมณ์จึงคิดว่า เวลานั้นเป็นเวลาที่เราจะได้เห็นหลังข้าศึก เวลานั้นเราก็คงได้
ฆ่าพระจันทกุมารได้ดังประสงค์ ๆ ครั้นคิดดังนี้แล้วจึงเข้าเฝ้าองค์พระเจ้าเอกราช
กราบทูลว่า ข้าแต่เพชราเจ้า ผู้ที่จะได้ไปสวรรคณัน ต้องให้ทานอันยิ่งใหญ่ ต้องฆ่าผู้
ไม่ควรฆ่า ถ้าพระองค์ประสงค์จะไปสวรรค ก็จงทรงทำอย่างนั้น พระเจ้าข้า ๆ
พระเจ้าเอกราชจึงตรัสถามว่า ทานอันยิ่งใหญ่ได้แก่สิ่งใด ผู้ที่ไม่ควรฆ่ามันได้แก่
ใคร ๆ กัณหาพรหมณ์จึงทูลตอบว่า ทานอันยิ่งใหญ่ก็คือ ผู้ที่ไม่ควรฆ่ามันก็คือ
ก็ได้แก่การฆ่าพระราชโอรสธิดา มเหสี เสนม กุณฑลของพระองค์มาบูชาบุญ
และฆ่าสัตว์ทั้งปวงอย่างละ ๔ ๆ คือ โคสุภราช ๔ ม้าทรง ๔ ช้าง ๔ ดังนั้นเป็นต้น
ให้ตัดศีรษะของพระราชโอรส ธิดา มเหสีเป็นต้น เชือดคอด้วยดาบทองคำแล้วนำไป
เทลงในหลุมบูชาบุญ เมื่อทำได้อย่างนั้นก็จะไปสวรรคได้ ๆ พระราชาทั้งหลายที่ฆ่า
คนและสัตว์บูชาบุญอย่างนี้ ย่อมได้ไปสวรรค พร้อมกับทั้งร่างกายอันนี้ ๆ ข้าแต่
มหาราชเจ้า การให้ทานสิ่งอื่น ๆ มีเครื่องกินและเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น แก่สมณ-
พรหมณ์และคนกำพร้า คนเดินทางไกล คนขอทานนั้น ไม่ใช่เป็นทานอันยิ่งใหญ่ การ
ให้ฆ่าบุตรธิดาอันเป็นทักขิณของตนเองเอาเลือดคอบูชาไฟนี้แหละ ได้ชื่อว่า เป็นทาน
อันยิ่งใหญ่ พระเจ้าข้า ๆ การที่กัณหาพรหมณ์ กราบทูลอย่างนี้ ก็เพราะเขาคิดว่า
ถ้าเราจะให้ฆ่าแต่จันทกุมารแต่ผู้เดียว คนทั้งหลายก็จะเข้าใจว่าเราทำด้วยจิตคิดจอง
แวง เขาคิดอย่างนี้ เขาก็ได้กราบทูลให้ฆ่าผู้อื่นด้วยดังแสดมา ๆ เมื่อคนทั้งหลาย
ที่อยู่ในภายในพระราชวังได้ฟังเรื่องนี้ ต่างก็มีความตระหนกตกใจได้ร้องไห้เสียง
ระงมไป ๆ ในคราวนั้น ในราชตระกูลได้เป็นประหนึ่งว่าบารังอันถูกลมพัดให้ล้ม
ระเนระนาดไป ฉะนั้น ๆ ของเรื่องนี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐกัณฑ์ ๒๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยจันทกุมารจริยา เรื่องพระจันทกุมาร

พราหมณ์โนบี ราชานัม กิ มหาราช ขณณัม ขจิตฺ สกโกสิ น สกโกสตี
ปจฺฉนฺติ.

ณ บัดนี้ อาคตภาพักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐกัณฑ์ ๒๒ ว่าด้วยจันท-
กุมารจริยา เรื่องพระจันทกุมาร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า
ฝ่ายกัณฐกหาฬพราหมณ์ ก็ได้ถูกถามพระเจ้าเอกราชว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า พระองค์
อาจจะบูชาญชฺชนิคนฺได้หรือไม่ พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าเอกราชตรัสตอบว่า ถ้าม
ทำไมอาจารย์ ข้าพเจ้าจักบูชาญชฺชนิคนฺให้ได้ แล้วจึงจะได้ไปเทวโลก ฯ
กัณฐกหาฬพราหมณ์ จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า บรมผู้มีอชฺชาศย์คำข้า
มนิสัยชฺชาลาค ย่อมไม่สามารถบูชาญชฺชนิคนฺได้ ขอพระองค์จงโปรดให้คนและ
สัตว์ทั้งปวงมาประชุมอยู่ในที่นี้ ข้าพระองค์จักไปจัดการทำหลุมบูชาญชฺชนิคนฺ กราบทูล
อย่างนั้นแล้ว ก็ถวายบังคมลา พาพวกของตนออกจากพระนครไปจัดการขุดหลุม
บูชาญชฺชนิคนฺ ปรามพันให้เรียบร้อยแล้วก่นด้วยรวง ฯ เพราะเหตุไรเขาจึงทำอย่างนี้
เพราะเขาคิดว่า อย่าให้สมณพราหมณ์ผู้ชอบธรรมมาห้ามเขาได้ เพราะฉะนั้น
เขาจึงได้ทำอย่างนี้ ถึงแม้พวกพราหมณ์ก่อน ๆ ก็ได้ทำอย่างนี้เหมือนกัน ฯ ฝ่าย
พระเจ้าเอกราช ก็ได้ตรัสสั่งพวกราชบุรุษว่า เราจักให้อำมาตย์ครุฑาภรรยาของ
เราบูชาญชฺชนิคนฺ แล้วเราจักได้ไปสวรรค์ พวกเจ้าจงไปบอกเขาให้ทราบ แล้วนำเข้า
มาในที่นี้ ผู้ที่จะนำมานี้ คือ พระจันทกุมาร ๑ พระสุริยกุมาร ๑ ภัททเสนกุมาร ๑
สุรกุมาร ๑ พระพรหมโคตตกุมาร ๑ จันทกุมารกับสุริยกุมารนั้น เป็นโอรสของ
พระนางโคตมโอรสหนึ่ง ๑ ภัททเสนกุมาร สุรกุมาร พรหมโคตตกุมารนั้น เป็น
พี่น้องต่างมารคากับกุมารทั้ง ๒ นั้น ฯ พวกเจ้าจงจับคนเหล่านั้นมารวมไว้ในที่นี้

พวกราชบุรุษ รับพระราชโองการแล้ว ก็ไปกราบทูลพระจันทกุมารก่อน ว่า ข้าแต่พระราชากุมาร บัดนี้ พระราชบิดาของพระองค์มีพระราชประสงค์จะนำ พระองค์ แล้วจึงจักได้ไปสวรรคต ได้ตรัสใช้พวกข้าพระองค์ให้มาจับพระองค์ใน บัดนี้ ฯ พระจันทกุมารจึงตรัสถามว่า พระราชบิดาของเราโปรดให้จับเราเพื่อจะไป นำบูชาญวนด้วยมีใครแนะนำ ฯ พวกราชบุรุษก็กราบทูลว่า มีกัณหาหาลพราหมณ์ เป็นผู้แนะนำ ฯ พระจันทกุมารจึงถามว่า ให้จับแต่เราผู้เดียวเท่านั้นหรือ หรือ ให้จับคนอื่น ๆ ไปด้วย ฯ เขากราบทูลว่า ให้จับคนอื่น ๆ ไปด้วย เพราะจำต้อง นำบูชาญวนทั้งคนและสัตว์อย่างละ ๔ ๆ พระจันทกุมารจึงคิดว่า กัณหาหาลพราหมณ์ นั้นไม่ได้จองเวรไว้กับคนอื่น จองเวรไว้กับเราผู้เดียวเท่านั้น คือ เมื่อ กัณหาหาลพราหมณ์ไม่อาจได้รับสินบนในการวินิจฉัย ก็จองเวรต่อเรา แต่บัดนี้ เราจะให้ฆ่าคนเสียเป็นอันมาก ช่างเถิดเราจะช่วยปลอญคนทั้งปวงให้พ้นจากความ ตายให้ได้ ในเมื่อเราได้เข้าเฝ้าพระราชบิดา ฯ ลำดับนั้น พระจันทกุมารจึง บอกพวกราชบุรุษว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงทำตามพระราชโองการ ฯ พวก ราชบุรุษนั้น ก็ได้นำพระจันทกุมารไปคุมไว้ในที่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในหน้าพระลาน หลวง แล้วให้จับพระราชกุมารอีก ๓ พระองค์ไปรวมกันไว้ จึงได้ไปกราบทูล พระเจ้าเอกราชว่า ได้นำพระราชกุมารทั้ง ๔ นั้น มาคุมตัวไว้แล้ว พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าเอกราชได้ทรงสดับแล้ว จึงตรัสสั่งว่า บัดนี้ พวกเจ้าจงไปนำธิดาของเรา มาอีก ๔ คน คือ พระนางอุปเสน ๑ พระนางโกลิกา ๑ พระนางมุกตา ๑ พระ นางนันทา ๑ ฯ พวกราชบุรุษทูลรับพระราชโองการแล้ว ก็ไปกราบทูลพระราชกุมาร เหล่านั้นให้ทรงทราบ ฯ พระราชกุมารเหล่านั้น ก็ทรงร้องไห้รำพัน แต่ก็ได้ ถูกนำตัวมาคุมไว้ในที่แห่งเดียวกัน ฯ ในลำดับนั้น พระเจ้าเอกราช จึงตรัสสั่ง ให้ไปนำพระอัศรมหเสี และพระราชเทวีมาอีก ๔ องค์ คือ พระนางวิชา ๑ พระนางเอราวดี ๑ พระนางเกสินี ๑ พระนางสุนันทา ๑ ฯ พวกราชบุรุษ ก็ได้ ไปนำมาตามมีพระราชโองการ ฯ แล้วมีพระราชโองการ ให้ไปนำเศรษฐีมาอีก ๔ คน คือ ปุณณมุขเศรษฐี ๑ กัททียเศรษฐี ๑ สิงคาลเศรษฐี ๑ วัชณ- เศรษฐี ๑ ฯ พวกตระกูลเศรษฐีนั้นมียศมาก เพราะฉะนั้น จึงได้เกิดวุ่นวายขึ้น ทั้งพระนคร มนุษย์นิกรที่เป็นพวกของเศรษฐีเหล่านั้น ได้ฮือกันขึ้นว่า เราไม่

ยอมให้พระราชมาเสรมบุชายัญได้ แล้วก็พร้อมกันติดตามเสรมไปจนถึงพระราชวัง ฯ แล้วคนเหล่านั้นก็เข้าเฝ้าทูลขอชีวิตของเสรมเหล่านั้นไว้ โดยกราบทูลว่า เสรมเหล่านั้นล้วนแต่มีบุตรภรรยาเกลือกกล่นอยู่รอบข้าง ขอพระองค์จงทำข้าพระบาททั้งปวงให้เป็นคนไว้หางอนจน เหมื่อนนั้น จงทำให้เป็นทาสเถิด พระเจ้าข้า ฯ ถ้ากราบทูลนี้ มีคำอธิบายว่า ขอจงทำข้าพระองค์ทั้งปวงให้เป็นคนรับใช้ของพระองค์ หรือจงทรงทำข้าพระองค์ทั้งปวงให้เป็นทาสก็ได้ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาเถิด เพียงแต่ขอชีวิตไว้เท่านั้น พระเจ้าข้า

เมื่อคนเหล่านั้นไม่อาจขอชีวิตไว้ได้ ฯ พวกราชบุรุษทั้งปวงก็ได้นำกลับไปรวมไว้กับพระจันทกุมาร ฯ ในลำดับนั้น จึงมีพระราชโองการให้นำสัตว์ต่างๆ มีช้างเป็นต้นมารวมกันไว้ว่า พวกเจ้าจงไปนำช้างออกยังกร ช้างนาพาครี ช้างอิจจุคคะ ช้างวรรณหินตีมาไว้ แล้วจงไปนำม้าเกสี ม้าสุกมุขะ ม้าปุลณมุขะ ม้าวินคคะ มาไว้ แล้วจงไปนำโคอุสุภราช ช้อยุณปติ และโอทกะ นิสสกะ ควมปคิมาไว้ เราจักได้ให้ฆ่าบูชาบุญในวันพรุ่งนี้ ฯ มีคำอธิบายออกไปว่า คนและสัตว์ที่พระเจ้าเอกราชจะฆ่าบูชาบุญนั้น มีอย่างละ ๔ ฯ แม้สัตว์ทั้งปวงอันเหลือจากที่กล่าวแล้วนั้นก็ยังมีอีก คือ จำพวก ๔ เท้าก็มี จำพวก ๒ เท้า มีนกเป็นต้นก็มี

ลำดับนั้น พระราชบิดามารดาของพระเจ้าเอกราช ซึ่งยังทรงพระชนม์อยู่นั้น ก็ทรงทราบเข้า ด้วยมีพวกอำมาตย์ไปกราบทูลซึ่งพระราชชนนีก่อนว่า บัดนี้ พระเจ้าเอกราชจะโปรดให้นำพระราชโอรส ธิดา อัครมเหสีบูชาบุญ ฯ พระราชชนนได้ทรงทราบ ก็รีบเสด็จมาตรัสถามว่า จริงหรือ ฯ พระเจ้าเอกราชก็กราบทูลว่า จริง และกราบทูลให้ทรงทราบว่า ที่จะฆ่าบูชาบุญในคราวนี้ ก็เพราะอยากไปสวรรค์ พระราชชนนจึงตรัสว่า อย่าได้เชื่อง่ายคำของกัณหาฬพราหมณ์เลย การที่จะฆ่าบุตรภรรยาบูชาบุญ แล้วได้ไปสวรรค์นั้น เป็นอันไม่มี มีแต่การให้ทาน ข้าวของ เงินทองอื่นๆ และการไม่เบียดเบียนคนและสัตว์ทั้งปวงเท่านั้น จึงจักได้ไปสวรรค์ ฯ พระเจ้าเอกราชจึงกราบทูลว่า อาจารย์ของหม่อมฉันได้บอกหม่อมฉันว่า จงฆ่าบุตรภรรยาบูชาบุญ จึงจักได้ไปสวรรค์ หม่อมฉันเชื่อตามคำของอาจารย์ จึงจักให้นำบุตรภรรยาไปกับคนสัตว์อื่นๆ บูชาบุญ ในบัดนี้

เมื่อพระราชมารดาไม่สามารถจะห้าม พระเจ้าเอกราชทรงเชื่อถือได้ ก็ได้

เสด็จไปกราบทุกพระราชบิดาของพระเจ้าเอกราชให้ทรงทราบ ฯ พระราชบิดา
ของพระเจ้าเอกราช จึงได้เสด็จไปตรัสถามว่า นี่แน่ะเอกราช ได้ยินว่าเจ้าจัก
ให้ฆ่าบุตรภรรยาบูชายุ้งหรือไม่ ? พระเจ้าเอกราชกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า
เพราะหม่อมฉันอยากจะไปสวรรค์ ครั้นหม่อมฉันฆ่าบุตรภรรยาบูชายุ้งแล้ว ก็
จะไปสวรรค์ ฯ ลำดับนั้น พระราชบิดาจึงตรัสว่า เจ้าอย่าเชื่อถ้อยคำไปสวรรค์ได้
ด้วยฆ่าบุตรภรรยาบูชายุ้ง การฆ่าบุตรภรรยาบูชายุ้งนั้นเป็นทางนรก ไม่ใช่เป็น
ทางสวรรค์ เจ้าจงให้ทาน สิ่งของเงินทองอื่น ๆ และจงอย่าเบียดเบียนคนและ
สัตว์ทั้งปวง จักได้ไปสวรรค์ เพราะการให้ทานและการไม่เบียดเบียนผู้ใดนั้น
เป็นทางไปสวรรค์ ทางไปสวรรค์นั้น ไม่ใช่การฆ่าบุตรภรรยา ฯ พระเจ้าเอกราช
กราบทูลว่า ถ้าหม่อมฉันได้ฆ่าบุตรภรรยาบูชายุ้ง ตามถ้อยคำของอาจารย์แล้ว
จักได้ไปสวรรค์ ฯ พระราชบิดาตรัสว่า เจ้าจงให้ทาน จงอย่าเบียดเบียนคน
และสัตว์ทั้งปวง จงคุ้มครองบุตรภรรยาไว้ จงปกครองบ้านเมืองไว้อย่าให้เดือดร้อน
จึงจักเป็นการดี ฯ แต่เมื่อไม่อาจให้พระเจ้าเอกราชทรงเชื่อถ้อยคำได้ พระองค์
ก็ทรงนั่งเสีย เพราะไม่ทรงทราบว่า จะทำประการใด

ลำดับนั้น พระจันทกumar จึงคิดว่า การที่คนทั้งปวงจะได้รับทุกข์ร้อน
ในคราวนี้ ก็เพราะอาศัยเราผู้เดียว เราจักหาหนทางชีวิตคนทั้งปวงไว้ให้จงได้ ฯ
คิดดังนี้แล้ว ก็ไปเฝ้าพระเจ้าเอกราช กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่ท้าวพระเจ้า ขอ
พระองค์จงอย่าได้โปรดให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งปวงเลย จงโปรดให้เป็นทาสของ
กัณหาพรหมณ์เถิด หรือไม่อย่างนั้นก็โปรดให้เป็นคนเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า
หรือเป็นคนเทมุลช้าง มุลม้าเถิด ถ้าไม่อย่างนั้นก็ขอได้โปรดให้เนรเทศเสียจาก
บ้านเมือง อย่าได้โปรดให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งปวงเลย พระเจ้าข้า

เมื่อพระเจ้าเอกราชได้ทรงสดับคำกราบทูลดังนี้ ก็เป็นประหนึ่งว่า จักมี
พระราชหฤทัยแตกทำลาย มีพระทัยเนตรนองด้วยพระอัสสชลธารา ทรงพระดำริส
ว่า อย่าให้ใครได้ฆ่าโอรสของเราเลย เราไม่ต้องการที่จะไปสวรรค์อีกแล้ว แล้ว
ท้าวเธอได้โปรดให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงในทันที ฯ ฝ่ายกัณหาพรหมณ์
ซึ่งออกไปจัดการทำหลุมบูชาบูชายุ้งอยู่นอกพระนครนั้น เมื่อได้ทราบข่าวว่า พระเจ้า

เอกราชได้ตรัสสั่งให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงแล้ว เขารู้สึกประหนึ่งว่าไฟลุก
 กลมขึ้นในหัวใจ จึงได้รับกลับเข้ามากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้าพระองค์
 ได้กราบทูลไว้ก่อนแล้วว่า ผู้ชลาศเช่นอย่างพระองค์ย่อมไม่อาจบูชาบุญชนคน
 ได้ บุญชนคนเป็นของบูชาได้ยากยิ่งนัก ขอพระองค์อย่าได้ทำให้เสียพิธีแห่งการ
 บูชาบุญเลย เหตุไรพระองค์จึงทรงทำอย่างนี้ อันผู้บูชาบุญด้วยตนเอง หรือ
 แนะนำให้ผู้อื่นบูชาบุญ หรือยินดีต่อการบูชาบุญของผู้อื่น ย่อมได้ไปสวัสดิทั้งสน
 พระเจ้าข้า ฯ ก็พระเจ้าเอกราชนั้นเป็นคนโง่เขลา พอได้ทรงฟังถ้อยคำของ
 พราหมณ์เพียงเท่านั้น ก็ทรงเชื่อถือว่าถูกต้อง แล้วจึงโปรดให้จับคนและสัตว์ทั้งปวง
 มารวมไว้อีก

ลำดับนั้น พระจันทกุมารจึงกราบทูลพระราชาขึ้นว่า เมื่อก่อนพระองค์
 ได้โปรดให้พวกพราหมณ์กล่าวคำสวัสดิ ให้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย เหตุไร
 มาบัดนี้ จึงจะโปรดให้ฆ่าบูชาบุญ โดยไม่มีเหตุอันสมควร พระเจ้าข้า ฯ เมื่อ
 ข้าพระองค์ทั้งหลายยังเล็ก ๆ อยู่เมื่อก่อน ทำไมจึงไม่โปรดให้ฆ่า มาโปรดให้ฆ่า
 ต่อเมื่อเติบโตแล้วเช่นนั้น เป็นการไม่สมควรเลย พระเจ้าข้า ฯ ขอพระองค์จึงได้
 โปรดให้ทอดพระเนตร ซึ่งข้าพระองค์ทั้งหลายผู้สวมเกราะขนช้างขนม้าออกต่อสู้
 กับข้าศึกศัตรูเกิด อย่าได้โปรดฆ่าบูชาบุญเลย พระเจ้าข้า ฯ อีกประการหนึ่ง
 เมื่อบ้านเมืองเกิดเดือดร้อนขึ้น ก็ยังจะได้ใช้พวกข้าพระองค์ ฯ เหตุไรจึงจะโปรด
 ให้ฆ่าโดยไม่จำเป็นเช่นนั้น แม้แต่นางนกทั้งหลายก็ยังรู้จักรักลูก ทำรวงรังให้ลูก
 อยู่ ขอพระองค์อย่าได้โปรดให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเลย อย่าได้ทรงเชือด
 ถอยคำของกณฺฑหาฬพราหมณ์เลย เมื่อกณฺฑหาฬพราหมณ์ให้ฆ่าข้าพระองค์
 ทั้งหลายเสียได้แล้ว ต่อไปเขาก็จักให้ฆ่าพระองค์อีก ธรรมดาพระราชาทั้งหลาย
 ย่อมพระราชทานบ้านส่วยบ้าง นิคมน้ำบ้าง ทรัพย์สมบัติอย่างอื่นบ้าง ให้แก่
 พราหมณ์ผู้เป็นปโรหิต และให้พระราชทานซึ่งข้าวน้ำตามสมควร แต่พราหมณ์
 ทั้งหลาย ก็ยังคิดทำร้ายแก่ผู้มบุญคุณแก่ตนเหมือนอย่างนี้ เพราะเหตุว่า
 พราหมณ์ทั้งหลายโดยมากย่อมเป็นคนอกตัญญู เพราะฉะนั้น ขอพระองค์อย่าได้
 โปรดให้ฆ่าข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นอันขาด จงทำให้ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นทาส
 ของกณฺฑหาฬพราหมณ์ หรือไม่อย่างนั้น ก็จงโปรดให้เป็นคนเลี้ยงช้าง

เลียงมา เทงช้าง ขมา ก็แล้วกันพระเจ้าข้า หรือไม้อย่างนั้นก็จงโปรดให้ขับไล่
เสียจากบ้านเมืองเถิด ยังเป็นการประเสริฐกว่า พระเจ้าข้า

เมื่อพระจันทกุมารไม่อาจให้พระราชบิดาทรงเชื่อถ้อยคำของตนได้ ก็ได้
กล่าวขึ้นโดยปรารภพวกราชบุรุษที่อยู่รอบข้างว่า เหตุไรหนอ พวกคฤหบดี ชาวบ้าน
ชาวเมืองจึงไม่มาช่วยกราบทูลพระราชว่า อย่าฆ่าพระราชโอรสธิดาเลย เพราะ
ถ้าฆ่าพระราชโอรสธิดาแล้ว บ้านเมืองจักเดือดร้อน เพราะเหตุใดหนอจึงไม่มีผู้
กราบทูลอย่างนั้น เมื่อกล่าวอย่างนั้นชน ก็ไม่มีผู้ใดสามารถกล่าวสิ่งใดได้

ลำดับนั้น พระจันทกุมาร จึงได้ส่งภรรยาไป ๑๐๐ ให้ไปทูลขอชีวิตต่อพระ
ราชบิดา และขอชีวิตต่อกัณหาหาลพราหมณ์เถิดว่า อย่าได้ฆ่าพระราชโอรส
ทั้งหลายซึ่งหาความผิดมิได้ ซึ่งองอาจตั้งราชสีห์ ฯ เมื่อนางเหล่านั้นไปทูล
อ้อนวอนไม่สมประสงค์แล้ว พระจันทกุมารก็หาที่พึ่งไม่ได้ ได้ทรงร้องให้
รำพันว่า เหตุไรหนอ เราจึงไม่ไปเกิดในตระกูลคนต่ำช้า คือ ตระกูลช่างรถ
ตระกูลคนเทหยากเยื่อ ตระกูลกลี เพื่อเราก็กไม่ได้ถูกร่ำบช้ายัญเหมือนเช่น
ทรงรำพันอย่างนั้นแล้ว จึงได้ส่งพวกภรรยาอีกว่า พวกเจ้าเมื่อก่อนคิดทั้งปวง
จึงไปกราบลงแทบเท้าของกัณหาหาลพราหมณ์ บอกเขาว่า พวกข้าพเจ้าได้ทำผิด
ต่อท่านอย่างไร ถ้าพระจันทกุมารมีความผิดต่อท่าน ก็ขอท่านจงได้อุดโทษ
เถิด ดังนี้ ฯ ลำดับนั้น พระกนิษฐภคินีของพระจันทกุมาร ซึ่งทรงพระนามว่า
พระนางเสลากุมารี ก็ได้ไปหมอบลงทรงก้นแสงแทบพระบาทของพระราชบิดา
พระราชบิดาได้ทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงสลดพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง จึงตรัสว่า
ลูกเอ๋ย การที่บิดาได้จัดการบช้ายัญในคราวนี้ ก็เพราะต้องการไปสวรรค์ แล้ว
พระราชกุมารี ก็กราบทูลทั้งทรงก้นแสงขึ้นว่า พระองค์โปรดให้ฆ่าพระราชโอรส
ธิดาเสียแล้ว จักได้ไปสวรรค์หรือพระเจ้าข้า แต่พระราชบิดาก็หาได้ทรงเชื่อฟังไม่
ของคนนอกความข้างหน้าไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐก ๒๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยจันทกุมารจริยา เรื่องพระจันทกุมาร

คโค จันทกุมารสุส ปุคโคต วสุโล นาม ปิตโร ทุกุจิตฺตํ ทิสฺวา อหํ อยฺยํ
อุปสงฺกมิตฺวา ขาจิตฺวาติ.

ณ บัณฑิต อาคตภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐก ๒๓ ว่าด้วย
จันทกุมารจริยา เรื่องพระจันทกุมาร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธ-
ศาสนา และพุทฺธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ลำดับนั้น โอรสของพระจันทกุมารซึ่งมีนามว่า วสุลกุมาร ได้เห็นพระจันทกุมาร
ผู้เป็นบิดามีความทุกข์ร้อนยิ่งใหญ่นั้น ก็คิดว่า เราจักไปเฝ้าพระเจ้าปดุง ทูลขอ
ชีวิตบิดาของเราไว้ แล้วก็ไปเฝ้าพระเจ้าเอกราชหมอบลงร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา
อยู่ในที่ใกล้พระบาทของพระเจ้าเอกราช ผู้เป็นพระอัยกาว่า ข้าแต่เทวราชเจ้า
ขอพระองค์อย่าได้ฆ่าบิดาของกระหม่อมฉันเลย เพราะหม่อมฉันยังเล็กนัก ยังไม่
เจริญวัย จงทรงเห็นแก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าเอกราชได้ทรงสดับเสียงรำพัน
อันนั้นก็มีการปาดประหนักรว่าพระราชหฤทัยจะแตกทำลาย มีพระนัยเนตรพุ่มพอง
ด้วยอัสสฺสชลธารา กอดพระเจ้าหลานไว้แล้วก็ตรัสว่า เจ้าจงดีใจเถิด ปดุงจักให้ปล่อย
บิดาของเจ้าในบัดนี้ ตรัสดังนี้แล้วก็โปรดให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงอีก

เมื่อกัณฐกหาลพราหมณ์ได้ทราบแล้ว ก็รีบกลับไปกราบทูลอีกว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า ข้าพระองค์ได้ทูลไว้ก่อนแล้วว่า การบูชาบุญชนิดนี้เป็นของทำได้ยาก
ขอพระองค์อย่าได้ให้เสียการบูชาบุญเลย คนเหล่าใดได้บูชาบุญเอง หรือให้ผู้อื่น
บูชาบุญ หรือยินดีต่อการบูชาบุญของผู้อื่น คนเหล่านั้นย่อมได้ไปสวรรค์ทั้งสน
ดิน ๑ พระเจ้าเอกราชผู้เป็นคุณอันธพาล ก็ได้โปรดให้จับคนและสัตว์ทั้งปวง
มาคุมขังไว้อีก ตามถ้อยคำของกัณฐกหาลพราหมณ์ ๑ ลำดับนั้น กัณฐกหาล-

พราหมณ์จึงคิดว่า พระราชาองค์นี้มีใจอ่อน ประเดี๋ยวก็ให้ปล่อย ประเดี๋ยวก็ให้จับ
 ท้าวเธอจะต้องให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงตามถ้อยคำของทารกอีก เราควรจะนำ
 พระราชาพระองค์นี้ไปทหลุมบูชาในบัดนี้ ๑ กิจดังนั้นแล้วจึงได้กราบทูลขึ้นว่า
 ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์ได้จัดทำการบูชาไว้พร้อมแล้ว ขอพระองค์จงเสด็จ
 ออกไปทอดพระเนตรเถิด เมื่อบูชาแล้วพระองค์จักได้เสด็จไปสวรรค์ ๑ ใน
 ลำดับนั้น พระเจ้าเอกราชก็ได้ตรัสสั่ง ให้นำคนและสัตว์ทั้งปวงออกจากพระนคร
 ไป ในเวลานำพระจันทกumarออกจากพระนคร เพื่อจะไปทหลุมบูชาใน
 ประชาชนทั้งปวงก็ตามออกไปเป็นอันมาก คือ พวกภรรยาของพระจันทกumar
 ทั้ง ๑๐๐ ก็ติดตามออกไป ทั้งคนอื่น ๆ ก็ติดตามออกไปอีกเป็นอันมาก ผู้คนที่ติดตาม
 ออกไปนั้นได้พากันร้องไห้เสียงระงมไป ด้วยมีความจงรักภักดีต่อพระราชกุมาร
 กุมาร อัครมเหสี เศรษฐี กฤหบดีเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่ง บ้านเมืองได้เกิดโกลาหล
 ขึ้นอย่างไม่เป็นระเบียบ ๑ ชาวพระนครได้พากันหลั่งไหลออกจากพระนครจนประตู
 ไม่เพียงพอ ๑ ก็นหาพราหมณ์ได้เห็นผู้คนออกไปมากเช่นนั้น ก็สั่งให้ปิด
 ประตูพระนครเสีย ด้วยคิดว่าใครจะรู้ว่าจักมีอะไรขึ้น ๑ มหาชนทั้งปวงเมื่อออก
 จากพระนครไม่ได้ ก็พากันไปร้องไห้อยู่ตามพระราชอุทยาน ซึ่งมีอยู่ในที่ใกล้
 ภายในประตูพระนคร ๑ ผู้คนตามพระราชอุทยานเหล่านั้น ก็ได้แตกตื่นบินหนี
 ด้วยเสียงร้องไห้ของประชาชน ๑ ประชาชนได้ร้องสั่งผู้คนเหล่านั้นว่า ถ้าพวก
 เจ้าอยากกินเนื้อจงออกไปทางทิศตะวันออกแห่งเมืองปุพผวัต จงไปที่พระเจ้าเอกราช
 ผู้โง่เขลาจะฆ่าลูกบูชาใน จะฆ่ามเหสี และเศรษฐี กฤหบดี และสัตว์อื่น ๆ
 บูชาในเถิด ๑ เมื่อประชาชนเห็นร้องไห้อยู่ตามพระราชอุทยานดังนั้นแล้ว ก็
 พากันไปร้องไห้ตามปราสาทบ้านเรือน และสวนอุทยานของพระจันทกumarด้วย
 ถ้อยคำร่ำรักหลายประการ สุดแต่แต่ว่าใครนั้นด้อย่างไหน ก็ร้องไห้ร่ำพันอย่าง
 นั้น บางคนก็ว่านเป็นปราสาทของพระราชกุมาร อันเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ชนิด
 บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำไปฆ่าแล้ว ๑ อันเป็นเรือนยอดของพระ
 จันทกumar อันสำเร็จแล้วด้วยทองคำ ห้อยย้อยด้วยพวงมาลัย บัดนี้ พระราชกุมาร
 ทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ๑ อันเป็นอุทยานของพระราชกุมารทั้ง ๔
 ซึ่งมีดอกไม้ผลไม้อยู่ทุกฤดู บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ นั้นก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสีย

แล้ว ฯ อันนั้นเป็นสวนคอกกอสก ซึ่งมีคอกไม้รูโอบอันน่านรมย์ของพระราชกุมาร
ทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็น
สวนคอกกรรณการ ซึ่งมีคอกบานงามอยู่ตลอดเวลา ของพระราชกุมารทั้ง ๔ บัดนี้พระ
ราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็นสวนคอกแคฝอยอันมี
คอกไม้เลือกเวลาของพระราชกุมารทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออก
ไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็นสวนมะม่วงซึ่งมีผลตามฤดูกาล ของพระราชกุมาร
ทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็นสระ
โบกขรณซึ่งค้ำด้วยโกสุมภ์ปทุมมาศ ปุณจาริกชาติ และน้อบลซึ่งมีคอกอัน
หอมหวานของพระราชกุมารทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่า
เสียแล้ว ดังนี้

เมื่อประชาชนคนทั้งปวงร้องให้รำไรดังนั้นแล้ว ก็พากันไปสู่สถานต่าง ๆ
มีโรงช้างเป็นต้น ของพระราชกุมารทั้ง ๔ มีพระจันทกุมารเป็นต้น แล้วร้องให้
รำพันว่า อันนั้นเป็นช้างแก้วของพระราชกุมารทั้ง ๔ มีนามว่า เอราวัน และ
วรรณหัตถิ บัดนี้ พระราชกุมารทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็นม้า
แก้ว ซึ่งมีผลเท่าอันเร็ว มกบ ฯ เดียวของพระราชกุมารทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมาร
ทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว ฯ อันนั้นเป็นรถม้าอย่างวิเศษ เจียบสงัดเสียง
ในเวลาวิ่ง งดงามด้วยแก้ว ๑ ประการ ของพระราชกุมารทั้ง ๔ บัดนี้ พระราชกุมาร
ทั้ง ๔ ก็ได้ถูกนำออกไปฆ่าเสียแล้ว เหตุไรหนอพระราชกิจข้างลุ่มหลงถึงกับโปรด
ให้ฆ่าพระราชโอรสทั้ง ๔ พระราชธิดาทั้ง ๔ พระราชเทวีทั้ง ๔ และเศรษฐี คฤหบดี
สัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้า อย่างละ ๔ ๆ บุษายัญเช่นนั้น

เมื่อมหาชนคนทั้งปวงร้องให้รำพันอย่างนั้นแล้ว ก็พอดีถึงเวลาที่เขานำ
พระจันทกุมารไปที่หลุมบุษายัญแล้ว ฯ ในขณะนั้น พระนางโคตมีอัคมเหสีผู้
เป็นพระราชชนนีของพระจันทกุมาร ก็ได้ไปกราบทูลแทบพระบาทของพระเจ้า
เอกราชว่า ขอพระองค์จงโปรดพระราชทานชีวิตแก่บุตรของหม่อมฉันเถิด กราบ
ทูลดังนี้แล้ว ก็ทรงกันแสงรำพันว่า ถ้าพระองค์โปรดให้ฆ่าพระจันทกุมารและพระ
สรียกุมารเสียแล้ว หัวใจของหม่อมฉันก็จะต้องแตกไป หรือไม่อย่างนั้นหม่อมฉัน
ก็จักต้องเป็นบ้า หม่อมฉันจักเป็นคนค้อยอีกไม่ได้แล้ว ฯ แต่ถึงพระนางเจ้า

จะทรงกับแสงอย่างไรก็ดี ก็ไม่ได้รับพระราชดำรัสตอบอย่างไรจากพระเจ้าเอกราช ผู้เป็นพระราชสามี แล้วพระนางเจ้าจึงตรัสแก่พระราชสุณิสาสรีสะใภ้ของพระจันทกุมารว่า ลูกของเราโกรธพวกเจ้าหรือ พวกเจ้าจึงไม่ช่วยทูลขอชีวิตไว้ แต่พระราชสุณิสาสรีทั้ง ๔ นั้น ก็ไม่รู้จะทำประการใด เพราะถึงจะทูลอ่อนวอนต่อพระเจ้าเอกราชสักเท่าไรก็ดี ก็มิได้รับผ่อนผันประการใด

เมื่อพระราชชนนีทรงรำพันกับพระราชสุณิสาสรี ดังนี้แล้ว ก็ได้ร้องด่ากัณเฑาะหลพราหมณ์ว่า อ้ายกัณเฑาะหลพราหมณ์เอ๋ย ขอจงให้ความทุกข์โศกในการที่พระจันทกุมารและสุริยกุมาร ผู้เป็นลูกของเราจะถูกฆ่า จงมียุ่แก่แม่ของเจ้า ทุกข์อันใดของเราในเวลานี้ ทุกข์อันนั้นจงได้มีแก่แม่ของเจ้า ลูกของเราถูกฆ่าอย่างไร ก็จงให้ลูกของเจ้าถูกฆ่าอย่างนั้น ดังนี้

เมื่อพระจันทกุมารจะทูลขอชีวิตต่อพระราชบิดาที่หลุมขุณฑีนั้น จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า ขอพระองค์จงอย่าฆ่าพวกกระหม่อมฉันเลย จงโปรดให้เป็นคนช่งใช้ของกัณเฑาะหลพราหมณ์เกิด หรือไม่อย่างนั้น ก็จงโปรดเป็นคนเลียงช้างเลียงม้า ให้เป็นคนขนขางขามาเกิด หรือไม่อย่างนั้นก็จงโปรดขับไล่เสียจากบ้านเมือง หรือจงโปรดให้เป็นคนขอทานเกิดพระเจ้าข้า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า หลึงทรกตูกทั้งหลาย ถึงจะเป็นคนยากจนอย่างไรก็ดี ก็ยังอ่อนวอนขอลูกต่อเทวดา บางคนเกิดความแพ้อ่อนแล้วแต่ไม่ได้ลูกก็มี ข้าแต่มหาราชเจ้า คนทั้งหลายย่อมปรารถนาจักได้ลูก เหตุไรพระองค์จึงจักให้ฆ่าลูกบุชายัญ โดยเหตุไม่จำเป็นเช่นนี้ ข้าแต่พระราชบิดา ซึ่งเป็นทรกตาสั่งที่เปรียบมิได้ คนทั้งหลายได้ลูกเพราะความอ่อนวอนเทวดาก็มี เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จงอย่าให้ฆ่าข้าพระบาททั้งหลายเลย จงอย่าได้บุชายัญด้วยลูกอันได้มาโดยยากเลย จงอย่าได้พรากลูกอันได้มาด้วยยากเลย พระเจ้าข้า

เมื่อพระจันทกุมารกราบทูลพระราชบิดาอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่ได้รับคำตอบประการใด จึงไปหมอบลงที่พระบาทของพระราชมารดา ทรงรำพันขึ้นว่า ข้าแต่พระราชมารดา พระองค์ได้ทรงลำบากเพราะเลี้ยงลูก คือ กระหม่อมฉัน บัดนี้กระหม่อมฉันขอกราบลาไปสู่โลกหน้า ขอพระทูลกระหม่อมของลูกจงประทานพระบาทให้ลูกได้กราบด้วยเถิด ลูกจะขอทูลลาไปในบัดนี้ เพื่อให้เขาม่าบุชายัญ

พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระราชมารดาของพระจันทกุมารจึงทรงรำพันขึ้นว่า ลูกเอ๋ย เจ้าจงประดับด้วยโมล็ดดอกจำปาจำปาซึ่งของที่เจ้าเคยประดับมา เจ้าจงลบไล้จันทน์แดงเสียบในเวลาครึ่งสุดท้าย เจ้าจงนุ่งผ้ากาสเสียบในเวลาครึ่งสุดท้าย เจ้าจงประดับแก้วมุกดาแก้วมณีนีมิต้า และสรรพภรณ์อื่น ๆ เสียบในเวลาสุดท้ายในบัดนี้เกิดลูกรักของมารดา

ลำดับนั้น พระนางจันทา ซึ่งเป็นอัครชายาของพระจันทกุมารก็กราบลงแทบพระบาทของพระเจ้าเอกราช แล้วทูลว่า ไรว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในพื้นปฐพี พระองค์จะไม่ทรงอาลัยต่อพระเจ้าลูกบ้างหรือ พระเจ้าข้า พระเจ้าเอกราชตรัสตอบว่า ธรรมดาลูกเมียข้อมเป็นทรีภักของคนที่หลาย ถึงแม้ว่าตัวเราก็คือเหมือนกัน แต่เราอยากไปสวรรค์จึงจักต้องฆ่าลูกเมียบุชายัญในบัดนี้ ฯ พระนางจันทาจึงกราบทูลว่า อย่าให้ทุกข์จากพระจันทกุมารผู้เป็นพระสามของข้าพระบาทให้เกิดขึ้นทำลายหัวใจของข้าพระบาทเลย พระจันทกุมารผู้เป็นพระราชโอรสของพระองค์ทรงเจริญมาด้วยความสุข ขอพระองค์จงฆ่าข้าพระบาทเสียให้ตายไปกับพระจันทกุมาร ขอพระองค์จงโปรดให้ข้าพระบาททั้ง ๒ ได้ตายไปด้วยกันเกิดพระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าเอกราชตรัสตอบว่า นี่แน่ะ แม่จันทา เจ้าอย่าอยากตายเลย เมื่อพระจันทกุมารซึ่งเป็นสามของเจ้าตายแล้ว พี่น้องของสามของเจ้าก็ยังอยู่หลายคน เจ้าจักเลือกได้ตามใจประสงค์ เจ้าจงอย่าร้องไห้ให้เสียน้ำตาเลย

พระนางจันทาจึงร้องไห้รำพันขึ้นอีกว่า เราไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไปแล้ว เราจักต้องกินยาพิษให้ตายเสีย ฯ ไม่มีญาติมิตรผู้มีใจดีคนใดจะมาช่วยหัตถานไม่ให้พระราชฆ่าลูกในบัดนี้ ฯ ขอพระองค์จงฆ่าลูกของหม่อมฉันแทนพระจันทกุมารเถิด ขอพระองค์จงแลร่างกายของหม่อมฉันให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ออกบูชาบุญในทั้ง ๑๐๐ เกิด อย่าได้ฆ่าพระจันทกุมารเลย พระเจ้าข้า

พระนางจันทาทูลดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปหาพระจันทกุมาร แล้วขึ้นทรงกันแสง ลำดับนั้น พระจันทกุมารจึงตรัสว่า นี่แน่ะแม่จันทา เมื่อพี่ยังมีชีวิตอยู่พี่ได้ให้เครื่องประดับประดาอันมีค่าแก่เจ้าเช่นนั้น พี่จะให้เครื่องประดับอันอยู่ใน

ลวณแก่เจ้า ขอเจ้าจงรับเครื่องประดับชั้นสุดท้ายนี้ของพี่ไว้เถิด ฯ พระนาง
 จันทาได้สดับพระวาจาของพระสามี ก็ทรงพระโกศสะออนไปด้วยถ้อยคำนานา
 ประการ เป็นต้นว่า เมื่อก่อนกลุ่มมาลาได้เคยสวมพระศอของพระราชกุมาร
 ทั้งหลาย มาวันนั้นดาบอันคมกล้าก็จักสวมพระศอแทนมาลา ฯ เมื่อก่อนเคยมี
 กลุ่มมาลาต่าง ๆ สี่ เคยสวมพระศอของพระกุมารทั้งหลาย บัดนี้ ในไม่ช้า
 นแล้ว ดาบอันคมกล้าของเพชฌฆาตผู้แก่แล้วกล้า จักเป็นพระศอของพระราชกุมาร
 ทั้งหลาย หัวใจของเราจะแตกแหล่มีแตกแหล่ ก็ในวันนั้นถ้าหัวใจของเราจักไม่แตก
 ก็จักต้องมีเครื่องรัดอันมั่นคง ฯ องค์พระจันทกุมาร พระสุริยกุมาร เคยทรงผ้าอัน
 บริสุทธิ์ แล้วประดับด้วยแก้วมุกดา ลูบไล้ด้วยกฤษณาและจันทน์สีแดง บัดนี้
 จักถูกฆ่าบูชาขันธ์ทำให้เกิดความเศร้าโศกแก่มหาชน ฯ พระจันทกุมาร พระ
 สุริยกุมารผู้เคยเสวยพระกระยาหารอันมีรสนานา ฯ ประการ ผู้เคยสร่งสนานด้วยน้ำ
 หอมเป็นอันดี มีร่างกายประดับด้วยขัตติยาภรณ์อันหาค่ามิได้ บัดนี้ ก็จะถูกฆ่าบูชา
 ขันธ์ ทำให้เกิดความแค้นใจแก่ประชาชนทั้งหลาย ฯ เมื่อพระนางจันทาทรง
 กันแสงอยู่อย่างนี้ ก็พอดีกิจการทุกอย่างในหลุมบูชาขันธ์นั้นสำเร็จลง ฯ พวก
 เพชฌฆาตก็นำพระจันทกุมารราชโอรสให้เข้าไปยืนก้มหน้าอยู่ริมหลุมขันธ์ ฝ่าย
 กัณหาพรหมณ์ก็ยกภาศทองคำเข้าไปรื้อรับโลหิตไว้ แล้วหยิบเอาดาบอันคมกล้า
 มาถือไว้ด้วยตั้งใจว่า จักตัดพระศอของจันทกุมารเอาเลือดคอบูชาขันธ์ ในกาลนั้น

ในขณะนั้น พระนางจันทาผู้เป็นพระชายาของพระจันทกุมาร ก็กล่าว
 วาจาสาธยายฐานขึ้นว่า กัณหาพรหมณ์เป็นคนอันธพาลน เป็นคนทำกรรม
 อันหยาบช้า อันเป็นคำสาธย์ ด้วยอำนาจคำสาธย์อนันขอเราจึงมีชีวิตอยู่กับพระสามี ฯ
 ขอมนุษย์ทั้งหลาย คือเทวดาหรือสัตว์ทุกเหล่าทั้งที่เกิดขึ้นแล้ว และจักมาเกิด จงมา
 ช่วยรักษาให้เราได้มีชีวิตอยู่กับพระสามี ขอให้เทวดาทั้งหลายกับสัตว์โลกทั้งปวงจง
 มาช่วยคุ้มครองเราผู้หาพึ่งไม่ได้ ขอเทพเจ้าทั้งหลายจงช่วยคุ้มครองพระจันทกุมาร
 ผู้เป็นสามีของเราในบัดนี้ให้จงได้

ในขณะนั้น สมเด็จพระราชาธิบดีได้ทรงทราบเรื่องในทันใดแล้วรีบเสด็จ
ลงมาจากสัปดาห์สวรรค์ ทรงถือก้อนเหล็กแดงอันใหญ่กวัดแกว่งอยู่บนอากาศ
ขู่ตวาดพระเจ้าเอกราชให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงด้วยถ้อยคำว่า ตูก่อนพระราช
ผู้ลามก เธอได้เห็นใครฆ่าบุตรภรรยา เศรษฐี คฤหบดี ขาญ แล้วได้ไป
สวรรค์ ดังนี้ ฯ ในขณะนั้นกัณหาหาลพราหมณ์กับพระเจ้าเอกราชก็สะดุ้งตกใจ
กลัว รับสั่งให้ปล่อยคนและสัตว์ทั้งปวงเสียโดยเร็วพ้น ฯ ทันใดนั้น คนทั้งปวง
ก็กลุ่มรวมกันเข้าหอบคึกกัณหาหาลพราหมณ์ด้วยไม้คอนกอนคิมเป็นอลหม่าน กัณหา-
หาลพราหมณ์ถึงซึ่งความตาย แล้วรุดกันเข้าไปเพื่อจะจับพระเจ้าเอกราชฆ่า
เสีย ฯ แต่พระจันทกุมารบรมโพธิสัตว์เจ้า ได้รับเข้ากอดพระราชบิดาไว้ ได้ขอ
ชีวิตต่อคนทั้งปวงว่า เราขอชีวิตพระราชบิดาของเราไว้สักครั้งเกิด คนทั้งปวงก็
ยินยอมยกให้แล้วลอยออกไป

เป็นอันว่า พระจันทกุมารบรมโพธิสัตว์เจ้ากับเหล่าคนและสัตว์ทั้งปวง ได้
รอดพ้นจากความตาย ด้วยประการดังนี้แล้ว ก็ให้พระเจ้าเอกราชออกจากราช
สมบัติไปอยู่ในพระราชอุทยาน องค์พระจันทกุมารนั้น ก็ได้เป็นพระมหากษัตริย์
สืบต่อไป เมื่อพระองค์ได้มาเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ก็ได้พระราชทานซึ่งพระ
กระยาหารพอเลี้ยงพระชนมชีพให้แก่พระราชบิดา แล้วทรงบริจาคมหาทานเป็น
นิตย์มา ฯ พระจันทกุมารได้โปรดให้สร้างโรงงานไว้บริจาคตานถึง ๕ แห่ง คือ ที่
ประตูพระนครทั้ง ๔ และประตูพระราชวัง แล้วทรงบริจาคตานสนพระราชทรัพย์เป็น
อันมากทุกวันไป เมื่อสนพระชนมายุแล้วก็ได้ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ ต่อมาก็ได้เกิด
เป็นพระพุทธรเจ้าของเราทั้งหลาย ส่วนกัณหาหาลพราหมณ์นั้นได้มาเกิดเป็นพระ
เทวทัต ฯ พระนางโคตมีราชชนนีนั้น ได้มาเกิดเป็นพระนางสิริมหามายา
พระนางจันทาเทวีนั้น ได้มาเกิดเป็นมารดาพระราहुล พระวสุทกุมารนั้น ได้มา
เกิดเป็นพระราहुล พระเสลา कुमारนั้น ได้มาเกิดเป็นนางอุบลวันณา พระสุรกุมาร
นั้น ได้มาเกิดเป็นพระอานนท์ พระรามโคต कुमारนั้น ได้มาเกิดเป็นพระกัศสป
พระภัททเสน कुमारนั้น ได้มาเกิดเป็นพระโมคคัลลาน์ พระสุริย कुमारนั้น ได้มาเกิด
เป็นพระสารีบุตร ท้าววชิราวุธ คือ พระอินทร์นั้น ได้มาเกิดเป็นพระอนรุทธเถรเจ้า

ส่วนประชาชนเหล่านั้น ได้มาเกิดเป็นพทธบริวาร ในครั้งพทธกาล จบเรื่องพระ
จันทกumar ที่พระพุทธองค์ทรงยกมาให้เป็นตัวอย่างในทานบารมี ซึ่งมีในภัททกัลป์นี้
ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยสัทธิราชจริยา เรื่องพระเจ้าสัทธิราช

อริฏฐสวหเช นคเร

สัทธิ นามาสี ขตติโย

นิสซช ปาสาทเว

เอวี่ จินเตสห์ ตทาทิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๔ ว่าด้วยสัทธิราชจริยา
เรื่องพระเจ้าสัทธิราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

ดำเนินความตามวาระพระบาลี

ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา

นั้นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระจริยาของพระองค์ที่ได้ทรงทำไว้ ในชาติ
พระองค์เป็นพระเจ้าสัทธิราชนั้นว่า คราวที่เราได้เป็นพระเจ้าสัทธิราช ยอที่อริฏฐ-
นคเรนั้น เราได้คิดว่า สิ่งที่เราควรให้ทานนอกร่างกายของเรานั้น ที่เรายังไม่เคยให้
ไม่มีเลย ยังมีแต่ของในกายของเราเท่านั้น ถ้าผู้ใดมาขอจักษุต่อเรา เราจักให้
โดยไม่หวั่นใจ ฯ พอคิดดังนี้แล้ว ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าเทพเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้ทราบความคิดของเรา แล้วได้จำแลงเป็นพราหมณ์ ลงมาขอจักษุต่อเรา
คือ คราวนั้นท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ได้จำแลงเป็นพราหมณ์
ชราตาบอดเข้ามาขอจักษุต่อเราว่า ข้าแต่มหाराชเจ้าผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้ทำ
บ้านเมืองให้เจริญ ผู้ยินดีในการให้ทาน ผู้สูงสุดในเทพยตามนุษย์ทั้งหลาย
จักษุทั้ง ๒ ของข้าพเจ้าได้บอดไปแล้ว ขอพระองค์จงจงพระราชทานจักษุของ

พระองค์สักข้าง ๑ ให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด พอพราหมณ์เข้านั้นกล่าวอย่างนี้
เราก็คើลความดีใจว่า สำเร็จความประสงค์ของเราแล้ว เราจึงให้แพทย์ฉวยฉกษ
ของเราออกให้เป็นทาน เพราะมั่งงั่งพระโพธิญาณเป็นใหญ่ ฉกษนั้นไม่ใช่ว่า
จะไม่ใช่รักของเรา ถึงร่างกายของเราเหมือนกัน แต่เรารักพระสัพพัญญุต
ญาณมากกว่า เพราะฉะนั้น เราจึงให้ฉกษเป็นทาน ดังนี้ สันเนอความใน
พระบาลีที่พระพุทธองค์ตรัสไว้โดยย่อเพียงเท่านั้น

ต่อไป เป็นเนื้อความพิสดารตามสัวิราชชาดกว่า เรื่องพระเจ้าสัวิราช
มีพิสดารอยู่ในวิสคินิบาด คัมภีร์พระเจ้า ๕๐๐ ชาติว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารนั้น พระองค์ทรงปรารภอสทิสถาน
คือทานอันไม่มีทานอื่นเทียบถึงให้เป็นต้นเหตุ จึงได้ตรัสเทศนาซึ่งสัวิราชชาดก
ให้เป็นผล ฯ เรื่องอสทิสถานนั้น มีพิสดารอยู่ในอัฐกนิบาด ส่วนใน
ที่นี้แต่เพียงโดยย่อเท่านั้น กล่าวคือ ในคราวนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ถวาย
บริวารทั้งปวงแก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ในวันที่ ๗ แห่งการ
ถวายอสทิสถานนั้นแล้ว ก็ทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอนุโมทนา
แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงอนุโมทนา ฯ เวลาพระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระกระยา
หารเช้าแล้ว ก็ได้เสด็จออกไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่พระเชตวันมหาวิหาร กราบ
ทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุไรพระองค์จึงไม่ทรงอนุโมทนา ฯ
ครั้นตอบว่า ที่ประชุมนี้ไม่บริสุทธิ์ แล้วทรงแสดงธรรมว่า คนตระหนี่ขอมไป
เทวโลกไม่ได้ ดังนี้ เป็นต้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเลื่อมใสแล้วทรงบูชาด้วย
ผ้าอุตตราสงค์อันมีราคาแสนหนึ่ง แล้วเสด็จกลับเข้าพระนคร ฯ รุ่งเช้าขณิก
ทั้งหลายก็ได้สนทนาในธรรมสภาว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ถวายอสทิสถาน
แล้ว ก็ยังไม่รู้เบื่อบริ้อมด้วยการถวายทาน เมื่อองค์พระศพลได้โปรดประทาน
เทศนาธรรม ก็ยังได้ถวายผ้าสีวอยกะมีราคาแสน ๑ อีก พระพุทธองค์ได้ทรงสดับ
คำสนทนาอันนี้ จึงเสด็จไปที่ธรรมสภาตรัสถามทราบเรื่องแล้ว ก็ตรัสว่า นี่แน่
ภิกษุทั้งหลาย สิ่งของนอกกายได้ชื่อว่ายังเป็นทานที่ไม่ประเสริฐแท้ ส่วนบัณฑิต
ทั้งหลายในปางก่อน ได้บริจาคทานแก่มหาชนสิ้นทรัพย์ไปวันละ ๖ แสน ก็ยังไม่
รู้จักเบื่อนในการให้ทาน ยังได้ฉวยฉกษออกให้ทานแก่ข้าจากอีก

กล่าวคือ ในอดีตกาลล่วงเส้ามา ครั้นพระเจ้าสัทธิมหาราช ได้เสวยราช-
สมบัติอยู่ในอริยภูมิ แลวันแคว้นสัทธินั้น พระมหาสัตว์เจ้าได้เป็นพระราชโอรส
ของพระเจ้าสัทธิมหาราช มีนามว่าสัทธิกุมาร ๑ เมื่อสัทธิกุมารนั้นเติบโตขึ้นแล้ว
ก็ได้ไปศึกษาศิลปที่เมืองคักกิสลา เวลากลับบ้านเมืองแล้ว ก็ได้เป็นอุปราช
เมื่อพระราชบิดาสันพระชนม์แล้วก็ได้เป็นพระราชา ได้ทรงมั่นอยู่ในทศพิธราช
ธรรม ได้ทรงสร้างโรงทานไว้ ๖ แห่ง คือ ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ แห่ง ท่ามกลาง
พระนคร กับที่ประตูพระราชวัง แล้วทรงบริจาคมหาทาน สันพระราชทรัพย์
วันละ ๖ แสน กับทรงรักษาอุโบสถศีลทุกวัน ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ เป็นนิจมา
อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าสัทธิราชนั้น ได้ประทับอยู่พระราชบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตร
ในวันปุณณมัตติเพ็ญเวลาเช้า ทรงนึกถึงทานที่พระองค์ทรงบริจาค ก็ไม่ทรงเห็นว่า
สิ่งของภายนอกซึ่งพระองค์ยังไม่เคยได้ทรงบริจาค จึงทรงดำริว่า ของนอกกาย
ที่เรายังไม่ได้ให้ทานนั้นไม่มี การให้ทานของนอกกาย ไม่ทำให้เราดีใจได้
เราใคร่จะให้ทานของในกาย ในเวลาที่เราไปที่โรงทาน ขอย่าให้มียากคนใดคน
หนึ่ง ขอทานของนอกกาย ขอให้ขอของในกาย ถ้ามีใครขอเนื้อหทัยของเรา
เราก็จะผ่าอกแหะออกให้ ถ้ามีใครจักขอเนื้อในกายของเรา เราก็จักเชือด
ออกให้ ถ้ามีใครขอโลหิตของเรา เราก็จักเจาะออกให้ มีใครมาขอเราไปเป็น
ทาส เราก็จักยอมไป มีใครมาขอจักษุของเรา เราก็จะควักออกให้ ๑ เมื่อ
พระเจ้าสัทธิราชทรงดำริอยู่ดังนี้ ท้าวโกสีย์ในดาวดึงส์สวรรค์ ก็ทรงทราบ ท้าว
โกสีย์จึงทรงดำริว่า วันนั้นพระเจ้าสัทธิราชคิดว่า จักควักจักษุออกให้เป็นทานแก่
ยากที่ไปหลขอ ดังนี้ พระเจ้าสัทธิราชจักทำได้จริงหรือไม่ เราจักไปทดลองดู ๑
ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าหมู่เทพเจ้าทั้งหลาย ทรงดำริดังนี้แล้ว ก็ทรงจำแลงเป็น
พราหมณ์ชราตาบอดไปที่โรงทานในเวลาที่พระเจ้าสัทธิราชเสด็จไปที่โรงทาน แล้ว
ประนมมือขึ้นร้องถวายชัย พระเจ้าสัทธิราชได้ทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงไสช้างพระ
ที่นั่งบ้ายหน้าไปตรัสถามว่า พราหมณ์ต้องการสิ่งใด ๑ พราหมณ์ปลงก้มทูล
เฉลยไขว่ว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า โลกสันนิวาสทั้งสี่ได้ถูกเสียงสรรเสริญอันแผ่ไป
ด้วยอาศัยพระองค์มีพระหฤทัยยินดีในการให้ทาน ถูกต้องอยู่เป็นนิจ ๑ ข้า

พระองค์เป็นคนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง ส่วนพระองค์เป็นผมพระอักษทั้ง ๒ ข้าง
ขอพระองค์จงโปรดประทานอักษสักข้างหนึ่งให้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าก็ทรงยินดีว่า เป็นลาภอันใหญ่ของเราแล้ว
วันนั้นความประสงค์ของเราจักสำเร็จแล้ว เราจักได้ให้ทานที่เรายังไม่เคยให้
ครนทรงดำริดังนี้แล้วจึงได้ตรัสชนว่า นี่แน่ะพวก ไกรสอนให้เจ้ามาขออักษ
ต่อเรา ซึ่งเป็นของหน้าออกให้ทานได้ยาก แต่ว่า เราจักให้แก่พราหมณ์สม
ประสงค์ ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงดำริว่า การที่เราจะควักอักษทั้ง ๒ ออกให้เป็นทาน
ในทันทีเป็นการไม่สมควร จึงได้ทรงนำพราหมณ์นั้นกลับเข้าไปที่พระราชวัง ประทับ
นั่งบนราชอาสน์แล้ว จึงตรัสสั่งให้แพทย์สวกะเข้าเฝ้า รับสั่งว่า เจ้าจงทำ
อักษทั้ง ๒ ของเรา ให้บริสุทธ์ในบัดนี้ ฯ ในคราวนั้น ก็มีเสียงระบือไปตลอด
พระนครว่า พระราชาจะควักพระเนตรทั้ง ๒ ออกให้เป็นทานแก่พราหมณ์ ฯ
พวกราชวัลลภ มีเสนาบดีเป็นต้น และชาวพระนครสนมก้านักในทั้งปวง ก็ได้
พร้อมกันเข้าเฝ้ากราบทูลคัดค้านว่า ขอเทวราชเจ้าอย่าได้พระราชทานอักษเลย
ขอเทวราชเจ้าอย่าได้ทรงสละข้าพระบาททั้งปวง ให้เป็นทานของพระราชาองค์
อื่นเลย ขอเทวราชเจ้าจงพระราชทานแต่ทรัพย์สิน เงิน ทอง ช้าง ม้า รถ
อลงกรณ์เถิด พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระเจ้าสวราชจึงตรัสว่า ผู้ใดกล่าวว่าจักให้แล้วไม่ให้ ผู้นั้น
ชื่อว่าเอาบ่วงมาสวมคอของตน ฯ ผู้ใดกล่าวว่าจักให้แล้วไม่ให้ ผู้นั้นชื่อว่า
เลวกว่าคนเลว ผู้นั้นจะต้องถึงที่อยู่ของพระยายม ฯ มีผู้ขอสิ่งใดควรให้สิ่งนั้น
สิ่งใดเขาไม่ขอไม่ควรให้สิ่งนั้น พราหมณ์นี้ได้ขอสิ่งใดต่อเรา เราจักให้
สิ่งนั้น ดังนี้

ลำดับนั้น พวกอำมาตย์จึงกราบทูลถามว่า พระองค์ปรารถนาสิ่งใด
ปรารถนาอายุหรือวรรณะ สุขะ พละ ประการใด จึงจักพระราชทานอักษให้แก่
พราหมณ์ในบัดนี้ ฯ พระเจ้าสวราชตรัสตอบว่า เราไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นแก่
ทรัพย์ ยศ หรือบุตรภรรยา แว่นแคว้นบ้านเมืองอันใด ฯ เราเห็นว่า การให้ทาน
เป็นธรรมเนียมของสัปบุรุษทั้งหลายแต่เก่าก่อน เราจึงได้ยินดีในการให้ทาน
สัปบุรุษทั้งหลายแต่เก่าก่อน เมื่อยังไม่ได้บำเพ็ญบารมีให้เต็มที่แล้ว ก็ไม่สามารถ

จะเป็นพระสัพพัญญูได้ เราจะบำเพ็ญบารมีให้เต็มที เพื่อจะได้เป็นพระสัพพัญญู
ดังนี้

เมื่ออำมาตย์ทั้งหลายได้ฟังพระราชดำรัสตอบดังนี้แล้ว ก็หมดหนทาง
ที่จะหลตัดทาน แล้วพากันนั่งอยู่ ฝ่ายพระเจ้าสัวราชก็ได้ตรัสสั่งนายแพทย์สัวกะ
ว่า นี่แน่ะสัวกะ เธอเป็นสหายของเราด้วย เป็นมิตรของเราด้วย เธอได้ศึกษา
วิชาแพทย์มาเป็นอันดีแล้ว เธอจงทำตามถ้อยคำของเราให้ดี เมื่อเราล้มตางม
มองดู เธอจงควักตาของเราให้หลุดออกเหมือนกับควักจาวตาล แล้ววางไว้ที่
มือของคนขอทาน คือพราหมณ์คนนั้น ในบัดนี้

ลำดับนั้น นายแพทย์สัวกะก็กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า การให้อภัย
เป็นทานนี้ เป็นของสำคัญมาก ขอพระองค์จงใคร่ครวญให้ดี ฯ พระเจ้าสัวราช
ตรัสตอบว่า เราใคร่ครวญดีแล้ว เธอจงอย่าชักช้า อย่าพูดมากกับเรา ฯ นาย
แพทย์สัวกะก็คิดว่า การที่แพทย์ผู้ได้ศึกษาเช่นเรานี้ จะทำให้มีรอยสาตรา
ที่พระเนตรของพระราชา ย่อมไม่สมควร ฯ เขาคิดดังนี้แล้วเขาจึงประสมยา
แล้วทาหกลบบวเขยว แล้วบาชพระเนตรข้างขวาของพระราชา ฯ พระเนตร
ข้างขวานั้นก็พลิกกลับทันที ทุกขเวทนาก็ได้เกิดขึ้นแก่พระราชา ฯ เขากราบท
ูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงทรงกำหนดไว้เถิด การทำให้เป็นปกตินี้
เป็นหน้าที่ของพระองค์ ฯ ตรัสตอบว่า เธออย่าได้ชักช้า แล้วนายแพทย์นั้น
ก็ได้เอายาป้ายอีก พระเนตรก็ได้หลุดจากขุมพระเนตรในทันที ทุกขเวทนาอันกล้า
แข็งก็ได้เกิดขึ้นแก่พระราชา ฯ นายแพทย์นั้นกราบทูลว่า ขอพระองค์จง
ทรงกำหนดไว้ให้ชัดเจน ข้าพระองค์อาจทำให้เป็นปกติได้ ฯ จึงตรัสว่า หลีกไป
อย่าได้ชักช้า ฯ นายแพทย์ก็ประกอบยาให้กล้าแข็งขึ้นกว่านั้น แล้วน้อมเข้าไป
ถวาย ฯ พระเนตรนั้นก็ได้หมุนกลับด้วยกำลังยา แล้วตกลออกมาห้อยอยู่ด้วยอำนาจ
เส้นเอ็นขาวไว้ แล้วนายแพทย์ก็กราบทูลอีกว่า ข้าพระองค์อาจทำให้เป็นปกติได้ ฯ
ตรัสตอบว่า เจ้าอย่าได้ชักช้า ฯ ทุกขเวทนาอันกล้าแข็งก็ได้เกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ
โลหิตก็ได้ไหลออกไป จนเปียกพระภูษาที่ทรงนั่ง พวกสนมกำเริบใน อำมาตย์ราช
บริวารทั้งหลาย ก็ได้พากันหมอบร้องไห้ว่า ขอพระองค์อย่าได้ทรงบริจาคพระเนตรเลย
พระเจ้าข้า ? พระราชาทรงระงับทุกขเวทนาไว้แล้ว ก็ตรัสสั่งว่า อย่าได้ชักช้า ฯ

นายแพทย์ก็รับพระเนตรไว้ด้วยมือข้างซ้าย ถือสาตราด้วยมือข้างขวา ตัดเส้น
ที่เกี่ยวดวงพระเนตรให้ขาด แล้วรับเอาดวงพระเนตรไปวางลงที่ฝ่าพระหัตถ์ของ
พระเจ้าสวราช ฯ พระบาท้าวเธอได้ทอดพระเนตรพระจักขุข้างขวาคับพระ
จักขุข้างซ้าย แล้วตรัสเรียกพราหมณ์เข้าไปใกล้ ตรัสสั่งว่า พระสัพพัญญุตญาณ
คือการรู้อะไรสิ่งหนึ่งปวงได้เป็นทรัพย์สินของเรายิ่งกว่าจักขุนี้ถึง ๑๐๐ เท่า พันเท่า แสน
เท่า การให้จักขุเป็นทานนั้นจงเป็นปัจจัยแก่พระสัพพัญญุตญาณ ตรัสดังนี้แล้ว
ก็ได้พระราชทานพระเนตรข้างขวานั้นแก่พราหมณ์ ฯ พราหมณ์ก็รับไปใส่ลงใน
จักขุของตน แล้วบันดาลให้จักขุนั้นดังตอขี้เป็นอันดี เหมือนกับดอกบัวสีเขียว
อันงามบานฉ่ำนั้น ฯ พระมหาราชเจ้าได้ทรงทอดพระเนตรจักขุของพราหมณ์
นั้นแล้ว ทรงพระดำริว่า การให้จักขุเป็นทานนี้ เป็นการดีแล้ว แล้วก็เกิดคิด
หวั่นพระองค์ ได้พระราชทานซึ่งพระเนตรอีกข้างหนึ่งแก่พราหมณ์นั้น ฯ พราหมณ์
ผู้เป็นพระอินทร์นั้น ก็รับพระเนตรข้างนั้นใส่ในจักขุของตน แล้วก็ออกจากพระราชวัง
เหาะขึ้นสู่สวรรค์ในทันใด ฯ ของดเนือความในกัณฐ์นั้นไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฑ์ ๒๕

กัมภีรขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยสวราชจริยา เรื่องพระเจ้าสวราช

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา ทิยขุตฺตคากมาหา
โงทีโต สวราเชน สวโก วณฺโณ กโรตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงกัมภีรจริยาปิฎก กัณฐกัณฑ์ ๒๕ ว่าด้วยสวราชจริยา
เรื่องพระเจ้าสวราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรงแสดงเนื่อความอนันนให้แจ้ง จึงตรัสว่า
หม่อสวกะ ที่พระเจ้าสัวราชทรงตกเศียนแล้ว ก็ได้ทรงกระทำตามพระราชบัญชา ได้
ควักจักษุทั้ง ๒ ของพระราชา ออกมาน้อมให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์ก็ได้เป็น
ผู้มีจักษุ พระราชาก็มีพระเนตรบอด ดังนี้

แต่ในไม่ช้า พระเนตรก็ได้เกิดขึ้นแก่พระราชาอีก ๑ พระเนตรที่เกิดขึ้น
นั้น ไม่เป็นหลุม ได้เต็มขนด้วยก้อนเนื้อเหมือนกับคลุ้มผำกัมพล และเหมือน
กับดาแห่งรูปนั้น ฉะนั้น ทุกขเวทนาก็ได้ขาดไป ๑ ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า
ได้ประทับอยู่ที่ปราสาทสัก ๒-๓ วัน แล้วทรงพระดำริว่า ไม่มีประโยชน์อันใด
กับราชสมบัติแก่คนตาบอด แล้วทรงพระดำริว่า เราจักมอบราชสมบัติให้แก่
พวกอำมาตย์ จักไปบรรพชาอยู่ที่อุทยาน จักทำสมณธรรม จึงจักเป็นการดี
แล้วก็โปรดให้พระชุมพวกอำมาตย์ ทรงแจ้งพระราชประสงค์ให้ทราบ แล้ว
ตรัสว่า เราต้องการเพียงคนใช้สอยคนเดียว สำหรับทำกิจการต่าง ๆ มีนาล้างหน้า
เป็นต้นเท่านั้น ท่านทั้งหลายจงผูกเชือกให้เป็นราว สำหรับเราจักสาวไปใน
เวลาไปทำภารกิจ ตรัสสั่งดังนี้แล้ว ก็ตรัสส่งนายสารภีให้เทียมรถ ๑ พวก
อำมาตย์ไม่ยอมให้ท้าวเธอเสด็จไปด้วยรถ ได้อัญเชิญท้าวเธอขึ้นประทับที่สุวรรณ
สัวกา แล้วหามไป ให้ประทับนั่งหริมสระโบกขรณี จัดการพิทักษ์รักษาเป็น
อันดีแล้วจึงกลับมา ๑ พระราชาประทับนั่งอยู่ทลลลึงก์ ทรงนึกถึงทานของ
พระองค์ ด้วยทรงมบคยันต์ ๑ ในขณะนั้น อาสนะของท้าวสักกเทวราชกร่อนขม
เมื่อพระองค์ทรงเล็งดู ก็ทรงรู้เหตุนั้น จึงทรงดำริว่า เราจักให้พรแก่มหाराช
แล้วจักทำจักษุให้เป็นปกติ จึงได้เสด็จมาเดินจงกรมอยู่ในที่ใกล้ของพระมหา
สัตว์ ๑ พระมหาสัตว์ได้ทรงสดับเสียงฝนเห่า ก็ตรัสถามว่า นั้นเป็นใคร ท้าว
สักกเทวราชก็ตรัสตอบไปว่า ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมของเทวดา ได้
มาหาท่านแล้ว ขอท่านจงเลือกพรที่ประสงค์ ๑ องค์พระมหาสัตว์จึงตรัสว่า
ข้าแต่ท้าวสักกะ ทรัพย์ของข้าพเจ้าก็มีอยู่มากแล้ว กำลังก็มีอยู่มากแล้ว บัดนี้
ข้าพเจ้าผู้ตาบอด ได้ขอความตาย ขอพระองค์จงประทานความตายแก่ข้าพเจ้า ๑

ท้าวสักกะจึงตรัสตอบว่า นี่แน่ะพระเจ้าสวราช เหตุไร พระองค์จึงอยาก
สนพระชนม์ หรืออยากสนพระชนม์เพราะความเป็นคนตาบอด ฯ พระเจ้า
สวราช จึงตรัสตอบว่า อยากสนพระชนม์เพราะความเป็นคนตาบอด ท้าวสักกะ จึ
ตรัสว่า นี่แน่ะมหาราช อันกรรมตาการให้ทานข้อมไม่ให้ผลแต่ในภพหน้าเท่านั้น
แม้ในปัจจุบันก็ให้ผล เขาขอพระเนตรของพระองค์เพี้ยข้างเดียว พระองค์
ก็ได้พระราชทานทั้ง ๒ ข้าง เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จงตั้งสัจจกริยาเกิด เมื่อ
พระองค์ตั้งสัจจกริยา พระเนตรก็เกิดขึ้นแก่พระองค์อีก ฯ พระมหาสัตว์เจ้าได้
ทรงสติแล้ว จึงตรัสว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ถ้าพระองค์ประสงค์จะประสาธจักษ
ให้แก่ข้าพเจ้า ก็ขออย่าได้ทำอบายอย่างอื่น จึงตรัสว่า จักษจะเกิดขึ้นด้วยผล
แห่งทานของเรา ดังนี้ เมื่อท้าวสักกะตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะเทวราช
เป็นใหญ่กว่าเทพยเจ้าทั้งหลายก็จริง แต่ไม่อาจจะให้จักษแก่ผู้อื่นได้ จักษจะ
เกิดขึ้นด้วยกำลังแห่งทานที่พระองค์ได้พระราชทานแล้ว ดังนี้ จึงตรัสตอบว่า ถ้า
อย่างนั้น ข้าพเจ้าก็เป็นอันได้ให้ทานดีแล้ว เมื่อจะทรงทำสัจจกริยา จึงได้
ตรัสชวนว่า วณิพก ภูมนามและโคตรเหล่าใด ได้มาหาเราเพื่อจะขอสิ่งของ
วณิพกเหล่านั้น ก็ได้เป็นที่พอใจของเรา เมื่อผู้ใดขอจักษต่อเรา จักษุนั้นก็เป็น
ทรัพย์สินของเรา ด้วยคำสัจจะอันนั้น จักษจะเกิดขึ้นแก่เรา ดังนี้ พอขาดคำนลง พระเนตร
ข้างที่ ๑ ก็เกิดขึ้นแก่พระเจ้าสวราช ฯ ในลำดับนั้น พระเจ้าสวราช จึงได้
ตรัสต่อไป เพื่อให้เกิดพระเนตรข้างที่ ๒ ขึ้นว่า พราหมณ์ผู้นั้นได้มาขอจักษต่อ
เราว่า ขอพระองค์จงพระราชทานจักษแก่ข้าพระองค์เกิด เราได้ให้จักษทั้ง ๒
แก่พราหมณ์นั้น แล้วเราก็ค้อมบดไสมน้ำสอยอย่างขิง ด้วยคำสัจจ จักษข้าง
ที่ ๒ จงเกิดขึ้นแก่เรา พอตรัสเท่านั้นแล้ว พระเนตรข้างที่ ๒ ก็ได้เกิดขึ้น ฯ
แต่พระเนตรทั้ง ๒ นั้น ไม่ใช่เป็นพระเนตรตามปกติ ไม่ใช่เป็นพระเนตรทิพย์
เพราะพระเนตรที่พระเจ้าสวราช ได้พระราชทานแก่พราหมณ์แล้วนั้น ใคร ๆ
ไม่อาจทำให้เป็นปกติได้ ส่วนพระเนตรทิพย์ก็ข้อมไม่เกิดขึ้นแก่ผู้ใดที่ถูกกระทำ
แล้ว ฯ แต่พระเนตรเหล่านั้นท่านเรียกว่า จักษุบารมี เพราะสำเร็จด้วยสัจ
บารมี ฯ ในขณะนั้น ท้าวสักกะเทวราชก็ได้ทรงบันดาลให้ราชบริพารทั้งปวง มา
ประชุมพร้อมกัน ฯ เมื่อท้าวสักกะเทวราชจะทรงสรรเสริญพระเจ้าสวราช ใน

ท่ามกลางมหาชน จึงได้ตรัสว่า ข้าแต่มหาราชา ผู้ทรงบำรุงแคว้น
ไว้เจริญ พระดำรัสที่พระองค์ทรงทำสัจกริยานั้น เป็นพระดำรัสที่ชอบธรรม
พระเนตรทั้ง ๒ ของพระองค์ จักปรากฏเหมือนกับเป็นพระเนตรทิพย์ พระ
เนตรทั้ง ๒ ของพระองค์ จักแลเห็นทั้งนอกผ่านอกภูเขา จักแลเห็นไกลได้
ร้อยโยชน์ โดยไม่มีสิ่งใดขัดขวาง ดังนี้ เป็นอันว่า ท้าวสักกเทวราชได้ตรัส
อย่างนี้ ในท่ามกลางมหาชน แล้วตรัสว่า ขอพระองค์อย่าทรงประมาท ตรัสแล้ว
ก็เสด็จกลับสู่เทวโลก

ฝ่ายพระมหาสัตว์เจ้า พร้อมด้วยเหล่าราชบริวาร ก็เสด็จเข้าพระนคร
ด้วยกระบวนพยุหยาตราอันใหญ่หลวง เสด็จขึ้นประทับที่สุจินตกปราสาท ฯ
การที่พระเจ้าสัวราชได้มีพระเนตรเช่นอนัน ก็ได้ปรากฏไปตลอดแคว้นแคว้นสี่ ฯ
ชาวแคว้นแคว้นสี่ ก็ได้พร้อมกันนำเครื่องบรรณาการเป็นอันมากมาถวาย เพื่อ
จะได้เชยชมซึ่งพระเนตรของท้าวเธอ ฯ ท้าวเธอทรงพระดำริว่า เราจักพรรณนา
ทานของเราให้มหาชนฟัง จึงได้ตรัสสั่งให้สร้างปราสาทใหญ่ขึ้นที่ประตูพระราชวัง
แล้วเสด็จไปประทับนั่งที่ราชบัลลังก์ภายใต้เศวตฉัตร โปรดให้ตักลองบ่าวประกาศ
ทั่วพระนคร ให้บรรดาผู้คนมาประชุมพร้อมกัน แล้วตรัสว่า ดูก่อนท่าน
ทั้งหลายที่อยู่ในแคว้นแคว้นสี่ ขอท่านทั้งหลายจงดูตาทิพย์ทั้ง ๒ ของเรา จำเดิม
แต่บัดนี้ เมื่อท่านทั้งหลายยังไม่ได้ให้ทาน ก็จงอย่าบริโภค ตรัสดังนี้แล้ว
จึงตรัสต่อไปว่า ไม่ว่าใคร ๆ เวลาเมื่อมาขอทาน ก็อย่ามัวอยากให้อาหารของ
ตน อย่าอยากให้อาหารของรักของตน ของรักของดีของตนนั้น เราได้ให้แล้ว
เราขอเตือนท่านทั้งหลายที่อยู่ในแคว้นแคว้นสี่ทั้งสิ้น ที่ได้มาประชุมกันแล้วใน
วันนี้ จงแลดูตาทิพย์ของเราในวันนี้เถิด ตาทิพย์ของเรานี้แลเห็นไปได้ตลอด
นอกฝา นอกศิลา และภูเขา แลเห็นไปได้รอบตัวข้างละ ๑๐๐ โยชน์ ฯ ในโลก
นี้ไม่มีสิ่งใดจะประเสริฐเท่าการให้ทาน เราได้ให้ทานอภัยของมนุษย์ แต่เรา
ก็ได้อภัยอันไม่ใช่ของมนุษย์ ฯ ท่านทั้งหลายที่อยู่ในแคว้นแคว้นสี่ ได้เห็น
อภัยทิพย์ที่เราได้แล้วนี้ จงพากันให้ทานเสียก่อน แล้วจึงบริโภคภายหลัง บุคคล
ที่ได้ให้ทาน และได้บริโภคตามกำลังของตนแล้ว ย่อมไม่มีผู้ใดคิดเต้านได้
ย่อมได้ไปสู่สุคติ ดังนี้ ฯ พระเจ้าสัวราชบรมโพธิสัตว์ ได้ทรงสั่งสอน

ประชาชนด้วยประการดังนี้ ๆ จำเดิมแต่นั้นมา พอถึงวันอุโบสถที่ ๑๕ ค่ำ ทุก
 กิ่งเดือนไป พระองค์ได้โปรดให้ประชาชนประชุมพร้อมกัน แล้วทรงสั่งสอน
 อย่างทั่วมาแล้วทุกครั้งไป ประชาชนก็ได้พากันบำเพ็ญกุศล มีทานเป็นต้น
 เวลาสิ้นอายุแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ ๆ ครั้นต่อมาภายหลัง พระเจ้าสวราช
 ก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธรองค์ นายแพทย์สวกันน ก็ได้มาเกิดเป็นพระอานนท์
 หัวสกกเหวราชัน ก็ได้มาเกิดเป็นพระอนูรุท ส่วนประชุมชนในคราวนั้น
 ก็ได้มาเกิดเป็นพุทธบริษัท ๆ ครั้นองค์พระศาสดาจารย์ได้ทรงแสดงเรื่องพระเจ้า
 สวราชดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดเจตทั้งหลายในปางก่อน
 ข้อมไม่เพียงพอแต่เพียงด้วยการให้ทานของภายนอกเท่านั้น ยังได้ควักจักษุของ
 ตนออกให้เป็นทานแก่ภายนอกอีก ดังนี้ ๆ เป็นอันว่า จบเรื่องพระเจ้าสวราช ที่
 องค์พระศาสดาได้ทรงยกมาแสดงให้เป็นที่ตัวอย่างทางทานบารมี ซึ่งพระองค์ได้
 ทรงบำเพ็ญไว้ในภัททกัลป์อนัน เพียงเท่านั้น ๆ ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า
 ในภัททกัลป์อนัน พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายได้เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสวราช
 ได้พระราชทานพระเนตรแก่พราหมณ์ที่มาทูลขอ ดังแสดงมาดังนี้.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๒๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ทศพร

ขนม อโหสิ ชนิกา

มุสสดี นาม ขตุคิยา

สา อคิตาสู ชาตีสู

สุกกุสสุ มเหสี สียาติ.

ณ บัดนี้ ขอคมภาพักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๖ ว่าด้วย

เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ทศพร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
 แก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงเวสสันดรชาดก คือ พระจรยาที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้ ณ ครึ่งพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ในภัททกัลป์ก่อนนี้ โดยย่อว่า พระชนนีของเรา ชื่อว่าพระนางมุลสดี ฯ พระนางมุลสดีนั้นในชาติก่อนได้เป็นพระมเหสีของท้าวสกกเทวราช ฯ ท้าวสกกเทวราชทรงเห็นว่า อายุของพระนางจะสิ้นย่อยแล้ว จึงได้ตรัสว่า นี้นะพระน้องรัก เจ้าประสงค์สิ่งใด เราจักให้สิ่งนั้น เราจักให้พรทิพย์ ๑๐ ประการแก่เจ้า พระเทวานั้น จึงได้กราบทูลท้าวสกกะขึ้นว่า ข้าแต่เทวราชเจ้า หม่อมฉันมีความผิดสิ่งใดหรือ หรือหม่อมฉันเป็นเหตุเกลียดชังของพระองค์อย่างไร พระองค์จึงจะให้หม่อมฉันเคลื่อนจากที่อันนารัณรมย์ เหมือนกับต้นไม้ที่ถูกลมพัดให้โค่น ฉะนั้น ฯ ท้าวสกกะจึงตรัสตอบว่า เจ้าไม่ได้ทำความชั่วอย่างไร เจ้าไม่ได้เป็นเหตุเกลียดชังของเรา แต่อายุของเจ้ามีเพียงเท่านั้น เวลาเป็นเวลาที่เจ้าจะจติแล้ว เจ้าจงรับพรทิพย์ ๑๐ ประการที่เราให้เจ้า ฯ พระนางรับพรทิพย์ ๑๐ ประการ ที่ท้าวสกกเทวราชทรงประสาธแล้ว ก็มีใจผ่องแผ้วยินดี จติจากชาตินั้นแล้ว ก็ได้ลงมาเกิดในตระกูลกษัตริย์ เป็นพระนางมุลสดี ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าสญชัย ในเชตุดรนคร ฯ ในคราวนั้น เราตถาคตได้ลงถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางมุลสดี ด้วยเดชของเรา มารดาของเราได้ยินดีในการให้ทานทุกเมื่อ ฯ เมื่อมีคนยากจนขัดสน คนเจ็บ คนแก่ คนขอทาน คนเดินทางไกล และสมณะ พราหมณ์ มาถึงมารดาของเราก็ได้ให้ทานโดยยินดี ฯ เมื่อพระนางมุลสดี ผู้เป็นมารดาของเราได้ทรงครรภ์เรา ถ้วน ๑๐ เดือนแล้ว ได้เสด็จเลียบพระนคร ได้ประสูติเราในท่ามกลางเวสสวัตถิ คือ ถนนพ้อคำ ฯ มารดาบิดาไม่ได้ตั้งชื่อให้แก่เรา โดยเหตุอื่น ได้ตั้งชื่อให้แก่เรา โดยเหตุที่เราเกิดในเวสสวัตถิว่า เวสสันดร ฯ เมื่อเรายังเป็นทารกอยู่ได้ ๘ ขวบ เราได้นั่งคิดจะให้ทานอยู่ที่ปราสาทว่า ถ้ามีใครมาขอจักษ เลือด เนื้อของเรา หรือร่างกายของเรา เราก็คงให้มัน ฯ เมื่อเราคิดอย่างนี้ แผ่นดินอันใหญ่ก็ไหว่นไหวว ๑ เราได้ขึ้นช้างบั้งจัญนาคนไปที่โรงทานทุกทั้งเดือน ในวันอุโบสถ ฯ พวกพราหมณ์ชาวแคว้นกาลิงครัฐได้ไปขอช้างบั้งจัญนาคนต่อเรา ฯ ในคราวนั้น แคว้นแคว้นกาลิงครัฐ

ได้เกิดฝนแล้งข้าวแพง เราก็ได้ให้ช้างตัวประเสริฐ ที่มีตัวขาวผ่อง เป็นช้างเผือก ๑ เราได้ให้ทานโดยไม่มีหัวใจหวั่นไหว ในเมื่อพวกพราหมณ์ทุกขต่อเรามาขอทานต่อเรา เราไม่ปฏิเสธ ใจของเรายินดีในการให้ทาน ๑ การปฏิเสธในเมื่อมีขากมาถึง เราเห็นว่าไม่สมควรแก่เรา เราไม่ได้ทำให้เสียความตั้งใจในการให้ทาน เราได้ให้ทานช้างตัวประเสริฐไปแล้ว เวลาเราจะให้ทานช้างนั้น เราได้จับวงช้าง แล้วทรงหลังนาด้วยเต้าแกวลงบนมือพราหมณ์ แล้วก็ได้ให้ทานช้างไป ๑ เมื่อเราให้ทานช้างเผือกตัวประเสริฐนั้นไปแล้ว แผ่นดินอันมีชาติเนรุ และป่าหิมพานต์ เป็นต้นเจ็ดประเทศนั้นก็ได้หวั่นไหว ๑ พวกชาวสัพพีได้ประชุมกัน โกรธด้วยการที่เราให้ทานช้างนั้น แล้วขับไล่เราออกจากแคว้นควั่นว่าจงไปอยู่ที่ภูเขาวงกต ๑ เมื่อชาวสัพพีขับไล่เรานั้น เราได้ขอพรอย่างหนึ่ง เพื่อจะบำเพ็ญมหาทานโดยใจไม่หวั่นไหวย่อห่อ ๑ พวกชาวสัพพีก็ได้ให้พรนั้นแก่เรา เราได้ให้ศกกลองบ่าวร้อง แล้วได้ให้มหาทาน ๑ ในคราวนั้น ก็ได้มีเสียงกล่าวกันขึ้นแจ้งแจ้งว่า ประชาชนได้ขับพระเวสสันดรนี้ไปด้วยการให้ทานแล้ว แต่พระเวสสันดร ยังยินดีในการให้ทานอีก ๑ ในคราวนั้น เราได้ให้มหาทาน คือ ช้าง ม้า รถ ทาสี ทาสี โคและทรัพย์ต่าง ๆ แล้วก็ออกจากพระนครไป ๑ พอเราออกจากพระนครไปแล้ว เหลียวกลับมาดูพระนครอีก ก็เกิดแผ่นดินไหว ๑ เวลาเราได้ให้ทานรถ อันเทียมด้วยม้าทั้ง ๔ แก่พราหมณ์ ทถน ๔ แพร่งแล้ว ก็ได้เดินไปด้วยเท้า ได้บอกมัทรีว่า นี่แน่ะมัทรี เรອງอัมแก้วกัณหา ซึ่งเป็นลูกคนเล็ก พงจะอัมชาลี ซึ่งเป็นลูกคนโต ๑ พระนางมัทรีก็อัมแก้วกัณหา ซึ่งเป็นเหมือนนกกับดอกปทุม หรือดอกปุลนทริกะ เราก็ได้อัมชาลีซึ่งเป็นเหมือนแหงทองคำ ๑ กษัตริย์ทั้ง ๔ ซึ่งเป็นสุขุมลชาติมาแต่กำเนิด ก็ได้เดินทางอันขรุขระไปสู่ภูเขาวงกต ๑ พวกคนที่เดินสวนทางมา เราก็ได้ถามเขาว่า ภูเขาวงกตอยู่ที่ไหน ๑ เขาได้เห็นพวกเราแล้ว ก็มีความกรุณาได้บอกว่า ภูเขาวงกตยังอยู่ไกล ๑ ในเวลาที่พวกทหารได้เห็นต้นไม้ที่มีผลในกลางป่า ก็ได้ร้องให้อยากได้ ๑ ต้นไม้ที่มีผลนั้นย่อมยอดลงมา เพราะเห็นทหารร้องไห้ ต้นไม้เหล่านั้นได้น้อมลงมามาหาทหารเอง ๑ พระนางมัทรีได้เห็นความอัศจรรย์อันนี้ ก็เปล่งเสียงแสดงความยินดีว่า ต้นไม้เหล่านั้นได้อ่อนอ่อนลงมา ด้วยเดชานุภาพของพระเวสสันดร

เทพเจ้าทั้งหลาย ได้ยื่นหนทางให้ใกล้เข้า ให้ไปถึงแคว้นแคว้นเจตรูใน
วันเดียว ด้วยความกรุณาแก่ ๒ ทารก ๑ ในคราวนั้น ตระกูลพระเจ้าลง มี
ประมาณ ๖ หมื่น ก็ได้พร้อมกันออกมาแสดงความยินดีต่อพระเวสสันดร แล้วตาม
ส่งเสด็จไป ๑ ตระกูลพระเจ้าลง ประมาณ ๖ หมื่นนั้น ได้ทรงตั้งนายพราน
เจตบุตรไว้รักษาแดนป่า แล้วกษัตริย์ทั้ง ๔ นั้น ก็ได้เสด็จไปถึงภูเขาวงกต ๑
ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ก็ได้ตรัสสั่งวิญญูกรรมผู้มฤตมกว่า เจ้า
จงไปนิรมิตอาศรมให้น่ารื่นรมย์ จงนิรมิตบรรณศาลาถวายแก่พระเวสสันดรใน
บัดนี้

วิญญูกรรมเทพบุตร ได้สดับคำของท้าวสักกะแล้ว ก็ไปนิรมิตอาศรม
และบรรณศาลาให้ ๑ กษัตริย์ทั้ง ๔ นั้น ก็เข้าไปในป่าใหญ่ อันเงียบเสียง อัน
ไม่มีผู้คน แล้วอยู่ในระหว่างภูเขา ๑ เรากับมัทรี ซาลิ กัณหา ก็ได้พากัน
อยู่ในอาศรม ๑ เราได้ดูแลพวกทารก อยู่ในอาศรม ส่วนนางมัทรีได้ไปนำ
ผลไม้มาเลี้ยงดูกัน ๑ เมื่อเราอยู่ในบ้านนั้น ได้มีขากไปขอทารก คือ กัณหา
ซาลิซึ่งเป็นบุตรน้อยๆ ของเรา ๑ พอเราได้เห็นขากมาถึง เราก็เกิดความ
ยินดี ได้ยกบุตรน้อยๆ ทั้ง ๒ ของเราให้เป็นทาน ๑ ผู้รับทานนั้น เป็น
พราหมณ์ชื่อว่าชูชก ๑ เมื่อเราให้ทานบุตรแก่ชูชก ก็เกิดแผ่นดินไหว ๑ ใน
คราวนั้น ท้าวสักกะก็ลงมา จำแลงตัวเป็นพราหมณ์ไปขอพระมัทรีเทวดีต่อเรา ๑
เราก็ได้จูงมือพระนางมัทรี หลงนำให้เป็นทานด้วยความเลื่อมใสปลื้มนาการ เมื่อ
เราให้ทานพระนางมัทรีแล้ว เทพเจ้าในท้องฟ้าก็พากันร่าเริงใจ แผ่นดินอันใหญ่
ก็หวั่นไหว ๑ เมื่อเราได้ให้ทานพระซาลิกัณหา และพระนางมัทรี ผู้มกัจจวรรต
ต่อสามีไปแล้ว เราก็ไม่คิดเสียดายอย่างไร เพราะเรามุ่งต่อพระโพธิญาณ บุตร
ทั้ง ๒ นั้นก็ดี พระนางมัทรีก็ดี ก็ไม่ใช่เป็นที่เกลียดชังของเรา แต่เรารักพระสัพพัญ-
ญตญาณมากกว่า เพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้ทานไป

ต่อมาภายหลัง พระชนกชนนีก็ได้เสด็จไปที่ป่าใหญ่ อันเป็นที่อยู่ของเรา
แล้วทรงตรัสถามถึงสุขทุกข์ ด้วยความกรุณา ๑ เราได้กราบไหว้ซึ่งพระชนก
ชนนีด้วยความเคารพเป็นอันดี ในคราวนั้น ก็เกิดแผ่นดินไหวอีก ๑ ต่อมาเรา
ก็ได้ออกจากป่าใหญ่พร้อมด้วยญาติ เข้าไปสู่เขตรุนครอันเป็นที่น่ารื่นรมย์ ๑

ฝนท่าแก้ว ๑ ประการก็ได้ตกลงมา แผ่นดินอันใหญ่ก็ได้หวั่นไหว ฯ แผ่นดิน
อันหาเจตนาไม่ได้^๕ อันไม่รู้จักสุขทุกข์^๕ ได้หวั่นไหวถึง ๑ ครั้ง ด้วยกำลัง
แห่งทานของเรา ดังนี้

พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงพระอรรชาของพระองค์ในครั้งเสวยพระชาติ
เป็นพระเวสสันดร ไว้ในคัมภีร์จริยาปิฎก^๕ โดยย่อเพียงเท่านั้น ของคณเณร
ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๒๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร

มุสสดี รวณณเกติ อิหิ สตุถา กปิลวตฺถุสมิ อุปนิสฺสาบ นิโครธาราม
วิหรนฺโต โปกฺขรวสฺส อารพฺภ กเถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กณฑ์ที่ ๒๗ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธนิกรชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ ได้ทรง
ปรารภฝนโบกขรพรรษให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสเทศนาซึ่งเวสสันดรชาดก^๕ ให้เป็นผล
มีคำเริ่มต้นด้วยพระคาถาว่า มุสสดี รวณณเก ดังนี้

ส่วนเนื้อความพิสดารนั้นมามว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงประกาศ
พระธรรมจักรอันประเสริฐแล้ว ก็เสด็จไปโดยลำดับตราบเท่าถึงราชคฤห์มหานคร
ทรงประทับอยู่ที่ราชคฤห์มหานครนั้นตลอดฤดูหนาว แล้วก็มีพระอรหันต์ ๒ หมื่นองค์

เนนบรवार มีพระอุทัยเถระเจ้าเป็นมรรคเทศ เสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ อันจัดเป็น
การเสด็จไปครั้งแรก

ในครั้งนั้นพวกกษัตริย์สาकขราชได้เสด็จไปประชุมกันว่า พวกเราก็คงได้เห็น
พระสิทธัตถกุมารผู้เป็นญาติอันประเสริฐของเรา แล้วก็ทรงเลือกที่ประชุม
สำหรับพระพุทธองค์ ทรงเห็นว่านิโครธาราม คือสวนอุทยานของนิโครธสาकขะเป็น
ที่น่านรมย์สบาย จึงได้โปรดให้จัดการทำสถานที่ประทับลงในอุทยานนั้นแล้ว
พร้อมกันถือดอกไม้และของหอมเป็นต้น ไปคอยต้อนรับพระพุทธองค์ แต่ได้ส่งพวก
ทหารรักษาที่ประทับประคองด้วยอสังการเป็นอันดีให้ล่วงหน้าไปก่อน ถัดนั้นมา
ก็ทรงให้พวกราชกุมารราชกุมารีไปเป็นลำดับที่ ๒ ส่วนพวกกษัตริย์สาकขราชนั้นได้
เสด็จไปเป็นลำดับที่ ๓ ได้ต้อนรับพระองค์ด้วยเครื่องสักการบูชาแล้ว นำเสด็จ
ไปสู่นิโครธาราม ฯ ในคราวนั้น พระพุทธองค์ ซึ่งมีพระภิกษุสงฆ์ ๒ หมื่นเป็นบรवार
นั้น ก็ได้ประทับนั่งบนพุทธอาสน์อันประเสริฐ ฯ ในคราวนั้น พวกกษัตริย์สาकขราช
ซึ่งมีพระชาติอันมีมานะแรงกล้า ต่างก็คิดว่า พระสิทธัตถกุมารนี้ยังเด็กกว่าเรา
เป็นน้องของเรา เป็นหลานของเรา เป็นบุตรของเรา เป็นหลานของเรา แล้วก็ตรัส
สั่งพวกพระราชกุมารรุ่นเล็ก ๆ ว่า พวกเจ้าจงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ส่วน
พวกเราจักนั่งอยู่ข้างหลัง ฯ เมื่อพวกกษัตริย์สาकขราชได้นั่งลง ไม่ถวาย
บังคม ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรง
ทราบอัชฌาศัย จึงทรงดำริในพระทัยว่า ญาติทั้งหลายไม่ให้เราตถาคต อย่า
เลย เราตถาคตจักให้ญาติทั้งหลายไหว้เราในบัดนี้ ทรงดำริดังนี้แล้วก็เสด็จเข้า
จตุตถฌานมีอภิฌญาณเป็นเหตุ ออกจากจตุตถฌานแล้วก็เหาะขึ้นไปบนอากาศ
มีอาการแปลกประหลาด ประหนึ่งว่าจะไปรยลง ซึ่งพื้นฐลที่พระบาทลงมายัง
ศีรษะของพระประยูรญาติทั้งหลาย แล้วทรงทำปาฏิหาริย์คล้ายกับยมกปาฏิหาริย์ที่
ทรงทำในภายไต้ต้นไม้คันธามพฤกษ์ฉะนั้น ฯ ในครั้งนั้น พระเจ้าสุทโธทนมหาราช
ได้ทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์ดังนั้นแล้ว จึงตรัสขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ในวันที่หม่อมฉันได้นำพระองค์ซึ่งประสูติใหม่ ออกมาไหว้กาลเทว
ฤษณน พระบาททั้ง ๒ ของพระองค์ ก็กลับขึ้นไปตั้งอยู่บนกระหม่อมของกาลเทว

พระนามว่าสญชัยราชกุมาร ฯ พระสญชัยราชกุมารนั้น ได้อภิเษกเป็นเอกบรม
 กษัตริย์กับพระนางผุสดีอัคมรเหสี มีพระนามว่าพระเจ้ากรุงสญชัย เมื่อครั้ง
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี ได้อุบัติขึ้นในโลก ในปลายกัลป์ที่ ๕๑ นับ
 ถอยหลังจากกัลป์นั้นลงไปนั้น มีพระราชาพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่าพระเจ้าพันธุม-
 ราช เสวยราชย์อยู่ในพันธุมคันทนคร ฯ เมื่อพระวิปัสสีประทับอยู่ที่เขมมิกทายวัน
 ราชอุทยานใกล้พันธุมคันทนครนั้น มีพระราชาองค์หนึ่ง ได้ส่งดอกไม้ทองคำอันมีราคา
 แสนหนึ่ง กับแก่นจันทน์อันหาค่ามิได้ ไปถวายพระเจ้าพันธุมราช ฯ พระเจ้า
 พันธุมราชนั้น มีพระราชธิดาอยู่ ๒ พระองค์ ฯ ท้าวเธอมีพระราชประสงค์จะ
 แกรงพระราชทาน ซึ่งเครื่องบรรณาการนั้นแก่พระราชธิดาทั้ง ๒ พระองค์ จึงได้
 พระราชทานซึ่งแก่นจันทน์ให้แก่พระราชธิดาองค์ใหญ่ พระราชทานซึ่งดอกไม้
 ทองคำให้แก่พระราชธิดาองค์น้อย ฯ พระราชธิดาทั้ง ๒ พระองค์นั้น ก็ทรงดำริ
 ว่า เราไม่ควรจะนำของสิ่งนั้นเข้ามาในร่างกาย เราควรจะบูชาพระพุทธองค์เสีย
 คิดแล้วก็ได้กราบทูลพระราชบิดาว่า พระพุทธเจ้าข้า กระหม่อมฉันทั้ง ๒ จักบูชาองค์
 พระศพลด้วยแก่นจันทน์ และสุวรรณมาลา ฯ พระราชบิดาก็ทรงอนุญาต ฯ
 พระราชกุมารองค์หนึ่ง ก็ได้โปรดให้ทำแก่นจันทน์นั้นให้เป็นผงละเอียด ใส่ลงใน
 ผอบทองคำ แล้วให้หาสัตว์ตามเสด็จออกไป ฯ ส่วนพระราชธิดาองค์น้อย
 นั้นก็โปรดให้ช่างทำสุวรรณมาลาให้เป็นดอกไม้ สำหรับประดับทรวง แล้วใส่
 ผอบทองคำ ให้หาสัตว์ออกไป ฯ พระราชธิดาทั้ง ๒ นั้น ได้เสด็จไปที่มคทาย-
 วันวิหาร ส่วนองค์หนึ่งได้บูชาพระชินศรีด้วยผงแก่นจันทน์ เหลือหนึ่งก็ได้ไปรบ
 ในพระคันธกุฎี แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า ต่อไปในอนาคตภพภายภาคหน้า ขอให้
 กระหม่อมฉันได้เป็นพระมารดาของพระพุทธเจ้าเช่นกับพระองค์ในบัดนี้ ฯ ส่วน
 พระกนิษฐภคินีนั้น ได้บูชาพระศพลด้วยสุวรรณมาลา แล้วตั้งความปรารถนาว่า
 ถ้ากระหม่อมฉันยังไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตราบใด ขอให้เครื่องประดับอัน
 นี้ จงอย่าพลัดจากตัวกระหม่อมฉันอย่าตราบนั้น พระเจ้าข้า ฯ องค์พระบรม
 ศาสตรา ก็ทรงอนุโมทนาว่า เธอทั้ง ๒ ได้บูชาเราตถาคตในบัดนี้แล้ว เธอทั้ง ๒
 ปรารถนาสิ่งใด ก็จงสำเร็จดังปรารถนา

พระราชธิดาทั้ง ๒ พระองค์นั้น ดำรงอยู่จนตลอดชีวิตแล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดใน

เทวโลก ฯ ส่วนพระราชธิดาองค์หนึ่งได้ท่องเที่ยวไปมาด้วยการเวียนตายเวียนเกิด
 อยู่ในมนุษยโลกเทวโลกได้ ๕๐ กัลป์ แล้วได้มาเป็นพระพทศมารดาทรงพระนาม
 ว่า พระนางมหามายาเทวีในบัดนี้ ฯ ส่วนพระราชธิดาองค์หนึ่ง เวลายังท่อง
 ท่องไปมา ได้เกิดเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ากิงกิสราชน ในครั้งศาสนาพระ
 กัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีนามว่าพระนางอรุจฉา เพราะว่ามีดอกไม้มงคล
 ประดับอยู่ที่ทรงอกเริ่มแต่เกิดมา เวลาอายุได้ ๑๖ ปี ได้ฟังภักตานุโมทนา
 ของพระกัสสปพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้ตั้งอยู่ในพระโศดาปัตติผล ต่อมาภายหลังเมื่อได้ฟัง
 ภักตานุโมทนาอีก ก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ในวันที่พระราชบิดาได้กึ่งขง
 โศดาปัตติผล แล้วพระนางได้บรรพชาในพระพุทธศาสนา แล้วว่าพระเจ้ากิงกิสราชน
 นั้น มีพระราชธิดาอยู่ ๑ องค์ ทรงพระนามว่าพระนางสมณี ๑ พระนางสมณะกุตตา ๑
 พระนางภิกขุณี ๑ พระนางภิกขุทาสิกา ๑ พระนางธรรมา ๑ พระนางสุธรรมา ๑
 พระนางสังฆทาสี ๑ ฯ พระราชกุมารทั้ง ๑ นั้น ได้มาเกิดเป็นนางเขมา นาง
 อบลวันณา นางปฐาจารา นางโคตมี นางธรรมทีนนา พระนางมหามายา และนาง
 วิสาขา ในครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ ฯ บรรดาพระนางทั้ง ๑ นั้น พระนาง
 ผุสสดี ได้มาเกิดเป็นนางสุธรรมา ในเวลานั้นนางสุธรรมานั้น ได้ทำบุญให้ทาน
 เป็นต้น แล้วก็ได้เป็นพระนางผุสสดี เพราะมีพระสรีรกายคล้ายกับประพรม
 ด้วยแก่นจันทร์แดง ด้วยผลแห่งพุทธบูชาที่พระนางได้บูชาพระวิปัสสิสัมมา-
 สัมพุทธเจ้าไว้ด้วยผงจันทร์แดงในคราวนั้น แต่ในเวลาที่ยังไม่ได้เป็นพระนางผุสสดี
 นั้น ได้เกิดเป็นอัคมเหสีของท้าวสักกเทวราช เวลาจะสิ้นอายุนั้น ท้าวสักกะ
 เทวราช ได้พาไปเล่นสวนอุทยาน แล้วให้บรรทมบนที่สรีไสยาสน์ ตรัสว่า
 นี่ฉันนะผุสสดี เราจะให้พรทิพย์ ๑๐ ประการแก่เจ้า เจ้าจงตั้งใจรับเถิด ตรัสดังนี้
 แล้ว ก็ได้พระราชทวนพรทิพย์ ๑๐ ประการ ให้ตามปรารถนา ฯ พรทิพย์ ๑๐
 ประการนั้น คือ ประการที่ ๑ พระนางขอปรารถนาเป็นอัคมเหสีของพระเจ้าสวราช
 ในเชตวันนครราชธานี อันประเสริฐกว่ากษัตริย์ในชมพูทวีป ในเวลานั้น
 ประการที่ ๒ พระนางขอให้พระเนตรดำลัดดังลูกตาเนื้อ ซึ่งเกิดได้ขยับ
 ปลาย ประการที่ ๓ พระนางขอให้มือนิ้วเขียวดำขำ ประการที่ ๔ พระนาง
 ขอให้พระนามว่าผุสสดี ประการที่ ๕ พระนางขอให้ได้โอรสผู้ประเสริฐ ประการ

การที่ ๖ พระนางข่อย่าให้มีพระครรภ์นุปรากฏ ในเวลาทรงครรภ์ ประการที่ ๗ พระนางข่อย่าให้พระถันหย่อนยาน เหมือนสามัญสตรี ประการที่ ๘ พระนางข่อย่าให้มีพระเกสาหงอก ประการที่ ๙ พระนางข่อย่าให้มีพระฉวีสุขุมละเอียดยจนผงธุลีไม่ติดค้างอยู่ได้ ประการที่ ๑๐ พระนางข่อย่าให้สามารถ ช่วยนักโทษให้พ้นจากความตาย พรทิพย์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ท้าวโกสีย์สักกเทวราชก็ได้ทรงประสิทธิ์ประสาทให้ดังพระนางปรารภนา แล้วพระนางผุสสดี ก็ทรงรับด้วยโสมนัสยินดี ก็มีในคราวนั้น ฯ สิ้นเนื้อความในกัณฑ์ทศพร อันประดับด้วยคาถา ๑๕ พระคาถา เพียงเท่านั้น

เฝ้า ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันตรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์หิมพานต์

อติ สา วเร กเหตฺวา ตโต จุตฺตา มหฺตรณฺโณ อคฺคมเหสียา กุจฺฉิมหิ นินฺพตฺตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๘ ว่าด้วยเวสสันตรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์หิมพานต์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า พระนางผุสสดีเทพิดารับพรทิพย์ ๑๐ ประการ จากสมเด็จพระเจ้ามัจฉวนเทวราช ดังที่แสดงมาในกัณฑ์ก่อนนั้นแล้ว ก็จิตจากสวรัคกลงมาเกิดในพระครรภ์ของพระอัครเมเหสี แห่งพระเจ้ามัททราช ฯ เมื่อพระนางเกิดนั้น ได้มีร่างกายเหมือนกับประพรมด้วยผงจันทร์แดง เพราะฉะนั้น พระประยูรญาติทั้งหลายมีพระชนก

นารถราชมารดาเป็นประธาน จึงขนานนามว่าพระนางมุสสัตรีราชกุมารี ฯ พระนางมุสสัตรีราชกุมารีนั้น ก็ทรงเจริญด้วยบริวารเป็นอันมาก เวลามีอายุได้ ๑๖ ปี ก็มีพระรูปพระโฉมอันล้ำเลิศ ฯ ในคราวนั้น พระเจ้าสวามิหาราชก็ได้ทรงขอมมา เพื่อพระสณฺฑชัยราชกุมาร แล้วโปรดให้อภิเษกกับพระสณฺฑชัยราชกุมาร ทรงตั้งพระนางมุสสัตรี ให้เป็นใหญ่กว่าสมณมารีหมื่น ๖ พัน ให้พระนางมุสสัตรี เป็นพระอัครมเหสี ฯ พระนางมุสสัตรีนั้น ได้เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้ากรุงสณฺฑชัยอย่างยิ่ง ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชจึงทรงรำพึงว่า พรทิพย์ ๑๐ ประการ ที่เราได้ประสาธน์ให้แก่พระนางมุสสัตรีนั้น ได้สำเร็จไปแล้ว ๘ ประการ ยังเหลือแต่ประการเดียว คือบุตรผู้ประเสริฐเท่านั้น บัดนี้เรายังให้สำเร็จดังที่เราประสาธน์ไว้ ฯ ในคราวนั้น พระมหากษัตริย์เจ้าได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่ในดาวดึงส์เทวโลก พอดีในขณะนั้น ก็มีพระชนมายุครบกำหนดแล้ว ท้าวสักกเทวราช จึงได้เสด็จไปทูลอ้อนวอนพระมหาสัตว์เจ้าว่า ควรที่พระองค์จะเสด็จไปสัมนุชฌโลก ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางมุสสัตรี ผู้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะในบัดนี้ พอพระมหาสัตว์เจ้าทรงรับคำปฏิญาณ พร้อมกับเทพบุตรอีก ๖ หมื่นแล้ว ท้าวสักกเทวราช ก็เสด็จขึ้นสู่วิมานปราสาทของพระองค์ ฯ ฝ่ายพระมหาสัตว์เจ้า จิตจากตีสิตเทวโลกแล้ว ก็ลงมาเกิดในพระครรภ์ของพระนางมุสสัตรี ส่วนเทพบุตรนอกนั้น ก็ได้มาเกิดในพระครรภ์ของภรรยาอำมาตย์ทั้ง ๖ หมื่น ฯ เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าเสด็จเข้าสู่พระครรภ์ของพระมารดาแล้ว พระนางมุสสัตรีผู้เป็นพระมารดาก็ทรงแพ้พระครรภ์ มีพระราชประสงค์อยากจะให้ทรงสร้างโรงทาน ๖ แห่งขึ้น ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ และท่ามกลางพระนครกับ ที่ประตูพระราชนิเวศน์ และอยากทรงสละพระราชทรัพย์ให้เป็นทานวันละ ๖ แสน ฯ ครั้นนั้น พระเจ้ากรุงสณฺฑชัย ได้ทรงทราบความแพ้พระครรภ์ของพระนางมุสสัตรีดังนี้แล้ว ก็โปรดให้ประชุมพวกเนมิตตกพราหมณ์ ทรงกระทำสักการะเป็นอันมาก แล้วจึงตรัสถามเหตุการณ์อันนั้น ฯ พวกเนมิตตกพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้าผู้สถิตอยู่ในพระครรภ์ของพระราชเทวี เป็นผู้บังคับในการให้ทาน จะไม่รู้จักอัมด้วยการให้ทาน พระเจ้าข้า ฯ พระราชาได้ทรงสดับแล้ว ก็ทรงพระโสมนัสยินดี โปรดให้สร้างโรงทานขึ้น ๖ แห่ง แล้วให้เริ่มทรงบริจาคทานตามพระ-

ประสงค์ของพระนาง อย่างที่วามานั้น ๆ จำเดิมแต่พระโพธิสัตว์เจ้าทรง
ถือปฏิสนธิมา ประมาณแห่งรายได้ของพระราชากำหนดมิได้ ๆ กล่าวคือ พระ
ราชาในสกลชมพูทวีป ได้ทรงส่งเครื่องบรรณาการมาถวายแด่พระราชา ด้วย
บุญญาภพของพระโพธิสัตว์เจ้า ๆ พระนางผลัสติราชเทวี ทรงพระครรภ์ถ้วน
กำหนดไตรมาสแล้ว ก็มีพระราชประสงค์จะใคร่ทรงเลียบพระนคร จึงได้ทูล
แจ้งแด่พระราชา ๆ พระราชาโปรดให้ตกแต่งพระนคร ประหนึ่งว่าเทพนคร
แล้วให้พระราชเทวีขึ้นทรงรถพระที่นั่งเสด็จเลียบพระนคร ๆ ในเวลาที่พระราช
เทวีเสด็จถึงท่ามกลางแห่งเวสวัต ก็อภินนพอกำ ลมกัมมชวาทก็บ้วนบั้นในพระ
ครรภ์ ๆ พวกอำมาตย์จึงรับนำความกราบทูลพระราชา ๆ พระราชาได้ทรง
สดับแล้ว ก็โปรดให้จัดทัพประสัติถวายแก่พระนาง ในท่ามกลางระหว่างเวสวัต
แล้วโปรดให้จัดการพิทักษ์รักษามั่นอนันต์

เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าประสัติจากพระครรภ์ของพระมารดา ก็มีพระกาย
บริสุทธิ์ใสสะอาด ปราศจากกัปกมลทิน ลมพระเนตรทั้ง ๒ ขน แล้วเหยียดพระหัตถ์
ออกไป กราบหลพระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ลูกอยากจะบริจาคทาน ทรัพย์
อันใดของพระแม่เจ้ายังมีอยู่ พระเจ้าข้า ๆ ลำคืบนั้น พระมารดาก็ทรงพระโสมนัส
ยินดีตรัสว่า ลูกเอ๋ย เจ้าจงให้ทานตามประสงค์ แล้วก็ทรงส่งถรณ์ทรัพย์พันหนึ่งให้

ก็แล พระมหาสัตว์เจ้า พอประสัติก็ตรัสกับพระมารดาได้นั้น มีอยู่ ๓
ชาติด้วยกัน คือชาติเป็นมโหสถ ๑ ชาติพระเวสสันดร ชาติสุดท้าย ๑ ดังนี้

พอถึงวันชานพระนามของพระราชกุมารนั้น พระประยูรญาติทั้งหลาย
มีพระราชบิดามารดาเป็นต้น ก็ได้ชานพระนามว่าพระเวสสันดร เพราะประสัติ
ในเวสวัต ๆ ก็ในวันทีพระเวสสันดรประสตินั้น มีนางข้างที่เหี่ยวไปใน
อากาศเชือก ๑ ได้นำลูกข้างเผือกเชือก ๑ ซึ่งโลกในเวลานั้น ถือว่าเป็นมงคล
อย่างยิ่ง พามาไว้ที่โรงช่างต้นมงคลหัตถ์ แล้วก็หายไป ๆ คนทั้งหลาย จึงได้
ตั้งชื่อข้างเผือกเชือกนั้นว่า ช่างบงกชยานาค เพราะเกิดขึ้นด้วยบารมีของพระ
มหาสัตว์เจ้า ๆ พระราชาผู้เป็นพระราชบิดา ได้โปรดให้พระราชทานนางนม ๖๔
นาง ซึ่งล้วนแต่ปราศจากโทษมีสงเป็นต้น ล้วนแต่มีพระถันไม่หย่อนยาน
มีขีรธารอันหวานแก่พระมหาสัตว์เจ้า และโปรดให้พระราชทานนางนมคนละ ๑
แก้วทรรกอก ๖ ขุมนี้ ซึ่งเกิดร่วมจันท์กันกับพระมหาสัตว์เจ้า ๆ พระ

มหาสัตว์เจ้า ก็มีการก ๖ หมั่นเป็นบริวาร เวลาทรงพระเจริญวัยขึ้น พระราชบิดาก็โปรดให้ทำเครื่องประดับสำหรับพระกุมาร มีราคาแสน ๑ พระราชทานแก่พระเวสสันดรราชกุมาร ฯ ในเวลาที่พระเวสสันดรราชกุมารนั้น มีพระชนมายุได้ ๔-๕ ขวบ ก็ทรงเปลื้องเครื่องประดับอันนั้น ออกประทานแก่พระพลอยนางนม ถึงพระพลอยนางนมจะถวายคืนก็ไม่ทรงรับ ฯ พระพลอยนางนมก็นำเรื่องนั้นไปกราบทูลพระราชบิดา ฯ พระราชบิดาได้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ของที่ลูกเราให้แล้วก็เป็นอันให้ดีแล้ว แล้วก็โปรดให้ทำเครื่องประดับขึ้นอีกสำหรับ ๑ ฯ เครื่องประดับอันนั้น พระราชกุมารก็ได้ประทานแก่พวกพลอยนางนมอีก ฯ ในเวลาที่พระราชกุมารยังเป็นทารกอยู่นั้น ได้พระราชทานเครื่องประดับให้แก่พวกพลอยนางนมถึง ๕ ครั้ง ฯ ในเวลาที่พระชนมายุได้ ๘ ขวบ นั้น ได้ทรงดำรงอยู่ในที่บรรทมว่า เราได้ให้ทานแต่ของภายนอกเท่านั้น ยังไม่เป็นที่พอความประสงค์ของเรา เราอยากจะให้ทานของภายใน ถ้ามีผู้ใดมาขอดวงหทัยของเรา เราก็จักนำดวงหทัยออกให้ ถ้ามีใครมาขออวัยวะของเรา เราก็จักตัด จักเชือดให้ ถ้ามีใครมาขอเลือดของเรา เราก็จักเจาะเลือดให้ ถ้ามีใครมาขอเราไปเป็นทาส เราก็จักยอมไปเป็นทาส ดังนี้ พอพระราชกุมารทรงจินตนาการอยู่อย่างนั้น แผ่นดินใหญ่อันนั้น ซึ่งมีส่วนหน้าได้ ๒ แสน ๔ หมื่นโยชน์ก็หวั่นไหวเหมือนกับช้างศึกมัน ภูเขาสิเนรุราช ก็โอนอ่อนมาทางเขตรนคร มีอาการปานประหนึ่งว่า หน้อยอดหวายที่บุคคลลนไฟฉะนั้น ฯ ในขณะนั้น ก็มีฝนตกลงมา หงสาวยาก็แลบแปลบปลาบ มหาสมุทรก็ฟองนองระลอก ท้าวสักกเทวราชก็ทรงศบพระหัตถ์ถ้อยลาดฉาน ท้าวมหาพรหมก็ทรงให้สาธุการ มีขำมีน่านกัมเสียง โกลาหลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดพรหมโลก

เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้ามีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ก็ได้สำเร็จศิลปทงปวง ฯ พระราชบิดามีพระราชประสงค์จะทรงยกราชสมบัติให้ จึงทรงปรึกษากับพระราชมารดา แล้วทรงทูลขอพระนางมัทรีราชกัญญา ซึ่งเป็นพระธิดาของพระเจ้ากรุงมาจาตระกุลพระเจ้ามัททราช ทรงตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี เป็นใหญ่กว่าสนมมารหมัน ๖ พันนาง แล้วทรงอภิเสกพระมหาสัตว์เจ้าให้เป็นพระราชา ฯ นับ

แต่พระมหาสัตว์เจ้าได้เป็นพระราชาแล้วไป พระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญมหาทาน
สนพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสน ๑ ต่อมาภายหลัง พระนางมัทรีราชเทวีก็ประสูติ
พระราชโอรส พวกอำมาตย์ได้รับพระราชโอรสไว้ด้วยกกาณูจนชาลา คือ
ชายทองคำ จึงได้ขนานนามของพระราชกุมารนั้นว่า พระชาลิกุมาร ๑ เมื่อพระ
ชาลิกุมารทรงเจริญวัย พอโตไปมาได้ พระนางมัทรีก็ประสูติพระราชธิดา พวก
อำมาตย์ ได้รับพระราชธิดานั้นด้วยหนึ่งหมื่น จึงมีพระนามว่า นางกัณหาชรีนา ๑
พระมหาสัตว์เจ้าได้เสด็จทรงช้างพระที่นั่ง ไปทอดพระเนตรโรงงาน ๖ แห่ง เดือน
ละ ๖ ครั้ง เป็นนิตย์มา

ก็ในเวลานั้น ได้เกิดฝนแล้งขึ้นที่แคว้นกาลิงครัฐ ข้าวกล้าถึงซึ่ง
ความวิบัติตาบอดสิ้น ความอดอยากใหญ่ก็ได้เกิดขึ้นในแคว้นกาลิงครัฐ ๑
เมื่อคนทั้งหลายไม่อาจเลี้ยงชีวิตได้ ก็พากันทำโจรกรรม ๑ ประชาชนที่ถูกความ
ทุกข์บีบคั้น ก็พากันไปประชุมร้องทุกข์อยู่หน้าพระลานหลวง ๑ เมื่อพระเจ้า
กาลิงครัฐตรัสถามว่า เพราะเหตุไรท่านทั้งหลายจึงมาร้องทุกข์ต่อเรา ก็กราบทูล
เหตุนี้ให้ทรงทราบ ๑ พระเจ้ากาลิงครัฐตรัสว่า เราจักทำให้ฝนตกแล้ว
ก็ทรงสมทานศีล รักษาอุโบสถอยู่ตลอด ๗ วัน แต่ไม่อาจทำให้ฝนตกได้ จึง
โปรดให้ประชุมชาวพระนครแล้วตรัสว่า เราได้สมทานศีล และรักษาอุโบสถ
ตลอดถึง ๗ วันแล้ว ก็ไม่อาจทำให้ฝนตกได้ เราควรจะทำอย่างไรต่อไป ๑
ประชาชนกราบทูลว่า ถ้าพระองค์ไม่อาจทำให้ฝนตกได้ ข้ำพระองค์ทั้งหลายก็ขอ
กราบทูลให้ทรงทราบว่า พระราชโอรส ของพระเจ้าสัณขชัยในเขตตรนคร ซึ่ง
ทรงพระนามกว่าพระเวสสันดรนั้น เป็นผู้มีนิตยั้งในการให้ทาน พระเวสสันดร
นั้นมีช้างต้นมงคลหัตถิ ซึ่งมีร่างกายเผือกเผือกดังสีลา มีข้อยเชือกหนึ่ง เมื่อช้างนั้น
ไปในสถานที่ใด ฝนก็ตกในสถานที่นั้น ขอให้พระองค์โปรดส่งพวกพราหมณ์ไป
ทูลขอช้างนั้นมาเถิด พระเจ้าข้า ๑ พระเจ้ากาลิงครัฐ ก็ทรงรับว่าดีละ แล้วก็
โปรดให้ประชุมพวกพราหมณ์ ทรงเลือกได้พราหมณ์ ๘ คน คือ รามพราหมณ์ ๑
ธชพราหมณ์ ๑ ลักขณพราหมณ์ ๑ สุชาติมนิตพราหมณ์ ๑ ขัญญพราหมณ์ ๑
สุชาติพราหมณ์ ๑ สุขามพราหมณ์ ๑ โกลนขัญญพราหมณ์ ๑ ซึ่งมี
รามพราหมณ์เป็นหัวหน้า แล้วก็ทรงพระราชทานเบี้ยเลี้ยงรางวัล ให้แก่

พราหมณ์ทั้ง ๔ นั้น ครั้นพราหมณ์ทั้ง ๔ นั้นว่า พวกท่านจงไปทูลขอช้าง
ต่อพระเวสสันดร แล้วนำมาในบ้านเมืองของเรา ฯ พราหมณ์ทั้ง ๔ นั้นก็ออก
เดินทางไป จนถึงเขตตรมคร ไปพักบริโภคอาหารที่โรงทานของพระเวสสันดร
แล้ว ก็ทำร่างกายของตนให้เหม็นเหม็นไปด้วยฝนธนู ด้วยมีความประสงค์จะทูล
ขอช้างในวันรุ่งขึ้น พอถึงเวลาพระเวสสันดรเสด็จไปที่โรงทาน ก็ได้พากันไป
ร่ายที่ประตูด้านตะวันออก ฯ ฝ่ายพระเวสสันดรทรงพระดำรัสว่า เราก็ก็นำ
เยี่ยมโรงทาน แล้วเข้านกักรางเสวย แล้วเสด็จขึ้นทรงช้างพระที่นั่งออกทาง
ประตูทิศตะวันออก ฯ พวกพราหมณ์ไม่ได้โอกาสในที่นั้น จึงไปที่ประตูทิศทักษิณ
ไปยืนอยู่ในที่สง เวลาพระเวสสันดรทอดพระเนตรโรงทานที่ประตูตะวันออก
แล้ว ก็เสด็จมาที่ประตูทิศทักษิณ พวกพราหมณ์นั้นก็ไดยกมือขึ้นร้องถวายชัยว่า
ขอพระเวสสันดรจงมีชัยมงคล ดังนี้ ฯ พระมหาสัตว์เจ้าได้ทอดพระเนตรเห็น
พราหมณ์เหล่านั้น ก็ทรงไล่ช้างพระที่นั่งแวะเข้าไปหา แล้วตรัสถามว่า ดูก่อน
พราหมณ์ทั้งหลาย พวกท่านมีความประสงค์จะขอสิ่งใดต่อเรา ก็จงว่ามาอย่า
เกรงใจ ฯ พวกพราหมณ์ก็กราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้าผู้ประเสริฐ ผู้ทำให้
เกิดความเจริญแก่ชาวสัพพ ข้าพระองค์ทั้งหลายขอทูลรับพระราชทาน ช้างช้าง
แก้วตัวประเสริฐ ขอพระองค์จงได้พระราชทานให้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายในบัดนี้
เถิด ฯ พระมหาสัตว์เจ้า จึงทรงพระดำรัสว่า เราใคร่จะให้ท่านภายใน มีศรัทธา
ของเราเป็นต้น แต่พราหมณ์เหล่านั้นมาขอทานภายนอก เราก็จะให้ดังประสงค์
ตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสสั่งว่า ดูก่อนพราหมณ์ เราก็ก็นำ เราไม่หวั่นไหว พวกท่าน
ขอสิ่งใดต่อเรา เราก็ก็นำสิ่งนั้น พวกท่านขอช้างตัวประเสริฐนี้ต่อเรา เราก็ก็นำให้
ตามที่ขอ ฯ ตรัสดังนี้แล้ว จึงเสด็จลงจากช้างพระที่นั่งทรง เดินตรวจดูช้าง
พระที่นั่งถึง ๓ รอบ ทรงเห็นว่าเครื่องประกอบอลงการในช้างพระที่นั่งนั้นบริบูรณ์พร้อม
ทุกประการแล้ว จึงทรงจับพระเต้าทอง อันเต็มด้วยน้ำหอม แล้วทรงจับวง
กุญชรหลังนำลงทมิฬพราหมณ์ พระราชทานช้างพระที่นั่ง ฯ ก็เครื่องประดับที่เท้า
ทั้ง ๔ ของช้างพระที่นั่งนั้นมีราคาได้ ๔ แสน ฯ เครื่องประดับที่ข้างทั้ง ๒
มีราคาได้ ๒ แสน ผ้านักมพลแดงอันประดับที่ท้องช้างมีราคา ๑ แสน ข่ายแก้ว
มุกดา ข่ายแก้วมณี ข่ายทองคำ ที่ปกหลังช้างพระที่นั่งนั้นมีราคาได้ ๓ แสน

เครื่องประดับหู ๒ มีราคาได้ ๒ แสน ผักกัมพลสำหรับปูหลังมีราคาได้ ๑ แสน
เครื่องประดับกระพองมีราคา ๑ แสน สังวาลย์ ๓ สายมีราคาได้ ๓ แสน เครื่อง
ประดับจอนหุมีราคาได้ ๒ แสน เครื่องประดับงาทั้ง ๒ มีราคาได้ ๒ แสน เครื่อง
ประดับงวงมีราคาได้ ๑ แสน เครื่องประดับหางก็มีราคาได้ ๑ แสน รวมเป็น
๒๒ แสน ด้วยกัน ส่วนบันไดสำหรับขึ้นช้างนั้น มีราคาได้ ๑ แสน อ่างสำหรับ
ใส่อหารก็มีราคาได้ ๑ แสน รวมเป็น ๒๕ แสน ด้วยกัน ส่วนแก้วจุฬามณี
ที่ปลายเศวตฉัตร และแก้วมุกดาหาร ขอแก้วมณี และแก้วมุกดา สำหรับประดับ
คอของพญาช้าง และแก้วมณีที่กระพองของพญาช้าง ทั้ง ๖ อย่างนี้ หาก
มิได้ ส่วนพญาช้างก็หากำมิได้เหมือนกัน แต่พระมหาสัตว์เจ้าได้พระราชทาน
ทั้งได้พระราชทานพวกคนเลี้ยงช้างอีก ๕๐๐ ตระกูล ฯ เมื่อพระมหาสัตว์เจ้า
ได้พระราชทานช้างพระที่นั่งดังนั้นแล้ว ก็เกิดเอิกเกริกกันขึ้นในพระนคร ฯ
ส่วนพวกพราหมณ์ได้รับพระราชทานช้าง ที่ประดุทางทิศทักษิณแล้ว ก็พากันขึ้น
ขึ้นหน้าท่ามกลางพระนครไป ฯ ชาวพระนครได้เห็นแล้วก็พากันกล่าวขึ้นว่า
พวกพราหมณ์ได้ช้างของเราไปจากใคร พวกพราหมณ์ตอบไปว่า ได้มาจากพระ
เวสสันดรมหาราช เมื่อมหาชนพากันยกไม้ยกมือขึ้นเพื่อจะทำร้าย พราหมณ์
พวกนั้นก็ได้ขึ้นช้างหนีไป ทางประตูทิศอุดร ฯ ชาวพระนครก็เกิดขุ่นเคือง
แก่พระโพธิสัตว์เจ้า ด้วยอำนาจเทพเจ้าเข้าตลใจ แล้วได้พากันไปประชุมร้อง
กล่าวโทษต่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า บัดนี้ บ้านเมืองของพระองค์
อึกถึงซึ่งความพินาศแล้ว เพราะพระเวสสันดรราชโอรส ได้พระราชทาน
พญาเศวตฉัตรให้ความสวัสดิ์แก่บ้านเมือง ซึ่งจัดว่าผิดราชประเพณี ถ้าพระองค์
ไม่ทรงลงโทษ พระองค์กับพระราชโอรสก็จะต้องอยู่ในเงื้อมมือของประชาชน
เป็นแน่แท้ พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ากรุงสุโขทัยได้ทรงทราบ ก็ทรงเข้าพระทัยว่า
พวกประชาชนประสงค์จะให้ฆ่าพระเวสสันดร จึงตรัสว่า ถึงบ้านเมืองจะพินาศ
ไปก็ดี เราไม่อาจจะฆ่าพระราชโอรสของเราซึ่งหาความผิดมิได้ ตามถ้อยคำของ
ชาวสุโขทัย เพราะที่ถูกเราควรจะเพียงแต่จับไล่เท่านั้น ฯ ชาวสุโขทัยจึงกราบทูล
ว่า พวกข้าพระองค์มิได้ประสงค์จะให้ฆ่า หรือให้จองจำประการใด เพียงแต่ประสงค์
ให้จับไล่ ไปอยู่ที่เขาวงกตเท่านั้น พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ากรุงสุโขทัย จึงทรง

รับว่า ถ้าอย่างนั้นได้ แล้วก็โปรดให้อำมาตย์ไปกราบทูลแก่พระราชโอรสให้ทรงทราบ
ว่า บัดนี้ประชาชนทั่วทุกเหล่า ได้มีความประสงค์จะให้เนรเทศเจ้าเวสสันดร
เสียจากพระนครเวียงวัง ด้วยโทษที่ให้ช่างเผือกเป็นทาน ฯ เมื่อนายนักการได้
กราบทูลดังนั้น พระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์เจ้าก็ทรงโสมนัสยินดี แต่ทรงขอให้รอ
พักพอได้บริจาคสัตตสคกมหาทาน คือ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ รถม ๑๐๐ นารี ๑๐๐ แม่
โคนม ๑๐๐ ทาส ๑๐๐ ทาสี ๑๐๐ กับเครื่องใช้สอยอีกนานาประการ เสียก่อนสัก
๑ วัน เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว พระเวสสันดรองค์พระโพธิสัตว์เจ้า ก็เสด็จไป
สั่งสอนพระนางมัทรีว่า ให้ฝังทรัพย์ไว้ให้ดี พระนางมัทรีก็ทูลถามว่า เพราะเหตุไร
จึงทรงแจ้งให้ทราบตามเหตุการณ์มาแล้ว พระนางมัทรีก็ทูลพรรณนา ซึ่งบำเพ็ญ
ทานดี เพื่อให้พระเวสสันดรเกิดโสมนัสขึ้นบานพระทัย ด้วยถ้อยคำนานาประการ
ดังที่ท่านทั้งหลายเคยได้สดับมาแล้ว ฯ สันเนือความในเรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์
หิมพานต์ เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๙

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดรกัณฑ์ทานกัณฑ์

มุสสตีป โข เทวี เทวี ปุตตสส เม กญฺเฐ สาสนํ อาคตํ กิณฺณุ โข
กโรติ อหํ คนฺธวา ชานิสฺสามิตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๒๙ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดรกัณฑ์ทานกัณฑ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี

ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา

นั้นว่า เมื่อพระนางมณีสุทธราชมารดา ได้ทรงสดับว่าพระเวสสันดรราชโอรส จะ
ถูกเนรเทศ พระนางก็ทรงสังเวชพระราชนฤทัย จึงทรงดำริว่า ข้าพเจ้าผู้
นี้ได้เกิดมาแก่เรา เราจักไปดูแลให้รู้แน่ แล้วก็เสด็จโดยพระสุวรรณสีวิภาไปยัง
ที่ประทับของพระเวสสันดร แล้วได้ทรงสดับซึ่งคำสนทนาของพระราชนิเวศน์
และพระราชนิสิตา ก็ทรงพระกรรแสงว่า เราจะต้องกินยาพิษตาย หรือโชนเหว
ตายเสียดีกว่า หรือไม่อย่างนั้นก็จักผูกคอตาย เพราะเหตุไร ชาวเมืองจึงจัก
ให้ขับไล่ซึ่งพระเวสสันดรราชโอรสของเรา ที่หาความผิดมิได้ ที่แตกฉานใน
ไตรเพทวิทยาการ มีนิสัยเบิกบานด้วยเมตตากรุณา ทั้งเป็นที่สัการบูชาของ
พระราชาทั้งหลาย และเป็นทีเคารพนับถือ ซึ่งพระราชนิเวศน์มารดา ผู้เฒ่า ผู้แก่ ใน
ตระกูลเช่นนั้น ครั้นพระนางเจ้าทรงรำพันอย่างนั้นแล้ว ก็เสด็จเข้าไปเฝ้าขอ
พระราชนิเวศน์ และพระนิเวศน์ แล้วเสด็จไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัย กราบทูลว่า
ข้าแต่ महाराज เจ้า ธรรมดาผองท้าวแม่ผองท้าวหาญมิได้ และธรรมดาเมฆม่วงที่สุก
แล้วตกลงไปตีพื้นดิน บ่อเป็นของทั่วไปแก่บุคคล จันใด เมื่อพระองค์ทรง
เนรเทศ ซึ่งพระราชนิเวศน์แล้ว แวนแคว้นบ้านเมืองของพระองค์ก็จะสาธารณ์ไป
ฉนั้น ๑ หงสับกหักหักตกอยู่ในเบือกตมอันหานามิได้ มีอุปมาฉนั้นใด พระราชา
องค์เดียว ที่พวกอำมาตย์ทอดทิ้งแล้วจักต้องเดือดร้อน ฉนั้น เพราะเหตุนี้
หม่อมฉันจึงขอกราบทูลพระองค์ ขอบำเพ็ญความเจริญถวายพระองค์ไปเสีย ขอ
พระองค์จงอย่าทรงขับไล่ซึ่งพระราชนิเวศน์ ตามถ้อยคำของชาวสี่พล พระเจ้าข้า ๑
พระเจ้ากรุงสญชัย จึงตรัสตอบว่า นี่แน่ะ พระนางมณีสุทธ เมื่อเรา
ขับไล่ ซึ่งพระราชนิเวศน์ของเราผู้เป็นดังธงชัยของชาวสี่พล ก็ชื่อว่า เราเคารพ
ต่อประเพณีอันชอบธรรม ของพระราชาทั้งหลายในปางก่อน ซึ่งมีอยู่ในแวนแคว้น
สี่พล ราชประเพณีนั้นเป็นที่รักกว่าชีวิตของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงจะ
ขับโอรสของเราเสียในฉนั้น ๑ เมื่อพระนางมณีสุทธได้ทรงสดับแล้ว จึงทูลรำพัน
ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า ปลายซึ่งท้าวเจ้าเวสสันดรแต่ก่อนมานั้น บ่อ
เป็นเหมือนดอกกรรณิกายาน วันนั้นเจ้าเวสสันดรจักต้องเสด็จแต่ผู้เดียว เหล่า
เสนาเคยตามเสด็จดังดอกกรรณิกายาน วันนั้นเจ้าเวสสันดรจักต้องเสด็จจร

แต่เดี๋ยว เหล่าเสนาในใช้ผ้าขาวสัตรีสีเหลือง ตั้งสรงหอยตามเสด็จมา วันนั้น
 เจ้าเวสสันดรก็จกต้องเสด็จจรแต่เดี๋ยว เจ้าเวสสันดรเคยเสด็จด้วยช้าง และ
 วอ หรือราชรถ วันนั้นจะต้องเสด็จด้วยเท้าได้อย่างไร เจ้าเวสสันดรเคยลุยได้
 ด้วยจุนจันท์ เคยปลาบปล่มด้วยระบ้ำและเพลงขับ ก็จักได้นุ่งผ้าหนังเสืออันหนัก
 และแบกขวานกับกระโทง ซึ่งใส่สิ่งของไปได้อย่างไร ทำอย่างไร จึงจักไม่
 ต้องขนเอาผ้าย้อมน้ำฝาดและหนังเสือไปด้วย ในเมื่อเข้าป่าใหญ่ ทำอย่างไร
 จึงจักไม่ต้องทอผ้าปานไซ้ ผู้ที่เป็นเจ้านายออกทรงผนวช จะทรงนุ่งห่มผ้าอย่างไร
 มัทธิจักนุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ อันถักด้วยปออย่างไร มัทธิเคยนุ่งห่มแต่ผ้ากาสุ ผ่า
 โขมพัสตร์ ผ้าโกทมพัสตร์ แล้วจักนุ่งห่มผ้าคากรองอย่างไร มัทธิมีรูปร่างสะอิด
 สะออง เคยทรงเสด็จแต่ด้วยคานหาม และวอทอง หรือรถ วันนั้นเจ้าจะเดิน
 เท้าได้อย่างไร มัทธิมีผิวอ่อนอ่อนนุ่ม ไม่เคยทำงานหนัก เคยมีแต่ความสุข
 เสมอมา จะเดินเท้าเข้าป่าได้อย่างไร มัทธิมีผิวเท้าอ่อนอ่อนนุ่ม จะไปไหนก็ต้อง
 สวมรองเท้าทอง วันนั้นจะเดินเข้าป่าด้วยเท้าเปล่าอย่างไร มัทธิมีรูปร่างอย่าง
 นางอมา ได้เดินหน้าข้าหลวงตงจำนวนพัน มาวันนั้นจะเดินป่าแต่คนเดียวได้อย่างไร
 มัทธิแม่เพียงได้ขึ้นเสียงสุนัขจึงจอกก็สะดุ้งกลัว จะเข้าป่าได้อย่างไร มัทธิได้ขึ้น
 เสียงนกยูงก็สะดุ้งกลัว จะเข้าป่าได้อย่างไร แม่มาสุณีเวศน์ว่าง ก็จะกำสรดสลด
 ใจ เหมือนกับนางนก อันพรากจากลูกเห็นแต่รังเปล่าฉะนั้น แม่ไม่เห็น
 หัง ๒ ก็จักต้องผอมเหลืองเหมือนนางนกอันพรากลูกฉะนั้น แม่ไม่เห็นลูกหัง ๒
 ก็จะพลุ่งพล่านไปมา เหมือนกับนางนกถูกเขาพรากลูกจากรังฉะนั้น แม่มาเห็น
 รังเปล่าก็จักเศร้าสลดใจไปช้านาน เหมือนนางนกที่เขาพรากลูกเห็นแต่รังเปล่า
 ฉะนั้น แม่ไม่เห็นลูกหัง ๒ ก็จักต้องผอมเหลือง เหมือนนางนกที่เขาถูกพรากลูก
 เห็นแต่รังเปล่าฉะนั้น แม่มาเห็นรังเปล่าก็ต้องชบเซา เหมือนกับนกที่ชบเซา
 อยู่ในหนองน้ำ อันไม่มีน้ำฉะนั้น แม่ไม่เห็นลูกหัง ๒ ก็จักต้องผอมเหลือง
 เหมือนนางนกจากพราภในหนองซึ่งไม่มีน้ำฉะนั้น แม่ไม่เห็นลูกหัง ๒ ก็จัก
 ต้องพลุ่งพล่านไปมาเหมือนนางนกจากพราภในหนองไม่มีน้ำฉะนั้น เมื่อกระหม่อม
 ฉันทเพื่อรำพันอยู่อย่างนี้ ถ้าพระองค์ผู้เป็นปิ่นมูจะทรงขับไล่ซึ่งพระราชโอราษ
 ย์ไม่มีความผิดไปจากบ้านเมืองแล้ว หม่อมฉันอาจจะถึงซึ่งความตาย ดังนี้

เมื่อสนมกำนัลใน ของพระเจ้ากรุงสุทนต์ ได้ยินเสียงทรงพิไรรำพัน ของพระนางผุสดี ดังนี้ แล้ว ก็พากันร้องไห้คร่ำครวญ ๆ ผู้คนในพระราช นิเวศน์ ได้ยินเสียงร้องไห้คร่ำครวญ ของสนมกำนัลในดังนั้น ก็พากันร้องไห้ คร่ำครวญไปด้วย ไม่มีผู้ใดในพระราชวังทั้ง ๒ จะนิ่งเฉยอยู่ได้ ต่างก็ทั้งตัว ห่มหอดปรืเทวณา เหมือนดังว่าต้นรังที่ถูกพายุพัดให้โค่นลงฉะนั้น ๆ นางสนม กำนัลชาวสุทนต์ซึ่งอยู่ในพระราชวัง ได้ยินคำรำพันของพระนางเจ้าแล้ว ก็พากันยกแขนขึ้นร้องไห้ เหมือนกับต้นรังใหญ่ที่ถูกลมพัดให้แหลกลาญ ฉะนั้น พระโอรส พระธิดา และพระราชา ในพระราชวังของพระเวสสันดรก็ได้ พ้อคำและพวกพราหมณ์ ต่างก็พากันยกมือขึ้นร้องไห้ ยกแขนขึ้นรำไห้ พวก เสนาข้าง เสนาม้า เสนารถ เสนาบทจรเดินทางในวังของพระเวสสันดรตลอดถึง พากันยกแขนขึ้นรำไห้ทั้งนั้น รุ่งเช้าขึ้น พระเวสสันดรก็ได้เสด็จมาโรงทานเพื่อจะ พระราชทาน แล้วมีพระราชดำรัสว่า ท่านทั้งหลายจงให้ผ้าแก่ผู้ต้องการผ้า จงให้เหล้าแก่นักเลงสุรา จงให้อาหารแก่ผู้หิวกระหาย จงอย่าเบียดเบียนพวกที่ มาในทนต์ จงเลี้ยงดูให้เขาอิ่มหนำ แล้วเขาก็จะลาไป

เมื่อพระเวสสันดร ผู้ทำแวนแคว้นสุทนต์ให้เจริญ เสด็จออกไปแล้ว พวก วณิกเหล่านั้นก็คล้ายกับคนเมา คล้ายกับคนเหน็ดเหนื่อย ไปลงนั่งปรับทุกข์ กันว่า เพื่อนชากเอ๋ย พวกคนโง่ได้พากันขับไล่พระเวสสันดรผู้ไม่มีความผิด เสียจากแวนแคว้น เท่ากับเขาพากันตัดต้นไม้ใหญ่ ที่มีดอกมีผลฉะนั้น เพื่อน ชากเอ๋ย พวกคนโง่ได้พากันขับไล่พระเวสสันดร ผู้หาความผิดมิได้ เท่ากับเขา ตัดต้นไม้กลับพฤษ์ ซึ่งให้สำเร็จความประสงค์ทั้งปวง ฉะนั้น ๆ ทั้งเฒ่าแก่ หม่มสาว และปานกลาง ได้พากันยกแขนขึ้นรำไห้ ดังนี้ เมื่อพระราชาผู้ทำ ความเจริญให้บ้านเมืองเสด็จออกไปแล้ว พวกประชาชนในพระราชวัง ก็พากัน ร้องไห้คร่ำครวญ พวกสตรีในพระราชวังก็พากันร้องไห้คร่ำครวญถึง พวก สมณชัพราหมณ์ก็พากันร้องไห้คร่ำครวญถึงว่า โอไม่เป็นบุญดิริรมเสียแล้ว กงการ อันใดละ ของชาวเมืองจึงจักต้องขับไล่พระเวสสันดร ผู้ทรงบำเพ็ญทาน อยู่ในวังของพระองค์เช่นนั้น พระองค์ทรงพระราชทานช้างพลาย ๑๐๐ อันประดับ ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง มีทั้งสายรัด มีทั้งกุบ มีทั้งสัปคับทรง มีทั้งควาญ

ถือออกชุดและขอขนขแล้ว พระเวสสันดรนี้จะพรากจากแวนแคว้นของพระองค์
 พระองค์ได้พระราชทานม้า ๑๐๐ อันประกอบด้วยเครื่องประดับทั้งปวง เป็นม้า
 สีสันเพลาดีอาชาไนย มีเท้าเร็วไวดังลมพัด มีผู้ขับชกถวนและธนูแล้ว ก็จัก
 ต้องเสด็จพรากจากบ้านเมืองของพระองค์ พระองค์ก็ให้ทรงพระราชทานรถ ๑๐๐
 ชั่งผูกสอดด้วยเครื่องรบ ปักธงชัย ห่มด้วยหนังสีเหลือง และเสื้อโคร่ง มี
 เครื่องตกแต่งเป็นอันดี มีสารภีสวมเกราะถนุขนขับแล้ว ก็จะต้องจาก
 แวนแคว้นของพระองค์ไป พระองค์ได้พระราชทานสัตว์ ๑๐๐ อันนั่งประจำคน
 ละคัน อันประกอบด้วยสร้อยสังวาลย์เป็นอันดี มีเครื่องตกแต่งล้วนสีเหลือง มี
 ตากลมหน้ายม ตะโพกฉาย ลำตัวกะทัดรัดแล้ว พระองค์ก็ต้องจากแวนแคว้น
 ของพระองค์ พระองค์ได้พระราชทานแม่โคนม ๑๐๐ ชั่งล้วนแต่มีนม
 ได้เต็มขันเงินแล้ว ก็จะต้องจากแวนแคว้นของพระองค์ไป พระองค์ได้พระราชทาน
 แกส ๑๐๐ แกส ๑๐๐ ข้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ รถ ๑๐๐ นารี ๑๐๐ แล้ว ก็
 ต้องจากแวนแคว้นของพระองค์ไป ในครั้งนั้น ก็เกิดชนลูกชนพองมีแผ่นดินไหว
 หน้าสะเพงกลัว

เทพเจ้าทั้งหลาย ได้ไปบอกกล่าวบรรดาภักตริย์ในชมพูทวีปว่า พระ
 เวสสันดรกำลังทรงบำเพ็ญมหาทาน มีนางภักตริย์เป็นต้น พวกท่านจงพากันรีบ
 ไปรับพระราชทาน แล้วก็นำภักตริย์เหล่านั้นมา ด้วยอานุภาพของตนให้รับ
 พระราชทานนางภักตริย์ไป ส่วนพวกพราหมณ์ เวศย์ และศูทร ก็ได้มารับ
 พระราชทานสิ่งของตามฐานะของตน ฯ เมื่อหน่อพระศพลทรงบำเพ็ญมหาทาน
 อยู่เนิ่น จนกว่าจะเสร็จก็พอดีถึงเวลาเย็น จึงเสด็จกลับเข้าพระราชวัง แล้วทรง
 พระดำริว่า วันพรุ่งนี้เราจะไปถวายบังคมลาพระราชมารดาบิดา แล้วก็เสด็จไป
 เฝ้าพระราชมารดาบิดาด้วยรถพระที่นั่ง ฝ่ายพระนางมัทรีทรงพระดำริว่า เราจักต้อง
 ทูลขออนุญาตต่อ พระสัสสุ และพระสัสสุราธิราช แล้วจะไปกับพระราชสวามี
 ทรงพระดำริดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปพร้อมพระเวสสันดร ฯ พระเวสสันดรถวาย
 บังคมพระราชมารดา แล้วก็กราบทูลถึงการจะเสด็จไปของพระองค์ว่า ข้าแต่เทว-
 ราชเจ้า ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดเนรเทศข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์
 จะไปที่เขาวงกต ฯ ข้าแต่ महाराज เจ้า สัตว์โลกทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาแล้วก็ดี จัก

เกิดมาข้างหน้ากิด ข้อมไม่้อมไม่เบียดด้วยกามารมณ์ทั้งหลาย ข้อมถึงซึ่งอำนาจ
ของพระยายม ข้าพระองค์ซึ่งบำเพ็ญทานอยู่ในวังของตน ก็ยังเรียกว่า เป็นการ
เบียดเบียนชาวเมือง ข้าพระองค์ข้อมพลัดพรากจากแว่นแคว้น ตามถ้อยคำของ
ชาวสัพพิ ข้าพระองค์ก็แก้แต่ความลำบาก ในป่าอันเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย เช่น แรต
และเสือเหลืองเป็นต้น ข้าพระองค์จะทำบุญให้เต็มที่ ส่วนพระองค์มีแต่จมอยู่
ในเบือกคม คือ กิเลส กราบทุกคืนแล้ว จึงได้ทูลลาไปเฝ้าพระราชมารดา
กราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้โปรดให้เกล้ากระหม่อมได้บรรพชาเกิด
เกล้ากระหม่อมได้บำเพ็ญทานอยู่ในนิเวศน์ของตน ก็ยังเรียกว่า เป็นการเบียด
เบียนชาวเมือง เกล้ากระหม่อมขอพลัดพรากจากบ้านเมือง ตามถ้อยคำของชาว
สัพพิ ข้อมรับความลำบากในป่าใหญ่ อันเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย มีแรต และเสือ
เหลืองเป็นต้น เกล้ากระหม่อมขอทูลลาพระยุคลบาทไปสู่ภูเขาวงกต พระเจ้าข้า
พระราชมารดาตรัสว่า ลูกเอ๋ย แม่อนุญาตให้ลูก ขอให้ลูกได้บวชตามความประสงค์
เกิด ส่วนมัทรีอย่าได้ตามไปเลย จงอยู่เลี้ยงลูกในบ้านเมืองเกิด ฯ ข้าแต่
พระแม่เจ้า เกล้ากระหม่อมไม่ยินดีที่จะให้มัทรีไปด้วย แต่เมื่อเขาเต็มใจไปลูกก็
ไม่ขัดความประสงค์

ลำดับนั้น พระเจ้ากรุงสญชัยจึงเสด็จไปทรงอันวอนพระมัทรีว่า นี่แน่ะ
มัทรี ผู้มีรูปร่างชะโลมจันทร์ เจ้าอย่าได้ไปเกลือกคลุกกับฝูงนริชเลย เจ้าเคยนุ่ง
ห่มแต่ผ้ากาสี อย่าได้ไปนุ่งห่มผ้าคากรองเลย การอยู่ในป่าลำบากมาก เจ้าอย่า
ไปเลย ฯ พระนางมัทรี กราบทูลว่า ความสุขอันใดจะมีแก่เกล้ากระหม่อมฉัน
โดยว่างเว้นจากพระเวสสันดร ความสุขอันนั้น เกล้ากระหม่อมฉันไม่นึกหวัง ฯ
นี่แน่ะมัทรี ในป่ามีสัตว์ร้ายที่จะรบกวนอยู่เป็นอันมาก คือ ตกแตก นกยูง และ
ฝูงงูเหลือม ซึ่งเป็นสัตว์ไม่มีพิษ แต่มีกำลังมาก มันกัดคนและสัตว์อื่น ๆ
เข้าไว้อำนาจของมันได้ มิใช่แต่เท่านั้น หมีทมิฬขนหัวดำ เวลามันพบคน
แล้ว ถึงคนจะหนีขึ้นต้นไม้ก็ไม่ทัน ฯ ควายเปลี่ยวที่มีปลายเขาคม ก็ข้อม
ท่องเหี่ยวอยู่ในป่าใกล้แม่น้ำ โสตุมพรนที มัทรีเอ๋ย เจ้าได้พบกับแม่โคติดลูก
เห็นฝูงเนื้อและโคตัก ซึ่งท่องเหี่ยวอยู่ในฝ่ายเจ้าจักทำอะไร เวลาเจ้าเห็นสิงหะโม

ในกลางป่า ก็เกิดความหวั่นหวาด แม้แต่เจ้าอยู่ในบ้านเมืองได้ขึ้นเสิบง
 สุนัขป่ายังลกลใจ เจ้าไปถึงเขาวงกต เจ้าจักทำอย่างไร ในเวลาเที่ยงเมื่อฝูงนก
 พากันจับเจ้า ป่าใหญ่ก็จะครางกระหึ่ม เจ้าจะไปทำไม ฯ พระมัทรีกราบทูลว่า
 พระองค์ทรงทราบอกสั่นทันทักแล้วในป่าให้เกล้ากระหม่อมฉัน ฯ ก็จักยอมสั
 หนนทุกประการ แกล่กระหม่อมฉันจักไปให้ได้ แกล่กระหม่อมฉันจักแหวก
 ต้นเบ้ง หน้ำคา หน้ำแฝก หน้ำปล้อง หน้ำมุงกระต่ายไปด้วยออก แกล่
 กระหม่อมฉันไม่คิดเอาเปรียบพระเวสสันดรเป็นอันขาด ฯ ธรรมดา कुमार ย่อมได้
 สามัคยจริยาวัตถุเป็นอันมาก เช่น อดอาหาร ตรากตรำห้อง เพื่อให้เอวบาง ผูก
 คอตไม้คางโค เพื่อให้ตะโพกผาย บำเรอไฟ และน้ำ เพื่อให้ชุ่มชื้นร่างกาย
 ข้าแต่พระองค์เป็นจอมทัพ ความเป็นหญิงหม้ายย่อมเป็นของร้ายในโลก ผู้
 จตุคร่าหญิงหม้าย ย่อมไม่ควรบริโภคแม้แต่ของเดน ซึ่งหญิงหม้ายนั้นให้ ผูก
 ชายย่อมให้ทุกข์แก่หญิงหม้ายเป็นอันมาก หิวก็จับผม และเตะถีบจนล้มลงแล้ว
 หนีไป ความเป็นหม้ายเป็นของร้ายในโลก พวกเจ้าผู้คิดคิดพันหญิงหม้าย ที่
 มีผิวพรรณผุดผ่อง เมื่อหญิงหม้ายได้รับของเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เข้าใจว่าเป็นดี
 พวกเจ้าผู้จตุคร่าหญิงหม้าย เหมือนกับอากาถมรมนทุกขณะนั้น ความเป็น
 หญิงหม้ายเป็นของร้ายในโลก หญิงหม้าย ถึงจะอยู่ในตระกูลของชาติอันมั่ง
 ด้วยทรัพย์สินเงินทองก็ดี ก็ย่อมมีผู้ล่วงเกินดุดุดหมิ่น ความเป็นหญิงหม้ายเป็น
 ของร้ายในโลก บ้านเมืองไม่มีพระราชาที่ไม่มีประโยชน์ หญิงหม้ายถึงจะมีพี่น้อง
 ถึง ๑๐ คน ก็ไม่มีประโยชน์ ความเป็นหญิงหม้าย เป็นของเลวร้ายในโลก ข้าแต่
 เหวราชเจ้า ควนไฟเป็นเครื่องหมายแห่งไฟ พระราชาเป็นเครื่องหมายแห่งแว่นแคว้น
 ฉันทิ์ สามัคคีเป็นศรีแก่ภรรยานั้น ความเป็นหญิงหม้าย เป็นของร้ายในโลก
 หญิงจน ก็มีเกียรติยศร่วมสุขทุกข์ของสามทจน หญิงมั่งคั่งก็มีเกียรติยศร่วมสุขทุกข์
 กับสามทมั่งคั่ง เทพเจ้าย่อมสรรเสริญหญิงที่ร่วมสุขทุกข์กับสาม แกล่กระหม่อม
 ฉันจักติดตามพระสวามีไปทุกเมื่อ เมื่อพ้นแผ่นดินยังไม่ทำลาข ความเป็นหม้าย
 ก็เป็นของชั่วร้ายสำหรับสตรี ถ้าเกล้ากระหม่อมฉันจากพระเวสสันดรแล้ว ถึง
 แม้จะมีสมบัติเต็มแผ่นดิน ก็ไม่ปรารถนา เมื่อสามัคคีทุกข์หญิงใดหาความสุข
 ให้แก่ตน หญิงนั้นจัดเป็นคนแข็งกระด้างอย่างยิ่ง เมื่อพระเวสสันดรเสด็จไป

นางไเหน เกล้ากระหม่อมฉันก็จักตามเสด็จไปด้วย ขอพระองค์ได้ทรงอนุญาต
เถิด ฯ พระเจ้ากรุงสุทนต์จึงทรงขอพระราชลัญจกรและกันหาไว้ โดยทรงอ้างว่ายัง
เล็กนัก จักไปลำบากอย่างไรได้ จึงให้อยู่ในบ้านเมืองเถิด

เมื่อภักตร์ทั้ง ๔ พระองค์ ตรัสโต้ตอบกันไปมาอย่างนี้ ก็พอดีพระ
อาทิตย์ขึ้น พวกอำมาตย์ก็นำรถทรงอันเทียมด้วยม้าทั้ง ๔ ไปจอดไว้ที่ประตูพระ
ราชวัง ฯ พระนางมัทรีก็ถวายบังคม พระสัสสรีระ คือ มารดาของพระสาม แล้ว
ทรงอำลาหญิงอื่น ๆ เสร็จแล้ว ก็ทรงพาพระราชโอรสธิดาทั้ง ๒ ไปขึ้นรถก่อนพระ
เวสสันดร ฝ่ายพระเวสสันดร จึงถวายบังคมลาซึ่งพระราชบิดามารดา แล้วก็เสด็จ
ไปขึ้นทรงรถ พร้อมด้วยพระชายาแลพระโอรสธิดา เมื่อขึ้นทรงรถแล้วก็เสด็จ
ไป เวลาทอดพระเนตรเห็นประชาชนรวมกันอยู่เป็นหมู่ในที่ใด ก็ทรงขับรถไป
ที่นั่น ทรงอาลาว่า เราขอลาท่านทั้งหลายไปละ ท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นสุขเถิด ฯ
เมื่อมหาชนได้ฟังพระราชดำรัสดังนี้ ต่างก็ร้องไห้ราพัน ฝ่ายพระนางมัทรี ก็
ได้ทรงจัดเกวียน ๘ เล่ม อันบรรทุกเต็มไปด้วยแก้ว ๑ ประการ และสิ่งของอื่น ๆ
ตามไปส่งพระเวสสันดร ฯ พระเวสสันดรก็ได้ทรงบริจาคทาน ซึ่งส่งขอ
เหล่านั้น และทรงเปลื้องเครื่องประดับในพระองค์ออก พระราชทานถึง ๑๔ กรอง
แล้วเสด็จออกจากพระนครไป เวลาเสด็จออกพ้นพระนครแล้ว ใครจะทอด
พระเนตรพระนคร แผ่นดินในที่อันมีประมาณเท่ารถ ก็หมุนกลับหันหน้ามาสู่
พระนคร เหมือนกับกระดานของช่างหม้อฉะนั้น ท้าวเธอทอดพระเนตรที่ประทับ
ของพระราชมารดาบิดา แล้วจึงตรัสสั่งพระมัทรีให้ทอดพระเนตร ในขณะนั้น
ก็เกิดแผ่นดินไหวทั่วทั้งจักรวาล แล้วจึงทรงขับรถต่อไป ในเวลาที่ขับรถต่อไป
นั้น ได้ตรัสสั่งพระมัทรีว่า พวกข้าจากมาข้างหลังอาจจะมิ เมื่อเห็นแล้วจงบอกเรา
ในขณะนั้น มีพราหมณ์ ๔ คน ได้ติดตามไป ท้าวเธอจึงทรงหยุดรถไว้ พอ
พราหมณ์มาถึง ก็พระราชทานม้าทั้ง ๔ ในทันที เมื่อพระราชทานม้าทั้ง ๔ แล้ว
เทพบุตร ๔ องค์ ก็ทรงจำแลงเพศเป็นเนอละมั่ง เข้ารับแอกรถต่อไป ท้าวเธอ
จึงตรัสบอกให้พระนางมัทรีทอดพระเนตร ต่อมาก็ไม่ช้า ก็มีพราหมณ์อีกคนหนึ่ง
จึงติดตามไป พระองค์ก็ได้พระราชทานรถให้แก่พราหมณ์คนนั้น แล้ว
เทพบุตรทั้ง ๔ ก็หายไป ลำดับนั้น พระเวสสันดร ก็ได้ทรงอุ้มพระชาล

พระมหารักรังษีอัมมเรณวกัณหาจีนา แล้วทรงดำเนินไปด้วยพระบาท ปราศจาก
รถพระที่นั่งคองแสงมา ฯ จบเนื้อความในกัถเจนนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัถเจต ๓๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัถเจนนปเวสน์

เต ปฏิปเก คจฺจนเต มนุสฺเส ทิสฺวา กุหิ วฏฺกตปฺพหโตติ ปุจฺจนติ
มนุสฺสา ทูเรติ วทนฺติติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัถเจต ๓๐ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัถเจนนปเวสน์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๒ คือ พระเวสสันดร และพระนางมัทรี หอดพระเนตรเห็น
คนเดินสวนทางมา จึงตรัสถามว่า เขาวงกตอยู่ที่ไหน พวกนั้นก็กราบทูลว่า
ยังไกลนัก ฯ พระเวสสันดรจึงตรัสสั่งนางพระมัทรีว่า ถ้ามีคนเดินสวนทางมา
หากเราจะถามเขาว่า เขาวงกตอยู่ที่ไหน เขาก็จะพากันร้องไห้ด้วยความกรุณา จะ
ตอบเราว่า เขาวงกตยังไกลนัก

ในเวลาที่พระราชากุมารทั้ง ๒ ได้เห็นต้นไม้ที่มีผลต่าง ๆ ตาม ๒ ข้าง
มรรคา ก็พากันกรรแสงอยากจะได้ ต้นไม้เหล่านั้นก็น้อมกิ่งก้านลงมาถึงมือ
ด้วยอำนาจของพระมหาสัตว์เจ้า พระมหาสัตว์เจ้าก็ทรงเลือกเก็บผลที่สุกดี ๆ
พระราชทานแก่พระโอรสพระธิดา พระนางมัทรีได้หอดพระเนตรเห็นแล้ว ก็ทรง
อัศจรรย์ใจ

ระยะทางจากเขตตรนคร ไปถึงเขาสุวรรณคีรีนั้น ๕ โยชน์ จากนั้น
 ไปถึงแม่น้ำโกนคิมาลา ก็ ๕ โยชน์ จากนั้นไปถึงภูเขาคันธมาครี ก็ ๕ โยชน์
 จากนั้นไปถึงบ้านพราหมณ์นามว่า ทนวิภูษณาลัทธกัณฑ์ ก็ ๕ โยชน์ จากนั้นไป
 ถึงมาตุลนคร ๑๐ โยชน์ รวมเป็นหนทาง ๓๐ โยชน์ด้วยกัน แต่เทพยดาได้ยื่นให้
 สันเข้า ให้กษัตริย์ทั้ง ๔ เสด็จไปถึงในวันเดียว ฯ เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๔ ออกจาก
 เขตตรนครในเวลาเช้า พอถึงเวลาเย็นก็เสด็จถึงมาตุลนคร ครั้นนั้น ใน
 มาตุลนคร มีกษัตริย์อยู่ถึง ๖ หมื่นองค์ พระมหาสัตว์เจ้าไม่ทรงเสด็จเข้าไปภายใน
 พระนคร ได้ประทับอยู่ที่ศาลาใกล้ประตูพระนคร ฯ พระนางมัทรีทรงเช็ด
 ละอองธุลีพระบาท และนวดพระบาท แห่งพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็ทรง
 ดำริว่า เราจักให้ชาวพระนครทราบว่า พระเวสสันดรเสด็จมา จึงได้เสด็จออก
 จากศาลา ไปประทับอยู่ที่หน้าประตูศาลา พวกสตรีที่เข้าออกพระนคร ได้
 เห็นพระนางมัทรีแล้วต่างก็พากันมาล้อมเป็นวง กราบทูลว่า พระแม่เจ้าเป็น
 สุขมาลชาติ เคยทรงแต่สิริกามาลาราชรถ แด่นั้น เหตุไร จึงเสด็จมาโดย
 ลำพังพระองค์เดียว กราบทูลคึงแล้วพากันไปกราบทูลกษัตริย์ทั้ง ๖ หมื่น ซึ่ง
 เป็นเจ้านายของตน กษัตริย์ทั้ง ๖ หมื่นต่างก็ทรงตกพระทัย ได้รับออกไปเฝ้า
 กราบทูลถามว่า พระองค์ทรงสำราญอยู่หรือ พระราชบิดาของพระองค์ทรง
 สบายดีหรือ ชาวนครสัพพความสุขอยู่หรือ ข้าแต่ महाराज เจ้าไพร่พลของ
 พระองค์ไปไหน จึงได้เสด็จมาแต่โดยลำพังพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ พระเวสสันดร
 จึงตรัสตอบว่า ข้าพเจ้าสบายดี พระราชบิดามารดาของข้าพเจ้าก็สบายดี
 ชาวนครสัพพสุขสบายดี แต่เพราะข้าพเจ้าได้ให้พญาช้างเผือกเป็นทาน ชาวบ้านเมือง
 จึงพากันขุ่นเคือง หวังพระราชบิดาที่ทรงพระพิโรธ โปรดให้ขับไล่ข้าพเจ้าเสีย
 จากพระนคร ข้าพเจ้าจะไปอยู่ที่เขาวงกต ขอพวкт่านจงช่วยบอกทางด้วย
 เกิด ในขณะนั้น พระยาเจตรราช ซึ่งเป็นประธานของกษัตริย์ทั้ง ๖ หมื่น
 ก็กราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า การที่พระองค์เสด็จมานับเป็นการดีแล้ว พระองค์
 ประสงค์สิ่งใด ขอจงตรัสบอก ขอเชิญพระองค์เสวยพระกระยาหารเถิด พระองค์
 เป็นผู้สมควรที่ข้าพระองค์ทั้งหลายจะต้อนรับ พระเจ้าข้า ไม่ว่าพระองค์จะทรง
 พระประสงค์สิ่งใด ชาวเจตรราชทั้งหลายขอถวายทั้งนั้น ขอเชิญพระองค์

จงเสวยราชย์อยู่ในบ้านเมืองอันเกิด ฯ พระเวสสันดรตรัสตอบว่า ทุกสิ่ง
 ที่พวกท่านได้ให้แล้ว ข้าพเจ้าขอยอมรับไว้ เป็นอันว่าพวกท่านได้ให้บรรณาการ
 แก่ข้าพเจ้าแล้ว แต่ว่าพระราชาทรงพิโรธข้าพเจ้า ขับไล่ออกจากบ้านเมือง
 เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าก็จะขอไปอยู่เขาวงกต ฯ พระยาเจตราชจึงกราบทูลว่า
 ขอเชิญพระองค์ประทับอยู่ในแคว้นแคว้นเจตราชนเกิด จนกว่าชาวเขตราชจะไปเฝ้า
 พระเจ้าสวราช กราบทูลให้ทรงทราบว่ ชาวเขตราชอัญเชิญไว้ในทันใด เมื่อ
 พระราชาทรงยินยอมแล้ว ชาวเขตราชก็จะได้ฟังอันประเสริฐ ฯ ตรัสตอบว่า
 ท่านทั้งหลายอย่าพอใจไปกราบทูลพระราชาเลย เพราะพระราชาไม่ได้เป็นใหญ่
 ในเรื่องนี้แต่ลำพังพระองค์เดียว ถ้าชาวพระนครสัพพพร้อมทั้งพลโยธาประชาชน
 ทุกหมู่เหล่า เกิดขัดเคืองขึ้นแล้วก็จะมาพระราชาสืบ ฯ พระยาเจตราชจึงกราบ
 ทูลว่า ถ้าอย่างนั้น ชาวเขตราชจะขอถวายตัวเป็นบริวารของพระองค์ และพระองค์
 จงเสด็จผ่านราชสมบัติในเจตราชนเกิด เจตราชนก็สมบูรณด้วยผู้คน ทรัพย์
 สิ้นเงินทองเป็นอันมาก ฯ ตรัสตอบว่า ข้าพเจ้าไม่พอใจที่จะครอบครองราช
 สมบัติของพวกเจตราช พวกท่านจงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ชาวนครสัพพทั้งปวง
 คงจะไม่ยินดีในการที่ทราบว่า ชาวเขตราชได้อภิเษกข้าพเจ้าผู้ถูกขับไล่ ความไม่
 พอใจก็จะหมักหม่นพวกท่าน ความบาดหมางและความแก่งแย่งกับชาวสัพพก็จะเกิด
 ขึ้น เมื่อความบาดหมางรุนแรงขึ้น ก็จะเกิดสงครามขึ้น ทุกสิ่งทั้งพวกท่าน
 ให้ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ายอมรับไว้ เป็นอันว่าพวกท่านได้ให้เครื่องบรรณาการ
 แก่ข้าพเจ้าแล้ว แต่ข้าพเจ้าจะต้องไปอยู่เขาวงกตตามสมควรแก่ความประสงค์
 ของชาวสัพพ ฯ เหล่าพระยาเจตราชเห็นว่า พระเวสสันดรไม่ทรงรับคำเชื้อเชิญ
 แล้วก็พากันอัญเชิญเข้าประทับในพระนคร เมื่อพระองค์ไม่เสด็จเข้าไป ก็ได้
 พากันตักแต่งศาลาให้เป็นที่ประทับ เช้าขึ้น เมื่อพระเวสสันดรทรงเสวยเสร็จ
 แล้ว เหล่าพระยาเจตราชทั้ง ๖ หมื่น ก็แห่ห้อมออกจากศาลา ตามสั่งเสด็จ
 ตลอดมรรคา ๑๕ โยชน์ แล้วพักอยู่ที่ประตูป่า ได้กราบทูลมรรคา ๑๕ โยชน์
 ที่มียักษ์ง้างหน้าให้ทราบว่า ข้างแตรมหาราชเจ้า ที่แลเห็นข้างหน้านั้น ชื่อว่า
 ภูเขาคันธมาถน์ ซึ่งจะเป็นที่ประทับของพระองค์ พร้อมทั้งพระโอรสธิดา
 อัครมเหสี แล้วกราบทูลว่า จากนั้นไปขอเชิญพระองค์บ้ายพระพักตร์ไปทางทิศอุดร

เสด็จตรงไปยังสถานทมัสงขร ลำดับนั้น จักได้ทอดพระเนตรเห็นภูเขาวายุ-
บรรพต อันตาดด้วยพฤกษชาตินานาประการ ลำดับนั้น จักได้ทอดพระเนตร
เห็นแม่น้ำเกตุมาลี อันไหลมาจากชอกครี ลำดับนั้น จักได้ทอดพระเนตร
เห็นต้นนิโครธ อันอยู่ชอกเขาसानุบรรพต ลำดับนั้น จักได้ทอดพระเนตร
เห็นนาลิกบรรพต ซึ่งมีสระน้ำมัจฉลินทร์ แล้วจึงเสด็จไปในป่าซึ่งมีภูมิกาค
อันตาดด้วยหญ้าแพรกเขียวชะอมดังก่อนเมฆ ครั้นเสด็จถึงชอกครี มีทางกัณดาร
เดินลำบาก ก็จะได้ทอดพระเนตรเห็นสระโบกขรณี มีเครื่องสลอดน้ำ และ
กมณีนันดารดาษ มีหม่อมจางชาติเกลื่อนกลาดหลากหลาย มีแม่น้ำแสนสบาย
เป็นสระสี่เหลี่ยมจตุรัส มีน้ำเย็น โอชารส ปราศจากกลิ่นปฏิกูล ขอพระองค์
จงสร้างบรรณศาลา ลงในทางทิศอีสานแห่งสระโบกขรณีนั้น แล้วทรงบำเพ็ญ
เพียรเลี้ยงพระชนมชีพด้วยมูลผลาหารเกิด พระเจ้าข้า

เมื่อเหล่าพระยาเจตราชกราบทูลขแจ้ง มรรคา ๑๕ โยชน์ ถวายแก่พระเวส-
สันดรอย่างนั้นแล้ว ก็ทรงดำริว่า อย่าให้ข้าศึกบ้จามิตรได้โอกาสติดตามไป
ทำร้ายซึ่งพระเวสสันดรได้ จึงได้จัดหาเจตบุตร ผู้ฉลาดคล่องแคล่วมาผู้หนึ่ง
ตั้งไว้ให้รักษาประตูป่า ตรัสสั่งว่า เจ้าจงคอยระวังตรวจตราหมั่นคนที่สัญจรไปมา
อย่าให้เกิดภัยอันตรายแก่พระเวสสันดรได้ ตรัสสั่งดังนั้นแล้ว ก็พร้อมกันกลับ
สู่พระนคร

ฝ่ายพระเวสสันดร พร้อมด้วยพระราชโอรสพระชายา ก็เสด็จถึงภูเขาคัน-
ธมาทน์ในวันนั้น แล้วประทับแรมในที่นั้น ต่อจากนั้นไป ก็ทรงบำ-
พระพักตร์ไปทางทิศอุดร เสด็จบวรไปถึงภูเขาวายุบรรพต ประทับยังฝั่ง
แม่น้ำเกตุมาลี เสวยมธุรมังสะทมิสรโอชา อันนายพรานป่าถวาย แล้วได้
พระราชทานเข็มทองแก่นายพรานบ้านนั้น แล้วลงสรในที่นั้น แล้วขึ้นไป
ประทับใต้ต้นนิโครธอันอยู่ใกล้सानุบรรพต เสวยผลนิโครธแล้วก็เสด็จไปถึง
นาลิกบรรพต เสด็จอ้อมนาลิกบรรพตนั้นก็ไปถึงสระมัจฉลินทร์ เสด็จเลียบ
ไปตามสระมัจฉลินทร์ก็ถึงมมทิศอีสาน แล้วเสด็จไปตามแนวไพร พอพ้นนั้นไป
ก็เสด็จถึงสระโบกขรณี ๔ เหลี่ยม

ในขณะนั้น พิกขของท้าวสักกเทวราช ก็เกิดวิปลาสร่ำร้อนผิตกว่าแต่ก่อน
มา พระองค์ทรงทราบว่ พระมหาสัตว์เจ้าเสด็จถึงบำเหน็จพานต์แล้ว ก็ตรัสเรียก
พระวิสสุกรรมเทพบุตรมาสั่งว่า เจ้าจงไปนิรมิตอาศรม ในที่ร่มย์ใกล้เว
ภูเขาวงกต แล้ววิสสุกรรมเทพบุตรก็ลงมานิรมิตบรรณศาลา ๒ หลัง ที่จงกรม ๒
แห่ง กับที่พักกลางวันและกลางคืน หุงจัดสรรให้ไม้ต้นไม้ออก อันเต็มไปด้วย
ด้วยดอกต่าง ๆ และสวนกล้วยอันเต็มไปด้วยกล้วย ในที่สุดแห่งที่จงกรม แล้ว
นิรมิตเครื่องบริวารของบรรพชิตไว้จนครบถ้วน จารึกอักษรไว้ว่า ผู้ใดปรารถนา
จะบรรพชา จงถือเอาเครื่องบริวารเหล่านี้เถิด แล้วก็ขับไล่อมมุษย์ และสัตว์
ร้ายต่าง ๆ ให้ไปจากสถานนั้นสน

เมื่อพระมหาสัตว์เจ้า ได้ไปพบบรรณศาลานั้น ก็ทรงเข้าพระทัยว่า เป็น
ที่อยู่ของหมู่บรรพชิต ส่วนพระองค์ได้เสด็จเข้าไปในอาศรม ทอดพระเนตร
เห็นอักษรแล้วก็ทรงทราบว่า เป็นของที่ท้าวสักกาทรงประทานไว้ จึงเสด็จเข้าไป
ภายในอาศรม ทรงเปลื้องพระขรรค์และธนูออกแล้ว ทรงเปลี่ยนพระภูษา
เป็นผ้าเปลือกไม้ อันถักด้วยเปลือกปอ ทรงสะพักหนังสือเหลือง และขมวดมุน
พระเมาลีเป็นเชิงชฎา ถือเพศเป็นฤาษณ์แล้วทรงถือไม้เท้าก้าวออกจากบรรณศาลา
เปล่งพระวาจาว่า สุขจริง สุขจริง เราได้บรรพชาสำเร็จ แล้วได้เสด็จไปหา
พระโอรส พระชายา ฝ่ายพระนางมัทรีได้ทอดพระเนตรเห็นก็หมอบลงแทบพระบาท
ถวายอภิवाทแล้วทรงกรแสง แล้วเสด็จไปสู่บรรณศาลาของพระนาง ได้ทรง
บวชเป็นฤาษณ์ แล้วบวชให้พระโอรสธิดาต่อภายหลัง ครั้นแล้วก็ทูลรับอาสา
เพื่อจักไปหาผลไม้ห่มัน มาเลี้ยงพระเวสสันดรกับพระโอรสพระธิดา ตั้งแต่นั้น
มา พระเวสสันดรกับพระโอรส พระธิดา ก็พักอยู่ในบรรณศาลา ฝ่ายพระนาง
มัทรีก็ได้เสด็จไปหาผลไม้ ห่มัน ในป่ามาถวาย ด้วยเศษานภาพแห่งเมตตา
ภาวนาของพระเวสสันดรนั้น บรรดาสัตว์เดรัจฉานทุกจำพวก ซึ่งอยู่ในที่
ประมาณ ๓ โยชน์โคยรอบ ก็ประกอบด้วยจิตเมตตาต่อกัน มิได้เบียดเบียนกัน
ดังแต่ก่อนมา กษัตริย์ทั้ง ๔ นั้นได้ประทับอยู่ที่บรรณศาลานั้น จนกว่าจะ
ได้กลับสู่พระนคร มีกำหนดได้ ๗ เดือนไม่เคลื่อนคลา สิ้นเนื้อความในกัณฑ์
วนปเวสน์ อันประกอบด้วยคาถา ๕๑ คาถา หรือ ๔๔ คาถา เพียงเท่านั้น เอวัง ก็มี ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก

ตथा กาลิงกรฎเช ทุนนวิภูชพราหมณคามวาสี ชูชโก นาม พราหมโณติ.
ณ บัณ อวตมภาพักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๑ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า ในคราวที่กัณฑ์ที่ ๔ ประทับอยู่ในบริเวณเขาวงกตนั้น ได้มีพราหมณ์
ผู้หนึ่งชื่อว่าชูชก ซึ่งอยู่ในแคว้นกาลิงครัฐ ในตำบลบ้านพราหมณ์ นามว่า
ทุนนวิภูชคามทำการเลี้ยงชีพด้วยการเที่ยวภิกขาจาร ได้ทรัพย์สินไว้ประมาณ ๑๐๐ กหาปณะ
นำทรัพย์สินนั้นไปฝากไว้ในตระกูลพราหมณ์แห่งหนึ่ง แล้วเที่ยวขอทานต่อไป ฯ
เมื่อชูชกหาบไปนาน ตระกูลพราหมณ์ที่รับฝากทรัพย์สินนั้น ก็ได้ใช้ทรัพย์สิน
เสียหมดสิ้น เมื่อชูชกมาทวงถาม ก็หาทรัพย์สินใช้ให้ไม่ได้ จึงขบถิดาของตน
อันชื่อว่าอมิตตตาปนาให้แก่ตาชูชก ฯ ตาชูชกก็พานางอมิตตตาปนาไปอยู่ในบ้าน
ของตน ฯ นางอมิตตตาปนาได้ปรนนิบัติชูชกเป็นอันดี ฯ เมื่อพวกพราหมณ์
หนุ่ม ๆ ในบ้านนั้นได้เห็นการปรนนิบัติของนางอมิตตตาปนาแล้ว ก็พากันดุด่ากรรยา
ของตนว่า นางอมิตตตาปนาปรนนิบัติพราหมณ์เฒ่าเป็นอันดี พวกเจ้า हमัน
ประมาณพวกเรา ไม่เอาใจใส่ให้ความสุขแก่พวกเรา ฯ พวกกรรยาพราหมณ์
หนุ่ม ๆ เหล่านั้น ก็ร่วมใจกันคิดจะกำจัดนางอมิตตตาปนาให้ไปเสียจากบ้านนั้น จึง
ไปประชุมกันรุมด่าซึ่งนางอมิตตตาปนาอยู่ในที่ต่าง ๆ มีศาลาและทำน้า เป็นต้น ว่า
นี่แน่ะ นางตัวดี อีคนสวย เจ้ายังเป็นสาวรุ่นดรุณี ถูกมารดาบิดายกให้พราหมณ์

ชรา เราเข้าใจว่า เจ้ามมารดาบิดาเป็นศัตรู พวกญาติของเจ้าคงงุนงงกันยก
 เจ้าผู้เป็นสาว ให้แก่พราหมณ์เฒ่าชราเป็นการไม่มีเมตตาแก่เจ้า เป็นการทำ
 อย่างชั่วช้าลามกน่าอัปยศอดสู การอยู่กับผัวแก่เป็นการข่มขืนน่าคลั่งไคล้ การที่
 เจ้าตายเสียยิ่งดีกว่าอยู่กับพราหมณ์เฒ่า มารดาบิดาของเจ้า คงหาชายอื่นให้เป็น
 ผัวเจ้าไม่ได้ จึงยกเจ้าผู้เป็นสาวให้แก่พราหมณ์เฒ่าเช่นนั้น บางทีเจ้าจะได้บูชา
 ไว้ไม่ผิดในวันถัด ๕ ค่ำ ชาวที่เจ้าบูชานั้นกามันคงคาบไปกินเสียก่อน หรือไม่
 อย่างนั้น เจ้าคงจะไม่ได้บูชาไฟ เจ้าจึงถูกยกให้แก่พราหมณ์แก่เช่นนั้น บางทีเจ้า
 จักได้มาสมณพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง ผู้มีความรู้และคุณธรรมไว้แต่ชาติปางก่อน เจ้าจึง
 ได้มานอนอยู่ในเรือนพราหมณ์เฒ่าเช่นนั้น ฯ ทุกขที่หลงกตึกก็ยังไม่รู้จักว่าเป็นทุกข์
 ทุกขที่หลงแกงควยเหือกก็ยังไม่รู้จักว่าเป็นทุกข์ ทุกขที่ใดเห็นผัวแก่ก็นั่นแหละ จักว่า
 เป็นทุกข์ เพราะเป็นทุกข์อย่างร้ายกาจ การเข้าหยอกกับผัวแก่ การนรมย์กับ
 ผัวแก่ การพูดจาปราศรัยกับผัวแก่ ไม่มีรสชาติอะไร การหัวเราะต่อกระซิกกับ
 ผัวแก่ ไม่ทำให้เพลิดเพลินเจริญตา ส่วนผัวหนุ่มเมียสาวได้พูดจาเข้าหยอกกัน
 ในที่ลับก็ดับความเศร้าโศกทุกข์ร้อนทุกประการ ตัวเจ้ายังสาวรูปก็ยังสวย ยัง
 เป็นที่ต้องประสงค์ของชายหนุ่มอยู่มาก เจ้าจงจากพราหมณ์เฒ่าไปอยู่กับญาติ
 ของเจ้าเถิด เพราะคนแก่จักทำให้เกิดความนรมย์ได้อย่างไร

เมื่อนางอมิตตตาปนาถูกหญิงเหล่านั้นตำหนิติเตียน ก็ฉวยหมอนำได้เดิน
 ร้องไห้กลับเรือน ตาชูชกจึงถามว่า อะไรกันแม่อมิตตตาปนา ทำไมเจ้าจึงร้องไห้
 นางอมิตตตาปนาจึงตอบชูชกว่า ท่านพราหมณ์ เวลาข้าพเจ้าไปตักน้ำที่แม่น้ำ
 พวกชาวบ้านมันพากันรุมด่าข้าพเจ้า โดยเหตุที่ท่านพราหมณ์เป็นคนชรา ฯ
 ตาชูชกจึงว่า แม่อมิตตตาปนา ถ้าอย่างนั้นเจ้าอย่าทำงานเลย อย่าตักน้ำเลย เรา
 จักไปตักน้ำเอง เจ้าไม่ต้องทุกข์ร้อนประการใด ฯ นางอมิตตตาทอบว่า ข้าพเจ้า
 ไม่ได้เกิดในตระกูลที่ใช่ว่าให้ตักน้ำ ท่านจงทราบเถิดว่า ถ้าท่านไม่หาหาสหรือ
 หาสิมาให้ใช้ ข้าพเจ้าก็จะอยู่กับท่านอีกไม่ได้ ฯ ตาชูชกจึงว่า นี่แน่ะแม่
 อมิตตตา ศิลปศาสตร์เราก็ไม่มี ทรัพย์เราก็ไม่มี เราจะหาหาสหาสิมาให้เจ้าใช้ได้
 อย่างไร เราจักปรนนิบัติเจ้าแทนหาสหาสิ ฯ นางอมิตตตา ซึ่งเหวตาดลใจก็พูด

แนะนำตาชูชกต่อไปว่า นี่แน่ท่านพราหมณ์ ข้าพเจ้าจะบอกให้ตามที่ได้ทราบ
คือ เวลานพระเวสสันดรได้ประทับอยู่ในเขาวงกต ท่านจงไปทูลขอพระชาลิ
กัณหา มาเป็นทาสทาสาของเราเถิด ฯ ตาพราหมณ์ชูชกจึงตอบว่า เราเป็นคนชรา
ร่างกายไม่สมประกอบแล้ว หนทางจะไปมาก็ลำบาก อย่างยิ่งยากไปเลย เราจะ
ปรนนิบัติเจ้าให้สบาย ฯ นางอมิตตดาจึงว่า นี่แน่ท่านพราหมณ์ ชรรมดาคน
ขี้ขลาด เมื่อยังไม่ถึงสนามรบก็ยอมแพ้ ฉันทิใด ท่านยังไม่ทันได้ไปก็ยอมจำนน
กันนั้น ถ้าท่านไม่หาทาสหรือทาสมาให้ข้าพเจ้าใช้ ข้าพเจ้าก็จะไม่อยู่กับท่านอีก
ต่อไป ข้าพเจ้าจักไปหาสามเณรหนุ่ม ๆ ให้ชุ่มใจ เวลาท่านได้เห็นข้าพเจ้าแต่งตัว
แล้วเที่ยวเล่นเกลี้ยกล่ออยู่กับชายอื่น ท่านก็จะเบื่อกับข้าพเจ้า ท่านเป็นคนแก่ก็จะแก่
หนักขึ้น ตาชูชกจึงว่า นี่แน่แม่อมิตตดา ถ้าอย่างนั้นจงจัดหาเสบียงกรัง
ให้แก่เรา ขนมนาง ขนมน้อย ขนมนาง ขนมนาง ขนมนาง ขนมนาง ขนมนาง และข้าวตอก
เจ้าจงจัดให้แก่เรา เราก็จักไปทูลขอหน่อแก้วตรีภพทั้งสองพระองค์มาให้เป็นทาสช่วงใช้
ของเจ้าในบัดนี้

เมื่อนางอมิตตดาได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็รีบจัดเสบียงทางให้แก่ชูชก ฯ ตา
ชูชกก็ซ่อมแซมเคสสถานให้มั่นคง ซ่อมประตูเสร็จแล้ว ก็ไปหาพืชมานาจากป่า
ตักน้ำมาจากท่าใสไว้ให้เต็มโอ่งอ่าง แล้วปลอมตัวเป็นดาบสถือเพศเป็นฤๅษี
สั่งกรรว่า ตั้งแต่นี้ต่อไปเจ้าอย่าได้ออกไปนอกบ้าน เจ้าจงอย่าประมาทจนกว่าเรา
จะกลับมา สังคังแล้ว ก็สวมรองเท้าสะพายกระบอบรรจุเสบียงทาง เดินเวียน
รอบนางอมิตตดาไปมาถึง ๓ รอบ กอปรด้วยน้ำตานองหน้า เดินร้องไห้ออกจากเรือน
แล้วบ่นหน้าไปยังพระนครชาวสัพพิ เมื่อได้เห็นคนประชุมกันในที่ใด ก็เข้าไป
ในทันที เข้าไปถามว่า พระเวสสันดรอยู่ที่ไหน เราจะไปเฝ้าพระองค์ ฯ คน
ที่ประชุมอยู่ในที่นั้นก็ตอบว่า นี่แน่ตาพราหมณ์ พระหน่อแก้วตรีภพถูกตัดดวงศจาก
ราชสมบัติ เพราะพวกพราหมณ์เช่นตัวเจ้า ได้รบกวนให้ทรงบริจาคพญาเศวต
กฤษณ เวลานพระองค์ต้องพาพระราชโอรสธิดาและพระชายา เสด็จไปประทับ
อยู่ที่เขาวงกต เป็นอันว่าพวกเจ้าทำให้เจ้านายของเราเดือดร้อน เจ้ายังจะมายืน
อยู่ในที่นี้อีกหรือ ว่าแล้วต่างก็จับไม้ก้อนก้อนดินเป็นต้น ขว้างปาตาชูชกให้หนีไป

ตาชชก เห็นพวดาคลใจก็เดินไปถูกทางที่จะไปยังเขาวงกต ได้รับความ
 เทกซ์ในป่าใหญ่อันเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ๆ ตาชชกนั้นถือไม้ทาสีเหลืองดังผลมะตูม
 ทั้งเครื่องบูชาขันธ์ และน้ำเต้า ไปตามป่าใหญ่ ในเวลาที่เข้าไปสู่ป่าใหญ่นั้น
 ได้ถูกฝูงสุนัขล้อมไล่ แล้วร้องด้วยเสียงขรมเดินขึ้นออกไปไกล กล่าวคือ สุนัข
 เหล่านั้น เป็นสุนัขของนายพรานเจตบุตรผู้รักษาด่าน ตาชชกถูกสุนัขเหล่านั้น
 ล้อมไล่ ก็หนีขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ร้องไห้คร่ำครวญ ๆ เมื่อตาชชกผจญโลกในภก
 ขาดความสำรวม เป็นคนทุศีลไปถูกฝูงสุนัขล้อมไล่ แล้วขึ้นไปนั่งอยู่บนต้นไม้
 ได้กล่าวว่า โอ้ พระราชาบุตรเวสสันดรผู้ไม่มีความตระหนี่ ผู้ให้ความปลอดภัย
 ในเวลามภัย พระองค์เป็นมหาราชที่พำนักอาศัยของประชาชน เหมือนกับปฐพีค
 อันเป็นที่พำนักอาศัยของคนและสัตว์ฉันนั้น พระองค์เป็นที่ไปเฝ้าของมวลเหล่ายาชก
 เหมือนกับมหาสมุทรอันเป็นที่ไหลไปรวมแห่งแม่น้ำทั้งปวง อีกอย่างหนึ่ง พระองค์
 เป็นเหมือนสระน้ำ อันมีธาราบลลงอาบลงดื่มได้สบาย มีน้ำเย็นเป็นที่สำราญใจ
 เต็มไปด้วยบัวขาว และบัวแดง บัวเขียว บัวเผื่อนทุกชนิด ทั้งต้นไม้ต่าง ๆ
 คือ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นมะม่วง ต้นรัง ต้นไม้ใหญ่อื่น ๆ ซึ่งอยู่ใกล้ทาง
 มรรณเจอันเย็นสบาย เป็นที่พักผ่อนอาศัย ของบุคคลผู้เหนื่อยมาในเวลาร้อน
 ข้อนฉันใด พระเวสสันดรมหาราชเจ้าฉันนั้น เวลานพระองค์ประทับอยู่
 ที่ไหนหนอ มีใครร้องขอจะช่วยบอกเรา ผู้ใดบอกที่อยู่ของพระเวสสันดรให้แก่เรา
 ว่า รู้จักเพียงคำเดียว ดังนี้ ก็จะให้เกิดยินดีแก่เรา จะได้บุญมากไม่ใช่น้อย

ในขณะนั้น นายพรานเจตบุตร ผู้รับหน้าทึกรักษาประตูป่า ได้ยินเสียงร้อง
 ร่ำพันของตาชชกดังนั้น ก็คิดว่า พราหมณ์คนนั้นมาร้องไห้หาพระเวสสันดร มัน
 คงจะไม่มาด้วยความสวามิภักดิ์ มันคงจะมาขอพระนางมัทรี หรือพระกมล กมล
 ทั้ง ๒ พระองค์เป็นแน่ เราจึงขามันเสียให้ตายในบัดนี้ คิดดังนี้ ก็รีบไปทต้นไม้นั้น
 แล้วยกขึ้นขึ้นตะคอกว่า เหม่ ตาพราหมณ์ กุจะไม่ให้ชีวิตมึงในครันนี้ กุจะยิงเสียด้วย
 ลูกศรในบัดนี้ ให้ลูกศรได้กินเลือดของมึง กุจักตัดหัวมึง เชือดหัวใจใส่พุงของมึงให้ทาน
 แก่แรง กา หมา หมี เช่นเทวดาเจ้าป่าพนาลีในบัดนี้ เพราะพวกมึงเป็นพวกที่ทำให้
 เจ้านายของกูถูกขับไล่จากบ้านเมืองมา พระราชโอรสธิดา พระชายา มาอยู่ในเขาวงกต
 กุจักไม่ให้มึงได้นำพระชายาและพระโอรสธิดา ของพระเวสสันดรไปได้

ดาซุชกได้ฟังถ้อยคำของพรานเจตบุตรก็ตกใจ มีความกลัวตายอย่าง
ยิ่ง จึงได้โกหกหาอุบายช่วยตัว ว่าแน่เจ้าเจตบุตร เจ้าจงฟังถ้อยคำของข้า
กรรมดาพราหมณ์ผู้เป็นทutoryมหาโถมมิได้ ผู้เป็นทutoryไม่ถูกฆ่า อันเป็น
ธรรมดาเนียมมาแต่โบราณ ฯ เวลานี้พวกประชาชนชาวสัพพินยอมให้พระลูกเจ้า
เสด็จกลับพระนคร พระราชบิดาก็ทรงปรารภว่าจะพบพระราชโอรส พระราช
มารดาที่ทรงพระชรามาก พระอภัยมณี ๒ ก็ทรงโสมไป ด้วยทรงกรรแสงถึงพระ
เจ้าลูกไม่รูวาย ข้าเป็นทutoryชาวสัพพินยอมให้ จงฟังข้าเถิด เจ้าเจตบุตรพรานไพร
ข้าจะอัญเชิญพระราชบุตรให้เสด็จกลับพระนคร ถ้าเจ้ารู้ซงทutoryของพระเวสสันดร
เจ้าจงบอกแก่ข้าในบัดนี้ ฯ เจตบุตรพรานไพร ไม่รู้อุบายก็หลงเชื่อถ้อย
จึงผูกสนธิไว้เสียให้แน่น แล้วเชิญซุชกให้ลงมา ให้นั่งลงบนอาสนะที่ปูด้วย
กกไม้ แล้วให้อาหารเลี้ยงดูเป็นอันดี กล่าววาจาปราศรัยว่า ท่านพราหมณ์เป็น
ทutoryของพระหน่อกษัตริย์ผู้เป็นทutoryของเรา นกระบอกนำผางอันเต็มด้วยนาผาง
กับเนื้อขาทราชย่าง เรายกให้เป็นของกำนัลแก่ท่าน เราก็จักแจ้งตำแหน่งทutory
ของพระหน่อกษัตริย์ผู้ประเสริฐให้แก่ท่าน ตามความปรารภ ฯ สิ้นเรื่องพระ
เวสสันดรในกัณฑ์ซุชก ที่พระพุทธรูปทรงยกมาแสดงในจริยาปิฎกเพียงเท่านั้น
เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์จุลพน

เอวี่ เจตปุตโต พราหมณ์ โกเชตวา ปาถะยัสสสตาบ คสส มชฺโน
ตุมพณเจว ปกุกมิคสสถิลย ทตฺวาติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๒ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์จุลพน สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
 ว่า ครั้นนายเจตบุตรพรานไพร ให้พราหมณ์ชุกกบริโกคอาหารดังที่แสดงมาใน
 กัณฑ์ก่อนแล้วนั้น ก็ได้ให้กระบอกน้ำผึ้งและขานือทรายอย่างแก่ชุกก เพื่อให้
 เป็นเสบียงทาง แล้วไปยืนอยู่ที่ต้นทาง ขกมือข้างขวาขึ้นชบอกล้อยของพระมหา
 สัตว์เจ้าว่า โนนแน่นมหาพราหมณ์ ภูเขาคันธมาทน์อันเป็นศิลาล้วน ซึ่งพระ
 เวสสันดรประทับอยู่ พร้อมทั้งพระราชโอรส ธิดา ชายา ทรงเพศเป็นพราหมณ์
 นุ่งห่มหนังเสือ สวมขฎา ทรงถือขอกับเสียมสำหรับขุดหัวมัน และสอยลูกไม้
 บรรทมบนแผ่นปฐพี ทรงนมัสการนอบน้อมชาติเวทีกี ประทับอยู่ในอาศรม ใน
 เมื่อท่านบ่ายหน้าตรงทิศอุดร เดินไปตามเชิงสิงขรที่แลเห็นอยู่นั้น ก็จักได้เห็น
 อาศรมนั้น ฯ โนนห่มไม้ที่เขียวชะอุ่ม ทรงดอกและผลนานาประการ สูง
 เทียมยอดคอกุญชรบรรพต มียอดสูงเหมือนกับกลุ่มเมฆ มีไม้ตะแบก ไม้हुกวาง
 ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้สะคร้อ ไม้ยางทราย ซึ่งล้วนไหวไปมาด้วยลมพัด เหมือน
 ดังพวงมาณพหลุ่มน้อยที่ยังไม่เคยคัมสุรา พอตมเข้าครึ่งเดียว ก็มาเซชวน
 ฉะนั้น ฯ เมื่อท่านพราหมณ์ไปแล้ว จะได้ฟังเสียงแห่งฝูงวิหคที่จ้อยตาม
 กิ่งไม้ทั้งหลาย ซึ่งพากันร้องก้องสนั่นเหมือนกับเสียงเพลงทพิย์ นกเหล่านั้นมี
 ต่าง ๆ พันธุ์ คือ นกโพรตก นกคเหว่า นกไถ้ ซึ่งร้องเต้นได้ไม่ไปมา ทั้งจะ
 ได้ฟังเสียงหมู่ไม้อันถกกลมพัดแล้วสะบัดกิ่งใบ คล้ายกับร้องเรียกคนผู้เดินทางให้
 ไปแวะฉะนั้น คล้ายกับชักชวนคนผู้ผ่านไปมาให้หรรษาภิรมย์ ฉะนั้น ฯ พระ
 เวสสันดรเจ้า พร้อมทั้งพระราชโอรสธิดา และพระอัครมเหสี ซึ่งทรงเพศเป็น
 พราหมณ์ นุ่งห่มหนังเสือสวมขฎา ทรงถือเสียมและขอสำหรับขุดหัวมัน และ
 สอยลูกไม้ บรรทมบนพื้นแผ่นปฐพี ทรงนอบน้อมชาติเวทีกีประทับอยู่ในอาศรม
 ใด เมื่อท่านไปถึงอาศรมนั้นแล้ว ก็จะได้เห็นความพร้อมพรุ่งแห่งอาศรม ดังว่า

มีคำอธิบายตามกัณฑ์คำดังกล่าวแล้วว่า นายเจตบุตรพรานไพร ได้
 บอกแก่พราหมณ์ชุกกว่า ข้าแต่มหาพราหมณ์ โนนแน่นภูเขาคันธมาทน์ที่ได้นาม
 ว่า ภูเขาคันธมาทน์นั้น เพราะมีไม้หอมวิเศษ ๑๐ ประการ บางต้นก็มีรวงหอม บาง
 ต้นก็มีเปลือก กิ่งก้าน และใบหอม บางต้นก็มีแก่นกระพี้ ผล และดอกหอม
 บรรดาต้นไม้ทั้งกลิ่นหอมทั้งเถาใบ ย่อมมีพร้อมอยู่ในภูเขานั้น เพราะฉะนั้น ภูเขา

เมื่อนั้นได้ชื่อว่า กุเขาคันธมาถ์ เมื่อท่านบ่ายหน้าไปทางทิศอุดร เดินไปทางเชิง
 ภูเขานั้น ก็จักเห็นอาศรมศาลา ที่สมเด็จพระนรินทรราชาทรงประสาทให้แก่พระ
 เวสสันดร พร้อมทั้งพระราชโอรสธิดา และพระอัครมเหสีซึ่งทรงเพศเป็นบรรพชิต
 ประพฤติธรรมอันประเสริฐ ทรงสวมนาถา ก็เลี่ยมกับขอสำหรับขุดหัวมัน
 และสอยลูกไม้ ทรงนั่งห่มหนังเสือ บรรทมเหนือแผ่นดินที่ปูด้วยใบไม้ ทรง
 กราบไหว้บูชาไฟ ฯ ห่มไม้ทั้งหลาย คือ ไม้ตะแบก หูกวาง ตะเคียน นางรัง
 สะคร้อ แลยางทราย เวลาต้องลมพัด ก็สะพัดโบกกิ่งก้านอยู่ไปมา เหมือนกับ
 ไม้พุ่มน้อย ซึ่งยังไม่เคยตัดสุรา พอดัฒ์เข้าคราวเดิวก็นำชวนเชื่อนั้น
 เบื้องบนกิ่งไม้ทั้งหลายนั้น มีฝูงวิหคนกต่าง ๆ กัน เช่น นกโพรตก นกคเหว่า
 นกไถ้ อันเดินได้ไม้ไปมา เมื่อท่านพราหมณ์ไปถึงแล้วจะได้ฟังเสียงร่ำร้องของ
 นกเหล่านั้น เหมือนกับเสียงเพลงทิพย์ หังจะได้ฟังเสียงห่มไม้ที่ต้องลมพัดสะบัด
 ไป คล้ายกับจะเรียกร้องคนที่ผ่านไปมา ให้หยุดแวะชมชมยินดีฉะนั้น พระ
 เวสสันดรเจ้า ประทับเนาสำราญพระอิริยาบถอยู่ในอาศรมใด ท่านไปถึงอาศรม
 นั้นแล้ว ก็จักเห็นความพร้อมมูลแห่งอาศรมดังที่วาน

เมื่อนายเจตบุตรพรานไพรจะพรรณนาอาศรมให้ยิ่งขึ้นไป จึงกล่าวว่า
 นี้แน่ท่านพราหมณ์ ในบริเวณแห่งอาศรม ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเวสสันดรนั้น
 มีห่มไม้ต่าง ๆ คือ ไม้มะม่วง ไม้มะขวิด ไม้ขนุน ไม้รัง ไม้หว้า สมอพิเภก
 สมอไทย มะขามบ่อ ไม้ป่าเบญจ ไม้พดชา ไม้มะพลับทอง ไม้ไทร
 ไม้ถ่อน ไม้มะขาง ไม้มะเดื่อ ซึ่งล้วนมีผลสุกแดงเรื่ออยู่เต็มต้น มีไซ้
 แต่เท่านั้น ยังมีกล้วยหอม กล้วยงาช้าง กล้วยน้ำ และกล้วยดิบ ซึ่งมีผล
 สุกกลับ และหอมหวาน มีทั้งรวงผึ้งซึ่งไม่มีแม่หวงเห่น ห้อยแขวนอยู่ตามกิ่งไม้
 อันไม่สูงไม่ต่ำ พอเอื้อมมือขึ้นไปปลิดเอามาบริโภคได้ ต้นมะม่วงในบริเวณแห่ง
 อาศรมนั้น มีหลายอย่างต่าง ๆ กัน บางอย่างก็ออกช่อแถมบาน บางอย่างก็มี
 ดอกและใบร่วงหล่น และเกิดผลตามต้น บางอย่างก็ยังดิบ บางอย่างก็สุกแล้ว
 มะม่วงดิบและสุกเหล่านั้น มีสีเหลืองดังสีแห่งหลังเขียดตะปาด ฯ มะม่วงสุก
 ทั้งเหล่านั้น บรรณน้อยได้ต้นใกล้อาศรมนั้น ก็เอื้อมมือเก็บเอากินได้ มะม่วง
 ดิบและสุกเหล่านั้น มีสีงาม กลิ่นหอม รสหวานอร่อย เพราะเหตุนี้ จึงเป็นที่
 น่าอัศจรรย์ใจ ฯ มีทั้งเสียงดังหึ่ง ๆ ปรากฏอยู่ ฯ ที่ประทับของพระเวสสันดร

นั้น เหมือนกับที่อยู่ของเทพเจ้า งามอย่างสวนนันทวันในสวรรค์ ต้นมะพร้าว
 ต้นอินทผลัม ต้นปาแบง งามอยู่ในบ้านนั้น ข้อมตึงเรียงรายอันอยู่เหมือนกับพวงดอก
 ไม้ที่บุคคลร้อยไว้ฉะนั้น ต้นไม้เหล่านั้นย่อมเป็นเหมือนกับขอดแห่งธงชัย รุ่ง
 เรืองงดงามด้วยดอกและสีต่าง ๆ กัน ปานประหนึ่งว่า หมู่ดาวที่อยู่ในท้องฟ้า
 ฉะนั้น ฯ หมู่ไม้ในบ้านนั้นยังมีอีกมากมาย คือ ไม้โมกมัน ไม้โกฐาสาคัน ไม้
 แผลฝอย ไม้บุณฑนน้อย บุณฑนใหญ่ ไม้จัก ไม้ราชพฤกษ์ ไม้มะเกลือ
 ไม้กฤษณา ไม้รักดำ ไม้องไค้ ไม้กุ่มน้ำ ไม้ประดัลลาย ไม้โมกข์ทรง ไม้สน
 ไม้กระทุ่ม ไม้ซ้อ ไม้ขนุนสามะลอ ไม้ตะแบก ไม้รัง ซึ่งล้วนมีดอกเป็นพวงพุ่ม
 ค้างลอมฟาง ต่างก็แย้มบานห้อยอยู่ไต่กิ่ง ฯ สระโบกขรณีอันกว้างขวางเท่า
 กันเป็น ๔ เหลี่ยม ก่อตั้งอยู่ในที่ใกล้อาศรม ซึ่งเป็นที่ประทับของพระบรมเวสสันดร
 เมื่อถึงฤดูฝนก็มีภาคพื้นเป็นทรนรมย์ใจ ดาราฉายไปด้วยดอกปทุมชาติและดอกอบล
 เหมือนกับสระนั้นที่โบกขรณี ในสวนนันทวันของเทพดาทั้งหลาย อีกอย่าง
 หนึ่ง ฝูงนกดูเหว่าซึ่งจับเข้าอยู่ใกล้สระโบกขรณีนั่น ก็เมารสดอกไม้แล้วพูด
 พลอดสงเสียงจับใจ ทำให้พนมไพรนนกกกองอยู่ด้วยเสียง ในเวลาที่หมู่ไม้
 ผลิดอกแย้มบานตามฤดูกาล โอชารสอันหวานดังน้ำผึ้ง ก็หยดย้อยจากเงาขรรลง
 มาตั้งอยู่บนใบบัว แล้วเกิดเป็นชันชศกร ฯ ลมทางทิศทักษิณ ลมทางทิศ
 บังฉิม ย่อมรำเพยพัดหมู่ไม้ อาศรมบทซึ่งเป็นที่ประทับของจอมภพโอบอุ้ม ย่อม
 กล่อนกลาดไปด้วยละอองเกษรและดอกไม้ ที่สระโบกขรณีนั่น ย่อมมีลูกกระจับ
 ใหญ่ ๆ และมีทั้งข้าวกล้าอันเป็นกำเนิดข้าวสาลี เกิดอยู่กับพินนา น้ำในสระ
 โบกขรณีนั่นเป็นน้ำที่ใสสะอาดดี แลเห็นฝูงปลาและเต่าอันว่ายเคล้ากันอยู่ไปมา
 รากปทุมชาติทั้งหลายซึ่งอยู่ในสระโบกขรณีนั่น ก็มีรสหวานปานดังน้ำผึ้ง งามบัว
 ทั้งหลายก็มีรสเหมือนกับน่านม และเนยใส เนยข้น เนยนั้น ฯ ในบ้านนั้นย่อมมีกลิ่น
 หอมต่าง ๆ พัดมา เหมือนกับบ้านนั้นจะชวนคนผู้มาดั่งให้ชื่นชม มีฝูงแมลงภู่
 แมลงผึ้งที่เคล่งคลั่งเกษรดอกไม้อยู่ไม่ขาดสาย มีทั้งฝูงวิหคนกต่าง ๆ กัน มาร่ำ
 ร้องขานกัน บ้างก็เข้าเคียงคั่นเชยชมกันอยู่น่าแลดู มีฝูงนกอีก ๔ หมู่ ซึ่งทำรัง
 ใกล้สระโบกขรณี นกหมู่หนึ่งชื่อว่านันทิกา นกหมู่หนึ่งเสียงร้องจับใจ ประหนึ่ง
 ว่า จะชวนพระเวสสันดรเจ้าให้ยินดีประทับอยู่ ฯ อีกหมู่หนึ่ง ชื่อว่าขั้วปุตตา

จึ่งมีเสียงร้องดังเสียงอวซัยให้มียุขย่นนาน นกหม่นย่อมร่ำร้องถวายเสียงว่า
ขอพระองค์พร้อมทั้งพระราชโอรส ธิดา และพระอัครมเหสี จงมีพระชนมายุ
อยู่ยืนนาน ฯ หม่นหนึ่งชื่อว่าชวปุตตาปิยาปิโน หม่นนั้นนกยูงเป็นประธาน แล้วร้อง
ถวายพระพรแก่พระเวสสันดรว่า ขอพระองค์พร้อมทั้งพระราชโอรส ธิดา และ
พระอัครมเหสีจงมีความสุขสำราญ ปราศจากข้าศึกศัตรูทั้งปวง ฯ อีกหม่นหนึ่ง
ชื่อว่าปิยาปุตตาปิยานันทา นกหม่นนั้นนกการเวกเป็นหัวหน้า นกหม่นได้ร้อง
ถวายพระพรแก่พระเวสสันดรเจ้าว่า ขอพระราชโอรส ธิดา พระอัครมเหสีจง
เป็นที่รักของพระองค์ ทั้งขอให้พระองค์จงเป็นที่รักของพระราชโอรส ธิดา และ
พระอัครมเหสี ทั้งขอมงพลัดเปลี่ยนเจริญดี ปราศจากโรคภัยทุกเมื่อ ดังนี้

ดอกไม้ต่าง ๆ ข้อมดั่งเรียงกันไป เหมือนกับพวงดอกไม้ที่นายช่างผู้ฉลาด
ร้อยไว้ให้เป็นพวงฉะนั้น เมื่อแลดูแต่ไกลก็ประหนึ่งว่าปลายธงชัย พระเวสสันดรเจ้า
กับทั้งพระราชโอรส ธิดา พระอัครมเหสี ซึ่งทรงเพศเป็นฤๅษี นุ่งห่มหนังเสือ
สวมขฎ्ฐา ทรงถือเสียมสำหรับขุดหัวมัน และขอสำหรับสอยลูกไม้ บรรทมอยู่
ที่แผ่นปฐพี ทรงนอนน้อมชาดเวทคัก และอยู่ในอาศรมใด เมื่อท่านไปถึงแล้วก็จัก
ได้เห็นอาศรมนั้น

เมื่อนายเจตบุตรพรานไพร่ บอกที่ประทับอยู่ของพระเวสสันดรเจ้าแก่
ตาชชกดังนี้แล้ว เมื่وتاชชกจะปราศรัยจึงกล่าวขึ้นว่า นินเณข้าวสัตว์ผาอันคลุก
ควบนามง และข้าวสัตว์ก่อนขงมีรสหอมหวาน ซึ่งนางอมิตตตาปนาอันเป็นภรรยา
น้อย ๆ ของตาจัดให้ ตาจะแบ่งให้เจ้าบ้าง เจ้าจงรับเอาไว้เถิด เมื่อนายเจตบุตร
พรานไพร่ได้ฟังดังนี้แล้ว จึงตอบว่า ข้าแต่พราหมณ์ ขอตาจงเอาไว้เป็นเสบียง
เถิด ข้าพเจ้าไม่ต้องการ ทั้งขอตาจงรับเอากระบอกน้ำผิงกับขาทราช่างจาก
ข้าพเจ้าไปเป็นเสบียงทาง ขอตาจงไปตามสบายเถิด ทางตรงหน้าข้าพเจ้านั้น เป็น
ทางเดียวไม่เลี้ยวลด เป็นทางดังจรดถึงอาศรมบทของพระอัจจุตฤๅษี ฯ พระ
อัจจุตฤๅษีที่อยู่ในอาศรมบทนั้น มีพื้นขาวราวกับสีสังข์ มีสระเกลือกกล้วด้วย
ฝุ่นธุลี มีเพศเป็นพราหมณ์ นุ่งห่มหนังเสือ สวมขฎ्ฐา มีมือถือเสียมสำหรับ
ขุดสอยลูกไม้หัวมัน นอนเหนือแผ่นปฐพี กราบไหว้ชาดเวทคักอยู่ในที่นั้น เจริญ

ตาไปเกิด เมื่อตาไปถึงแล้วจงถามหนทางต่อท่าน ท่านก็จับบอกให้ด้วยความ
กรุณา เมื่อตาชุกได้สลับถ้อยคำของเจตบุตรพรานไพร่ดังนี้แล้ว ก็ดีใจอย่างยิ่ง
จึงกระทำปทักษิณเดินเวียนรอบเจตบุตรพรานไพร่ เพื่อแสดงความเคารพ แล้ว
ก็กลับไปยังสถานที่พระอัจจุตฤกษ์แสนสำราญ ด้วยประการฉะนี้ ฯ จบเรื่องพระ
เวสสันดรซึ่งมีอยู่ในตอนกัณฑ์จุลพนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์มหาพน

คจฺจนฺโต โส ภารทวาชो อทฺทส อจฺจุตํ อีสึ
ทิสฺวาน ตํ ภารทวาชो สมฺโมทึ อีสึนา สหาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๓ ว่าด้วยเวสสันดร
จริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์มหาพน สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
เมื่อตาชุกเดินไปตามทางที่นายเจตบุตรพรานไพร่บอกให้ นั้น ก็ได้ไปพบอัจจุ-
ตฤกษ์ แล้วได้ไต่ถามถึงทุกข์ภัยว่า ข้าแต่พระฤกษ์ ท่านยังสบายดีหาโรคภัยมิได้
หรือ อีกประการหนึ่ง ท่านยังหาเลี้ยงชีพด้วยลูกไม้ห่มันได้โดยสะดวกหรือ นั้น
เหลือบยงบังลังก์ไม่กินกัดเบียดเบียนน้อยหรือ งูเล็กและงูใหญ่ไม่มาแผ้วพานแล
หรือ สัตว์ร้ายที่อยู่ในป่าอันเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ข้อมไม่มาเบียดเบียนแลหรือ
พระเจ้าข้า ฯ อัจจุตฤกษ์ตอบว่า ดูก่อนพราหมณ์ เรายังสบายดี เรายัง
เลี้ยงชีพด้วยลูกไม้ห่มันได้สะดวก ทั้งเหลือบยงบังลังก์ และสัตว์เลื้อยคลานก็ไม่มา
มาแผ้วพานแก่เรา เรายังอยู่ในอาศรมนี้มาหลายปีแล้ว ก็ยังไม่มีโรคพาฬสิ่งใด

การที่ท่านมาเป็นเป็นการดีแล้ว ถึงมาแต่ไกลก็ดูเหมือนใกล้ เชิญท่านล้างเท้า แล้วเข้ามาในศาลาเถิด ผลไม้ทั้งเล็กทั้งใหญ่มีอยู่มากมาย คือ ผลมะม่วง ผลมะหาด ผลมะขาง ผลหมากเม่า เชิญเข้ามาบริโภคตามประสงค์ อีกทั้งน้ำเย็นที่เราตักมาจากชอกครกก็มีพร้อม เมื่อท่านประสงค์จึงดื่มเถิด ฯ ตาชูชกจึงว่า ข้าแต่พระฤๅษี สิ่งใดที่ท่านให้แล้วก็เป็นอันข้าพเจ้ารับไว้แล้วด้วยความยินดี การบูชาด้วยผลไม้ชื่อว่าท่านทำแล้วด้วยความกรุณา แต่ขะระข้าพเจ้ามาในคราวนี้ ก็เพื่อจะเฝ้าพระเวสสันดรเจ้า ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงสญชัยที่ชาวสัพพิทานักับไล่ ถ้าพระผู้เป็นเจ้ารู้ที่อยู่ของพระเวสสันดร ก็ขอได้โปรดบอกแก่ข้าพเจ้า จะเป็นพระคุณหาที่สุดมิได้ ฯ พระอัจฉตฤๅษีจึงว่า เหม่ตาพราหมณ์ถ้อย มึงนี้ ไม่ได้มาเพื่อความสวัสดิ์ กูเข้าใจว่า มึงจะมาขอพระอัครมเหสีผู้เคารพนบนมพระราชสามีหรือไม่อย่างนั้นก็มาขอพระชาติ กัณหา เพื่อไปเป็นทาสทาสาช่วงใช้ นับตั้งแต่พระองค์เสด็จมาอยู่ในไพร่ข้อมไม่มีทรัพย์สินสิ่งใด คิดพระองค์มา ฯ ตาชูชกจึงว่า ข้าแต่พระฤๅษี ข้าพเจ้านี้ไม่ควรที่ท่านจะโกรธ เพราะไม่เป็นคนโหดเหี้ยมเหมือนท่านว่า ข้าพเจ้าไม่ได้มาเพื่อจะหลอขชิงสิ่งใด ข้าพเจ้าเข้าใจว่า การได้เห็นพระอริยะทั้งหลายย่อมเป็นการดี การได้อยู่ร่วมกับพระอริยะทั้งหลายย่อมมีแต่ความสุข ตั้งแต่พระเจ้าเวสสันดรแรมร้างจากพระนครมา ข้าพเจ้ายังไม่ได้เห็นพระองค์อีกเลย ถ้าท่านทราบก็ขอได้โปรดบอกแก่ข้าพเจ้าว่าพระองค์ได้อยู่ในสถานที่ใด

เมื่ออัจฉตฤๅษีได้ฟังดังนั้น ก็เกิดความเชื่อถ้อยกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นก็คิดเถิดว่า พรุ่งนี้เช้าเราจะบอกให้ วันนั้นจึงพักในคืนก่อน กล่าวดังนั้นแล้วก็ให้พราหมณ์นั้นบริโภคผลไม้ รุ่งเช้าขึ้นก็ไปบอกหนทางให้ด้วยยกมือข้างขวาขึ้นชบอกว่า โนนแฉะพราหมณ์ เป็นภูเขาคันธมาทน์อันแปลกประหลาดด้วยศิลาล้วน ซึ่งเป็นที่ประทับอยู่ของพระเวสสันดร พร้อมทั้งพระราชโอรสธิดาและพระอัครมเหสี พระเวสสันดรนั้นได้ทรงเพศเป็นพราหมณ์ นุ่งห่มหนังเสือสวมขฎา นอบนบพันพสุธา กราบไหว้ชาติเวทาคี ฯ โนนแฉะมหาพราหมณ์ โนนห่มไม้อันปรากฏเขียวชะอุ่มตั้งอยู่เป็นพุ่ม ๆ ดังก้อนเมฆ มีสีเขียว อติเรกดังภูเขาอัญชันาครีล้วนผลิดอกต่าง ๆ สี และมีผลต่าง ๆ กัน ไม้เหล่านั้น คือ ไม้ตะแบก ไม้हुกวาง

ไม้ตะเคียน ไม้รัง ไม้สะคร้อ ไม้ยางทราย ที่ถกลมพัดก็สะบัดกิ่งใบอยู่ไปมา
 เหมือนกับมาณพหนุ่มน้อยมาแรกเริ่มคัมสุรา เพื่อดื่มคราวเดียวก็เมาชวนเซ่น
 เบื่องบนต้นไม้เหล่านั้น ก็มีฝูงนกเขาโพรตก นกตุเหว่า นกไถ ซึ่งร้องส่งเสียงอยู่ไป
 มา ต้นไม้เหล่านั้น มีเสียงกิ่งและใบ ซึ่งถกลมพัด ประหนึ่งว่าจะชักถามคนที่
 ผ่านไปมา ให้ชันบานสำราญใจละมุน ทนนั้นแหละเป็นเทพะเวสสันดรซึ่งทรงเพศ
 เป็นพราหมณ์ นุ่งห่มหนังเสือสวมขฎา บรรทมบนพนักเสฐธา นอนนุ่มซาตเวทคัล
 อยู่กับพระราชโอรส ธิดา และพระอัคมเหสี ฯ โนนแน่นะพราหมณ์ ภาคพื้น
 ทางแห่งนั้นราบรื่นค้ำคั้นไปด้วย กลุ่มดอกไม้ บางแห่งก็ดาษไปด้วยหญ้าแพรก
 ชันปกคลุม หญ้าแพรกนั้นมีต้นไม้ขาวไม้สน ๔ องค์เสมอกัน และมีมะม่วง
 ชมพู มะขวิด มะเคื่อ อยู่พร้อมกัน ต้นไม้เหล่านั้นอยู่รอบล้อมอาศรมสถานทำให้
 เกิดความเบิกบานใจ ต้นไม้เหล่านั้น ล้วนผลิดอกออกผลคนปลิดบริโภคนได้ตาม
 สบาย ฯ น้ำในสระโบกขรณี ก็มักกลิ่นหอมใสสะอาด ดูก่อนมหาพราหมณ์ สถาน
 ใกล้อาศรมนั้น มีสระโบกขรณี ๔ เหลี่ยม เต็มไปด้วยดอกบัวต่าง ๆ กัน แลดูแล้ว
 เหมือนกับสวนนันทวันในสวรรค์ ในสระโบกขรณินั้น มีดอกบัวอยู่ ๓ อย่าง คือ
 บัวเขียว บัวขาว บัวแดง ที่เราแจ้งทุกประการ

เมื่อพระอจจุตฤาณ พิจารณาสระโบกขรณี ๔ เหลี่ยมอย่างนั้นแล้ว เมื่อจะ
 พิจารณาสระมัจฉลินทรอีก จึงตรัสว่า ดูก่อนมหาพราหมณ์ ยังมีสระอีกสระ ๑ ชื่อ
 ว่าสระมัจฉลินทร เป็นสระที่มนาสชาวใสสะอาด ประหนึ่งว่าด้ายด้วยผ้าไหมพัศตร์
 หึงพร้อมด้วยดอกปทุม และดอกบัวขาว ดอกจงกลณี ดอกบัวเหล่านั้น ข้อม
 คลับาน หากกาลกำหนดมิได้ บ้างก็บานในฤดูร้อน บ้างก็บานในฤดูหนาว ดอก
 บัวเหล่านั้นคงอยู่ในน้ำ เพียงหัวเข้า มีหมี่ผ้ง และแมลงภู่ บินว่อนอยู่ไปมา
 คลั่งเคล้าเอาเกษรมาลาแล้วก็กลับสรวรรัง ฯ ดูก่อนมหาพราหมณ์ ต้นไม้ที่
 เกิดอยู่ใกล้ขอบสระนั้นมีหลายอย่างต่าง ๆ กัน คือ ต้นกระทู้ม ต้นแคฝอย ต้นทอง
 หลาง ต้นตะเคียน ต้นกาเกทิง ต้นชึก ต้นแคขาว ต้นคนทีสอ ต้นคนทีเขม่า
 ต้นปะคั ต้นมะคำไก่ ต้นพิกล ต้นการะเกต ต้นกรรณิกา ต้นรภพา
 ขาว ต้นรภพาคา ต้นกระท้อน ต้นทองกวาว ต้นหมากลิง ต้นคันทันเบ็ด ต้นกล้วย
 ต้นนมแมว ต้นมะไฟ ต้นงั่ว ต้นข่าขาว ต้นพุทขาว ต้นกฤษณา ต้นมะเกลือ
 และโกศสอ โกศเขม่า ดังที่เราว่ามา ฯ ที่ริมสระโบกขรณินั้นยังมีไม้ดอกหลาย

อย่าง คือไม้ตะไคร้ใบยาวเรียว และถั่วเขียว ถั่วทอง สาหร่ายแห่น สันตะวา
 ถั่ววรีในสระก็ใสสะอาด มีแต่แมลงภู่ แมลงผึ้ง บินเคล้าคลึงเกษรบัว และมี
 หอมนก ต้นเต่างู ผักขม ร่ม และกล้วยไม้ทั้งหลายอย่าง ดอกไม้เหล่านี้นั้น
 บ่อมหอมหวลอยู่ถ้วน ๗ วัน ต้นไม้เหล่านี้นั้น บ่อมอยู่รอบตามขอบสระเหมือนกับ
 คนปลูกไว้ กลิ่นดอกราชพฤกษ์นั้นหอมอยู่ตั้ง ๑๕ วัน มีอยู่ทั้งอัญชันเขียว อัญชัน
 ขาว เหล่าปทุมแดง บ้างตุม บ้างบาน บ้างเหี่ยวแห้ง แล้วโรยรา ที่นั้นประดับ
 ประดาด้วยขอบเชยและแมลงเล็ก ๆ ในที่ใกล้สระนั้นมีทั้งผักแพงแดงเต้า อัน
 มีกลีบโตเท่าหม้อขนาดใหญ่ และเท่ากลองตะโพนก็มี ฯ ในที่ใกล้สระนั้น มีผัก
 กาด กระเทียม หอม บัวเขียว มลิวัลย์ ชูภา เปราะหอม ดอกอโศก เทียน
 บัว เครือสลิด ต้นอังกาบ ต้นกาละหิง ต้นทองเครือ ต้นชุมแสง ต้นลำควน
 ต้นคัตถ์ ต้นมะลิซ้อน ต้นหงอนไก่ ต้นกรรณิกา ที่สระมัจฉลินทร์นั้นมีดอกไม้
 ต่าง ๆ กัน ดังที่พรรณนามา มีทั้งฝูงปลาอยู่เป็นอันมาก เป็นต้นว่าปลาตะเพียน
 ปลาช่อน ปลาคึก กระแซ่ มังกร ปลากา ปลาสลาด ปลากระบอก ปลาสวาย
 ปลาแก้ว ปลาตะเพียนทอง และทั้งอีกทั้งปลาอำพันต่าง ๆ กัน ฯ ในที่ใกล้สระ
 นั้นมีของหอมทั้งหลายอย่าง คือ สะเฒอดัน สะเฒอเครือ กำยาน ประยงค์ แห้วหมู
 กระเม็ง สัตตบศย์ สารภี สามสีบุ ต้นกฤษณา เครือกะไถลิง เทพทาโร โกศ
 ขาว และกระทุ่ม ต้นหนวด กอขมม เครือข่านาง และเครื่องยาทั้งหลายอย่าง
 เช่น สมอพิเภก ว่านเปราะ การบูร เถารางแดง เป็นต้น ฯ ในป่าใหญ่นั้น
 บ่อมีสัตว์ป่าอยู่หลายจำพวก คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง ช้าง ชะนี หมีหน้าเหมือนตา
 และช้าง ละมั่ง อีเห็น จิ้งจอก หมาใน กระรอก จามรี ลิงลม ค่าง ทะโมน
 ลิงจั่น กวาง กระตัง วัวเถื่อน แรด หมู พังพอน ฝูงกระแตก็มีมากที่ใกล้สระ
 มัจฉลินทร์เหล่านี้มารชอนตัวในพงไพร มีทั้งพวกหมาใน และจิ้งจอก กิ้งก่า และ
 จะกวด เขย ราชสีห์ เสือดำ และเสือเหลือง กระต่าย กระแต และนกอีกเป็น
 อันมาก คือ นกทั้งทุก นกยูง นกหงส์ ไก่เถื่อน นกเขาไฟ นกหัสดีลิงค์ นก
 ขางโพน นกขางกรอก นกโพรดก นกต้อยตัววัด นกกระเวียน นกตะกรม และ
 นกเหล่านี้นั้น บ่อมีอยู่เหมือนนกกับเสือ เพราะทำสัตว์อื่นให้พินาศ ยังมีฝูงอู่น้ำและ
 ช้อนหอย นกหีต นกกลับแค้น นกกระหา นกแขวก นกกด นกกระเด็น นกกระทุง

นกกระออก นกกระจอก นกกระจิบ นกกระเต็นน้อย นกนางเขน นกการเวก นก
 แอนลม นกแอ่น นกเหล่านเหวหาคินเวลาค่า และอยู่ตามริมสระมัจฉลินทร์ ๆ อีก
 อย่างหนึ่ง ที่ป่าใกล้สระมัจฉลินทร์นั้น นกแต่ละตัว ๆ ย่อมมีบทบาท ลวดลายงดงาม
 ต่าง ๆ กัน ทั้งเสียงก็ไพเราะจับใจ มีดวงตาเหมือนกับแก้วมณีเขียว มีหาง
 ตาขาวทั้งสองข้าง มีขนนกขนหาง งามวิจิตร มีเสียงไพเราะวังเวง ๆ ยังมีนกอีก
 ชนิดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า นกยูง มีเขี้ยวก่อนข้างสูง แปรจากธรรมดา ทั้งเง
 หงอนก็งอกเงยไปข้างหน้า หงสร้อยคอก็สง่าเขียว กายางเหมือนอย่างแก้ว
 มณีนิล ๆ เหล่าไก่เถื่อน ไก่ฟ้า ก็ยังมี เหล่านกเป็ด นกนางนวล นก
 แสงแซว นกกะลิง นกแขกเต้า นกสาริกา ก็ยังมีอีก นกเหล่านสัตว์แดง
 งามอร่ามเรือง เหล่าที่เหลืองก็เหลืองดั่งขมิ้น เหล่าที่แดง ก็แดงส้นไม่สลับสี
 เหล่าที่ขาวดั่งสำลี เหล่าลอมฟาง จักไม่ห่างหัดดัง พญาหงส์ทอง และ
 กะลิงใหญ่ จับอยู่ใกล้นกแก้ว เหล่าดุหว่าก็แว่วสำเนียง นกออกคำ นกออกขาว
 นกซ้อนหอย และนกยูงกับหงส์ขาว หงส์แดง นกโพรดก นกกระหิณ นก
 หิราบ นกเบ็ดนา นกจากกระพราภ นกกาน้ำ นกหัดดัง ก็มีย่อยอีกเป็นอัน
 มาก ๆ ที่บ้านนั้นยังมีอีกไม่ถ้วน แต่ละเหล่าล้วนน่าชม ต่างส่งเสียงระงม
 ไพเราะ อยู่ในที่ใกล้สระมัจฉลินทร์ ๆ เหล่านกการเวกก็มีย่อยเป็นอันมากนั้นดี ๆ ที่
 บ้านนั้นเต็มไปด้วยเนื้อทราย และเนื้อฟาน เป็นสถานที่อาศัยแห่งโขลงช้าง ๆ
 พราหมณ์เอย ที่บ้านนั้นประกอบด้วยธาตุชาติหลายชนิด คือ หญ้ากับแก่น และลูก
 เตือกกับข้าวฟ่าง ข้าวสาลี ซึ่งเกิดเองไม่ต้องหว่านไถ หงกอ้อยก็ขึ้นไสว ๆ
 พราหมณ์เอย หนทางที่จะไปสู่พระอาศรมนั้น เป็นทางตรงไปไม่คดเคี้ยว เฉพาะ
 เดินไปแต่ผู้เดียว ผู้ที่ไปถึงอาศรมนั้นแล้วย่อมมองแผ้วสำราญใจ ๆ พระเวสสันดร
 ราชกุมาร ผู้นั่งห่มหนังเสือต่างพระภูษา พร้อมทั้งพระโอรสชายาและพระอัครมเหสี
 ย่อมประทับอยู่ในอาศรมนั้น ๆ เมื่อตาชุกได้สดับถ้อยคำของพระอัจจุตฤณดังนี้
 แล้ว ก็ยินดียกมือไหว้ แล้วออกเดินทางต่อไป เพื่อมุ่งไปสู่ที่ประทับของพระเวส-
 สันดรราชกุมาร ๆ สันเรื่องพระเวสสันดรในตอนกัณฑ์มหาพนเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๓๔

คัมภีร์ขททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์กุมาร

ชูชโกปี อัจจุตตปาเสน กถิตมคฺเคน ขาว จตุรสฺสโปกฺขรณฺตีรํ ปตฺวา-
จินฺเตสฺส อชฺชาตฺติกสาขณฺเหติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๔ ว่าด้วยเวสสันดร
จริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์กุมาร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ
ศาสนาและพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ฝ่ายชูชก ก็ไปถึงสระโบกขรณฺสีเหลียม ตามมรรคาที่อัจจุตตปาเสนได้บอกให้
แล้วคิดว่า วันนั้นค้ำแล้ว บัดนี้ พระนางมัทรีคงจะมาจากป่า อันธรรมาตคาม
ข้อมทำให้เสียการให้ทาน ต่อพรุ่งนี้เกิด เวลาพระนางมัทรีไปป่าแล้ว เราจึงจะ
จักไปท้ออาศรมบท ทูลขอพระราชโอรสธิดา ต่อพระเวสสันดร แล้วจักพาจรหนี
อย่าให้ทันพระนางมัทรีได้กลับมา คิดดังนี้แล้ว ก็ขึ้นสู่ภูเขาसानุบรรพต แล้ว
นอนอยู่ในที่สำราญ

ก็แล ในราตรคืนวันนั้น พอเวลาจวนสว่าง พระนางมัทรีก็ได้ทรงฝัน
ในคำฝันนั้นว่า บุรุษคนหนึ่ง รูปร่างดำนดำทมิฬ นุ่งห่มผ้าข้อมผ้าด ทัดดอกไม้ม
แดงทั้ง ๒ หู ถืออาวธวังตะคอกขู่ถึงประตูบรรณศาลา เข้าไปแล้วฉุดกระชาก
พระเมาลีของพระนางมัทรีให้ล้มลง แล้วควักเอาพระเนตรทั้ง ๒ ไป ตัดแขน
ทั้ง ๒ ให้ขาด ผ่าอกออก แล้วถือเอาดวงหทัยอันมีโลหิตกำลังหยดข้อย่อย
แล้วก็หนีไป ฯ พระนางมัทรีสะดุ้งตื่นก็ตกพระทัยกลัว ทรงพระดำริว่า ความฝัน
ของเรานี้ชั่วช้ามาก อันผู้จะหาความฝันที่จะเสมอกับพระเวสสันดรข้อมไม่มี
เราก็จักทูลถามพระองค์ดูให้รู้แน่ว่ามีเหตุการณ์ประการใด จึงได้เสด็จไปเคาะประตู
บรรณศาลา ของพระมหาสัตว์เจ้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า ก็ตรัสถามว่า นั่นใคร ฯ พระนางกราบทูลว่า หม่อมฉันมารี ฯ จึงตรัสถามว่า เจ้าลืมข้อตกลงกันได้ตกลงกันไว้แล้วหรือ เหตุไร เจ้าจึงได้มาในเวลาไม่สมควรเช่นนั้น ฯ พระนางกราบทูลว่า หม่อมฉันไม่ได้มาด้วยอำนาจกิเลส หม่อมฉันได้มาด้วยฝันร้ายต่างหาก ฯ ถ้าอย่างนั้น จงว่าไป ฯ พระนางก็ทูลเล่าคำฝันนั้นถวาย ฯ พระมหาสัตว์เจ้า ทรงพิจารณาความฝันนั้นถวิลแล้ว ก็ทรงพระดำริว่า ทานบารมีของเราจักเต็มเปี่ยม พรุน จักมีขากมาขอลูกของเรา เราจักปลอบให้มั่งใจดีแล้วให้กลับไป จึงตรัสว่า นั้นนะมารี ใจของเจ้าหม่นหมองด้วยท้อแท้ท้อแท้ และอาหารอันไม่ดี เจ้าอย่ากลัวเลย จงกลับไปเสียเถิด ฯ เช้าขึ้น พระนางมัทรีทรงทำสังหกรรมทำเสร็จแล้ว ก็โหมลอบจูบเกล้าพระเจ้าลูกทั้ง ๒ แล้วทรงสั่งสอนว่า คินวันนี แม่ได้ฝันร้ายนัก ลูกทั้ง ๒ ศรี จงอย่าได้เผลอเรือ ทรงสอนดังนี้แล้ว ก็ทรงพาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ไปมอบให้แก่มหาสัตว์เจ้า กราบทูลว่า ขอพระองค์จงเอาพระทัยใส่ต่อพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ให้จงดี แล้วพระนางก็ทรงถือกระเช้า และเสียมเป็นต้น ออกจากบรรณศาลาไป ทิ้งมีพระอัสสสุชลธาราไหลนองพระพักตรา

ฝ่ายว่าชูชกก็คิดว่า เวลานี้ พระนางมัทรีคงจะไปแล้ว จึงได้ลงจากภูเขาสาณบรรพต เดินบ้ายหน้าไปสู่อาศรมบทตามทางอันพอเดินได้ แต่คนเคียว ฯ ในขณะนั้น พระมหาสัตว์เจ้า ก็เสด็จออกจากบรรณศาลา ประทับยังที่แผ่นศิลา คล้ายกับพระพุทธรูป ทรงพระดำริว่า ขากคงมาในเวลาแล้วทรงคอยดูทาง ซึ่งจักเป็นที่มาแห่งขาก เหมือนกับนักเลงสุราที่คอยหาสุรา ฉะนั้น ส่วนพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ก็เล่นอยู่ในที่ใกล้ ฯ เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าคอยดูทางอยู่อย่างนั้น ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นชูชกเดินมา จึงทรงพระโสมนัสปริดาว่า พราหมณ์ผ่นเหมือนกับจะมายกกระโถนในทางที่เรารู้ได้ทอดทิ้งมา ๑ เดือนแล้ว ขอให้พราหมณ์ผ่นเข้ามาเถิด แล้วจึงตรัสสั่งพระชาลว่า ลูกเกิดพ่อชาลี พ่อเห็นคนกำลังเดินมานั้น ดูเหมือนพราหมณ์อย่างขากที่เคยมาขอทานเรา ความชื่นชมยินดีได้เกิดแก่พ่อ ฯ พระชาลจึงกราบทูลว่า หม่อมฉันก็เห็นผ่นคล้ายกับพราหมณ์ ดูเหมือนจะมาขอทาน เขาเป็นแขกของเรา กราบทูลดังนี้แล้ว ก็ถูกไปต้อนรับชูชก ขอรับสิ่งของที่เขาก่อมา ฯ ชูชกได้เห็นแล้วก็คิดว่า น

คงจะเป็นชาลุมาร ซึ่งเป็นโอรสของพระเวสสันดร เราควรจะกล่าวคำหาญ
ให้เด็กนเขดหลาบเสียดแต่เดิวนั้น คิดแล้วจึงกล่าวขึ้นว่า หลีกไป ฯ พร้อมกับ
ถนัดมือ ฯ พระชาลุมารก็หลีกไป ด้วยคิดว่า พราหมณ์ผู้ร้ายนัก แล้วก็
พิจารณาตรางายของชูชก ได้เห็นบุรุษโหม ๑๘ ประการ อยู่ในตัวของชูชก ฯ
ชูชกได้เข้าไปเฝ้าพระโพธิสัตว์เจ้า แล้วทูลถามถึงทุกขภัยว่า พระองค์ทรงสบาย
ดีหรือ ลูกไม้ห้วงมันยังพอหาง่ายหรือ เหลือบ บุง บั้ง รัน และสัตว์เสือกกลาน
ไม่มาแผ้วพานบ้างหรือ ในป่าอันเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีอันตรายแก่พระ
องค์หรือ พระเจ้าข้า ฯ พระโพธิสัตว์เจ้า ก็ตรัสตอบว่า เรายังสบายดี ยังพอ
เลี้ยงชีพด้วยลูกไม้ห้วงมันได้สะดวก เหลือบ บุง บั้ง รัน และสัตว์เสือกกลาน
ก็ไม่มีมาแผ้วพานเรา อันตรายในป่าใหญ่ อันกลื่อนไปด้วยสัตว์ร้าย ก็ไม่มี
แก่เรา นับแต่เรามาอยู่ในป่าใหญ่ได้ ๗ เดือนแล้ว เพิ่งได้เห็นพราหมณ์เป็น
ครั้งแรก คือตัวท่านน การที่ท่านมาในคราวนี้เป็นกรณีแล้ว จงเข้าไปล้างเท้า
ให้สะอาด แล้วบริโภคน้ำผลไม้ และค้ำน้ำให้สบาย ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว ก็ทรงพระ
ดำริว่า พราหมณ์ผู้จกมาโดยไม่ประสงค์สิ่งใดนั้นหามิได้ จึงได้ตรัสถามว่า
ท่านพราหมณ์มาหาเรา ด้วยมีความประสงค์สิ่งใด ฯ ชูชกก็ทูลแถลงไขว่า
ห้วงน้ำใหญ่อันเต็มไปด้วยน้ำ ข้อมไม่รู้จักเหือดแห้ง ฉะนั้น พระเหตุภัยของ
พระองค์ ที่ยากทุกขแล้ว ก็ไม่รู้จักบอกร่อง ฉะนั้น ขอพระองค์จงได้พระราชทาน
พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ให้แก่ข้าพระองค์เถิด

พระมหาสัตว์เจ้าได้ทรงสดับแล้ว ก็ทรงพระโสมนัสยินดี เหมือนกับมีผู้
วางอุกทรัพย์พื้หนึ่งไว้ในมือที่เหยียดออก จึงได้ตรัสว่า นี่แน่พราหมณ์ เราจะ
ให้ เราไม่หวั่นไหว เราเป็นใหญ่ในการที่จะให้ แต่ขอโรให้พระราชมัทรีกลับ
มาจากป่า ในเวลาเป็นก่อนเกิด ให้ท่านพักอยู่ที่นี้สักราตรีหนึ่งก่อนเกิด พรุ่งนี้
จึงค่อยไป เพื่อให้พระนางเจ้า ได้อาบน้ำชำระกาย ประดับประดาให้พระเจ้า
ลูกทั้ง ๒ ด้วยดอกไม้ของหอมแล้ว ท่านจึงพาไป ฯ ชูชกกราบทูลว่า ข้าพระองค์
ไม่พอใจจะอยู่ พอใจแต่จะไปเท่านั้น เพราะถ้ายู่ก็จะเสียการ จึงยินดีจะ
ต้องไป ธรรมดาหญิงทั้งหลายย่อมเป็นผู้ไม่ควรขอ ย่อมทำให้เป็นอันตราย

ตอญฺญของหายก ทำให้เสียลาภของข้าจากเฌมาขอ ทรงมารบาลอล่วง ถือเอา
 สิ่งของทั้งปวงโดยไม่เคารพ เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทานด้วยศรัทธา ถือว่า
 ทานให้พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ได้เห็นพระมารดา เพราะพระมารดาจะทำให้เสียทางทาน
 อย่าให้พระมารดาได้เห็นพระเจ้าลูกทั้ง ๒ จึงเรียกพระเจ้าลูกทั้ง ๒ มาพระราชทาน
 เสียในบัดนี้ พระองค์ได้พระราชทานพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ให้แก่พราหมณ์ เช่น
 ข้าพระองค์แล้ว แล้วพระองค์ก็จักได้ไปสวรรค์ พระเจ้าข้า ฯ พระเวสสันดรจึง
 ตรัสว่า ถ้าท่านไม่ประสงค์จะอยู่ เพื่อได้บุตรของเรา ซึ่งมีข้อวัตรปฏิบัติ
 อันดี ก็จงถวายพระเจ้าลูกทั้ง ๒ คือ พระชาลี กัณหาชินานแก่พระเจ้าปู่ เพราะ
 พระเจ้าปู่ได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าหลานทั้ง ๒ ซึ่งมีถ้อยคำอันไพเราะน่ารักใคร่น
 แล้วก็จักดีพระทัย จักให้ทรัพย์เป็นอันมากแก่พราหมณ์ ฯ ชุชกจึงกราบทูลว่า
 ข้าแต่พระราชาบุตรเจ้า ข้าพระองค์กลัวพระราชอาญา กลัวถูกหาว่าลักขโมย
 พระเจ้าลูกทั้ง ๒ แล้วก็จักให้มาข้าพระองค์เสีย หรือไม่อย่างนั้นก็จะให้ตัดมือ
 ตัดเท้าข้าพระองค์ ข้าพระองค์จักเสียทั้งทรัพย์ ชาติทั้งทาส และภกนางพราหมณ์
 ดีเดียน ฯ พระเวสสันดรจึงตรัสว่า พระเจ้ากรุงสญชัยเป็นผู้ทรงตั้งอยู่ในธรรม
 เวลาได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าหลานทั้ง ๒ นั้นแล้วก็จะทรงบดบั่น จะทรงให้ทรัพย์
 แก่ท่านเป็นอันมาก ชุชกกราบทูลว่า ข้าพระองค์ทำตามพระราชประสงค์อันนี้ไม่ได้
 ข้าพระองค์จักนำทารกทั้ง ๒ นั้นไปให้เป็นข้าช่วงใช้ของนางพราหมณ์ในบัดนี้

เมื่อพระราชาบุตร กุมารทั้ง ๒ ได้สดับถ้อยคำอันร้ายกาจของชุชกดังนั้น
 ก็พากันสะดุ้งกลัว จึงหนีไปข้างหลังบรรณศาลา ไปซ่อนอยู่ที่พุ่มไม้ ก็ยังกลัวว่า
 ชุชกจะตามไปเห็น จึงพากันหนีไปจนกระทั่งถึงสระโบกขรณี บึงผาคาคองค์ให้
 มัน แล้วลงไปแช่น้ำอยู่ในสระโบกขรณี เอาใบบัวปิดพระเศียรไว้ ฯ ฝ่ายชุชก
 ไม่เห็นพระกุมาร กุมารทั้ง ๒ ก็ถือว่าพระโพธิสัตว์เจ้าว่า นี่แน่ะเวสสันดร บัดนี้
 ท่านบอกให้ทารกทั้ง ๒ แก่เราแล้ว เห็นว่าเราจักไม่ไปที่เขตตรนคร จักนำ
 ทารกทั้ง ๒ ไปไปให้เป็นข้าช่วงใช้ของนางพราหมณ์ ก็บอกใบ้ให้ลูกหนีไปเสีย
 แล้วนั่งเฉยท่าเหมือนไม่รู้ ใครเล่าในโลกนี้จะกล่าวมสาคล้ายกับตัวท่านในบัดนี้

ฝ่ายพระมหาสัตว์เจ้า ได้ทรงสดับคำต่อว่าอันนี้ ก็มีพระหฤทัยหวนหวาด
 ทรงพระดำริว่า พระเจ้าลูกทั้ง ๒ คงจักพากันหนีไปแล้ว จึงตรัสว่า อย่างกลัวเลย

พราหมณ์ เราจ้กนำพระเจ้าลูกทั้ง ๒ มาให้จงได้ ตรัสดังนี้แล้ว จึงเสด็จลุกขึ้น ไปข้างหลังบรรณศาลา ทรงทราบว่า พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ได้เข้าไปในพุ่มไม้ แล้ว เสด็จตามไปจนกระทั่งถึงริมสระโบกขรณี ได้ทรงเห็นรอยลงไปในสระโบกขรณี ก็ทรงทราบว่า พระเจ้าลูกทั้ง ๒ คงจกลงไปซ่อนอยู่ในน้ำ จึงตรัสเรียกพระชาลี ว่า พ่อชาลีเอ๋ย ลูกรักของบิดา พ่อจงมาเพิ่มบารมีของบิดาให้เต็มเปี่ยม จงมา ไสรจสรงหัวใจของบิดาด้านทานบารมี จงทำตามถ้อยคำของบิดา จงมาเป็นพยาน นาวา อันไม่รู้จักหวั้นไหว ให้บิดาได้อาศัยข้ามภพสาครไปถึงฝั่งฟากโน้น ให้ บิดาได้ช่วยโปรดสัตว์โลกให้ข้ามพ้นโอฆสงสารในบัดนี้เถิด ตรัสดังนี้แล้ว พระ ชาลิก็ทรงดำริว่า พราหมณ์ผู้นี้จะทำเราอย่างไรก็ตาม เราจ้กไม่ให้พระบิดาตรัส เรียกถึง ๒ ครั้ง คิดดังนี้แล้ว ก็ไพล่พระเศียรออกจากใบบัวแล้ว ขึ้นมาจากน้ำ กราบลงกับข้อพระบาทข้างขวาของพระบิดา แล้วทรงกรรแสง

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสถามว่า น้องของเจ้าอยู่ไหน ฯ พระ ชาลิก็กราบทูลว่า ชรรณาสัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อมีภัยเกิดขึ้น ก็ย่อมรักชาติ ฯ พระมหาสัตว์เจ้าก็ทรงทราบว่า พระเจ้าลูกคงจกได้กำชับกันไว้ แล้วจึงตรัสเรียก ว่า มาเถิดแม่กัณหา แม่ซึ่งเป็นทรกของบิดาก็จริงแล แต่ทานบารมีเป็นทรก ของบิดาบัง เจ้าจงมาช่วยดับทุกข์ร้อนของบิดา จงทำตามถ้อยคำของบิดา จงมาเป็นพยานนาวา อันไม่รู้จักหวั้นไหว ให้บิดาข้ามมหาสมุทรสาคร กล่าวคือ ภพสงสาร ถึงฝั่งฟากโน้น ถึงพระนฤพาน บิดาจักได้ช่วยรื้อถอนซึ่งสัตว์โลก ให้ข้ามโอฆสงสาร ถึงพระนิพพานตามปรารถนา ฯ ฝ่ายพระนางกัณหา ได้ทรง สดับคำร้องเรียกของพระบิดาแล้ว ก็คิดว่า เราจ้กไม่ให้พระบิดาตรัสเรียกถึง ๒ ครั้ง คิดแล้วก็นำพานา หมอบลงแทบพระบาทข้างซ้ายของพระมหาสัตว์เจ้า จับข้อพระบาทไว้ให้แน่น แล้วก็ทรงกรรแสง ฯ น้าพระเนตรของพระกุมารกุมาร ทั้ง ๒ ก็ตกกลงนองที่หลังพระบาท อันมีสีเหมือนตอกปทุมบาน ของพระมหา สัตว์เจ้า ส่วนน้าพระเนตรของพระมหาสัตว์เจ้า ก็ตกกลงที่หลังอันเหมือนกับ แผ่นกระดานของพระกุมาร กุมารทั้ง ๒

ในลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้า ก็มีพระหฤทัยอันกระสับกระส่าย ประหนึ่ง ว่า พระหฤทัยนั้นจะแตกแยกออกไป จึงลูบหลังของพระกุมารทั้ง ๒ ด้วยพระ-

หัตถ์อ่อนอ่อนนุ่ม แล้วให้พระกุมารทั้ง ๒ ลูกขึ้น ตรัสว่า นี่แน่ะพ่อชาลี พ่อ
 ไม่รู้หรือว่า บิดาเป็นผุ้ยบเคในการให้ทาน เพื่อจะช่วยให้บิดาได้สำเร็จความ
 ประารถนา แล้วก็ทรงขึ้นตราบาพระกุมารทั้ง ๒ ในทันที เหมือนกับคนขายโค
 ตราบาโคฉะนั้น กล่าวคือ พระมหาสัตว์เจ้าได้ตรัสสั่งพระชาลีว่า นี่แน่ะพ่อชาลี
 ถ้าพ่อประสงค์อยากพ้นจากความเป็นทาส จงหาทรัพย์ให้แก่พราหมณ์นี้ พันนิกะ
 แล้วก็จักได้เป็นไทย ส่วนน้องสาวของเจ้า เป็นผู้มีรูปโฉมอันล้ำเลิศ กล่าวว่า
 จะมีคนชาติตระกูลต่ำช้าคนใดคนหนึ่ง ให้ทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่พราหมณ์
 แล้ว ก็จักทำให้เป็นไทย แล้วจักทำให้ชาติตระกูลเสียไป นอกจากพระราชา
 มหาราชินแล้ว ผู้ที่จะให้ค่าไถ่สิ่งละร้อยนั้นเป็นอันไม่มี เพราะฉะนั้น น้องสาว
 ของเจ้า ถ้าอยากจะเป็นไทยพ้นจากความเป็นทาส ก็จงให้ค่าไถ่ตัวสิ่งละ ๑๐๐
 คือ ทาส ๑๐๐ ทาสา ๑๐๐ ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ โค ๑๐๐ ทองคำ ๑๐๐ นิกะ แล้วก็
 จักได้พ้นจากความเป็นทาส ฯ ครั้นพระมหาสัตว์เจ้าตราบาพระกุมารทั้ง ๓ นั้นแล้ว
 ก็ปลอมใจให้ใจ แล้วพากลับไปที่อาศรมบท ทรงตักน้ำมาด้วยเต้าทอง ตรัสเรียก
 พราหมณ์เข้าไปใกล้ มีพระหฤทัยนั้นหมายต่อพระสัพพัญญุตญาณ จึงทรงหลั่งน้ำ
 ให้ตกลงตมมือพราหมณ์ แล้วตรัสว่า นี่แน่ะพราหมณ์ พระสัพพัญญุตญาณ
 คือ การรู้สิ่งทั้งปวงย่อมเป็นพระtrakของเราว่าบุตร อันเป็นพระtrakของเราคงร้อยเท่า
 พันเท่า แสนเท่า ตรัสดังนี้แล้ว ก็ได้ทรงพระราชทานซึ่งพระบิณฑุตรทั้ง ๒ แก่ชู้ชก
 แล้วทรงพระดำริว่า ทานนี้เป็นอันเราได้ให้ดีแล้ว ในขณะนั้น ก็เกิดแผ่นดินไหว
 เทพเจ้าทั้งหลายเริ่มแต่ภุมมเทพยดาจนถึงสวรรค์ทุกแห่งเหล่า ก็ได้ให้เสียงสาธุการ
 หอศจรรย้อยอย่างอันเกิดมณเฑาะ

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๕

คัมภีร์ขาทกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันตรจริยา เรื่องพระเวสสันตรกัณฑ์กุมาร

ชูชโกปี วนคุมพคหนั ปริสิตวา วสุ หนุเคหลิ ฉินทิตวา อาทาบ กุมารสสุ
ทกขินหตุถิ กุมาริกายาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๕ ว่าด้วย
เวสสันตรจริยา เรื่องพระเวสสันตร กัณฑ์กุมาร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าได้พระราชทาน ซึ่งพระกุมารกุมารทั้ง ๒ แก่ชูชกดังนี้แล้ว
ชูชกก็เข้าไปสู่สมทุมพุ่มไม้ ตัดเอาเถาวัลล์มาผูกพระหัตถ์ข้างขวาของพระราช-
กุมารติดกับพระหัตถ์ข้างซ้ายของพระกุมารแล้ว จับปลายเถาวัลล์ข้างหนึ่งโดยที่พระ
กุมารทั้ง ๒ ไปต่อพระพักตร์ของมหาสัตว์เจ้า ฯ ร่างกายของพระกุมารทั้ง ๒
ที่ถูกโดยที่ขาตเป็นร้วย โลหิตก็ไหลย่อยลงโขมกาย ในเวลาพราหมณ์
พระเจ้าพิ ส่วนพระเจ้าน้องก็เอาหลังเข้ารองรับ ในเวลาพราหมณ์พระเจ้าน้อง
ส่วนพระเจ้าพิก็เอาหลังเข้ารองรับ ฯ ครั้นพราหมณ์เดินไปถึงที่ไม่ราบรื่นแห่ง
หนึ่ง พราหมณ์พลาดล้มลง เถาวัลล์อันแข็งแรงก็หลุดออกจากมืออันนุ่มของพระ
กุมารทั้ง ๒ แล้วพระกุมารทั้ง ๒ ก็วิ่งไปกราบทูลพระมหาสัตว์เจ้า พลาทกรรแสง
นำเวทนา ฯ กราบทูลว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้า เวลาพระมารดาจะออกไปบ่า ก็
ได้มอบกระหม่อมฉันไว้กับพระบิดา เพื่อให้ทรงดูแลจนกว่ามารดาจะเสด็จ
กลับมา ขอพระบิดาได้โปรดให้ลูกรออยู่ก่อนพอให้ได้เห็นหน้าพระมารดา อย่า
เพิ่งประทานลูกไป ต่อเมื่อไรพระชนนีเสด็จกลับมาจากบ่า เมื่อนั้นเดชะราชนำไป
ตามใจประสงค์ ตามแต่จะขายหรือจะฆ่าก็ตามแก่ใจ ขอพระบิดาจงโปรดดูตา
พราหมณ์นั้นเถิด ตาพราหมณ์นั้นประกอบด้วยบุรุษโทษ ๑๘ ประการ คือ พลังกปาโท
มีเท้าทั้ง ๒ ข้างคดกู่ ๑ อัจฉมนโฆ มีเล็บเป็นหนองเน่า ๑ โอฟัทธปีณจิโก

มีปลีน้องยานเป็นกระตักข้อย ๑ ที่โฆตตโรฏฐะ มีริมฝีปากเบื่องบนยาวกว่าเบื่องล่าง
จนมีริมฝีปากเบื่องล่าง ๑ จปโล ออกปากพูดน้ำลายไหล ๑ กพาโร มีเขี้ยวออก
เหมือนเขี้ยวหมู ๑ ภักคณาสโก มีงมุกหัก ๑ กุมโกทโร มีท้องตั้งโหดหาม ๑
ภักคปฏฐิ มีหลังหัก ๑ วิสมจักขุโก มีตาทั้ง ๒ ไม่เสมอกัน คือ ตาขวา ๑
โลหมาสสุ มีแนวคเราแดงแข็งตั้งลวดทองแดง ๑ หริตเกโส มีผมเหลืองแดง
แกมหงอก ๑ วลลันถิ ตีลกาทโก มีขแมลงวันและเส้นเอ็นสะพรั่งไปทั้งตัว ๑ บังคโล
มีตาเหลืองตั้งตาแมว ๑ วินโต มีคอ แล้ง สะเอว ทั้ง ๓ แห่งคดงอ ๑ วิกโก
เสียงเดินข้อเท้าดังกับ ๆ ๑ พลหาขโร มีขนแข็งตั้งขนหม ๑ รวมเป็นบรรพโท
๑๔ ประการด้วยกัน มิใช่แต่เท่านั้น เพราะหมณผนยังนั่งผ้าหนังเสือทงเล็บเป็น
เหมือนไม้ไผ่มนุษย์ เป็นผู้นำกลัวนักหนา เป็นมนุษย์หรือยักษ์ซึ่งมีเลือดเนื้อ
เป็นอาหาร ออกจากบ้านมาสู่ป่าหิมพานต์คงจะมาขอของทมิฬวิญญาน คือพระ
โอรสต่อพระองค์ เวลาตาเดาปัสสาจนพาลูกทั้ง ๒ ไป ช่างกระไรเลยพระทูลกระหม่อม
ของลูก จึงทรงนั่งเฉยอยู่ได้ พระเหตุทัยของพระทูลกระหม่อมเป็นประหนึ่งว่า
ศิลา หรือไม้อย่างนั้นก็ประหนึ่งว่าผูกมัดไว้ด้วยพดเมลดให้มัน พระคุณเจ้าเอ๋ย
พระองค์ช่างไม่ทรงรู้สึกถึงลูกผู้ทุกข์ร้อนเลย ตาพราหมณ์แต่เป็นคนคนหนึ่งที่แสน
ร้ายกาจ แปรารณาเอาแต่ทรัพย์จับผูกมัดลูกไปไม่ปรานี แก่เขยขึ้นตีลูกกับ
พระกนิหาผู้เขาวมาลัยเหมือนนายโคบาลตีท่อนฝูงโคไปเช่นนั้น น้องกนิหาของพ
งอยู่กับแม่ริมเกล้าในทัน นื่องไม่รู้จักอะไรซึ่งเป็นทุกข์ยุคเข็ญ เมื่อไม่เห็น
พระมารดาที่จะโศการ่ำไห้ เหมือนลูกเนื้อที่ยังค้มนมในไพรอันพลัดพรากจากฝูงฤดา
เวลาไม่เห็นแม่ก็แต่จะโศกาที่อยากจะกินนมแม่ฉะนั้น

เมื่อพระชาลราชกุมารกราบทูลพระบิดาอย่างนั้นแล้ว พระบิดาก็ทรงนั่งอยู่
พระกุมารก็ทรงรำพันถึงพระชนนีต่อไปว่า ทุกข์ที่ตาเดาเขยขึ้นตีก็ไม่ใช่ทุกข์อัน
สำคัญของลูก เพราะเป็นธรรมดาของผู้ชายผู้เวียนตายเวียนเกิดอยู่ในโลก จะต้อง
ประสบทุกข์โศกเหมือนอย่างนั้น ส่วนทุกข์ที่ลูกไม่ได้เห็นพระชนนีและพระชนก
นั้นเป็นทุกข์อันยิ่งใหญ่ของลูก เป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์ที่ถูกตาเดาเขยขึ้นตีถึง ๑๐๐ เท่า
พันเท่า แสนเท่า นื่องกนิหาเอ๋ย พระเจ้าแม่มัทรีและพระบิดาจะต้องเป็นกำพร้า
ไม่มีโอรสธิดา แล้วจะทรงโศกาอาลัยอย่างแน่แท้ เมื่อไม่ได้ทอดพระเนตรเห็น

น้อกัถหาทุกเวลา พระมารดาบิดาก็ดูทรงกรแสงด้วยความโศกาอาลัย จะ
เปรียบมตรมพระหฤทัยไปนาน จะทรงระลึกถึงพี่และน้องในเวลาเที่ยงคืนหรือตลอดคืน
จะมีพระกายชুবผอมเหี่ยวแห้งเป็นเกลียวดำเหมือนแม่น้าในฤดูแล้ง ฉะนั้น
มีแต่จะงวดแห้งลงไป เสียดาบเอ๋ย เสียดาบรุกขชาติต่าง ๆ พันธุ์ คือ ต้นชมพู
ซึ่งงอกอยู่สลับ ทั้งต้นยางทรายใหญ่่น้อย มีกิ่งห้อยย้อยลงตามคิเระเราเคย
เก็บกินผลและอาศัยร่มเงา วันนเรทาง ๒ จะต้องทิ้งไป ฯ รุกขชาติอื่น ๆ ก็
ยังมีอีกมาก คือ ต้นป่าแบ้ง ต้นไทร มะขวิด ขนุนหนิง ซึ่งเราเคยนั่งไต่ต้น
เก็บกินผล วันนเรทาง ๒ พี่น้องก็ต้องทิ้งไป ฯ น้มน้ำสวนซึ่งเรทาง ๒
ชวนกันเล่น โน่นน้ำสระที่เรทาง ๒ เคยทรงสนทน วันนเรทาง ๒ ก็จะต้องทิ้ง
ไป ฯ โน่นน้ำดอกไม้นคร ซึ่งเรทาง ๒ เคยเก็บมาตัดหุ เรทาง ๒ ก็จะต้อง
ทิ้งไปในวันนี้ โน่นน้ำผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งเรทาง ๒ เคยเก็บกิน วันนเรทาง ๒ ก็
ต้องจากไป โน่นน้ำ รูปช้าง ม้า โค กระบือ ที่พระบิดาทรงปันให้เราเล่น
เรทาง ๒ ก็จะต้องทิ้งไป เรทาง ๒ ไปในคราวนี้ไม่มีวันจะกลับมา ฯ พระชาลิ
ราชกุมารทรงร้องไห้รำพันกับพระกัณหาด้วยประการดังนี้แล้ว ตาชูชกก็ตามมา
เจียนถึงจับเอาไป ฯ พระชาลิจึงกราบทูลท้าวโศกเป็นพระบิดาเรศว่า ขอพระองค์
จงตรัสบอกพระชนนีว่า ลูกชาลิและกัณหาไม่มีโรคพาชประการใด ทั้งขอ
ให้พระองค์จงเป็นสุขทุกคืนวัน รูปปั้น คือ รูปช้าง ม้า โค กระบือ ที่พระบิดา
ได้ปันให้ ก็ขอได้ประทานให้แก่พระมารดาเพื่อให้ได้ทอดพระเนตรแทนลูกรัก
เพื่อจะได้หักความโศกให้หมดไป พระทูลเกล้าของลูกเอ๋ย พระแม่เจ้าของลูก
ได้ทรงเห็นรูปปั้นเหล่านั้น ก็จะได้หาหันเสียซึ่งความโศกให้หมดไป

ในขณะนั้น ความโศกอันแรงกล้าก็เกิดขึ้นแก่พระเวสสันดรราชบิดา ดวง
พระหฤทัยก็เราร้อนดังถูกไฟลน พระองค์บ่นบ่นเหมือนกับช้างข้ามแม่น้ำราชสีห์
จับเอาไป หรือเหมือนกับพระจันทร์ที่เข้าอยู่ในปากกาห ฉะนั้น พระองค์ไม่
สามารถที่จะดำรงให้เป็นปกติอยู่ได้ พระเนตรทั้งสองก็มองไปด้วยน้ำพระเนตร
เสด็จเข้าไปในภายในบรรณศาลา ทรงพระโศกาอย่างน่าเวทนา ทรงรำพันว่า ใน
วันลูกน้อยทั้ง ๒ ของเราก็ก้าวขวายากน่าอย่างไรหนอ ลูกทั้ง ๒ ของเราต้องเดิน
ทางไกลกันดาร เวลาเย็นซึ่งเป็นเวลาเคยบริโภคอาหาร ใครจะให้อาหารแก่ลูก

เรา เวลาบ้านลูกเราเคยอ่อนพระมารดาว่า พระแม่เจ้าเอ๋ย ลูกทั้ง ๒
หิวอาหาร ขอพระแม่เจ้าจงประทานให้แก่ลูก ลูกทั้ง ๒ พี่น้องไม่มีรองห้ามแต่
เท้าเปล่าทั้ง ๒ ข้างจะเดินทางกันดารไปได้อย่างไร โอ้ลูกเอ๋ย ลูกของบิดาไม่เคย
เดินทางก็จะบอบช้ำ เท้าทั้ง ๒ บบอบบางก็จะระบมปวดขัด โอ้ใครเล่าเขาจะช่วย
อุ้งหัตถ์ทั้ง ๒ ให้เจ้าเดินทาง เพราะเหตุใดหนอพราหมณ์คนนั้นจึงมีใจจิตจาง
อย่างร้ายกาจ ดูแต่ค่อน้ำเราก็งอกอาจเขินลูกเราผู้ไม่มีผิด แม่แต่ทาสทาสี
ของเรา หรือคนใช้ของทาสก็ยังไม่มีใครกล้าเขินตื้ ตาพราหมณ์เฒ่าคนนั้นช่าง
เขินตื้ลูกของเราได้

เมื่อพระโพธิสัตว์เวสสันดรทรงดำรงตนแล้วก็ทรงดำริต่อไปว่า ตาเฒ่าชู้ชกน
ช่างเขินตื้ลูกของเราจนเกินขนาด เราไม่อาจกลั้นความเสียใจไว้ได้ เราจะไปตาม
ฆ่าพราหมณ์คนนั้นเสียให้ตาย แล้วนำลูกทั้ง ๒ ของเรากลับมา พอทรงดำริดังนี้
ก็ทรงนึกขึ้นได้ว่า การที่เฒ่าชราเขินตื้ลูกของเรานั้น เราจะถือว่าเป็นทุกข์ข่ม
เป็นการไม่สมควร เพราะเหตุเราได้ให้เขาไปแล้ว การให้แล้วเกิดความเสียใจ
ในภายหลัง ย่อมไม่ใช่ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย ฯ พระบรมโพธิสัตว์ทรงนึกถึง
พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ในตอนนั้นว่า กูจะถ่อแล้งธนูด้วยมือขวา จะเหินบพระขรรค์อัน
คมกล้าไว้ข้างซ้าย รีบติดตามพราหมณ์ร้ายเอาลูกคืนมา เพราะลูกถูกเขินตื้เป็น
สาหัส แล้วทรงนึกขึ้นได้ถึงประเพณีของพระโพธิสัตว์เจ้าแต่ก่อนมา จึงทรงหวนคิด
ขึ้นได้ว่า ทุกข์ของลูกที่ถูกเขินตื้ไม่ใช่กิจธุระของเรา พระโพธิสัตว์เจ้าองค์ใดเล่า
บริจาทานแล้วเดือดร้อนในภายหลัง ดังนี้

ลำดับนั้น พระเวสสันดรจึงทรงพระดำริว่า พระโพธิสัตว์ไม่บำเพ็ญซึ่งมหา
ทานทั้ง ๕ คือ ทรัพย์ และร่างกาย ชีวิต บุตร ภรรยา ให้แก่เทพยดามนุษย์
และสัตว์อื่น ๆ แล้วจะได้เป็นพระพุทธเจ้าย่อมไม่มี ตัวเรานักจักเป็นข้าพวกโพธิสัตว์
ที่จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า ถ้าเราไม่บริจาคมบุตรภรรยาที่ไม่อาจ
ได้เป็นพระพุทธเจ้า ครั้นทรงพระดำริดังนี้แล้ว จึงทรงสั่งสอนพระองค์เองว่า
นี่แน่ะเวสสันดร ท่านไม่รู้หรือว่า การให้บุตรเป็นทานนั้น เป็นทุกข์โศกจนเป็น
เหตุให้เกินกว่าจะตามไปฆ่าพราหมณ์ การที่ท่านได้ให้ทานแล้วเดือดร้อนในภายหลัง
นั้น ย่อมเป็นการไม่สมควร ครั้นทรงสอนพระองค์ดังนี้แล้ว จึงทรงตั้งพระทัยมั่น

ในสลับอารมณ์ ทรงพระดำริว่า ถึงตาเราแล้วพระเจ้าของเรามาให้ตายไปก็ตาม เราจะไม่คิดฆ่าฟันตอบแทนอย่างใดเลย ครั้นทรงพระดำริดังนี้แล้ว ก็เสด็จออกจากบรรณศาลา ประทับนั่งที่พระแท่นศิลางามสง่าดังพระพุทธรูป

ฝ่ายชูชกก็เข้มนต์ ๒ กุมาร ไปในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระเวสสันดร ดังแสดงมา เวลานั้นพระชาลราชกุมารก็ทรงกันแสงให้ ว่า โอ้กัณหาเอ๋ย พี่เคยได้ฟังมาว่า นักปราชญ์ในโลกนี้ย่อมเป็นผู้พูดจริงไม่หลอกลวง นักปราชญ์ได้พูดไว้ว่า ผู้ใดไม่มีมารดา ผู้นั้นเหมือนไม่มีตัวตน แมื่กัณหาของพี่เอ๋ย เราทั้ง ๒ นี้ตายเสียดีกว่า เพราะจะอยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์ พระบิดาได้โปรดประทานเราทั้ง ๒ ให้แก่พราหมณ์เฒ่าอันร้ายกาจเสียแล้ว พราหมณ์เฒ่าอันร้ายกาจนี้ไม่มีเมตตา กรุณา มีแต่เข้มนต์เราพี่น้องทั้ง ๒ เหมือนกับคนเลี้ยงโคคัตตอนฝูงโคฉะนั้น

ในลำดับนั้น เฒ่าชูชกเดินงอนก็พลาล้มลงในหนทางที่ไม่ราบลื่น เฒ่าวัลย์ พุ่กข้อพระหัตถ์ของพระกุมารทั้ง ๒ ก็หลุดออกไป พระกุมารทั้ง ๒ ก็วิ่งหนี บิดา ฝ่ายเฒ่าชราลูกชนโคก็วิ่งตามไป เมื่อทันแล้วก็ผูกมัดเข้มนต์แล้วจึงกลับไปไม่ปรานี ฯ พระกัณหาที่ทรงเหลียวชะแง้แลมา กราบทูลอ่อนวอนพระบิดา ด้วยความอาลัย ว่า โอ้พระทูลกระหม่อมของลูกเอ๋ย ตาพราหมณ์เฒ่าผู้นี้ไม่มี ความกรุณาปรานีเลย ได้ทุบตีลูกด้วยไม้เท้าเหลือที่จะทนทาน แก่ทำปานประหนึ่งว่า ลูกเป็นขี้ข้าเกิดในเรือน โอ้พระทูลกระหม่อมของลูกเอ๋ย ตาเฒ่าคนนั้นช่างไม่มี ศีลไม่มีธรรมเลย บางทีจะเป็นยักษ์จำแลงเป็นพราหมณ์มา แก่ฉุดลากลูกทั้ง ๒ ไป เพื่อจะไปกินเป็นอาหาร โอ้เจ้าพระคุณของลูกเอ๋ย ช่างกระไรเลยพระองค์ทรง นิ่งเฉยอยู่ได้

เมื่อพระชาลกัณหาทรงพระโศกอยู่ดังนี้ เฒ่าชราใจร้ายกาจ ก็ฉุดลากเอา ไป ความเสน่หาอาลัยก็เกิดขึ้นแก่พระบิดา พระองค์มีพระหฤทัยเร่าร้อนหาใจ ทางพระนาสิกก็ไม่ทัน ต้องหาใจทางพระโอษฐ์มีน้ำพระเนตรเป็นโลหิตหลังไหล ออกมา ด้วยพระเมตตาปรานี ฯ พระองค์ทรงนึกว่า ทุกข์เข้มนต์เกิดขึ้นได้ก็เพราะ ความรักใคร่เสน่หา เพราะฉะนั้น เราจะต้องตัดความเสน่หาเสียให้จงได้ ทุกข์

ต่าง ๆ จึงจะสิ้นไป ทรงดำริดังนี้แล้ว ก็ทรงนั่งอยู่ด้วยความสงบเป็นปกติธรรมดา
ฝ่ายพระนางกัณหาเมื่อยังไม่ถึงประตูเขาวงกต ก็รีบหัดถึงพระมารดา
เสด็จไปตามมรรคาที่เฒ่าชุกพาไป ๆ ต่างทรงพากันปรับทุกข์ว่า โอ้เท้าของเรา
ทั้ง ๒ เหนื่อยงងเลียบของเรารอบบางอ่อนนุ่มนึ่งก็กำลังระบม หนทางที่ไปก็แสน
ลำบาก โน่นแนะ เวลาจวนจะค่ำแล้ว ตาเฒ่าก็เร่งเราให้เดิน เราทั้ง ๒ ขอ
กราบไหว้ชุกกุตสยสาธ และเทวราชอนันตฤทธ ซึ่งสถิตอยู่ในชนเขาเล่าเนาไพร
ทุกหมุ่ไม้ในแดนคิน และขออนอบน้อมนาคราชซึ่งอยู่ในสระโบกขรณี ห้วยเหว
ละหารทุกหย่อมหญ้า ขอให้ช่วยกรุณาปรานี กราบทูลพระชนนีว่า คัวข้าทั้ง ๒
นี้ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บคเบบยง ตาพราหมณ์เฒ่าจะมาพาเอาข้าทั้ง ๒ ไป ขอให้
เทพไทจงกราบทูลพระแม่มัทรีว่า ถ้าพระแม่เจ้าเสด็จติดตามมา ก็จะต้องหนัก
ทั้ง ๒ ศรี หนทางถ่อย ๆ นี้ พอจรรยงเท้าเดินได้แต่ผู้เดียว ขอพระมารดาจงรับ
ตามมา โอ้พระคุณเจ้าเอ๋ย พระแม่เจ้าทรงเพศเป็นดาปสินีเสด็จจรลีไปหาลูกไม้
ผลมันในกลางป่า เวลาเสด็จมาถึงอาศรมศาลาก็จะไม่เห็นหน้าลูกทั้ง ๒ โอ้พระ
คุณของลูกเอ๋ย พระแม่เจ้าก็จะเบบทุกขอย่างเหลือที่จะทนทาน วันนั้นกะเนตูกาลก็
เกินเวลาแล้ว หรือพระมารดาของลูกแก้วจะไม่ทราบว่ ตาเฒ่าพาลูกทั้ง ๒
ไปไม่ปรานี โอ้พระคุณของลูกเอ๋ย บางทีลูกจะได้เห็นพระมารดาเวลาเสด็จกลับ
มาจากป่า จะได้ประทานผลไม้กับน้ำผึ้งแก่ตาพราหมณ์ให้เป็นของกำนัลก่อน ตา
พราหมณ์หัวอ่อนก็จะได้นั่งเป็นกำลัง แล้วจะได้หยุดขังไม่เร่งรัดลูกทั้งสอง เวลา
นี้ เท้าทั้ง ๒ ของเราจะจ้องจรดก็เจ็บเต็มทีแล้ว ตาพราหมณ์เฒ่าก็เร่งไปไม่หยุด
หย่อน นำสงสารซึ่งพระกุมารกุมารทั้งสองทรงร้องให้ถึงพระมารดา ในเวลาที่ยัง
ไม่ถึงประตูเขาวงกตด้วยถ่อยค่านานาประการดังที่แสดงมา สันเรื่องพระเวสสันดร
ตอนกัณชีกุมารเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๓๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณฑ์มัทรี

ขี ปณ รณฺหา มหาปจฺวี อุณฺหาเตตฺวา พฺราหฺมณสฺส บิยฺปฺตเตสฺส ทินฺเนสฺส
ยว พฺรหฺมโลกาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๖ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณฑ์มัทรี สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
เมื่อพระเวสสันดร ได้พระราชทานพระปิยบุตรทั้งคู่ให้แก่พราหมณ์ไปแล้ว แผ่นดิน
อันใหญ่ก็สะเทือนสะท้านหวั่นไหว เสียงโกลาหลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก
เกิดขึ้นจนตลอดพรหมโลก เทวดาทั้งหลายทอຍตามบำหิมพานต์ มีอาการ
เหมือนกับจะมีดวงหทัยแตก ได้สดับเสียงพิลาปของพระราชกุมาร กุมารทั้ง ๒
ที่พราหมณ์นำไป แล้วก็ปรึกษากันว่า ถ้าพระนางมัทรีจักเสด็จมาถึงอาศรม
แต่ในเวลาขงวัน เมื่อพระนางไม่เห็นพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ก็จะต้องทูลถามพระ
เวสสันดร พอทรงทราบว่ พระเวสสันดรได้พระราชทานให้แก่พราหมณ์ไปแล้ว
พระนางเจ้าก็จะวังคึดติดตามไป ด้วยความเสน่หาอาลัยอย่างยิ่ง ก็จะได้รับทุกข์
เป็นอันมาก ดังนี้

ลำดับนั้น เทวดาเหล่านั้นจึงสังเวยบุตร ๓ ตนว่า พวกท่านจงนิรมิตเป็น
สีหะ และเสือโคร่ง เสือเหลือง ไปนอนสกัดกั้นหนทางที่พระนางจะเสด็จ
มา ถึงแม้ว่าพระนางทรงอ่อนวอนอย่างไรก็ดี ก็อย่าให้หนทาง จนกว่าจะ
สิ้นแสงพระอาทิตย์ แต่จงระวังรักษาให้ค้อย่าให้มราชสีห์เป็นต้น เบียดเบียน
พระนางได้ ให้พระนางได้เสด็จกลับอาศรมด้วยแสงจันทร์ ดังนี้

เมื่อสมเด็จพระชินศราเสด็จจะทรงแสดงเนอความให้แจ้ง จึงตรัสว่า
เทพยดาทั้งหลายได้สดับเสียงพิลาปร่ำไห้ของพระราชกุมาร กุมารทั้ง ๒ จึงพร้อม
กันบังคับซึ่งเทพบุตรทั้ง ๓ ว่า ท่านทั้ง ๓ จงจำแลงเพศ เป็นราชสีห์ เสือโคร่ง
และเสือเหลือง ไปนอนสกัดกั้นมรรคาที่ราชมัทรีจะเสด็จมา อย่าให้เสด็จ
กลับจากการแสวงหาลูกไม้ห้วงมันแต่ในเวลาสายให้ ต่อพลบค่ำจึงให้เสด็จกลับ
ด้วยแสงจันทร์ แต่ว่าท่านทั้งหลายจงบงกักรักษาให้ดี อย่าให้สัตว์ร้ายตัว
ใดตัวหนึ่งเบียดเบียนพระนางได้ ถ้าขาดการรักษานั้น สัตว์ร้ายต่าง ๆ มีราชสีห์
เสือโคร่ง และเสือเหลือง เป็นต้น ก็จะเบียดเบียนพระนางให้ถึงซึ่งความตาย
เมื่อพระนางถึงซึ่งความตายแล้ว พระชาลิกัณหา ก็จะถึงความตายไปตามกัน
หรือทั้งพระภัสสรา ก็พลอยเป็นอันตรายเป็นด้วย

ลำดับนั้น เทพบุตรทั้ง ๓ รับคำของเทพเจ้าทั้งหลายแล้ว ก็จำแลงกาย
เป็นราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ไปนอนเป็นลำดับกันอยู่ในมรรคา ที่พระนาง
มัทรีจะเสด็จกลับมาสู่อาศรม

ฝ่ายพระนางมัทรีก็มีพระทัยโหว่หวาด ว่าวันนี้เราฝันร้าย จักต้องรับแสวง
หาลูกไม้ห้วงมัน แล้วกลับสู่อาศรมแต่ยั้งวัน พระนางเธอก็รับชมขมขมนั้นแสวงหา
ลูกไม้ห้วงมัน แต่บังเอิญเสียมที่พระนางถ่อก็หลุดจากพระหัตถ์ กระเซ้าก็หล่น
จากพระอังสา พระเนตรขวาก็เขม่นอยู่ริก ๆ ต้นไม้ที่มีผลก็ทอดพระเนตรไม่
เห็น ต้นไม้ที่ไม่มีผลก็กลับเห็นเป็นมีผล ทั้งอากาศก็มืดมัวไปทั่วทิศ ๆ พระ
นางเธอก็ทรง น้อย่างไรหนอ เมื่อก่อนไม่เคยเป็น วันนั้นมากลับเป็นขึ้นได้
ชะรอยจะมีเหตุแก่เรา หรือแก่พระเจ้าลูกทั้ง ๒ หรือไม่อย่างนั้นก็แก่พระเวสสันดร
ราชสามี แล้วพระนางเธอก็ทรงรำพันขึ้นว่า เสียมที่เราถ่อก็หลุดมือ
ตาข้างขวาของเราก็เขม่น ต้นไม้ที่มีผลก็กลับเห็นเป็นไม่มีผล อากาศก็มืดมน
ทั่วทุกทิศ เมื่อเราบ้ายหน้ามาสู่อาศรม ก็พบสัตว์ร้ายกางमानอนขวางทาง
ดังนี้ ๆ คำรำพันอันนมค้ออธิบายว่า สัตว์ร้ายทั้ง ๓ นั้น เมื่อก่อนนั้นได้นอนอยู่
โดยลำดับกัน แต่พอพระนางมัทรีเสด็จมาถึงที่นั้น ก็พร้อมกันลุกขึ้นสลัดขน
ไปยืนเรียงรายกันทางไว้ ๆ พระนางเธอก็ทรงพิโรธรำพันต่อไปว่า เวลานี้ก็จวน
ค่ำแล้ว พระอาศรมก็ยังอยู่ไกล ลูกไม้ห้วงมันที่เราได้ไปจากป่าก็จะนำไปเลี้ยง

พระเวสสันดรกับพระเจ้าลูกทั้ง ๒ เพราะไม่มีของอื่นจะเสวย ฯ โอ้พระจอม
 กษัตริย์ พระองค์ได้ทรงประทับอยู่แต่ในศาลาแต่องค์เดียว บานนี้พระองค์จะต้อง
 ปลอดพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ผู้ทำวโทย รอเรายุ่งแล้วเป็นแน่ ฯ พระเจ้าลูกทั้ง ๒
 ของเรา พอถึงเวลาเสวยและคัมถันชารากจะพากันคอยหาแม่ เมื่อไม่ได้ก็
 จะนอนหลับไป เหมือนกับลูกเนื้อที่ยังไม่ว่ายนม ถึงยามหิวก็จะร้องเสียง
 ระงม เพื่อจะคัมนมแม่ เมื่อไม่ได้ก็จะทรนทรายแล้วเพ็ญหลับ หรือไม่อย่าง
 นั้น ก็เหมือนลูกเนื้อที่หายากมาแล้วทรนทราย พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ของเรา ก็จะ
 คอยต้อนรับเรา เหมือนลูกโคอ่อน ๆ ที่คอยต้อนรับแม่จะนั้น หรือไม่อย่างนั้น
 ก็จะเป็นเหมือนหงส์บกหักที่ตกอยู่บนเปลือกตม จักคอยอยู่แทบใกล้พระอาศรม
 เพื่อรอแม่ ฯ หนทางที่จะไปก็มีอยู่ทางเดียว เราไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้
 ข้างหนึ่งก็มีสระ อีกข้างหนึ่งก็มีบึง ไม่มีทางอื่นที่จะหลีกเลี่ยงกลับไปถึงพระอาศรม
 เมื่อพระนางเธอไม่เห็นทางอื่นแล้ว จึงทรงพระดำริว่า เราจะอ่อนวอนพญาสัตว์ป่า
 ให้เลิกทางให้ จึงวางกระเช้าผลไม้ลงจากพระอังสา ประณมพระหัตถ์ขึ้น
 แล้วตรัสว่า ข้าแต่พญามฤคราช ผู้ทรงกำลังชาญฉกาจในราวไพร ตูข้าขอกราบ
 ไหว้อ่อนวอน ตูข้าเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ ถึงท่านทั้งหลายก็เป็นราชบุตร
 แห่งพญามฤคราช ตูข้ากับท่านชื่อว่าเพื่อน้องกันโดยตระกูล ตูข้าขออ่อน
 วอนกราบไหว้ ขอจงให้หนทางแก่ตูข้า ฯ ตูข้าเป็นภรรยาของพระราชโอรสที่
 ถกขัยจากแคว้นแคว้นสัพพิ ตูข้ามิได้หมิ่นประมาทพระราชสามี เหมือนกับนาง
 สดาเทวาทเป็นพระกนิษฐภคินี ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระราม ซึ่งคอยปฏิบัติตาม
 พระอัชยาศัย จงรักภักดีต่อพระราชสามี เคารพนับถือพระราชสามีเหมือนกับ
 เทวดา เฝ้าปฏิบัติบำรุงพระราม ผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอตรฐุมหาราช
 ฉะนั้น ตูข้าก็อย่างเดียวกัน ฯ ขอท่านทั้งหลายจงให้หนทางแก่ตูข้ากลับไปพบ
 หนาลูกน้อย ๆ แล้วขอท่านทั้งหลายชวนกันออกหากินในเวลาเย็นเถิด ตูข้า
 ก็จะได้กลับไปเห็นหนาลูกน้อยซาลักกันหา ลูกไม้ห้วงมันที่ตูข้าถอมานก็มีอยู่มาก
 ตูข้าจะแบ่งให้ท่านครึ่งหนึ่ง ขอท่านจงให้หนทางแก่ข้าพเจ้า พระราชมารดา
 บิดาของตูข้าก็เป็นกษัตริย์สืบสกุลมา ท่านทั้งหลายก็จงว่า เป็นพี่น้องของตูข้า
 โดยทางธรรม ขอท่านทั้งหลายจงให้หนทางแก่ตูข้าในบัดนี้

ลำดับนั้น เทพบุตรทั้ง ๓ เห็นว่า เวลามาเป็นเวลาสมควรให้เฝ้าทางแก่พระนางมัทรีแล้ว จึงพากันหลีกทางไป ๆ สมเด็จพระจอมไตรศาสดาได้ตรัสไว้ว่าเทพบุตรผู้แปลงกายเป็นพญานาคได้สดับวาจาของพระนางมัทรี อันน่ากรุณาเป็นวาจาไม่หยาบคาย เสนาะโสต ก็พากันหลีกทางให้ด้วยความหวังประโยชน์แก่พระนาง ดังนี้

เมื่อพญาสัตว์ทั้งหลายเลิกไปหมดแล้ว พระนางแก้วมัทรีก็ได้เสด็จไปถึงอาศรม ฯ วันนั้นเป็นวันอุโบสถพระจันทร์เต็มดวงมีรัศมีโชติช่วงส่องสว่าง เมื่อพระนางเสด็จไปถึงที่สุดแห่งท้องกรม ไม่พบพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ในที่เคยพบแต่ก่อนมา จึงตรัสว่า ท่านพระเจ้าลูกของเราเคยมาต้อนรับแม่เหมือนกับลูกโคอ่อน ๆ ที่คอยแต่หาแม่ หรือไม่อย่างนั้น ก็เหมือนหงส์ที่คอยจ้องหาปลาที่เบอกคมพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ของเรา ยืนอยู่ใกล้พระอาศรมคอยรับแม่ ฯ เมื่อก่อนพระเจ้าลูกเคยวิ่งมาหาแม่ด้วยใจร่าเริง เหมือนกับจะทำหัวใจของแม่ให้หัว้นไหว คล้ายกับลูกโคที่เห็นแม่เข้าแล้ว ก็ยกหางวิ่งเข้าหา แล้ววิ่งวกไขว่อยู่รอบข้างฉะนั้น วันนั้นแม่ไม่เห็นพ่อชาติแม่ก็ค้นหาเหมือนที่เคยเห็นมา ฯ แม่เฝ้าไปเหมือนแม่แพะหรือแม่เนื้อที่ทุ่งลูกน้อยไปหากิน หรือไม่อย่างนั้น ก็เหมือนกับนกขี้ตู่ที่ลูกน้อยไว้ในรัง หรือไม่อย่างนั้น ก็เหมือนกับแม่สัตว์ที่พะว้าพะวังด้วยอาหารแล้วละลูกน้อยไว้ ฯ นักรอยเท้าวิ่งเล่นของพระเจ้าลูกทั้ง ๒ เหมือนกับรอยเท้าลูกช้างที่วิ่งเล่นในซอกเขาน้ำฤดูฝน นักรอยเท้าของลูกน้อยของเรามากองเล่น วันนั้นแม่ไม่เห็นหน้าเจ้าทั้ง ๒ ฯ วันก่อน ๆ ลูกน้อย ๆ ของแม่ขมุกขมอมอยู่ด้วยฝูงนทราย พอเห็นแม่มาถึงก็วิ่งเข้าหา มาวันนั้นแม่รู้สึกว่าเหวที่ไม่เห็นหน้าเจ้าทั้ง ๒ วันก่อน ๆ พระลูกรักของแม่มาคอยต้อนรับแม่ผู้กลับมาจากป่าไกล วันนั้นแม่ไม่เห็นหน้าเจ้าทั้ง ๒ วันก่อน ๆ เจ้าเคยมาคอยดูแม่อยู่แต่ไกลเหมือนกับลูกแพะหรือลูกเนื้อที่คอยหาแม่ฉะนั้น วันนั้นแม่ไม่เห็นหน้าเจ้าทั้ง ๒ ฯ เหตุไรมะตุ่มสุกที่เจ้าทั้ง ๒ เคยอ้มเล่นมาตกกระเด็นอยู่หนึ่ ฯ เวลานั้นทั้ง ๒ ของแม่เต็มไปด้วยน้ำนมมีอาการเหมือนจะแตกทำลาย ฯ ใครจะคอยคั่นชายพกของแม่ ใครเล่าจะมาคอยเหนี่ยวกันของแม่เพื่อเสวยนม ฯ เวลาเย็น ๆ ลูกน้อย ๆ ของแม่กำลังเล่นอยู่ที่ฝูงนทราย พอเห็นแม่มาถึงก็วิ่งเข้าเกาะชายพกผ้า มา

วันแม่ไม่เห็นหน้าเจ้าหง ๒ ๑ เมื่อก่อนพระอาศรมน กรกครนเหมือนกับมี
มารสพ มาวันแม่ไม่เห็นหน้าเจ้าหง ๒ ก็ดูเหมือนอาศรมนหมุนเวียนไปคล้าย
กับจักรสำหรับบนหม้อแห่งช่างหม้อ เหตุไรหนอพระอาศรมนจึงเจ็บเหงาไป กาไฟร
และนกเค้าก็มีได้ส่งเสียงเหมือนแต่ก่อนมา ลูกรักของแม่จะตายแล้วหรือไหน หรือ
จะมีใครมานำไปเสียเป็นแม่นมั่น

เมื่อพระนางมัทรี ทรงรำพันไปดังนี้ ก็พอดีไปถึงยังพระเวสสันดรบรม
ราชสามี พระนางวางกระเช้าผลไม้ลงแล้ว ทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์เจ้า
ประทับนั่งอยู่ยังไม่พบพระเจ้าลูกทั้ง ๒ จึงทูลถามว่า เหตุไร พระองค์ จึงทรงนั่ง
เฉย ใจของหม่อมฉันรู้สึกหวนหวาด เหมือนกับเวลาฝันในเวลาจะใกล้รุ่ง อีก
อย่างหนึ่งฝูงกาและนกเค้าก็มีได้ส่งเสียงเหมือนแต่ก่อนมา พระลูกยาของหม่อมฉัน
เห็นจะตายเสียแล้วกระมัง ๑ ข้าแต่พระนังเกล้า เหล่าสัตว์ร้ายได้เอาลูกของ
หม่อมฉันไปกินเสียแล้วหรือ หรือว่าผู้ใดจับเอาไปเสียแล้ว พระลูกแก้วของ
หม่อมฉันกำลังพุดจ่าน่ารักใคร่ หรือว่าพระองค์ทรงส่งไปเป็นทตเฝ้าพระเจ้าสพ
หรือว่าพระลูกเจ้าเข้าไปนอนหลับอยู่ในบรรณศาลา หรือเที่ยวเล่นไปนอกศาลา
ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาตรัสบอก แม่แต่เส้นผมที่ดำสนิทเหมือนกับดอก
อัญชัญ และพระหัตถ์ที่จทรลวดลายเป็นตาข่ายของพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ก็ไม่
ปรากฏเห็น หรือว่านกหัสดีลิงค์จะโฉบเฉี่ยวนำไปกินเสียแล้ว หรือว่านกอื่น ๆ
จักเฉี่ยวเอาไป ขอได้โปรดบอกหม่อมฉันในบัดนี้

ถึงแม้ว่าพระนางมัทรีจะทูลถามอย่างไรก็ดี พระมหาสัตว์เจ้า ก็ได้
ตรัสตอบประการใด ๑ พระนางมัทรีจึงทูลถามต่อไปว่า เหตุใดจึงไม่ตรัสตอบ
หรือว่าหม่อมฉันมีโทษผิดระบอบประเพณีเป็นประการใด ข้าแต่พระองค์ผู้ทรง
ไว้ซึ่งพระคุณธรรม ทุกข์ที่พระองค์ไม่ตรัสกับกระหม่อมฉันนั้น เป็นทุกข์ที่ยิ่ง
กว่าทุกข์ อันถูกขบมาอยู่ยามมีหน้าชาไม่เห็นหน้าพระเจ้าลูกทั้ง ๒ พระองค์ช่าง
ทรงทรมานหม่อมฉันให้ลำบากด้วยพระอาการนั่งอยู่ ดูเหมือนพระองค์จะทรง
เฝ้าหม่อมฉันผู้ถูกไฟอยู่แล้ว หรือไม่อย่างนั้น ก็เหมือนกับทรงตหม่อมฉันผู้ตก
จากต้นตาลด้วยท่อนไม้ หรือไม่อย่างนั้นก็เหมือนกับทรงยิงหม่อมฉันชาติแผล
ด้วยลูกศร ใจของหม่อมฉันเวลานี้ หวนไหวและชอกช้ำ เหมือนกับแผลที่ถูก

ลูกศร เวลาเมื่อมดร้อนใจที่ไม่ได้เห็นหน้าชาลัดกัหา การที่มดร้อนใจไม่ได้
เห็นหน้าชาลัดกัหา ก็นั่นเหมือนดกขิงด้วยลูกศรอยู่แล้ว ทั้งพระองค์ก็ไม่ตรัสด้วย
ถ้าพระองค์ไม่ตรัสกับมดร้อนใจนั้น พรุ่งเช้าพระองค์จะทอดพระเนตรเห็นแต่
ศพมดร้อนใจ พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงทรงดำริว่า จำเราจะแกล้งกล่าวโทษให้พระ
นางสร้างโศก ถึงพระเจ้าลูกทั้ง ๒ จึงจักเป็นการดี ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงตรัส
ขึ้นว่า นี่แน่ะเจ้ามัทรี เจ้าผู้มีรูปร่างอันประเสริฐสุด เป็นพระราชาบุตรผู้มีศ
เจ้าออกไปหาลูกไม้ห่มันแต่ในเวลาเช้า เหตุไรจึงกลับมาจนกระทั่งเวลาค่ำคน
เช่นนั้น ฯ คำที่ตรัสนั้นคำอธิบายว่า พระเวสสันดรตรัสว่า นี่แน่ะมัทรี
เจ้าผู้มีรูปร่างอันสวยงาม ก็ในป่าหิมพานต์นี้ มีทั้งพรานป่า คาบส วิชชาธร
ท่องเที่ยวอยู่เป็นอันมาก ใครจะรู้ว่าเจ้าไปทำอะไร เจ้าไปแต่เข้ากลับมา
กระทั่งค่ำนี้ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายไปสุบ่า จะมีสามหรือไม่ว่าก็ไม่เป็นอย่าง
นี้ เขาก็อ้อมหวังว่าลูกของเราจะเป็นอย่างไร ตัวของเราจะเป็นอย่างไร เจ้าจะคิด
อย่างนี้ไม่มี เจ้าไปแต่เข้าชอบกลับมาด้วยแสงจันทร์ ขอนเป็นเพราะเรา
ตกยาก เจ้าจึงทำได้อย่างนี้

พระนางมัทรีจึงกราบทูลขึ้นว่า พระองค์ไม่ทรงได้ยินหรือ เสียงบันลือ
แห่งราชสีห์ เสียงโคร่ง และสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ห่มันทุกชั้น พระเจ้าข้า ฯ
คำกราบทูลอันนั้นคำอธิบายว่า เสียงนั้นเป็นเสียงที่มันขึ้นในเวลาพระมหาสัตว์
เจ้าได้พระราชทานพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ฯ คือ พระนางมัทรีกราบทูลว่า เมื่อ
มดร้อนใจเที่ยวหาลูกไม้ห่มันอยู่ในกลางป่า ก็เกิดนึกแปลกประหลาด คือ เสียม
ก็หลุดจากมือ กระเชาก็หลุดจากบ่า มดร้อนใจก็ตกประหม่าขวัญหาย ขึ้น
ปราณมมือไหว้อยู่ทุกแห่งหน ขอให้ความสวัสดิคฺคิมงคลจงเกิดมี ขออย่าให้พระลูกเจ้า
ผู้เป็นพระภักดาถูกราชสีห์ เสียงโคร่ง หรือเสือเหลือง เบียดเบียน ขออย่าให้
สัตว์ร้ายเป็นต้นว่า หมี และสุนัขป่า หรือเสือดำ มารากรายพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ฯ
มดร้อนใจรู้ว่ากลางประหลาดมาก ทั้งเมื่อดนเนกฝนร้าย จึงตั้งใจว่าวันนี้จะกลับ
มาแต่บัดนี้ แต่บังเอิญต้นไม้ห่มันผลก็เห็นเป็นไม่มี ส่วนต้นไม้ที่ไม่มีผลก็กลับ
เห็นเป็นมีผล จึงเที่ยวหาผลไม้ไม่ได้ยาก เวลากลับมายังไม่ถึงช่องประตูภูผา ก็มี

สัตว์ร้ายทั้ง ๓ คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลืองยืนขวางทางอยู่ หม่อมฉัน
จึงได้กลับมาจนเวลาค่ำคืนเช่นนี้ ขอพระองค์ได้โปรดดโทษแก่หม่อมฉันเถิด

เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าตรัสใส่โทษพระนางเพียงเท่านั้นแล้ว ก็ไม่ตรัสอีกต่อไป
จนกระทั่งถึงเวลาอาทิตย์อุทัยขึ้นมา. เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณท์ ๓๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณท์มัทรี

อหิ ปติณจ ปุเตเต จ

อาจริยํ วิย มาณโว

อนุกฺขิตา ทิวารตฺติ

ชฎินิ พุรหุมจารินิตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณท์ที่ ๓๗ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณท์มัทรี สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี

ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา

นั้นว่า พระนางมัทรีได้ทรงรำพันด้วยถ้อยคำนานาประการว่า เราได้อุตสาห
ปรนนิบัติพระเจ้าผู้กับลูก เหมือนกับศิษย์ปฏิบัติอาจารย์ เรามุ่งชฎาเป็นพรหม-
จารินี นุ่งห่มหนังเสือ เทียวหาลูกไม้ห่มนอยในป่าทุกวัน เพราะความรกลูก
และสามี ฯ นี้นมัสเหมือนทองที่แม่บิดไว้ใช้สำหรับลูกอาบน้ำ นี่ผลมะตูม
สุกที่แม่หามาให้ลูก นี่ลูกไม้อื่นๆ ที่ลูกชอบเล่น ของเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่อง
เล่นของลูกๆ นี่แห้วบัว ผักบัว หน่อบัว ที่หม่อมฉันหามาเป็นอันมาก นี่ผลกระเจี๊ยบ
ซึ่งคลุกด้วยน้ำมัน ขอพระองค์จงโปรดเสวยกับพระเจ้าลูก ฯ ขอพระองค์จง
โปรดประทานดอกปทุมแก่พ่อชาลี ส่วนดอกโกมุทนี้ ขอได้โปรดประทาน
แก่แม่กัณหา พระองค์จะได้ทอดพระเนตพระเจ้าลูกทั้ง ๒ อันประดับด้วย

ดอกไม้แล้วเพื่อนำไปเซ่นพระทัย โปรตรัสเรียกพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ให้ออกมาจาก
 ที่บรรทมในบรรณศาลา แม้มักหาขีมนาก็ได้มาหาหม่อมกัน ขอพระองค์จง
 ทรงสดับถ้อยคำอันอ่อนหวานของหม่อมกันก่อนเกิด เราทั้ง ๒ ต้องถูกขับจาก
 บ้านเมือง มีทุกข์ร้อนเช่นเคื่องมาด้วยกัน เอลักเวลานั้นพระองค์ไม่ทรงเห็น
 พระเจ้าลูกทั้ง ๒ แลหรือ ถ้าพระองค์ทรงทราบ ขอจงได้ตรัสบอก อย่าทรง
 ทรมาณหม่อมฉันให้ลำบากใจเลย บางทีหม่อมฉันจะมีกรรมได้ทำมา เคยคำว่า
 สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีลธรรมอันใดไว้ในชาติก่อนว่า ขอย่า
 ให้ได้เห็นบุตรธิดา วันนั้นหม่อมฉันจึงไม่เห็นหน้าชาลภักทิสกุลกรทั้ง ๒ ถึงแม้ว่า
 พระนางมัทรีจะทรงรำพันอย่างไรก็ดี พระมหาสัตว์เจ้าก็ได้ตรัสประการใด ๆ
 เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าไม่ตรัสปราศรัย พระนางมัทรีก็มีพระทัยหวนหวาด มีพระกาย
 สั่นสะท้าน เทยวเสาะแสวงหาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ด้วยแสงจันทร์ในเวลา
 กลางคืน เมื่อไปถึงที่ต่าง ๆ มีต้นหว้าเป็นต้น ที่พระเจ้าลูกทั้ง ๒ เคยวิ่งเล่นไปมา
 พระนางก็ทรงพิลาปรำพันว่า นี่ต้นหว้า นี่ต้นย่านไทรที่ทอดกิ่งก้านลงมา นี่
 ต้นพฤกษา ที่ ๒ พระเจ้าลูกเคยวิ่งเล่น วันนั้นแม่มิได้เห็นพระเจ้าลูกทั้ง ๒ นี
 ก็ต้นโพธิ์ ต้นขนุน ต้นไทร ต้นมะขวิด ต้นไม้ทมิฬผลต่าง ๆ กัน แต่แม่ก็ไม่เห็น
 พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ๆ นี่หมู่ไม้ทั้งดงงามเหมือนกับสวนอุทยาน นี่ลำธารขงมมา
 เย็นใสสะอาด ที่พระเจ้าลูกทั้ง ๒ เคยวิ่งเล่นไปมา เวลานี้แม่มิได้เห็นพระเจ้า
 ลูกทั้ง ๒ นีก็ดอกไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ตามภูเขาชิงพระเจ้าลูกทั้ง ๒ เคยตัดทรง นี
 ก็ผลไม้ต่าง ๆ ที่พระเจ้าลูกทั้ง ๒ เคยเสวย ๆ นีก็ลูกข่าง ลูกม้า ลูกโค
 ที่พระเจ้าลูกทั้ง ๒ เคยขอมเล่น เวลานี้แม่ก็มิได้เห็นพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ดังนั ๆ
 ในตอนนั้นคำอธิบายว่า เมื่อพระนางมัทรีเทยวเสาะหาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ตามภูเข
 ไม่พบแล้วก็ทรงเศร้ารำพัน เวลาเสด็จลงจากภูเขา ก็กลับมาที่พระอาศรมอีก
 เทยวค้นหาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ในอาศรม ได้ทอดพระเนตรเห็นแต่เครื่องเล่นของ
 พระเจ้าลูกทั้ง ๒ พระนางจึงทรงรำพันอย่างทว่ามาแล้วนั้น ๆ สัตว์ป่าเหล่าเนอ
 ก็ตกใจ ด้วยเสียงร้องให้รำพัน และเสียงแผ้วของพระนาง เมื่อพระนาง
 ทอดพระเนตรเห็นแต่ของเล่นแห่งพระเจ้าลูกแล้ว ก็ได้ตรัสข่าวว่า นีก็ลูกเนอ
 ทรายทองตัวเล็ก ๆ ที่ลูกเราเคยเล่น นีก็รูปกระต่าย รูปนกเค้า และขะมด

รูปนกหงส์ รูปนกกระเรียน ที่ลูกเชอเคยเล่น แต่เราก็ไม่ได้เห็นหน้าลูก
นาง ๒ ดึงน

เมื่อพระนางมัทรีไม่พบพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ในพระอาศรมแล้ว จึงออกจาก
พระอาศรมไปเที่ยวค้นหาตามป่าอีก ได้ทอดพระเนตรเห็นต้นนั้น ๆ แล้ว จึง
ตรัสว่า นี่ก็พุ่มไม้หอมดอกตามฤดูกาล ที่ ๒ กุมารกุมารีเคยมาวิ่งเล่น นี่ก็
สระโบกขรณี ที่นารัณมัยระงมด้วยเสียงนกจากพราหมณ์ชั้น สระโบกขรณีน
ตายไปด้วยดอกปทุมทริก ดอกปทุม ดอกอุบล ที่ลูกทั้ง ๒ ของเราเคยมาวิ่งเล่น
แต่เราก็ไม่ได้เห็นหน้าลูกในที่นี้

เมื่อพระนางมัทรีเที่ยวค้นหาพระเจ้าลูกทุกแห่งหนไม่พบแล้ว จึงกลับ
มาหาพระมหาสัตว์เจ้าอีก ได้ทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์เจ้า มีพระพักตร์
หม่นหมองไม่ผ่องใส จึงกราบทูลว่า เหตุไรวันนี้พระองค์จึงไม่ผำผนไว้ ไม่ตัก
น้ำมาไว้ ไม่คิดไฟไว้ ทรงนั่งชบเซาอยู่ทำไม ๆ วันก่อน ๆ เมื่อทรงต่อทริก
มาอยู่พร้อมหน้ากันกล่อมทุกข์ วันนี้หม่อมฉันไม่เห็นหน้าชาลัถกัณหาภิเษกทุกข์
ดึงน ๆ คำรำพันนมคำอธิบายว่า พระนางมัทรีกราบทูลว่า ข้าแต่พระราชสาม
วันก่อน ๆ พระองค์เคยผำผนไว้ ตักน้ำมาไว้ ก่อไฟไว้ มาวันนี้ไม่เห็นทรง
ทำประการใด ได้แต่ทรงนั่งชบเซาอยู่ พระอาการกิริยาของพระองค์ไม่เป็นที่
ชอบใจของหม่อมฉัน พระองค์เป็นที่รักของหม่อมฉัน อย่างยิ่ง ไม่มีผู้ใดจะ
เป็นที่รักของหม่อมฉันยิ่งไปกว่าพระองค์เลย วันก่อน ๆ หม่อมฉันกลับมาเห็น
พระพักตร์ของพระองค์ซึ่งเป็นที่ยรักของหม่อมฉันแล้ว กล่อมเหน็ดเหนื่อยทุกข์ร้อน
แต่วันนี้หม่อมฉันได้เห็นพระพักตร์ของพระองค์แล้ว ก็ยังไม่หายความทุกข์ร้อน
เพราะเหตุว่า หม่อมฉันไม่ได้เห็นหน้าพระเจ้าลูกทั้ง ๒ หวังเห็นพระพักตร์
ของพระองค์ไม่ผ่องใส เพราะฉะนั้น ถึงหม่อมฉันจะได้เห็นพระพักตร์ของ
พระองค์ซึ่งเป็นที่ยรักก็ยังไม่หายความทุกข์โศก

ถึงแม้ว่าพระนางมัทรีจะพูดอย่างนี้ พระมหาสัตว์เจ้า ก็ทรง
นั่งนิ่งอยู่ ๆ เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าไม่ตรัสตอบประการใด พระนางมัทรีก็ยัง
เต็มไปด้วยความเศร้าโศกเหมือนกับลูกสรเสียบทรวง ฉะนั้น พระนางมีพระกาย
สันสเท้านเหมือนกับแม่ไก่ที่ถูกตีฉะนั้น พระนางได้เที่ยวไปค้นหาพระเจ้าลูกใน

ที่ต่าง ๆ แล้วกลับมาทล่ออ่อนวอนพระมหาสattuเจ้าอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
 สด หม่อมฉันไม่เห็นบุตรทั้ง ๒ เสียแล้ว หรือว่าผู้ใดนำไปเสีย หรือว่าตาย
 เสียแล้วประการใด ๆ กาไฟรและนกทั้งหลายก็ไม่เจอบ้างจวนจัน เหมือน
 แต่ก่อนมา พระลูกยาของหม่อมฉันคงจะตายเสียแล้วเป็นแน่

เมื่อพระนางเชอกราบทล่ออย่างหนัก พระมหาสattuเจ้าก็ไม่ตรัสตอบ
 ประการใด ๆ พระนางระทมทุกข์ถึงพระเจ้าลูก เทียวค้นหาในนานาสถาน ด้วย
 ความรวดเร็วเหมือนดังลมพัด สัณวาระ ๓ ครั้ง จนตลอดราตรี ๆ สถานที่ ๆ
 พระนางเทียวตามหาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ นั้น ถ้าจะคลคลาขยายออกไป ก็เป็น
 ระยะทางไกลถึง ๑๕ โยชน์ ครั้นรุ่งอรุณขึ้น พระนางเจ้าจึงมาเสด็จขึ้นทรงกันแสง
 อยู่ในสำนักของพระมหาสattuเจ้าอีก ๆ ในตอนนั้นสมเด็จพระชินศรีศาสดา ได้ทรง
 แสดงไว้ว่า พระนางมัทรีทรงร้องไห้พลาญ เทียววังหาพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ไปพลาญ
 พระนางเจ้าเทียววังหาพระเจ้าลูกไปตามชอกเขาราวไฟร อันมีในบริเวณเขาวงกต
 แล้วกลับมาสู่พระอาศรม ทรงกันแสงอยู่ใกล้พระราชสามิ กราบทล่อคร่ำครวญว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันไม่เห็นพระเจ้าลูกทั้ง ๒ ไม่ทราบว่ามีใครจะ
 นำไป หรือพระเจ้าลูกทั้ง ๒ จะตายเสียแล้วประการใด ถึงแม้ว่ากาไฟรและนก
 ทั้งหลายก็เจียบสังคเสียง พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ของหม่อมฉันเห็นจะตายเสียแล้วเป็น
 มั่นมั่น ๆ พระนางมัทรีผู้ทรงพระรูปอันอุดม เป็นพระราชบุตรผู้มียศ เทียว
 เสาะแสวงหาพระราชโอรสธิดา ในสุ่มทุมพฤษภาและต้นไม้ภูเขา เมื่อมิได้เห็น
 พระเจ้าลูกทั้ง ๒ ก็ทรงเข้าพระทัยว่า ลูกของเราคงตายแล้วเป็นแน่ จึง
 ประคองแขนทั้ง ๒ ขึ้น ร้องไห้แล้วล้มลงกับพื้นพสุธา เหมือนกับต้นกล้วยทองที่
 ถูกตัดให้ล้มลงฉะนั้น พระนางได้ล้มลงในที่ใกล้พระเวสสันดรราชญาติ

ในขณะนั้น พระเวสสันดรราชญาติก็ทรงเข้าพระทัยว่า พระนางมัทรี
 ดับชีพ พระองค์ก็มีพระทัยสันสเท้าน มีความทุกข์โศกอันแรงกล้า รีบเปล่ง
 วาจาว่า มัทรีเอ๋ย เจ้ามาตายในที่ไม่ควรตาย ถ้าเจ้าตายในเขตตรนคร ก็จะได้
 ได้มีการบูชาพระศพเป็นการใหญ่ ทั้ง ๒ แวันแคว้น ก็จะแน่นเนื่องกันมาถวาย
 พระเพลิง เวลาที่เราอยู่คนเดียวในกลางป่าจักทำอย่างไร ๆ แล้วพระองค์ทรง
 ฝนพระหฤทัยตั้งพระสติดำริว่า เราจะตรวจดูให้รู้แน่ จึงได้เสด็จลุกไป วางพระ

เทวเณรเฝ้าเฝ้าข้าหลวงคล่าที่พระทรงของพระนาง ก็ทรงทราบว่า เพลิงธาตุยังอบอวนอยู่
จึงทรงหยิบพระเต้านามารดลงทันที ฯ นับแต่พระองค์ทรงบรรพชามาได้ ๑ เดือน
กับเดือนแล้ว พระองค์ยังไม่เคยถูกต้องพระกายของพระนางเลย มาคราว
เพราะความเสียวใจอันแรงกล้า จนลืมพระองค์ว่าเป็นบรรพชิต มีพระเนตรมอง
ด้วยน้ำพระอัสสชล ชกพระเศียรของพระนางขึ้นวางบนพระเพลา แล้วเอาน้ำ
พรมให้ทั่วพระสรีรกาย แล้วลูบพระพักตร์ลูบพระทรงของพระนาง ฯ ส่วน
พระนางมัทรีสนพระสติสมปฤดีไปครู่หนึ่ง ก็กลับได้พระสติขึ้นมา จึงลุกขึ้น
ถวายบังคมพระบรมราชสามกราบทูลว่า ข้าแต่พระเวสสันดรเจ้า พระลูกเจ้า
ทั้ง ๒ หายไปไหน พระเจ้าข้า ฯ พระเวสสันดรตรัสตอบว่า พระเจ้าลูกทั้ง ๒
เราได้ให้เป็นทานเพื่อให้ไปเป็นทาสแก่พราหมณ์ผู้หนึ่งไปแล้ว ฯ พระนางจึง
กราบทูลว่า เมื่อพระองค์ได้พระราชทานแก่พราหมณ์ไปแล้ว เหตุไรจึงไม่ตรัส
บอก ปลอบให้ข้าพระบาทเที่ยวร้องให้รำไรหาจนตลอดราตรี ฯ พระเวสสันดร
ราชฤทธิจึงตรัสตอบว่า นี่แน่ะมัทรี เราไม่อยากแจ้งความทุกข์แก่เจ้าเสียแต่แรก
เพราะถ้าเราแจ้งบอกเจ้าเสียแต่แรก ก็กลัวเจ้าจะเสียใจ จนถึงหัวใจแตกสลาย ฯ
นี่แน่ะมัทรี พราหมณ์ที่มาขอทานเรานั้น เป็นคนแก่คนยากจนขัดสน เรา
จึงได้ให้ลูกของเราไป ฯ นี่แน่ะมัทรี อย่างกลัวเลยจงดีใจเถิด มัทรีจงดูเรา
เป็นขวัญตา อย่างกังวลที่จะเห็นหน้าลูก อย่าผูกพันพิไรไปเลย เมื่อเรายังมี
ชีวิตอยู่คงจักได้เห็นหน้าลูกที่พราหมณ์นำไปเป็นแน่ ฯ อย่าพูดถึงลูกหรือสัตว์
เลย หรือทรัพย์สินสมบัติอย่างอันใด ธรรมดาสัตว์มนุษย์มุ่งประโยชน์อันสูงสุด
เวลาเห็นยากจนมาถึงแล้ว อาจจะแหะออก ควักเอาเนื้อหัวใจออกให้เป็นทานได้
มัทรีจงอนุโมทนาซึ่งปุตตทานอันสูงสุดของเราเถิด

พระนางมัทรีจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันขอ
อนุโมทนาซึ่งปุตตทานอันสูงสุดของพระองค์ หม่อมฉันได้อุ้มครรภ์มาถึง ๑๐ เดือน
จึงประสูติ ประสูติแล้วก็ได้เลี้ยงดูประคับประคองมา ให้อาบน้ำดมฺเมและ
เสวยวันละ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง กักให้บรรทมแทบอทร เมื่อพระองค์ได้ทรงบริจา
กไปแล้ว ข้าพระองค์ก็ขอบบิณฑด้วย ดังนี้ ฯ ด้วยเหตุนี้แหละ คนทั้งหลายจึง
เข้าใจเถิดว่า บิดาข่มเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของลูก ฯ พระนางมัทรีทูลต่อไปว่า

พระองค์ได้พระราชทาน ซึ่งพระเจ้าลูกไปแล้ว ก็จะมีพระหฤทัยเลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้นไป ทานของพระองค์เป็นอันทรงบำเพ็ญแล้ว พระเจ้าข้า

เมื่อพระนางทลอมโหมทนาอย่างนั้นแล้ว พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสว่า นี่นะ มัทธิ ถ้าเราไม่มีใจยินดีเต็มที่แล้ว อัสจรรยต่างๆ ก็ไม่มีมา แล้วทรงเล่าอัสจรรย มีแผ่นดินไหวเป็นต้นให้พระนางมัทธิฟัง เมื่อพระนางมัทธิจะอนุโมทนาปุตตทาน จึงกราบทูลตั้งหนหลัง กล่าวคือ ในครั้งนั้นเทพเจ้าทั้งสอง เหล่าที่สิงอยู่ในนารท-บรรพต ยืนปรากฏแทบประค้อมมานของตนๆ อนุโมทนาทานแห่งพระเวสสันดรว่า ทานของพระองค์เป็นทานที่ทรงบำเพ็ญแล้ว ฯ พระอินทร์ พระพรหม ท้าว ปรชาบดี พระจันทร์เทพบุตร พระยม ท้าวเวสวัณ และเทพเจ้าดาวดึงส์พร้อมทั้ง พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ ก็อนุโมทนาอยู่พร้อมหน้า ฯ เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าทรง พิจารณาทานของพระองค์อย่างนั้น เทพเจ้าทุกกราศ ก็เปลี่ยนแปลงเนื้อความนั้น ถวายอนุโมทนาว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า พระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญปุตตทานเป็น อย่างดีแล้ว พระนางมัทธิก็ได้อนุโมทนาด้วย เป็นอันว่าทั้งเทพเจ้าและพระนางมัทธิ ได้อนุโมทนา ซึ่งปุตตทานของพระเวสสันดร ด้วยประการดังนี้

เอวี่ กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณฑ์สักกบรรพ

คโธ รตยา วิวสเน

สุริยสุสกุคมนิ ปติ

สกุโก พุราหุมณวนุณเณ

ปาโต เนส อหิสุสเถติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๓๘ ว่าด้วย เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร ตอนกัณฑ์สักกบรรพ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น

ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ คือพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ทรงสนทนากัน
ด้วยถ้อยคำอันชวนบานต่อกันนั้น ท้าวสักกเทวราชก็ทรงพระดำริว่า เมื่อวานนี้
พระเวสสันดรมหาราช ได้พระราชทานพระราชโอรสและพระธิดาทั้ง ๒ แก่ชูชก
จนแผ่นดินหวั่นไหวแล้ว บัดนี้ถ้ามีบุรุษผู้ต่ำช้าคนใดคนหนึ่งเข้าไปทูลขอพระ
นางมัทรี ผู้สมบูรณ์พร้อมด้วยลักษณะทั้งปวง ผู้มีสละจารวัตรอันดีไปแล้ว
ก็จะทรงแสดงให้พระเวสสันดรอยู่พระองค์เดียว พระเวสสันดรก็จะเปลี่ยวเปล้าลำบาก
พระกาย ควรเรจากจำแลงเป็นพราหมณ์ไปทูลขอพระนางมัทรี ให้ท้าวเธอได้ถือ
เอายอดบารมี เพื่อไม่ให้ท้าวเธอได้ทรงสละพระนางมัทรีให้แก่ใคร แล้วก็จะคืน
ให้ ฯ พื่อทรงพระดำริดังนี้แล้วไม่ช้า พอดีพระอาทิตย์ขึ้น ท้าวสักกเทวราชนั้น
ก็ได้เสด็จไปหาพระเวสสันดร

เมื่อสมเด็จพระชินวรศาสดาจะทรงประกาศเนื้อความนี้ให้แจ้ง จึงตรัสว่า
พอรাত্রสว่างวันนั้น ท้าวสักกเทวราชก็ได้ปรากฏขึ้นแก่กษัตริย์ทั้ง ๒ ในเวลาเช้า
ด้วยจำแลงเพศเป็นพราหมณ์ ดังนี้ ฯ มีเนื้อความต่อไปว่า ครั้นท้าวสักกเทวราช
เสด็จไปถึงแล้ว จึงทรงปราศรัยว่า พระองค์ยังทรงสบายดีหรือ ยังเลี้ยงชีพ
ด้วยมูลผลาหารได้สะดวกหรือ เหลือบ ยุง บึ้ง รน หรือสัตว์เลื้อยคลานไม่มา
แผ้วพานพระองค์หรือ อันตรายต่างๆ ในป่าใหญ่อันเคลื่อนไปด้วยสัตว์ร้ายไม่มี
แก่พระองค์หรือ ? เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าจะตรัสตอบจึงตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์
เรายังสุขสบายดี ยังเลี้ยงชีพด้วยมูลผลาหารได้สะดวก ทั้งเหลือบ ยุง บึ้ง รน และ
สัตว์เลื้อยคลานก็ไม่มาแผ้วพานเรา อันตรายต่างๆ ซึ่งมียู่นในป่าใหญ่อัน
เคลื่อนไปด้วยสัตว์ร้ายก็ไม่มีแก่เรา ฯ นับแต่เราได้มาอยู่ไถ่ป่า หาเลี้ยงชีพ
โดยผดเคืองได้ ๗ เดือนเข้านี้ ก็ได้เห็นพราหมณ์ คือ ท่านนเป็นครั้งที่ ๒ ดูก่อน
มหาพราหมณ์ การที่ท่านมาแบบการมาดีแล้ว ถึงแม้แต่ไกลก็เหมือนใกล้ เชิญ
ท่านเข้าไปล้างเท้า แล้วมาบริโภคซึ่งผลมะพลับ มะหาด มะขาง มะกูด หม

ลกสภหวนของเราเกิด น้ำใสเป็นที่เรตักมาจากชอกเขาก็มิ ถ้าท่านประสงค์
กิจจกมเกิด ดงน

ครันตรัสคังนแล้ว จึงตรัสถามต่อไปว่า คุณอนมหาพราหมณ์ ท่านได้
เข้ามาถึงป่าใหญ่เช่นนั้น ด้วยประสงค์สิ่งใด ขอจงบอกเราไปในบัดนี้ ฯ ท้าว
โกสีย์ท้าวราชจึงตรัสตอบว่า ข้าแต่มาหาราชเจ้า ข้าพระองค์เป็นผู้เฒ่าได้เข้ามา
ถึงหน ก็เพื่อจะหลขอพระนางมัทรีหรือกรมพลีของพระองค์ ขอพระองค์จง
ประทานแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ฯ แม่น้ำใหญ่ซึ่งเต็มไปด้วยน้ำ บ่อไม่รู้จักเหือด
แห้งฉนั้นใด พระองค์ผู้ขากหลขอแล้ว ก็ไม่รสนศรทธานั้นนั้น ขอพระองค์
จงได้พระราชทาน ซึ่งพระอัครมพลีแก่ข้าพระองค์เถิด

เมื่อท้าวสกกท้าวราชตรัสอย่างนั้นแล้ว พระมหาสัตว์เจ้าก็ไม่ตรัสว่า เมื่อ
วานนี้เราได้ให้ทานทารก ทั้ง ๒ แก่พราหมณ์ไปแล้ว เราอยู่ผู้เดียวในป่า เราจะให้
มัทรีแก่พราหมณ์ได้อย่างไร พระองค์มิได้ตรัสอย่างนั้น พระองค์มีพระหฤทัยไม่
ย่อห่อต่อการบริจาคทาน มีพระหฤทัยซนบานเหมือนกับมีผเอาจงทรพยัพหนึ่งมา
วางไว้ที่มือของคนจนฉนั้น เมื่อพระองค์จะทรงยังคร ให้กักกองทวห้องหิมพานต์
จึงมีพระราชโองการว่า คุณอนพราหมณ์ ท่านขอสิ่งใดต่อเรา เราก็จะให้สิ่งนั้น
ไม่หวนไหว เราไม่ปกปิดของกำม้อย ใจของเรายินดีในการให้ทาน ฯ ครันตรัส
คังนแล้ว จึงทรงตักน้ำมาด้วยพระเต้านา รับหล่งน้ำลงบนมือพราหมณ์ พระราชทาน
ซึ่งพระปัยภรรยาให้แก่พราหมณ์โดยเร็วพลัน ฯ ในขณะนั้น อัสจรรยทั้งปวง
ดังทักล่าวมาแล้วในเบื้องหลัง ก็ปรากฏขึ้น

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรงประกาศเนอความนั้นให้แจ้ง จึงตรัสว่า
พระเวสสันดรราชฤษีผู้ทำความเจริญให้แก่แคว่นแคว่นสัพพี ได้ทรงจับพระหัตถ์
พระนางมัทรีและพระเต้านา แล้วพระราชทานพระนางมัทรีให้แก่พราหมณ์ ฯ
ในคราวนั้น สิ่งที่น่าสะพังกล่นาชนลกชนพองก็ได้เกิดมี พนมเมทหนักหวนไหว
พระนางมัทรีก็มีพระพักตร์ไม่สละี้ยว ไม่ทรงอดอด ไม่ทรงกันแสง พระนาง
แห่งดุพระราชสาม เต็มพระนัยवादด้วยอาการนังอยู่ โดยทรงเชอถื่อว่า ท้าวเชอ
ทรงทราบซึ่งสิ่งประเสริฐดี ฉนั้น ฯ ในลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสว่า
คุณอนพราหมณ์ พระสัพพัญญุตญาณอย่างเดียวกับท่านนั้น เป้นที่รักของเรายิ่งกว่า

พระนางมัทรี ๑๐๐ เท้า พันเท้า แสนเท้า ขอทานของเรานี้จึงเป็นบัจฉิ์แก่การ
รแจ้งแทงตลอด ช่างพระสัพพัญญุตญาณ ตรัสตั้งนแล้วก็ได้ทรงพระราชทานซึ่ง
พระนางมัทรีไป เพราะฉะนั้น องค์พระจอมไตรศาสดาจึงได้ตรัสไว้ว่า เมื่อ
ครั้งเรตถาคตเป็นเวสสันดร ได้สละชาติ กัณฑ์ มัทรี แล้วจะได้มีความเสีย
ตายหามิได้ เพราะเรามุ่งหมายต่อพระโพธิญาณเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ที่เราเกลียดชัง
บุตรทั้ง ๒ และพระนางมัทรี แต่ว่าเรารักพระสัพพัญญุตญาณมากกว่า เรา
จึงได้บริจาคซึ่งของรักทั้งปวง ดังนี้

เมื่อทรงบริจาคพระนางมัทรีแล้ว พระองค์ก็ทรงพิศดูพระพักตร์ของพระ
นางว่า จะมีวาไรเป็นประการใด ฝ่ายพระนางมัทรีก็ทราบพระประสงค์ จึงทูลว่า
เหตุใดพระองค์จึงทรงเพ่งดูข้าพระบาท ดังนี้ ทูลดังนี้แล้ว ก็ทรงเปล่งพระวาจาว่า
อันตัวข้าพระบาทนี้ ได้เป็นสาวตกไปเป็นภรรยาของท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นก็
ได้เป็นอิสระ เป็นเจ้า เป็นใหญ่ในตัวข้าพระบาท เมื่อท่านผู้นั้นปรารถนา
จะให้ข้าพระบาทแก่ผู้ใดก็จงให้ ปรารถนาจะขายก็จงขาย ปรารถนาจะฆ่า
ก็จงฆ่า ขอพระองค์จงทรงทำตามพระราชหฤทัยเถิด ข้าพระองค์ไม่เกิดขุ่นเคืองเลย
พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระอินทราชาก็ทรงทราบชัดซึ่งพระอัชฌาศัยอันประณีต
ของกษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ จึงตรัสสรรเสริญชมว่า บรรดาสิ่งที่เป็นมารซึ่งจะมา
หักทานทางสวรรค์ หรือตัดทอนมโนสมบัติก็ตาม พระองค์ก็ทรงชนะเสียได้
สิ้นแล้ว จนแผ่นดินพระองค์ก็ทรงบันดาลให้ไหวได้ พระกิตติศัพท์ของพระองค์
ได้ระบือไปถึงไตรปิฎกสถาน พ้าคะนองก็กก้องทั่วครุอันมีรายรอบขอบหิมพานต์
ภูเขาใหญ่ ๆ อันได้ชื่อว่านารทบรรพต ก็ยังแสดงอาการให้ปรากฏเหมือนกับ
ชื่นชมในทานบารมีของพระองค์ พระอินทร์ พระพรหม พระยม พระประชาบดี
พระโสณ และท้าวเวสวัณ สรรพเทวดาทั้งปวง ก็สาธุการต่อพระองค์ว่า
พระเวสสันดรเจ้าได้ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากดังนี้

ก็เมื่อพระองค์ทรงให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยากเช่นนั้น คน
ไม่ดีก็ทำตามไม่ได้ เพราะว่ากรรมของคนดี คนไม่ดีเดินตามได้ยาก เพราะฉะนั้น

คติของคนดีกับคนไม่ดีจึงต่างกัน คือ คนไม่ดีย่อมไปนรก คนดีย่อมไปสวรรค์
การที่พระองค์ทรงเสด็จมาอยู่ในป่า แล้วทรงบริจาคพระโอรส พระธิดา พระ
อัครมเหสีให้เป็นทานได้เช่นนี้ ชื่อว่าเป็นยอดทานอันล้ำเลิศ เป็นทางไปอัน
ประเสริฐ ขอให้ทานบารมีอันล้ำเลิศของพระองค์นี้ จงให้สำเร็จผลดังประสงค์
แก่พระองค์ในสวรรค์เถิด พระเจ้าข้า

ครั้นสมเด็จพระอมรินทรราชา ทรงอนุโมทนาทานพระเวสสันดรดังนี้แล้ว
จึงทรงพระดำริว่า เราไม่ควรจะชักเข้าอยู่ในที่นี้ เราควรคืนพระนางมัทรีให้แก่
พระเวสสันดรแล้วก็กลับไป จึงตรัสชวนว่า ข้าพเจ้าขอถวายพระมเหสีคืนแก่
พระองค์ พระมเหสี คือ พระนางมัทรีสมควรกับพระองค์ท่านนี้ พระองค์เล่า
ก็ควรกับพระนางมัทรี นานมากับสังข์ย่อมมีสัสมอกันฉันใด พระองค์กับ
พระนางมัทรีก็พระหฤทัยเสมอกันฉันนั้น พระองค์ทั้ง ๒ เป็นกษัตริย์อันประเสริฐ
เกิดในตระกูลอันบริสุทธิ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ถึงแม้ว่าจะต้องจากพระนครมาอยู่ในป่า
ก็ยังทรงบริจาคทานได้เป็นอย่างดีเห็นปานนี้ พระเจ้าข้า

เมื่อสมเด็จพระอมรินทรราชาตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงมอบพระนางมัทรีถวายคืนแก่
พระเวสสันดรราชาภิษ เมื่อพระองค์จะทรงแสดงให้รู้ว่า พระองค์เป็นท้าวสักก-
เทวราช เพื่อจะได้ทรงประสาทพรแก่ท้าวเธอ จึงตรัสว่า ข้าแต่พระราชาภิษ
ข้าพเจ้านี้เป็นท้าวโกสีย์ ผู้เป็นจอมของเทพยดา ข้าพเจ้าได้มาหาพระองค์แล้ว
ขอพระองค์จงทรงเลือกพระพรตามประสงค์ ข้าพเจ้าจะถวายพระพรแก่พระองค์
๘ ประการ ๑ ตรัสดังนี้แล้ว ท้าวผมวณเทวราช ก็กลับเพศเป็นเทพเจ้าแล้วลอย
ขึ้นไปอยู่ในอากาศ มีรัศมีโอภาสขั้ววาลปานดังแสงอาทิตย์ที่แรกอุทัยฉะนั้น

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงทูลขึ้นว่า ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช ผู้เป็นใหญ่
กว่าสรรพสัตว์ทั้งปวง ถ้าพระองค์จะทรงประสาทพรให้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้า
ขอรับตามประสงค์ดังต่อไปนี้

คือ พรข้อที่ ๑ ขอให้พระบิดาของข้าพเจ้า ทรงโปรดปรานข้าพเจ้า
เมื่อข้าพเจ้ากลับไปจากป่าถึงบ้านเมืองแล้ว ขอให้พระบิดาทรงต้อนรับข้าพเจ้า
ด้วยบัลลังก์ ให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระราชอาคัน

พรข้อที่ ๒ ขอให้ข้าพเจ้าอย่าพอใจฆ่าคน ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะเป็นนักโทษ

ล่องประการชีวิต เพราะทำผิดถึงที่สุดก็ตาม ขอให้ข้าพเจ้าได้พยายามปลดเปลื้อง
ไถ่ถอนโทษนั้นพ้นจากการถูกฆ่าให้จงได้

พรข้อที่ ๓ ขอให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทั้งแก่ เด่า ป่านกลาง หนุ่ม
สาวและเด็กไม่เลือกหน้า จงได้ฟังอาศัยข้าพเจ้าเลียงซพ

พรข้อที่ ๔ ขอบำให้ข้าพเจ้ามัจฉคคตลงลาภรยาผู้อื่น ให้มใจยังขึ้น
อยู่แต่ในภรรยาของตน อย่าให้เป็นคนอยู่ได้อ่านาจรตทงหลาย

พรข้อที่ ๕ ขอให้โอรสธิดาของข้าพเจ้า ทพลตพรากไปแล้วนั้นมอายุขึ้น
นาน ได้กลับไปครอบครองซึ่งราชสมบัติโดยชอบธรรมเกิด

พรข้อที่ ๖ นับแต่วันทข้าพเจ้าได้กลับถึงบ้านเมืองแล้วเป็นต้นไป พอ
พระอาทิตย์อุทัยขึ้นมา ก็ขอให้มอาหารทิพย์เกิดขึ้นพอความประสงค์ของข้าพเจ้า
ทุกวันไป

พอข้อที่ ๗ ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะให้ทานสักเท่าไรก็ดี ก็ขออย่าให้ของท
ให้ทานนั้นรู้จักหมดรู้จักสน เวลาข้าพเจ้าให้ทานขุ ก็ขอให้ข้าพเจ้ามจิตผ่องใส
เวลาให้ทานแล้ว ก็อย่าให้สอดแกล้วเสียตาย

พรข้อที่ ๘ เมื่อข้าพเจ้าละอศภาพนไปแล้ว ขอให้ได้ไปเกิดในสวรรค์
ชั้นวิเศษ ต่อนั้นไปขอให้ได้สำเร็จพระสัพพัญญุตญาณ ไม่ต้องเวียนตายเวียนเกิด
อยู่ในภพสงสารอีกต่อไป ดังนี้

เมื่อท้าวโกสีย์เทวราช ได้ทรงสดับคำทูลขอพระพรของพระเวสสันดรดังนี้
แล้ว จึงตรัสว่า ขอพระองค์อย่าทรงนึกเลย พระพรทง ๘ นั้น จักสำเร็จแก่พระองค์
ดังปรารถนา ๗ ไม่ข้าพระบิดามังเกิดเกล้าของพระองค์ จักเสด็จมาทรงเยี่ยม
พระองค์จนถึงทณ แล้วจักอัญเชิญพระองค์กลับไปเสวยราชสมบัติในเขตตรนคร
ขอพระองค์จงอย่าประมาท ตรัสดังนี้แล้ว ท้าวสักกเทวราชก็เสด็จกลับสู่สวรรค์
สนเรื่องพระเวสสันดรในตอนกัณฑ์สักกบรรพเพียงเท่านั้น.

เวิ่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๗

กัณฐกัณ ๓๙

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฐกัณหาราช

ตथा โงธิสฺสโต จ มหฺเท จ สมโมหมานา สกุกหฺตติเย อสฺสเม
วสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐกัณ ๓๙ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฐกัณหาราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
เวลานั้น สมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ กับพระนางเจ้ามัทรี ทรงเกษมศรีสำราญ
ประทับอยู่ ณ พระอาศรม ซึ่งพระอินทร์ฤๅยสร้างถวาย ฯ ฝ่ายชุกได้ดำเนิน
ทางพาพระกุมารทั้ง ๒ ไป สันมรรคมาถึง ๖๐ โยชน์ เทพเจ้าทั้งหลายได้เฝ้า
อภิบาล พระกุมารทั้ง ๒ นั้นตลอดมรรคา ฯ เวลาเมื่อพระอาทิตย์อัสดงคต
แล้ว ชุกผูกพระกุมารทั้งสองไว้ที่กอไม้ ให้บรรทมเหนือภูมิภาค ส่วนตนขึ้น
พดุงหาสำเร็จสยนาการ ณ ระหว่างคำคบไม้ เพราะเกรงภัยแต่พาลมฤคที่ร้าย ฯ
ทุก ๆ ราตรี ได้มีเทพบุตรองค์หนึ่งจำแลงเพศเป็นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้า และ
เทพธิดาองค์หนึ่งจำแลงเพศเป็นพระนางเจ้ามัทรี มาแก้เชือกที่ผูกพระกุมารทั้งสอง
ออกแล้ว บริกรรมบิณฑวัดพระหัตถ์พระบาทกุมารทั้งสอง ให้ได้สร่งสนาน
ชำระกายแล้ว ให้เสวยทิพย์โภชนาหาร ประดับประดาด้วยเครื่องอลังการ
แล้วให้บรรทมเหนือทิพย์ไสยาสน์ ตราบเท่าจนอรุโณทัยไขแสง จึงแปลง
เปลี่ยนให้บรรทมอยู่อย่างเดิม โดยอาการที่ชุกผูกมัดไว้ แล้วเทพบุตรและ
เทพธิดานั้นก็อันตรธานหายไป ฯ โดยนัยที่เทพเจ้าเฝ้าสงเคราะห์อยู่เช่นนี้
พระกุมารทั้ง ๒ จึงปราศจากโรคภัยพิบัติทุกประการ ครั้นราตรีรุ่งสว่าง ชุก
ก็ลงจากต้นไม้ ถวายน้ำบ้วนพระโอษฐ์และไม้ชำระพระทนต์ แต่พระราชกุมารทั้งสอง

แล้วให้เสวยผลตามแต่จะหาได้ ๑ คราวนั้น ชุชกพากุมารทั้งสองไป
 ลักทาง ๒ แพร่ง ทางหนึ่งไปกลิงครฐ ทางหนึ่งไปกรุงเชตุคร พราหมณ์
 ก็จะไปกลิงครฐ แต่เทพเจ้าหากดลจิต ให้ลิมสนิหซึ่งมรรคาไปสู่กลิงครฐ กลับ
 เลี้ยวลัดไปทางกรุงเชตุคร ล่วงกาลได้กึ่งเดือนก็ถึงเชตุคร

วันนี้ เวลาใกล้รุ่ง พระเจ้าสญชัย มุ้มหาราชแห่งสัพพิ ได้ทรงพระสุบิน
 ว่า ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ พระตำหนักนิจณียสถาน มีบุรุษผิวดำคน ๑ นำดอก
 ปทุม ๒ ดอกมาน้อมเกล้าถวาย และนำมาทูลไว้ที่พระกรรณทั้ง ๒ ละอองเกษร
 แห่งดอกปทุมได้หล่นตกลงที่พระอุระ ๑ ครั้นตื่นพระบรรทม พระเจ้าสญชัยจึง
 รับสั่งให้พวกพราหมณ์ผู้ทำนายฝันเข้าเฝ้า แล้วได้ดำรัสถามถึงพระสุบินนิมิตนั้น
 พราหมณ์เหล่านั้นถวายพยากรณ์ว่า ข้าแต่เทพเจ้า พงศ์พันธุ์ของพระองค์ซึ่งจาก
 กัณนานแล้วจักมาเฝ้า ๑ พระราชาได้ทรงสดับแล้วดีพระทัย ส่วนพวกพราหมณ์
 นั้นให้กลับไปแล้ว เสด็จทรงสนานพระเศียรเกล้าแต่เช้า เสวยพระนันทครสโภชนา
 ทหาร ทรงประดับพระองค์ด้วยสรรพากรณทั้งหลายแล้ว เสด็จประทับ ณ พระที่
 มหานิจณียสถาน ๑ เทพเจ้าพาพราหมณ์พร้อมทั้งกุมารทั้งสอง ได้ไปหยุด
 ณ พระลานหลวง ๑ ขณะนั้น พระราชาเสด็จขุนทาง ได้ทอดพระเนตรเห็น
 พระกุมารแล้วตรัสว่า นั่นหน้าใครไซกระจาง ดังทองคำอันต้องไฟสว่างช่วงโชติ
 หรือดังลมหงทองคำอันละลายกว้าง ณ ปากแม่น้ำนั้น ๑ เด็กทั้งสองคนนมอ้วนและ
 ลักษณะคล้ายคลึงกัน คนหนึ่งแม่แพ้อาตม์ คนหนึ่งดื่มน้ำนมเกาชา ๑
 เด็กสองคนนี้มีรูปสมบัติ ซึ่งขงเป็นสง่าดี ปาณราชสี่ซึ่งโผล่ออกจากถ้ำฉะนั้น
 เด็กสองคนนี้ปรากฏราวกับหล่อด้วยทองคำทีเดียว ๑ พระราชาทรงสรรเสริญ
 พระกุมารทั้งสองด้วยพระภาดาตั้งแล้ว จึงมีพระโองการดำรัสสั่งอำมาตย์คนหนึ่ง
 ผู้ฉลาด ผู้ใดศึกษาดีแล้วว่า เจ้าจงไปพาพราหมณ์กับเด็กทั้งสองนั้นมา ๑
 อำมาตย์นั้นรับพระโองการแล้วลุกขึ้นไปโดยเร็ว พาพราหมณ์กับเด็กทั้งสองกุมารมา
 เฝ้า ๑ พระราชาจึงตรัสถามว่า พราหมณ์ ท่านนำเด็กสองคนนี้มาจากไหน
 หนอ ท่านมาจากไหนจนลัดถึงรัฐของเราในวันนี้ ๑ ชุชกกราบทูลว่า ข้าแต่
 เทพสญชัย กุมารทั้งสองนี้ มีบุรุษมาให้แก่ข้าพระองค์ด้วยความพอใจ คณิน
 ๑๕ นับจากวันที่ข้าพระองค์ได้สองกุมารนี้มาแล้ว ๑ พระเจ้าสญชัย

ทรงสดับและตรัสว่า ท่านมณีนาคาคูตคมเพียงไร จึงได้เต็กทั้งสองมา ท่าน
 ต้องให้เราเชื่อโดยเหตุผลที่ชอบ ใครให้ซึ่งลูกน้อยทั้งสอง อันเป็นอดมทาน
 และได้บำเพ็ญทานนั้นแก่ท่าน ฯ ชุชกกกราบทูลว่า พระองค์ได้เป็นทพของ
 เหล่าयाก ถึงธรรณเป็นทอาศัยของสัตว์ หรือพระองค์ได้เป็นทบริรองของ
 เหล่าयाก ดังสาครเป็นทบริรองแห่งแม่น้ำทั้งหลายซึ่งไหลลงไปฉนั้น พระองค์
 นั้น คือ พระเวสสันตรราชซึ่งเสด็จอยู่ในป่า ได้พระราชทานพระโอรสทั้งสอง
 แก่ข้าพระองค์แล

อำมาตย์ทั้งหลาย พอได้ฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวติเตียนสมเด็จพระ
 เวสสันตรชนว่า ลูกก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระเวสสันตรผู้ครองขมารวาส
 วิสัยอยู่เป็นผู้มครุทธา ได้ทรงทำผิดแล้วหนอ พระเวสสันตรถูกขับออกไปอยู่ในป่า
 ทำไมจึงให้พระโอรสทั้งสองอีกเล่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายมีประมาณเท่าไร บรรดา
 ทสมาคม ณ หน ของวิจารณ์เรื่องนี้ ทำไมพระเวสสันตรซึ่งอยู่ในป่าจึงให้พระโอรส
 ทั้งสองเล่า ฯ พระเวสสันตรจะให้ทาส ทาสี ม้า แม่ม้า อัสตร รถ และ
 ช้าง หรือจะให้เงินทอง เช่น แก้วมุกดา ไพฑูรย์ ประพาฬ เป็นต้น ก็ให้
 เกิด ทำไมจึงให้พระโอรสทั้งสองเล่า

พระชาลิกุมารได้ทรงสดับคำครหาของเหล่าอำมาตย์ทั้งหลายนั้นแล้ว ทรงอด
 กลืนอยู่ไม่ได้ ประหนึ่งว่าเขาสินธุ อันลมฟาดให้เอนเอียง และมีเทพเจ้า
 เอาพระพาหาเข้าปลักคำไวฉนั้น จึงกราบทูลพระเจ้าสญชัยว่า ข้าแต่สมเด็จพระ
 พระอัยยกาเจ้า ทาส ม้า แม่ม้า อัสตร รถ ช้าง หรือ เงิน ทอง แก้ว เช่น
 แก้วมณี และแก้วประพาฬเป็นอาทิ ในเรือนของบุคคลผู้ใดไม่มี บุคคลผู้นั้นจะ
 พึงให้อะไรเล่า

พระเจ้าสญชัยตรัสตอบว่า พระหลานน้อยเอ๋ย เราขอสรรเสริญทานของ
 บิดาเจ้า เราไม่มีติเตียนเลย ดังเราขอถามบิดาเจ้ามีเหตุทักเป็นอย่างไร เมื่อให้
 เจ้าทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว

พระชาลิกุมารกราบทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระอัยยกาเจ้า พระบิดาของเกล้า
 กระหม่อม เมื่อให้เกล้ากระหม่อมทั้งสองแก่พราหมณ์แล้ว ก็มีพระเหตุทัก

เป็นทุกข์ เราร้อนเบนนทขี มดวงพระเนตรแดงดุจดาวโรหิณี และมีอัสสุชล
เล้าไหลลง ณ ขณะนั้น

พระชาลิกุมาร เมื่อจะแสดงถ้อยคำของพระน้องกันหาขึ้นมา จึงกราบทูล
สมเด็จพระอัยยกาเจ้าในขณะนั้นว่า ข้าแต่สมเด็จพระอัยยกาเจ้า พระน้องกันหาขึ้นมา
ได้รื้อไ้กราบทูลสมเด็จพระบิดาว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้าข้า พราหมณ์นั้นเขยมนต์
เกล้ากระหม่อมฉัน ประหนึ่งโอบคิหิงหาสิ อันเกิดในเรือนเบี้ย พระบิดา
เจ้าข้า ผู้ไม่ใช่พราหมณ์แน่แล้ว ธรรมดาพราหมณ์ทั้งหลาย ต้องเป็นผู้ตั้ง
อยู่ในธรรม คนผู้เป็นขี้ก้น จำแลงเพศเป็นพราหมณ์มา เพื่อเคียวกัน
เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง พระบิดาเจ้าข้า เกล้ากระหม่อมฉันทั้งสอง เมื่อถูก
ปีศาจนำไปเช่นนั้น โฉนพระบิดามาคุตตายนิ่งเสียเล่า

ครั้นนั้น พระเจ้าศุภชัยทอดพระเนตรเห็นพระราชากรมทั้งสอง มิได้ออก
ไปพ้นจากมือพราหมณ์ จึงตรัสว่า มารดาของเจ้าทั้งสองเป็นราชบุตร บิดาก็เป็น
พระราชาบุตร แต่ก่อนเจ้าเคยขมดักของเรา โฉนบัดนี้จึงยอมอยู่ห่างไกลเล่า ฯ
พระชาลิกุมารกราบทูลว่า พระมารดาของเกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นบุตร พระ
บิดาเล่าก็เป็นพระราชาบุตร แต่เวลานี้เกล้ากระหม่อมทั้งสองเป็นบ่าวของพราหมณ์
เพราะฉะนั้น จึงได้เจียมตนอยู่ห่างไกล ฯ พระเจ้าศุภชัยตรัสว่า หลานอย่าชอบ
กล่าวอย่างนั้นเลย หัวใจของเรากำลังเราร้อน กายของเราประหนึ่งว่า เขายกไว้
บนจิตกาธาร หลานยังความเศร้าโศกให้เกิดแก่เรายิ่งนัก เราจักไถ่เจ้าด้วยทรัพย์
หลานจักไม่ต้องเป็นทาสแล้ว พ่อชาลบิดาเจ้าเมื่อให้แก่พราหมณ์ ได้ตราค่าหลาน
ทั้งสองไว้อย่างไร หลานจงบอกตามความจริงเถิด พวกพนักงานทั้งหลายจงให้
พราหมณ์รับทรัพย์ไปเถิด ฯ พระชาลิกุมารกราบทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระ
อัยยกาเจ้า พระบิดาให้เกล้ากระหม่อมแก่พราหมณ์ โดยตราค่าไว้ด้วยทองคำ
หนึ่ง ตราค่าพระน้องกันหาขึ้นมาผู้หนึ่งสี่ ด้วยช้าง ม้า รถ เป็นต้น อย่าง
ละร้อย ๆ ฯ พระเจ้าศุภชัยทรงสดับแล้ว เมื่อจะพระราชทานค่าไถ่ จึงตรัสว่า
พนักงานเอ็งจงลุกขึ้นไปเอามาให้พราหมณ์ คือ ทาส ทาสี ช้าง โค และโค
อสุภราช อย่างละร้อย ๆ กับทองคำพันหนึ่ง เป็นค่าไถ่พระหลานน้อยทั้งสอง ฯ
ลำดับนั้น พนักงานจึงรีบไปนำมาให้แก่พราหมณ์ คือ ทาส ทาสี ช้าง โค และ

โคอุสุภราช อย่างละร้อย ๆ กับทองคำพันหนึ่งเป็นค่าได้ พระกุมารทั้งสอง ดังนี้ ฯ
 พระเจ้าสญชัยครันได้ให้พระกุมารทั้งสองแล้ว จึงพระราชทานปราสาท ๗ ชั้น
 แก่ชูชกอีก แต่นั้นชูชกก็ได้มีบริวารมากขึ้น ได้เก็บทรัพย์แล้วขึ้นสู่ปราสาท
 นั้น ณ บัลลังก์ใหญ่ บริโภคโภชนาหารที่มีรสเป็นอย่างดี และได้ขึ้นนอนบนที่
 นอนใหญ่ ๆ ฝ่ายพระเจ้าสญชัยมหาราช ยังพระกุมารทั้งสอง ให้ทรงสนาม
 พระเศียรเสร็จแล้ว ให้เสวยพระกระยาหาร ทรงประดับประดากุมารทั้งสองแล้ว
 ทรงจุมพิตพระเศียรพระกุมารทั้งสองนั้น พระเจ้าสญชัยผู้พระอัยยิกา ทรงอุ้ม
 พระชาลิชนประทับ ณ พระเพลา และพระเทวอัยยิกา ทรงอุ้มพระกัณหา
 ชนประทับ ณ พระเพลาดูกัน

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสว่า กษัตริย์
 ทั้งสอง คือ พระเจ้าสญชัยและพระราชเทวี ครันได้พระกุมารทั้งสองแล้ว ให้
 ทรงสนามและให้เสวยแล้ว ทรงประดับประดากุมารทั้งสอง ด้วยอลังการ
 ภัณฑ์ทั้งหลาย แล้วทรงอุ้มชนประทับ ณ พระเพลาองค์ละองค์ ฯ พระกุมาร
 ทั้งสองผู้ทรงสนามพระเศียรแล้ว ทรงพระภูษาอันสะอาด ทรงประดับกุนทลซึ่ง
 มีเสียงกระทบกันเป็นที่เพลินใจ ทรงประดับพวงมาลัย และสรรพพจนาลังการ
 เสร็จสิ้นแล้ว พระเจ้าสญชัยผู้พระอัยยิกา ทรงอุ้มพระชาลิชนประทับ ณ พระเพลา
 และตรัสถามว่า พ่อชาลิ ชกกชนทั้งสองของเจ้าปราศจากโรคภัยไข้เจ็บยอดอก
 หรือ แสงหาอาหารเลี้ยงพระชนม์มียได้ดอกหรือ รากไม้ผลไม้มีมากหรือ
 เหลือบยุงและสัตว์เสือกคลานทั้งหลาย มีน้อยดอกหรือ ในป่าที่กล่อนกล่นไปด้วย
 พาลมฤคเข็นนมน ไม่สู้มีอันตรายดอกหรือ ฯ พระชาลิกุมารกราบทูลว่า
 ข้าแต่สมเด็จพระอัยยิกาเจ้า พระชนกชนนีของเกล้ากระหม่อมทั้งสองนั้น ทรง
 ปราศจากโรคภัย และแสงหาอาหารเลี้ยงพระชนม์มียได้ ย่อม รากไม้ผลไม้ก็มี
 อุดม เหลือบยุงและสัตว์เสือกคลานก็มีเล็กน้อย ในป่าอันกล่อนกล่นด้วย
 พาลมฤคเห็นปานนั้น อันตรายก็มีได้มีแก่พระชนกชนนี ฯ พระชนนีของ
 เกล้ากระหม่อมต้องเสด็จไปขุดเหง้าไม้ เช่นเผือกมันต่าง ๆ ทรงสอยผลไม้ เช่น
 ผลพุทรา ผลกล้วยตาละ และผลมะตูม เป็นต้น นำมาเลี้ยงพระชนกและเกล้า
 กระหม่อมฉันทั้งสอง พระชนนีนั้น ทรงนำผลไม้ใด ๆ มาจากป่า พระชนก

และเกล้าหม่อมฉันทั้งสองก็มารวมพร้อมกันเสวยราคน้ำ และผลไม้ ๆ ในเวลา
พลบค่ำ ไม่ได้เสวยในเวลากลางวันเลย ฯ พระชนนีซึ่งเป็นนางกษัตริย์สุ-
มาลชาติ เมื่อต้องเหวเสาะแสวงหาหาผลไม้เช่นนั้น ก็มีพระฉวีวรรณผอม
เหลืองเหวแห่งลงจกดอกบัวอันต้องมือคนจับแล้ว ย่อมเหี่ยวเฉาฉะนั้น ฯ เมื่อ
พระชนนีเสด็จเหวไปในป่าอันกว้างใหญ่ อันเกลือกกล่นด้วยพาลมฤค อันมีหมู่
แรก และเสือเหลืองอาศัยอยู่ชุกชุม พระเกศาของพระองค์ก็ถูกกิ่งไม้เป็นต้น
ฉุดกระชากให้กระจุยกระเจาย พระองค์ทรงกระหม่อมเป็นพระเมไล มีพระ
กัจจะประเทศทั้งสองนองข่มด้วยพระเศโทอันเบี่ยงปอน ทรงพระภูษาหนังสัตว์
บรรทมเหนือปฐพี ทรงบุชาเพลิง คึงเป็นนรินทร์ ฯ พระชาลกุมารครั้นรำพัน
ความที่พระชนนีทรงลำบากยากแค้นเห็นปานฉนั้นแล้ว เมื่อจะโจทก์สมเด็จพระ
อัยกาเจ้า จึงตรัสอกว่า ชรรตบุตรทั้งหลายแล้ว ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์
ในโลก แต่สมเด็จพระอัยกาเจ้าของเรา หาได้มีพระสนหาในพระโอรสของ
พระองค์เลย เป็นแน่แท้ ฯ ลำดับนั้น พระเจ้าสญชัย เมื่อจะทรงแสดงโทษของ
พระองค์จึงตรัสว่า จึ่งพระหลานน้อยเอ๋ย เราได้ทำผิดไปแล้ว เราได้เป็นคนทำ
ลายความคิดความงามเอง ที่มาขับไล่บิดาเจ้าหาความชั่วร้ายอะไรมิได้ เพราะ
ถ้อยคำของชาวสี่พิทั้งหลาย ฯ สมบัติอะไร ๆ ของผู้มอยู่ในนครนาคี พระราช
ทรัพย์และธัญชาติที่มีอยู่กิต เราจะถูกให้แก่เวสสันดรสน เวสสันดรจึงมาเป็น
พระราชาปกครองสวรัฐ ณ บัดนี้เกิด ฯ พระชาลกุมารกราบทูลว่า ข้าแต่สมเด็จพระ
พระอัยกาเจ้า พระบิดาเกล้ากระหม่อมจักไม่เป็นพระราชาแห่งชาวสี่พิ เพราะ
ถ้อยคำของเกล้ากระหม่อมแน่ ขอสมเด็จพระอัยกาเสด็จไปเอง และทรงมอบ
ราชสมบัติให้แก่พระบิดาเกล้ากระหม่อมแล้วอภิเสกเถิด ฯ พระเจ้าสญชัยทรงสดับ
คำของพระชาลแล้ว มีพระราชโองการให้หาอำมาตย์ผู้รักษากองทัพมาแล้ว และดำรัส
สั่งให้ตกลองมหาเกรรเหวป่าร้องทั่วไป

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสว่า ลำดับนั้น
พระเจ้าสญชัย ได้มีพระโองการดำรัสสั่งเสนาบดีเป็นจอมทัพว่า กองทัพอัน
ประกอบด้วยพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า จงเตรียมให้พร้อมสรรพ

และพวกชาวนิคมกับพราหมณ์ปุโรหิตทั้งหลาย จงตามเราไป ฯ ถัดนั้นเหล่าโยธัมม
สง่างามล้วนเป็นสหชาติกับบุตรของเรา จัดไว้ได้ ๖ หมั่น พร้อมสรรพทั้งอาวุธ
ยุทธภัณฑ์ แต่งตัวนุ่งห่มให้เป็นสีต่าง ๆ กัน พวกหนึ่งสีเขียว พวกหนึ่งสีเหลือง
พวกหนึ่งสีแดง พวกหนึ่งสีขาว ฯ เจ้าคัมภมาหน อัสสภิตอุบ ฌ บำหมิพานต์
ซึ่งประกอบด้วยคันธชาติคาตาศด้วยพฤกษานานาพันธุ์ เป็นที่อาศัยแห่งหมัสัตว์
น้อยใหญ่ มีต้นไม้ที่เป็นโอรสอันเป็นที่พำนัก สว่างไสวหอมตลบอบอวลไปทั่วทิศ
ฉนั้นใด เหล่าโยธมทั้งหลายของเราซึ่งแต่งตัวนุ่งห่มให้เป็นสีต่าง ๆ กัน ด้วยสรรพอาวุธ
ยุทธภัณฑ์ เหล่านี้ก็จะรุ่งเรืองโรจน์ และมีเกียรติรุ่งโรจน์ไปทั่วทิศ ฉนั้นใด ถัดนั้นจึง
จัดสร้างรูปสูงใหญ่หมื่นสี่พัน ผูกเชือกสายตะพัตรัดประคณเป็นวิการแห่งทอง มีเครื่อง
ประดับและเครื่องปกคลุมขจิตด้วยทองคำ ความงามทั้งหลายมีมอถ่อโตมรและขอ
ชนขบข ฌ คอคชาเตรียมพร้อมสรรพ ฯ ถัดนั้นจึงจัดม้าชาติอาชาไนย และชาติ
สินธพอันมีเผ่าเจ็ดทั้งหลายหมื่นสี่พันพร้อมด้วยอานม้า ประดับประดาด้วยเครื่อง
อลังการชนขบข มีหัตถ์ถ่อเชนและเกาทัณฑ์เสร็จสิ้น ฯ ถัดนั้นจึงจัดกระบวนรถรบ
หมื่นสี่พัน เป็นรถมั่นคงมีกำบังหุ้มด้วยเหล็ก ตัวเรือนรถจักรด้วยทอง และยกธง
ชนบัก ฌ รถนั้น พวกนายขมังธนู ผยองเก่งทั้งเป็นคนคล่องแคล่วในการรถทั้งหลาย
จงเตรียมโล่เกราะ และเกาทัณฑ์ไว้ให้เสร็จสิ้น พลรบ พลช้าง พลม้า พลรถ
เหล่าอื่น จงขมิขม้นับจัดกันให้พร้อมในบัดนี้

พระเจ้าสุทนต์ครันทรจรวพลเสร็จแล้ว เมื่อจะมีพระโองการดำรัสสั่งว่า
ท่านทั้งหลายจงปราบมรรคาที่เวสสันดรโอรสของเราจะมา ทำให้ราบรื่นสม่ำเสมอ
ให้ได้ ๘ อสุภ ตั้งแต่เขตอุดรธานีถึงเขาวงกต และจงประดับประดาหนทาง
เช่นนั้น ฯ จึงตรัสว่า เวสสันดรผู้โอรสแห่งเรจักเสด็จมาโดยมรรคาใด ๆ ตาม
มรรคานั้น ๆ ให้โปรยข้าวตอกดอกไม้หน้าดูน่าชม ให้ตกแต่งสถานที่ด้วยมาลัยของ
หอมและเครื่องลูบไล้ และให้ตั้งเครื่องบูชาบริบเสด็จ ฯ ตามบ้าน ๆ หนึ่ง ๆ
ให้ตั้งโหลสุราเมรัยไว้แห่งละร้อย ๆ ราชไปตามมรรคา ประกอบด้วยมังสาหาร
และขนม เช่น ขนมสลัดงา ขนมกุมมาสที่ประกอบปรุงด้วยเนือปลา ฯ ให้จัดตั้ง
เนยใส น้ำมัน นมสั้ม นมสด และสุราที่ทำด้วยข้าวฟ่างไว้เป็นอันมากเรียงรายไป

มีพนักงานวิเศษทั้งครัวหวานทั้งครัวขาว จัดตั้งเลี้ยงประชาชนทั่วไป ให้มีมหรสพ
เพื่อนำขบร้องทุกสิ่งทุกประการ บรรดาทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ให้บรรเทาความ
เศร้าโศก ให้พวกมโหรีเล่นดนตรี ประโคมพร้อมทั้งกลองน้อยกลองใหญ่ทุกชนิด
กับขับมโหรี และเป่าสังข์เป็นอาทิ ทั้งให้มีรายไปตามทางที่เวสสันดรลูกเรารู้จัก
เสด็จมา ดังนี้

พระเจ้าสุทนต์ ทรงตรวจการตกแต่งประดับประดาบรรดาเสร็จอย่างนั้นแล้ว ฯ
ฝ่ายชุกในกาลนั้น ได้บริโภคโภชนาหารเกินประมาณ เมื่อไม่อาจให้อาหารย่อย
ละลายได้ จึงได้ทำกาลกิริยาในที่นั้นทีเดียว พระเจ้าสุทนต์มีพระโองการ ทำให้
สรีริกของชุกเสร็จแล้ว ให้เทียวตักกลองมหาเกรประกาศไปในพระนครว่า ญาติ
คนใดคนหนึ่งของชุก ถ้ามีก็ให้มารับทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นไป เมื่อไม่พบญาติ
คนใดคนหนึ่งของชุกแล้ว จึงมีรับสั่งให้รวบรวมทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นเข้าพระคลัง
หลวงทั้งสิ้น ฯ ครั้นนั้นพระเจ้าสุทนต์ครั้นถึงวันที่ ๗ ก็มีพระโองการให้ประชุมพล
ทั้งสิ้นคนได้ ๑๓ อักโขภิน คือ ๑๒ กองทัพ ทรงทำพระชาลิกุมารให้เป็นมัลลคนายก
ผู้นำทรง แล้วเสด็จออกจากพระนครพร้อมด้วยมหาบริวารเห็นปานนั้น

สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสว่า กองทัพ
ใหญ่ของสัวิรัฐ มีกำลังสามารถล้างราชดัสกร ซึ่งได้จัดเป็นกระบวนเสร็จแล้ว
นั้นมีพระชาลเป็นผู้นำทาง ได้ยาตราไปยังเขาวงกตแล้ว ฯ ข้างตัวประเสริฐ
มีอายุได้ ๖๐ ปี มีสายตะพัตรัดประคนผูกตกแต่งพร้อมสรรพ บันลือโกญจนาท
คำณกระหม่อมย เหล่าม้าอาชาไนยทั้งหลายแผดเสียงดังสนั่น เสียงกงรถที่เคลื่อน
เดินก็ก้องอวยิ่งมี ฐลละอองตระหลบฟุ้งนภาภาส ฯ พระเจ้าสุทนต์พร้อม
ทั้งราชบริวารเหล่านั้น เสด็จเข้าป่าอันกว้างใหญ่ดาดายไปด้วยพฤษชาติ อันมี
ใบและกิ่งก้าน อุดมทั้งมีดอกผลสะพรั่ง ยังมีลำธารละลายห้วยก็มีชุ่มมิได้ขาด
น้ำ ฯ ในป่านั้นมีวิหคทั้งหลายเป็นอันมากต่าง ๆ สี่ มีสำเนียงเสียงการมหวาน
ไพเราะจับเกาะอยู่ตามต้นไม้ อันมีดอกตามฤดูกาล ร้องประสานส่งเสียงระเบ็ง
เป็นคู่ ๆ น่ารังเวง ฯ พระเจ้าสุทนต์พร้อมทั้งราชบริวารเหล่านั้น เสด็จรอนนรม

ไปสู่ทางไกลประมาณ ๖๐ โยชน์ ล่วงหลายวันหลายคืน จึงถึงประเทศที่สมเด็จพระ
เวสสันดรประทับอยู่นั้น ๆ สันเนอความในกัณฑ์นั้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ค้วยประการละนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๔๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ฉกษัตริย์

ชาลิกุมารโอรย์ มุจฉลินทรบดีเร ขนธาวารี่ นิวาสาเปตฺวา จุทฺทสฺรณสทฺสฺสานิ
อาคคมคฺคาภิมุขานเวยติ.

ณ บัดนี้ อาคณภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎกเทศนา กัณฑ์ที่ ๔๐ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ฉกษัตริย์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลีว่า แยกชนไว้เบ้าเบ้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ฝ่าย
พระชาลิกุมาร ก็ได้ตั้งกองทัพพลับพลาลงทรมสรมุจฉลินทร์ ให้รณหมั่น ๔ พันคน
จอดเรียงรายกันหันหน้ากลับไปทางมา แล้วจัดการพิทักษ์รักษาขังราชสีห์ เสือโคร่ง
และเสือเหลืองเป็นต้นในทณัน ๆ ๆ เสียงแ่งข้างเบ้นเตเก้ได้ดังขึ้น ๆ ขณะนั้น
พระมหาสัตว์เจ้าได้ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว ก็ทรงพระดำริว่า บัจจามิตรมาพระบิดา
ของเราแล้ว ได้ตามมาเพื่อว่าเราหรืออย่างไร พระองค์ทรงกลัวต่อมรณภัย จึงพา
พระนางมัทรีเสด็จขึ้นเหนือภูเขา แล้วทอดพระเนตรดูแม่เสนา

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรงประกาศเนื้อความนี้ให้แจ้ง จึงตรัสว่า
พระเวสสันดร ได้ทรงสดับเสียงกึกก้องแห่งข้างเบ้นเตเก้แล้ว ก็สะดุ้งกลัว จึงเสด็จ
ขึ้นสู่ภูเขา ทอดพระเนตรดูเหล่าเสนา ตรัสสั่งมัทรีว่า เจ้าจงดูเถิดมัทรี ว่าเสียง
กึกก้องได้มีอยู่ในกลางป่า ทั้งเสียงม้าอาชาไนยก็มีอยู่ ทั้งเห็นหมู่ธงทิวปลิวไสว ๆ

พวกพรานไพร่ก็ชิงเข้าล้อมฝูงเนื้อในป่า ได้เนื้อฝูงเนื้อได้แล้วก็นำมาล่าสัตว์
จับได้ พวกนักเห็นจะเหมือนกันนั้น ๆ เราทำอะไรไม่ได้ ถูกเนรเทศมาอยู่ใน
ป่าก็จะตกอยู่ในเงื้อมมือของอำมาตย์ จะถึงซึ่งชีวิตเพราะอำนาจของอำมาตย์

พระนางมัทรีจึงพิจารณาคงท้อง แน่ใจว่าเป็นท้องของตน จึงกราบทูลว่า
พวกอำมาตย์ไม่มีมาฆ่าพระองค์ได้ เปรียบเหมือนกับไฟในห้วงน้ำใหญ่ฉะนั้น
ขอพระองค์จงทรงนึกถึง ซึ่งถ้อยคำของท้าวสักกเทวราชเถิด ต่อนไปพระองค์ผู้
ประเสริฐจะมีแต่ความสุขดี พระเจ้าข้า

ส่วนพระมหาสัตว์เจ้า ทรงเบาพระหฤทัยแล้ว ก็เสด็จลงจากภูเขาพร้อมกับ
พระนางมัทรี ประทับนั่งที่ประตูบรรณศาลา ฝ่ายพระนางมัทรี ก็ประทับนั่งที่หน้าประตู
บรรณศาลาของตนอีกหลังหนึ่งเหมือนกัน

ขณะนั้น พระเจ้ากรุงสุทนต์จึงตรัสปรึกษาพระราชเทวีว่า นี่แน่ะผลสดี
ถ้าเราจักไปหาพระเวสสันดรพร้อมกัน ก็จะเกิดโศกสัลย์ใหญ่โต ตัวเราจักต้องไป
ก่อนแต่ผู้เดียว พอจะเห็นว่าเรากับลูก ได้สร้างกรรมโศกนึ่งเป็นปกติแล้ว เธอกับ
บริวารจึงค่อยไปต่อภายหลัง พอเธอไปสักครู่แล้ว จึงให้ข้าลี้ก้นหาตามไป ท้าวเธอ
โปรดให้กลับรถพระที่นั่งบ้ายหน้ายังทางที่เสด็จมา ทรงจัดยามระวังรักษาไว้ดีแล้ว
ก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่ง พอถึงท่อนสมควรก็เสด็จลงจากช้างพระที่นั่ง ดำเนินไปนั่งที่
ประทับของพระเวสสันดรราชโอรส ได้ทอดพระเนตรเห็นพระราชโอรสทรงเพศเป็น
บรรพชิต ประทับนั่งอยู่หน้าประตูบรรณศาลา

ฝ่ายพระราชโอรสกับพระนางมัทรี ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดา
เสด็จมา จึงรีบพากันต้อนรับถวายอภิวาท พระนางมัทรีทรงหมอบกราบลงแทบ
พระบาทพระสัสสุราชราช แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่เทวราชเจ้า ข้าหม่อมผู้สะใภ้
ขอถวายบังคมพระบรมมหาราช พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้ากรุงสุทนต์ก็ทรงทอดกษัตริย์
ที่ ๒ เข้าไว้กับพระทรวง ทรงลูบพระปฤษฎางค์เข้าไปมา ทรงกรรแสงปริเทวนาการ
เวลาสร้างพระโศกาลุขภาพแล้ว จึงตรัสปราศรัยขึ้นว่า ลูกเอ๋ย เจ้ายังอยู่
เป็นสุขสบายหรือ ? เลี้ยงชีพด้วยมลผลาหารยังสะดวกหรือ ? เหลือบยงเลือบ
ไม่มาแผ้วพานหรือ ? อันตรายในป่าอันเปลี่ยนไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่มีแก่เจ้าบ้าง

หรือ ? พระมหาสัตว์เจ้ากราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้า การเลียงชีพแห่งข้าพระองค์ทั้ง ๒ ก็เป็นไปตามมีตามได้ ข้าพระองค์ทั้ง ๒ ได้เลียงชีพอย่างผดเคืองมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการเที่ยวแสวงหาผลอาหาร ฯ ข้าแต่ महाराजเจ้า นายสารถยังทราบมาให้หมดเพศฉนโค ข้าพระองค์ก็ถูกทราบให้หมดเพศฉนนั่น ความหมดเพศ ข้อมทราบข้าพระองค์เสีย ฯ ข้าแต่ महाराजเจ้า นอกจากนั้น ข้าพระองค์ถูกเนรเทศกักกันแต่หน้าตาอยู่ในป่า เนื้อหนังชุปซัดเหวแห้งไป เพราะมิได้เห็นพระชนกชนนี ฯ ข้าแต่ महाराजเจ้า ทายาทผู้ยังไม่สมประสงค์ของพระองค์จอมทัพ คือชาลิกัณหาทั้ง ๒ ไปตกอยู่ในอำนาจของพราหมณ์ผู้ร้ายกาจเสียแล้ว ถ้าพระองค์ทรงทราบขอได้รับโปรดบอก เหมือนหมอยาบริรักษาสัตว์ถูกกัดฉนั้นเกิด พระเจ้าข้า

พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสตอบว่า ชาลิกัณหาทั้งคู่นั้น บิดาได้สละทรัพย์ไถ่จากพราหมณ์ไว้แล้ว เจ้าอย่าวิตกเสยลูกเอ๋ย ฯ พระมหาสัตว์เจ้าได้ทรงฟังดังนี้ ก็ทรงเบิกบานพระหฤทัย กราบทูลถามขึ้นว่า ข้าแต่พระบิดาเจ้า พระองค์ทรงเป็นสุขอยู่หรือ ? พระอักษของพระชนนีของข้าพระองค์ยังเป็นปกติอยู่หรือ ? พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ลูกเอ๋ย บิดายังเป็นสุขอยู่ มารดาของเจ้าก็ยังไม่เสียตา ฯ พระมหาสัตว์ทูลถามต่อไปว่า ขวดยานพาหนะบ้านเมือง ยังเป็นปกติอยู่หรือ ? ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาลอยู่หรือ ? พระเจ้าข้า ตรัสตอบว่า ขวดยานพาหนะบ้านเมืองก็ยังเป็นปกติอยู่ ฝนก็ตกต้องตามฤดูกาล

ขณะทักษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์ทรงจันรรจាកันอยู่ดังนี้ พระนางผุสสดีทรงเห็นว่า ๓ กษัตริย์คงสร้างโศกเป็นปกติแล้ว จึงเสด็จเข้าไปพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ ๆ ในตอนนเองพระศาสดาได้ตรัสไว้ว่า เมื่อ ๓ กษัตริย์ทรงสนทนากันนึ่งเป็นปกติแล้ว พระราชมารดา ก็เสด็จไป พอลถึงปากประตูเข้าก็ไม่ทรงฉลองพระบาท ได้เสด็จไปจนถึงกษัตริย์ทั้ง ๓ ฯ พอพระเวสสันดรและพระนางมัทรี ได้ทรงแลเห็นซึ่งพระราชมารดาผู้พระหฤทัยฝังอยู่ในพระโอรส ก็รีบลุกขึ้นเสด็จไปต้อนรับถวายบังคม ฯ พระนางมัทรีก็กราบลงแทบพระบาทแล้วทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า เกตุกระหม่อมฉนมัทรีผู้เป็นศรีสะกั ขอกราบพระบาทบุคคล พระเจ้าข้า เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๒ ถวายบังคมพระนางผุสสดีแล้วทรงยืนขึ้นนั้น พระชาลิกัณหาทั้งสองก็เสด็จมาถึง ฯ

เมื่อพระนางมัทรีได้แลเห็นพระโอรสทั้ง ๒ มาโดยสวัสดิ์ ก็ดำรงพระกายอยู่เป็นปกติ ไม่ได้ เหมือนกับแม่โคกับลูกอ่อน แล้วทรงกรแสงวิ่งไปหาทันที ฝ่ายพระชาลภักดา กว้างตรงเข้ารับพระมารดา

ในตอนนั้น องค์พระศาสดาได้ตรัสไว้ พระโอรสทั้ง ๒ ผู้มาโดยสวัสดิ์ แต่ที่ไกล พอเห็นพระนางมัทรีเป็นพระมารดา ก็ร้องไห้วิ่งเข้ามาหา เหมือน ลูกเณน้อย ๆ วิ่งเล่นเข้าไปหาแม่ฉนั้น ๆ ฝ่ายพระนางมัทรีพอเห็นพระโอรสทั้ง ๒ มาโดยสวัสดิ์แต่ที่ไกล ก็สั่นระรัวระริกไปทั่วพระกาย เหมือนแม่คตที่ผิงฉนั้น ๆ น้ำพระตาก็หลั่งไหลออกจากพระตน์ทั้งสองเต้า ๆ พระนางร้องครวญคร่ำด้วยเสียง อันดัง พระกายสั่นไปทั่วพระองค์ กิ่งชงวสัญญุลมลงกลางปฐพี ๆ ฝ่ายพระชาลภักดา ก็วิ่งกลามาพอดังพระมารดาก็สั่นสติล้มทั้พระมารดาลง ๆ ในขณะนั้น พระถันธาราของพระมารดาก็หลั่งออกจากพระถันทั้งสองเต้า เข้าโอบอุ้มของพระกุมาร ทั้ง ๒ ๆ ถ้าไม่ได้ความบรรเทาอย่างนี้ พระกุมารทั้ง ๒ ก็จะต้องมีเหตุทั้แห่ง แล้วถึงซึ่งความสนชวตไป ๆ เมื่อพระเวสสันดรทรงเห็นพระลูกกรั้ทั้ง ๒ ดังนั้น ก็ไม่อาจกล่นความโศกไว้ได้ พระองค์ก็ถึงชงวสัญญุลมลงในท่น ๆ ถึงแม่พระชนนี ก็ถึงชงวสัญญุลมลงในท่นเหมือนกัน ๆ บรรดาอำมาตย์ทั้ง ๖ หม่น ๆ ที่เกิดรวมนัน ท่นล่นกับพระมหาสั้ตัวเจ้า ได้เห็นกษัตริย์เหล่านันสลบล้มลง ก็พากันถึงวสัญญุลม ระเนนไป ๆ จำพวกทั้มาในกายหลังได้เห็นดังนั้น ก็ไม่อาจดำรงสติไว้ได้แม่แต่ สักคนเดียว ๆ อาศรมหมดทั้สน ก็เป็นเหมือนป่าไม้รังที่ถูกลมพัดให้หักโค่นลง ฉนั้น ๆ ขณะนี้ ๆ กุเขาทั้หลายก็สั่นสะท่น แผ่นดินไหวสะเทอน มหาสมุทร ก็ปั่นปวน เขาพระสุเมรุก็โยกเยก เทวโลกทั้ง ๖ ชั้นฟ้า ก็เกิดโกลาหลเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน

ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราชจึงทรงดำริว่า กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์กับทั้บริวาร ได้ถึงชงวสัญญุลม ไม่มีใครสามารถลุกขึ้นชะโลมน้ำให้แก่ใครได้ คั้รเราจะต้องให้ ท้าฝนโบกขรพรรษตกลงไป ท้าวสหัสสนันันทรงพระดำริดังนั้นแล้ว ก็บันดาลให้ ท้าฝนโบกขรพรรษตกลงไปในที่สมาคม แห่งกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ ๆ ผู้ใดใน สมาคมนัน อยากจะให้ร่างกายเบ้กชุ่มด้วยฝนก็เบ้กได้ ผู้ใดไม่อยากเบ้ก

ก็ไม่เบี่ยง เมล็ดฝนไม่ติดอยู่กับร่างกายแม้แต่หยดเดียว มีอาการเหมือนหยาดน้ำ
อันตกจากใบบัว ฝนนั้นจึงได้ชื่อว่าฝนโบกขรพรรษ

ในขณะนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ก็ได้พระสติฟื้นขึ้นมา ฯ มหาชนก็พากัน
กล่าวถึงความมหัศจรรย์ว่า ฝนโบกขรพรรษได้ตกลงมาในที่สมาคมแห่งพระประยูร-
ญาติของพระโพธิสัตว์เจ้า ทั้งแผ่นดินเล่าก็สะท้อนสะท้อนสว่างไสว

ในตอนนั้น องค์พระจอมไตรสาสดาได้ตรัสไว้ว่า เมื่อพระประยูรญาติทั้งหลาย
มาประชุมพร้อมกันแล้ว ก็ได้เกิดเสียงบันลือกึกก้องทั่วท้องนาสนธิ์ ฯ ภูเขา
ทั้งหลายก็สั่นสะท้าน แผ่นดินก็ไหวสะท้อน ฝนก็ตกโกรกลงมาเป็นดังลำธาร ฯ
ขณะนั้น พระเวสสันดรก็ได้สมาคมพร้อมด้วยพระญาติ ฯ พระเจ้ากรุงสญชัยกับ
พระราชเทวี พระราชโอรส พระราชสนธิสา และพระราชนัดดาทั้งสอง ก็ได้อยู่
ร่วมกัน ฯ เมื่อสมาคมพร้อมกันแล้วก็ได้มีเหตุการณ์น่าขนพองสยองเกล้า ฯ
เหล่าประชาชนก็ประนมมือบังคมชงพระมหาสัตว์เจ้า คร่ำครวญอ่อนวอนชงพระ
เวสสันดรและพระนางมัทรีในป่าใหญ่ว่า พระองค์เป็นอิสราธิปไตยของข้าพระองค์
ทั้งหลาย ขอพระองค์ทั้งหลายจงทรงรับตำแหน่งเป็นพระราชาแห่งข้าพระองค์ทั้งหลาย
ในบัดนี้เถิด พระเจ้าข้า สันเรื่องพระเวสสันดรตอนกัณฑ์สักกบรรพเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยเวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์นครกัณฑ์

คัมภีร์สุตฺวา มหาสฺตฺโต ปิตา

สทฺธิ สลฺลปฺนฺโต คาถมาห

ธมฺเมน รชฺชํ กาเรนฺตํ

ปจฺจา ปพฺพายิขตฺถ มนฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔๑ ว่าด้วย
เวสสันดรจริยา เรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์นครกัณฑ์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น

ประโยชน์แก่พระศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ครั้นพระมหาสัตว์เจ้า ได้ทรงสดับ ซึ่งคำกราบทูลของอำมาตย์ดังนี้ เมื่อจะตรัส จ्ञาบรรดาภิเษกพระราชาบิดา จึงกราบทูลขึ้นว่า พระองค์กับทั้งชาวชนบทนิคมได้พร้อมกัน เนรเทศข้าพระองค์ ผู้เสวยราชย์โดยธรรม ออกเสียจากแว่นแคว้นแล้วพระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น พระเจ้ากรุงสญชัยจึงทรงขอโทษต่อพระราชโอรสว่า ลูกเอ๋ย บิดาได้ทำผิด ไปแล้ว บิดาได้กำจัดความเจริญเสียแล้ว บิดาได้เนรเทศเจ้า ผู้เป็นคนหาผิดมิได้ ตามถ้อยคำของชาวสัพพะ ฯ ตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงอ่อนวอนพระเวสสันดรราชโอรส เพื่อให้หมดทุกข์โศกของพระองค์ จึงตรัสว่า ธรรมดาบุตรผู้มกัตถุญควรสละแม้กระทั่ง ชีวิตของตน ออกจากทุกข์ของมารดาบิดาและพี่น้อง เพราะฉะนั้น ลูกไม่ควรถือ โทษบิดา ขอจงทำตามถ้อยคำของบิดา ลาผนวชเพศเป็นฤๅษีกลับไปเป็นพระราชาธิบดี เสียเถิด ฯ ถึงแม้ว่าพระโพธิสัตว์เจ้าก็ทรงใคร่จะกลับไปครองราชสมบัติ แต่ถ้าจะ ไม่กราบทูลตามทว่ามาแล้วนี้ ก็เท่ากับมีพระหฤทัยเบาเกินไป เพราะฉะนั้น จึงได้ กราบทูลพระราชบิดาดังที่แสดงมา ฯ ครั้นพระราชบิดาตรัสอัญเชิญเป็นครั้งที่สองแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงรับอาราธนาว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า ครั้งนั้นเหล่าเสนาอำมาตย์สหชาติ ทั้ง ๖ หมื่น ทราบว่าพระมหาสัตว์เจ้าทรงรับคำเชื้อเชิญที่จะคืนไปครองราชสมบัติแล้ว จึงพร้อมกันกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะโสรงสร่งแล้ว ขอพระองค์จงทรงโสรงสร่งเถิด พระเจ้าข้า

ในขณะนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสแก่เหล่าอำมาตย์ว่า พวกท่านจง ยับยั้งอยู่สักครู่หนึ่งก่อน ตรัสแล้วก็เสด็จเข้าสู่บรรณศาลา ทรงเปลื้องเครื่อง บริหารของบรรพชิตไว้ ทรงผ้าไหมสีขาวราวกับสีสังข์อันใสสะอาด แล้วเสด็จ ขุรยาตรออกจากบรรณศาลา ทรงพระดำริว่า หนนี้เป็นที่เราได้บำเพ็ญสมณธรรมมา ๖ เดือนกับ ๑๕ วันแล้ว เป็นที่ ๆ เราได้ถือเอาขอดบารมีทำให้แผ่นดินไหว แล้วทรง ปทักษิณ เดินเวียนรอบพระบรรณศาลาถึง ๓ รอบ แล้วหยุดประทับที่หน้ามุขทรง

นอบน้อมพร้อมด้วยองค์ ๕ ซึ่งเป็นการนอบน้อมอย่างสูง

ขณะนั้น เจ้าพนักงานทั้งหลาย มีชาวพระภูษามาลาเป็นต้น ต่างก็ทำหน้าตาของตน มีเจริญพระเกศา และพระมัสสุเป็นต้น แล้วถวายอภิเษกพระมหาสัตว์เจ้าผู้ทรงเครื่องขัตติยาภรณ์อันไพโรจน์ชัชวาลย์ แลตุงตงามป่านประหนึ่งว่า ท้าวสักกเทวราช อัญเชิญให้เสด็จขึ้นผ่านราชสมบัติในพระนครสืบต่อไป ๆ ในตอนนั้น พระอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่า พระเวสสันดรบรมกษัตริย์ได้ทรงสละวัตตจริยาที่ทรงประพฤติมาเสร็จสิ้นแล้ว ทรงชำระพระสรีรกาย กลับดำรงเพศเป็นกษัตริย์ มีพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ เมื่อพระองค์ทรงทอดพระเนตรไปทางไหน ก็ล้วนไหวด้วยหมู่ประชาชนอันถวายบังคม ๆ เหล่าพฤตมาตย์ราชบุโรหิตาจารย์ ก็โอบอ้อมไสยเวทวิฆณมนต์ ถวายพรชัยมงคลอยู่มีมี ๆ พวกพนักงานมหรสพก็ประโคมสรรพดนตรี เสียงกึกก้องดังเสียงคลื่นในท้องมหาสมุทร แล้วอำมาตย์ทั้งหลายก็จัดช้างพระที่นั่งนำเข้าไปถวาย ๆ พระองค์ทรงสอดพระขรรค์เพชรเสด็จขึ้นทรงคชาธาร ๆ หมู่อำมาตย์สหชาติโยธาทั้ง ๖ หมื่น ซึ่งแต่งตัวด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็พากันเข้าแวดล้อมพระมหาสัตว์เจ้า

เหล่าพระสนมกำนัลในของพระเจ้าสัพพิ ต่างก็ชวนกันอัญชลีเชิญสมเด็จพระนางมัทรี ให้ทรงลาเพศดาปสินี แล้วทรงสรณาน ถวายน้ำมูรธาภิเษกพร้อมทั้งกล่าวสริมงคลว่า ขอพระเวสสันดรจอมปฐพีพิศล จงทรงอภิบาลพระแม่เจ้าโดยวัตตจริยาของพระราชสวามีเถิด พระเจ้าข้า

ในตอนนั้น องค์พระศาสดาได้ตรัสว่า พระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์ สรงพระเกศแล้วก็ทรงเสวตกุษา อันบริสุทธิ์ดังสังข์ แต่งพระองค์ด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์สอดพระขรรค์ฝักทองคำอันประดับด้วยแก้วทุกประการ ซึ่งอาจสังหารปรบภัยให้พินาศ แล้วเสด็จบุรยาตรขึ้นทรงพญาบังจันนาอันเป็นคชาธาร

ขณะนั้น เหล่าสหชาติโยธาหารทั้ง ๖ หมื่น มีมอดออาวุธพร้อมทุกคน แต่งตนแลอร่ามไปด้วยทอง ต่างก็ชื่นชมยินดีเข้าแวดล้อมพระมหาสัตว์เจ้า ผู้ประเสริฐในราชอาณาจักร

เมื่ออภิเษกพระมหาสत्त्वเจ้าแล้ว เหล่าพระสนมกำนัลในของพระเจ้าสัฟราษ
ก็พร้อมกันประชุมอัญเชิญซึ่งพระนางมัทรีให้โสจรสรงสุคนธ์โศทกวาร แล้วถวาย
พระพรว่า ขอพระเวสสันดรราชสวามี จงทรงอภิบาลพระแม่เจ้า ขอพระลูกเจ้าทั้งสอง
จงทรงบำรุงพระชนนี ขอพระเจ้ากรุงสุโขทัยจงทรงประสาทอิสรียศ แก่พระแม่เจ้า
ให้อยู่ขึ้นไป ดังนี้

เมื่อสมเด็จพระโลกนาถจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า เมื่อภักตริย
ทั้ง ๒ พระองค์ คือ พระเวสสันดร และพระนางมัทรีได้กลับครอบครองราชสมบัติแล้ว
ทรงระลึกถึงความลำบาก ที่พระองค์ทรงเสด็จอยู่ในป่าแต่ก่อนมา จึงโปรดให้นำกลอง
อาสน์แห่ไปตีประกาศในระหว่างเขาวงกต ให้มหาชนทราบว่า พระราชอาณาเขต
เป็นของพระองค์แล้ว โปรดให้เล่นมหรสพให้เป็นทช่นชมยินดี

เมื่อพระนางมัทรี ได้พบพระโอรสธิดา ก็มีพระหฤทัยปราโมทย์ ตรัสว่า
เมื่อก่อน ลูกทั้งสองราถูกพราหมณ์นำไป แม้อยากจะพบลูกจึงได้ตั้งใจบำเพ็ญ
วัตรจริยา คือ กินอาหารวันละหน นอนเหนือพื้นปฐพีตลอดเป็นนิจ ขว้วัตรอันนั้น
กลับประสิทธิ์ให้สมประสงค์ เพราะแม่ได้พบลูกทั้งสองในวันนั้นแล้ว ขอความบิต
โสมนัสอันเลิศกับความเมตตา กรุณาของแม่ และของบิดาเจ้า จงคุ้มครองลูกเรา
ทั้งสอง อีกประการหนึ่ง ขอพระเจ้ากรุงสุโขทัยเป็นพระอัยยกา จงทรงพระกรุณา
ชุบเลี้ยง บุญกุศลอันใดของแม่ก็ดี ของพระบิดาก็ดี ซึ่งมีอยู่ ด้วยอำนาจแห่งบุญ
กุศลอันนั้น ขอย่ำให้ลูกทั้งสองรู้จักเจ็บไข้ จงให้ลูกทั้งสองมีอายุยืนนาน

ส่วนพระนางผุสดี ก็ทรงพระดำริว่า ค่อยไปนี้ พระนางมัทรีผู้เป็นพระ
สนิสาของเรา จงได้ทรงพระภุษาเหล่านี้ จงได้ประดับด้วยเครื่องเหล่านี้ แล้วทรง
จัดพระภุษา และเครื่องประดับอันมีค่าลงในสมุกทองคำส่งไปพระราชทาน ฯ ของที่
ส่งไปพระราชทานนั้น คือ ผ้ากัมปาลีสีฟ้า ผ้าโกสีย์พัสตร์ ผ้าไหมพัสตร์
ผ้าโกทุมพรพัสตร์ ฯ และวลัยสำหรับประดับต้นพระพาลา พระกุกุณสำหรับประดับ
พระกรรณทั้งสอง สายรัตพระองค์อันฝังแก้วมณี พระขำมรงค์ และสร้อยพระคอ
นพรัตน์ เครื่องประดับพระเมาลี เครื่องประดับพระนลาต เครื่องประดับแก้วมณี

ซึ่งมีต่าง ๆ กัน เครื่องประดับพระปโยธร เครื่องประดับพระองค์สร้อยผูกขนา
พระองค์ ฉลองพระบาท คังน

ก็เครื่องประดับที่พระนางผุสสดีส่งไปประทานพระนางมัทรีนั้น มหัทธรอยเชือก
และไม่ร้อยเชือก พระนางมัทรีทรงแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับเหล่านั้นแล้ว เมื่อ
พระนางผุสสดี ยังทรงเห็นว่าบกพร่อง ก็โปรดส่งเครื่องประดับอย่างอื่นไปเพิ่มเติม
เมื่อพระนางมัทรีทรงประดับพระองค์ดี ก็งามเปล่งปลั่งดังเทพธิดาในนันทวันอุทยาน ๆ
อีกประการหนึ่ง พระนางมัทรี ทรงสระพระเกศาแล้วทรงผ้าขาวบริสุทธิ์ อันประดับด้วย
แก้ว ๑ ประการ ก็งามดังเทพอัปสรในดาวดึงส์สวรรค์ อีกประการหนึ่ง พระนางมัทรี
มีโรพระยานต์ แดงดังผลด่างสีสก มีพระมรรยาทประหนึ่งว่าคั่นกล้วยทองในสวรรค์ซึ่ง
ถูกลมพัดให้ไหวไปมา เวลานั้นพระนางมัทรี มีพระโฉมงามน่าพิศวง มีกลิ่นพระโอษฐ์
แดงดังผลนิโครธอันสก เป็นที่เจริญตา ทั้งประดับด้วยเครื่องกาญจณมัยหลายประการ
ดูงามดังเทพกนิรี อันมีวิจิตรลวดลายซึ่งบินไปในอากาศฉะนั้น

หม่อมอำมาตย์ราชเสนาได้จัดพระคชาธารมียักษ์หนุ่มคะนอง มีงานอดิเรก
มีกำลังกล้าหาญดังราชสีห์ มีตัวประดับพร้อมไว้คอยรับเสด็จ แล้วพระนางมัทรี
ก็ขึ้นประทับบนหลังคชาธาร กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ คือ พระเวสสันดร และพระนาง
มัทรี ก็ทรงช้างพระที่นั่งเสด็จไปสู่ค่ายหลวง พร้อมด้วยพระราชอิสริยยศใหญ่
ด้วยประการฉะนี้

พระเจ้ากรุงสญชัย พร้อมกับพระเวสสันดร และพระราชนัดดาทั้งสาม
ก้านลงใน และจดรงค์เสนา ๑๒ อักโขภินี คือ ๑๒ กองทัพ ก็เสด็จประพาสชมภูเข
และหมู่ไม้เป็นที่สำราญพระราชหฤทัยอยู่ในป่าใหญ่นั้นได้หนึ่งเดือน

ด้วยเดชาภาพเมตตาบารมีของพระมหาสัตว์เจ้า เหล่าสัตว์ร้ายในป่าใหญ่
มีราชสีห์ และเสือโคร่ง เป็นต้น ก็ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

พระเจ้ากรุงสญชัย พร้อมด้วยพลโยธา ๑๒ อักโขภินี ประทับอยู่ที่ป่าใหญ่นั้น
ได้หนึ่งเดือนแล้ว ก็ตรัสสั่งมหาอำมาตย์ว่า พวกเราอยู่ในป่ามานานแล้ว ท่านจัดแจง
หนทางที่ลูกเราจะเสด็จไปเสร็จแล้ว หรือยังประการใด เมื่ออำมาตย์กราบทูลว่าหน
เสร็จแล้ว จึงตรัสสั่งให้ไปทูลเชิญพระเวสสันดร และให้ป่าว่าร้องว่าจะเสด็จออกจากป่า

ในเวลานี้ ๑ พระเวสสันดรก็เสด็จพร้อมด้วยราชบริวารจากป่าใหญ่ตั้งแต่เขาวงกตจนถึงเขตทรนคร อันมีระยะทาง ๖๐ โยชน์ ๑ ในระยะ ๖๐ โยชน์นั้น พวกประชาชนได้ตกแต่งให้ราบรื่นเป็นอันดี ประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และหม้อน้ำ ชงข้อชงชัย ทั้งสองข้างมรรคา ภาคนักก็ดำเนินไปด้วยเครื่องบูชา ๕ อย่าง คือ ดอกหญ้า แพรก ข้าวสาร เมล็ดผักกาด ดอกมะลิ และข้าวตอก จนตลอดมรรคา

ครั้งนั้น เหล่าสหชาติโยธาทั้ง ๖ หมื่น ก็ตามเสด็จพระเวสสันดร ค้อมมากลึงพระสนมกำนัลใน และพระราชกุมาร กุมาริ พระประยูรญาติ และบุตรอำมาตย์เป็นลำดับไป ถัดนั้นไป ก็เป็นพวกพ่อค้า กฤหบดี หมูพรหมณ์พฤตอาจารย์ ถัดนั้นไป ก็เป็น พลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า ๑ เหล่าทหารซึ่งมีกายสวมเกราะ มีศีรษะสวมหมวกทองแดง มีมือถือโล่หุ้มด้วยดาบหอกเป็นเหล่า ๆ ก็เดินขบวนนำเสด็จไปข้างหน้า ฝ่ายประชาชนก็ตามเสด็จข้างหลัง ได้เคลื่อนขบวนจตุรงเสนาชาตราไปราวีถี วันละ ๑ โยชน์ แล้วพักนอนแรมเป็นลำดับไป จนกว่าจะถึงพระนครก็เป็นเวลา ๒ เดือนบริบูรณ์ แล้วเสด็จเข้าสู่พระนครที่ประชาชนได้ตกแต่งไว้แล้วขึ้นสู่ปราสาทอันประเสริฐ ประชาชนทั้งปวงก็พากันชื่นชมยินดี โบกสะบัดผ้าบนศีรษะของตนออกไปมา ๑ พระเวสสันดรมหากษัตริย์เจ้า จึงรับสั่งให้นากลอนนันทเกรีไปตีประกาศทั่วทั้งพระนครว่า บัดนี้พระราชอาณาจักรเป็นของพระองค์แล้ว ท่านทั้งหลายจงปล่อยสัตว์ ๔ เท้า ๒ เท้า โดยที่สุดแต่แม่แมว ให้พ้นจากเครื่องจองจำ

ในวันที่พระเวสสันดรเสด็จถึงพระนครนั้น เวลาจวนสว่าง ก็ทรงพระดำริว่า พรุ่งนี้เช้า พวกข้ากรู่ว่าเรากลับมาแล้วก็จะพากันมา เราจักได้สิ่งใดให้แก่เขา ๑ ในขณะนั้น ก็ร้อนถึงอาสน์สมเด็จจอมรินทร์ราชิราเจ้า พระองค์จึงทรงบันดาลให้แก้ว ๗ ประการ ตกลงมาดังท่าฝน เต็มทั้งพระราชวังและพระนคร ส่วนในพระราชวังนั้น ฝนท่าแก้วได้ตกลงมาสูงเพียงสะเอว นอกพระราชวังสูงเพียงเข่า ๑ รุ่งเช้าขึ้น พระเวสสันดรจึงทรงประกาศว่า ท่าฝนแก้ว ๗ ประการ ตกอยู่ที่หน้าบ้านหลังบ้านของผู้ใด ก็จงเป็นของผู้นั้น ที่เหลือนั้นให้ชนเข้าไว้ในห้องพระคลัง เพื่อจะได้บริจาคเป็นมหาทานต่อไปในภายหน้า แล้ว

พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญมรรคานจนตลอดพระชนมายุของพระองค์ แล้วได้ขึ้นไปเกิด
ในสุตตสวรรค์ ต่อมาก็ได้ลงมาเกิดเป็นพระพหูเจา ทรงพระนามว่า พระสมณโคตม
ส่วนชุกกันนี้ ได้มาเกิดเป็นพระเทวทัต นางอมิตตดาปนาได้มาเกิดเป็นนางจิญจมาณ-
วิกา นายเจตบุตรพรานไพร ได้มาเกิดเป็นนายฉันทนามาตย์ พระอจจุตฤาษี ได้มาเกิด
เป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกเทวราช ได้มาเกิดเป็นพระอนรุท พระเจ้ากรุงสญชัย
ได้มาเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระนางนุสสดี ได้มาเกิดเป็นพระนางสิริ-
มหามายา พระนางมัทรีได้มาเกิดเป็นมารดาพระราหุล พระชาลิกุมาร ได้มาเกิดเป็น
พระราหุล พระนางกัณหาชรีนา ได้มาเกิดเป็นนางอุบลวันณา ประชาชนทั้งหลายได้
มาเกิดเป็นพุทธบริวาร สันเรื่องพระเวสสันดร ที่พระพุทธองค์ทรงยกมาแสดงให้เห็น
ตัวอย่าง ในทางทานบารมี ที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้ในภัททกัลป์นี้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยสสบัณฑิตจริยา เรื่องกระต่าย

ปูนาปรี่ ยหา โหม

สสโก ปวนจาริโก

คณ ปณณ สาก ผล ภกโข

ปรเหชน วิวชชีโคติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔๒ ว่าด้วยสสบัณฑิต-
จริยา เรื่องกระต่าย สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระจรรยาของพระองค์ ที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ในชาติที่พระองค์
เกิดเป็นกระต่ายว่า เมื่อคราวเราเกิดเป็นกระต่ายอยู่ในป่า มีหญ้าและใบไม้และผัก

ณไม่เป็นอาหาร ได้ตั้งเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ได้มีวานรตัวหนึ่ง สุนัขจิ้งจอก
ตัวหนึ่ง นกชนิดกินปลาตัวหนึ่ง อยู่ด้วยกัน ฯ ในคราวนั้น เราได้สั่งสอนทางชั่ว
และทางดีให้แก่สัตว์ทั้ง ๓ นั้นว่า ท่านทั้งหลายจงเว้นจากความชั่ว จงหาแต่ความดี ฯ
เวลาเราได้เห็นพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถ เราก็ได้บอกแก่สัตว์ทั้ง ๓ นั้นว่า วัน
นี้เป็นวันอุโบสถ ท่านทั้งหลายควรให้ทานแก่ผู้ที่ควรรับทาน ครั้นให้ทานแล้วจงรักษา
อุโบสถ ฯ สัตว์ทั้ง ๓ นั้น ก็รับถ้อยคำของเราว่า ดีแล้ว แล้วก็จัดของที่จะให้ทาน
ไว้ตามกำลังของตน ครั้นจัดไว้แล้วก็แสวงหาผู้ที่ควรรับทาน ฯ เราได้นอนคิดอยู่ว่า
ได้ผู้ควรให้ทานอย่างไร ทานของเราจึงเป็นทานที่ดี สิ่งใดจะเป็นของที่ควรให้ทาน ฯ
งา ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ข้าวสาร เราก็ไม่มี เราได้เลียงชีวิตด้วยหญ้า เราไม่อาจ
ให้หญ้าเป็นทานได้ ฯ ถ้ามีผู้ขอทานมาหาเรา เราก็จะให้ตัวเราเป็นทาน จักไม่ให้เขา
ไปมือเปล่า ดังนี้

ท้าวสักกเทวราชได้ทราบความคิดของเรา ก็จำแลงเป็นพราหมณ์เข้าไปหาเรา
เพื่อจะทดลองเรา ฯ เราได้เห็นแล้วก็ดีใจ จึงกล่าวขึ้นว่า ท่านมาหาเรา เพราะ
ประสงค์อาหารนี้ เป็นการดีแล้ว วันนี้เราจักได้ให้ทานอันประเสริฐ ซึ่งยังไม่เคย
ให้แก่ท่าน ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยศีลธรรม การเบียดเบียนผู้อื่น ย่อมไม่สมควร
แก่ท่าน ฯ ท่านจงก่อไฟขึ้น หาฟืนมาใส่ให้มาก เราจักทำตัวเราให้สุกแล้ว ท่าน
จักได้บริโภค ฯ ท้าวสักกเทวราชจำแลงเป็นพราหมณ์นั้นก็ดีใจ ได้หาฟืนต่าง ๆ มากอง
ขึ้นเป็นกองใหญ่ ใส่ไฟให้ลุกโพล่ง แล้วเราก็เข้าไปขีดตัวให้หมดฝุ่นธุลีในท่อน้ำหนึ่ง
พอเห็นไฟลุกโพล่งดีแล้ว เราก็กระโดดเข้าไปในกองไฟ เข้าไปนั่งอยู่ในกลางกองไฟ
แต่ไฟไม่ร้อน ได้ปรากฏเช่นเหมือนกับน้ำ ทำให้เกิดปีติแก่เรา ฯ เมื่อเราเข้าไปอยู่
ในกองไฟในคราวนั้น ความร้อนทั้งปวงก็ไม่มี มีแต่รสเย็นเหมือนกับน้ำ ฯ เราได้
ให้ตัวของเราทั้งผิวหนัง หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เนื้อหัวใจ แก่พราหมณ์ทั้งสน ดังนี้
สนเนื้อความในพระบาลีตรัสไว้โดยย่อเพียงเท่านั้น

ส่วนเนื้อความโดยพิสดารนั้น มีอยู่ในสสบัณฑิตชาดก ก็มีทั้งตักนิบาต
พรรณนาว่า ครั้นพระพุทธองค์ทรงยับยั้งพระอริยาบถอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ได้ทรง
ปรารภถึงการถวายบริวารทั้งปวง ของกุกกุณพญ์หนึ่งให้เป็นต้นเหตุ จึงได้ตรัส

เทศนาชาตคนให้เป็นผล

กล่าวคือ ในคราวนั้น มีภุมมเทวาหนึ่งอยู่ในสวรรค์ ได้ถวายบริวารทั้งปวง แก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ที่ประทับข้างประตูของตน ในวันที่เจ็ด แห่งวันที่ตนถวายทาน ฯ พระภิกษุในคราวนั้น มีอยู่ ๕๐๐ องค์ เมื่อพระพุทธองค์ ทรงอนุโมทนา จึงตรัสว่า ลูกก่อนอุปาสก ท่านควรเกิดชาติโสมนัส เพราะการให้ทานนี้ เป็นวงศ์ของบัณฑิตทั้งหลายในกาลก่อน เพราะมักเจ็ดทั้งหลายในกาลก่อน ได้สละ ชีวิตเลือดเนื้อของตนแก่ข้าจากมากมาย ตรัสดังนี้แล้ว อุปาสกนั้นก็ทูลขอให้ทรงแสดง พระองค์จึงได้ทรงนำเรื่องทลวงแล้วมาแสดง

ว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุง พาราณสี พระโพธิสัตว์เจ้าได้เกิดในกัณนิคกระต่ายแล้วในป่า ฯ ที่บ้านนั้น มีเชิงภูเขายาวหนึ่ง มีแม่น้ำยาวหนึ่ง มีหมู่บ้านอยู่ข้างหนึ่ง ฯ กระต่ายนั้น มีสหายอยู่ ๓ คือ วานร ๑ สุนัขจิ้งจอก ๑ นากชนิดกินปลา ๑ รวมเป็น ๔ ด้วยกัน กับกระต่าย ฯ สัตว์ทั้ง ๔ นั้น ได้อยู่ด้วยกันเสมอมา แต่ในเวลาไปหากินนั้น ต่างก็ไปหากินตามถิ่นของตน ฯ พอถึงเวลาเย็นก็กลับมาอยู่ด้วยกันอีก สัตว์ชนิด คือ กระต่ายโพธิสัตว์นั้นได้สั่งสอนสัตว์ทั้ง ๓ นั้นว่า พวกเราควรให้ทาน รักษาศีล ทำอุโบสถกรรม ฯ สัตว์ทั้ง ๓ นั้น ก็รับโอวาทของกระต่ายโพธิสัตว์ แล้วก็เข้าไป อยู่ตามพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตน ฯ เมื่อล่วงเวลาไปนาน วันหนึ่งกระต่าย โพธิสัตว์ได้แหงนคตท้องฟ้า แลเห็นพระจันทร์แล้ว ก็รู้ว่าพรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ จึงบอกแก่สหายทั้ง ๓ นั้นว่า พรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ ท่านทั้ง ๓ จงตั้งใจถือศีล อุโบสถ ท่านทั้งบุคคลผู้ตั้งอยู่ในศีลแล้วให้นั้น ย่อมมีผลมาก เพราะฉะนั้น เมื่อมีขากมาถึง พวกท่านจึงควรให้อาหารที่พวกท่านจะต้องกิน แล้วจึงกินต่อ ภายหลัง ฯ สหายทั้ง ๓ นั้นก็รับว่าดี แล้วก็ไปอยู่ในที่อยู่ของตน ฯ ๑ ๑ รุ่งเช้าชนนากจึงคิดว่า เราจะไปหาอาหารแต่เช้า แล้วก็ไปทรมแม่น้ำคงคา ฯ ครั้งนั้นมีพรานเบ็ดคนหนึ่ง ได้ปลาตะเพียนไว้เจ็ดตัว ร้อยไว้ด้วยเครือไม้ เอาทรายกลบไว้ทรมแม่น้ำคงคา แล้วก็ไปเที่ยวหาปลาอีก ทางข้างล่างแห่งคงคา ฯ นากได้กลิ่นปลา ก็คุ้ยทรายนั้นได้เห็นปลาแล้ว ก็นำออกมา ได้ร้องประกาศ ชนทั้ง ๓ ครั้งว่า ปลาน้ำมีเจ้าของหรือไม่ว่า เมื่อไม่เห็นมีเจ้าของ ก็กัดปลาเครือ

ไม่ให้ขาดแล้ว คาบไปไว้ที่พุ่มไม้ของตน คิดว่าเราจะกินเมื่อถึงเวลา แล้วก็นอนนึกถึงสิ่งของของตนอยู่

ฝ่ายสุนัขจึงจอกก็ออกไปเที่ยวหาอาหาร ได้พบเนื้อ ๒ ไม้ ที่เขาร้อยไว้ที่กระถ่อมของคนเผ่าคนหนึ่ง กับเหยียบางตัวหนึ่ง กระบอกหรือกระบอกหนึ่ง กร้องประกาศจนถึง ๓ ครั้งว่า ของ ๓ อย่างนมเจ้าของหรือไม้มือไม้เห็นมีเจ้าของ ก็เอาเชือกผูกกระบอกหรือสวมคอของตน แล้วคาบเนื้อบงกับเหยียบ้างไป ไปวางไว้ในพุ่มไม้ที่ตนนอน ด้วยคิดว่า พอถึงเวลาที่จะกิน แล้วนอนนึกถึงสิ่งของของตนอยู่

ฝ่ายวานรก็ได้เข้าไปในป่า นำผลไม้มาไว้ในพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตน ด้วยคิดว่า ถึงเวลาที่จะกิน แล้วนอนนึกถึงสิ่งของของตนอยู่

ส่วนกระต่ายโพธิสัตว์คิดว่า ถึงเวลาที่จะออกไปหากินหญ้ามุงกระต่าย แล้วก็นอนคิดถึงพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่ของตนว่า เราไม่อาจให้หญ้าแก่ยากที่มากหาเราได้ ของอื่น ๆ มีงา และเขี้ยวสารเป็นต้น ของเราก็ไม่มี ถ้ามียากมากหาเรา เราก็จะให้เนื้อในร่างกายของเรา ฯ พอคิดดังนี้ ก็ร้อนขึ้นไปถึงท้าวโกสีย์ ด้วยอำนาจศีลของพระโพธิสัตว์เจ้านั้น ฯ กล่าวคือ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์อันเป็นที่ประทับของพระอินทร์นั้น ร้อนเพราะเหตุ ๒ อย่าง คือ เพราะพระอินทร์จะสิ้นอายุ ๑ เพราะพระอินทร์จะสิ้นบุญ ๑ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อมีผุอันภาพมากปรารถนาจะเป็นพระอินทร์ หนึ่งของพระอินทร์นั้นร้อน อีกอย่างหนึ่ง หนึ่งของพระอินทร์นั้น ร้อนด้วยอำนาจศีลของสมณพราหมณ์ผู้ชอบธรรม

คราวนั้น หนึ่งของพระอินทร์ได้ร้อนด้วยอำนาจศีล ฯ เมื่อพระอินทร์ทรงพิจารณาตุ๊กทรงทราบเหตุ แล้วทรงพระดำริว่า เราจักไปทดลองพญากระต่าย แล้วได้เสด็จไปสู่ที่อยู่ของนาคก่อน ได้ทรงยืนอยู่ด้วยรูปร่างเป็นพราหมณ์ เมื่อ นาคถามว่า พราหมณ์มาเพื่อต้องการสิ่งใด ก็ตรัสบอกว่า เพื่อต้องการอาหาร คือ ถ้าเราได้อาหารอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เราก็จะรักษาศูชีพ และจะทำสมณธรรม ฯ นาคก็ตอบว่า ดีละ เราจักให้อาหารแก่ท่าน เมื่อจะเจรจาต่อไปจึงบอกว่า เรามีปลาตะเพียนอยู่ ๓ ตัว มีผู้วางไว้นบนบกกลบไว้ด้วยทราย เรา

เห็นว่าไม่มีเจ้าของจึงนำมา ท่านจึงไปทำปลาน้ำให้สุกแล้วจึงบริโภค เมื่อจะทำ
สมณธรรมก็จงนั่งที่โคนต้นไม้ อันเป็นที่สบายในบ้านเกิด

พราหมณ์นั้นตอบว่า ยกไว้ก่อน เราจะบอกให้รู้ทีหลัง แล้วก็ไปหา
สุนัขจึงจอกถามว่า ท่านมาขี้นอยตรงนี้ต้องการสิ่งใด ก็บอกความประสงค์
ไปว่า ต้องการอาหารดังที่ว่าแล้วนั้น สุนัขจึงจอกจึงว่า ดีละ เราก็คงให้อาหารแก่ท่าน
เราได้เนือง ๆ ไม่ กับเหยียงตัวหนึ่ง กระบอกหกรักบอกหนึ่ง ที่กระท่อม
ของชาวนาคนหนึ่งมาไว้ในที่นี้ ท่านจงบริโภคแล้วไปรักษาอุโบสถ นั่งทำสมณธรรม
อยู่ที่โคนต้นไม้อันเป็นที่สบายเถิด

พราหมณ์ตอบว่า ยกไว้ก่อน เราจะบอกให้รู้ทีหลัง แล้วก็ไปหาวานร
เมื่อวานรถามว่า ท่านมาขี้นอยตรงนี้ต้องการสิ่งใด ก็บอกให้ทราบดัง
แสดงมา ๆ วานรจึงว่า ดีละ เราจะให้อาหารแก่ท่าน นี่คือนมมะม่วงสุก และ
น้ำเย็นที่เราหามาไว้ ท่านจงบริโภคนมมะม่วงสุกแล้วจึงดมน้ำเย็น แล้วจึงนั่งทำ
สมณธรรมอยู่ที่โคนไม้อันเป็นที่สบายเถิด

พราหมณ์ตอบว่าจงยกไว้ก่อน เราจะรู้ต่อภายหลัง แล้วก็ไปหากระต่าย
บัณฑิต เมื่อกระต่ายบัณฑิตถามว่า ท่านมาหานี้ด้วยต้องการสิ่งใด ก็บอกไปให้
ทราบ ๆ กระต่ายบัณฑิตได้ทราบแล้วก็ดีใจ ตอบไปว่า นี่แน่ะพราหมณ์ การ
ที่ท่านได้มาหาเรา เพื่อต้องการอาหารนั้นเป็นการดีแล้ว วันนี้เราก็คงให้ท่านที่เร่า
ไม่เคยให้ ส่วนท่านก็เป็นผู้มีศีล จักทำปณาดิบาตไม่ได้ ท่านจงไปหาพื้นมา
ก่อเป็นกองไฟ ใสไฟลุกแล้วจึงมาบอกแก่เรา เราก็คงทำตัวของเร่าให้สุกในกลาง
กองไฟ เมื่อตัวของเร่าสุกแล้ว ท่านจักได้กินเนื้อของเรา แล้วจักได้ไปนั่งทำ
สมณธรรม เพราะสิ่งอื่น ๆ คือข้าวสารเร่าก็ไม่มี ถั่วเร่าก็ไม่มี

ลำดับนั้น ท้าวโกสีย์เทวราชจึงเนรมิตกองเพลิงขึ้นกองหนึ่ง แล้วบอก
แก่กระต่ายโพธิสัตว์ให้ทราบ กระต่ายโพธิสัตว์ลุกขึ้นจากที่นอน อันทำด้วย
หญ้าของตน แล้วไปยืนสลัดขนถึง ๓ ครั้ง ด้วยคิดว่า ถ้ามีสัตว์เล็ก ๆ อยู่ใน
ระหว่างขนของเร่าก็อย่าให้มันตาย แล้วก็สละตัวให้เป็นทาน กระโดดเข้า
ไปในกองเพลิงด้วยจิตเบิกบาน มีอาการปานประหนึ่งว่า พญางูสัซึ่งร้อนลง
ในสระปทุมฉะนั้น ๆ แต่เพลิงนั้นไม่อาจทำให้เกิดความร้อน แม้แต่เพียง

ชุมชนหนึ่งแก่พระโพธิสัตว์ได้ ฯ พระโพธิสัตว์รู้สึกตัวว่า เหมือนเข้าไปใน
 ภายในก้อนหิมะ จึงกล่าวขึ้นว่า นี่แน่ะพราหมณ์ ไฟที่ท่านก่อนเข็นนํก ไม่อาจ
 ทำให้ความร้อนแม้เพียงชุมชนหนึ่งเกิดขึ้นแก่เราได้ เป็นเพราะอะไร ? ท้าว
 สหิสสนัยน์จึงตรัสตอบว่า นี่แน่ะบัณฑิต เราไม่ใช่พราหมณ์ เราเป็นท้าวสักกะ
 เรามาเพื่อจะทดลองท่าน ฯ กระต่ายโพธิสัตว์จึงว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ส่วน
 พระองค์ท่านจงยกไว้ก่อน ถ้าแม้โลกสันนิวาสทั้งสี่ จะทดลองข้าพเจ้าด้วยทาน
 ก็จะไม่เห็นซึ่งความไม่ยากให้ทานของข้าพเจ้า ฯ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจึงตรัสว่า
 นี่แน่ะบัณฑิต ขอให้ความดีของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกาลป์ ดังนี้ แล้วไปสกัด
 ศิลาทุกเขา มาเขียนเป็นรูปกระต่ายไปไว้ในมณฑลแห่งดวงจันทร์ แล้วนำพระ
 โพธิสัตว์ให้ไปนอนลงที่หลุมมุงกระต่ายอ่อน ๆ ในพุ่มไม้ที่ป่านั้น แล้วก็กลับยัง
 เหวโลก ฯ ส่วนสัตว์ทั้ง ๔ นํกก็ได้อยู่ด้วยกัน โดยความพร้อมเพรียงสืบต่อไป
 ได้พากันรักษาศีล ทำอุโบสถกรรม แล้วก็ไปตามกรรมของตน ฯ ต่อมาภายหลัง
 นากนั้นก็ได้มาเกิดเป็นพระอนนท สุนัขจอกนั้นก็ได้มาเกิดเป็นพระโมคคัลลาน์
 วานรนั้นได้มาเกิดเป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกะนั้น ได้มาเกิดเป็นพระอนรุทธิ์
 กระต่ายนั้นได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ฯ เมื่อพระองค์ทรงแสดงเรื่องกระต่าย
 จบลงแล้ว ก็ทรงแสดงอริยสัจสืบต่อไป เมื่อจบอริยสัจลง คฤหบดีที่ถวาย
 เครื่องบริวารทั้งปวงนั้น ก็ได้ตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผล จบสสบัณฑิตชาดกที่
 ขกมาขยายเนื้อความในสสบัณฑิตจริยา คือพระจรรยาของพระพุทธเจ้า ที่ได้ทรง
 บำเพ็ญไว้ในภัททกัลป์นี้ ไว้ในชาติเป็นกระต่ายเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๔๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก
ว่าด้วยสัลวานาจริยา เรื่องพญาช้างทมสล

ขหา อโหสิ ปวเน กุณฺขโร มาคุโปสโก

น ตทา อคฺคิ มหิยา กุณฺเนน มม ตาหิโสคิ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์ จริยาปิฎก กัณฐกัณฐ ๔๓ ว่าด้วย
สัลวานาจริยา เรื่องพญาช้างทมสล สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานี้ว่า
พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงสัลวานาจริยา คือ เรื่องพระจรรยาที่พระองค์ได้ทรง
บำเพ็ญมา ในครั้งเป็นพญาสัลวานา คือ พญาช้างทมสลในภัทถกัปนี้ว่า ใน
คราวที่เรตถาคต เกิดเป็นช้างเผือกมารดาอยู่ในป่าควรวนน ผู้เสมอกับเราด้วย
คุณคือศีล บ่อมน้ำในแผ่นดินนี้ มีพรานป่าคนหนึ่ง ได้พบเราที่ป่าใหญ่
แล้วไปกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า มีช้างเผือกเชือกหนึ่งอยู่ในป่า ซึ่ง
สมควรแก่พระองค์ ฯ การที่จะไปจับช้างนั้นมา ไม่ต้องขุดคูหรือขุดหลุมประการ
ใด พอจับวงเท่านั้น ช้างนั้นก็จักเดินมาเอง พระเจ้าข้า ฯ พระราชาได้ทรง
สดับแล้วก็ทรงปล้ำพระทัย ได้ทรงส่งความไปยังผู้ชำนาญไปคนหนึ่ง ฯ คราวที่
นั้นก็ไปถึงหิมพานต์ ได้ไปเห็นพญาช้างกำลังถอนเหง้าบัวอยู่ที่สระบัว เพื่อ
นำไปให้มารดา ฯ พอความข้างใต้รู้ว่า เราเป็นผู้มัลลธรรม แล้วก็พิจารณา
ลักษณะ ได้เรียกเรว่ามาเกิดลูกเอ๋ย แล้วก็จับวงของเรา ฯ กำลังกายของ
เราซึ่งมีอยู่ตามปกติในเวลานั้นเท่ากับกำลังช้างพินหนึ่ง ฯ ถ้าเราโกรธขึ้นมา กำลัง
ของเราก็ทวีมากขึ้น แม้แต่มนุษย์ทั่วประเทศก็สู้เราไม่ได้ แต่เราไม่ทำใจ
ให้แปรไป ด้วยมุนีรักษาศีล ฯ ถึงจะมีผู้พินผู้แหว่งเรา ด้วยขวานและหอกก็
เราก็ไม่โกรธแก่เขา เพราะเรากลัวจะเสียศีล ดังนั้น สันเนอความที่พระพุทธรองค์
ทรงแสดงไว้โดยย่อเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในมาตุโปสภชาติก ซึ่งจกขกมาขบาขงเรื่องท แสดงไว้แล้วโดยย่อให้พิสดารออกไป กล่าวคือ ในมาตุโปสภชาติก ก็มีร เอกาทสกนิบาตวรรณานันว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ครั้นพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสีนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าได้กำเนิดในกำเนิดช้าง มี อวัยะสรรพางค์ ขาวบริสุทธิ์ มีรูปทรง อันงดงามยิ่งนัก สมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะ ทุกประการ มีช้าง ๘ หมืนเป็นบริวารอยู่ในป่าหิมพานต์เป็นนิจมา ฯ ฝ่ายมารดา ของพญาช้างโพธิสัตว์นั้น แก่ชราตาบอด ไม่อาจเที่ยวหาอาหารมาบริโภคได้ เมื่อพญาช้างโพธิสัตว์ หาผลไม้มาส่งรอยได้ ก็ให้ช้างที่เป็นบริวารนำไปให้ มารดา แต่บางทีช้างที่เป็นบริวารนั้น นำไปบริโภคเสียเอง

อยู่มาวันหนึ่ง พญาช้างโพธิสัตว์สลดนมมดู ก็รู้ว่าช้างทั้งหลายไม่นำ ผลไม้ไปให้มารดา จึงคิดว่าเราจักละฝูงช้างนี้เสีย ไปอยู่ปฏิบัติมารดา แต่ โดยลำพังผู้เดียวจะดีกว่า พอถึงเวลากลางคืน ก็ไม่บอกให้บริวารรู้ ได้พา มารดาไปทิ้งตนเขาจันทรณะบรรพต ให้มารดาอยู่ในถ้ำ ซึ่งเป็นที่กำบังแห่งหนึ่ง แล้วไปเที่ยวหาอาหารมาเลี้ยงเป็นนิจกาล

อยู่มาวันหนึ่ง มีนายพรานชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เที่ยวหลงทางไปใน กลางป่า ก็ร้องไห้วนเวียนอยู่ไปมา พญาช้างโพธิสัตว์จึงคิดว่า บุรุษผู้หลงทาง เราจะช่วยให้พ้นความตาย คิดแล้วก็ไปหานายพรานนั้น ครั้นนายพราน แลเห็นก็วิ่งหนีด้วยความกลัว จึงบอกนายพรานว่า อย่าได้กลัวเลย เราไม่ทำ อันตรายแก่ท่าน เราอยากทราบว่า เหตุไรจึงเดินร้องไห้อย่างนี้ นาย พรานตอบว่า เพราะข้าพเจ้าหลงทางมา ๗ วันแล้ว พญาช้างโพธิสัตว์ จึงปลอบ ให้ดีใจว่า เราจะพาไปส่งให้ถึงทางของมนุษย์ แล้วก็ให้นายพรานขึ้นหลังไป ได้ พาออกไปจนกระทั่งถึงทางมนุษย์ จึงได้กลับไปที่อยู่ของตน

นายพรานผู้โง่เขลาผู้นั้น เมื่อนั่งไปบนหลังพญาช้างก็คิดว่า เมื่อเราไปถึง บ้านเมืองแล้ว จักหาโอกาสเข้ากราบทูลพระราชาว่า ในบ้านมีช้างเผือกอยู่เชือก หนึ่ง คิดดังนี้แล้วจึงได้จำทิวไม้และภูเขาไว้ จำหนทางไปมาจนกระทั่งถึงเมืองพาราณสี

ในคราวนั้น ช้างต้นมงคลหัตถ์ของพระเจ้าพาราณสีก็ล้มตายลง ฯ พระ

เจ้าพาราณสี^๑สมพระราชา^๒ประสงค์จะหาช่างมาแทน จึงให้ตกลงเหียวร้องบอกว่า ถ้า^๓ผู้ใดได้^๔เห็นช่างสมควรจะเป็น^๕ราชพาหนะ^๖ จึงให้^๗ผู้นั้นไปกราบทูล^๘พระราชา จะได้^๙รับพระราชทานรางวัล^{๑๐}เป็นอันมาก

นายพราณผู้ใจบาปนั้น^๑ ก็อยากได้รางวัล^๒ จึงเข้าเฝ้า^๓พระเจ้าพาราณสี^๔กราบทูลให้ทรงทราบ^๕ และรับอาสาจะ^๖ไปนำพญาช้างโพธิสัตว์^๗นั้นมาถวาย^๘ พระเจ้าพาราณสี^๑ก็คิดพระทัย^๒ และตรัสสั่ง^๓พวคนายช่าง^๔ให้ตามพราณผู้นั้นไป^๕ เมื่อ^๖พวคนายช่าง^๗รับพระราชโองการแล้ว^๘ ก็ไปกับนายพราณผู้นั้นจนกระทั่งถึงภูเขา^๑จันทรชนบรรพต^๒ ก็ได้พบพญาช้างโพธิสัตว์^๓อยู่ในที่นั้น^๔

ฝ่ายพญาช้างโพธิสัตว์^๑ได้เห็นพวคนายช่าง^๒ไปก็แน่ใจว่า^๓ ภัยอันนั้น^๔ไม่ได้เกิดขึ้นด้วย^๕ผู้อื่น^๖ เกิดขึ้นด้วย^๗บุรุษ^๘หลงทางที่เรพาไป^๑ส่งนั้นเป็นแน่^๒ แล้วคิดต่อไปว่า^๓ เราเป็น^๔ผู้กำลังมาก^๕ ถ้าเราโกรธ^๖ขึ้นแล้ว^๗อาจกำจัด^๘ช้างได้ตั้งพัน^๑ อาจกำจัด^๒เสนาได้ตั้ง^๓แคว้นแคว้น^๔ ก็แต่^๕ว่า ถ้าเราโกรธ^๖ขึ้น^๗ ศัตรู^๘ของเราจะขาด^๑ เพราะฉะนั้น^๒ ถึงจะมี^๓ผู้ใดมาตอก^๔ศีรษะ^๕ของเราด้วย^๖หอก^๗กุด^๘ หรือมา^๑สับ^๒ฟัน^๓เราด้วย^๔ขวาน^๕กุด^๖ เราก็จักไม่^๗โกรธ^๘แก่^๑ผู้นั้น^๒ ตั้งใจ^๓มั่น^๔ตั้ง^๕มั่น^๖แล้ว^๗ยก^๘ขึ้น^๑กับ^๒ศีรษะ^๓อยู่^๔มิได้^๕หวั่นไหว^๖

ขณะนั้น^๑ พวคนายช่าง^๒จึงลง^๓ไปใน^๔สระ^๕ปทุม^๖ พิจารณา^๗เห็น^๘ลักษณะ^๑ของ^๒พญาช้างแล้ว^๓ จึงกล่าว^๔ว่า^๕ นี่^๖แน่^๗ะ^๘ ลูก^๑รัก^๒ เจ้า^๓จง^๔มา^๕ไปด้วย^๖กัน^๗เถิด^๘ แล้วก็เข้าไป^๑จับ^๒วง^๓พญาช้าง^๔ อันมี^๕สัญญาณ^๖ดัง^๗พวง^๘เงิน^๑ แล้ว^๒นำไป^๓ที่^๔เมือง^๕พาราณสี^๖

ฝ่ายมารดา^๑ของ^๒พญาช้าง^๓ เมื่อ^๔ไม่เห็น^๕บุตร^๖กลับ^๗ไป^๘ก็^๑แน่ใจ^๒ว่า^๓ บุตร^๔ของเรา^๕คง^๖จัก^๗ถูก^๘พระราชา^๑หรือ^๒มหาอำมาตย์^๓ของ^๔พระราชา^๕นำไป^๖เสีย^๗แล้ว^๘ ต่อ^๑นั้น^๒ไป^๓ ค้น^๔ไม้^๕ท่อย^๖ใน^๗ป่า^๘ก็จะ^๑งอก^๒งาม^๓ขึ้น^๔ เพราะ^๕ไม่มี^๖ลูก^๗ของ^๘เรา^๑อยู่ใน^๒ที่นั้น^๓ แล้วก็^๔ร้อง^๕ให้^๖รำพัน^๗ว่า^๘ ต้น^๑อ้อย^๒ข้าง^๓ ต้น^๔โมก^๕มัน^๖ ต้น^๗ข่าน้าว^๘ หญ้า^๑วง^๒ข้าง^๓ ข้าว^๔พ่าง^๕ และ^๖ลูก^๗เคื่อย^๘ทั้งหลาย^๑จัก^๒งอก^๓งาม^๔ขึ้น^๕แล้ว^๖ เพราะ^๗ไม่มี^๘ลูก^๑ของ^๒เรา^๓ อีก^๔อย่าง^๕หนึ่ง^๖ ต้น^๗กรรณิการ์^๘ทั้งหลาย^๑ที่อยู่^๒ตาม^๓เชิง^๔เขา^๕ก็^๖จัก^๗มี^๘ดอก^๑ออก^๒บาน^๓ เพราะ^๔ลูก^๕ของ^๖เรา^๗มิได้^๘หัก^๑กิ่ง^๒มา^๓กิน^๔เป็น^๕อาหาร^๖ พระราชา^๑หรือ^๒พระราชา^๓กุมาร^๔ผู้ใด^๕ก็ตาม^๖ เมื่อ^๗ได้นั่ง^๘คอก^๑พญาช้าง^๒ที่^๓เป็น^๔ลูก^๕ของเรา^๖แล้ว^๗ ก็^๘จัก^๑ไม่^๒สะดุ้ง^๓กลัว^๔ต่อ^๕ข้าศึก^๖ศัตรู^๗ จะมี^๘แต่^๑ข้าศึก^๒ศัตรู^๓ ขอม^๔สวามิ^๕ภักดิ์^๖ พระราชา^๑หรือ^๒มหาอำมาตย์^๓ราชกุมาร^๔นั้น^๕ ก็^๖จัก^๗เลี้ยง^๘ลูก^๑ของ^๒เรา^๓ ด้วย^๔อาหาร^๕อัน^๖สมควร^๗แก่^๘พระราชา^๑

เมื่อนายช้างนำพญาช้างโพธิสัตว์ไปถึงกลางทาง ก็ส่งข่าวเข้าไปกราบทูล
พระเจ้าพาราณสีว่า ได้พญาช้างเผือกมาแล้ว พระเจ้าพาราณสี จึงโปรดให้ตกแต่ง
พระนครเป็นอันดี แล้วให้ตกแต่งโรงช้าง ให้งดงามยิ่งกว่าแต่ก่อน เพื่อ
สำหรับพญาช้างซึ่งจะมาถึงพระนคร

ฝ่ายพวคนายช้าง ก็พาพญาช้างโพธิสัตว์มาถึงพระนครแล้วนำเข้าไปไว้ที่โรง
ช้าง อันประดับด้วยเครื่องประดับทองคำ พรหมด้วยเครื่องหอมนานาประการ
แวดล้อมด้วยม่าน เบื้องบนก็ผูกเพดานอันวิจิตรตระการตา แล้วกราบทูล
พระราชาให้ทรงทราบ ฯ พระราชาก็โปรดให้พระราชทาน อาหารอันมีรสเลิศ
ต่าง ๆ ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง แต่พญาช้างคิดว่า เราได้พลัดพรากมารดา
ของเราแล้ว เมื่อเรายังไม่เห็นมารดาของเรา เราก็จักไม่บริโภคอาหาร แล้วก็
ไม่รับอาหารที่พระราชาพระราชทาน ฯ พระราชาจึงทรงอ่อนวอนว่า คุณก่อน
พญาช้างตัวประเสริฐ ท่านจงบริโภคอาหารเถิด ท่านอย่าได้ขอมขบผอมเลย
ราชกิจมีอยู่เป็นอันมาก ท่านจงตั้งใจทำราชกิจเถิด ฯ พญาช้างตอบว่า ข้าแต่
พระราชา ผู้มีพระคุณอันใหญ่ นางพญาช้างเป็นผู้หาที่พึ่งไม่ได้ ในเมื่อพลัด
พรากจากข้าพเจ้า ทั้งเป็นผู้มีภัยทั้ง ๒ บอด ไม่มีผู้ใดจะนำทาง เมื่อเดินไป
สะดุดตอไม้ก็จะตกภูเขา อันชื่อว่าฉันทโรหณะ แล้วถึงซึ่งความตาย ฯ พระเจ้า
พาราณสีจึงตรัสถามว่า นางช้างนั้นเป็นอะไรกับท่าน ฯ ทูลตอบว่า เป็น
มารดาของข้าพเจ้า ฯ พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสว่า พญาช้างนั้นเป็นผู้เลี้ยงมารดา
ท่านทั้งหลาย จงนำพญาช้างนี้ไปส่ง ให้พญาช้างนี้ได้พบกับมารดา และหม่าญาติ
ในบัดนี้

เมื่อพญาช้างได้ฟังดังนั้น จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพเจ้า
เป็นผู้เลี้ยงมารดา หมาบอดทั้งสองข้าง เมื่อมารดาของข้าพเจ้าไม่มีข้าพเจ้า
อยู่แล้ว ก็จะถึงซึ่งความตาย เมื่อข้าพเจ้าพลัดพรากจากมารดา ก็ไม่ต้องการ
อิสรียศอันใด เวลานี้มารดาข้าพเจ้าไม่ได้บริโภคอาหารมาถึง ๗ วัน กับทั้งวัน
แล้ว พระเจ้าข้า

พวคนายช้าง ก็ได้นำพญาช้างออกไปส่งถึงป่าหิมพานต์ แล้วพญาช้าง
ก็ลงไปสระซึ่งมีน้ำอันเย็น อมเอาน้ำไปรดตัวของมารดาด้วยวงของตน แต่ว่า

ก่อนที่พญาข้างจะออกจากพระนครไปนั้น ได้แสดงเทศพิชราชธรรม ๑๐ ประการ ถวายแก่พระเจ้าพาราณสี แล้วถวายพระโอวาทว่า ขอพระองค์จงอย่าประมาท แล้วก็ถวายบังคมลา มหาชนคนทั้งปวงก็บูชาพญาข้างด้วยดอกไม้ธูปเทียนเป็นคัน พญาข้างก็ออกจากพระนครไป ไปถึงสระบัวในวันนั้น ส่วนพญาข้างเอง ก็ยังไม่บริโภคอาหาร คิดว่าเมื่อเรายังไม่ได้เห็นมารดาของเรา เราก็จักยังไม่บริโภค จึงถือเอาหีบข้าวและรากบัวเป็นอันมาก กับสุคน้ำให้เต็มวงแล้วไปหา มารดา ขณะนั้นมารดาที่ออกจากถ้ำมานอนอยู่ที่ประตูถ้ำ พอพญาข้างไปถึงจึง พ่นน้ำรดร่างกายของมารดา เพื่อให้ชุ่มกำลัง เพราะมารดาได้อุดอาหารมาถึง ๗ วัน แล้ว ๑ ฝ่ายมารดาเข้าใจว่าฝนตก จึงดำฝนว่าฝนอย่างไรงันมาตกในเวลาที่ไม่ ควรตกเช่นนั้น บุตรของเราที่ได้ปฏิบัติเรามากก็ได้ไปเสียจากเราแล้ว เรามักความ ลำบากมาก

เมื่อพญาข้างได้ฟังดังนี้ จึงกล่าวว่า ข้าแต่มารดา มารดานอนหรือ ของ ลูกขึ้นเกิด ลูกผู้เกิดแต่อกมารดา ให้พระเจ้าพาราณสีได้โปรดให้ปล่อยไปแล้ว ได้มาถึงแล้ว ขอมารดาจงลุกขึ้นกินอาหารเถิด ฯ เมื่อมารดาทราบว่าบุตรมาถึง แล้วก็แสนที่จะดีใจ จึงกล่าวอวยชัยให้พรแก่พระเจ้าพาราณสีว่า พระราชา พระองค์ใด ได้ปล่อยบุตรของเราผู้เลี้ยงดูผู้เฒ่า ขอพระราชาพระองค์นั้น กับทั้ง บ้านเมืองจงมีความเจริญเกิด ขอพระราชาพระองค์นั้นจงมีพระชนมายุยืนนานเกิด ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น พระเจ้าพาราณสีมีความเลื่อมใสในความดีของพญาข้าง จึงโปรดให้สร้างบ้านลงในที่ใกล้ถ้ำ อันเป็นที่อยู่ของพญาข้างนั้น แล้วให้พระราช ทานอาหารแก่พญาข้างและมารดาของพญาข้างทุกวันไป เมื่อมารดาของพญาข้าง ตายแล้ว พญาข้างก็ทำการฝังศพ แล้วไปอาศัยที่อาศรมอันชื่อว่า กรันชกะของพวก ฤาษี ปฏิบัติพวกฤาษี ๕๐๐ องค์อยู่ในที่นั้น

ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีนั้น เมื่อพญาข้างหนีไปแล้ว จึงโปรดให้นำศิลา มา แกะสลักเป็นรูปพญาข้าง เพื่อจะให้เป็นที่สักการบูชาของประชาชนทั้งหลาย พอถึงฤดูปี ประชาชนทั้งหลายก็ไปประชุมกันสักการบูชารูปพญาข้างนั้นมิได้ขาด ต่อมาภายหลัง พระราชานั้น ก็ได้มาเกิดเป็นพระอานนท์ นายพรานผู้ลามกนั้น ได้มาเกิดเป็นพระเทวทัต นายข้างนั้นได้มาเกิดเป็นพระสารีบุตร มารดาพญาข้าง

นั้น ได้มาเกิดเป็นพระพุทธรูปมาศ ส่วนพญาช้างนั้น ได้มาเกิดเป็นพระพุทธรูปเจ้า
ของเราทั้งหลาย สันเรื่องพญาช้างผู้มั่งคั่ง และผู้ตั้งใจเล็งมารดาเพียงเท่านั้น เรื่องนี้
เป็นเรื่องแสดงถึงสัจธรรม ของพระพุทธรูปที่ทรงแสดงไว้โดยย่อ ในจรียาปฎก
ดังแสดงมา

เอวี่ กัมม์ คัวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๔

กัมมวิริยททกนิกาย จรียาปฎก

ว่าด้วยภริยัตตจรียา เรื่องพระภริยัตตนาคราช

ปุนาปริ ขทา โหมิ

ภริยัตตโต มหิตฺตโก

วิรูปกฺเขน มหารณฺดา

เทวโลกมคฺคจฺจนฺตติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงกัมมวิริยจรียาปฎก กัณฑ์ที่ ๔๔ ว่าด้วยภริยัตต
จรียา เรื่องพระภริยัตตนาคราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า พระพุทธรูปได้ทรงแสดงพระธรรมของพระองค์ คือ การทรงมั่นอยู่ใน
ศีล ในครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระภริยัตตนาคราชนั้น ไว้ในพื้นเพียง
โดยย่อ เฉพาะข้อใหญ่ใจความว่า ในคราวที่เราตกตายเป็นภริยัตตนาคราช
ซึ่งเป็นผู้มั่งคั่งมากนั้น ได้ไปสวเลศโลกกับพระยาวิรูปกษัตริย์นาคราช ฯ เราได้
เห็นพวกเทพเจ้าทั้งหลายเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขอย่างเคี้ยว ก็อยากไปเกิดในสวรรค์
จึงได้ถ่มน้ำมือศีลและข้อวัตร เป็นอันดี ฯ เวลาเราอาบน้ำชำระกาย บริโภค
อาหารเสร็จแล้ว เราก็อธิฐานองค์ ๔ แล้วขึ้นไปนอนอยู่บนจอมปลวก ฯ
องค์ ๔ นั้น คือ เราตั้งใจให้มันว่า เมื่อผู้ใดจะต้องการผิวหนัง หรือหนัง เนื้อ

เอ็น กระตุก ของเราก็คือ เราก็จะยกให้ ฯ ในคราวนั้นมีคนออกตัญญูคนหนึ่ง ได้จับเราใส่ลงในกระโปรง อันถักด้วยเครื่องมืออันเหนียว แล้วนำเราไปเล่นละครในที่นั้น ๆ เวลาที่บุรุษนั้นจับเราใส่กระโปรงก็ดี เขี่ยบขำเรา ทุบตีเราก็คือ เราก็อไม่โกรธ เพราะเรากลัวกลัวจะขาด ฯ เราได้สละชีวิตของเรา ง่ายกว่าสละหญ้า หรือเครื่องมือ การล่วงศีลของเราเป็นของยากยิ่งกว่าพลิกแผ่นดิน ฯ ถึงเราจะสละชีวิตติด ๆ กันไปถึง ๑๐๐ ชาตก็ดี เราก็จะไม่ทำลายศีลของเรา แม้เพราะเห็นแก่สมบัติในทวีปทั้ง ๔ ฯ เราไม่ได้ทำจิตของเราให้แปรไปเป็นอย่างอื่น ในขณะที่บุรุษนั้นชื่อว่าหม้ออาลัยพายนั่นนั้น นำเราใส่ในกระโปรง เพราะเราจะรักษาศีลของเรา ให้คงที่ ดังนี้

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความพิสดาร ความภริหัตตชาตกว่า ครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหารกรุงสาวัตถินั้น ได้ทรงปรากฏพวกอุบาสกที่รักษาอุโบสถให้เป็นต้นเหตุ แล้วจึงตรัสเทศนาซึ่งภริหัตตชาตคน ให้เป็นผล

กล่าวคือ ในเวลาเช้าวันอุโบสถวันหนึ่ง อุบาสกเหล่านั้นพากันอธิษฐานอุโบสถแล้วก็ให้ทาน แล้วบริโภคอาหาร เวลาบริโภคอาหารแล้ว ก็ถือของหอม และดอกไม้เป็นต้น ออกไปฟังธรรมที่พระเชตวันมหาวิหาร ฯ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า นี่แน่ะอุบาสกทั้งหลาย การที่ท่านทั้งหลายทำความดีในเวลามีพระพุทธเจ้าผู้สั่งสอนเช่นเรา นี้ไม่จัดว่าเป็นการอัศจรรย์ ส่วนบัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน ซึ่งไม่มีอาจารย์สั่งสอน ก็ได้ละยศและทรัพย์สมบัติเป็นอันมากไปรักษาอุโบสถ ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงนั่งอยู่ หม่อมอุบาสกเหล่านั้น จึงทูลขอให้ทรงแสดงซึ่งเรื่องนั้นพิสดาร พระองค์จึงทรงนำเรื่องอดีตมาแสดงต่อไปว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้ว ครั้งพระเจ้าพรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสีนั้น พระองค์ได้ทรงพระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระราชโอรส แล้วทรงเห็นว่า พระราชโอรสนั้นมีศบรวิกรมมากจน ก็ทรงระแวงว่าจะแย่งราชสมบัติ จึงตรัสสั่งให้หาพระราชโอรสนั้นมาเฝ้า แล้วรับสั่งว่า เจ้าไม่อาจอยู่ในที่นี้ได้ เจ้าจงออกจากที่นี่ไป เจ้าชอบใจที่ใดก็จงอยู่ที่นี่ เมื่อมีกาลว่างกลับไปแล้ว เจ้าจงมารับราชสมบัติอันเป็นของบิดาต่อไป ฯ พระราชโอรสนั้นทูลรับว่า พระเจ้าข้า

แล้วก็ถวายบังคมลา หนีออกพระนครไป ได้ไปถึงแม่น้ำยมุนาโดยลำคัม
มรรคา แล้วได้สร้างบรรณศาลาในระหว่างแม่น้ำยมุนา และมหาสมุทรกับ
ภูเขาต่อกัน แล้วอยู่ในที่นั้น ๆ ในคราวนั้นม้านาคตนหนึ่ง ซึ่งสามิตายไป
ได้เห็นนางนาคเหล่านั้น ซึ่งมีสามมัยศศกัตบิราร ก็เกิดความเร่าร้อนในจิต
สันดาน ได้ออกจากเมืองนาคไป ไปเที่ยวเล่นตามริมมหาสมุทร ได้พบรอบ
พระบาทของพระราชกุมารนั้น ก็ติดตามไปจนกระทั่งถึงบรรณศาลา ๆ ในเวลา
นั้น พระราชกุมารได้ออกไปบำเพ็ญเพียรหาผลไม้ ๆ นางนาคนั้นได้เข้าไปในบรรณ
ศาลา และเห็นชงหนอนและเครื่องใช้อื่น ๆ ก็คิดว่า หนจกเป็นท่อยของบรรพชิต
ผู้หนึ่ง เราจะทดลองดูว่า บรรพชิตนี้ได้บรรพชาด้วยศรัทธาหรือไม่ ถ้าบรรพชา
ด้วยศรัทธา มีใจน้อมไปในการบรรพชา ก็จักไม่ยินดีต่อท่อยหนอนอันอลงกต
จงงาม ถ้ายังยินดีอยู่ในทางความรักใคร่ ก็เป็นอันไม่ได้บรรพชาด้วยศรัทธา
จักต้องนอนในท่อนซึ่งเราได้จัดแจงไว้แล้ว เมื่อเป็นอย่างนั้น เราก็จักให้เป็น
สามีของเรา แล้วเราก็จักอยู่ในที่นั้น ๆ นางนาคนั้นคิดดังนี้แล้ว ก็กลับไปสู่เมือง
นาค ได้ไปนำเอาดอกไม้ทิพย์และของหอมทิพย์ มาทำให้เป็นท่อนดอกไม้ว
แล้วโปรยดอกไม้ไว้ในบรรณศาลา โปรยผงอันมีกลิ่นหอมไว้จนทั่วบรรณศาลา
ประดับบรรณศาลาให้ดี แล้วจึงกลับไปสู่เมืองนาค

เมื่อพระราชกุมารนั้นกลับมาในเวลาเย็น เข้าไปในศาลา ก็ได้เห็นความ
เป็นไปอันนั้น จึงคิดว่า ใครหนอมารจัดแจงท่อนอันนั้นไว้ เวลาเสวยผลไม้แล้ว
ก็คิดว่าดอกไม้เหล่านี้หอมดีแท้ ท่อนก็ถูกใจเราแท้ แล้วก็นอนบนท่อนดอกไม้
รุ่งเช้าขึ้นก็ไม่ได้บิณฑบาตบรรณศาลา แล้วได้ออกไปหาผลไม้หว่ามในป่า ๆ ใน
ขณะนั้น นางนาคก็มาเห็นดอกไม้ทิพย์แห่งอยู่ก็รู้ว่า ผู้นั้นยังมีใจยินดีอยู่ใน
ทางรักใคร่ ไม่ได้บรรพชาด้วยศรัทธา เราอาจจะให้เป็นสามีได้ แล้วก็บิณฑบาต
ดอกไม้เกาทัณฑ์เสียบ นำดอกไม้ใหม่มาทำเป็นท่อนไว้ ดบแต่งบรรณศาลาไว้
โปรยดอกไม้ไว้ในที่เดินจงกรม แล้วก็กลับไปสู่เมืองนาค ๆ ในวันนั้น พระราช
กุมารนั้นก็ได้นอนบนท่อนดอกไม้อีก แล้วคิดอีกว่า ใครหนอมารตกแต่งบรรณ
ศาลานี้ ๆ เช้าขึ้นจึงทำเป็นเหมือนจะไปหาผลไม้หว่าม แล้วไปยืนแอบดูอยู่ใน
ที่ใกล้บรรณศาลา ๆ ฝ่ายนางนาคก็ถือเอาของหอมและดอกไม้เป็นอันมาก มาทำ

บรรณศาลา ฯ พระราชกุมารได้เห็นนางนาค ซึ่งมีรูปโฉมอันสวยงามยิ่ง ก็มีจิต
 ปฏิพัทธ์รักใคร่ จึงไม่แสดงตัวให้ปรากฏ ในเวลาที่นางนาคเข้าไปภายใน
 บรรณศาลา จักแจ้งทำให้นอนอยู่ ก็ถามขึ้นว่า เธอเป็นใคร ? นางนาคก็ตอบ
 ว่า ข้าพเจ้าเป็นนางนาค ฯ เธอมีสามีหรือไม่ ? เมื่อก่อนข้าพเจ้ามีสามี
 แต่บัดนี้ข้าพเจ้าไม่มีสามี ข้าพเจ้าเป็นหม้าย ตัวท่านเล่าบ้านเมืองอยู่ที่ไหน ฯ
 พระราชกุมารตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพาราณสี มีชื่อว่า
 พรหมทัตตกุมาร เหตุไรเธอจึงละเมืองนาคมาเที่ยวในที่นี้ ฯ นางนาคตอบว่า
 เพราะข้าพเจ้าได้เห็นอริยบุคคลของนางนาคที่มีสามี แล้วก็ไม่นับถืออยู่ในเมืองนาค
 จึงออกมาเที่ยวแสวงหาสามี ฯ พระราชกุมารจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ฉันทักได้บวช
 ด้วยศรัทธา หมายความว่า เพราะพระราชบิดาทรงขับไล่ เธออย่าคิดอะไรเลย
 ฉันทจะเป็นสามีของเธอ เราทั้งสองมาอยู่ด้วยกันในที่นี้เถิด ฯ นางนาคก็รับว่า
 ค่ะ จำเดิมแต่นั้นมา ทั้งสองนักรักได้อยู่ร่วมกันในที่นั้น ฯ นางนาคได้เนรมิต
 เรือนหลังใหญ่ชั้นหลังหนึ่ง แล้วนิมิตบัลลังก์ใหญ่ซึ่งมีค่ามาก พร้อมทั้งที่นั่ง
 ทนอนให้เป็นสุขสบายดี ฯ จำเดิมแต่นั้นมา พระราชกุมารนั้นก็ไม่ได้เสวย
 ลูกไม้ห่มัน ได้เสวยแต่อาหารทิพย์เท่านั้น ฯ ต่อมาภายหลังนางนาคนั้นก็มิ
 ครรภ์ แล้วประสูติบุตรออกมา ทั้งสองนั้นได้ตั้งชื่อบุตรนั้นว่า สาครพรหมทัต
 เพราะเกิดที่ริมสาคร ฯ พอบุตรนั้นเดินได้ นางนาคนั้นก็มิชดอีก ได้ตั้งชื่อ
 ธิदानว่า นางสมุทธา เพราะเกิดที่ริมสมุทร ฯ เมื่ออยู่มาไม่นาน ก็มีพราหมณ์
 คนหนึ่ง ซึ่งเป็นชาวเมืองพาราณสีได้ไปถึงที่นั้น ได้สนทนากันแล้ว ก็แจ้งพระราชม
 กุมารนั้นได้ ได้พักอยู่ในที่นั้นสักสองสามวันแล้วก็ลุกขึ้นว่า ข้าพระองค์
 จะไปแจ้งแก่ราชตระกูลว่า พระองค์อยู่ในที่นี้ แล้วก็ถวายบังคมลา กลับไปที่
 เมืองพาราณสี ฯ ในคราวนั้น พระเจ้าพาราณสีก็ทรงสวรรคตได้ ๗ วันแล้ว พวก
 อำมาตย์ได้ถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว พอดีวันที่ ๗ ก็ประชุมปรึกษากันว่า อัน
 ราชสมบัติที่ไม่มีพระราชาขอมไม่ตั้งอยู่ได้ พวกเราไม่รู้ว่าจะพระราชโอรสจะยังมี
 พระชนม์อยู่หรือไม่ พวกเราควรจะต้องเสวยราชรถเพื่อหาพระราชา ฯ ในขณะ
 นั้น พราหมณ์ผู้นั้นก็ไปถึง ได้ทราบเรื่องนั้นแล้วก็แจ้งแก่พวกอำมาตย์ ฯ พวก
 อำมาตย์ก็ให้รางวัลบุรุษนั้น ให้บุรุษนั้นเป็นมรรคนายก นำไปสู่ที่พระราชกุมาร

ประทับอยู่ ทูลอัญเชิญพระราชกุมารมาให้รับราชสมบัติ ฯ พระราชกุมารก็ทรง
ดำริว่า เรากรู้ใจของนางนาคนั้นแล้ว ก็บอกกับว่า พระราชบิดาของเราได้
สวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ได้มาเชิญเรา เราทั้งสองจึงได้ครองราชสมบัติ
ในกรุงพาราณสีอันกว้างได้ ๑๒ โยชน์ เรายังได้เป็นใหญ่กว่าสมณารัหมณ์ ๖ พัน
ในไม่ช้า ฯ นางนาคนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่อาจไปกับท่านได้ ฯ พระราชกุมาร
จึงตรัสถามว่า เพราะเหตุใด ฯ ตอบว่า เพราะข้าพเจ้าเป็นจำพวกนาค หมีพิษ
ร้ายแรง แม้เพียงแต่โกรธขึ้นเล็กน้อย ก็จะต้องทำความพินาศได้ ถ้าข้าพเจ้า
ได้เห็นหรือได้ยินสิ่งใดแล้วโกรธ แลดูสิ่งใด สิ่งนั้นก็จักไหม้เบ้มช่องไป ด้วย
เหตุนี้จึงไม่อาจไปกับท่านได้ ฯ พระราชกุมารก็ได้อ้อนวอนอีกในวันรุ่งขึ้น ฯ
นางนาคนั้นตอบว่า ทำอย่างไรข้าพเจ้าก็ไปด้วยไม่ได้ บุตรของเราทั้ง ๒ นั้น เป็น
มนุษย์ เพราะเกิดด้วยร่วมกับท่าน ถ้าท่านรักบุตรทั้ง ๒ นั้น ก็จงเอาใจใส่ บุตร
ทั้ง ๒ นั้น เป็นจำพวกหมีพิษเกิดจากน้ำ เป็นจำพวกที่ละเอียดอ่อน เมื่อเดิน
ทางไปถูกลมและแดดก็จักตาย ท่านต้องให้ขุดเป็นเรือสักลำหนึ่ง ใส่น้ำให้เต็ม
แล้วให้บุตรทั้ง ๒ นั้น เล่นน้ำไปในเรือ เมื่อไปถึงบ้านเมืองจงให้สร้างสระโบกขรณี
ให้เป็นที่เล่น บุตรทั้ง ๒ นั้น จึงจักไม่เป็นอันตราย ครั้นนางนาคกล่าวดังนี้แล้ว
ก็กราบพระราชกุมาร อัมบุตรทั้งสองมาจูบมานอนบนตัก แล้วมอบให้แก่พระราชกุมาร
ส่วนตัวนางนาคนั้นก็ร้องให้กลับไปเมืองนาคด้วยความเสียดายบุตรธิดา ฯ ของคเณรนั้น
ไว้เพียงเท่านั้น.

เวิ่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยกิริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช

ราชปุตุโคปิ โทมนสฺสปปตฺโต อสฺสฺปนฺเนหิ เนตฺเตหิ นิเวสนา
นิกฺขมิตฺวา อุกฺขมิ ปุจฺจิตฺวา อมฺจเจติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔๕ ว่าด้วย
กิริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
พระราชกุมารก็เกิดโหม่นส ได้ออกจากห้องด้วยตาอันเต็มไปด้วยน้ำตา เช็ดน้ำตา
แล้วก็ไปหาพวกอำมาตย์ ๑ พวกอำมาตย์ก็อภิเษกพระราชกุมารนั้น ในทัน
แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวราชเจ้า ขออัญเชิญกลับสู่พระนครเถิด ๑ พระราช
กุมารตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นพวกท่านจงทำเรือสักลำหนึ่ง ขนโดยเร็วพลัน ขกเรือขน
บรรทุกเกวียนใส่น้ำให้เต็ม ลอยด้วยดอกไม้ต่างๆ ซึ่งมสติกกลิ่นหอมไว้ที่หลังน้ำ
เพราะบุตรทั้ง ๒ ของเรานี้มีกำเนิดมาจากน้ำ เมื่อได้เล่นอยู่ในน้ำก็จักไปเป็นสขัต
พวกอำมาตย์ก็ทำตามพระราชบัญชา ๑ พระราชาเสด็จถึงเมืองพาราณสีแล้วก็เสด็จ
เข้าสู่พระนคร อันประชาภิรตคแต่ตั้งไว้แล้วเป็นอันดี ห้อมล้อมด้วยสนมนางนารี
หมื่น ๖ พันนาง และประชาชนทุกหมู่เหล่ามีอำมาตย์เป็นต้น ประทับคัมขัยมงคล
อยู่ตลอด ๑ วันแล้ว โปรดให้ขุดสระโบกขรณี เพื่อราชโอรสและธิดาทั้ง ๒ ๑
พระราชโอรสและธิดาทั้ง ๒ นั้น ก็ได้เล่นประจําอยู่ที่สระโบกขรณีนั่น ๑ อยู่มา
วันหนึ่ง เมื่อน้ำใหม่ไหลเข้าสู่สระโบกขรณีก็น้ำเต็มแล้วเข้าไปด้วย เมื่อไม่เห็น
หนทางออก ก็ซ่อนอยู่ริมสระโบกขรณี ในเวลาที่พระราชกุมารกุมารทั้ง ๒ ทรงลง
เล่นน้ำ เต้านนก็ชุกชุมขึ้นแล้วดิ่งไปในน้ำอีก ๑ พระราชกุมาร กุมารทั้ง ๒
ได้ทรงเห็นก็สะดุ้งกลัว จึงไปกราบทูลพระราชบิดาว่า มีภัยซ่อนอยู่ในสระ

โบกขรณี ๑ พระราชาตรัสสั่งให้พวกราชบุรุษไปจับมา ๑ พวกราชบุรุษได้
 เอาแหไปทอดก็ได้เต้านั้นขึ้นมา แล้วนำไปถวายพระราชา ๑ พระราชกุมาร
 กุมารทั้ง ๒ ได้แลเห็นก็ร้องไห้กันว่า นี่แหละบิดา นี่แหละบิดา ๑ พระราชา
 ก็ทรงกริ้วเต้า ด้วยทรงรักพระเจ้าลูกทั้ง ๒ จึงตรัสสั่งให้ลงโทษเต้าว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงลงโทษเต้าตัวนี้ ๑ ลำคับนั้น อำมาตย์คนหนึ่งกราบทูลขึ้นว่า เต้าตัวนี้
 เป็นราชโอรส จงใส่ครกโขลกเสียให้แหลกละเอียด ๑ พวอำมาตย์บางพวก
 กราบทูลขึ้นว่า จงเอาไม้หนึบบึงเสียให้สุก ๑ บางพวกทูลขึ้นว่า จงจับหาง
 ขนถ่านไฟให้มันตายเสีย ๑ บางพวกทูลขึ้นว่า จงเอาหางคัมในกระทะ แต่มี
 อำมาตย์ทั้งหลายคนหนึ่งได้ทูลขึ้นว่า จงนำเต้าตัวนี้ไปทิ้งลงที่น้ำวนในแม่น้ำยม
 มันก็จะถึงซึ่งความตาย การลงโทษอย่างอื่นนอกจากนี้ไม่มีดี ๑ เต้าได้ฟังดังนั้น
 ก็นำศึระะออกมาบอกว่า ข้าพเจ้าได้ทำความผิดแก่ท่านอย่างไร จึงให้ลงโทษ
 ร้ายแรงเช่นนี้ เพราะข้าพเจ้าพอจะทนได้ แต่การลงโทษอย่างอื่น ส่วนการลงโทษนี้
 ร้ายแรงมาก อย่าได้กล่าวอย่างนั้นเลย ๑ พระราชาได้ทรงสดับแล้ว ก็ตรัสสั่ง
 ว่า การกระทำเต้าตัวนี้ให้ได้รับทุกขอย่างนรกสมควร แล้วจึงตรัสสั่งให้นำเต้าตัว
 นั้นไปทิ้งลงที่ในน้ำวนที่แม่น้ำยม ๑ เต้าตัวนั้นก็ตกลงไปตามน้ำวนจนกระทั่ง
 ถึงเมืองนาค ๑ ในขณะนั้น ลกพญานาคซึ่งทรงพระนามว่าชตรฐ กำลังเล่นน้ำ
 อยู่ ก็บอกให้จับ ด้วยคำว่า จงจับทาสไป เต้าตัวนั้นก็คิดว่า เราพ้นจากเงอมมือ
 ของพระเจ้าพาราณสีแล้ว ก็มาตกถึงเงอมมือของพวกนาคที่ร้ายกาจ เราจะพ้น
 ได้ด้วยอุบายอย่างไรหนอ ๑ พอลคิดดังนั้นก็นึกเห็นว่ามีอุบายอย่างหนึ่ง คือ เราจะ
 ต้องกล่าวมุสาวาทจึงจะพ้นได้ คิดแล้วจึงได้กราบทูลขึ้นว่า พวกท่านเป็นพวกราช
 สำนักของพระเจ้าชตรฐ เหตุไรจึงเรียกข้าพเจ้าอย่างนี้ เพราะข้าพเจ้าเป็นเต้า
 ชื่อว่าจิตตจุฬ เป็นบุตรของพระเจ้าพาราณสี ได้มาเฝ้าพระเจ้าชตรฐ คือพระราชา
 ของข้าพเจ้ามีพระราชประสงค์จะทรงยกพระวรขัตติยาถวายแด่พระเจ้าชตรฐ ท้าว
 เรอจึงได้ใช้ข้าพเจ้าให้เป็นทูตมา พวกท่านจงนำข้าพเจ้าไปเฝ้าพระเจ้าชตรฐ ๑
 พวกนาคนั้นก็เชื่อถ้อย เกิดความดีใจก็นำเต้าตัวนั้นไปเฝ้าพระเจ้าชตรฐ กราบทูลเรื่องนั้น
 ให้ทรงทราบ ๑ พระเจ้าชตรฐตรัสสั่งให้นำเต้าตัวนี้ไปเฝ้า พอลทอดพระเนตรเห็น
 ก็ทรงเสียพระทัย ตรัสสั่งว่า ผู้หมิ่นร่างกายลามกเช่นนี้ไม่อาจทำหน้าที่แห่งทูตได้ ๑

เค้าจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า นี่จะเป็นเหตุจะต้องมีร่างกายใหญ่สูง
 อย่างคนตาลอย่างนั้นหรือ เพราะร่างกายจะเล็กหรือใหญ่ก็ไม่เป็นประมาณ การ
 ทำการงานให้สำเร็จในที่ตนไปแล้วนั้นแหละ เป็นประมาณ ข้าแต่มหาราชเจ้า
 หุตของพระราชามีอยู่เป็นอันมาก ที่เป็นมนุษย์มีหน้าที่ทำการงานทางบก ส่วน
 ทางอากาศนั้น มีพวกนกเป็นหุต ในทางน้ำนั้นมีข้าพระองค์ผจญว่าจิตตขุฬเป็น
 หุต ข้าพระองค์เป็นที่โปรดปรานของพระราชา เป็นพสกนิกรบ้านก้นเมือง ขออย่า
 ถูกข้าพระองค์เลย ฯ ลำดับนั้น พระเจ้าธรรตจึงตรัสถามเต้านั้นว่า พระราชา
 ใช้เจ้ามาด้วยประสงค์สิ่งใด ฯ เค้ากราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า พระราชา
 ของข้าพระองค์รับสั่งว่า เราได้เจริญพระราชมิตรกับพระราชาทั้งหลายในชมพูทวีป
 สิ้นแล้ว มาบัดนี้อยากจะเจริญพระราชมิตรกับพระยาสัตตนาคราช เราจะยก
 นางสมุททสาซึ่งเป็นธิดาของเรา ถวายแก่พระเจ้าธรรต ตรัสดังนี้แล้ว ก็ใช้ให้
 ข้าพระบาทมา ขอพระองค์อย่าได้ชักช้าจงส่งราชบุรุษไปกับข้าพระบาท ไปกำหนด
 วันแล้วรับพระราชกุมารีมาเถิด พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าธรรตก็ทรงดีพระทัย โปรดให้
 จัดการต้อนรับเต้านั้น แล้วให้นาคมาณพ ๔ คน มากับเต้านั้นว่า พวกเจ้าจงไปใน
 พึงพระดำรัสของพระราชา กำหนดวันเวลาแล้วจงกลับมา ฯ พวกนาคมาณพทั้ง ๔
 นั้น ก็พาเค้าออกจากเมืองนาค ฯ เค้าได้เห็นสระบัวสระหนึ่งอยู่ในแม่น้ำ
 ขมุนา และเมืองพาราณสี ก็อยากจะหนีเอาตัวรอด จึงกล่าวขึ้นว่า นี่แม่น้ำนาค
 มาณพทั้งหลาย พระราชาและพระราชโอรสพระอัครมเหสีของเรา ได้เห็นเราเที่ยวไป
 นี้แล้วเข้าไปสู่พระราชวังข้อมรับสั่งว่า จงให้ดอกบัวแก่เรา จงให้เงาบัวแก่
 เรา เพราะฉะนั้น เราก็นำดอกบัวไปถวายเจ้านายของเรา พวกท่านจงปล่อย
 เราลงในที่นี้ ถึงจะไม่เห็นเรากลับขึ้นมา ก็จงพากันไปเฝ้าพระราชาก่อน เราจะไป
 พบพวกท่านในที่เฝ้า ฯ พวกนาคมาณพทั้ง ๔ นั้นก็เชือกือ แล้วปล่อยเค้าลง
 ที่สระนั้น ฯ เต้านั้นก็ลงไปซ่อนอยู่ในที่แห่งหนึ่ง เพื่อไม่ให้ นาคมาณพเหล่านั้น
 แลเห็น ฯ เมื่อพวกนาคมาณพเหล่านั้นไม่เห็นเค้าตัวก็กลับขึ้นมา ก็เข้าใจว่า
 เค้าคงจะไปเฝ้าพระราชาแล้ว จึงพากันไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสีด้วยจำแลงตัวเป็น
 นาคพญานาคน้อย

พระเจ้าพาราณสี ทรงปฏิสันถารแล้วก็ตรัสถามว่า พวกท่านมาจากไหน ๆ กราบทูลว่า มาจากสำนักพระเจ้าชตรฐ พระเจ้าข้า ๆ ตรัสถามว่า พวกท่านมาด้วยเหตุไร ๆ กราบทูลว่า พวกข้าพระองค์เป็นบุตรของพระเจ้าชตรฐ ท้าวเธอได้ทรงถามถึงความไม่มีโรคภัยของพระองค์ พระองค์ทรงประสงค์สิ่งใดก็จะถวายสิ่งนั้น ขอพระองค์จงพระราชทานพระนางสมุททชา พระราชธิดาของพระองค์ให้เป็นนางบาทบริจาริกาของพระราชชายาของพวกข้าพระองค์ทั้งหลาย ๆ ไม่ว่ารัดนะใด ๆ ทยอยอยู่ในบ้านเมืองของพระเจ้าชตรฐ ของเจ้านายของพระองค์สืบ ขอพระองค์จงพระราชทานซึ่งพระราชธิดาแก่พระเจ้าชตรฐเถิด พระราชาตรัสตอบว่า ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา พวกเราไม่เคยทำการวิวาห์กับพวกนาค เพราะการวิวาห์นั้นเป็นการไม่สมควร ด้วยว่าพวกเราเป็นพวกมนุษย์จะทำการวิวาห์กับพวกสัตว์เดียรัจฉานอย่างไร

พวกนาคมาณพจึงกราบทูลว่า ถ้าการสัมพันธ์กับพระเจ้าชตรฐไม่ควรแก่พระองค์แล้ว เหตุไรพระองค์จึงส่งเต้าอันชื่อว่า จิตตอุพ ซึ่งเป็นผู้รับใช้ของพระองค์ไปเป็นบุตรกราบทูลพระราชชายาของข้าพระองค์ทั้งหลาย ว่าจะพระราชทานซึ่งพระนางสมุททชา พระเจ้าข้า มาบัดนี้ พระองค์มาตูกดุษณีซึ่งพระราชชายาของพวกข้าพระองค์ พวกข้าพระองค์จะต้องแก้แค้นให้เห็นฤทธิ์ เพราะพวกข้าพระองค์เป็นพวกนาคมาณพ ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ของมนุษย์ พระองค์จะต้องสละชีวิตหรือบ้านเมืองเป็นแน่แท้ ผู้ที่พวกนาคโกรธแล้วจะมีชีวิตอยู่ยาวนานไม่ได้ พระองค์เป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่มีฤทธิ์ มาดุษณีซึ่งพระราชโอรสของพญาวรณนาคราช ซึ่งมีฤทธิ์ ซึ่งเกิดในภายใต้แห่งแม่น้ำยมนา

พระราชาตรัสตอบว่า เราไม่ได้ดุษณีพระเจ้าชตรฐ เพราะพระเจ้าชตรฐเป็นใหญ่แก่พวกนาคเป็นอันมาก ถึงแม้ว่างูที่มีอานุภาพมากสักเท่าใดก็ดี ก็ไม่สมควรแก่ธิดาของเรา เราเป็นกษัตริย์ของวเทหรัฐประเทศ พระนางสมุททชาเป็นธิดาของเรา ต้องมีผู้มีชาติตระกูลเสมอกันเท่านั้นจึงจะร่วมกันได้ ธิดาของเราไม่สมควรแก่งูซึ่งมักบ เขียด เป็นอาหาร

พวกนาคมาณพได้ฟังแล้ว ก็ใคร่จะฆ่าให้ตายเสีย ด้วยการพ่นลมออกทาง

จุมก แต่คิดว่าพวกเราเป็นผู้ที่พระราชาทรงใช้มาเพื่อกำหนดวันวิวาห์ เราจะมา
พระราชานไม่สมควร พวกเราจะต้องพากันไปกราบทูลพระราชาก่อน จึงจะเป็น
การดี คิดดังนี้แล้วก็พากันลุกขึ้นออกจากพระราชานิเวศน์ ดำดินลงไปถึงเมืองนาค
เวลาพระราชารัสถามว่า ได้พระราชธิดามาแล้วหรือ ก็พากันกราบทูลว่า
พระองค์ได้ทรงใช้พวกข้าพระองค์ไปในที่นั้นโดยเหตุไม่สมควร ถ้าพระองค์มีพระ
ประสงค์จะให้พวกข้าพระองค์ตายก็จะตายเสียในทันที พระเจ้าพาราณสีได้คำว่า
พระองค์ ได้ยกธิดาของตนว่ามีชาติตระกูลสูงกว่าพระองค์ ถูกอุกคฤหมันพระองค์
มาก พระเจ้าข้า

พระเจ้าธรรมาได้ทรงสดับ ก็ทรงพิโรธโปรดให้ประชุมพวกพลโยธาทันทีว่า
พวกกัมพลัสสตราจงลุกขึ้น จงแจ้งแก่นาคทั้งปวง จงไปล้อมเมืองพาราณสีไว้
แต่อย่าได้ทำอันตรายแก่ผู้ใด ดังนี้

ก็แล พวกกัมพลัสสตรานั้น เป็นพวกนาคที่อยู่ในเชิงเขาสิเนรุ นาคพวก
นี้อยู่ในทิศใหญ่ทั้ง ๔ และทิศน้อยทั้ง ๔ แห่งภูเขาสิเนรุ ฯ ข้อที่พระยาธรรมา
ไม่ให้ทำลายผู้ใดนั้น ก็เพราะท้าวเธอยังทรงต้องพระทัยในพระราชธิดาอยู่

ลำดับนั้น พวกนาคก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ถ้าไม่ให้เบียดเบียน
มนุษย์คนใดคนหนึ่งแล้ว จะต้องให้ไปทำไม ฯ ท้าวเธอจึงตรัสตอบว่า พวก
ท่านจงทำตามคำของเรา ซึ่งเราจะบอกในวันนี้ คือ พวกท่านจงไปห้อยแขวนอยู่
ตามที่อยู่แห่งมนุษย์ทั้งหลาย และตามสระน้ำ บ่อน้ำ ถนนหนทาง ปลายไม้
และเสาไม้ ส่วนตัวเราจะโอบเมืองพาราณสีไว้ด้วยตัวอันขาวใหญ่ของเราให้ได้ถึง
๑ รอบ แล้วจะแผ่พังพานปกคลุมเมืองพาราณสี จักทำเสียงให้น่ากลัว ฯ ชาวเมือง
พาราณสีได้เห็นแล้วก็จักสะดุ้งกลัว จักพากันไปกราบทูลพระเจ้าพาราณสีว่า ขอให้
ยกพระราชธิดาให้แก่พระเจ้าธรรมาเถิด

นาคทั้งปวงก็พากันไปห้อยแขวนอยู่ตามทางที่คนทั้งหลายไปมา ตามพระ
ราชบัญชาของพญานาคแต่ในเวลาเที่ยงคืนวันนั้น ฯ ส่วนนาคมาณพ ๔ คน ซึ่งเป็น
ทูตไปวันก่อนนั้น ได้ไปพันอยู่ที่เท้าทั้ง ๔ แห่งพระแท่นที่บรรทมแห่งพระเจ้า
พาราณสี แผ่พังพานใหญ่อยู่บนศีรษะ อ้าปากแยกเขี้ยวเหมือนกับจะสับศีรษะ
ด้วยจะงอยปาก ฯ ฝ่ายพระเจ้าธรรมาก็ได้ทรงปิดพระนครไว้ด้วยพังพานดังที่ว่า

มาแล้วนั้น ๑ เมื่อคนทั้งหลายตื่นขึ้นในเวลาเช้าเหยียดมือเหยียดเท้าออกไปในที่ใด ๆ ก็ถูกแต่งทุกแห่งไป ได้พากันแจ้งว่า งู งู งู แล้วพากันจุดไฟส่องดู ส่วนมากผู้หญิงตื่นขึ้นแล้วก็พากันชะเง้อตามประตู และเสา และกลอนเรือนก็ได้เห็นแต่พวกงูห้อยแขวนอยู่ ก็พากันแตกหนีไปเป็นหมู่ ๆ ไม่ช้าก็เกิดโกลาหลทั่วพระนคร ๑ มนุษย์นกรทั้งหลาย ก็กล่าวกัน เหตุไรพวกนาคจึงมาเบียดเบียนเรา เมื่อพวกนาคตอบว่า พระราชาของพวกท่านให้ทูตไปทูลพระเจ้าธรณัฐว่า จะยกพระราชธิดาถวาย แต่เวลาพวกทูตมาแล้ว ได้ทรงดำพระราชอาชญาของพวกเรา ถ้าพระเจ้าพาราณสีไม่ทรงยกพระราชธิดาให้แก่พระราชาของพวกเรา ชีวิตของชาวนครทั้งสี่ก็จะไม่มี คนทั้งหลายจึงได้อ้อนวอนว่า ถ้าอย่างนั้นขอจงให้โอกาสแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายก่อน ข้าพเจ้าทั้งหลายจักไปทูลอ้อนวอนพระราชาในบัดนี้ว่าแล้วก็พากันไปที่ประตูพระราชวัง ได้พากันร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง ๆ ถึงแม้ว่าพวกสมณารของพระเจ้าพาราณสีนอนอยู่ในห้องของตน ๆ ก็พร้อมกันร้องขึ้นว่าขอพระองค์จงทรงยกพระราชธิดาให้แก่พระเจ้าธรณัฐเถิด พระเจ้าข้า ดังนี้ ของดเนอความในกัณฐกนี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอว ก็มิ ค้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐกที่ ๔๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช

เตปิ จตุตทาโร นาคมานวกา เทหิติ ตุนเจहि สีส ปหรนตา วิบ
อฏฐงสูติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐกที่ ๔๖ ว่าด้วย
ภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

คำเนื้ความตามวาระพระบาลี ไก่ขันไว้บนเบ้องต้นแห่งเทศนานันว่า
นาคมาณแห่ง ๔ นั้น ได้ตะคอกขู่พระเจ้าพรหมทัตว่า พระองค์จงทรงยกพระราชธิดา
ถวายแก่พระราชชาของเรา แล้วทำอาการปามประเน้งว่า จะชกพระเศียรของ
พระเจ้าพรหมทัตด้วยจะงอยปากของตน อันน่าพิลึกพิล็กแล้ว ๆ ฝ่ายพระเจ้า
พรหมทัตซึ่งกำลังบรรทมอยู่ ก็ได้ทรงสดับเสียงร้องของพวกชาวเมืองและของ
สนมทั้งหลาย ทั้งได้ยินเสียงตะคอกขู่ของแม่นาคมาณแห่ง ๔ ก็สะดุ้งกลัวต่อ
มรณภัย จึงได้ตรัสจนถึง ๓ ครั้งว่า เราจะยกพระนางสมุททวาราชธิดาของเรา
ถวายแด่พระเจ้าอชุตรุ ดังนี้ ๆ ฝ่ายพญานาคทั้งปวงได้ยินแล้ว ก็พากันทย
ออกไปห่างพระนครพาราณสี ๑ คาวต คือ ๑๐๐ เส้น แล้วก็เริมตเมืองขึ้น
เมืองหนึ่ง ซึ่งเป็นประหนึ่งว่าเมืองสวรรค์ แล้วย้ายยังอยู่ในที่นั้น และพร้อม
กันส่งเครื่องบรรณาการเข้าไปถวายว่า ขอพระองค์จงส่งพระราชธิดามา ๆ
พระเจ้าพาราณสีก็ทรงรับเครื่องบรรณาการที่พวกพญานาคนำมาถวาย แล้วตรัสว่า
พวกท่านจงพากันไป เราก็มอบราชธิดาของเราให้ไปกับพวกอำมาตย์ ตรัสแล้ว
ก็ส่งพวกนาคกลับไป โปรดให้หาพระราชธิดาเข้าเฝ้า พาขึ้นไปบนปราสาท
เปิดสัหบัญชรออกให้ทอดพระเนตร แล้วตรัสบอกว่า ดูเกิดลูกเอ๊ย เจ้าจงด
พระนครที่อลงกตโน้น เจ้าจักได้เป็นพระอัครมเหสีของพระราชอาพระองค์นี้
ในพระนครที่แลเห็นอยู่นี้ พระนครนั้นก็อย่าไม่ไกลกับบ้านเมืองของเรา เจ้าอยาก
มาเยี่ยมบ้านเมืองเมื่อใด ก็อาจมาได้เมื่อนั้น เจ้าควรไปอยู่ในบ้านเมืองนั้น
ทรงปลอบพระราชธิดาดังนั้นแล้ว ก็ให้สระสร่งชำระองค์ ด้วยสคนโชทกวารี
แล้วทรงประดับด้วยเครื่องประดับพร้อมทุกประการ จึงโปรดให้ขับประทับนั่ง
พระราชยานอันปกปิดแล้ว ทรงมอบให้พวกอำมาตย์นำไป ๆ พวกพญานาค
ก็ได้พากันต้อนรับด้วยเครื่องสักการะมโหฬาร พวกอำมาตย์เข้าไปในบ้านเมือง
นั้นแล้ว ก็ถวายพระนางสมุททวารายเจ้าอชุตรุ แล้วรับพระราชทานทรัพย์
เป็นอันมากกลับไป ๆ พระเจ้าอชุตรุ ก็พาพระนางสมุททวารายขึ้นสู่ปราสาทให้
บรรทมที่อลงกตทิพยไสยาอาสน์ ในขณะนั้น พวกนางนาคก็จำแลงตัวเป็นพวก
สนมกำนัลในชั้นกล่อมบำเรอ ซึ่งพระนางสมุททวารายเหมือนกับนางมนุษย์ ๆ พระ
นางสมุททวารายพอบรรทมลงในทิพยไสยาอาสน์ ถูกต้องสัมผัสทิพย์ก็ทรงบรรทมหลับไป

พระเจ้าอตรฐ พร้อมด้วยนาครบริวาร ก็ทรงพาพระนางสมททชาหายไ้จากที่นั้น
ไปปรากฏในนาคพิภพ ฯ พระราชธิดาทรงตนขึ้นแล้ว ก็ได้นั่งลงกตทิพย
ไสยาอาสน์และสถานที่ต่าง ๆ มีปราสาททองปราสาทแก้วเป็นต้น และสวนอุทยาน
สระโบกขรณีกับเมืองนาคเป็นเหมือนกับเมืองสวรรค์ ก็ได้ตรัสถามพวกนางสนม
ก้านัลโนว่า เมืองนสวยามยังนัก ไม่เหมือนบ้านเมืองของเรา เป็นบ้านเมือง
ของใคร ฯ พวกสนมก้านัลโนก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระราชเทวี เมืองนี้เป็นบ้าน
เมืองของพระราชสวามีของพระนาง พระนางเป็นผู้บุญไม่ใช่่น้อย จึงมาได้เสวย
สมบัติในบ้านเมืองนี้ เพราะผู้ท่บุญน้อย ย่อมไม่ได้เสวยสมบัติเช่นนั้น พระเจ้าข้า ฯ
ฝ่ายพระเจ้าอตรฐ ก็โปรดให้ตกร่องบ่าวร้องทวนนาคพิภพอันกว้างได้ ๕๐๐ โยชน์ว่า
ผู้ใดได้แสดงเพศแห่งงให้พระนางสมททชาเห็น ผู้นั้นจักต้องได้รับอาชญา ดังนี้ ฯ
เพราะฉะนั้น จึงไม่มีนาคคนใดที่อาจแสดงเพศนาคให้ปรากฏแก่พระนางสมททชา
ได้ ฯ พระนางสมททชาก็ทรงชื่นชมยินดีได้อยู่ร่วมกับพระเจ้าอตรฐที่เมืองนาคนั้น
ด้วยเข้าพระทัยว่า เป็นเมืองมนุษย์

ต่อมาภายหลัง พระนางสมททชาก็ทรงตั้งครรภ์ประสูติพระราชโอรส ฯ พระ
ราชโอรสนั้นทรงพระนามว่า สุธัสสนกุมาร เพราะมีพระอาการน่ารักใคร่ แก่ผู้ได้
ทัศนาการ ฯ ในเวลาที่พระสุธัสสนกุมารทรงเดินได้ พระนางก็ประสูติพระราช-
โอรสอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ทตตกุมาร ฯ ทตตกุมารนั้น เป็นพระโพธิ
สัตว์ ฯ ต่อมาพระนางก็ทรงประสูติพระราชโอรสอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า
สุโกตถกุมาร ฯ ต่อมาก็ประสูติพระราชโอรสอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า อริฏฐ-
กุมาร ฯ เป็นอันว่าพระนางสมททชา มีพระราชโอรสถึง ๔ พระองค์อย่างนั้นแล้ว
ก็ยังไม้ทรงทราบว่ เมืองนั้นเป็นเมืองนาค อยู่มาวันหนึ่ง พวกนาคหนุ่ม ๆ ได้
บอกแก่อริฏฐกุมารว่า พระมารดาของพระองค์เป็นมนุษย์ไม่ใช่่นาค ฯ อริฏฐกุมาร
จึงคิดว่า เราจักลองดู พออยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่กำลังดื่มพระก้นอยู่นั้น อริฏฐกุมาร
ได้จำแลงตัวเป็นงูเขี้ยวหลังพระบาทของพระมารดาด้วยปลายหาง ฯ พระมารดาได้
เห็นอริฏฐกุมารเป็นงู ก็ตกพระทัยกลัว ได้ร้องขึ้นด้วยพระสุรเสียงอันสนั่นร่ว
ผลกอริฏฐกุมารตกลงไปจากพระแท่นที่ ฯ จึงมีข้างหนึ่ง ของอริฏฐกุมารก็
แตกไปด้วยถูกเล็บของพระนาง มีโลหิตไหลอาบร่างกาย ได้รับทุกขเวทนา ฯ พระ

เจ้าชตรฐได้ทรงสลับเสียงร้องของพระนางสมุททชา ก็ตรัสถามว่า นั่นเป็นเสียง
 ร้องของใคร พอได้ทรงทราบเรื่องทีอริฏฐกุมารกระทำก็ทรงกริ้ว ตรัสสั่งให้นำ
 อริฏฐกุมารไปฆ่าเสีย ว่าท่านทั้งหลายจงจับกุมารนั้นไปฆ่า ๆ แต่พระนางสมุททชา
 เกิดทรงอาลัยต่อพระโอรส จึงทูลขอโทษว่า จักขุของพระโอรสก็ถูกหม่อมฉัน
 ทำแตกแล้ว ขอพระองค์จงอภัยโทษแก่พระโอรสเถิด ๆ เมื่อพระนางทูลขอ
 อย่างนี้ พระเจ้าชตรฐก็ทรงงดโทษว่า เราจะทำอย่างไรได้ ในวันนั้นพระนางจึง
 ได้ทรงทราบว่า เมืองนั้นเป็นเมืองนาค จำเดิมแต่นั้นมา อริฏฐกุมารนั้นจึงได้ชื่อ
 เพิ่มขึ้นอีกว่า กานาริฏฐกุมาร เพราะเหตุการณ์ตามบอดเสียข้างหนึ่ง ๆ ฝ่าย
 พระราชโอรสทั้ง ๔ ก็ได้ทรงเจริญวัยขึ้นตามลำดับเวลา แล้วพระเจ้าชตรฐ
 เป็นพระบิดา จึงแบ่งเมืองนาคพระราชทานให้องค์ละ ๑๐๐ โยชน์ ๆ พระราชกุมาร
 ทั้ง ๔ นั้น ต่างก็ได้เป็นพระราชาธิบดีบริวารเป็นอันมาก มีนางนาคองค์ละ ๑ หมื่น
 ๖ พันนางเป็นบริวาร ส่วนราชสมบัติในทอิก ๑๐๐ โยชน์นั้น ได้เป็นของ
 พระบิดา ๆ พระราชโอรสทั้ง ๓ ได้มาเฝ้าพระมารดาบิดาทุก ๆ เดือน ๆ
 ส่วนพระโพธิสัตว์ได้มาเฝ้าพระมารดาบิดาทุกกึ่งเดือน ๆ บัญหาอันใดที่เกิดขึ้นใน
 เมืองนาค พระโพธิสัตว์ได้แก้ปัญหานั้น ๆ พระโพธิสัตว์นั้นได้ไปเฝ้าท้าววิรูปกษ-
 มหาราชกับพระราชบิดา ได้แก้ปัญหานั้นขึ้นในสำนักท้าววิรูปกษมหาราช ๆ อย่มา
 วันหนึ่ง เมื่อท้าววิรูปกษมหาราชขึ้นไปหาดาวดึงส์สวรรค์พร้อมกับพวกนาค แล้วนั่ง
 เฝ้าท้าวสักกเทวราช ก็มีบัญชาเกิดขึ้นในระหว่างเทพเจ้าทั้งหลาย ๆ บัญหานั้น
 ไม่มีใครสามารถแก้ไขได้ ๆ พระมหาสัตว์เจ้าก็ได้ขนนึ่งบลลังก์แก้ปัญหานั้น ๆ
 ครานั้น ท้าวสักกเทวราชก็ได้บูชาพระมหาสัตว์เจ้า ด้วยดอกไม้มงคลอันเป็น
 ทิพย์ แล้วตรัสว่า นี่แน่ะ ทัดตกมาร เจ้าประกอบด้วยปัญญาอันกว้างขวางดังปฐพี
 จำเดิมแต่นั้นไปเจ้าจงมีชื่อว่า ภริทัต ตรัสดังนี้แล้ว ก็พระราชทานนามแก่พระ
 โพธิสัตว์เจ้าว่า ภริทัต ดังนี้ จำเดิมแต่นั้นไป เมื่อพระภริทัตไปเฝ้าท้าว
 สักกเทวราชก็ได้เห็นอลงกตเวชยันต์ปราสาทอันเต็มไปด้วยนางอัปสร และได้เห็น
 สมบัติของท้าวสักกเทวราชอันน่าอัศจรรย์ ก็ต้องการสมบัติในเทวโลก จึงทรง
 ดำริว่า ประโยชน์อะไร กับอรรถาพทมกับ เขียด เป็นอาหารเช่นนั้น เราจักไป
 ที่เมืองนาครักษามูโบสก ทำให้เกิดในเทวโลกนี้ให้จงได้ แล้วก็กลับไปสู่เมือง

นาค ไปทูลลาพระมารดาบิดาว่า ข้าแต่มารดาบิดาหม่อมฉันจะทำอุโบสถกรรม ฯ พระมารดาบิดาก็นิมนต์อนุญาตว่า ทำเถิด แต่เมื่อเจ้าจะทำจงอย่าไปทำในภายนอก จงทำอยู่ในวิมานว่างสักหลังหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในเมืองนาคนี้ เพราะภยันตรายใหญ่ย่อมเกิดขึ้นแก่พวกนาคที่ออกไปนอกเมือง ฯ พระโพธิสัตว์ก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า ฯ แล้วก็ไปรักษาอุโบสถอยู่ในวิมานเปล่าหลัง ๑ ซึ่งมีอยู่ในพระราชอุทยาน ฯ ฝ่ายพวกนางนาคก็ได้พากันนำคนตริต่าง ๆ ไปประโคมแวงล้อม ฯ พระโพธิสัตว์จึงทรงดำริว่า เมื่อเราอยู่ที่เมืองนาคนี้ การทำอุโบสถก็ไม่สำเร็จเป็นแน่ เราจักขึ้นไปทำอุโบสถที่เมืองมนุษย์ แล้วก็ไ้กราบทูลพระมารดาบิดาด้วยกลัวจะทรงห้าม ได้ส่งแต่นางสนมไว้ ๕ นางว่า เราจักไปยังมนุษย์โลก คืนไหนใหญ่คืนหนึ่งมีอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา เราก็นอนชดรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๔ อยู่บนจอมปลวกในที่ใกล้ต้นไม้ใหญ่ นั้น เข้าขึ้นเจ้าจงนำครีฑคนตริไปหาเราคราวละ ๑๐ นาง บุษาราดด้วยของหอม และดอกไม้หอม พ่อนำขึ้นร้องไห้เรอ ดู พาราเมศเมืองนาค ตรัสสั่งดังนี้แล้วก็มาทนมั่น ได้นอนชดตัวเข้าที่บนจอมปลวก ทรงอธิษฐานอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๔ ว่า ผู้ใดต้องการเนื้อ เอ็น กระดูก โลหิตของเราก็จงนำไป แล้วก็จำแลงตัวให้ใหญ่เท่าองุ่นได้ ทรงนอนรักษาอุโบสถอยู่ ฯ เมื่ออรุณขึ้นพวกนางนาคก็พากันมากระทำตามที่ได้รับสั่งไว้ แล้วก็พากันกลับไปสู่เมืองนาค ฯ แต่พระโพธิสัตว์ทรงทำอุโบสถกรรมอยู่โดยทำนองนี้ ก็ล่วงมาเป็นเวลานาน

ในกาลนั้น มีพราหมณ์เนสาทชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง ได้ออกไปป่ากับบุตรของตนซึ่งมีชื่อว่า โสมทัต พากันไปตัดเนื้อด้วยท้าวขบดและบ่วงเป็นต้น ได้มาเนื้อ ทาบมาขายเลียงชวดเสมอมา ฯ อยู่มาวันหนึ่ง นายเนสาทนั้น ไปหาเนื้อไม่ได้ โดยที่สุดแม้แต่เหยีสักตัวก็ไม่ได้ จึงบอกบุตรว่า นี่แน่ะ โสมทัต ถ้าเราจะกลับไปมือเปล่าแม่เจ้าก็จะโกรธ เราก็นำสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปให้ได้ แล้วก็เดินบ่ายหน้าไปทางจอมปลวกที่พระโพธิสัตว์เจ้านอนอยู่ ได้เห็นรอยเนื้อลงไปสู่แม่น้ำยมุนาเพื่อจะดื่ม น้ำ ได้บอกบุตรว่า มีรอยเนื้อลงไปในที่นี้ เจ้าจงถอยออกไปยืนอยู่ที่โน้น เราก็จึงเนื้อที่จะลงมากินน้ำ แล้วก็ถือเอาช้อนขึ้นแอบดูเนื้ออยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ลำดับนั้น ก็เห็นเนื้อตัวหนึ่งลงมากินน้ำในเวลาเย็น เขาก็จึงเนื้อตัวนั้น ฯ เนื้อตัวนั้นไม่ได้ลงมากินในที่นั้น ได้ถูกลูกศรแล้ววิ่งหนีไปหังมีโลหิต

หลังไหล ๆ บิศากับบุตรก็ไล่ติดตามไป ได้ไปทันเมื่อตัวนั้นในเวลาที่มีกลิ่นแล้ว ก็พากันออกจากป่ามา พอถึงเวลาตะวันตกก็ได้ออกไปจนถึงต้นไทรนั้น ได้กล่าวกันว่า เวลานี้เราไม่อาจเดินต่อไปได้ เราพากันพักเหนื่อยแล้วก็นั่งลงเฝ้า พากัน ขึ้นไปนอนที่โคนไม้ ๆ พอเวลาจวนสว่างพราหมณ์ผู้หนึ่งก็ตื่นขึ้น เสียงผู้หญิง เสียงเนื้อ ๆ ในขณะนั้น พวกนางนาคก็มาจัดอาสนะดอกไม้ถวายพระโพธิสัตว์ ๆ พระโพธิสัตว์ก็ทำให้ร่างกายของนางหายไ้ จำแลงร่างให้เป็นทิพย์ ประดับด้วย เครื่องอลังการทั้งปวงแล้ว ประทับนั่งที่อาสนะดอกไม้ คล้ายกับท้าวสักกเทวราช ๆ ฝ่ายพวกนางนาคก็ได้บูชาพระโพธิสัตว์เจ้าด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น แล้วก็พากันประโคมทิพยดนตรี ฟ้อนรำขับร้องถวาย ๆ พราหมณ์ผู้หนึ่งได้ขึ้นเข้า ก็คิดว่า นั่นเป็นเสียงอะไรหนอ เราก็จักพิจารณาดูให้รู้แน่ จึงได้บอกแก่ บุตรว่า ลูกขึ้นลูกเฝ้า เมื่อบุตรไม่ลุกขึ้นก็คิดว่า ให้เขานอนอยู่คนเดียว เราจะไปดู แล้วก็ลงจากต้นไม้ไป พวกนางนาคได้แลเห็นพราหมณ์นั้น ก็พากันนำทิพยดนตรี กลับข้ามแรกแรกแผ่นดินหนีไปจนกระทั่งไปถึงเมืองนาค ๆ ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้า ได้อยู่ในที่นั่งคนเดียว ๆ พราหมณ์ได้เข้าไปถามว่า ท่านผู้ใด มีหน้าอก ผึ่งผาย นิ่งอยู่ในท่ามกลางดอกไม้ใคร นางหงส์นางแดงตัวด้วยสร้อย และเพชรนุ่งห่มผ้าอันงามยิ่งนอนน้อมท่านอยู่นั้นใคร ท่านผู้รู้เรื่องด้วยรัศมี เหมือนกับเปลวไฟที่ไหม้ น้ำมันเพลิงใคร ท่านเป็นยักษ์หรือนาค ผู้มีอำนาจ มากอย่างไร

พระโพธิสัตว์จึงทรงดำริว่า ถ้าเราจะบอกว่า เราเป็นผู้ใดผู้หนึ่งในเจ้าพวก ผู้มฤต มัททวสักกเทวราชเป็นต้น พราหมณ์ผู้หนึ่งจะต้องเชื่อ แต่เวลานี้เราควรจะ พูดตามเป็นจริง จึงได้ตรัสบอกว่า เราเป็นนาคผู้มฤต เป็นนาคผู้มีเดช ยากที่ ใครจะล่วงเกินได้ ถ้าเราโกรธขึ้น อาจทำชนบทที่กว้างขวางให้แหลกได้ด้วย เเดชของเรา มารดาของเราชื่อว่าพระนางสมหหสา บิดาของเราชื่อว่าท้าวธตรฐ เรา เป็นน้องสัทิสสนกุมาร เรามัชื่อว่า ภริตติ ดังนี้

เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสบอกดังนี้แล้วก็คิดขึ้นได้ว่า พราหมณ์คนนี้มีลักษณะ เข้มโหด ถ้ามันจะไปบอกแก่หมอง ก็จะเป็นอันตรายแก่อุโบสถของเรา อย่างกระนั้นเลย เราจะต้องนำพราหมณ์ผู้หนึ่งไปเสวยทิพย์สมบัติในเมืองนาค เรา

จึงจะได้ทำอุโบสถให้ยืดยาวต่อไปได้ เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงตรัสว่า นี่แน่ะพราหมณ์
เราก็กให้ยศใหญ่แก่เจ้า เมืองนาคนั้นเป็นเมืองนารัณมยนัก มาไปเมืองนาคนั้นด้วยกัน
เถิด ฯ พราหมณ์นั้นก็บอกว่า บุตรของข้าพเจ้ามีอยู่คนหนึ่ง เมื่อเขาไปด้วยจึง
จะไปได้ พระโพธิสัตว์จึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงไปพบบุตรของเจ้ามา แล้วตรัสบอกว่า
เจ้าจงเห่ดูห้วงน้ำลึกทวนอยู่ทุกเมื่อซึ่งน้ำกล่ว้นเกิด นั้นแหละเป็นที่อยู่อันรุ่งเรือง
ของเรา ลึกหลายร้อยชั่วบุรุษ เจ้าอย่ากลัวเลย เจ้าจงลงไปทีมน้ำขมมนาน้ำส้เขียว
ไหลมาแต่กลางไพรก็กก้องไปด้วยเสียงนกยูงและนกกกระเรียน อันเป็นที่สำราญของ
ผู้ยินดีในศีลธรรม ฯ เมื่อตรัสดังนี้แล้ว จึงบอกให้พราหมณ์นั้นไปนำบุตรมา แล้ว
พระมหาสัตว์เจ้า ก็ให้พราหมณ์กับบุตรนั้นมาพบผู้รับสั่งแล้วบอกว่า เจ้ากับบุตร
ไปถึงนาคนั้นแล้ว เราจะบูชาด้วยทิพย์สมบัติอันเป็นของเรา เจ้าจะได้มีความสุข
สบาย ตรัสดังนี้แล้ว ก็พาพราหมณ์กับบุตรไปถึงนาคนั้นด้วยอำนาจของพระ
องค์ ฯ เมื่อพราหมณ์กับบุตรไปถึงนาคนั้นแล้ว ก็มีร่างกายกลายเป็นทิพย์
ขึ้น พระโพธิสัตว์เจ้าก็ยกทิพย์สมบัติเป็นอันมากกับนางนาคนั้นละ ๔๐๐ นาง ให้แก่
พราหมณ์กับบุตรในเมืองนาคนั้น ฯ ของดเนอความในกัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช

โพธิสัตว์โตปี่ อุปปมคโต

หุตวา อุโปสถกมมัม

กโรติ อนนฺตมมาสั

มาตาปัตตัม อุปฏฺฐานนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔๗ ว่าด้วย
ภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตตนาคราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 ฝ่ายพระโพธิสัตว์เจ้า ก็ไม่ประมาทได้ทรงทำอุโบสถกรรมเสมอมา และได้ไปเฝ้า
 พระมารดาบิดาทุกกึ่งเดือน ได้แสดงธรรมถวาย และไปเยี่ยมเยือนถามพราหมณ์
 นั้นเสมอว่า เธอต้องการสิ่งใดจงบอก เธอขังสบายใจอยู่หรือ แล้วก็ทรง
 ปราศรัยกับโสมทัต ผู้เป็นบุตรของพราหมณ์นั้น แล้วจึงได้เสด็จไปสู่निเวศน์ของ
 พระองค์ ฯ พราหมณ์ได้อยู่ในนาคพิภพ ๑ ปี ก็มีความทรนทรายด้วยเหตุที่
 คนมีบุญน้อย แล้วอยากจะกลับมาสัมผัสโลก ได้เห็นเมืองนาคเป็นเหมือน
 โลกกันคนรก เห็นอลงกตปราสาทเป็นเหมือนเรือนจำ เห็นพวกนางนาคเป็น
 เหมือนนางยักษิณี ฯ เขาจึงบอกแก่บุตรว่า เขาไม่อยากจะอยู่นาคอีกแล้ว
 บุตรจึงถามว่า เพราะเหตุใด ฯ เขาตอบว่า เพราะไม่ได้เห็นมารดาและพี่ชายพี่
 สาวของเจ้า เราพากันไปเกาะ ฯ บุตรตอบว่า ข้าพเจ้าไม่อยากจะไป แต่เมื่อ
 บิดาชักชวนหนักเข้าก็รับว่าจะไป ฯ พราหมณ์คิดว่า เราจักใจบุตรของเราแล้ว
 แต่ถ้าเราจะบอกแก่พระภุชสีว่า เราไม่สบาย พระภุชสีก็จักให้ยศแก่เรา
 ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ การไปของเราจักไม่สำเร็จ เราจักพรรณนาสมบัติของพระ
 พระภุชสีด้วยอุบายอันหนึ่ง แล้วจึงถามว่า ท่านและสมบัติเช่นนั้นไปทำอุโบสถ
 กรรมอยู่ที่มนุษยโลกด้วยเหตุใด เมื่อพระภุชสีตอบว่า เพราะอยากจะไป
 สวรรค์ เราจึงบอกว่า ท่านยังละสมบัติเช่นนั้น ไปทำอุโบสถเพื่อ จะไปสวรรค์
 ก็จะไม่ยกกล่าวไปใย ถึงสมบัติที่ผู้อื่นให้แก่ข้าพเจ้า ถึงข้าพเจ้าก็จะไปมนุษยโลก
 ไปเยี่ยมญาติแล้ว ก็จักบรรพชาเจริญสมณธรรม เมื่อเราบอกอย่างนี้ พระภุชสี
 จึงจะอนุญาตให้เราไป อยู่มาวันหนึ่งเวลาพระภุชสีมาตรัสถามว่า ไม่สบาย
 ใจหรือ ฯ พราหมณ์ก็ตอบว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงจะไม่สบายใจ เพราะข้าพเจ้าได้รับความ
 สุขจากท่านเต็มทุกประการ กล่าวดังนั้นแล้ว ก็ยังไม่กล่าวถึงสิ่งทกเกี่ยวเนื่อง
 กับการไปของตน ได้พรรณนาสมบัติของพระภุชสีสืบไปว่า แผ่นดินอันราบ
 คาบประกอบด้วยต้นปรีศนาด้วยหมื่นก และแมลงล่อม พร้อมด้วยหญิงงามเขียว
 ชุ่ม ชุ่มชื้นด้วยไม้ใหญ่ ฯ ทั้งสระโบกขรณีที่สงวนไว้ ก็ระดมด้วยเสียง
 วิหคหงส์ มีเกษรบัวร่วงลงอยู่เกลื่อนกลาด มีปราสาทประจำอยู่ทั้ง ๘ มุม แต่
 ละปราสาทมีเสาอันสวยสะอาดตั้งพันเสา ล้วนแล้วไปด้วยแก้วไพฑูรย์ ทั้งเรือน

จรูญด้วยสาวสวรรค์กำนัลใน พระองค์ได้เกิดในวิมานอันกว้างใหญ่ เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขสำราญ หาสิ่งทีเปรียบปานมิได้เช่นนี้ ด้วยบุญบารมีของพระองค์ในหนหลัง พระองค์เห็นจะไม่ทรงหวังวิมานพระอินทร์ต่อไป เพราะพระองค์ทรงฤทธอันยิ่งใหญ่เหมือนกับพระอินทร์อยู่แล้ว พระเจ้าข้า

พระโพธิสัตว์เจ้าจึงตอบว่า เธออย่าพูดอย่างนี้ อັນขสัคคีของเรา ถ้าเทียบกับขสัคคีของพระอินทร์แล้ว ก็ต่ำกว่ากันมากเหมือนกับเมล็ดพันธุ์ผักกาดกับกุเขาสุมะรุมาศฉะนั้น แม้แต่จะเทียบเรากับผู้รับใช้ของพระอินทร์ก็ไม่เท่ากัน อานุภาพของผู้รับใช้ของพระอินทร์ชั้นผู้ใหญ่ นั้น เรายังไม่เทียบถึง คือ เพียงอานุภาพของท้าวโลกบาลทั้ง ๔ ซึ่งเป็นผู้รับใช้ของพระอินทร์เท่านั้น ก็ยิ่งกว่าอานุภาพของพวกเราที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานเสียแล้ว

ครั้นพระโพธิสัตว์เจ้าตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสต่อไปว่า เราได้ยินคำว่า อันนั้นเป็นวิมานของท้าวสหัสสเนตร ดังนี้ เราก็นึกได้ ถึงสมบัติของพระอินทร์ คือ เวชยันตปราสาท เมื่อเราปรารถนาเวชยันตปราสาทเราจึงได้ตั้งใจรักษาอุโบสถ ตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสอีกว่า เราได้ตั้งใจรักษาอุโบสถอยู่ที่บนจอมปลวกนั้น เพราะเราต้องการวิมานของพวกอมร คือ เทพเจ้าทั้งหลายที่มายุบยวนาน ที่ตั้งอยู่ในความสุข ดังนี้

เมื่อพราหมณ์ได้ฟังดังนี้แล้ว ก็ดีใจว่า เราได้โอกาสแล้ว จึงกล่าวต่อไปว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้แสวงหาเนื่ออยู่ในป่าพร้อมทั้งบุตรและญาติ บ่อนไม่มีใครรู้ว่า ข้าพเจ้าตายหรือยังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าจึงจะขอลาท่านไปเยี่ยมพวกญาติในบ้าน

พระโพธิสัตว์ตรัสตอบว่า เราพอใจที่จะให้เธออยู่กับเรา เพราะความสุขเช่นนั้น เธอจะหาได้ยากในมนุษย์ ถ้าเธอผู้ที่เราบูชาแล้ว ด้วยความสุขเช่นนั้น ไม่อยากอยู่กับเรา เราก็อนุญาตให้ไปเพื่อเธอจะได้ไปเห็นหมู่ญาติ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงดำริว่า เมื่อพราหมณ์นี้ไปเลียบชีวิตเป็นสุขเพราะอาศัยเรา เขาก็จะไม่บอกแก่ใครว่า เราได้ไปรักษาอุโบสถอยู่ที่นั่น เรายกให้แก่ภวณีนอันให้สำเร็จความประสงค์ทั้งปวงแก่พราหมณ์นี้ ฯ ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า เมื่อเธอได้แก่ภวณีนี้นี้ เธอจะต้องการสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น เธอจะไม่มีโรค จะมีแต่ความสุข จงรับเอาแก่ภวณีนี้นี้ไป ฯ พราหมณ์จึงตอบว่า ข้าพเจ้ายินดีต่ออภัย

คำอันคิของท่าน แต่ข้าพเจ้าแก่แล้วข้าพเจ้าจักบรรพชา ข้าพเจ้าไม่ปรารถนา
 กามารมณ์อันใด ฯ พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสว่า นี่แน่ะพราหมณ์ อันการ
 ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นของทำได้ยากอย่างยิ่ง ถ้าเมื่อใดพรหมจรรย์เสียไป
 ก็จะต้องเป็นคฤหัสถ์ การเป็นคฤหัสถ์เป็นของลามก ในเวลาเธอเป็นคฤหัสถ์
 เธอจะไม่ลำบากด้วยแค้นฉนั้น แต่ถ้าเธอลำบากจงมาหาเรา เราจะให้ทรัพย์เป็น
 อันมากแก่เธอ ฯ พราหมณ์กราบทูลว่า ข้าพเจ้ายินดีต่อด้อยคำของพระองค์
 ข้าพเจ้าจะกลับมา เมื่อข้าพเจ้าจักต้องการ ดังนี้

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าก็ตรัสสั่งพวกนาคมานพว่า พวกเจ้าจงนำ
 พราหมณ์นี้ไปให้ถึงมนุษยโลก แล้วพวกมานพทั้ง ๔ ก็นำพราหมณ์ขึ้นมาจากแม่น้ำ
 ยมุนา ส่งให้ถึงมรรคาที่จะไปเมืองพาราณสีแล้ว ก็พากันกลับไปสู่เมืองนาค

ฝ่ายพราหมณ์เมื่อจะบอกแก่บุตรว่า นี่แน่ะโสमतต หน้แหละเป็นที ๆ
 พวกเราได้ยิงเนื้อยิงสุกร ก็ได้พาไปถึงสระโบกขรณี อันมีในระหว่างทางแล้ว
 ชวนกันลงไปอาบน้ำ เมื่อบุตรรับวาจาแล้ว ก็เปลื้องเครื่องประดับทิพย์และผ้าทิพย์
 ออกห่อไว้ แล้วพากันลงไปอาบน้ำ ฯ ในขณะนั้น เครื่องประดับทิพย์และผ้า
 ทิพย์เหล่านั้น ก็หายกลับไปสู่เมืองนาค ฯ ผ้าเก่า ๆ ที่เคยนุ่งแต่ก่อนนั้นก็
 มาสวมลงลงในร่างกาย ธนูและหอกหลาวก็มาปรากฏขึ้น ฯ ฝ่ายโสमतตผู้
 เป็นบุตรจึงได้ร้องให้รำพันว่า นิบหายหมดแล้ว ฯ ลำดับนั้น บิดาจึงปลอบ
 ว่า อย่าคิดเลย พวกเราเมื่อเนื้อยังมีอยู่ในป่า ก็จะได้ฆ่าเนื้อเลี้ยงชีวิต ฯ มารดา
 ของโสमतตกุมารได้ทราบว่บิดากับบุตรมา ก็ออกไปต้อนรับ นำกลับเข้าไปในบ้าน
 เรือน หาข้าวน้ำให้บริโภค ฯ พราหมณ์บริโภคแล้วก็กลับไป ฯ มารดาจึง
 ถามบุตรว่า นี่แน่ะโสमतต เจ้ากับพ่อพากันไปอยู่ที่ไหน จึงได้นานถึงเพียงนี้ ฯ
 บุตรตอบว่า พญาภริหัตตนาคราชได้นำข้าพเจ้ากับบิดาไปสู่มืองนาค เวลาบิดา
 ไม่อยากอยู่เมืองนาค จึงได้นำมาส่งในบัดนี้ ฯ มารดาจึงถามว่าไปอยู่เมืองนาค
 ได้แก้วมาบ้างหรือ ฯ ตอบมารดาว่าไม่ได้ ฯ พญาภริหัตตนาคราชนั้น ไม่ให้
 สิ่งใดแก่เจ้าหรือ ตอบว่า ข้าแต่มารดา พญาภริหัตตนาคราชได้ให้แก้วมณีที่ให้
 สำเร็จความประสงค์ทั้งปวงแก่บิดาแล้ว แต่บิดาไม่รับมา มารดาจึงถามว่า เพราะ
 เหตุใดเขาจึงไม่รับมา ฯ เพราะเขาบอกว่าเขาจักบรรพชา ฯ มารดาก็โกรธ

ว่าพราหมณ์ผู้หนึ่ง ทำให้เราเลี้ยงลูกอยู่ลำบากคนเดียวตลอดกาลนาน ส่วนตัวไป
อยู่เสียในเมืองนาค มาเวลานักก็จบบรรพชา จึงได้ตีหลังพราหมณ์นั้นด้วยหัตถ์
ตักข้าว หังคุดว่า เฮ้ยไอพราหมณ์ชั่วร้าย เจ้าจกบวชหรือ ได้ยินว่า พระภริยัตต
ได้ให้แก้วมณีแก่เจ้า แต่เจ้าไม่รับมา เมื่อเป็นอย่างนั้นทำไมจึงไม่บวช เจ้ามา
ที่นี่ทำไม จงออกไปจากเรือนของเราโดยเร็ว ดังนี้ ๆ พราหมณ์จึงตอบว่า เจ้า
อย่าโกรธเรา เมื่อเนื้อยังมีในป่า เราก็จะฆ่าเนื้อมาเลี้ยงเจ้า กล่าวดังนี้แล้ว
ก็ออกไปป่ากับบุตร ได้ฆ่าเนื้อมาเลี้ยงชีพตามที่เคยมา ๆ สันเนื้อความในตอน
กล่าวถึงพราหมณ์ในสาธเพิงเท่านั้น

ในคราวนั้น มีครุฑตนหนึ่งซึ่งอยุ่ที่ตนังว ริมฝั่งมหาสมุทรคันทิตกักนิธ
ได้แหวกน้ำ ในมหาสมุทรออกไปด้วยลมบกของตน แล้วก็จิกศีรษะของพวกนาค
เพื่องักนำขึ้นมาเป็นอาหาร ก็ในคราวนั้น พวกครุฑยังไม่รู้จักวิธีจับนาค มารู้อัก
ขึ้นในภายหลัง ดังกล่าวไว้ในบัณฑิตยศาสตร์นั้น มีเนื้อความต่อไปว่า ครั้น
ครุฑวันนั้น จิกศีรษะนาคแล้ว ก็พากันบินขึ้นในขณะที่ยังไม่ท่วมเข้ามา แล้ว
มาบินไปทางป่าหิมพานต์ ๆ ในกาลนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งอยู่ในแคว้น
กาลิ ได้บวชเป็นฤๅษีสร้างบรรณศาลาอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ๆ ในที่สุดจึงกรม
แห่งฤๅษีนั้น ได้มีต้นไทรใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ๆ ฤๅษีนั้น ได้ทำที่พักกลางวันขึ้นที่โคน
ต้นไทรใหญ่นั้น ครุฑนั้นได้นำนาคตัวนั้นผ่านยอดต้นไทรไป นาคก็ได้เอาหาง
เกี่ยวต้นไทรไว้ เพื่อจะให้พ้นจากความตาย แต่ต้นไทรก็ได้ถอนไปทิ้งราก ๆ
ครุฑ ก็ไม่รู้ได้พาบินไปด้วยกำลังใหญ่ของตน พอไปถึงต้นังว ก็จิกท้องของนาค
ออกกินมันเปลว นาค แล้วก็หงตัวนาคลงในมหาสมุทร ๆ ต้นไทรเมื่อตกลง
ไปก็มีเสียงดังใหญ่ ๆ ครุฑก็ชะงักสงสัยว่าเป็นต้นไทร จึงคิดว่าต้นไทรนี้เรา
ถอนมาจากไหน ก็รู้ได้ว่าต้นไทรนี้อยู่ในที่สุดแห่งท้องกรมของฤๅษีนั้น ต้นไทร
นี้มีคุณมากแก่ฤๅษี เราจะได้บาปหรืออย่างไรหนอ เราก็จักไปตามดไทรนั้น
แล้วก็จำแลงเป็นมาณพหนุ่มน้อยไปหาฤๅษี ๆ ในขณะนั้น ฤๅษีกำลังทำท่อนให้
ราบ ๆ พญาครุฑไหว้ฤๅษีแล้ว จึงนั่งลงถามทำเป็นเหมือนไม่รู้ว เพราะเหตุไร
ท่านจึงเป็นอย่างนี้ ๆ ฤๅษีตอบว่า มีครุฑตนหนึ่งได้นำนาคผ่านมานั้น เมื่อนาค
เอาหางเกี่ยวต้นไทร เพื่อจะให้พ้นจากความตาย ครุฑก็ไม่รู้ได้พานาคบินไปจนตัน

ไหนก่อนไป ทำให้เห็นคนเป็นหลุมเป็นบ่อเข่นนี้ ๆ พญาครุฑจึงถามว่า ครุฑ
จะได้บาปหรือไม่ได้ ๆ ฤๅษีตอบว่า ถ้าครุฑไม่มีเจตนาที่ไม่ได้บาป ๆ ก็นาค
เล่าจะได้บาปหรืออย่างไร ๆ ฤๅษีตอบว่า นาคก็ไม่ประสงค์ จะให้คนไหน
ก่อนไป แค่ประสงค์เพื่อจะให้พ้นจากความตายเท่านั้น เพราะฉะนั้น นาคก็ไม่
ได้บาป ๆ ครุฑได้ฟังดังนั้นแล้ว ก็ดีใจ จึงกล่าวขึ้นว่า ท่านขอรับ ข้าพเจ้า
เองเป็นพญาครุฑตัวนั้น ข้าพเจ้ายินดีต่อการแก้ปัญหาคือของท่าน ท่านจงอยู่ใน
บ้านต่อไป ข้าพเจ้าจักมนต์อาลัมพายนอันหนึ่งซึ่งเป็นมนต์หาคำมิได้ ข้าพเจ้า
จักถวายท่านไว้เพื่อเป็นการบูชาท่าน ขอท่านจงเรียนไว้ ๆ ฤๅษีตอบว่า เราไม่
ต้องการมนต์ท่านจงไปเถิด พญาครุฑก็อ่อนน้อมแล้ว ๆ เล่า ๆ อยู่หลายครั้งหลาย
คราว จนฤๅษีนั้นตกลงว่าจะเรียน จึงได้บอกมนต์ให้ ครั้นบอกมนต์ให้แล้ว
ก็บอกโอสภให้ด้วยแล้วก็ลาไป จบตอนด้วยพญาครุฑเพียงเท่านั้น ๆ ของค
เนื้อความในกัณฐ์นี้ไว้เพียงเท่านี้. เอวံ กัมมิ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐ์ที่ ๔๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยภุรทัตตจริยา เรื่องพระภุรทัตตนาคราช

ตสมิ กาลเ พารานสิยิ เอโก ทลิตุทกพราหมโณ พหุ อธิ คเหตุวา
อินายเกหิ โจทียมาโน กิ เม อธิติ.

ณ บัณเ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฐ์ที่ ๔๘ ว่าด้วย
ภุรทัตตจริยา เรื่องพระภุรทัตตนาคราช สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธ
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนาเห็นว่า
ในคราวนั้น มีพราหมณ์จัตุสคนหนึ่ง ในเมืองพารานสี ได้เป็นหนี้เขามาก
เวลาถูกพวกเจ้าหนทวง ก็คิดว่า ต้องการอะไรที่เราจะอยู่ในหนี้ เราก็จักไปตามเสียบ

ในบ้ายังดีกว่า คิดตั้งแล้ว ก็ออกไปตามลำดับมรรคา ได้ไปถึงอาศรมบท
แห่งฤๅษีคนนั้น ทำให้ฤๅษีคนนั้นชอบใจด้วยการปฏิบัติ ๆ ฤๅษีคนนั้นจึงคิดว่า
พราหมณ์ผู้นี้ มีประโยชน์แก่เรามาก เราจักให้มนต์ทิพย์ที่พญาครุฑให้แก่เรานั้น
แก่พราหมณ์คนนั้น จึงได้บอกว่า นี่แน่ะพราหมณ์ เรารัมนต์อาลัมพายน สำหรับ
จับงู เราจักให้แก่เจ้า ๆ จงเรียนเอา ถึงแม้ว่า พราหมณ์นั้นกล่าวว่า อย่าเลย
ท่าน ข้าพเจ้าไม่ต้องการมนต์ ก็อ่อนวอนให้พราหมณ์นั้นรับเรียนจนได้ ทั้ง
ได้บอกโอสฤๅณสมควรแก่มนต์นั้น และได้บอกอุปจารแห่งมนต์ทั้งปวงให้ด้วย ๆ
พราหมณ์นั้นก็คิดว่า เราได้อบายเลียงชีวิตแล้ว จึงอยู่ในที่นั้นสัก ๒-๓ วัน แล้ว
หาเรื่องบอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าเป็นโรคลม ดาบสนั่นก็ให้ลาไป จึง
ให้ว่ดาบสนั่น แล้วออกจากป่าไป ได้ไปถึงริมแม่น้ำยมนา ตามลำดับมรรคา
เดินสาธยายมนต์นั้นไปในทางใหญ่

ในขณะนั้น พวกสมณกำนัลในของพระภริยัตต ประมาณตั้งพัน ได้ถือเอา
แก้วมณี อันให้สำเร็จความใคร่ทั้งปวงนั้น ออกมาจากนาคพิภพ วางไว้บนกอง
ทรายทรมแม่น้ำยมนา แล้วพากันเล่นน้ำอยู่ตลอดราตรี ด้วยระศมีแห่งแก้วมณีนั้น
ในเวลาอรุณขึ้นก็ตกแต่งร่างกาย แล้วนั่งล้อมแก้วมณีอยู่ เพื่อให้สรีรเข้าสู่ตัว ๆ
เมื่อพราหมณ์ ซึ่งสาธยายมนต์ได้ไปถึงที่นั้น ๆ พวกนางนาคนั้น ได้ยินเสียงสาธ-
ยายมนต์ ก็พากันกลัวตาย ด้วยเข้าใจว่าเป็นพญาครุฑ แล้วก็ล้อมถือเอาแก้วมณี
ได้พากันแทรกปรูพหนีไปจนถึงนาคพิภพ ๆ พราหมณ์ได้เห็นแก้วมณีเกิดใจว่า
บัดนี้ มนต์ของเราให้สำเร็จผลแล้ว จึงถือเอาแก้วมณีนั้นไป ๆ ในขณะนั้น
พราหมณ์นั้นสาธุคนนั้น ได้เข้าไปป่าเพื่อหาฆ่าเนื้อกิน โสมทัตได้เห็นแก้วมณีดวง
นั้นแกมมอของพราหมณ์ ก็บอกบุตรว่า นี่เป็นแก้วมณีที่พระภริยัตตให้แก่เรามีใช่
หรือ ? โสมทัตผู้เป็นบุตรก็ตอบว่า ใช่ ๆ จึงบอกบุตรว่า บิดาจักแสดงโทษ
แห่งแก้วมณีหลอกลวงพราหมณ์นั้น ถือเอาแก้วมณีนั้นไป ๆ บุตรจึงว่า เมื่อ
ก่อนพระภริยัตตให้ บิดาก็ไม่รับ มาบัดนี้ บิดาจักหลอกลวงพราหมณ์เป็นการไม่
สมควร บิดาจงนิ่งเสีย ๆ ตอบบุตรว่า จงคอยดูการล่อลวงของบิดาเถิด แล้ว
จึงกล่าวออกไปห่อพราหมณ์ผู้ได้มนต์อาลัมพายนนั้นว่า ใครได้แก้วมณีอันเป็นมงคล
เป็นที่ปลื้มใจ เป็นที่ดีใจ เป็นแก้วอันประเสริฐนไป ๆ ลำดับนั้น พราหมณ์ผู้ได้

มนต์อาลัมพายนี่ อันเรียกชื่อว่า หมออาลัมพายนั่นก็ตอบว่า เมื่อเราเดินมาตามทางใหญ่แค่นี้ เราได้พบแก้วมณีแล้ว ซึ่งมีนางนาคตั้งพันห้อมล้อมอยู่ พวกนางนาคได้เห็นก็สะดุ้งกลัว จึงได้ทิ้งแก้วมณีไว้ แล้วพากันหนีไป

พราหมณ์เนสาทก็ว่าจะล่อลวงพราหมณ์ผู้นั้น โดยแสดงโทษแห่งแก้วมณี เพื่อกะถือเอาแก้วมณีนั้นไป จึงกล่าวขึ้นว่า แก้วดวงนี้ถ้าผู้ใดรู้จักเก็บให้ดี รู้จักเคารพให้ดี รู้จักว่าเป็นของเรา เหมือนกับชีวิตของตน รู้จักรักษาไว้ให้ดีแล้ว แก้วดวงนี้ ก็จักให้สำเร็จประโยชน์ทั้งปวง ถ้ารักษาไว้ไม่ดี เก็บไว้ไม่ดี แก้วดวงนี้ ก็จะให้เกิดความพินาศ ผู้ไม่ฉลาดรักษาซึ่งแก้วที่พบบ้างนี้ ไม่ควรที่จะเก็บแก้วที่พบบ้างนี้ นี่แน่ะพราหมณ์ เราจะให้ทองแก่ท่าน ๑๐๐ ลึงค์ ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา ฯ หมออาลัมพายนี่ จึงกล่าวขึ้นว่า แก้วมณีนั้นเป็นแก้วที่สมบูรณ์ด้วยลักษณะ เราจะซื้อขายด้วยแลกเปลี่ยนกับฝูงโค หรือกับแก้วอื่น ๆ ไม่ได้เป็นอันขาด เพราะแก้วดวงนี้เป็นแก้วที่เราไม่ควรซื้อขาย ฯ พราหมณ์เนสาทจึงว่า ถ้าท่านซื้อขายด้วยฝูงโค หรือแลกเปลี่ยนกับแก้วอื่น ๆ ไม่ได้ ก็จะแลกเปลี่ยนอะไรได้ ของงบบอกเราไป ฯ หมออาลัมพายนี่จึงว่า ผู้ใดบอกงูใหญ่ที่มีฤทธิ์เดชแรงกล้า ที่ใครจะลวงเกินได้ยากให้แก่เรา เราจะให้แก้วอันมีรัศมีเหมือนกับเปลวไฟนี้ แก่ผู้นั้น ฯ พราหมณ์เนสาทจึงว่า ท่านเป็นครุฑได้จำแลงตัวเป็นพราหมณ์มา เพื่อแสวงหานาคไปเป็นอาหารของตนหรือ ฯ หมออาลัมพายนี่ตอบว่า เราไม่ใช่ครุฑ ท่านไม่ควรเข้าใจว่าเราเป็นครุฑ เราเป็นหมองูวิเศษคนหนึ่ง ฯ พราหมณ์เนสาทจึงว่า ท่านมีกำลังอย่างไร มีสีอะไรอย่างไร ท่านมีคุณวิเศษอย่างไร จึงไม่เกรงกลัวนาค ฯ หมออาลัมพายนี่จึงว่า มีฤษีคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในป่าตลอดกาลนาน ครุฑได้บอกวิชาหมองูอย่างสูงสุดให้ฤษีผู้นั้น เราไปพบฤษีผู้นั้นอยู่ในระหว่างเขา เราได้ไปบิณฑบาตท่านโดยเคารพ ท่านได้สอนมนต์ทิพย์ให้แก่เรา เราวิเศษด้วยมนต์ทิพย์นั้น เราจึงไม่กลัวนาค เราเป็นอาจารย์ของพวกเขาหมองู ฯ เราชื่อว่าหมออาลัมพายนี่ ฯ พราหมณ์เนสาทจึงคิดว่า นี่หมออาลัมพายนี่จะให้แก้วแก่ผู้ใดบอกนาคให้ ถ้าเราจะบอกพระภริยาให้ ก็จะได้แก้วคิดดังนี้แล้ว จึงปรึกษากับบุตรว่า เราเอาแก้วเกิดโสมมัตถ์ เราไม่ควรจะเอาท่อนไม้บดสิริ ซึ่งมาถึงเราให้หายไประสับ บุตรจึงว่า ข้าแต่บิดา เมื่อบิดาไปถึง

ท่อนของพระภริยัต พระภริยัตได้บูชาบิดา เหตุไรบิดาจึงคิดร้ายต่อพระภริยัต
 อย่างนี้ ถ้าบิดาอยากได้ทรัพย์ พระภริยัตก็จะให้ บิดาจึงไปขอต่อพระภริยัตเกิด
 พระภริยัตจึงให้ทรัพย์เป็นอันมากแก่บิดา ๆ พราหมณ์เนสาทจึงว่า นี่แน่ะโสมทัต
 เราควรกินของสูกขงมาถึงมือ ถึงภานะแล้วคิดว่า ไม่ควรจะให้ประโยชน์ที่เรา
 เห็นต่อหน้าเสียไป ๆ โสมทัตจึงว่า คนที่ท้าวบมิตร ทั้งจตเกอกลเสีย บ่อมไป
 ใหม้อยู่ในนรกอันร้ายแรง ถ้าบิดาอยากจะได้ทรัพย์ พระภริยัตก็จะให้ ผู้ที่
 ทำลายมิตรนั้น แผ่นดินบ่อมค้มครองไว้ไม่ได้ ถึงแม้ว่าผ่นจะมีชวตอย ก็จัก
 ชบชัดผอมแห้ง ในไม่ช้าบิดาก็จะได้ประสบเวรที่บิดาทำไว้ ๆ พราหมณ์เนสาท
 จึงว่า นี่แน่ะโสมทัต พราหมณ์ทั้งหลายบูชามหาบุญแล้ว ก็บ่อมบริสุทธ เราจัก
 บูชามหาบุญให้พ้นจากบาป ๆ โสมทัตจึงว่า เขาเกิด ถ้าอย่างนั้น ลูกก็จะ
 แยกทางไปในเดยวัน ลกจะไม่ขอย่อยกับบิดาในครงนี้ จักไม่เดินทางร่วมกับบิดา
 อีกต่อไป เพราะบิดาเป็นผู้ทำกรรมอันหยาบช้า ๆ ครั้นโสมทัตกล่าวดังนี้แล้ว
 เมื่อไม่อาจให้บิดาเชอถอถอยคำของตน ก็ประกาศแก่เทวดาทั้งหลายด้วยเสียงอัน
 ดังว่า ข้าพเจ้าจักไม่เดินทางร่วมกับคนทำบาปเช่นนั้น แล้วก็หนีไปต่อหน้าบิดา
 ได้เข้าไปบรรพชาเป็นฤษีอยู่ในป่าหิมพานต์ ทำอาณ และอภิญญาณให้เกิด แล้ว
 ได้ไปเกิดในพรหมโลก ๆ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา จะทรงประกาศเนื้อความ
 ให้แจ้ง จึงตรัสว่า ครั้นโสมทัตผู้ได้ขียนได้ฟังมาก ได้กล่าวคำนี้ต่อบิดาแล้ว ก็
 ประกาศแก่ภุตทั้งหลาย แล้วก็หนีไปจากสถานนั้น ๆ จบตอนว่าด้วยโสมทัต
 เพียงเท่านั้น

ตอนต่อไป เป็นเนื้อความในตอนว่าด้วยศีล กล่าวคือ พราหมณ์เนสาทนั้น
 คิดว่า โสมทัตจักทั้งเรือนไปอยู่ที่ไหนได้อย่างไร และได้เห็นหม้ออาลัมพายนนี้ไม่ดีใจ
 อย่างนี้ จึงกล่าวขึ้นว่า นี่แน่ะอาลัมพายน ท่านอย่าคิดเลย เราจักบอกพระภริยัต
 ให้แก้ท่าน แล้วก็นำหม้ออาลัมพายนนั้นไป จนกระทั่งถึงที่กระทำอุโบสถของพระ
 ภริยัตมาศราช ได้เห็นพระภริยัตมาศราชม้วนขนคหาง นอนอยู่บนจอมปลวก
 จึงยืนอยู่แต่ไกลชมม่อออกไปบอกว่า โน่นแน่ะพญานาค ชงมสเหมือนหงษ์ห้อย

มศีรษะแดง มีตัวขาวคั่งปูดขึ้น แอนอยู่บนจอมปลวกโน้น ท่านจงส่งแก้วมณี
มาให้แก่เรา แล้วไปจับเอาพญานาคนั้นเถิด

พระมหาสัตว์เจ้าได้ลืมนพระเนตรขึ้น แลเห็นพราหมณ์เฒ่าที่ทรงดำริว่า
พราหมณ์เฒ่าจะต้องทำให้เป็นอันตรายแก่อุโบสถของเรา เราได้นำพราหมณ์เฒ่า
ไปเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในเมืองนาคแล้ว เมื่อเราให้แก้วมณีก็ไม่ยินดียรับ
บัณเฑาะว์ให้นำหมอมาน ถ้าเราจะเป็นผู้ทำลายมิตร จะโกรธให้แก่พราหมณ์
ศิลาของเราที่จะขาด เราได้อธิษฐานอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๔ ไว้แต่แรก
แล้ว จงให้อุโบสถนั้นคงอยู่คงที่เถิด หมออาลัมพายนนี้จะตัดร่างกายของเรา
หรือจะเผาเรา จะฆ่าเรา จะแทงเราด้วยหาลวกดี เราก็จะไม่โกรธเป็นอันขาด
แล้วทรงหลับพระเนตรเสีย กระทำอธิษฐานบารมีให้ออกหน้า ชุกพระเศียรลง
ในระหว่างขนคิ้ว แล้วบรรทมนิ่งอยู่ ด้วยทรงดำริว่า ถ้าเราก็จักแลศพราหมณ์
ด้วยความโกรธ พราหมณ์ก็จะแตกเป็นผงไป เหมือนกับขี้เถ้า ข้างเกิด ถึง
เขาจะฆ่าตีเราอย่างไรก็ตาม เราก็จะไม่โกรธ ดังนี้ จบตอนว่าด้วยศีลของพระภริทัต
เพียงเท่านั้น

ตอนต่อไป เป็นตอนว่าด้วยหมออาลัมพายนว่า ฝ่ายพราหมณ์เฒ่าได้กล่าว
ขึ้นว่า นันนะหมออาลัมพายน ท่านจงจับเอานาคนี้ ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา ฯ
หมออาลัมพายนได้แลเห็นพญานาคแล้วก็ใจ ไม่เอื้อเฟื้อต่อแก้วมณี เห็น
แก้วมณีเป็นเหมือนกับเส้นหญ้า ได้วางลงที่มือของพราหมณ์ว่า ถือเอาเถิด
พราหมณ์ ฯ แก้วมณีนั่นก็พลัดตกจากมือพราหมณ์ แล้วชำแรกลงไปในพื้น
พสุธาธาร ฯ พอชำแรกลงไปในพื้นพสุธาธารแล้ว ก็กลับไปยังเมืองนาคเหมือน
อย่างเก่า ๆ พราหมณ์เฒ่านั้นก็ได้อธิษฐานจากผลดี ๓ ประการ คือ เสื่อมจาก
แก้วมณี ๑ เสื่อมจากความเป็นมิตรกับพระภริทัต ๑ เสื่อมจากบุตร ๑ ดังนี้ ฯ
เมื่อพราหมณ์เฒ่าเห็นคิดว่า เราหมดหวังแล้ว เพราะเราไม่เชื่อถ้อยคำแห่ง
บุตรของเรา ก็เดินร้องไห้กลับเคหสถาน

ฝ่ายหมออาลัมพายนก็พินเอาชาติพิพาทตัวของตัว แล้วก็เสียน้อยหนึ่ง
อบรมตัวให้ดี แล้วจึงร่ายมนต์ทิพย์เข้าไปหาพระโพธิสัตว์เจ้า ได้จับหางพระ
โพธิสัตว์อุคกระชากรมา แล้วบีบคอไว้ให้มัน ให้อ้าปากขึ้น แล้วเคียวขา

บัวรดปากพร้อมทั้งเชพะของตน ๆ พญานาคซึ่งเป็นผู้มาชาติสะอาดนั้น ก็ไม่
โกรธด้วยกลัวกลัวจะขาด ทั้งไม่ล้มพระเนตรชนแลดู ๆ ลำดับนั้น หมออาลัม-
พายน์ก็จับหางของพระโพธิสัตว์เจ้าตั้งขึ้นให้ศีรษะห้อยลง เพื่อให้สำรอกอาหาร
ออก แล้วให้นอนเหยียดลงกับพื้นดิน ได้ขึ้นเหยียบย่ำเหมือนกับคนเหยียบ
ย่ำเมล็ดถั่วฉะนั้น ๆ กระตักของพระโพธิสัตว์เจ้าเป็นเหมือนจะแตกเป็นจุณไป
แล้วหมออาลัมพายน์ได้จับหางฟาด เหมือนกับฟาดหญ้าลงกับพื้นดิน ๆ แม้
พระโพธิสัตว์เจ้าจะได้เสวยทุกข์เช่นนั้นก็ดี ก็ไม่โกรธ

ครั้นหมออาลัมพายน์ ทำให้พระโพธิสัตว์เจ้าอ่อนกำลังอย่างนั้น แล้วจึง
เอาเครื่องมือมาดักเป็นกระโปรง แล้วเอาพระมหาสัตว์เจ้าใส่ลงในกระโปรงนั้น ๆ
ตัวพระมหาสัตว์เจ้านั้นใหญ่ เข้าในกระโปรงนั้นไม่ได้ ๆ หมออาลัมพายน์นั้นจึง
เอาเชือกกระทบพระโพธิสัตว์เจ้าเข้าไป แล้วถือเอากระโปรงไปถึงหมู่บ้าน
แห่งหนึ่ง บัาร้องให้ชาวบ้านมาประชุมกันว่า ใครอยากเห็นพญานาคเล่นละคร
จงมาดู ๆ ชาวบ้านก็มาประชุมกัน ๆ เมื่อชาวบ้านมาประชุมกันแล้ว หมอ
อาลัมพายน์จึงบอกว่า ออกมาขนาดใหญ่ ๆ พระมหาสัตว์เจ้าจึงทรงดำริว่า วันนั้น
เราควรจะให้ประชุมชนนี้รื่นเริง หมออาลัมพายน์ได้ทรัพย์มากแล้ว ก็จะ
ยินดีปล่อยเราไป เขาจะให้เราทำสิ่งใด ๆ เราก็คงทำสิ่งนั้น ๆ ๆ ลำดับนั้น
พระโพธิสัตว์เจ้า ก็ออกมาจากกระโปรง แล้วหมออาลัมพายน์จึงบอกว่า จงทำ
ให้ตัวใหญ่ขึ้น ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าก็ทำให้ตัวใหญ่ขึ้น เวลาเขาบอกว่า จงทำ
ให้ตัวเล็ก ก็ทำให้ตัวเล็ก เวลาหมออาลัมพายน์บอกว่า จงทำให้มี ๑ พังพาน
๒ พังพาน ๓ พังพาน ๔ พังพาน ๕ พังพาน ๖ พังพาน ๗ พังพาน ๘ พังพาน
๙ พังพาน ๑๐ พังพาน ๒๐ พังพาน ๓๐ พังพาน ๔๐ พังพาน ๕๐ พังพาน
๖๐ พังพาน ๗๐ พังพาน ๘๐ พังพาน ๙๐ พังพาน ๑๐๐ พังพาน จงทำตัวให้สูง
จงทำให้ตัวดำ จงให้แลเห็นตัว จงอย่าให้แลเห็นตัว จงให้เห็นตัวครึ่งหนึ่ง จง
ทำให้มีสี่เขี้ยว เหลือง แดง ขาว เลื่อม จงทำให้เปลวไฟพุ่งออกมา จง
ทำให้เป็นน้ำพุ่งออกมา จงทำให้เป็นควันไฟพุ่งออกมา ๆ พระมหาสัตว์เจ้า
ก็ได้ทำตามทุกประการ ๆ ผู้ที่ได้เห็นแล้วก็เวทนาสงสาร ไม่อาจกลืนน้ำตาไว้ได้ ๆ
พวกคนได้ให้ข้าวของเงินทองเป็นต้น แก่หมออาลัมพายน์นั้นเป็นอันมาก ๆ

หม้ออาลัยพายนันได้ทรัพย์ประมาณหนึ่งในวันนั้น ๆ เมื่อหม้ออาลัยพายนันจับพระมหาสัตว์เจ้าไปนั้น ได้คิดว่า เราได้ทรัพย์สักหนึ่งแล้ว ก็จะปล่อย แต่ครั้นได้ทรัพย์ถึงหนึ่งแล้ว ก็ไม่ปล่อย ด้วยความโลภอยากได้ทรัพย์ ว่า เพียงบ้านเล็ก ๆ เท่านั้น เรายังได้ทรัพย์ถึงเพียงนี้ ถ้าเป็นในพระนครเราก็คouldได้ทรัพย์มากกว่านี้ เขาคิดดังนี้แล้ว ก็จ้างคนให้ทำกระโปรง แล้วนำพระโพธิสัตว์เจ้าใส่ลงไป ได้นำกระโปรงแก้วขึ้นทาบพาดห่ออำสุขสบาย มีคนทั้งหลายเป็นบริวาร เทวให้พญานาคเล่นละครไปจนกระทั่งถึงเมืองพาราณสี ส่วนอาหารของพระโพธิสัตว์เจ้านั้น เขาควรจะให้ข้าวตอกกลุกลินบ้าง แต่เขาไม่ให้ เขาได้แต่หมากบเข็บมาให้ ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าก็ไม่เสวย ๆ เขาได้ให้พระโพธิสัตว์เจ้าเล่นละครอยู่ในที่นั้น ๆ มีตำบลเล็ก ๆ ที่ประตูทั้ง ๔ แห่งพระนครพาราณสีนั้นเป็นต้นประมาณถึง ๑ เดือน เขาก็ยังไม่ปล่อยไป ด้วยเขาคิดว่า พญานาคนี้ไม่กินอาหารก็ด้วยกลัวเราจะไม่ปล่อย ๆ พอถึงวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ เขาก็ให้กราบทูลพระเจ้าพาราณสีว่า จักให้พญานาคเล่นละครถวาย ๆ พระเจ้าพาราณสีก็โปรดให้ตกลงมาวประกาศให้ประชาราษฎรมาประชุมกัน มีม้านั่งอันสูงต่ำเป็นชั้น ๆ เต็มหน้าพระลานหลวง เพื่อจะดูการเล่นละครแห่งพญานาค ๆ สันเนอความเรื่องพระภุชชิต ตอนหม้ออาลัยพายนันพาเทวเล่นละครเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๔๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยภุชชิตตจริยา เรื่องพระภุชชิต

อาลมุพายนเนน ปณ โพธิสตตสฺส คหิตทิวเสเยว มหาสตตสฺส มาตา
สุปันนุตเร กาเพน รตตกุกินาติ.

ณ บัณ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๔๘ ว่าด้วย

ภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัต สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา นั้นว่า ในวันที่หม่อมอาลัมพายนับพระโพธิสัตว์เจ้าไปนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์เจ้าทรงพระสุบินนิมิต คือ ทรงฝันเห็นว่า มีบุรุษคนหนึ่งซึ่งมีรูปร่างดำดำ ทมิฬ มีขนตาแดง มาตัดพระพาหาข้างขวาของพระนางด้วยดาบแล้วนำไป ทิ้งไว้โลหิตไหล ๆ พระนางตื่นขึ้นก็ตกพระทัยทรงลูบพระพาหาข้างขวา แล้วจึงทรงทราบว่า ทรงสุบินนิมิต พระนางจึงทรงคิดว่า เราได้เห็นสุบินนิมิตอันร้ายกาจ คงจะต้องมอญตรรายแก่บุตรทั้ง ๔ ของเรา หรือแก่พระเจ้าชตรฐ หรือแก่เราเป็นแน่ ก็แต่ว่าพระนางทรงดำรงถึงพระมหาสัตว์เจ้ามากกว่าผู้อื่น เพราะเหตุว่าผู้นอนอยู่ในนาคพิภพทั้งนั้น ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้าได้ไปรักษาอุโบสถอยู่ในมณเฑียรโลก โดยมีธิดาอาศัยมั่นอยู่ในศีล เพราะฉะนั้น พระนางจึงทรงดำริว่า หมอง หรือครุฑ คงจะต้องจับบุตรของเราไปหรืออย่างไรหนอ จำเดิมแต่นั้นมาล่องไปได้ถึงเดือนแล้ว บุตรของเราก็ก็นำมาหาเรา คงจักมีภัยอันตรรายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่บุตรของเราเป็นแน่ พระนางทรงพระดำริดังนี้แล้ว ก็ทรงพระโศกนัส ๆ เมื่อล่องไปอีก ๑ เดือน พระนางก็ทรงกินแสงอยู่ด้วยความเสียดพระทัยจนมีพระวรการชุปซัด พระเนตรมัวหมอง ๆ พระนางได้แต่ทรงประทับคอยดูการมาของพระโพธิสัตว์เจ้าว่า บุตรของเราคงจักมาในบัดนี้ ๆ คังน้อย ๆ ลำดับนั้น พระราชโอรสผู้ใหญ่ของพระนาง ซึ่งทรงพระนามว่าสุทิสสนกุมาร ก็ได้มาเยี่ยมมารดาบิดา พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ในเวลาที่ล่องไปได้ ๑ เดือน พักบริวารไว้ภายนอกแล้วขึ้นเฝ้าพระมารดาที่ปราสาท ถวายบังคมแล้วก็นอนในที่สมควรส่วนหนึ่ง ๆ เมื่อพระนางทรงเสerahพระทัยถึงพระภริยัต จึงมิได้ตรัสสิ่งใดกับพระสุทิสสนกุมาร ๆ พระสุทิสสนกุมารจึงคิดว่า เมื่อก่อนพอมารดาเห็นเรามาถึงก็ใจ ได้ทักทายปราศรัย มาวันนี้พระมารดาน้อยพระทัยด้วยเหตุใดหนอ จึงทูลถามขึ้นว่า ข้าแต่พระมารดา พระสรีรอันทรียของพระมารดาไม่ร่าเริง เพราะได้เห็นหม่อมฉันผู้สมบูรณ์ด้วยความสุขทุกประการมาเฝ้า พระพักตร์ของพระมารดาซึ่งเป็นเหมือนกับแว่นทองก็ปรากฏดำไป เหมือน

กับดอกปทุมที่ถูกขบควมมอดเน่น เป็นดังนี้ด้วยเหตุไร พระเจ้าข้า พระมารดา
จึงเห็นว่าพระสุทิสสนกุมารกราบทูลอย่างนี้ ก็ไม่ตรัสตอบ ฯ พระสุทิสสนกุมาร
จึงทรงดำริว่า พระมารดาคงจะโกรธด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง หรือคงมีผู้ทำให้สบาย
พระทัยอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ จึงได้ทูลถามขึ้นว่า ข้าแต่พระมารดา มีผู้
กล่าวว่าพระมารดาให้เจ็บซาพระทัยหรือไฉน หรือพระมารดามีทุกข์เวทนาอย่างไร
พระพักตร์ของพระมารดาจึงดำคล้ำไป ใบเมื่อได้เห็นหม่อมฉันมา ฯ พระมารดา
จึงตรัสตอบว่า ลูกเอ๋ย มารดาได้เห็นสุบินนิมิตอันหนึ่งได้ ๑ เดือนมาแล้ว ใน
สุบินนิมิตนั้นว่า มีบุรุษคนหนึ่งมาตัดเอาแขนขวาของมารดา แล้วถือไปทิ้ง
โถหิตโหล นับแต่มารดาได้เห็นสุบินนิมิตนั้นมา มารดาก็ไม่มีความสุขทั้งกลางวัน
กลางคืน ครั้นตรัสดังนี้แล้วจึงทรงรำพันว่า นี่แน่ะลูกรักของมารดา น้อง
ของเจ้าหายไประยะจะมีภัยเกิดขึ้นเป็นแน่ ตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสรำพันต่อไปว่า
เมื่อก่อนสนมกำนัลใน ซึ่งมีรูปร่างอันสวยงามประดับด้วยข้ายทองคำ แวดล้อม
พระภริยัตมาหาเรา บัดนี้พระภริยัตก็หายไประยะ เมื่อก่อนพวกเสนาทถ์ติดตามอัน
คมกล้างามดังดอกกรรณิกา ได้แวดล้อมพระภริยัตมาหาเรา บัดนี้พระภริยัต
ก็หายไประยะ เราจักไปทั้นเวศน์ของพระภริยัต จักไปคูน้องชายของเจ้าผู้ตั้งอยู่
ในธรรม ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ดังนี้
ครั้นพระนางตรัสอย่างนั้นแล้ว ก็ได้เสด็จไปทั้นเวศน์ของพระภริยัต
พร้อมทั้งบริวารของพระสุทิสสนกุมาร และบริวารของพระนางเจ้า ฯ ฝ่ายพวก
สนมกำนัลในของพระภริยัต เมื่อไม่เห็นพระภริยัตอยู่ที่บนจอมปลวก ก็เข้าใจ
ใจว่า คงจะไปอยู่ทั้นเวศน์ของพระมารดา ฯ สนมกำนัลในเหล่านั้น ได้ทราบ
ว่า พระมารดาเสด็จมาด้วยไม่เห็นพระราชโอรส จึงพากันออกไปต้อนรับ
ร้องให้ทูลถามว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พระลูกเจ้าได้หายไประยะ ๑ เดือนแล้ว พวก
หม่อมฉันไม่ทราบว่าพระลูกเจ้าตายแล้วหรือยังมีชีวิตอยู่ ลำดับนั้น พระมารดา
ของพระภริยัตก็ทรงรำพันพร้อมกับเหล่าพระสนุสา แล้วพาพระสนุสาขึ้นไป
ปราสาท ได้ทอดพระเนตรที่บรรทม และที่ประทับนั่งของพระภริยัต
แล้ว ก็ทรงรำพันว่า นางนกที่เขารวกลไป ได้เห็นแต่รังเปล่า ก็โศกเศร้า
ไปนาน ฉันทิ เมื่อเราไม่เห็นพระภริยัตก็จักโศกเศร้าไปนาน ฉันทิ นางนก

ที่เขาฆ่าลูกแล้วนำไป ได้มาเห็นแต่รังปลา ก็เศร้าโศกไปนาน ฉันทิ เมื่อเรา
ไม่เห็นพระภุมมัตต เราก็จักโศกเศร้าไปนาน ฉันทิ นางนกกจากพราศโศกเศร้า
อยู่ในสระอันไม่มีน้ำตลอดกาลนาน ฉันทิ เมื่อเราไม่เห็นพระภุมมัตต เราก็จัก
โศกเศร้าไปนาน ฉันทิ เตาสุบของพวกช่างทองย่อมร้อนระอุอยู่ภายใน ไม่ร้อน
ระอุในภายนอก ฉันทิ เมื่อเราไม่เห็นพระภุมมัตต เราก็จะร้อนระอุอยู่ด้วย
ความโศก ฉันทิ ดังนี้

เนื้อความข้อสมเด็จพระชินศรีศาสดาได้ตรัสไว้ว่า บุตรภรรยาใน
นิเวศน์ของพระภุมมัตต ได้สดับเสียงรำพันของพระมารดาครั้งนั้น ก็พากัน
ร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา เหมือนกับบารัณอันถูกลมพัดให้ล้มระเนนไป ฉันทิ เมื่อ
สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงได้ตรัสว่า อริย-
กุมาร สุภกกุมาร ได้ทรงสดับเสียงร้องไห้ในนิเวศน์ของพระภุมมัตตแล้ว ก็พา
กันวิ่งเข้าไปกราบทูลพระมารดาว่า ข้าแต่พระมารดา ขอพระมารดาจงดีพระทัย
เถิด อย่าทุกข์โศกไปเลย เพราะธรรมดาผู้เกิดมาแล้ว ย่อมเป็นอย่างนี้ ผู้ที่
เกิดมาแล้ว ก็ย่อมมีความตายเป็นธรรมดา ใครจะพ้นจากความแปรปรวนไป
เป็นอันไม่มี พระเจ้าข้า ฯ พระนางสมททราชาซึ่งเป็นพระมารดาจึงตรัสว่า ลูกเอ๋ย
ถึงมารดากริ้วว่าผู้เกิดมาแล้วต้องเป็นอย่างนี้ แต่ว่าเมื่อมารดาไม่เห็นพระภุมมัตต
มารดาก็เสียใจมาก นี่แน่ะสุทิสสน์ เจ้าจงรู้เถิดว่า ถิ่นวันนั้นถ้ามารดาไม่เห็น
พระภุมมัตตก็เห็นจะสิ้นชีวิตไป ฯ พระราชโอรสทั้งหลายจึงพากันกราบทูลว่า
ขอพระมารดาอย่าเศร้าโศกเลย พวกหม่อมฉันจักไปนำพระภุมมัตต จักไป
เที่ยวหาพระภุมมัตตทั่วทุกทิศทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นภูเขหรือชอกเขา บ้านนิคม
อย่างใด พวกหม่อมฉันจักเที่ยวไปให้ทั่ว พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สุทิสสนกุมารจึงคิดว่า ถ้าเราก็จักไปด้วยกันทั้ง ๓ ก็จัก
เป็นการแน่นหนา ควรจักแยกกันไปคนละทิศละทาง ผู้หนึ่งต้องให้ไปทางเทวโลก
ผู้หนึ่งให้ไปทางบาดัมพานต์ ผู้หนึ่งให้ไปทางมนุษยโลก แต่ถ้าภาณาริฏฐะจักไป
สู่มาฆะโลก ได้พบพระภุมมัตตในที่ใด ก็จะเล่าบ้านเมืองเสียในถิ่นนั้น เพราะ
เขาเป็นคนหยาบช้ำกล้าแข็งมาก เราควรจะให้เขาไปเทวโลก จึงได้สั่งภาณาริฏฐะ
ให้ไปทางเทวโลกว่า นี่แน่ะอริฏฐะ เจ้าจงไปทางเทวโลก ถ้าพระภุมมัตตถูก

พวกเทวดาที่ใคร่อยากฟังธรรมนำไปเทวโลกแล้ว เจ้าจึงนำกลับมา แล้วสั่ง
 สุโภคกุมารให้ไปทางป่าหิมพานต์ว่า เจ้าจงไปทางป่าหิมพานต์ค้นหาพระภุชช
 ในแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ ๆ ส่วนสุทิสสนกุมารนั้น ประสงค์จะไปทางมนุษยโลก
 จึงคิดว่า ถ้าเราจักจำแลงตัวเป็นมาดเพนหม่นน้อยไป คนทั้งหลายจักไม่เคียด
 นับถือ เราควรจักจำแลงเป็นดาบสไป เพราะธรรมดาบรรพชิตทั้งหลาย บ่อม
 เป็นที่เคียดพนับถือของมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ ๆ ครั้นสุทิสสนกุมารคิดดังนี้แล้ว
 จึงจำแลงตัวเป็นดาบสไปทูลลาพระมารดา ๆ ส่วนนางอจิมขซึ่งเป็นพระเจ้า
 น้องต่างพระมารดาของพระโพธิสัตว์เจ้านั้น มีความรักใคร่พระโพธิสัตว์เจ้าเป็นอย่าง
 ยิ่ง นางอจิมขนั้นจึงอ่อนวอนสุทิสสนกุมารว่า ข้าพเจ้ากรสูทเป็นทุกข์ยิ่งนัก
 ข้าพเจ้าอยากจะไปกับพี่ ๆ สุทิสสนกุมารตอบว่า เจ้าไม่อาจไปกับเราได้
 เพราะเราจักไปด้วยเพศบรรพชิต ๆ นางอจิมขกล่าวว่า ข้าพเจ้าจักจำแลง
 เป็นเขียดขึ้นนอนซ่อนอยู่ในระหว่างชวาของพระเจ้าพี่ ๆ สุทิสสนกุมารจึงว่า
 ถ้าย่างนั้น ก็ไปกับเราได้ ๆ นางอจิมขจึงจำแลงเป็นเขียดน้อย ๆ นอน
 ซ่อนอยู่ในระหว่างชวาของสุทิสสนกุมาร ๆ สุทิสสนกุมารคิดว่า เราจัก
 เห็นวค้นหาแต่เบื้องตนไป แล้วจึงได้ถามที่ไปทำอโบสถกรรมของพระโพธิสัตว์เจ้า
 ต่อเหล่าภรรยาของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว ได้ไปในที่ทำอโบสถกรรมของพระ
 โพธิสัตว์เจ้าก่อน ได้เห็นโลหิตและที่ทำการโปรงด้วยเถาว์ลัยในที่หม้ออัลมพายน์
 จับพระโพธิสัตว์ ก็รู้ว่าหมองได้จับภุชชไปแล้ว ก็เกิดโศกเศร้าเสียใจ
 เดินร้องไห้หน้าตาไหล แล้วออกติดตามไปตามมรรคาที่หม้ออัลมพายน์ไป ได้
 ไปถึงบ้านแรกที่หม้ออัลมพายน์ให้พระภุชชเล่นละคร จึงถามมณเฑียรทั้งหลาย
 ว่า มีหมองพานาคซึ่งมีรูปร่างอย่างนั้น ๆ มาเล่นละครในที่ไหนบ้างหรือ ๆ
 คนทั้งหลายก็บอกว่า นับแต่หม้ออัลมพายน์พานาคมาเล่นละครในที่นี้ได้ ๑ เดือน
 แล้ว ๆ สุทิสสนกุมารจึงถามว่า หม้ออัลมพายน์นับได้ส่งใดไปบ้าง ๆ
 คนทั้งหลายก็ตอบว่า ได้ทรัพย์ไปจากที่ประมาณพันหนึ่งแล้ว สุทิสสนกุมาร
 จึงถามว่า บัดนี้เขาไปทางไหน คนทั้งหลายก็บอกว่า ไปที่บ้านโน้น ๆ สุทิสสน
 กุมารก็ได้ติดตามสืบถามไป จนกระทั่งถึงประตูพระราชวังของพระเจ้าพาราณสี
 โดยลำดับมรรคา ๆ สันเรื่องพระภุชชที่ตอนพระมารดาพิลาปเพียงเท่านั้น ส่วนข้อ

ความขำขันนั้นยิ่งมีอีกมาก แต่จะยกไว้แสดงในกัณฑ์หลัง ส่วนกัณฑ์นี้
ของคไวเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๐

คัมภีร์ขททกนิกาย จริยาปิฎก

ว่าด้วยภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตต

คัมภีร์ ขณ อาลัมพายน สีสุนหาโต สุวิสุทธิโต มนุสสาฎกั นิวาเสตวา
รตนเปฬิ กาหาเปตวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จริยาปิฎก กัณฑ์ที่ ๕๐ ว่าด้วย
ภริยัตตจริยา เรื่องพระภริยัตต สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ในขณะนั้น หมออาลัมพายนอาบน้ำชำระเกล้า ประพรมด้วยของหอมเป็น
อันดีแล้ว ก็นั่งห่มผ้าเนื้อเกลี้ยง แล้วให้คนยกกระโปรงแก้วไปที่ประตูพระราชวัง
เพื่อจะให้พระภริยัตตนาคราชเล่นละครถวาย ฯ ฝ่ายมหาชนคนทั้งปวง ก็มา
ประชุมกันในสถานนั้น ที่ประทับนั่งของพระเจ้าพาราณสีนั้น เขาก็ตกแต่งไว้
ในทึบนั้น ฯ พระเจ้าพาราณสีจึงตรัสสั่งว่า จงให้หมออาลัมพายนให้พญานาค
เล่นละครเถิด ทรัสคังนี้ โดยมีพระราชประสงค์จะเสด็จออกไปทอดพระเนตร
แต่ในขณะตรัสสั่งดังนั้น ท้าวเธอยังมิได้เสด็จออกไป ยังประทับอยู่ในภายในพระ
ราชวัง ฯ ส่วนหมออาลัมพายนก็วางกระโปรงแก้วลงบนที่อันปูลาดด้วยเครื่อง
วิจิตร แล้วเปิดกระโปรงแก้วออก ให้สัญญาณแก่พญานาคว่า จงออกมาเถิด
นาคใหญ่ ฯ ในขณะนั้น ก็พอดีสุทิสสนกุมารได้ไปยืนอยู่ในภายนอกที่ประชุม

ชน ๆ พระมหาสัตว์เจ้าได้โผล่ศีรษะออกมาจากกระโปรงแก้ว แลดูประชุมชน
 ทั้งปวงตามธรรมคาของนาคทั้งหลาย คือ ธรรมดานาคทั้งหลาย เมื่อจะเล่น
 ละครนั้น บ่อมแลดูประชุมชน เพื่อจะได้เห็นอันตรายจะเกิดจากครุฑ หรือ
 เพื่อจะได้เห็นหมัญญาคอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นธรรมดา ๆ เวลาที่นาคทั้งหลายได้
 แลเห็นครุฑก็กลัว ไม่กล้าเล่นละคร เวลาได้แลเห็นหมัญญาคก็ละอาย ฝ่ายพระ
 มหาสัตว์เจ้า เมื่อเวลาแลดูออกไป ก็ได้เห็นพชายยืนอยู่ภายนอกที่ประชุม พระ
 องค์จึงกลืนน้ำตาไว้ไม่ได้ ได้ออกจากกระโปรงบ่าหน้าไปหาพชาย ๆ คน
 ทั้งหลาย ได้เห็นพญานาคมากที่แตกหนีไปด้วยความกลัว ยังยืนอยู่ในที่นั้นแต่
 สุธัสสนกุมารเท่านั้น ๆ พระโพธิสัตว์เจ้าไปถึงแล้วก็ขบศีรษะลงที่หลังเท้าของ
 สุธัสสนกุมาร แล้วทรงกันแสง ฝ่ายสุธัสสนกุมารก็ทรงกันแสงเหมือนกัน
 แล้วพระมหาสัตว์เจ้าจึงกลับมาเข้ากระโปรงแก้ว ๆ หมออาลัมพายนจึงรับไป
 หาสุธัสสนกุมาร ด้วยเข้าใจว่าพญานาคได้กัดสุธัสสนกุมาร ซึ่งจำแสงเป็น
 คาบสเสียแล้ว แล้วกล่าวขึ้นว่า นาคของข้าพเจ้าได้หลกมือไปขบศีรษะลงที่เท้า
 ของท่าน ได้กัดท่านแล้วกระมัง แต่ท่านอย่ากลัว ข้าพเจ้าจะรักษาให้หายใน
 บัดนี้ ๆ สุธัสสนกุมารตอบว่า นาคนี้ไม่อาจทำให้เกิดทุกข์แก่เราได้ เพราะ
 เราเป็นหมองผู้พิเศษคนหนึ่ง ไม่มีใครจะเป็นหมองยิ่งไปกว่าเรา ๆ หมออาลัมพายน
 ไม่ทราบว่สุธัสสนกุมารนั้นคือใคร จึงโกรธแล้วกล่าวขึ้นว่า คนโง่คนนี้ได้ตั้ง
 ตัวเป็นพราหมณ์เข้ามาในที่ประชุมนี้ เพื่อจะอวดอ้างฤทธิ์ของตน ขอประชุมชนจง
 พึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่มีความผิด ขอท่านทั้งหลายอย่าโกรธแก่ข้าพเจ้า ๆ
 สุธัสสนกุมารผู้จำแสงเพศเป็นคาบส จึงได้กล่าวขึ้นว่า นี่แน่ะหมออาลัมพายน
 ท่านจงสู้รบกับเราด้วยนาค เราจักสู้รบกับท่านด้วยเขี้ยวฉน้อย ๆ เราจึงมาพนัน
 กันด้วยทรัพย์ข้างละ ๕ พันเกติ ๆ หมออาลัมพายนจึงว่า ข้าพเจ้าเป็นคนมั่งมี
 ท่านเป็นคนขัดสน ใครจะเป็นผู้ประกันท่านในการพนันนั้น ๆ ผู้ประกันของ
 เรามืออยู่ เงินพนันของเราก็มืออยู่ ผู้รับประกันของเราก็มืออยู่ จงตกลงพนันด้วย
 ทรัพย์ข้างละ ๕ พันเกติ

สุธัสสนกุมารได้ฟังถ้อยคำของหมออาลัมพายนดังนี้แล้ว ก็กล่าวขึ้นว่า
 จะพนันกันข้างละ ๕ พันก็ได้ แล้วก็เข้าไปสู่พระราชวัง ขึ้นเฝ้าพระเจ้ากรุง กราบ

ทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ขอพระองค์จงฟังถ้อยคำของอาตมา ขอความเจริญ
จงมีแก่พระองค์ ขอพระองค์จงเป็นผู้ประกันเงิน ๕ พันแก่อาตมาด้วยเถิด ฯ
พระเจ้าพาราณสีทรงดำริว่า คาบสัณ เหตุไรจึงขอทรัพย์ต่อเรามากนัก จึงตรัส
ถามว่า บิดาของท่านได้เป็นหนี้เขาหรือ หรือว่าท่านได้เป็นหนี้เขาเอง อย่างไร
ท่านจึงมาขอทรัพย์ต่อข้าพเจ้าเป็นอันมากเช่นนั้น ฯ สัทิสสนฤชัยตอบว่า ข้าแต่
มหाराชาเจ้า หมออาลัมพายนจักสู้อาตมาด้วยนาค อาตมาจักสู้หมออาลัมพายน
ด้วยเขี้ยวเล็กน้อย ฯ ขอพระองค์จงเสด็จออกไปทอดพระเนตรเถิด การสู้กันใน
ระหว่างนาคกับเขี้ยวเล็กน้อย ๆ จักมีในวันนี้ ฯ พระเจ้าพาราณสีก็ทรงพระดำริว่า
เราจักไปดูฤษีนี้ จึงไต่ออกไปกับสัทิสสนฤชัย ฯ หมออาลัมพายนได้เห็นพระ
เจ้าพาราณสีเสด็จออกไป ก็ตกใจกลัวด้วยเห็นว่า คาบสัณได้ไปหาพระราชา
คงจะเป็นที่นับถือของพระราชา แล้วจึงกล่าวออกไปว่า ข้าแต่ฤษี ข้าพเจ้าไม่
ได้ถูกท่านด้วยศิลปของข้าพเจ้า แต่ท่านได้เมาด้วยศิลปของท่านเกินไป ท่าน
ไม่ได้บำเรงต่อพญานาคนี้เลย ฯ สัทิสสนฤชัยจึงกล่าวขึ้นว่า นี่แน่ะพราหมณ์
เราก็คงไม่ได้ถูกท่านในทางศิลป แต่เราเห็นว่า ท่านหลอกลวงประชาชนด้วยนาค
อันไม่มีพิษ ว่าเป็นนาคที่มีพิษ ถ้าประชาชนรู้ว่า เป็นนาคไม่มีพิษเหมือนกับ
ข้าพเจ้านี้ ท่านจักไม่ได้ทรัพย์จากใคร แม้แต่เพียงเกลบสักกำมือหนึ่ง ท่านก็
จักไม่ได้ ฯ เมื่อหมออาลัมพายนได้ฟังดังนั้นก็โกรธ จึงกล่าวว่า บุคคลที่ปล่อย
เมี่ยง นุ่งผ้ากาสาชะ เซอะชะเข้ามาในที่ประชุมนี้ มาดูหมิ่นนาคชนิดนี้ว่าเป็น
นาคไม่มีพิษ แต่จงเข้ามาให้ชิดเถิด จะได้ว่านาคตัวนี้เต็มไปด้วยพิษ มีฤทธิ์เดช
อันสูงสุด เราเข้าใจว่านาคตัวนี้จะทำให้เจ้าแหลกเป็นขี้เถ้าไปในบัดเดี๋ยวนี้
สัทิสสนฤชัยจึงกล่าวเขาะเย้ยขึ้นว่า งูเรือน งูปลา งูเขี้ยว ยังมี
พิษอยู่บ้าง นาคสรีระแดงเช่นนี้จะมพิษมาแต่ไหน ฯ หมออาลัมพายนจึงว่า
ข้าพเจ้าได้ยินถ้อยคำของพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้มีศีลธรรมอันดี ได้กล่าวไว้ว่า
หากทั้งหลายได้ให้ทานไว้ในชาติแล้ว ย่อมได้ไปสวรรค์ เพราะฉะนั้น ถ้า
ท่านมีของที่จะให้ทาน ก็จงให้ทานเสียก่อนเถิด จงให้ทานเสียในเวลาที่ท่าน
ยังมีชีวิตอยู่ เพราะนาคนี้มีฤทธิ์เดชมากหากที่ใครจะล่วงเกินได้ เราจะให้นาคนี้
กัดท่าน จักให้นาคนี้ทำให้ท่านแหลกเป็นขี้เถ้าไปในบัดนี้

กันไป ๑ พระเจ้าพาราณสีจึงโปรดให้ขับบ่อ แล้วสุทิสสนฤฯ จึงให้ใส่เต็มไปด้วยยาต่าง ๆ ในบ่อแรก ส่วนบ่อที่ ๒ นั้น ให้ใส่เต็มไปด้วยขี้โค ๑ ในบ่อที่ ๓ นั้น ให้ใส่เต็มไปด้วยยาพิษ แล้วจึงหยดพิษที่อยู่ในกำมือนั้นลงในบ่อที่ ๓ ๑ ในขณะนั้น ก็เกิดเป็นควันแล้วลุกเป็นเปลวเพลิง ลามไปไหม้ถึงขี้โคในบ่อที่ ๒ เมื่อไหม้ขี้โคในบ่อที่ ๒ หมดแล้ว ก็ลามไปไหม้พิษในบ่อที่ ๓ เมื่อไหม้ยาพิษหมดแล้ว จึงได้ดับไป ๑ หมออาลัมพายนซึ่งยืนอยู่ใกล้บ่อนั้น ได้ตกใจพิษลอกเอาผิวหนัง กลายเป็นเขรอนขึ้นทันที ๑ หมออาลัมพายนตกใจกลัว จึงร้องขึ้นถึง ๔ ครั้งว่า ข้าพเจ้าจะปล่อยนาคละ คัง

เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงออกจากกระโปรงแก้ว แล้วจำแลงกายเป็นเหมือนท้าวสักกเทวราช ยืนอยู่ในท่ามกลางประชุมชน ๑ สุทิสสนฤฯ และนางอัจฉิมุข ก็มายืนอยู่ที่ใกล้พระโพธิสัตว์ แล้วสุทิสสนฤฯ จึงถามพระเจ้าพาราณสีว่า ขอพระราชทานพระองค์ทรงทราบหรือว่า ข้าพระองค์ทั้ง ๓ นั้นเป็นลูกเต้าเหล่าาของใคร ๑ พระเจ้าพาราณสีตรัสตอบว่า ไม่ทราบ ๑ สุทิสสนฤฯ จึงทูลว่า พระองค์ไม่ทรงทราบข้าพระองค์ทั้ง ๓ ก็จงทรงยกไว้ แต่พระองค์ทรงทราบเรื่องที่ยกนางสมุททชา ราชธิดาของพระเจ้าพาราณสีให้แก่พญานาคผู้ทรงพระนามว่าชครฐหรือไม่ ๑ ตรัสตอบว่า ทราบ เพราะนางสมุททชานี้เป็นน้องสาวของเรา ๑ ขอพระราชทาน ข้าพระองค์ทั้ง ๓ นั้น เป็นลูกของนางสมุททชา พระองค์ก็เป็นพระเจ้าลุงของข้าพระองค์ทั้ง ๓ ๑ พระเจ้าพาราณสีได้ทรงฟังดังนั้นแล้ว ก็เข้าสวมกอดกุมารทั้ง ๓ นั้น แล้วทรงกันแสงพาเข้าพระราชวังขึ้นประทับที่ปราสาท ทรงต้อนรับเป็นอันดี แล้วตรัสถามพระกวีหัตถ์ว่า นินเนะกวีหัตถ์ เจ้ามฤตยูเดชอันสูง เหตุไรหมออาลัมพายนจึงจับได้ ๑ พระกวีหัตถ์จึงทูลเล่าเรื่องถวาย ดังที่เป็นมาแล้วนั้นทุกประการ ๑ เมื่อจะถวายพระโอวาทแด่พระเจ้าพาราณสี จึงทรงแสดงธรรมว่า ธรรมนิยมพระราชาข่มค้ำราชสมบัติโดยข้อกำหนดอย่างนั้น ๑ แล้วสุทิสสนฤฯ จึงทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระเจ้าลุง พระมารดาของข้าพระองค์ ยังไม่พบกวีหัตถ์ก็ยังคงกลัดกลุ้มพระทัยอยู่ ข้าพระองค์ไม่อาจอยู่ช้าได้ ๑ จึงตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้น จงพากันไปก่อนเถิด แต่ว่าลุงอยากจะพบน้องสาวของลุงบ้าง ทำอย่างไรจึงจักได้พบกัน ๑ กราบทูลว่า

ข้าแต่พระเจ้าลูก พระเจ้ากาสิ^{๔๖๗}เป็นพระอัยกาของพระองค์อยู่ไหน พระเจ้าข้า ฯ
 พระเจ้ากาสิ^{๔๖๗}นั้นแต่พรากจากน้องสาวของลูกแล้ว ก็ไม่สบายพระทัย ได้สละ
 ราชสมบัติออกไปบวชในป่าโน้น ฯ ข้าแต่พระเจ้าลูก มารดาของข้าพระองค์
 ประสงค์จะพบพระเจ้าลูกและพระอัยกาด้วย ถึงวันโน้นขอพระเจ้าลูกจงเสด็จ
 ไปเฝ้าพระอัยกา ข้าพระองค์จักนำพระมารดาไปที่อาศรมของพระอัยกา พระเจ้าลูก
 จักได้พบพระมารดาของข้าพระองค์ในที่นั้น เมื่อกราบทูลกำหนดวันอย่างนั้นแล้ว
 กุมารทั้ง ๓ นั้นถวายบังคมลา ลงจากพระราชนิเวศน์ ส่วนพระเจ้าพาราณสี
 ก็ตามไปส่งจนกุมารทั้ง ๓ ได้แทรกหายไปในนาคพิภพ แล้วจึงกลับคืนพระราชวัง
 สันเนอความในเทศนาถกกันเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย จริยาปิฎก

(จบเล่ม ๑ มีต่อเล่ม ๒)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ลูก ส. ชรรณภักดิ์ ถนนข้าวสาร พระนคร
นายบุญช่วย หิรัญวัฒน์ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๑๔